

OPIS JUGOSLAVENSKIH NOVACA

OD

PROF. SIME LJUBIĆA.

U ZAGREBU.

1873.

OPIS JUGOSLAVENSKIH NOVACA

OD

PROF. SIME LJUBIĆA,

RAVNATELJA NARODNOGA ZEMALJSKOGA MUZEJA I KSIJINICE U ZAGREBU, ISLUŽEN, ČUVARA C. K. ARKEOL. MUZEJA U SPLJETU,
PRVOGA ČLANA JUGOSLAVENSKE AKADEMIE ZNANOSTI I UMJEĆNOSTI U ZAGREBU, DOPISUJUĆEGA ČLANA HRVATSKOGA PODJERENSTVA
ZA ISTRAŽIVANJE I UDRŽAVANJE STARIH AUSTRIJSKIH SPÖKENIKA U BEČU, ARKEOLOGIČKOGA ZAVODA U RIJMU, SRPSKOGA UČENOGA
DRUŽTVA U BIHGRADU I T. D.

Šta to u njeđi njezanih tabla i doč dlike na dvorem.

IZDANJE UMINOŽENO.

U ZAGREBU 1875.

ARTISTIČKO-TIPOGRAFIČKI ZAVOD DRAGUTINA ALBRECHTA.

Izdano pomoćju

Njegove Svetlosti Milatu kn-za srbskoga
Sl. carske akademije znanosti u Beču

(Pisac si pridržava pravo na prenos po postojećim propisima.)

USPOMENI

DANA 19 LISTOPADA 1874

SA KOI JE

SVEUČILIŠTE FRANJE JOSIPA I

U ZAGREBU

SVEĆANO OTVORENO

SLAVI

MJEGOVA SJAJNOGA ZAČETNIKA

TE

CIELOGA HRVATSKOGA NARODA

POSTVUJE

P I S A C.

U V O D.

osadašnja literatura jugosl. numismatike podsta je siromašna, a to navlastito s uzroka,

što su se jugosl. narodi do sada odveć malo starali za sakupljanje svojih starina, i što nije bilo u nas do tu skoro takovih zavoda, koji su se o tom po svom osobitom zvanju pobrinuti morali.

Dočim kod drugih naroda vidimo navlastito visoko plemstvo s njekom osobitom pobožnosti zabavljeno sabiranjem starinskih svetinja, da si s njimi svoje palače i perivoje ukrase i preslave, tomu u nas jedva

da ima znatnoga primjera. Prvi se priličan korak i na ovom polju jugosl. kulture učinio nema puno s ustrojenjem spljetskoga, zagrebačkoga, biogradskoga i zadarskoga muzeja; koji zavodi, skoro samim narodom oživotvoreni i većom stranom sveudilj uzdržani i obogaćeni, sada su kao hramovi, gdje se sve-

tinje naše prošlosti marljivo prikupljaju, svestrano proučavaju, znanstveno priredjuju, i svakomu na očigled izlažu, da jih motri i iz njih crpi život naših pradjedova, njihov umjetan i uman domah, te u obće kulturno dosadašnje stanje u našoj zemlji.

Ako se u nas do tu skoro malo u obće marilo za pobiranje starina, nije čuda što se i malo do sada o njih učenomu svetu priobčilo. A to navlastito stoji u koliko se tiče jugosl. numismatike. Ova je struka bila do nekoliko godina prije sasvim kod nas zanemarena, te ono malo, što se odpravo obradilo, tndji su nam ne naši obavili.

Prvi, koji stavi do znanja učenomu svetu, da su i Jugoslaveni za srednjega doba imali svojih vlastitih novaca, binaš slavno poznati **Karlo du Fresne** u svom dielu *Historia Byzantina (Lutetiae Parisiorum 1680)*. Na str. 230 dade on otiskati jedan novac Uroša I. Velikoga; nego mu se slika gledje veličine razlikuje od svih do sada poznatih Uroševih novaca; s čega se može za stalno držati, da je pravu obsežnost onoga novca znatno pomnožio, i tim svoju radnju nedostatnom učinio.

Za Du Fresneom dolazi **Anselm Bandurić** (1671—1743), rodom dubrovčanin, veliki starinar u svoje vrieme, koji je iznova na svjetlo iznio pomenuti Du Fresneov novac u svom ogromnom dielu *Numismata imperatorum romanorum a Trajanu Decio ad Paleologos (Lutetiae Parisiorum 1718. II. 769. 772)*; nego neopazi njegove umjetne veličine, i veoma je nesrećan bio u njegovu razjasnjenju. Na pr. lasno je mogao viditi u napisu **S. STEFAN — VROSIVS — REX**, da tu nema govor o caru nego o kralju, naime da je to novac Uroša I. Velikoga; a on ga dopita caru Urošu sinu Dušanovu.

Poslije Bandurića dolazi **Jerko Fr. Zanetti**, mletačanin, za ono doba duboki poznavalec italijanske numismatike, sa svojom razpravom: *De nummis regum Mysiae seu Rasciae ad venetus typos percussis commentariolum (Venetiis 1750)*, pretiskanom i. g. u dielu *Argelati Collect. dissert. de monetis Italiae (Mediolani 1750. P. III)*. O srpskih novca, koje je u toj knjizi opisao, veli ovako: *quinq[ue] nunc primum e scrinio nostro exhibemus nos; equidem plures ad hunc diem nobis inciderunt in manus, sed ab edendis abstinuimus*, jer kaže, svi kraljevi srbski zovu se *Stephanus* ili *Urosius*, te se neda iz tih novaca, *parum admodum inter sece discrepantibus*, razaznati, komu se pripisati moraju. Primjećuje napokon, da je ono pet srpskih, koji se medju sobom upravo razlikuju, sravnio sa mletačkim, te na temelju toga sravnjivanja srpske označio. Akoprem mu je malena radnja, mane su dosta znatne, najviše zato, što nije ni malo poznavao naše poviesti. Novac Stjepana Dragutina pripisao je Stjepanu Prvovenčanomu, a tim je sve svoje naslijednike do nas na krivi put svratio. Drugi novac istoga Stjepana Dragutina, pomenutomu sasvim sličan, nezna komu da dosudi: *summa hic difficultas suboritur, cui potius attribuas; nos nullum ferre judicium ausi lectribus nostris, harum rerum peritis, libenter pronunciandum relinquimus*. Novac Uroša I. Vel. dopita Milutinu. Na str. 19 govor o novcu kralja Konstantina, i daje ga Konstantinu sinu Milutinovu (!). Vidić će se dalje, da je to novac Konstantina Dejanova. Zanetti nam je tako prvi iznio novac Karla Roberta, na kom je njeki magjarski spisatelj snovao ovislost srpske od magjarske krunе s toga samo, što nalikuje na ondašnje srpske; no ovi su potekli od mletačkih, a mletački od bizantinskih. Zanetti veli o njem, da ga je sam imao i njegovu prijatelju poklonio, i da su ga njekoji dopitali Karlu Martelu, *sed stulte admodum*, jer da je kovan bio prigodom, kada se Karlo Robert u Stolnom Biogradu na ugar.-hrv. priestol vjenčao. Njegova tako površnost najbolje sjaje u opisanju slijedećega novca, koji po njem spada na Dušana; **STEPNOS. RASIE :7: B. T. REX;**

te čita: *Stephanus Rasciae et Bulgariae totius rex*, dočim se čitati ima: *Stephanus Hostoja Rascie et Bosne totius rex*. Ova se pogreška uvuče kašnje u sve druge ovakore spise, te Ostoja, nemilo okradjen, nedobi više siela u hramu jugoslavenske numismatike. Uz ono pet svojih priložio je Zanetti i novac prije izdan po Du Fresneu i Banduriću, ali ga glede veličine stegnuo u prirodne granice.

U pomenutoj Argelatijevoj sbirci (*Pars I. 92. Tab. LXXXII*) nalazi se razpravica slavnoga **Lud. Ant. Muratoria** s naslovom: *De moneta. Dissertatio*, u kojoj su naslikana i opisana dva novca dubrovačka, dva slavonska i jedan Uroša I Vel., ovaj kao novac Stjep. Uroša Milutina; takodjer jedan sastavak **Lirutia** s naslovom: *Dissertazione sopra le monete del Friuli* (*Pars III. 167. Tab. IV. 70*), u kojoj se isto opisuje novac Uroša I, i po Muratoriju daje Milutinu.

U isto doba, kad se je Zanetti bavio još Jugosl. numismatikom, drugi jedan mletački arkeolog, vredni starešina **Bernardo Nani**, koi napisa djelce *De duobus imperatorum Russiae nummis (Venetiis 1750. — Editio altera monetis ac documentis adhuc ineditis aucta, ibid. 1752)*. Ova je knjižica sasvim rjeđka, mi smo ipak imali za porabu oba izdanja. Luczenbacher ju rabio, ali video nije. Dr. Šafarik govorio o njoj po Luczenbacheru¹. Svojeručni rukopis Nanier nalazio se u Rimu kod komendatora Petra Erk. Visconti, ali ga Legati prepisa, i taj se prepis, koi smo mi rabili, danas čuva u gradskom muzeju Correr u Mletcima. Na jednom izisku drugoga izdanja, koi smo vidili u istom Correrovu muzeju, sam Nani na okrajcima stavi njekoliko bilježaka; a Brunacci, koi ga je kanio na novo izdati, doda na umetnutih bielih listovih još nekoliko svojih. Imena sastavitelja nema ni u prvom ni u drugom izdanju. — Uz prvo izdanje od 21 strane priležena je jedna tabla sa pet slika jugosl. novaca, o kojih se u razpravi govoriti, a to su: novac kotorski Stjepana Dušana cara srpskoga (*V u drugom izdanju*), novac kralja Konstantina (*II. u drug. izdanju*), novac bosans. kralja Ostoje cara Stjepana pripisan (*IV. u dr. izdanju*), novac kotorski Uroša cara srpskoga (*VI. u dr. izdanju*), i novac mjeđeni kotorski (*VII. u dr. izdanju*). — Uz drugo ponovoženo izdanje od 63 strane na koncu su dodane dve tablice. Prva ima 17 slika, a druga šest. Na I. tablici prvi je novac Milutinov, jedini naznačen kao zlatan, bez dvojbe samo pozlaćen, a u tekstu o njem nema ni riječi; drugi spada na kralja Konstantina; treći na Milutinu; četvrti na cara Stjepana (pravo na bosan. Ostoju); peti na istoga cara Stjepana, ali u Kotoru kovan; šesti na cara Uroša, u Kotoru kovan; a ostalo jedanest svi su kotorski (*Jedan za kotorske samostalnosti a ostali za mletačke vlade kovani*). Na II. pak tablici vide se naslikana dva pečata srpska, zatim tri zl. dukata načelnika jeruzolimskoga reda po mlet. tipu kovanu, i napokon srebr. novac Hrvoje vojvode spljetskoga.

Flamin Korner, i ovaj starešina mletački, u svom dielu *Catarus Dalmatiae civitas (Pataci 1759)* na str. 10 navadja slike od 14 kotorskih novaca, i to *ex eruditissimo opusculo deductum, quod paucis ab hinc annis vulgavit amplissimus senator Bernardus Nanius*. Na tablici nalaze se tri novca kovana u Kotoru za jugosl. vladace; prvi je Stjepana Ostoje bosan. kralja (*4 na I. tablici Nanjevoj*), drugi Stjepana Dušana kao srpskoga cara (*5 na I. tablici Nan.*), a treći njegova sina cara Uroša (*6 na I. tablici Nan.*). Ostali su pako sri kotorski kao kod Nania, jedan kovan za samostalnoga vladanja, a ostali poslije g. 1420, i spadaju na mlet. knezove, koji su od te godine u naprieda Kotorom upravljali.

Fr. J. Joachim u svom dielu: *Neueröff. Münzkab (Nürnb. 1761. I Th. 329)* izdao je jedan novac Stjep. Dragutina sa slikom po matici tada u Kempelenovoj sbirki u Požunu, a daje ga pogriešno Stjep. Radeslavu.

U knjizi *Catalogus Niemorum Hungariae ac Transilvaniae instituti nationalis Széchényi*; *III partes cum tabulis acneis N. 107 et appendice (Pestini 1807. Pars III. 44)* navedeno je trinaest jugoslavenskih novaca peštanskoga muzeja sa osam slika na tabli VII, nego tako pogriešno, da se uprav nemože gore. Novac Uroša I ovdje (*br. 7. 8*) daje pravomu vladacu, a (*br. 11*) sasvim isti novac, Stjepana Milutinu. Novci Stjepana Dragutina bili bi djelomice (*br. 3—5*) Stjepana Prvovjenčanoga a djelomice njegovi (*br. 9. 10*). Novac Milutina (*br. 6*) pripisuje Urošu I, a one Stjepana Dušana kao kralja Stjepanu Nemanji (*br. 1. 2*).

J. Appel u svom *Repertorium zur Münzkunde d. Mittelalters u. d. neuern Zeit (Pest u. Wien 1820—29. II. Bd. II. Abtheil. 798—800)* iznio je na svjetlo prvi bugarski novac, s primjetbom ipak *eine noch unangezeigte seltene Münze*, ali ga pripisao Stjepanu I Nemanjiću, dočim je Asena I. bugarskoga cara. Primećuje još osam srpskih novaca, no jedva je jednoga, Dragutinova, pogodio; dva Uroša I daje Milutinu, tri Dragutinova Urošu I, jedan Dragutinov i jedan Stjep. Uroša Dečanskoga Stjepanu Prvovjenčanomu.

Dimitrije Davidović, prvi srbin, koi se sjetio i ove svoje domaće slave, u svom *Zabavniku* za g. 1821 u Beču izdanu iznio na svjet tri srbska novca, naime Stjep. Uroša Dečanskoga (dajući ga despotu Gjergju Brankoviću), Stjepana Dušana i Vukašina, te priloži pečatnicu despotice Angeline.

¹ Po Solariju (ste. 63) Xani bio bi opisao ne samo naše novce srebrne i mjeđene, nego i zlatne; bili bi izloženi na dve tablice, na prvoj naime 17 komada zlatnih, srebrnih i bakrenih, a na drugoj tri komada i dva zlatna pečeta. Negi se gledaju zlatnih novaca ljevo prevario.

Joan Ralé u svojoj **ICTORIA RAZNÝH CJAVENSKÝH NARODOVЪ** (u *Beču* 1823. čast. *III.* str. 168) objelodan je dva novca despota Gjorgja Brankovića iz sbirke g. Pavla Festetića podosta neizpravno.

Sestnaest srbskih novaca ima u Crbskomъ Istorici za g. 1826 (vez. *III*), većom stranom prikazanih po maticah bečkoga i pešanskoga muzeja ali nepotpuno, nego se i ovdje u opisu dopituje Milutinu novac Dragutinov, a Milutinov Uroš I, i td.

Sve do sada spomenute izdavatelje jugoslavenskih novaca daleko je za sobom ostavio rodom njemse a po jeziku, u kom je pisao, magjar **Ivan Luczenbacher** svojim dielom *A' Szerzszupánok, kírdlyok, és czárok' pénzei* (Budán 1843), to jest srbskih župana, kraljeva i careva novci, u kom je na svjetlo iznio 43 novca jugoslavenska. Pisao je dakle u jeziku književnom svetu odveć malo poznatom, te nije čuda, što je ta radnja i samim Jugoslavenom, kojih se ponajviše tiče, ostala mal ne poznata. Luczenbacher je zato po hvali vredan, što je prvi sve u njeki znaustveni red sve poznato mu numismatičko gradivo; ali opet zaslužuje ukor zato, što se nije strogo držao znanstvene zadaće, nego prešao na političke polje, trudeći se dokazati po novcima njemu odvislost jugosl. naroda od magjarskoga; dočim upravo, kao što dobro opazuje Šafarik, ovi jasno i sjajno zasvjeđuju protivno. Uza to kritika mu je sasvim loša; a skoro sve, što o našoj povjesti primećuje, netemeljito je ili navlaš izkrivljeno. Toga radi i što nepoznaje ni najmanje naše prelosti i našega jezika, zabasao je vele često i u koliko se tiče same numismatičke znanosti. Novce cara bugarskoga Asiena I daje Vuku, drugomu sinu Stjepana Nemanje; Dragutinove Stjepana Prvovjenčanu; Vladislavove bratu mu Radislavu; opet Dragutinove otcu mu Urošu I ili bratu Milutinu, a ovo zato samo, da po cvjetcih od krina na njih urezanih pokriješ bajku o Karlu Robertu predobitelju tobož Srbije; Dušanov knezu Lazaru. Obično krivo čita napise, na pr. **VROSIV S STEFAN REX**, mesto **S STEFAN** — **VROSIV(s)** — **REX** i td. Novčarska pisma, koja se vele često prikazuju na naših novcima, tako samovoljno tumači, da upravo postaje smiešnim; tako na pr. P—R mu je *princeps* ili *principatus Rasciae*; C—N. *Stefan Nemanić* i td. — Kritika o Luczenbacherovu djelu nalazi se u srbskom Nar. listu (g. 1843 br. 42) od Alek. Stečkovića, više politička nego znanstvena, jer i u Stečkovića nedostajaš numism. znanja. Dr. Šafarik misli (*Glas. III. 176*), da se je Luczenbacher služio rukopisnim dielom prof. Veszerle, koje, za tisak nedogotovljeno, leži u pešanskom muzeju.

Od prof. **Jos. Veszerle** imamo tiskom izdane i prilično dobro na dvije table prikazane slike jugosl. novaca njemu poznatih, i koje je valjda u rukopisu opisane ostavio. Načrtana su 4 novca bugarska, 38 srbskih i 8 bosanskih.

Sada nam dolazi na red katalog **Leop. Welzla von Wellenhelma** (*Wien 1845. II. Band II. Abth. 564—567*), koji jedva da zaslužuje uspomenu.

Za Welzom sledi **I. v. Reichel**, čuvar c. muzeja u Petrogradu, koji svojom kiticom od 22 novaca na svjetlo iznešenom u dieku: *Serbiens alte Münzen* (St. Petersburg 1848), preštampanu iz II knjige velikoga diela *Memoiren der allerhöchst bestätigten Gesellschaft für Archäologie und Numismatik zu St. Petersburg, 1848. str. 242*, ponješto je pomozio jugosl. numismatiku. Ali Reichel u tumačenju tih novaca jedva da je gdjegdje upravo pogodio. O zlatnom novcu Vladimirovu imati ćemo prilike kasnije probesjediti. Sto se drugih tiče, Reichel novce cara Stjepana Dušana daje dieломice Stjepana Prvovjenčanu a diealomice Radislavu; Vladislavove Urošu Milutinu. Dušanove Dragutinu. Dragutinove Milutinu, Uroša I Dečanskemu, Milutinove caru Urošu. Balšićev Gjorgju (m. Grguru) sinu Gjorgja Brankovića, Gjorgja Brankovića njegovu sinu Stjepanu, i novac Vuka Brankovića Ivanu sinu Stjepana Gjorgjevića. Tu dakle začinke do sitosti. — Istom je stazom stupao, kada je slijedeće godine izdavao još drugih 19 novaca jugoslavenskih u svom sastavku *Beiträge zur Münzkunde der südlichen Völker* (*Mémoires de la société d'Archéologie et de Numismatique de St. Petersburg par B. de Kochne 1849. VII. 154*).

Mogli bismo još ovdje uz Reichelove smiesice pomenuti i one članice, koje je mal da ne po istom katalogu izdao **F. Schweitzer** u svom listu *Notizie peregrine di numismatiche e d'archeologia* (šest sezaka izdano u Trstu od g. 1851—1862); ali će nam biti prigode u napreda, da se s njim pobliže upoznamo.

Za jugosl. numismatiku pomolila se liepa doba stoprv izdavanjem *Glasnika* onda društva srbske slovensnosti sada učenoga društva u Biogradu. Tada naš vrli starinar **Dr. Janko Šafarik** pohiti, da po mogućnosti sve blago jugosl. numismatike pokupi, prouči, znanstveno priredi, razsvjetli i oceni; tom namjerom navlastito, da ne samo ponuci narod o važnosti starih damačih novaca kao mal ne jedinih nam ostavših spomenika njekadašnjega sjaja, i da ga nputi na sačuvanje i sakupljanje njihovo, te i da u isto doba pripomogne razvoju numismatičke znanosti u obće, nego i da pokaže, koliko ovo vrelo vredni kao pripomoć za razjasnjenje jugoslavenske povesti, koja mal da ne isto tako do tada zapušćena, bila si već našla njekoliko njegovatelja o tom radećih, da ju k onomu stepenu, do koga se je u novije doba ova znanost kod drugih naroda podigla,

upute. Šafarik je sibilja u Glasnicih III. V. VI. VII. VIII. IX sve dotadanje numizmatičko jugosl. blago velikim doista naporom tjelesnim i duševnim srećno sakupio i na svjetlo, onako sustavno i znanstveno, kao što mu moguće bilo, iznio; jer mu radnja nije sva namah iz pera potekla, no kako bi šta novoga pobratio, tako bi i pridodavao. Čega radi ni njegovo djelo nepredostaje nam sve na svom mjestu, te se može samo označiti kao obilno gradivo za dalju sustavnu osnovu znanstvenoga djela. Ali i to gradivo treba da oprezno rabiš, ako ćeš da izbjegneš nedostatkom, kojih nješto malo i tu ima, a potekli su jedino s toga, što se Šafarik nije uviek dosta na domaću povijest obazirao, i što se odveć u Luczenbacheru i Reichelu pouzdavao. U ostalom sam Šafarik o tem gradivu piše ovako: *Што се тиче опредѣливанія стары' сербск' новаца, я самъ при элогима по моме уверено одетуно одь мынія свю други' списателя, приписываючи често новацъ другоме краљу, него што су га пре мене приписивали списатели; при чемъ самъ се найвише управлѧти морао по подобности ныювой са новцима сусједна до ныи места у реду заузимающими „еръ се новцы новцима наибољ изглениваю“ вели Госп. Милошъ Светињъ (у „Литописима г. 1826 етр. 196. св. VIII). При некимъ новцима, премда сумнителним, држава самъ се други' списатела; другима после мене, а може бити и мени (а тако и би) доцније докъ још више новаца видио, остале поправити оно, у чему самъ погрѣшио (Glas. III. 197).* Šafarik je u gori ponutih Glasnicih izdao 14 bugarskih novaca, 192 srbskih i 18 bosanskih, te od svih pridodao sliku, a još jih je nekoliko uzagred napomenuo ili na kratko označio.

Poslije Šafarika opet se pomoli poznati nam već J. Luczenbacher, no sada ne samo radnjom nego i prezimenom magjarskim, naime: **János Érdy**: *A Boszna és Szerb régi Érmek; Budapest 1857.* Ova druga radnja Luczenbacherova ne samo što je bogatija od prve, jer donosi opise od 76 srbskih i 17 bosanskih novaca, nego je i vrijednija, pošto je ovdje mnogo toga izpravio i na pravo mjesto sve, a koje gdje i nješto pametno izustio. Izostalo je jamačno dosta manu, no ipak treba mu priznati i liepih zasluga, pošto je pravo dopitao Dragutinu neke novce, koji su se odprije davali Milutinu; prvi je oduzeo Dušanu jednu cijelu vrst novaca, i dao ju ne bez razloga Stjepanu Ostojiću besanskomu kralju, i sl.

U isto doba **Dr. Egger** u svojih *Wiener Numismatische Monatshefte* od g. 1866 i kašnje na svjetlo je iznio uz kratke opise dosta slika jugosl. novaca; te uz sve mane, koje ponajviše polaze s krupna nepoznaja naše prošlosti, njegova je zasluga, što se sada počela bar ponješto bolje cieniti u Njemačkoj važnost naše jugosl. numizmatike.

Oto je skoro sve, što se je do danas uradilo u koliko se tiče jugosl. numizmatike. Iz ovog pregleda jasno se vidi, da se je u obradjivanju ove struke, navlastito s prva, jako posrtalo; da se je docnije dosta svjetla pomolilo ponajviše neumornim radom našega Dr. J. Šafarika, no da se je ipak još dosta daleko zaostalo od sustavno obradjjenoga diela. U obće malo se pazilo na točnost i podpuno opisa, na težinu i veličinu novaca, slabo se odveć srađivanje uvažavalo, a još manje na našu povest obzira imalo.

Novi Izvor za Jugosl. numizmatiku. — Sve do sada navedeno numizmat. blago, tiskom izdato, koliko smo mislili, da nam može od koristi biti, pomnjiro smo proučili, izcrpali i za ovo naše djelo upotrijebili. Ali se naša skrb na to poglavito obraćala, da udje u trag i upotribe nove, do sada nepoznate izvore za jugosl. numizmatiku, koji bi podobni bili udariti čvršći temelj ovoj znanosti u nas; te možemo bez oklijanja kazati, da plod toga našega truda daleko je naše nade nadmašio. Našli smo Maecenata, koji su nam jugosl. novce svojih sbirka veleđušno u Zagreb za porabu poslali, a drugi su nam otiske svojih i tudjih novaca pravili i sa dotičnom težinom blagodarno ovamo odpremali; kojim budi ovdje na tom odličnom daru najiskrenija hvala; sami smo pako posjetili one muzeje i privatne sbirke, gdje smo mislili, da leti takova blaga još netaknuta ili neizcrpljena.

Ovdje nam je najprije spomenuti njegovu jasnost **kneza od Montenuovo** u Beču, koji nam u Zagreb posla za porabu sve jugosl. novce svoje ogromne i radi rielkostih veoma važne numis. sbirke, naime 26 bugarskih, 286 srbskih i 62 bosanske.

Dr. Janko Šafarik, senator i predsjednik učenoga društva u Biogradu, ne samo što nam veleđušjem, komu nema para, ustupio pripomoći svjet. kneza srbskoga za tiskanje ovoga djela, njemu namjenjena, nego nam pruži za porabu oko 80 slika i sve svoje numism. bilježke oštom pažnjom i neutrudljivom pomnjom sakupljene; te njegovom osobitom brigom i onom **prof. Stojana Novakovića**, čuvara nar. drž. muzeja i knjižnice u Biogradu dobili smo otiske od 2145 novaca, lanske godine obretenih na Kosovom polju, a nalazećih se u ondješnjem muzeju, i od njekojih, koji se čuvaju u bogatoj sbirki Njegove svjetlosti **kneza Milana**.

Gosp. **Ignjat Dobóczky**, poznati numizmatik u Pešti, ustupi nam dobrohotno za porabu veoma važne jugosl. novce svoje sbirke, naime 80 bugarskih, 80 srbskih i 13 bosanskih; isto tako g. **Stjep. Ilija Ver-**

ković, vredni starijan u Serezu, 1 bugarski i 50 srpskih; g. **Vilelm Trinks** iz Praga 9 srpskih, 1 bosanski; g. **Grga Zulić** u Kotoru 4 srpska i 4 bosanska i td.

Otisaka za porabu dobili smo od g. **P. Simona N. Antoniana** jermen. župnika u Novom Sadu 17 od bugarskih i 22 od srpskih novaca iz njegove num. sbirke; od **Dr. Arnolda Luschina** sveuč. prof. u Gradcu 14 od jugosl. novaca nalazećih se u njegovoj te u sbirkah vojvode Windisch-Grätzta, gradačkoga i lubljanskoga muzeja; od **prof. Glavinića**, ravnatelja e. k. muzeja u Splitu 5 od bugarskih, 9 od srpskih i 3 od bosanskih novaca iz e. numis. kabineta u Berlinu i td.

Sami smo napokon otiske uzeli, te izmirili i proučili novce, koji se danas čuvaju:

U e. k. numis. kabinetu u Beču — 8 bugarskih, 97 srpskih i 15 bosanskih.

U zem. muzeju u Pešti — 3 bugarska, 108 srpskih i 9 bosanskih.

U nar. drž. muzeju u Biogradu — 29 bugarskih, 483 srpska i 29 bosanskih.

U zem. muzeju u Zagrebu — 7 bugarskih, 130 srpskih i 79 bosanskih.

U sbirci preusv. g. biskupa Strosmajera u Djakovu — 2 bugarska i 26 srpskih.

— učen. društva u Biogradu — 4 bugarska i 64 srpska.

— biogradsko čitaonica — 21 srpski i 1 bosanski.

— g. Dra. Eggera u Beču — 7 bugarskih, 15 srpskih i 6 bosanskih.

— g. savjet. Ignjata Simića u Zagrebu — 1 bugarski, 19 srpskih i 6 bosanskih.

— e. k. gimnazije kod Schottena u Beču — 4 bugarska, 35 srpskih i 7 bosanskih.

— knjižnice Marciane u Mletcima — 12 srpskih i 3 bosanske.

— gradskoga muzeja Correr u Mletcima — 2 srpska, 7 bosanskih.

— gradskoga muzeja Bottacini u Padovi — 7 srpskih i 5 bosanskih.

— g. savjet. Reisetara u Dubrovniku — 9 srpskih i 10 bosanskih.

— g. Piacere u Trstu — 5 srpskih i 2 bosanske.

— g. Pavla Schulla u Novom Sadu — 4 srpska.

— g. Neuhausera u Zagrebu — 6 srpskih i 1 bosanski; i još koje gdje po koj novac, a sami smo si nabavili 3 bugarska, 65 srpskih i 2 bosanske.

Kako se vidi poveći dio naše nove gradje potekao je iz sakrovišta lanjske godine odkrita na Kosovom polju u staroj Srbiji od njekoj Arnauta, koji su jih medju sobom podijelili. Negma se pravo, koliko jih s prva na broju bilo; ali se može za stalno primiti, da jih se naslo na kupu preko 4000 komada. Dr. Janko Šafarik nepočasi časa obavijestiti nas o tom nalazu, primjećujući, da su Arnauti jedan dio tih novaca s jednim pečatom među istim nadjenjem ustupiti morali prizrenskomu valiji; da su njeki Srbi doneli iz stare Srbije u Biograd svjetlom knezu **Milanu** na dar oko 1000 komada, i da jih je svjetli knez prebogato nadario; te nadalje, da su njeki gradjani iz Prizrena nakupili oko 2100 komada od one hrpe i poslali vis. vlasti u Biograd, da jih za nar. muzej nabavi; što se i učinilo po savjetu istoga učenjaka. Kako je već rečeno, mi smo sve ove novce biogr. muzeja, te i njekoje iz kneževih sbirki u ovom djelu opisali po otiscih na stanju dogotovljenih trudom g. Miletića posmočnika kod istoga muzeja, koji pobilježi i njihovu težinu. Jedan mali dio toga sakrovišta prodje pako u Crnogoru, gdje jih srećnim slučajem Dr. V. Bogišić za male novce nabavi. O tom nas obavješćuje **ГЛАС ЦРНОГОРЦА** (1873 br. 14), po kom doznajemo, da jih ima u Bogišića 301 komad, naime 274 cara Stjep. Dušana, 1 vjerojatno cara Uroša, 18 Vukašinovih, 4 Lazara, i još 4 nepoznata. Mi otih novaca vidili nismo, no ipak iz one kratke obavesti *Glasa Crnogorca* vidi se jazno, da u tom odjelku kosovskoga blaga nema valjda ni jednoga novca nam nepoznata. Što pako Glasov izvjestitelj bulazni, da u tej Bogišićevoj hrpi „ima mnogo više komada srpskih novaca, negoli ih je u stvar ujedno do sada poznatim i opisanim zbirkama i javnim i privatnim“ nema temelja, kako sjajno dokazuje ono, što smo o srpskih novcima malo prije pobilježili.

Pregled, koji ovdje prilažemo, u stanju je, da točno uputi o obilnosti materijala, na kom je naša radnja osnovana. Iz njega se vidi, da je u ovom djelu opisano 4699 novaca jugoslavenskih, naime 224 bugarska (**1 zlatni, 211 srebrnih i 12 mjeđenih**), 4118 srpskih (**1 zlatni, 4103 srebrna i 14 mjeđenih**), i 357 bosanskih (**svi srebrni**). U tekstu uz opis pojedinoga novca ne samo smo pobilježili, gdje se sada taj novac nalazi, ili tko ga je na svjetlo izdao, nego smo od svih nam poznatih naznačili težinu u gramih i veličinu ili modul po Mionnetovoj skali. U Pregledu pako naveli smo samo najmanju i najveću težinu, te najmanji i najveći modul, kako se prikazaju u svih novcima pojedinoga, u čije su ime kovani, i gdjekuda pojedine vrsti; a obzirom na stanje novca, naime jedna li slabo ili dobro sačuvan, i na razmjerje, u kom se slabiji sa dobro sačuvanim nalaze, udarili smo srednju njihovu težinu i modul. Na pr. ono 131 komad srebrnih groša Asiena I cara bugar. od nas izmjerenih u težini izlaze od 0,90 do 1,80 grama. Opazili smo, da skoro svi novci do težine 1,30 gr. više manje vremenom su se izkvarili. Mi dakle za groše Asiena I uzeli smo kao srednju težinu 1,50 gr., pošto smo od 1,30 do 1,50 gr. našli 48 komada, a 43 od 1,50 do 1,80 gr. Tako i gledi modula.

P R E G L E D

svih novaca opisanih u ovom djelu; od koga su i koliko jih od svakoga i ukupno; njihova kovina, težina i modul.

U čije su ime kovani	Broj opisanih	Tolna mreža novaca po dobroj kvaliteti			Tolna mreža novaca u granah po Mjednici			Modul mreža novaca po Mjednici			Tolna mreža novaca od konada			Modul pisan od konada			Ukupno novaca			
		po dobroj kvaliteti			po dobroj kvaliteti			po dobroj kvaliteti			po dobroj kvaliteti			po dobroj kvaliteti			po dobroj kvaliteti			
		po materijalu	po štampanju	po četvrtinama	po štampanju	po četvrtinama	po štampanju	po štampanju	po četvrtinama	po štampanju	po četvrtinama	po štampanju	po četvrtinama	po štampanju	po četvrtinama	po štampanju	po četvrtinama	po štampanju	po četvrtinama	
Bugarski novaci.																				
Vladimir Borilović (885—888)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Simeon Veliki (888—927)	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Asien I (1186—1196) <i>Grobi</i>	129	6	5	—	—	—	—	0.90	1.80	1.50	4	6	5	131	140	—	—	140	—	
<i>Pologrobi</i>	2	—	—	—	—	—	—	0.61	0.70	0.65	3	3	3	—	—	—	—	—	—	
<i>Bakremi</i>	—	—	—	—	—	—	—	0.64	1.27	1.0	4	4	4	—	—	—	—	—	—	
Petar II (1196—1291)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Joan Asien II (1218—1241)	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Mihail II Asien (1245—1288)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Svetoslav (oko 1294—1322)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Mihail III (1323—1330)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Joan Sracimir (1371—1397) <i>Grobi</i>	15	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
<i>Pologrobi</i>	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Joan Šisman (1371—1398) <i>Pologrobi</i>	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nezvjetni razne dube	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Srbski novaci.																				
Vladislav I (1254—1281)	37	1	9	—	—	—	—	1.60	2.93	2.0	4	6	5	38	46	—	—	47	—	
Stjepan Uroš I (1281—1322) <i>Grobi</i>	303	5	39	—	—	—	—	1.17	2.515	2.0	4	6	5	302	339	—	—	347	—	
<i>Bakremi</i>	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	
Stjepan Dragutin Srpski (1279—1316)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
<i>Grobi</i>	200	4	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
<i>Bakremi</i>	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Stjepan Uroš II Milutin (1275—1321)	32	—	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	57	—	—	60	—
Vladislav II (1316—1323)	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—
Stjepan Uroš III Dečanski (1321—1331)	37	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	41	—	—	50	—
Stjepan Dušan kao kralj (1331—1346)	204	1	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	205	231	—	—	235	—
Stjepan Dušan kao car (1346—1355)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
A. Latinski napis <i>Grobi</i>	71	6	4	—	—	—	—	0.82	1.83	1.25	4	5	5	72	81	—	—	81	—	
B. Srbski napis. Vrsta I. <i>Grobi</i>	75	—	6	—	—	—	—	0.88	1.81	1.35	4	6	5	73	79	23	—	81	—	
<i>Vrsta II. Pologrobi</i>	—	261	—	—	—	—	—	0.26	0.82	0.55	3	3	3	261	261	—	—	261	—	
<i>Vrsta III. Grobi i polugrobi</i>	62	826	1	—	—	—	—	0.32	1.47	0.85	2	5	3	867	889	825	—	889	—	
<i>Vrsta IV. Polugrobi</i>	640	—	—	—	—	—	—	0.25	0.80	0.45	2	3	3	640	640	640	—	640	—	
<i>Vrsta V. Grobi</i>	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	1	—	
<i>Vrsta VI. Grobi</i>	41	105	4	—	—	—	—	0.98	1.79	1.35	4	5	5	144	149	103	—	150	—	
<i>Vrsta VII. Grobi</i>	35	5	3	—	—	—	—	1.26	1.56	1.40	4	5	5	40	43	5	—	43	—	
C. Kotorški novaci Butanovi	16	—	5	—	—	—	—	1.445	1.99	1.75	4	5	5	16	20	—	—	22	—	
Stjepan Uroš car (1366—1367)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
A. Latinski napis. Vrsta I. a <i>Grobi</i>	3	—	1	—	—	—	—	1.40	1.75	1.55	5	5	5	4	4	—	—	4	—	
<i>b) Pologrobi</i>	—	6	—	—	—	—	—	0.60	0.80	0.70	3	4	3	5	5	6	5	6	—	
<i>Vrsta II. Polugrobi</i>	—	29	—	—	—	—	—	0.33	0.86	0.55	3	3	3	29	29	29	29	29	—	
B. Srbski napis u predku a latinski u zadku. Vrsta I. <i>Grobi</i>	62	4	3	—	—	—	—	0.72	1.25	1.15	4	5	4	67	68	1	—	69	—	
<i>Vrsta II. Grobi</i>	24	—	1	—	—	—	—	0.80	1.82	1.10	4	5	5	25	25	25	25	25	—	
C. Srbski napis u predku i u zadku <i>Grobi</i>	3	1	—	1.35	5	1.08	1.25	1.10	4	5	4	4	4	4	4	4	4	4	—	
D. Srbski napis samo u predku. <i>Vrsta I. Grobi</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
<i>Vrsta II. Polugrobi</i>	—	34	—	—	—	—	—	0.30	0.59	0.55	2	3	3	34	34	34	34	34	—	
<i>Vrsta III. Grobi</i>	17	3	2	—	—	—	—	0.813	1.29	1.05	4	4	4	21	22	—	—	22	—	
E. Kotorški novaci Uroševi. <i>Grobi</i>	12	—	3	—	—	—	—	1.310	1.59	1.45	4	5	5	12	13	—	—	15	—	
<i>Bakremi</i>	4	1	1	—	—	—	—	1.74	2.20	2.0	4	5	4	5	6	6	6	6	—	
Vukalija (1468—1471)	65	113	2	—	—	—	—	0.73	1.34	1.10	4	5	4	178	180	110	—	180	—	
Marko Vukaićević (Kraljević) (1371 do 1394)	5	1	1	—	—	—	—	0.76	1.17	1.0	3	4	3	5	7	—	4	—		
Andrijaš Vukaićević (oko 1389—1394)	2	1	1	—	—	—	—	0.615	0.62	0.62	3	4	3	9	4	—	2	—		

U čije su ime kovani	Broj opisanih po masini	Tolna srednja i bakrenih novaca u granicah	Modul srednjih i bakrenih novaca po Mileševu	Ukupno novaca			
				Tolna srednja i bakrenih novaca u granicah		Modul srednjih i bakrenih novaca po Mileševu	
				teče	srednja	teče	srednji
		od	od	od	od	od	od
Prenos	1578	2062	225	-	-	-	-
Lazar (1371—1389) <i>Vrsta I. Groši</i>	33	52	4	0,80	1,315 1,0	3	5
<i>Vrsta II. a, b, c. Groši</i>	8	-	-	0,75	1,33 1,0	3 ^{1/2}	4
<i>d. Polagroši</i>	2	-	-	0,43	0,605 0,55	3 ^{1/2}	3 ^{1/2}
<i>Vrsta III. a. Groši</i>	3	-	-	0,705	1,065 0,86	3 ^{1/2}	2 ^{1/2}
<i>b. c. Polagroši</i>	-	-	-	0,43	0,71 0,55	3 ^{1/2}	3 ^{1/2}
Vrsta IV. Groši	-	-	-	1,005	1,08 1,0	4	4
Vrsta V. Groši	-	-	-	0,70	1,17 0,95	4	4 ^{1/2}
Bakres	-	-	-	0,755	-	3 ^{1/2}	-
Stjepan Lazarević (1389—1427)	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vrsta I. Polagroši</i>	5	-	-	0,35	0,45 0,40	2	2 ^{1/2}
<i>Vrsta II. a. Polagroši</i>	1	-	-	-	0,55	-	-
<i>b. Groši</i>	1	-	-	-	1,30	-	-
<i>Vrsta III. a. Polagroši</i>	21	-	-	0,38	0,52 0,45	1 ^{1/2}	2
<i>b. c. d. e. Groši</i>	21	-	-	0,50	1,305 1,0	3 ^{1/2}	5
Vrsta IV. Groši	4	-	-	0,67	1,39 1,0	5 ^{1/2}	4 ^{1/2}
Vrsta V. Groši	1	-	-	-	1,0	-	-
Vrsta VI. Groši	8	-	-	0,77	1,14 1,0	3 ^{1/2}	4 ^{1/2}
Vrsta VIII. Groši	1	-	-	-	1,0	3 ^{1/2}	4
Vrsta IX. Polagroši	-	-	-	-	0,95	1 ^{1/2}	2 ^{1/2}
<i>Vak Branković (1389—1398)</i>	13	5	3	0,435	0,80 0,65	2	3 ^{1/2}
Gjorgj Branković (1427—1456)	125	6	18	0,15	1,40 1,0	1	5
Lazar Gjorgjević (1457—8)	1	-	-	-	0,71	-	-
Stjepan Gjorgjević (1458—1476) <i>polagroši</i>	13	5	1	0,81	0,52 0,40	2 ^{1/2}	4 ^{1/2}
Gjorgj II Srđanirević (1485—1494)	1	-	-	0,60	1,10 1,0	3 ^{1/2}	5
Balša III (1404—1421)	18	5	6	0,60	1,48 1,0	3 ^{1/2}	5
Joan Oliver (oko 1341—1363)	4	4	-	0,98	1,165 1,05	4 ^{1/2}	5
Kostantin (oko 1377—1401)	3	-	1	1,01	1,10 1,05	4	4 ^{1/2}
Nikols Altomanović (oko 1364—74)	-	-	-	0,49	1,18 1,0	4	4 ^{1/2}
Zupan Roga (oko 1380)	-	-	-	0,77	0,81 0,80	3	4 ^{1/2}
Zupan Itig (oko 1390) <i>polagroši</i>	-	-	-	-	0,55	-	-
Jakov (oko 1400) <i>polagroši</i>	-	-	-	-	-	-	-
Dimitar (oko 1390)	-	-	-	-	-	-	-
Zupan Branka (oko 1370)	-	-	-	-	-	-	-
Vlatko (oko 1380) <i>polagroši</i>	-	-	-	-	-	-	-
Prizen (oko 1380) <i>polagroši</i>	1	-	-	0,38	0,57 0,50	1 ^{1/2}	2 ^{1/2}
Skopije (oko 1380) <i>polagroši</i>	-	-	-	-	0,50	-	-
Stozan (oko 1380) <i>polagroši</i>	-	-	-	-	0,50	-	-
Neizvjetni	17	9	4	-	-	-	-
Bosanski novaci.							
Stjepan I Kotromanić (oko 1390—1393)	7	1	1	-	1,40	1,91 1,60	4
Pavlo Subić (1283—1312) i Mladin II (1302—22)	1	3	-	-	1,52	2,05 1,80	5
Stjepan II Kotromanić (1392—54)	22	1	4	-	0,90	2,20 1,60	3 ^{1/2}
Stjepan Tvrdko I kao han (1354—76)	19	3	5	-	1,215	2,04 1,60	4
Stjepan Tvrdko I kao kralj (1376—91)	-	-	-	-	-	-	-
<i>Groši</i>	20	12	8	-	1,35	2,87 1,90	5 ^{1/2}
<i>Polagroši</i>	9	-	1	-	0,85	1,65 1,0	4
<i>Bakresi</i>	16	-	3	-	0,46	1,05 0,80	3 ^{1/2}
Stjepan Ostroja (1398—1404, 1408—18)	48	3	10	-	1,05	2,20 1,10	4 ^{1/2}
Stjepan Tvrdko II Tvrdković (1404—8, 1415—43)	4	-	4	-	0,83	1,32 1,10	4 ^{1/2}
Stjepan Tomić (1443—1461)	-	-	-	-	-	-	-
<i>Vrsta I. II. III. Groši</i>	12	1	5	-	0,83	1,25 1,15	4
<i>Vrsta III. IV. Polagroši</i>	6	-	-	-	0,44	0,75 0,55	3 ^{1/2}
<i>Vrsta V. Groši</i>	4	-	12	-	1,45	1,80 1,60	6
<i>Vrsta VI. VII. Groši</i>	9	-	4	-	0,91	1,115 1,0	2 ^{1/2}
Stjepan Težaković (1461—63) <i>Groši</i>	41	1	-	-	0,81	1,22 1,0	3 ^{1/2}
<i>Polagroši</i>	3	-	1	-	0,49	0,64 0,55	2 ^{1/2}
Nikola Ujlak Bočki (1471—77) <i>polagroši</i>	1	-	12	-	-	0,58	3 ^{1/2}
Hrvatska ban. vojv. knez Splitjaki (1403—15)	-	-	-	-	-	3 ^{1/2}	-
<i>Groši</i>	39	-	17	-	1,18	1,85 1,50	4 ^{1/2}
<i>Polagroši</i>	3	-	6	-	0,64	0,78 0,70	4
<i>Maljkinci</i>	1	-	4	-	-	0,39	2 ^{1/2}
Ukupno	2139	2212	348	-	-	-	-
* Tolika razlika u težini u svih novacima, da se ovdje označiti neda.							
	4272	4619	2130	2	4671	26	

Vrsti novaca, i po kom su sustavu ovi kovani. — Prvi obret jugosl. novaca stoji još danas mal ne tamnom maglom zastrt. U starih naših spomeničih badava češ tražiti i najmanjega traga temu obretru. Prvi novci, koji nam se prikazuju izviestnega doba, jesu bugarski, cara Asiena I (1186—96), pešto oni braće Vladimira i Simeona Boriljevića za sada, dok jim se drugova nenadje, imaju se za neizviestne smatrati. Po našem mišljenju Vladislav I (1234—41) bi začetnikom srbske numismatike (*v. str. 29—32*); te novci, koje smo ovomu srbs. vladaru pripisali, bili bi najstariji srbski. Među bosanskimi po nas najstariji su oni bana Stjepana I Kotromanića (1290—1313 *v. str. 199*). Prije ovih vladara u naših spomeničih označuju se obično izplate, dane i globe u proizvodih (*v. str. 30 i 196*). Samo u redko spominje se novac, a to tudi, navlastito bizantinski, jer do konca XII veka naše su zemlje ili podložne bile iztočnomu carstvu, ili su se s njim u najtjesnijih odnosačih nalazile. Izprava bugarskih, srbskih i bosanskih žalibote nemamo toliko, da po njih to naše mišljenje uztvrdimo: ali nam u tom veliku pomoći pružiti mogu hrvatske. U ovih (*Kukuljević Codex diplom do konca XI. veka*) spominju se zlatni solidi (37, 41, 111, 112 i td.), solidi aurei (139), solidi marcosi (37), solidi Romanorum (156, 157, 168), solidi Romanati (187) ili samo Romanati (135, 158, 160 i td.), aurus (183), marcosi aurei (39), auri pondera (119), Bgantini (152). Dolazi i srebrni novac pod naslovom argenteus, na pr. *pro I solido et I argenteum* (170, 172 i td.). Globe su pako označene sa librami, na pr. *soleat centum libras auri* (43, 132, 140, 162) ili *auri obrizi libras quinque* (99), ili *XI libras argenteus* (45). Porphyrogenitus (*de Admin. Imp. c. 30 str. 147*) piše, da su primorski gradovi dalmatinski za cara Vasilija plaćali susjednim vladarom hrvatskim i srbskim danak, naime *zlati kipci* & *argentei* i, *zlati kipci* & *Tetraptrychion* *vezljatz* i t.d. Kulin bosanski ban obvezuje se g. 1203 papin, pokličaru pod globom od 1000 maraka, da neće više trpitri Patarence u svojoj oblasti (*v. str. 196*). Uz ove novce i vrijednosti moglo je biti i sitnijih bizantinskih, arapskih i italijanskih novaca, ali ni tih nije jamačno bilo toliko na broju, da se potrebi nutrjnjeva prometa zadovolji.

Medju jugoslavenskimi državama Bugarska dakle prva očiti potrebu svoga domačega novca. Po nje primjeru do mala prihvati se istoga posla i Srbska, a za ovom se nješto kašnje povela i Bosna. Da vidimo sada, kako su se imenovali novci kovani od tih jugosl. država, u koliko su do danas poznati, i po kom su se novčanom sustavu pravili.

Kao što su mal ne svi drugi vladaoći srednjega veka započeli kovanjem srebrnih novaca, tako su i jugoslavci. Uzimajući li na ogled sve do sada poznate srebrne novce jugoslavenske, lasko ćemo se osvijedočiti, da se po težini i module daju skupiti pod tri razna imena ili vrsti, naime groši, polugroši i maljušni ili četvrtaci.

Groši u starih naših spomenicih latinskih dolaze pod imenom *denarii* na prosto, *denarii grossi*, ili samo *grossi*. U povelji cara bugar. Aleksandra od g. 1352 (*List. III.* 247) spominju se *grossi*, u što se veli: *per peso di perperi cento pagkino grossi quattro, per raazzadego per mezza C. grossi 3.* U srbskih spomenicih dolaze uvek pod naslovom **ДИВАРЬ** (*Mikl.* 565, 99 i *td*); imamo dapaće to ime i na srbskom novcu Vuka Brankovića čisto izraženo **ВУКОВ ДИВАРЬИЧ** (*v. str. 171*), a Vukove novce nazivlje korčulanski zakonik *grossi Balse vel Volch* (*v. str. 170*). Isti srbski spomenici označuju dubrovačke groše na prosto imenom **ДИВАРИ** (*Mikl.* 222, 464 i *td*). U zakoniku dubrovačkom od g. 1272 imamo *denarios grossos octo* (*Lib. I* c. 8), i *dant ei grossos duos* (*Lib. I* c. 27). Tako i u drugih zakonicih naših primorskih gradova. Filip de Divرسis (1440) spominje groše kao najveći ondašnji srebrni dubrovački novac. Dne 19 srp. 1521 bi odlučeno u dubr. vjeću *de faciendo eudi monetam ragusam illius magnitudinis, forme et fineccie, cujus sunt grossi Ragusei veteres* (*Liber Croceus*); vjerojatno tada zadnji put, jer se malo kašnje prikazuju tako zvani *grossetti*, a ob onih nema više govora.

Polugroši, o kojih nema uspomene u naših starih spomenicih, po nas prikazuju se kod Bugara već za Asena I. Mi smo dva sr. Asienova novca, u tipu sasvim slična Asienovim grošem, polugroši imenovali i s bog njihove znatno pomanje težine i uzeга modula nego li su u groših (*v. str. 14*). S istih razloga za polugroše smo uzeli dva novca cara Joana Srneimira (*v. str. 25*); a za polugroše smatramo sve novce cara Joana Sismana (*v. str. 26*). Ostali bugarski sr. novei svi su po nas groši. — U srbskih sr. noveih do Stjep. Dušana kao cara nema razlike, te su svi jamačno groši. Što se tiče polugroša srbskih kašnjega doba već smo u *Pregledu* na svom mjestu označili po prilici, koji se novci od Dušana cara u naprijeđu smatrati mogu za groše a koji za polugroše; ali, kako ćemo kašnje vidjeti, kadkada u istih suvrstih uz množinu komada tako postupno napreduje težina od najmanje do najveće, da nestaje svakoga temelja, po kom bi se moglo za stalno izreći, ovi su groši a oni su polugroši. Ovo se može samo nagadjeti, te po prilici udariti medjaš, koji bi jih razstavljati imao. — U bosanskih noveih polugroši očituju se malo docnije nego u Srbiji, za Tvrdka I kao kralja, suvremenika Sracimira i Sismana bugar. careva, te ovdje se prikazuju u pravilnijem razmjeru sa do-

tičnim groši (*v. str. 211*). Akoprem su tipom sasvim slični Tvrdkovim grošem, na manje stegnuti likovi, slabijsa tetina i uži modul za polugroše jih proglašuju. Iz istih uzroka treba primiti za polugroše njeke novce Stjepana Tomaša, opisane u III. i IV. vrsti njegovih novaca (*v. str. 225*), i njegova sina Stjepana (*v. str. 228*); a takovi su bez dvojbe novci Nikole Ujlaka (*v. str. 230*), i njekoji Hrvoje vel. vojvode bos. i duke spljetskoga (*v. str. 234*). — Polugroše istim tipom groša kovali su i Mlečani već za Lovra Teupula (1268 do 1275). Imamo jedan takav u zem. muzeju, nego je probušen i izlizan, te jedva teži 0,78 gr. Padovan i Cecchetti (*Som. della num. ven. Venezia 1866. 12*) tvrde, da je ovaj polugroš težio 21 gran (1,55 gram.). Polugroš pod imenom *mezzanino* počeo se kovati u Mletčih za Fr. Dandula (1329—39). Jedan krasno sačuvan, između više drugih u našem muzeju od toga dužda, teži 1,23 gr. U Dubrovniku počeli su se kovati *mezzanini* ili polugroši stoprv usled zaključka dubrov. vijeća od 21 stud. 1370. Sest njih opisanih od prof. Nor. Dechanta (*Num. Zeitsch. Wien 1870*) teže od 0,77 do 0,20, a dva u našem muzeju 0,563—0,49.

Maljušnica ili četvrtaka bugarskih, u koliko znamo, nije do danas ni jednoga na svjetlo došlo. Među nadjenjima na Kosovu novci cara Dušana i drugih dočnjih srbs. vladara ima komada s odveć nizkom težinom i kratkim modulom, tako da napram drugim istoga načina ne samo nemogu se uzeti za groše, nego ni za polugroše, te prije za četvrtake. Ali, kako smo malo prije opazili za polugroše, tu mnogo smeta, da se i ovdje točno opredeli medjaš medju polugroši i maljušnicu. U suvrti pako e) vrste VIII novaca despota Gjorgja Brankovića nalaze se dva komada s težinom 0,15 i 0,23 gram. i s modulom 1 za oba (*v. str. 177*). Ovi nemogu biti drugo nego četvrtine povećih Gjorgjevih novaca. Među bosanskimi novci kao maljušnici mogu se uzeti jedino njekoji novci Hrvajini (*v. str. 235*), jer njihova težina i modul napram njegovim grošem i polugrošem za takove jih proglašaju. Bez dvojbe jih je Hrvoja udesio po težini i vrednosti tadašnjih mletačkih soldina, koji se s njegovimi u svem osim u tipu mal ne točno slažu. Mlet. vijeće 7 list. 1399 zaključi, da se kuju soldini tako, da 4 idu na groš (*Capitolar delle Brocche*).

Vjerojatno je, da su Bugari a za njimi Srbi, kada su počeli svoje srebrne novce kovati, sledili suvremeniji novčani sustav bizantinski. Susjedstvo te i tadašnji politički i trgovacki odnosa morali su jih na to dovesti. Poznato je pako, da se je onaj sustav u Bizantiju do propasti ovoga grada (1453) njekoliko puta mienjao ili izpravljao. Već pod Dioklecijanom (*od g. 292*) iz temelja se preokrenuo bio dotadašnji rimski novčani sustav, pošto bi tada odredjeno, da se iz jedne litre srebra kuje 96 denara (*argentei minutuli* ili samo *argentei*, u težini od 3,41 gr. *V. Mommsen. Gesch. des Röm. Münzwesens 785*), te dotično 192 kwinara. Nego nješto kašnje, valjda još za Konstantina I., ovaj sustav tako se preobrazio, da se iz litre srebra počelo kovati 72 komada nazvana *miliaresije* (tako rečene, jer su vredile $\frac{1}{72}$ litre zlata), svaka težka 4,55 gr. Za Konstanciju II pako i Juliana izdjeće na vidjelo prvi put tako zvane srebr. *silique*, od kojih 144 u litri, u težini od 2,27 gr. svaka, te i polu-*silique*, od kojih 288 u litri, a u težini od 1,13 gram. svaka; tako da su dvije *silique* vredile jednu *miliaresiju*, a 24 *silique* ili 48 polu-*siliqua* činilo je jedan zlatni solid ili $\frac{1}{24}$ litre zlata. Heraclius promjeni g. 615 taj sustav, te dade kovati od litre srebra 48 *miliaresija*, svaka težka 6,82 gr. (12 = 1 solid) i dotične polutine, naime 96 komada nazvanih *scaphes*, od kojih je svaki težio 3,36 gr. Ovaj sustav potraja i nadalje; nego piše Sabatier (*I. 61*), da poslije Lava III *il devient fort difficile d'établir une classification bien précise de la valeur ou des dénominations de la monnaie d'argent, dont au reste on ne trouve que peu de spécimens, comparativement à l'abondance de la monnaie d'or. Quoiqu'il existe entre ces diverses pièces d'argent d'assez grandes différences, soit dans le poids, soit dans le module, il est pourtant assez probable, que toutes ces monnaies étaient désignées sous le nom commun de keration, dont vingt-quatre avaient la valeur d'un sou d'or.* I sibilja u opisu sr. novaca kašnjega bizantin. doba Sabatier neoznačuje jih više, kao što s prva, pojmenice.

Uzamsi dakle to, da se već s prva u jugoslavenstvu počelo kovati po sustavu bizantinskom, groši, koji nam se najprije prikazuju u jugosl. numismatici, i koji su u nas i nadalje ostali kao najtežji novac srebrni, nebi mogli biti drugo van keratije bizantinske, koje su s prva težile 3,36 gr., ali s vremenom sve više u težini padati imale. Groši cara bugar. Asiena I. Petra i Asiena II. te Vladislava I srbs. kralja mogli bi se dakle uzeti dotično vremenu za keratije bizantinske. Nego pošto i poslije Heraclijeva sustava dolaze kadkada novci znatno manji od keratija, te se mal ne sasvim sudaraju sa siliquami Konstancija II, kao što su na pr. sr. novaci samoga Lava III, vjerojatnije je, da su prvi jugosl. novci kovani bili po siliquah¹.

Medjutim buduć Mlečani pomoću krstaške vojske predobili Carigrad (1204), i vjerojatno godinu prije po svom duždu Enriku Dandulu u Moreji dali kovati po kalupu ondašnjih bizantinskih novaca svoje matapane ili

¹ Dva sr. novca u našem muzeju, jedan Lava III (716—741) probušen i malo obnobljen u pozlaćen. drugi Mihaila VII (1071—78) debro sačuvan, teže svaki 1,75 gram.

groše, ovi se na kratko pomnože i po cijelom istoku raznesu isto onako, kao što se je ondje sve više dizala i širila njihova oblast i trgovina, a to je moralo doći na štetu bizantinskih sr. novaca, kojih se valjda za to od sada i odveć malo kovalo, te su i danas veoma rijedki. Ovo će biti bez dvojbe povelo Mihaila II Asiena bug. cara, da dade kovati svoje groše po načinu mletačkih, a isto tako srbs. vladare Uroša I i Stj. Dragutina. Razmirica, koja se g. 1382 razvija među Mletčani i Dragutinom sbog slabije kovine i težine srpskih groša, povede srpski dvor, da se ponješto odaleći od tipa mletačkoga; no ipak slijedilo se u Srbiji kovati groše, i to od sada čistijom kovinom i ponješto većom težinom, da ovi uslijed one razmirice izgubljenu vjeriju na novo steku. Tako i začetnik bosanske numizmatike Stjepan I Kotromanović prilagodi u težini svoje mletačkim grošem, jer mu u dalm. primorju, gdje su Mletčani onda gospodovali, bješe skela za izvoz i uvoz. U tom Magjare jamačno slijedio nije, jer onda takovih novaca nisu ni imali.

I slijeda težina bugarskih groša, koji su vremenom više manje slabili, izkazuje se skoro jednaka, naime od 1.45 do 1.65 grani, tja do Sracimira (1371); tako i srpskih od 1.60 do 2.0 gr. do Stjepana Dušana kao cara (1346); a isto tako i bosanskih od 1.60 do 1.90 gr. do smrti Tvrdka I (1391). Iste su težine i najstariji groši dubrovački, najprije kovani oko g. 1326, još kada je dubr. občina pripoznavala mletačku vlast. Od te vrsti u našem muzeju teže 1.85 gr. — 1.82 — 1.77 — 1.75 — 1.71 i t.d., a po prof. Nor. Dechantu u razpravi o dubr. novcima (*Nat. Zeitschrift. Wien 1870. str. 121*) teže 1.78 — 1.71 — 1.67 i t.d. Niti se mlet. groši mnogo od ovih po težini razlikuju. Evo je od nekoliko njih nalazećih se u našem muzeju a dobro sačuvanih. Groši Petra Ziani (1205—29) 2.05 gr.; Jaka Teupolo (1229—49) 2.15 — 2.06; Rain. Zeno (1253—68) 2.07 — 2.05 — 1.91; Lovr. Teupolo (1268—75) 2.04 — 1.65; Jak. Kontarini (1275—80) 2.06 — 2.03; Iv. Dandulo (1280—89) 2.15 — 1.78; Petra Gradenico (1289—1311) 2.18 — 2.15 — 2.02 — 2.0 — 1.90; Ivana Soranzo (1312—28) 2.20 — 2.12 — 2.05 — 1.99 — 1.82; Fr. Dandulo (1329—39) 2.07 — 2.05; And. Kontarini (1368—82) 1.90¹.

One ste smo do sada rekli o groših valja i za polugroše i maljušnike, pošto su ovi samo upravni die-lovi samoga groša, njegove polutine ili četvrtine.

Poslije gori označenoga doba nalazimo da težina kao što u bizantinskih tako i u jugoslavenskih sve više pada. U bugarskih već za Joana Sracimira (1371—97) nalazimo težinu za groše među 1.10 gr. i 1.20; a skoro isto tako u srpskih od Stjep. Dušana kao cara i u bosanskih od Ostaje, te u naprijeđu postupno postaje sve manja. Tako po prilici teže u Dubrovniku: 1.18 gr. — 1.11 — 1.10 — 1.05 (*Nor. Dechant. 1 c*); u Mletčih za Ant. Venerio (1382—1400) 1.79 — 1.76 — 1.70, za Mih. Steno (1400—13) 1.78 — 1.74 — 1.67 — 1.39, za Fr. Foscari (1423—57) 1.40 — 1.30 — 1.20 — 1.11 — 0.97; u Kotoru za Ljudevita I ugar-hrv. kralja 1.61 — 1.35 — 1.20 (*u našem muzeju. v. Dušanore i Urošere str. 139. 150*); i u Skadru za prve mlet. vlade (1396) 1.06 — 1.0 — 0.95 (*u našem muzeju*)². Nego oto podanje u težini za srpske novce navlastito nedogadjaja se uvek postupno i pravilno; ovdje se dapaće očituju takove nepravilnosti glede težine i modula, koje se nedaju nikako svesti na ma koju upravnu stazu. I te nepravilnosti ne samo se izkazuju u raznih vrstih novaca, nego upravo u podrazdjebah samih suvrsi; te to ne toliko u novcima sačuvanim kroz vjekove amo tamo po jugoslavensku te kvaru izloženih, koliko u novcima lanjske godine nadjenih na Kosovom polju, o kojih se može reći za stalno, da su zakopani bili pri koncu XIV veka, vjerojatno u oti kosovske bitke (1389), te da su od onih mnogo bolje sačuvani.

Da to što jasnije dokazuemo, ugeti ćemo podrazdjebe od jedne suvrsi vrsti III novaca Stjep. Dušana kao cara (*v. str. 116*); ograničujući se u tom samo na novce polazecu iz kosovskog sakrovišta. Tu vrstu III (*spasitelj sjedi — car i carica stoje*) razdielili smo na tri suvrsi, a od ovih druga glasi ovako: *и задка*

¹ Da se klanje u Bosni smatrao dubrovački i mletački nastao u vrijednosti ratač domaćem pokazaju samo bosansko izprave. Kralj Štjepan piše u potrci 2 trav. 1401 Mletčnom izpravom, da će malofiti, ako nebude korava svojih novaca, *quod moneta dicti domini docit et emittit Venetorum occurrit per totum nostrum regnum, non occurrit nisi pressum moneta Reges veneti*. Tako mal ne istini riječi izražaju se Tvrdko II u potrci od 15 trav. 1422 (*v. str. 224*) i Stjep. Tomisl. u potrci od 15 trav. 1444 (*v. str. 224*); Stjepan Tomasević rado 25 stud. 1461 dosegao Dubrovniku. **ДА ВИШЕ ДВАДСЕТУЋИ ХХХ СЛОВОДНО И ДА СЕ СОРДИС НАМЕСИС РИСЛЕК, АД СЛОВОДНО НЕВИЛ ТРДИМО НЕВИЛ ТРДОВЕЦ НАМ ЕСАНИ УЛОГЕЦ КИКО С ПРЕДО ЕНДО ДА ПРАКС ГОСПОДЕ КРАЉСКЕ БОСНИЈСЦИХ** (*Mih. 491*).

² Mislimo, da nije ovde neumjesto spoznati se i za težinom suvremeni posara kovanih od vojvoda moldavskih i vlačkih, s kojimi su jugos. vladari često steci i nešto dijeli i u trosnom se odnosu nalazili. O tih novcima Indra je tu skoro g. Dim. Sturzic uvezivaju razprave pod naslovom *Übersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Rumänien* (*Nat. Zeitschrift. Wien 1874. str. 41*). Po Sturzici sr. novci Petra Muškata vojvode Moldavskoga (1374—90) tešili bi 1.125 gr. — 1.05 — 1.04 — 0.997 — 0.99 — 0.95 — 0.91 — 0.895 — 0.88 — 0.83 — 0.82 — 0.79 — 0.74, jedan Stjepana I (1389—99) 0.79 gr.; a oni Aleksandra Dobrog (1401—33) 1.70 — 1.564 — 1.45 — 1.445 — 1.36 — 1.29 — 0.805 — 0.80 — 0.756 — 0.75 — 0.45 — 0.40. Ovi zadnji po težini bili bi travrsni. — Novci pak Vladisl. I Bassarabove vojvode Vladikoga (1390—73) tešili bi 0.86 gr. i 0.765; Mircea I (1383—1418) cirilskim pismom, te po Sturzici *besonders interessant durch ihre grosse Ähnlichkeit mit den bulgarischen Münzen*, 0.50 — 0.49 — 0.40; Mircea II (1419—29) cirilskim pismom 0.50 — 0.43 — 0.32; i Vladisl. II Drakula (1431—45) cirilskim pismom 0.568 — 0.535. Na ovih zadnjih novac **+ 100 ВЛАДИСЛА ВОЈВОД ГНВ.** Glede ГНВ veli Sturzic, da Г значi gospodar, а НВ da je he. 52 (zadnji slounek g. 6862 — 1344). Po nas ГН gospodin. В — cirilski.

po sredini na motki dvostruki krst. Sada smo opet ovi suvrsi drugu razlučili na pet raznih struka, od kojih prva ima sliedeci naslov: *bez pismena do priestola u predku*. Nego da sve više omejašimo različnosti u ovih Dušanovih novcima, od ovih pet na novo smo podielili prvu struku na troje, te na prve dvije grane a), b), ove zadnje djelbe, koje broje 671 novac, novac, obraćamo našu pažnju.

a) *Bez pismena do osiroke u predku. Iz Kosova 219 kom.* b) *Sa napisom do osiroke u predku. Iz Kosova 120 kom.*

Tezina od 0,42 do 0,50 gram. Komada 6.	Mod. 2 $\frac{1}{2}$.	Komada 1	Tezina od 0,32 do 0,40 gram. Komada 16.	Mod. 2 $\frac{1}{2}$.	Komada 8
0,50 .. 0,60	6. .. 3 .. 12	0,40 .. 0,50 ..	128. .. 2 $\frac{1}{2}$..	20
0,60 .. 0,70	19. .. 3 $\frac{1}{2}$.. 7	0,50 .. 0,60 ..	114. .. 3 ..	271
0,70 .. 0,80	47. .. 3 $\frac{1}{2}$.. 4	0,60 .. 0,70 ..	65. .. 3 $\frac{1}{2}$..	23
0,80 .. 0,90	64. .. 3 $\frac{1}{2}$.. 15	0,70 .. 0,80 ..	32. .. 3 $\frac{1}{2}$..	1
0,90 .. 1,0	56. .. 3 $\frac{1}{2}$.. 7	0,80 .. 0,90 ..	22. .. 3 $\frac{1}{2}$..	5
1,0 .. 1,10	22. .. 3 $\frac{1}{2}$.. 11	0,90 .. 1,0 ..	9. .. 3 $\frac{1}{2}$..	65
1,10 .. 1,20	14. .. 4 .. 184	1,0 .. 1,10 ..	6. .. 3 $\frac{1}{2}$..	7
1,20 .. 1,30	13. .. 4 $\frac{1}{2}$.. 3	1,10 .. 1,20 ..	3. .. 4 ..	8
1,30 .. 1,40	1. .. 4 $\frac{1}{2}$.. 2	1,20 .. 1,30 ..	2. .. 4 $\frac{1}{2}$..	7
1,43	1. .. 4 $\frac{1}{2}$.. 3	1,30 .. 1,40 ..	2. .. 4 $\frac{1}{2}$..	5

U prvoj grani ove zadnje djelbe težina napreduje postupno s brojem komada; počima sa 0,42 gr., došće medju 0,80 i 1,0 gr. razmernu većinu članova, te zatim napreduje s postupnim umaljivanjem članova tja do 1,43 gr., t. j. do mal ne četverogube težine napram najmanjoj od 0,42 gr. Isto se tako i modul proteže od 2 $\frac{1}{2}$ do 4 $\frac{1}{2}$, skoro dvostruko; te ovdje se vidi još modul 4 isto za najveću težinu (1,43 gr.) kao i za najmanju (0,46); tako slabačnu težinu od 0,72 sa najvećim modulom 4 $\frac{1}{2}$, dočim 0,80 stoji sa modulom jedva 3; nalazimo takodjer 0,42 sa modulom 2 $\frac{1}{2}$, 0,45 sa modulom 3, 0,46 sa modulom 4 i td. U drugoj pak grani težina silazi još više, naime do 0,32 gr.; razmerna težina stajala bi veoma niže nego u prvoj, t. j. medj 0,50 i 0,60; modul isto od 2 $\frac{1}{2}$ uzhodi do 4 $\frac{1}{2}$; a nalazimo i ovdje 1,40 sa modulom 4 $\frac{1}{2}$, dočim 0,60 s modulom još većim 4 $\frac{1}{2}$, te modul 4 se sdržuje sa 0,64 i 1,20, modul 3 sa 0,32 i 0,77 i td.

Navesti ćemo jošte jedan primjer znatnih nepravilnosti u težini i u modulu, koje se pokazuju u noveih despota Gjorgja Brankovića, koji nepolaze iz kosovskoga sakrovišta. Ondje u vrsti V (v. str. 175) nalazimo jedan novac težinom 0,55 gr. a drugi 1,02 gr., oba ipak modulom 2 $\frac{1}{2}$. U VIII pak vrsti a u prvoj suvrsti a) od 13 komada srednja se težina kreće oko 0,90 gr. sa modulom 4; u drugoj b) od 12 komada težina mal ne ostaje ista, nego modul teče od 2 do skoro 3; u trećoj pak c) od 8 komada, 7 prelazi težinu 1,0, najteži iznosi 1,20 s modulom 2 $\frac{1}{2}$, ostali su pak s modulom 3, a dva komada napokon teže 0,15—0,23, oba s modulom 1.

Još nam je napomenuti jednu vrst srebrnih novaca, koju naši stari spomenici nazivaju *aspri*, ali za koje se nije jošte izreklo, da su ti i ti komadi ovo ime nosili. Aspra (ασπρά) najprije se spominje kao pravi domaći novac za Bugarsku. U povelji, koju g. 1352 iznosi car bugarski Aleksandro Mletčanom za ujmaniće njihovih slobostina u Bugarskoj (*Listine IV. 247*), kaže se, da će plaćati *per peso de mercantie per canter aspri 1 $\frac{1}{2}$* ; a posto se ta imenuju jošte perperi i groši kao carinarske izplate za važnije stvari, iz toga se vidi, da su aspre bile sitniji novac od onih. Ovo potvrđuje i razjasnjuje bilježka mlet. konsula u Varni, istodobno postavljena na istoj Aleksandrovoj povelji, u što ju slao u Mletke: *vi ricordo, che lo perpero de Varna è kar. 16 $\frac{1}{2}$, e val grossi 6 aspri 5; e perperò val grossi 8. 2 (Cod. Cicognia: 6, t. j. aspri) grossi uno (t. j. val).* Groš dakle bi bio vredio tada u Bugarskoj 6 aspra. Takove aspre morale su po tom biti odveć sitni novac. Aspre su tada rabile po cijelom istoku. Svi srebrni novci komenskih careva u Trebizondi (1204—1462) osim njekoj Manoja I zvali su se aspre (*V. Sabatier II. 306—337*). Dne 23 srp. 1361 mlet. republika neprivoli na to, da njezin konsul u Tani (*Krimeji*) troši svake godine 3000 mjesto 1000 aspra na darove za ondješnje velikaše (*Misti XXX. 10*) i td. Vjerojatno bilo je ondje aspra razne veličine i težine. Za onake aspre nebismo znali naći para medju bugarskim novcima u ovom dijelu opisanimi. Najviše moglo bi se pomisliti na one cara Joana Šišmana, koji su i od najmanje težine. Nego *aspri* nam spominju jošte dubrovački i srbski spomenici. Dolaze nam za prvi put u listini dubrovačkoj od 24 travnja 1407 (*Pučić I. 86. II. 59. V. Mkl. 329*). Tu se goveri o njekom poklisaru poslani od banice Anke (*idonee Vuka Vukčića*), Sandalja i Katarine Sandaljeve, koi donese u Dubrovnik i predla u postavu *асьпръ търъуцъвъ осамъ тисъкъ и петъ сътъ и шестъ десетъ и четири аспре, а юстъ вънъхъ на потегъ два десетъ и деветъ антаръ и деветъ змавъ*; islo je dakle u litri dubrovačkoj okolo 285 aspra turskih. U listini od 26 srp. 1441 (*Mkl. 407*), u kojoj je popisano blago od despota Gjorgja Brankovića predano dubr. občini u poklad, veli se, da se primilo *и аспръ търъ десетъ и два саква, а юдъ вънъхъ къ саква, въ всакомъ по три десетъ хиляда аспри ... съмъ аспрамъ тъсъка тъсъкъ аспри, коис тегае „глагъ“ (3533) антаръ въ (2) змавъ тъ (3) десетъ*, po tom je tada islo u jednu litru dubrovačku *

do 290 aspra (*V. Mikl.* 477). Vjerojatno je, da se i ovde govori o tarskih asprah, jer znamo, da se Gjorgje s Turci u neprekidnih odnošajih nalazio, te jih valjda kupio, da jim s njimi danak izplaćuje. Srbski spisatelji nasuproć misle, da jih Gjorgje s istoga uzroka sam kovao. Pošto se g. 1434, kako ćemo dalje viditi, u Dubrovniku iz litre srebra kovalo 264 groša, svaki težak 1,09 gr., to se uzeti može, da je aspra turska imala mal ne istu vrednost dubr. groša. Primimo li pako, da je Gjorgje uprav kovao aspre, onda skoro svi njegovi novci, kojih se težina kreće oko 1,0—1,10 gr., bili bi aspre. Aspre tekle su i po Italiji, nego italijanski pisci neslažu se u označenju njihove vrednosti. Samudo i Karli vele, da su dvie aspre vredile jedan dukat; po Gallicciolu (*I. §. 551*) aspra je isla za 4 groša, a po Cibrariju (*II. 231*) aspra isto što dinar. Naš Mijatović pako tvrdi, da jih onda islo od 30 do 32 u dukat, i da su težile 1,06 gr., a to je vjerojatnije.

Osim spomenutih srebrnih ima jošte naša numismatika jedan zlatan. Do danas nije se znalo za izvestno, da ima jugosl. novaca u zlatu. O zlatnom Vladimira bugarskoga za sada nemože biti govora. Pisalo se je gdje gdje, da jih ima, ali se može mal ne za stalno držati, da to nisu bili pravo zlatni, nego više manje pozlaćeni. Ovakovih ima i danas ne malo u sbirkah, i svi su probušeni, jer su rabljeni bili navlastito od zena za ukras na odjeći. Anselm Banduri (*Numis. Imp. Rom.* II. 772) piše ovako o jednom novcu Uroša Milutina: *numnum praeterea aureum Urosii vidisse nonnulli testantur, cuius ectypum in Cimelio Baudeletiano conspexi*, ali se tu bez dvojbe radilo o pozlaćenom novcu. Bernardo Nani (*De dnob. Imper. Ras. num.*) donosi na tabli I br. 1. novac Milutina (v. str. 79) s oznakom **AV** t. j. *aureus*, ali ga u razpravi ni nemopominja. Neznam, jeda li se vjerovati može Jer. Fr. Zanettii, u ostalom vrlomu ital. numismatiku, za ono što piše o zlatnom dukatu Milutinovu (*De num. reg. Mysiae seu Rasciae str. 21*): *venetum ducatum aureum (vulgo cecchino) hunc adulterasse, deterioreneque dolo malo fecisse nonnulli autem. Horum unum vidimus Venetis revera persimilem, sed haud Veneti alicius ducis, verum proprio Uroscii nomine signatum.* Ěrdy (str. 38. br. 72. *V. Weszerle Tab. III. 71*) po du Valu (*Monnaies en or etc. Wienae 1757. 112*) objelodanio je zlatan novac Gjorgja Brankovića (po sliki *neprobušen*), ali sam Ěrdy misli, da je samo pozlaćen bio (v. str. 179).

Nas je ipak sreća dopala, te smo prvi zlatni novac jugoslavenski, o kom se nemože sumnjati da je kriv ili pozlaćen, na svjetlo izmeli. To je novac srbs. cara Uroša (1355—67), koji se sada čuva u num. sbirci njegove prejasnosti nadvojvode Sigmunda u Beču. Teži 1,35 gram. Mod. 5 $\frac{1}{4}$. Tip toga novca slaže se podpuno s tipom još drugih Uroševih novaca srebrnih (v. str. 148). Nije lasno pogoditi, po kom je sustavu ovaj novac kovan bio. Zlatni turski novac od Mustafe III (*tur. g. 1171*) u našem muzeju teži upravo 1,36 gr., dobro sačuvan. Ali se ni pomisliti neda, da su Srbi Turke na tom polju sledili. S druge strane Urošev novac nestoji u nijednom razmjeru sa suvremenim dukati ni mletačkim ni ugarskim, a dijelova tih zlatnika nije se za onda još nigdje kovalo. Mletački dukati u našem muzeju teže ovako: Petra Gradenico (1289—1311) 3,51 gr.; Andrije Dandolo (1343—54) 3,51; Marka Korner (1365—68) 3,55; dva Andrije Kontarini (1368—82) 3,55 i 3,53; Antuna Venier (1382—1400) 3,54; a isto tako šest dukata ugar.-hrv. kralja Ljudevit I i dva Sigmunda kreću se oko 3,50—3,60 gr. Vjerojatnije je, da je Urošev novac kovan bio po bizantin. sustavu, koji se, što se tiče zlatnih novaca, nije u ničem promjenio od Konstantina I (305—37) tja do propasti Bizancija (1453). Po Sabatieru (*I. 48—58*) iz jedne litre zlata, koja je težila po Dureau i Letrone 326, 33 gr. a po Romé de Lisle 323,0 gr., kovalo se 72 *solida* (u težini za svakoga od 4,49 do 4,53 gr.) ili 144 *semissis* (polutine solida) ili 216 *triens* (trecine solida, svaka 1,51 gr. težka). Mi smo iznajerili pet triensa Anastasija I, i našli smo da teže 1,47—1,47—1,45—1,45—1,36 gr.; dva Justina I. 1,50—1,37; tri Justiniana I. 1,47—1,42—1,41. Svi se čuvaju u našem muzeju, i liepo izgledaju. Iz ovoga se vidi dakle, da Urošev novac po težini mnogo se približuje ovim triensom. Samo u modulu je razlika; ali ovo se daje lasno izpričati. Ako se pako sravnjivanje nastavi medju ovim Uroševim triensom i zl. solidi dobro sačuvanimi kašnjega doba, razmjerje sasvim točno izlazi. Jedan solid Lava III (717—41) u našem muzeju teži 3,70 gr.; jedan Teofila (821—4) 3,95 gr.; jedan Vasilija II i Konstantina (976—1025) 3,75 gr.; jedan Teodora III Vataca, dubčast, 4,14 gr. Uza sve ovo ipak se neusudujemo izreći ob ovom novcu Uroševu konačni sud; treba za to, da se još koi zl. novac srbski na svjetlo pomoli; i sbilja ovih se dana prosuo glas, da se jih njekoliko našlo i doniše u Biograd.

Ali ne samo srebrnim i zlatnim novci se ponosi jugoslavenska numismatika, već sada i bakrenimi. Ima jih do danas poznatih 26, od kojih 6 neizvestnih. Poznato je od Asiena I bugar. cara (1186—1196) sedam, i teže 1,24—1,19—1,09—1,02—0,87—0,82—0,69 gr. (Mod. 4—4 $\frac{1}{2}$); od Uroša I srbs. kralja (1241—72) jedan, i teži 2,41 gr. (Mod. 5 $\frac{1}{2}$); od Stjepana Dragutina srbs. kralja (1272—1316) šest, i teže 2,92—1,86—1,84—1,26—1,24—1,12 gr. (Mod. 4 $\frac{1}{2}$ —5 $\frac{1}{2}$); od Uroša srbs. cara (1355—67) šest kotorskih, i

teže 2,24—2,15—1,77—1,74 gr. (Mod. 4 $\frac{1}{4}$ —5 $\frac{1}{2}$); od Lazara srbs. kneza (1371—89) jedan, i teži 0,755 gr. (Mod. 3 $\frac{1}{2}$).

I ovdje je skoro nemoguće točno opredeliti sustav, po kom su ovi novci kovani bili. U koliko se tiča Asienovih, najprilicije je, da se je on držao ondašnjega bizantinskoga sustava. Do Dioklecijana za bakrene novce bjaše sestercij jedinica računska, od kojih 4 vriedili su srebrni dinar, a sto njih jedan zlatnik. Od Dioklecijana u napreda najveći bakreni novac zvao se *follis* (*majorina*). Po Sabatiern (I. 63) polu-follis težio je koliko i zl. solid, naime 4,53 gr., te po tom od litre bakra bilo bi se kovalo 72 polu-follis; ali se slabo pazilo na težinu i s toga. Što su carevi često osebnikom dozvoljavali, da bakar kuje. Anastasij I g. 498 izpravi i sustav za kovanje bakra. Uze za jedinicu denar (*nummum*), a po Cassiodoru 6000 tih denara islo je u zlat. solid. Tada su se kovali slijedeći bakreni novci, noseći na se zabilježenu svoju vrednost, naime *follis* od 40 dinara (180—210 islo u zl. solid); $\frac{1}{4}$ *follis* od 30 dinara; $\frac{1}{5}$ *follis* od 20 dinara (za Justiniana nazvana *nummus*); $\frac{1}{10}$ *follis* (*decannumus*) od 10 dinara; i $\frac{1}{20}$ *follis* (*pentarumnum*) od 5 dinara. Ali kašnje slabo se pazilo na taj sustav i u samu Bizaneiju. Pise isti Sabatier str. 66: *quant aux follis de cuivre et à leurs subdivisions, frappés plus tard et calculés d'après le système d'Anastase I^e, de Justinien I^e et de leurs successeurs, il est difficile, pour ne pas dire impossible, de préciser le pied véritable, sur lequel ils étaient taillés à la livre; car d'une part les documents officiels nous manquent à ce sujet, et de l'autre, le monnaies elles-mêmes, à cause de l'oscillation et des grandes variations de leur poids, ne peuvent guère nous fournir une base certaine.* Rekli smo (v. str. 16), da bi se oni novci Asienovi mogli uzeti za obole ili polu-follis, ali njekoji od njih lasno da su samo četvrtaina a njekoji i osmina follisa. Sravnimo li jih s bakrenimi novci Asienova svremenika Isaka II Angjela (1185—1195), lasno ćemo se uvjeriti, da su njim u mnogom spodobni i slični (V. Sabatier II. 223. Tab. LVII. 20—22. Tab. LVIII. 1—8); nego i sam Sabatier razne njihove vrsti razlučiti nezna. Na ovih sam monogram neizpunjuje zadka, ali za to ima dosta primjera u noveih Isakovih predstavnika. Što se tiče bakrenih novaca Uroša I i Stjep. Dragutina, oni se izkazuju kao prosti otisak njihovih srebrnih groša. Tako su i bizantinski carevi onoga doba kovali u sva tri metala novce mal ne istim tipom, koji je veoma spodoban onomu na Uroševih i Dragutinovih (V. Sabatier Tab. LVII—LIX). Nego pogledom na težinu ovi naši novci bakreni mogli bi biti troje vrsti te i trojega imena, a vjerojatno zastupaju sve tri zadnje vrsti, na kojih se follis Anastasijev razstavlja. Ono pet komada bakr. novaca kotorskih cara Uroša imalo bi se opredeliti po sustavu, po kom se ravnala kotorska kovnica, o kojoj se pravo nezna, kada je postala, ali je vjerojatno, da se začela za Stj. Dušana kao cara (1346—55), pošto joj prije Dušana u spomenicima nema trag. Vjerojatno je, da su se Kotorani u početku svoga kovanja držali bizantinskoga sustava, jer je i Dušanova politika onamo naginjala, a Kotor do g. 1420, akoprem za malo godina, podčinjen ugar.-hrv. kruni (1362—85), smatrao se kao Srbskoj pripadajući grad. Bakreni novci kotorski dolaze pod imenom *folari*, bez dvojbe od *follis*. U našem muzeju ima jih dosta, koji su ondje kovani bili prije mlet. vlade (1420). Njihova težina postupa ovako: 3,75—3,03—2,65—1,95—1,84—1,61—1,55—1,42—1,39—1,31—0,97—0,67. Kod g. Žulica četiri teže: 1,79—1,78—1,26—0,60. Antibarski tolari od istoga doba u našem muzeju: 3,15—2,15; a kod g. Krausza u Pečti jedan 2,72. Dubrovčani počeli su kovati bakrene novce tek koncem XIV. veka (Rad. XVI. 202), a Mletčani nisu imali do tada drugih u bakru osim četvrtaka (*quartarolo*) i tornesa, odveć sitnih, da se u pogledu novč. sustava na njih obrnemo. Napokon i bakr. novac kneza Lazara nemože da spada drugamo van na sustav, po kom se u Kotoru novac kovao.

Kako se brojilo. — Čini se, da se je u Bugarskoj brojilo na perpere (*perpera*). Joan car bugarski šalje papi godine 1204 na dar *et yperperorum libras quatuor* (v. str. 17). U povetliji, koju godine 1352 bugar. car izruči Mletčanom u pogledu njihovih slovodiština po njegovoj zemlji, veli se ovako: *per peso di perperi cento paghino grossi quattro*, a mlet. konsul u Varni k tomu nadovezuje: *vi ricordo, che lo perpero de Varna è caratti 16 $\frac{1}{2}$, e val grossi 6 aspri 5, e perperò 8, 6 (aspri) grossi uno.* Isto se tako na perpere brojilo u Srbiji. Satnik vel. župana Stjep. Nemanje poslan u Kotor, da onim gradom upravlja, složao s gradskimi sudci ustanovaljuje njeku kazan na bizan. solide (*det sex michalatos*), te primjećuje: *et super servum, qui furtum fecerit, non possit plus dari judicatura nisi duo vel tres perperi* (Rad. I. 128) I kralj Vladislav I opredjeljuje kazni na perpere: **и да краљевство ми "т" перпель** (Mikl. 27). Uroš I potvrđuje Dubrovčanom povetu danu jim od brata Vladislava I, ali da mu daju svake godine **две тисоцки перпель** (Mikl. 50. 51. 55). U povetliji Uroša Milutina govori se o vrednosti stvari, te konje po 'л' перпель, a **коња по 'к' перпель** i td. (Mikl. 61. 68. 70. 565. 105. 135). U zakoniku Dušanovu (izd. Novaković 30. 33. 34. 38. 40 i td.) porezi, nagrade, kazni i td. odkrojene su u perpere.

Stjepan Crnović 4 srp. 1444 nudio je svoju službu mlet. vlasti, ali neka dade svakomu od njegovih plemića po 8 perpera na mjesec (*Senato. Mar.*). Tako se brojilo i u Bosni. U povijeti od 15 ožujka 1333., kojom Stjepan II bosan. ban daruje dubr. občini Rat, Ston i Prevlaku, ova se obvezuje davati banu godišnji danak od **съть перпера** (*Mikl. 106*). Te perpere imale su vrednost mletačkih perpера. U listini Stjep. Dušana od 22 siječ. 1333., kojom sa svoje strane daruje Dubrovniku Rat, Ston i Prevlaku, dubrov. občina isto se omako obvezuje davati i srb. kralju svake godine **съть перпера виетаукихъ** (*Mikl. 104. 135. 139 i td. Glas. XXIV. 266*). U listini cara Uroša od 24 trav. 1357 dubrovačke perpere izkazuju se istovjetne sa mletačkim, jer se veli **петь съть перпера дубровицкихъ венетиукихъ** (*Mikl. 159*). U povijeti bosan. kralja Dabiše od 17 srp. 1392 imenuju se na prosto perpere dubrovačke, jer se kaže, da mu Dubrovčani imaju plaćati na godinu **дубровицкихъ перпера дубровицкихъ**, naime u groših dubrovačkih (*Mikl. 222*). Nego bi se činilo, da perpera mletačka nije uvek po svemu ravna bila u vrednosti srbskoj, pošto je republika 26 sv ib. 1422 upućivala svoga poslanika Ivana Gjorgja odlazeća u Bosnu, neka ponudi Sandalju, ako karovane odvratiti od Dubrovnika a upati u Kotor, *yperperos de Cattaro mille* (*Misti*). Razlika visjela je o vrednosti novca, po kom se perpera računala.

Kao što u jugosl. državah tako se onda brojilo na perpere i u svih naših primorskih gradovih. Dubrovnik oko g. 1240 obećavao je srb. kralju Vladislavu danak od **тысячу перпера** (*Mikl. 23*). U pogodbi među Dubrovčani i Kotorani od 5 lipnja 1279 bi ustanovljeno: *Ragusinus, qui vendat Catarino, solcat doane Ragusii ad rationem denariorum venetorum grossorum pro quolibet centenaro yperperorum* (*List. I 119*). Kotorani, nadjavljene 17 trav. 1411 svoj grad mlet. republici, vele, da plaće činovnika u Kotoru iznose 1800 perpere na godinu, da u sve troše na godinu 8860 perpere, a dohodci godišnji da su jim 11.480 perpere (*Misti*). U zakonicih Dubrovnika, Kotora, Budve, Mljeta, Lastova, Korčule i td. plaće činovničke, kazni i td. odmjerene su mal ne svagdje na perpere.

Način brojenja na perpere u Bugarsku prošao je bez dvojbe iz Bizaneija, s kojim su Bagari već davnio u načinu odnošaju zivili; Srbi i Bošnjaci uzeli su ga iz našega primorja odprije na dugo Bizanciju podčinjena.

Dvojilo se, jedu li su perpere bile pravi novci. Iz gori navedenih stavaka Jeanove poslanice i Aleksandrove povijete vidi se jasno, da je perpera u Bugarskoj bila pravi i to zlatni novac, jer se onda navadja i njezina težina. Veli se naime, da je težila $16\frac{1}{2}$ karata a vredila 6 groša i 5 aspra. U koliko se tiče Srpske, Bosne i našega primorja te i Mletaka, može se za stalno držati, da perpera nije bila onda pravi nego samo računski novac. Vrli naš g. Čed. Mijatović, koji je u svojih razpravah velikim trudom i tankounjem dovidnosti izradjenih o srbskim financijama i o srbskoj trgovini (*V. Glas. XXXVII*) mnogo svjetla bacio i na srbsku numizmatiku, tražio je dokazati, da se perpera naših spomenika, rabljena dakako samo kao računski novac, krije u rimsko-bizantinskom zl. *quinaris* ili *semis*, koji je vredio polovicu *solidusa*. Gleda gori pomenutih bugarskih perpера čini nam se, da to nestoji. Ako je prava perpera bugarska težila $16\frac{1}{2}$ karata, nemože biti tako. Jedan karat odgovara 0,20 grama, te perpera bugarska imala je težiti 3,34 gr., jedva preko $\frac{1}{4}$ solida, koji je težio 4,49—4,53 gr.; a takova novca nepoznaje bizantinski sustav¹, te moglo bi se najviše pomisliti na to, da je ta bugar. perpera odgovarala dvama *tremissis*, mal ne mletačkom dukatu. Ono, što se u istom stavku bugarske listine pridodaje *e perpero grossi 8*, činilo bi se, da se u ovoj rijeći *perpero* s naglaskom krije njeka poveća vrednost, valjda podpuni zl. solid. Imamo i u srbskoj listini od g. 1347: **за шесть съть перпера вълниыхъ** (*Mikl. 126*). U koliko se pako tiče perpera, koje su se u ostalom jugoslavenstvu rabile kao računski novac, ove su vremenom u vrednosti padale, te se gleda njihove vrednosti niti nemogu sravnjivati sa pravim novcem. Perpera uvek se u nas kao što i u Mletcima (29 srpnja 1357. *Misti*) dijelila na 12 groša², a pošto su groši vremenom u težini i tem u vrednosti padali, s toga je i perpera slabiti morala.

God. 1284 Mletčani počele kovati od litre zlata 67 zlatnih dukata. Dukat po Gallicciolu (*L. 376*) vredio je tada u Mletcima 3 litre mletačke, ili 18 groša, ili 40 solda velikih, ili 60 solda malih. I njegova je vrednost vremenom skakala; na pr. g. 1417 bi odlučeno, da mjesto 93 ima vrediti 100 solda (*Capitolari delle Brocche*). Težio je od 3,50 do 3,60 gr. kako svjedoče dukati Petra Gradenico, Andrije Dandulo, Andrije Kostarini i td. u našem muzeju. Ovaj novac u podpunoj čistoći svoje kovine namah si nadje domaće u svih stranah sveta, te i u naših. Naši ga na kratko tako priljube, da su često po njem i račune vodili, iz-

¹ U knjizi *dolor. vieta Liber Reformationum* stoji poglavje *de ducatis duobus in solutionibus*, te se određuje, da se u izplaćavanju imu primati i uručivati florenum seu denatum de uno posti ponderis pro soldis duabus veteris grossorum. U ovih se soldih krije bes dvojke perpера, pošto se u zaključku istoga vjeća od g. 1337 kaže, da dve perpere vrede zlatnog dukata.

² Zaključak date, vjeća u zakoniku od g. 1272 glasi: *seniores, quod a modo in ante duodecim denarii grossi current pro uno iperpero* (*Pucic II. 169*). U dolor. listini od 13 ožuj. 1252 spomenuto se veli gleda vrednosti perpера za to doba: *ad denarios grossi decim et octo pro perpero* (*Rad. I. 133*).

plate obavljali i stvari prodavali (*V. bosan. i srbske listine kod Mikl. 232, 246, 364, 380, 394 i td.*); dapsće se u Dubrovniku 10 velj. 1395 i 14 stud. 1413 izdavale naredbe o raznih izplaćivanjih na dukate (*V. Pučić II. 175—6*), te se kašnje i kovalo po dukatu. Dne 19 srp. 1521 bi rešeno: *de faciendo rudi monetam raguscam illius magnitudinis, forme et fineccie, cuius sunt grossi ragusei veteres, sed de pondere, quod possint exire 40 pro singulo ducato* (*Liber Croceus*). Kako je pako padala vrednost u dijelovih dukata u Dubrovniku može se vidjeti iz ovo nekoliko primjera. Dne 14 veljače 1331 zlatni dukat vredio je 2 stara solda velika (*Liber Refor.*). Dne 2 trav. 1337 zl. dukat vredio je 2 perpere u dobroih folarih (*Pučić II. 172*). Dne 11 srp. 1341 zl. dukat vredio je 2 perpere ili 24 groša (*Pučić II. 15*). Dne 10 veljače 1495 zl. dukat vredio je 30 groša ili $2\frac{1}{2}$ perpere (*Pučić II. 175*). Dne 14 stud. 1413 kaže se, da je do tada zl. dukat u izplaćivanju daje vredio 26 groša, a od sada da se ima davati *ducatus pro ducato, grossus pro grosso* (*Pučić II. 176*). Dne 25 velj. 1455 zl. dukat vredio je 3 perpere i više (*Pučić II. 176*). Dne 4 stud. 1470 zl. dukat vredio je 41 groš ili $3\frac{1}{2}$ perpere (*Mikl. 514*). Dne 19 srp. 1521 zl. dukat vredio je 40 groša ili $3\frac{1}{2}$ perpere (*Liber Croceus*). Dne 5 stud. 1522 zl. dukat vredio je $39\frac{1}{2}$ groša (*Liber Croceus*).

Kako se mjerilo. — Poznato je, da se je kod svih naroda za mjerjenje vrednosti uzela njeka stalna težina kao jedinica, te da se je po njoj sustav za mjerjenje udesio. Ta jedinica opet se dijelila na manje dijelove sve jednakе u veličini i u težini.

Kako se kod Bugara mjerilo vrjednost kaže nam donjekle gori navedeni stavak iz poslanice cara Joana od g. 1204, u kojoj se veli: *et gperperorum libras quatuor*. Kako se pako ova litra djelila nekažu nam spomenici, ali je sasvim vjerojatno, da su se u Bugarskoj služili za mjerjenje vrednosti bizantijskom litrom.

U Srbiji zlato, srebro, mqed i td. kao kovina, mjerilo se sve na litre (*V. Crb. IET 1847 IV. 55. Mikl. 278, 332, 389, 477, 479. Pučić 74 i td.*). Litra se dijelila na 12 unaca (*Mikl. 407*), unca na 24 agsaga (*Mikl. 394: в свечь югантара и 'Ф' азага*), a agsag na dve polutine (*Mikl. 386: а све потеже 'в' кнве и азага и полъ*). Tako i rimsko-bizantinska litra, težka 328, 32 gr., dijelila se je na 12 unaca i 24 skrapula, svaki od ovih težak 1,14 gr. Ali srbski spomenici ne kažu nam, jeda li se i kovanje novaca u Srbiji udesilo po litri za kovinu, niti u kom je razmjeru stajala srbska litra naprama rimsko-bizantinskoj. S toga treba nam vidjeti, kako se u Dubrovniku mjerilo u kovanju novaca, da po tom razjasnimo u ovom pogledu i srbski novčani sustav.

Poznato je svakomu, da je Dubrovnik bio poglavito stovarište srpskoga prometa, da su preko Dubrovnika navlastito Srbi izvazali svoje glavne proizvode, i primali, čega su trebovali; toga radi je savim istini podobno, da su Srbi umah u početku primili u mjerenu trga i kovine litru dubrovačku, i da su po toj litri i kovanje svoga novca udesili. Zato vidimo, da i Dubrovnik, koji je mnogo kašnje od Srba započeo kovati svoj vlastiti novac, umah kada se primi ovoga posla (*oko g. 1326*), akoprem još tada podložan mlet. vladu, uze ipak za mjerilo u kovanju novca litru od 12 unaca sastavljenu (*Pučić II. 172*), dočim se u Mletcima tada kovalo na marke od 8 unaca svaka¹. U Dubrovniku se dakle, ne samo kovina i trg nego i novac mjerio na litre. Bez dvojbe, kada se prvo kovati započelo i to srebro u novce, litra srebra vredila je 12 perpere. Ovo će nam potvrditi škala, koju dolji prilažemo, iz koje se vidi, da je od g. 1337 razmjerno poskočio broj perpere za litru. Pošto je pako u perperu islo nepromjenljivo 12 groša (*denara*), s toga dubr. litra g. 1326 imala je iznositi 144 groša. Ako se sada uzme, da su prvi groši dubrovački težili 2,0 grama, kao što teže prije srpski groši do Stjepana Dušana kao cara, sledilo bi, da je tada litra srebrnoga novca morala težiti 288 gram. Istina bo nemamo pri ruci dubrovačkih groša u težini od 2,0 grama; najteži u našem muzeju i medju opisanimi od Prof. N. Dechanta, kako smo gori vidjeli, poteža $1,85 - 1,82 - 1,78 - 1,77 - 1,75$ i td.; ali treba i na to paziti, da je dubr. občina običavala sbog čestoga krivotvoreњa sve svoje starije novce utjeravati i pretiskavati, te su najstariji mogli lasno izčezenuti.

Ta litra, dotično njezina težina, ostala je u Dubrovniku uvek ista, ali se postupno s vremenom dijelila na sve veći broj perpere, a perperi su nepomično iznosili 12 groša. Toga radi morali su se ovi groši postupno i dotično sve više množiti u litri; tiem imala je sve više padati njihova težina, a vrednost srebra sve više rasti. Ovo će nam jasno predložiti slijedeća škala sastavljena na temelju odluka dubrov. vijeća.

God. 1337	kovalo se je iz litra srebra 12 perpere.	t. j. 168 groša; groš dake teži 4 1,71 gram. (<i>V. Pučić II. 172</i>).
— 1356	—	16 perp. 4 groša
— 1370	—	18 perpere
— 1372—7	—	19 —
— 1383	—	20 —
		216 —
		228 —
		240 —
		— 1,46 — (Norebski kod Ilona).
		— 1,33 — (Pučić II. 173).
		— 1,25 — (Pučić II. 173).
		— 1,19 — (Liber Viradiša).

¹ Ob ovom piše svakog C. v. Wachter u svom sastavku *Versuch einer systematischen Beschreibung der Venezianischen Münzen nach ihren Typen* (Numis. Zeitschr. 1872. 564): *Das kleinste Gewicht, dessen man sich für Gold und Silber in Venedig bediente, war der Gran, das Größte die Mark. Diese entsprach 12½ Loth Wiener Silbergewichts oder 496½ 65 Hohlönder As. und wurde eingeteilt in 8 Onze, 22 Quartti, 192 Denari, 1152 Caratti oder 4608 Grani (während 1 Onza = 114 Caratti, 1 Caratto = 4 Gran).*

God. 1425	kovo se je iz litre srebra 21 perpera,	t. j. 250 groša	: groš dakle teži bi 1.14 gram. (<i>Pučil II. 174.</i>)
1434—8	" "	22 " 264 "	1.09 " (<i>Liber Viridis</i>).
1452	" "	22 perp. 6 groša " 270 "	1.05 " (<i>Liber Viridis</i>).

Ovo postupno padanje težine u groših dubrovačkih moralo je živo utjecati i na kovanje groša u Srbiji i u Bosni, gdje su dubrovački novci, kako smo gori dokazali, uzpare domaćih tekli. S toga vidimo, da su i u Bosni drugom polovicom XIV veka domaći novei postupno padali, i tako dalje do razsula istih država.

Tip. — Bacimo li pogled na položaj jugosl. država na koncu XII i početkom XIII veka, naći ćemo jih već stalno namještenih i ustrojenih medju iztočnim carstvom na istoku i jugu i među mletačkom republikom na zapadu; ono svaki dan bližije k propasti, ova pak sve više se dižuća i šireća uz slavenske granice. Magjarska na sjeveru još tada neznačnu je ulogu na kulturnom pozorištu igrala. Jugosl. države, koprenom srednjega doba zastre, po što se sada krenule, da se novim duhom opoje, morale su si tražiti hrane u susjedstvu. Naravno je dakle, da je Bugarska, kao susjedna Bizanciju, odavle i crpila, što joj trebalo za razvoj i napredak; Srbska, ležeća po sredi, nagibala sad desno sad lievo; a Bosna, najbližnja k zapadu, ovoga se i tiesno držala. Ovo njihovo stanje predočuju nam i tipi na njihovih novcima.

Tip ili obrazac na bugarskih novcima u obće po slogu i radnji može se smatrati kao posvema iztočnoga načina¹. Na sr. bugarskih novcima nalazimo obično kao na onih iztočnih careva suvremenih u predku spasitelja na krstu, stojecega ili sjedećega na priestolu, s osienkom oko glave, ili njegovo poprsje, desnicom dieleća blagoslov po grčkom načinu²; u zadku pak prikazuju se likovi cara i carice stojecih ili sjedećih na priestolu, držećih u jednoj ruci okrstjeno žezlo a u drugoj motku zastave ili krsta, ili lik jedino cara. Novci Asiena I i brata mu Petra u svem se slažu s ondašnjimi bizantinskim. Oni Asiena II naliče navlastito na novee Joana I (1235—8) i Manoila I (1238—63) trebizondskih careva (*Sab. T. LXVII*); oni Svetoslava na novee nikejskih careva Teodora I Ducas Lascaris (1206—22), Ivana III Ducas Vatates (1222—55) i Teodora III Ducas Vatates (1255—9. *Sab. Tab. LXIV—V*); a oni Jeana Sracimira na neke novee Andronika II bizan. cara (1282—1328) navlastito u predku (*Sab. Tab. LX. 20. LXII. 6*). Ovi novci Sracimirovi mnogo se po liku približuju polugrošu (*mezzanino*) mletačkomu kovanu prvi put za Franje Dandulo (1329—39), kao što i novi Mihaila II puki su otisak mletačkih matapani najprije kovanih g. 1203 u Moreji od Enr. Dandulo po načinu vjerojatno bizantinskih *siliqua*, s čega bi opravdano bilo ono, što kaže J. Šafatik, da su naime Mletčani kao u Srbiji tako i u Bugarskoj bar za njeko vrieme kao novčari radili. Na ovih matapanih Mihaila II za prvi se put prikazuje slika svetiteljeva, koja se u Bizanciju počela rabiti na novcima od Mihaila VI Stratonika (1056—7), ovdje po svoj prilici sv. Dimitrije bugars. zaštitnika. Kao što često na bizantinskih tako i na novcima Asiena II car u lievici nosi križati zemljokrug, zlamen carske moći; na onih Mihaila II i Sracimira u carevoj lievici stoji svitak ili *volumen*³; a na onih Sracimira carska je glava osienkom ukrašena, te na žezlu evict od krina mjesto krsta (*Sabat. I. 31. 34*). Od pomenutih najviše se odalečuju po tipu novci Mihaila III, na kojih car jače desno; ali jim nalaziš para navlastito u onih Mihailova suvremenika Alekse II Komnena cara u Trebisondi (*Sabat. LXVIII. 8—12*); i novci Joana Sismana, na kojih se vidi spreda poprsje majke božje sa sinkom na krilu kano osobito na bizantinskih od Romana IV Diogena (1068) do Alekse I Komnena († 1118. *Sab. Tab. L—LII*). Bakreni napokon novei Asiena I, u kojih je zadak monogramom izpunjen, imaju mnogo primjera u bizantinskih novcima do cara Vasilija II (1025), ali najviše se sudaraju s onimi Andronika II Paleologa i Andronika III, koji su nješto kašnje u Bizanciju vladali (*Sab. T. LXI. 3. 4 12 i Mon. Bg. inéd. T. II.*)

Tip na srbskih novcima za njihova začetnika Vladislava I pokazuje se čisto u zadku slavenskoga načina, u predku pak sasvim mletačko-bizantinskoga izraza. Za Uroša I trgovina srbska pokrenu na bolje i udari k zapadu na jadransko more, gdje su već tada Mletčani širom gospodovali. Odnošaji trgovacki i politički, koji se zatim razvije medju Srbi i Mletčani, bez dvojbe povede Uroša, da i svoje nove mletačkim prilagodi, i tako olakoti medjusobni promet na sve veću korist svoga naroda. S toga vidimo na novcima Uroševih mal ne posvema isti tip mletačkih matapani, tako da nebi znao mletačkoga od srpskoga razlučiti, ako nepeziš na napis. Kruna kraljeva uvek se izkazuje otvorena, t. j. zapadnoga načina, osim na jednom novcu, gdje je polukrugla po

¹ Imamo zaključak, po kom se u Mletčih 4 lip. 1394 odredilo, da se iz marke koje 126 $\frac{1}{2}$ do 127 $\frac{1}{2}$ groša, a 7 lip. 1399, da se iz marke koje 131 groša (*Capitolar delle Braccie*). Taj broj stoji kao početak mal ne dubrovačke lire, te bi se činilo, da su u dubrovačku litru bile dvije načet. marke.

² Salatić I. 88 piše ovako: *quelques pièces d'argent des princes slaves de la Serbie, de la Bulgarie, etc. me paraissent également des imitations byzantines de l'époque de Paleologue.*

³ O tom vidi Salatić I. 29. *La bénédiction latine se donne en ouvrant les trois premiers doigts de la main droite et en fermant l'annulaire et l'index, tandis que pour la bénédiction grecque on forme avec les cinq doigts une sorte de monogramme divin composé des sigles IC. XC. L' index, en s'ouvrant, représente l'I, le doigt du milieu s'arrondit en C; le pouce se croise avec le doigt annulaire pour former le X, et le petit doigt, en se pliant légèrement, s'arrondit en G.*

⁴ Salatić I. 33, razlaže na dugo znamenovanje svitaka (*un cylindre ou rouleau*), primjećuju po Kodina i ovo: *c'est un rouleau d'étoffe, contenant du sable ou de la poussière, sachet que les empereurs tenaient sans cesse à la main pour leur rappeler la fragilité de la créature et le engager à se montrer humains et modérés. Po nas piture zavito na svitak. Često se vidi i u ruci kralja mjesto obične knjige.*

iztočnom (v. str. 56). Tipom sasvim istim kovao je i Urošev stariji sin i nasljednik Stjep. Dragutin; no budući ovaj tobož u težini i u valjanosti smjese ponješto popustio, mletačka republika htjede god. 1282 njegovim novcem uzkratiti ulaz u svoje zemlje osim u Dubrovnik, gdje dopusti da teku, ali zabrani da se izvažaju, da tim putem i nadalje uzdrži trgovčku svezu sa Srbijom i u isto doba nedostatne njezine novce da od svojih krajeva odaleti. Radi te zabrane Dragutin i njegov brat Milutin, komu onaj već g. 1275 odustio bjaše poveći dio srbske kraljevine, stana sada kovati novce po drugom obliku, koji se tja do Stjepana Dušana u mnogom svoj i narodan izkazuje, a kašnje se sve većma k tipu iztočnih dvorova približuje. Vidimo od sada naime kralja sjedećega na priestolu, goleglava ili pod otvorenom krunom, držećega u desnici žezlo s krstom ili krimom na vrhu, a u ljevici mač na krilu položen (*samo na novcu Vladislava II nema mača*) ili zemljokrug, a nad njim rimski ili grčki krst. Na novcima Stjepana Dušana kao kralja ostaje tip narodnoga značaja; predak isti kao u prednjih sloga mletačko-bizantinskoga, ali u zadku krasno nakićen štit, kakova drugdje nema. S novci Stjepana kao cara počima obrat sve većma na slog čisto bizantinski. Od sada prikazuje se često spasitelj u predku, stojeći medju dva luka (*kao na novcima Manoja II i Alekse III Komnena. Sab. T. LXVIII 14. LXIX 17.*), ili samo poprsje spasiteljevo do pojasa sa svitkom u ljevici (*kao na novcima Manoja I. Sabat. Tab. LV. 3—10*). U zadku pak vidimo cara i caricu sjedeće ili stojeće ili prosječno jedan prama drugomu (*osobita riedkost*); medj carem i caricom diže se često motka sa jednostrakim, dvostrukim, trostrukim i kosim krstom ili lierom na vrhu; car obično stoji pod zatvorenom a carica pod otvorenom krunom; ili car sam jače desno; ili napokon sav je zadak napisom izpunjen. Sve se to opazuje i na ondašnjih iztočnih novcima u istom slogu i razmjeru; a u obće i način radnje u nakitu i u odjelu s onimi se podpuno slaže. Isto ovako i na novcima Dušanova sina cara Uroša, tom razlikom, da na njekojih Uroševih vidi se jošte osjenka oko careve glave kao što smo opazili na novcima Ivana Sracimira bugarskoga. I ukrasi od sada se sve više množe, te je onaj osobito spomena vredan, gdje dva angjela krune Dušana. Ovaj slog carskoga doba napreduje u Srbiji i na novcima kašnje kovanih s malimi razlikama. Napomenuti ćemo od ovih njekoje najvažnije. Na njekojih novcima kneza Lazara vidi se do kneza kneževa ruka odsječena, spomen na njegovu smrt, te opomena, da su kašnje kovani; na onih Lazareva sina Stjepana u predku samo glava spasiteljeva kao što na njekojih Gjorgja Brankovića, a u zadku na njekojih krst rimski ili grčki; na onih Brankovićeve porodice lav te štit bikovimi rožicima ukrašen, znameni osobite snažnosti. Gjorgje Branković pako na njekojih novcima stoji na priestolu ili pred njim, držeći u desnici goli mač a u ljevici okršteno zemljokrug. Takav se prikazuje isti despot na novcu kovanu u zajednici sa Ivanom Hunjadskim ugar. upraviteljem, na kom je s druge strane urezan Hunjadow grb. I na novcima srb-skih velikaša opazuju se njeke osobitosti vredne da se iztaknu. Balšići su u Zenti rabili u predku lik svoga zaštitnika sv. Lovrinca, a u zadku svoj grb s vučjim poprsjem; despot Oliver dvoglavi orao, valjda s toga, što je u rodu bio sa srbskim i bugarskim carevima.

I u numismatici bosanskoj već za njezina začetnika Stjepana I tip se očituje u mnogom narodnoga izraza. Predak približaje se liku mletačkih matapani, nego je prostijega posla, te u njekojih novcima priestol je sasvim drugoga obroza, dočim zadak u svih posvemu je samostalan. Ban stojeći u desnici drži goli mač, a u ljevici okršteno žezlo. Novci Pavla i Mladina Sabića u svem osim u napisu slažu se sa mletačkim groši. Oni Stjepana II. sadaraju se dielomice u tipu s onimi njegova oca Stjepana I, a dielomice se približaju novcem Stjep. Dragutina i Stjep. Dušana kao kralja; s tom razlikom, da je u bana kruna zatvorena, a mač hvaća desnicom mjesto ljevicom. Tvrdko I kao ban stavi u predku spasitelja stojeća medju dva luka; u zadku pak pridrža prednji Kotromanićev lik, naime goli mač u desnici i okršteno žezlo u ljevici. Kao kralj udari na svoje novce tip sasvim nov, usvojen pako od svih njegovih nasljednika osim od Ostoje i od Ujlaka. Mjesto spasitelja stavi Tvrdko u predku lik sv. Grgura Nazanzena (*na njekojih Tomaša i na svih njegova sina Stjepana svetitelj nosi ime sv. Grgura pape*), a u zadku dolje lijevo štit uz okrunjeni šlem, nad kojim se diže borovnica kao zlamen gorske obilnosti u zemlji. Bakreni novci Tvrdkovi u predku predstavljaju sv. Trifuna kotorskoga zaštitnika, u zadku pako veliko *T(vartco)* pod otvorenom krunom, ili samo krunu; a ti su bez dvojbe kovani u Kotoru. Iz kotorskog su kovnice isto tako potekli, kao što njekevi novci Stjep. Dušana i cara Uroša (v. str. 139. 150), jošte novci Stjep. Ostoje. Na ovih je u predku Sv. Trifun stojeći medju dva luka, a u zadku kralj sjedeći na dva lava pod otvorenom krunom, sa žezlom u desnici i zemljokrugom u ljevici; isti tip kao na novcima Ljudevita I ugar.-hrv. kralja i najstarijih mletačkih u Kotoru kovanih. Medju Tomaševimi novcima nalaze se dva tipa sasvim osobita, naime prvi: u predku sv. Grgur medju dva luka, u zadku Tomašev monogram pod otvorenom krunom; drugi pako: u predku isti Tomašev monogram pod otvorenom krunom, u zadku štit prugom makoso razstavljen, do koje su svake strane tri cvjeta od krina, jedan pod drugim. Ima još Tomaš zajedničkih novaca s Gjorgjem Brankovićem despotom srbskim, na kojih sprieda Tomašev

monogram, a u zadku Brankovićev lav. Na neveih Stjepana Tomaševića slika sv. Grgura pape posvema je slična onoj sv. Blaža na dubrovačkim grošima Nikola Ujlak, naslovni bosanski kralj, kovao je po tipu Ljudevitova kneza od Taka oglejskoga patriarhe, te na njegovih neveih spreda majka božja sa sinkom uz desno rame, od zada pako četvorinasti Takov štit. I Hrvoja usjeće u predku sv. Dujma spljetskoga ili njegovu glavu na način dubrov. sv. Blaža; u zadku stavi pako svoj grb, naime oklopljenu misicu s mačem u šaki i štitom doli do nje, u kom cvjeti od krina, ili samo štit, u kom oklopljena misica kao gori, a do nje čaponkom grebeći lav.

Pismo i jezik. — Na svih bugarskih neveih pismo je i jezik slavenski, osim na matapanih Mihaila II. Asiena, na kojih je pismo i jezik latinski. Samo na neveih Joana Šismana vidi se do glave majke božje grčki napis **Μ—Θ.**, na ostalih do spasiteljeve glave obični **IC—XC.** često razno usječen i razpoložen. Napis bugarski je kod svih vladara monogramom ili skraćenicom izražen, osim na neveih Svetoslava i Joana Sracimira, gdje teče naoko uz rub mal ne podpun. Na onih Mihaila II. Asiena načina mletačkoga zadnji ulemak napisa **IPT** (*imperator*) stoji gori lievo do motke barjaka slovo pod slovom, gdje i na mletačkim grošima imen duždeva. Osobitih znakova ili pismena, koja bi značila datum ili vrijednost nevea na bugarskih neveih nema. Samo na neveih bakrenih Asiena I. zadak je izpunjen carskim monogramom. Naslovi na neveih bugarskih svi su jednostavnji: *car, car bugarom, car bugarom i grkom, car bugarom i makdonom; Mihail II Asien ima imperator (despotes), a jedino Joan Sracimir rabi riječ blagovicerni (pistos, fidelis).* Na neveih Mihaila II dolazi i ime carice **¶ CPIMA** (v. str. 20).

Na srbskim neveih pismo se i jezik često mjenaju. Začetnik srbske numismatike Vladislav I stavi na svojih neveih pismo i jezik slavenski. Uros I i njegov sin i nasljednik Stjepan Dragutin rabili su pismo i jezik latinski zato, da njihov novac nadje ulazu u susjedne zapadne zemlje. Samo poslije razmirice Dragutinove s Mletčani tebož radi slabosti kovine i težine u srbskim grošima (1282) stavi se Dragutin, da kuje njeko neve domaćim pismom i jezikom. Sin mu Vladislav II i brat mu Milutin napredovahu kovati latinskim pismom i jezikom; ali Milutinov sin Stjep. Dečanski uze sve iz naroda. Stjepan Dušan za svega kraljevanja (*do god. 1346*) služio se na svojih neveih izključivo latinskim pismom i jezikom; kašuje za carevanja za njekoje vrsti rabio je ili sve latinsko¹ ili sve domaće, s tom razlikom samo, da u svih neveih, na kojih je metnuo srbsko pismo i jezik, sve riječi ili su skraćene ili monogramom izražene, osim na onih, gdje je cieli zadak pismom izpanjen. Car Uros ima pako u ovom pogledu četverovrstnih novaca, onih naime, na kojih je pismo i jezik latinski u predku i u zadku, ili slavenski u predku a latinski u zadku, ili slavenski u predku i u zadku, ili slavenski samo u zadku. Vukašin i njegovi naslijednici sve su po narodnom kroju odmjerili, s tom razlikom samo, da na njekoliko novaca kneza Lazara, njegova sina despota Stjepana i Stjepana Gjorgjevića pismo je latinsko a jezik italijanski, zato valjda, što su jih italijanski zlatari, slavenskomu jeziku nevjosti, pravili. Još njekoji nevei Lazara u predku imaju sve latinski, a u zadku sve slavenski. Zajednički novac Gjorgija Brankovića i Iv. Hunjada pisma je i jezika latinskog. Novci srbskih velikaša i gradova izkazuju se u ovom pogledu posvema narodni: jedino Balšići, Konstantin i Vlatko rabili su i latinsko pismo i jezik, valjda zato, što su svoje oblasti u primorju imali, a despot Oliver u predku slavensko pismo i jezik u skraticah, a latinsko u zadku.

I na srbskim neveih je do glave spasiteljeve obični monogram **IC—XC** razno izražen; samo na njekih pomajnih neveih Dušanovih izostavljen je, valjda s toga, što na običnom mjestu prostora nedostajaše. Napis do Dušana kao cara teku uz rub; samo na grošima mletačkoga načina zadnja riječ *rex* leži gori lievo do motke u zadku slovo pod slovom. Od Dušana kao cara u naprieda ime vladaoča i naslov često su izraženi u skraticah, a ove leže u polju razito do vladaočeva lika; od Vukašina ime i naslov vide se na tom mjestu u više redaka razpoloženi te podpunije. Od Dušana kao cara pomaljaju se i monogrami, te se mnoge za cara Urosa, despota Stjepana Lazarevića i Gjorgija Brankovića; od tada nalazimo zadak na neveih sasvim izpunjen imenom i naslovom vladarevim u manje ili više redaka. U koliko se tiče osobitih znakova, ima jih mnogo na srbskim neveih. Već počam od Vladislava I. često se prikazuju svakojaka slova ne samo u polju do priestola u predku, nego i u zadku doli do motke krsta ili barjaka i drugamo po nevcu. Najvjerojatnije je, da su ta pismena jedino znakovi postavljeni od pravioca matica, da obilježe njihov broj, a mogla bi kadkad biti i početna slova samih zlatara; dotičnih vladara, kako njeki misle, veoma rijedko, i zato, što se s ovimi u rijedko slažu, i što se obično već nalazi na takovih neveih na dugo izraženo ime i naslov istih vladara, te bi u tom slučaju ona slova suvišna bila. A da su poki znakovi i to bi dokazivalo, što mjesto pismena višekrat stoje krstici, evjetci od krina, stablići i td., te na njekih Dragutinovih poprsje svetitelja (v. str. 61), na Dušanovih dvije okružnjene glave (v. str. 95, 106) ili dva angjela (v. str. 137), a na Uroševih jedna glava pod zatvorenom krunom (v. str. 150). Na jednoj samo podvrsti novaca Uroša I, u ostalom liku mlet. groša te podpunim latinskim.

¹ Na njekojih činilo bi se, da je italijansko. V. str. 108.

napisom, vidi se mjesto tih znakova u predku do priestola Uroševe ime izraženo slavenskim pismom i jezikom **XP—OH** (v. str. 43). Osim tih ima još drugih osobitih znakova na srbskim novcima, koje treba budno motriti, da se tačno opredeliti može množina ne tipa nego kalupa; a ti se znakovi navlastito očituju u nutraju uglovih priestola te pod lievim laktom, rukama, nogama i td. spasitelja u predku, na ramenih svetitelja, na i uz motku barjaka ili krsta i td. u zadku; a to su obično piknje razno raspoređene, krstići upravni i kosi, zvezdice, cvjetci, okruglice i td.

Ni na jednom srbskom novcu neopazuje se datum, kada je kovan. Ni označke vrijednosti novca nema nigdje jasno zabilježene. Pod likom spasitelja na njekih novcima Dušana vidi se **10** i **20** (v. str. 137); nad napisom u zadku jednoga novca Vuka Brankovića **III**, a pod napisom drugoga **III** (v. str. 171); pod napisom u zadku jednoga novca župana Ropa **I** i **I**, a na drugom iste vrsti čini se **X** (v. str. 189—90); tako pod napisom jednoga novca župana Riga stoji **III**, na jednom Jakova u predku do spasitelja desno četiri crte razito raspoređene, i na jednom grada Prizrena u predku do spasitelja u polju desno tri a lievo dve crte razito poredane, a u zadku pet takovih osnovno namješćenih nad napisom (v. str. 190—1). Ti znakovi možebit označivali su njeku vrijednost; ali u pomanjkanju spomenika i radi malenog broja primjeraka nije moguće njihovo pravo značenje osjeti.

U koliko se tiče naslova na srbskih novcima, ovi su mnogo jednostavniji od onih, koji se dotično u listinah navadaju. Stjep. Vladislav I., začetnik srbske numizmatike, stavi uz svoje ime *rab christi* (*servus christi*, u listini *rab božji*) bez kraljevskoga naslova. Uroš I doda naslov *rex*, jer mu stajalo do toga, da mu novac i van svoje zemlje bude priznat i primljen; a u tom ga sledili njegovi naslednici. Prvi put riječ *moneta* dolazi na novcima Stjepana Dragutina. Stjepan Dečanski priloži svemu imenu **ЗРПИЋ** riječ **ТРСТИ**, da tiem svoje novce razluči od onih svoga oca Milutina, pošto su u tipa slični. Stjep. Dušan kao kralj pridoda k naslovu izraz *dei gratia*, kako i u listinah, valjla da tiem bolje označi, da mu vlast podpuna i to po pravu rodstva a ne po volji naroda; kao car uze si pako naslov *imperator*, *imperator Romanorum (Romanie) et rex Raric*, te *car*, u *christi bogi blagoviersi car*. I njegova žena Jelena dolazi na Dušanovih novcima kao *imperatrix*. Lazar si pridrža i na novcima kao što u listinah naslov *kneza* i italijanski *Conte*; ovako i njegov sin Stjepan, nego na njegovih srbskih novcima prvi put dolazi i naslov *gospodin despot*, koji su kašnje Brankovići usvojili. Srbski velikasi obično uz svoje ime i čast primeću *blagoviersi*; jedini Konstantin zove se *despot i rex*; a župani Ropa i Rig za takove se izriču *po milosti božjoj*.

Na bosanskih novcima nema pisma slavenskoga, osim na zajedničkom novcu kralja Tomaša i Gjorgija Brankovića, na kom naslov ovoga zadnjega izražen je pismom slavenskim. Gleda jezika slavenski je samo na njekoj novci Stjepana Tomaša i njegova sina Stjepana, i to samo u zadku. U ostalom je uviek sve latinski. I na ovih novcima do spasiteljeve glave u predku vidi se obični **IC—XC**, a napis uvek tek u okolo u rub, te su podpuni. Pravoga monograma imaju samo novci Stjep. Tomaša u zadku izpod otvorene krune, te nosi Tomaševo ime. Na njih neopazuje se mnogo osobitih znakova. Pismena do priestola u predku počimaju već za Stjepana I. Vide se još: guske, okrugice, krstići, lieri, piknje razno položene i td. I ovdje nema ni jednoga znaka, koji bi označio datum ili novčanu vrijednost. Naslovi su vladara sasvim jednostavno izraženi. Stjepan I, Pavao i Mladin Šubići, i Stjepan II. zovu se bosanski bani bez ikojega primetka. Tako i Tvrdko I; a čim se proglaši kraljem, nadjenu si naslov *dominus rex*, i ništa više, akoprem u listinah znao si naslov na široko izkititi. Ovako i ostali bosanski kraljevi, te i bez *gospodin* u slavenskom napisu, osim Stjep. Ostoje, koji si naslov na novcima ovako priredi: *Stephanus Hostio Rasic et Bosne totius rex*. Stjepan Tomaš primetnu *dei gratia*, akoprem nezakonito rodjen i izborom na priestol podignut. Hrvoja upotriebi na svojih novcima riječ *moneta* po zapadnom običaju, s naslovom: *Dux Spaleti (Spaletii)* ili samo *dux*.

Izvansko lice. — Jugoslavenski novci u obično lica su okrugla i plosnata. Jedina razlika glede toga nalazi se u novcima Asiena I bugar. cara. Jedan Asienov srebran novac, koji se čuva u sbirci g. Ignjata Dobóczkoga u Pešti, prikazuje se kao produben, a još jedan drugi kod istoga kao da je bio jamast, nego vremenom valjda dielomice spljošten (v. str. 13). Među bakrenimi istoga cara imamo pet komada, koji su bezdvojbeno jamasti po načinu bizantinskih novaca onoga doba (v. str. 16f). Jedan se čuva u sbirci istoga g. Dobóczkoga, a ostala četiri u biogradskom muzeju. Jedan bakren Stjepana Dragutina srbs. kralja čini se, kao da je jamast (v. str. 75). U Bizanciju kovali su takove novce mnogo prije Asiena I, te je on dao kovati svoje po bizant. primjeru. O tom bizant. običaju kaže Sabatier (I. 26) ovako: *Au commencement du onzième siècle, sous Constantin XI, nous trouvons les monnaies concaves, dont nous ne connaissons point l'origine légale*. Najstariji spomen o njih imamo u jednoj listini izložnih careva Basila i Konstantina (976—1025), koju priobči Ughelli (Ital. Sac. T. VIII. p. 1361), a spominje Ducange (Glossarium T. IV), gdje se označuju imenom *scyphatos*, i kao već tada običeno rabljeni.

Još nam je ovdje i to primjetiti, da velik broj jugosl. novaca prikazuje se veoma vremenom izkvaren, te su ponajviše osakačeni i probušeni. Rupice su pravile na noveih navlastito ženske, da jih u niz nanižu, i da tako po davnom narodnom običaju s njimi svoje odjelo nakite, te su jih s toga često pozlatiti davale. U ono 4000 komada srpskih novaca nadjenih lanjske godine na Kosovom polju u staroj Srbiji čini se, da nije se naslo ni jednoga probušena ili pozlaćena.

Rude. — Još za rimskoga vladanja one strane balkanskoga poluotoka, gdje su se kašnje jugosl. narodi naselili, bile su na glasu sbog svakovrstnih ruda. *Notitia imperii (Pancirobas str. 120)* kaže, da je iztočno carstvo u onom dielu Ilirske, koji mu pripadao, držalo svoga *comes metallorum*, komu su podčinjeni bili *procuratores metallorum* u Makedoniji, u Mesiji i u Daciji. Da je Makedonija, koja je dočnije većinom na Bugarsku spadala, bila bogata rudama, povieda Livius (*in Decad. V. 5. V. Cassiodorus. Cod. Thcod. de metall. lib. 7. i td.*). O ondašnjoj Dalmaciji pise Plinius (*Lib. 33. c. 4*) u pogledu zlatnih ruda: *intenitetur aliquando in summa tellure protinus, rara felicitate, ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens.* Rimljani su s toga držali u Solinu i u Sisku osobiti ured, komu su na čelu bili tako zvani *Praepositi Thesaurorum*, te podigoše u ovih stranah više krovica, da kuju novce iz kovine, koju su odanle dobivali.

U bugarskih do sada poznatih spomenicih nema nijedne vesti, iz koje bi se zaključiti dalo, da su se Bugari bavili kopanjem ruda. Joan bugar, car u svojoj poslanici na papu Inocenta II. g. 1203 kaže, da mu šalje u dar novca, srebra i nekoliko zlatnih i srebrnih posuda; a Robert de Clary slavi veliko blago u zlatu i u srebru, koje dade Joanov nasljednik Boris svojoj kćeri u miraz (*v. str. 17*). Ovo bi nekim načinom moglo svrnuti na misao, da je u Bugarskoj bilo domaćega zlata i srebra; ali iz pogodbe saveza sklopljenoga medju Mihailom II Asijonom bugar, carem i dubrov. občinom 15 lip. 1253 činilo bi se da dapaće, da su Bugari tada kupovali zlato i srebro u inozemstvu, jer su Dubrovčani dozvoljavali Bugaram, da si u njihovom gradu **капитио въсаки тръгъ, кон нъмъ на потреба, злато, сребро, сънте и златън поставъ на и то, че нъмъ ю годъ** (*Miki. 35*). Nego je poznato, da su rieke bugarske i danas zlatonosne, kao Lon, Jantra i td., i da se i sada kod Srede (Sofije) izpira zlato, a to izpiranje često spominju i same narodne bugarske pjesme.

U Srbiji istraživanje ruda započeo je Vladislav I (1234—41), pozvavši iz Erdelja tomu poslu vještete davno nastanjene Sasine¹. Najstariji spomenik, koji nam te Sasine imenuje, jest isprava Uroša I, kojom ovaj srbs. kralj određuje, kako da se rješavaju razmirice medju Sasini i Dubrovčani (*Miki. 51*). Ovo bi nam posvjedočilo i to, da su se već tada ondje Dubrovčani takmili sa Sasini u istom rudarskom zanatu. Nije sasvim izvestno, gdje su u Srbiji Sasini započeli svoj rad, ali je vjerojatno, da su njihove prve stanove priredili oko Novograda, ako i nisu, kako neki ne bez temelja misle, i sam ovaj grad podigli. Sasini kao rudari spominju se i kašnje u samu Dušanovu zakoniku (*Izd. Novak. §. 18. str. 5*). Novobrdske rude i trg bili su veoma zmatni, i kao takovi na velikom glasu (*V. Miki. 154. 206 itd. C. L. 1847. IV. 55. itd.*). Bertrand de la Broquière u svom putopisu po Srbiji od g. 1433 kaže, da su tada zlatne i srebrne rude Novobrdske donosile despota Gjorgju Brankoviću do dvije sto tisuća dukata (*Glas VI. 219*); a u poviesti turškog Mihaila iz Ostrvice iz XV. veka veli se, da je Muhamed g. 1454 uzeo Novobrdo, *gdje je bio rudnik sa majdanima zlata i srebra* (*Gl. XVIII. 115*). Da se je na rude već za Vladislava I. radilo kaže srbski ljetopisac (*Gl. XXI. 238*). Tonošae veli napose, da je Uroš I. najprije otvorio u zemlji **вакренія руды** (*Gl. V. 49*). Brochard, koji je u Srbiji bio, u svom izviesju od g. 1332 na Filipa od Valois u poslu krtonosne vojne, piše, da u Srbiji ima pet majdانا zlatnih i pet srebrnih. Gdje su pako rude ležale, za sve pravo neznamo. Osim u Novombrdu bile su rude zlatne i srebrne u Janovu i u Kratovu; srebrne u Rudniku i blizu Brskova; a srebrne i bakrene u Kućaju kod Morave, i u Majdan-Peku kod Peka.

Predaja hoće, da su Dubrovčani još X. stoljeća izvažali dragu tvar iz Bosne, i nosili u Mletke (*Makušev 313. 320. Append. I. 211*). Jukić str. 91 na protiv tvrdi, da je ban Kulic prvi dao kopati rude u Bosni. Da je za Kulina bilo dosta srebra u Bosni nekim bi načinom potvrdila njegova isprava od g. 1203, kojom se obvezao papi, da će iz svoje zemlje pregnati Patarence, pod globom od 1000 maraka srebra (*v. str. 196*). Ljetopis Stalicev kod Makuševa svjedoči za g. 1279, da su tada bosanski trgovci mnogo srebra mješanoga sa zlatom u Dubrovnik donašali. Za bosanske rude od srebra jamči nam sam bos. kralj Tomaš, koji 28 velj. 1444 obećavaše Mletčanom, da će jim, ako mu nebude moguće Turčinu odoljeti, drage volje izručiti sve svoje gradove, te *et omnes casas et venas argenti* (*Senato. Mar.*). Neznamo potanko mjesto tih ruda. Tursko kopito mnoga toga pritislo, zavalilo, uništilo (*v. str. 199*). U naredbi dubr. vijeća od 18. siječ. 1442, kojom bi zabranjeno Dubrovčanom ma kuda osim u Dubrovnik voziti bosan. srebro, veli se ob ovom: *comprato o aquistato in De-*

¹ Gospodin Č. Mijatović hoće da dokaze, da je rudarstvo u Srbiji bilo poznato i prije Nemanića, ali to po njemu značenju nije dovoljno dokazi utvrđivo (*V. Glas XXXVII. str. 237*).

sevizza, in Chevoinezza, Crescevo, Dusina et cadasni altri luoghi del regnante di Bossina (Pučić II. 163). Po Iv. Roskiewiczu (*Studien über Bosnien und die Herzegovina. Wien 1868 str. 69*) bilo je zlatnih ruda u Srebrniku, Zvorniku, Varešu, Radovani, Vranici, kod gornjeg Vakufa, Tvor, Boravici, i u Fojnici, a bralo ga se dosta i po riekah; srebrnih u Srebrniku, Srebrnici, Boravici, Krupi (Kraini) kod Banjaleke, blizu Slavine, Vučine, Malog Vaganja, Varseva, u dolini Fojnice i Vareša; bakrenih ili mijedenih u Varešu, Fojnici i Kreševu, a Dubrovčani imali su svoju naselbinu u Dubrovniku blizu sela Nasica, i tu su sami talili već davno rude srebra i gvožđa, što su vadili iz planine Jagodine¹.

U spomenicima do danas poznatih nemamo ni jedne vesti, koja bi nas uputiti mogla o tom, kako su se vladali rudari u kopanju ruda i u čišćenju drage tvari od drugih sastavina, te koliko su tomu zanatu vješti bili. Čini se ipak, da nisu mnogo o tom znali, a to bi nam posvjedočilo samo izvozenje glame, te i spisi mlet. arkiva, u kojih se često kaže o kovini donešenoj iz Dubrovnika u Mletke, da se ondje izčisti.

Srebro, koje se radilo iz ruda srpskih i bosanskih, bilo je dvojako, belo i glamsko; belo naime čisto srebro, a glamsko, srebro pomiješano sa zlatom, te blledo. Glamsko se pako dielilo na fino i pliko, valjda po razmjeru zlata, kako je u njem bilo (Mikl. 406. 477. 478). Glamskogu srebra bilo je već davno, ali se nije pod tim imenom poznavalo. Kako smo gori spomenuli, Stulićev ljetopis kaže, da su ta smjesu već g. 1279 nosili Bošnjaci u Dubrovnik. Lukarević i Appendini (I 227) pišu, da su Dubrovčani dobivali na takovu smjesu 250 po sto, kupujući ju od Srba i preprodavajući ju u Mletce, tako da g. 1274 Sasini se dosjetili, i počeli zlato od srebra razlučivati. Po g. Mijatoviću ova smjesa stojala je tako, da su u svakoj litri glamskoga srebra bile 2 unce zlata a 10 srebra, t. j. 16 po sto zlata; te misli, da su oni novi srbski, koji izgledaju kao da su pozlaćeni, vjerojatno kovani od glame (V. XXXVII. 245). Nego svi takovi novci, koji su kroz naše ruke prošli, svi su probušeni, a to nas već opominjalo na netemeljito ote sumnje, i uvjeravalo, da su samo pozlaćeni, budući opredijeljeni za ukraš ženske nošnje. Nego da si i najmanju sumnju o tom izbijemo, dali smo tri od takovih novaca kemički izviditi od vješte ruke našega sudruga Dra. Gjura Pilara, koji uz točnu razlučbu njihove sastavine iznadje u njih slijedeće razmjerje, naime u novcu srbs. kralja Stjepana Dragutina našao je srebra 92·9, zlata 2·5, bakra 4·6; u novcu Stjep. Dušana kao srbs. cara srebra 94·3, zlata 2·1, bakra 3·6; u novcu srbs. despota Gjorgja Brankovića srebra 94·1, zlata 1·4, bakra 4·5. K ovoj analizi primjećuje štovani moj drug slijedeći važnu bilježku: „Iz prediudicih se brojeva vidi, da nijesla novac neodgovara smjesi *glame*, u kojoj da ima do 16% zlata; nego su to pozlaćeni novci prema običaju naroda, koji srebrne novce za nošnju na nizih pozlaćuje. Istina je, da i osim podate, u samoj novčanoj tvari zlata ima, nu to se nemože nikako uzeti kao hotomična primjesina već s toga, što je kolicina zlata veoma neznatna, te jedva $\frac{1}{2}$ pestotka prelazi; a poznato je k tomu, da još u zadnjem veku nisu bili vješti podpunu lučenju plemenitih kovina, tako da su u novčanom srebru obično male kolicine zlata neplaćene ostale, koje se dan danas velikim probitkom razlučuju. — Navedeni brojevi osnivaju se na rezultatih triju analiza za svaki novac. Rezultati na zlatu su najmanje stalni radi nejednakosti na površini novca porazdieljenja podate“.

Izvažanje srpskih i bosanskih ruda ponajviše se obavljalo preko Dubrovnika. Kotora i ostalih dalmat. primorskih gradova u Mletke. Sami Bošnjaci nosili su srebro miješano sa zlatom u Dubrovnik (Stulić kod Makuš. 323. za g. 1279), a tako su bez dvojbe radili i Srbi. Mletčani sami su često polazili Bosnu i Srbiju, da kupuju zlato, srebro i bakar, i kući odnesu. Tvrđko II. 21. pros. 1422 dopusti jim, da mogu slobodno iz Bosne izvažati *oro, arzento, danari e cadasne altre cose* (Comli. u Ark. Mlet); a nalazimo jih tim zabiljene u samom Novombrdu. Benedikt Kontarini imao je ondje svoju trgovacku kuću, koja se bavila nabavom drage tvari. Njeki dubrovčanin dade mu uzačiti uz drugo i 250 litara srebra (Misti). A da su Zadrani nešredno i u srpskih stranah trg nosili, dokazuju zaključci mlet. vieča od g. 1328 (List I. 163). Ali su si na tom polju najviše osvjetlili lice Dubrovčani. O njih se zna, da su obično pod zakup držali najglavnije trgovce po Srbiji i po Bosni. Carinu Novobrdu držao je pod zakup za Uroša II. Milutina Lucio Lukarević (Pučić II. 6). Paško Gučetić za Uroša III. Dečanskoga (Pučić II. 7.), te Marko Vasiljević i drugovi novoibrdu i prizrenku (Pučić II. 18) Rudničku carinu u zakup imao je g. 1349 Lovro Volkašević i drugovi (Pučić II. 19), g. 1397 Marin Lebriović (Pučić II. 44), a g. 1423 Benko za 600 litara srebra (Pučić II. 79). Tako g. 1326 Andrija Pešić, g. 1334 Zive Volkašić, g. 1335 Stjepan Dragović bili su zakupnici svih trgovca srpskih (Pučić II. 8. 12. 13), Dumon i Pokret g. 1374 carine prizrenke, g. 1340 Marin Banić a

¹ I danas se vide gdje god tragovi tih ruda. Franjo Schulze godine 1841 istraži ruda iz Boravice na istoku Sutiske, i nadje u njih 100,000 drakma mjeđa, 9 zlata, 85 srebra i 30,000 olora (Unser Zeit Jahrg. 1869). Paša bosanski g. 1863 posla u Štavnicu za razlučbu rude izkopane kod Fojnice, te u sto fustih tvari bi nadjeno uz njego zlata za 154 franka srebra, te da bei einer nur 3 Zoll dicke Erzschicht — wenn diese eine Kubikkilometer durchzieht — nach Abzug aller Transportkosten ein Reinwert von 800 fr. bleiben würde (Roskiewicz I. c.)

g. 1346 Ive Bunić svih trgova zetskih i Prizrena (*Pučić II. 27. 18. 27*), i td. Tako i u Bosni g. 1334 Klime Držić držao je u zakupu trg neretvanski, a Dragoje Gučetić s drugovi najprije za osam godina kamničku carinu, a potom za kralja Tvrdka i Dabiše srebrničku uz odplatu od 425 litara srebra na godinu (*Pučić II. 24. 33. 35*), i td. Na carinu spadao je i dio, koji je vladaru pripadao od ondješnjih ruda. Dubrovčani su kadšto i same rude kao vlastite držali ili su jih zakupljali. G. 1415 Stjepko Paulović i Živko Ligatić imali su u Srebrnici osim drugoga na polju **на рудах**, God. 1427 Marin Restić i Ivan Gundulić uzeli su u zakup od Gjorgja Brankovića rude zlatne i srebrne od Novogbrda, Janova i Kratova za 200,000 dukata (*Engel V. Mem. de l' Inst. Nat. Scien. mor. et pol. T.V. p. 469. Paris Iaa XII*). U Bosni imali su pako i svoju osobitu naselbinu, gdje su sami rude talili. Toga radi kovine iz srbskih i bosanskih ruda ponajviše su dolazile u Dubrovnik. Da je on već g. 1253 bio trg zlata i srebra svjedoči izprava saveza među njim i Mihailom II. burg. carem (*Mikl. 35*). Studenoga 1387 Sigmund ugar.-hrv. kralj dozvoli Dubrovčanom voziti srebro u svoj grad iz Sriema, Srbije i Bosne (*Horeith Mikl. Magyar Regestall Magy-Tört. Pnr. T. III. 42*). G. 1421 despot Stjepan zabranjao je izvažati srebro i zlato iz njegove oblasti (*Pučić I. 95*), ali 17. ruj. 1445 Gjorgje Branković dopusti, da kupuju srebro svuda po Srbiji osim u Smederevu, i da ga voze u Dubrovnik (*Mikl. 437*). U Bosni pako uvek su imali slobodne ruke glede nabave drage tvari; a samo dubrovačko viće izda naredbu za svoje podanike, kojom bilo im zabranjeno nositi srebro u Bosni nabavljeno ma gdje izim u Dubrovnik, niti ga ondje strane prodati, niti ga plaćati više od 28 perpera po litri (*Pučić II. 163*). Napokon Filip de Diversis očevidač svjedoči, da je Dubrovnik dobivao *aurum, argentum etc. ex Rassia, ex Nora monte presertim et ex Bosna* (*Makusee 359*); a slavni Filelf iz XV stoljeća kliče o Dubrovniku: *maxima auri argenteique officina*.

Dubrovčani zlato, srebro i bakar, što su iz Srbije i Bosne primali, vozili su ponajviše u Mletke. O tom nas uvjeravaju sami zaključci mlet. viča. Nalazimo za g. 1317-19; *dacia imposita Raguseis solvenda de pallanine, rame, auro et argento* (*List. I. 162*). Dne 13 svib. 1367 bi rešeno, da se srebro, što Dubrovčani donose u Mletke, ima prodati *ad publicum incantum* pod globom i kaznom, a 22 stud. iste god. odredjivalo se, što da bude od srebra onako nabavljena (*List. IV. 91*). Uz neke uvjete bi 7 sieč. 1318 dozvoljeno Dubrovčanom *affinandi ramen Ragusii* u Mletcima (*List. I. 297*), te kašnje često dolaze zaključci u poslu navlastito bakra od njih u Mletke donešena (*List. I. 156. 435. IV. 53. 207*). Dnojne vozili su Dubrovčani i drugdje po svetu, navlastito srebro preko Jakina u Firencu. God. 1406 gospodar Kastelduranda uzapči srebro, koje su неки Dubrovčani onamo nosili. Firenca se za njih zauzimala, te u svojoj poslanici od 13 veljače 1409 o Dubrovčanima otako se izrazuje: *cui hanno ripieno tutto il nostro comune d' ariento, che quasi in gran parte abbiamo fatto l' aquisto della città di Pisa col dicto ariento ... I deti mercanti di Ragusia facevano conducere pocho passato alla città nostra libe 470 o circa d' ariento, come hauno facto tutto questo anno* (*Makusee u ЗАПИСКИ ИМПЕР. АКАДЕМИИ НАУКЪ. XVI. II. 1870*). I sami Mletčani iz Dubrovnika su vozili u Mletke i vani dragu tvar. God. 1319 bi u mlet. viču zaključeno, *quod tam per Venetos quam Raguseos solvantur solidi III. pro centenario de auro et argento conducto de Ragusio* (*List. I. 156*); a 8 rujna 1372 isto viće ustanovi daće za kovinu, koju su mlet. brodovi izvažali iz Dubrovnika i vezili na trgovu van jadranskoga mora (*List. IV. 102*).

Izvažanje zlata činilo se u *ergah* (**верга**), rieč italijanska, koja znači *šibka*, i u *pločah* (**плоча**). Gjorgje Branković stavi g. 1441 u postavu u Dubrovnik zlata u vrgah 10 sakulja, koji su težili preko 1018 litara, a medju vrgami dolazi i jedna ploča. I srebro glamsko, koje se zove **желено** (*Pučić II. 97*), izvažalo se u *pločah* te i u *zrnu* (*зрно*, V. *Mikl. 406 Puč. I. c.*), a valjda isto tako i bielo. Ploča srbska čini se da odgovara *peči* bosanske. U listini dubrovačkoj od 14 travnja 1442 svjedoče Dubrovčani, da je Tvrdko II. poslao u postavu srebra fina 51 litru **з певах** **ж.д.** a peta mala (*Pučić II. 105. 106*) Stjepan Tomašević 13. list. 1461 naredi, da nesmije nitko iz Bosne izvažati srebro **небојано** t. j. neobilježeno državnim pečatom, ako neće, da mu sve takovo neužapči (*Mikl. 487*). Litra zlata 14 prosinca 1457 vrijedila je u Dubrovniku 84 dukata (*Mikl. 479*), a 14 pros. 1442 u istom gradu litra srebra davala se je po 7 dukata i 32 dinara (*Pučić II. 108*). Po želji bosan. kralja 18 sieč. 1442 dubr. viće malozi svojim podanikom, da se u Bosni nesmije plaćati srebro više od 28 perpera (*Pučić II. 163*).

Право кованja. — U Bugarskoj bez dvejbe već s prva pripadalo je ovo pravo samu vladaru, kao što i u Bizanciju. Ob ovom nas upućuje poslanica pape Inocenta II od 25 veljače 1204 na bugar. cara Jeana, u kojoj mu veli, da na njegovu molbu *publicam in regno tuo cuendam monetam tuo caractere insignitam liberam tibi concedimus facultatem* (*Theiner 24*).

O pravu kovanja novca nemamo ni rječce u starih srbskih spomenicih. Vjerojatno je, da s prva novčarstvo u Srbiji nije bilo državni posao, t. j. da nije bilo javne državne novčarnice, gdje se sve srebro nosilo i kovalo na račun kraljevine, a da su to pravo kovanja novca dobivali zlatari, ponajviše tudjinci, uz njeke uvjete i pod nekim državnim nadzorom. Ova sloboda imala se nješto stegnuti za Stjep. Dragutina sbog njegove razmirice sa Mletčanima (1282 v. str. 59); nego u koliko se to dogodilo točno se opredeliti neda. Mletačka republika za ove razmirice svakejako bieldila je sama kralja sbog nepotpune kovine u noveih, te taga radi g. 1287 posla mu svoga osobitoga poslanika, da ga na pravu stazu dovede. Što je na to kralj odgovorio, to se nezna; ali je sasvim vjerojatno, da se kralj izpričavao tim, da je svoje rude i s njimi valjda i pravo kovanja novca u zakup dao; no da će nastojati, neka se uvjeti od zakupnika točno vrše. Takav odgovor nije mogao dakako Mletčane umiriti, i bez dvojbe jih navede, da ustroje osobiti ured u svom gradu pod naslovom *Officiales grossorum Rarie*, s naputkom, neka budno paze na uloz srbskih groša u mlet. zemlje kazne krvice, a groše u zapće i polome, i kao kovinu mlet. kovnici predaju.

Jedini spomenik srpski, u kom se govori o kovanju domaćega novca, jest Dušanov zakonik (1349). U njem nalazimo slijedeće odredbe o toj stvari (*Izd. Novak. str. 45. 68.*):

143. *Лије си се оберјте златар џекија градои и тјргови црстка иш је коши сасв, да се тој сасло рисве и златар икдже* (*Sof. 181. Pr. 167.*).

144. *Ако се наје златар от градоу којес днијарс кога који црстес, да се златар икдже, а града да најти гројеу, тој русе црв* (*Sof. 182. Pr. 168.*).

222. *Оу градоица црстка иш да сток златарис, и да који и мес потрес* (*Sof. 180. Pr. 168.*).

223. *Златар от извала и от ћемија црстка иш икдже да најти вијеу от тјрговица где најти поистинно црстко иш днијарс ковати* (*Sof. 180. Pr. 166.*).

Po ovih zakonih zlatar nije dakle smeo u Srbiji stanovati na selu, u župah ili gdje god po zemlji osim u onih samo gradovih i trgovistih, koje je sam car odabirao za to, da se u njih denari kuju; u tih mjestih zlatari mogli su kovati novce samo uz carsku dozvolu; carevo bjaše pravo kazniti zlatare i oglobiti gradove, koji bi dotične carske naredbe povredili. Vidi se dakle, da se do sada amo tamo po zemlji kovalo novce i bez dozvole vladareve, te da se tomu neredu htjelo staviti kraj tim, što su opredijeljena bila samo nekoja mesta za kovanje novca, da se tako pažnja nad kovanjem olakoti; i što si sam car pridržao podpuno pravo u tom poslu, te bediti, da mu ga ma tko i u čem nepovredi. Činilo bi se ipak, da ni od sada nije bilo u Srbiji državne ili vladareve kovnice u pravom smislu, a da je car davao i oduzima pravo kovanja po svojoj volji, te da se od zlatara kovalo po uvjetih, koje bi jim sam car odkrio.

Vjerojatno, da po smrti Dušana uz nered, koji je cijelom zemljom zarladao bio, velikaši i gradovi sami si uzeli pravo kovanja svoga novca. Tako Oliver (*koi ipak staci na svojih novcih lik Dušanov i Urošev s osiennom slave oko glave u znak počasti*) i Nikola Altomanović, a malo kasnije Balšići, despot a docnije kralj Konstantin, župan Ropa, župan Rig, župan Branko, Jakov, Dmitar, Vlatko, te gradovi Prizren, Skoplje i Stezan. O tom stari spomenici mukom šute; samo o Balšićih imamo uspomenu u starih spisih dubr. arkiva, koju nam priobči vrli izražitelj dubr. numismatike g. savjet. Rečetar. Dne 12 lipnja 1386 dubr. malo viće zaključi: *quod idem de Dulcinio possint facere fieri cuncos foliorum suorum expendendorum in sua civitate a Milze aurifice*. Istina bo do sada nije poznat ni jedan pravo Olgunski folar (*bakrci novac*); svi do sada poznati novci Balšićeve porodice (*Gjorgja II. 1386—1404 i sina mu Balše III.*), koja je tada u Olgunu svoje dvojice imala, jesu srebrni groši; ali je sasvim istini podobno, ili da su na kalupe za folare kovani bili Balšićevi groši ili da su za ove drugi kalupi u Dubrovniku napravljeni bili. Nego onaj zaključak dubr. viće mogao bi se valjda protezati i na folare onda kovane pod imenom Bara Balšićeva grada, od kojih nam ostaje danas nekoliko primjeraka.

Sasvim drugako prikazuje se ovo pravo kovanja novca u Kotoru, koji je za Nemanića spadao na Srbiju, te bez dvojbe od Dušana i to pravo zadobio. Ovdje pravo kovanja izključivo je občini pripadalo, kako nas uvjerao sam kotorski zakonik. U §. 13 kaže se ovako: *item eligantur per sex menses duo legales et experti ceccheri super monetam civitatis faciendam. Et habeat ipsorum quilibet pro salario yperperos decem; et quicunque in hoc officio esse noluerit, solvat de pena yperperos vigintiquinque* (str. 13).

Ni u bosanskih spomenicih nema ni slvca o pravu kovanja za prvo doba. Steprv za Tvrdka I. kao bana znamo, da je to pravo vladaru pripadalo. O tom nas uvjeraju dva zaključka dubrov. viće, koje je crplo pomenuti g. Rečetar iz rukopisa dubr. arkiva, i nam za porabu blagohotno ustupio. Dne 18 ožujka 1365 bi primljeno u molbenom viće: *de concedendo domino bano Bosne, quod possit facere fieri in Ragusio aliqua cunia cum christo ab uno latere et ab alio cum bano cum spata; a 1 trav. iste godine bi pridodano: a minori consilio Radoe aurifici data fuit licentia, quod possit facere inter cunia et ponzonos XII ad faciendam*

odkrili, i što su tomu zanata odpreje vjesti bili, i što na novih začetnika srbske numismatike Vladislava I. lik kraljev izkazuje se narodnoga posla. Za Uroša I. srbske granice širom se zapadu otvorile. Od sada trgovci i zanatlije iz Mletaka i iz našega primorja često su polazili Srbiju, te jih već Uroš I bez dvojbe rabio i za kovanje novca. Da su mletački zlatari kovali njegove novce, dokazuje jasno mal ne istovjetnost njihova u tipu i u radnji s mletačkim suvremenim. O tom nemamo uspomene u srbskim spomenicima; mletački pako najprvo spominju mlet. zlatara Blaža, koji je oko g. 1302 u Brskovu svoj zanat tjerao (*List I. 299*). A i sami novci sa svojimi velebrojnim pogriješkama navlastito u srbskim napisih pružaju nam dovoljni dokaz, da su jih ponajviše tadjinci, narodnomu jeziku nevjesti, skovali. Za kneza Lazara pako i kašnje vidimo na novih srbskih čisto italijanske napise. Bilo je dakako i domaćih sinova, koji su se tomu zanatu naučili, te su takovi bez dvojbe **Горынъ златарь** spomenut u povelji Stjep. Dragutina za Kilaudar (*Mikl. 63*), i **Прибналь златарь** naveden kao svjedok u listini od g. 1376 Gjorgija Balšića (*Pučić II. 27*).

Bosanski spomenici nekažu nam ništa o kovateljih bosan. novca; nego kao što su se u Dubrovniku pravili kalupi za te novce, tako može se za stalno držati, da su primorski zlatari iste novce i skovali. U obće pravitelji jugoslavenskih novaca bili su zlatari u užem smislu; nisu naime znali kalupe djelati onako čvrsto, kako bi jih čovjek zanatu upravo vješt pravio bio. Toga radi prava je riedkost u jugosl. numismatici naći dva novca sasvim istovjetna; te opisatelj je prisiljen, da te razlike za svakoga iztakne, i tiem svoju radnju razategne.

Smjesa u jugoslavenskih novcima. — O načinu, kako su se mješale kovine u pravljenju novaca nekažu nam ni slovea jugosl. spomenici. Jedva nam jedan tanak zrak o tom odsjeva iz mletačkih listina za srbske groše. God. 1282 bili su od mlet. vlade progmani groši Stjep. Dragutina, te odredjeno, da se skrše, kad se pri kom nadju. U tih zaključecih nenavadja se drugo proti njim osim to samo, što su *contrafacti nostris veneti grossis*. Moglo jih se imati do 12; a tko jih više držao, gubio je na njih *decem pro centenario*, te su se kršili, i kao kovina smatrali. Iz toga bi se moglo izvesti, da su jih Mletčani izgnali zato samo, što je u njih kovina bila tobož za deset po sto slabija napram onoj u mlet. groših (*v. str. 60*). Ovako tumači ovu stvar i sam mlet. numismatik Ber. Nani (*De duob. imp. Ras. num str. 24*), i čini se na temelju starih službenih podataka, pošto piše, da su Mletčani rado puštali srbskim vladarom, neka kuju mlet. tipom, dokle su se držali mlet. sustava u kovanju: *at cum argenti naturam inficere, ac etiam iusto ponderi detrahere cooperint (ut ex duobus Urosii monetis adparnit, quibus probatis, una 88 k. altera 148 k. scoriae habebant ad Marcham relatae, quarum postrema erat levior prima), praesentientes Veneti, quid detrimenti ex hac malaparorum Venetis similium infectione, cum rebus omnibus, tum prnesertim negotiis accidere posset, eos lege veterantur.*

U Mletčih pokušna težina za zlato dielila se na 24 karata. Zlato na 24 kar. bilo je čisto zlato. Karat se pako dielio u 32 isto jednakе čestice. Rečeš li: zlato na 20 karata, to bi značilo, da u njem za šestinu ima plojke, naime 20 kar. finoga a 4 kar. plojke. Pokušna težina srebra dielila se na 12 dinara, svaki dinar na 24 grana, a svaki gran na polutine, četvrtine i sl. Rečeš li: srebro na 11 dinara i 12 grana, to bi značilo, da je u njem $\frac{1}{12}$ dio plojke, to jest 12 grana. — Marka se dielila na 8 unaca, 32 četvrtka, 192 dinara, 1152 karata, 4608 grana, te odgovara $13\frac{1}{2}$ lota bećke srebrne težine. U Mletčih dozvoljeno je bilo 40 karata plojke po marku; za groše do 44 kar. (*Numis. Zeitsch. 1872. str. 564*). Groš Dragutinovi dakle, ako su upravo imali 88 i 148 karata plojke po marku, mogli su se sasvim pravedno odstraniti; ali iz analize, koju malo kašnje u tabli navadljamo, čini se, da tvrdnja Nanjeva nestoji, te da je mlet. vladu drugi ma koji uzrok navesti morao, da Dragutinove groše odstrani. Dr. Pilar analizovao je dva sr. novca Dragutinova. U jednom je našao postotan količinu srebra 96·022, bakra 3·557, zlata 0·421, u drugom pozačenom srebra 92·900, bakra 4·600, zlata 2·500; dođim groš mlet. dužda Petra Ziani, koji je nješto prije Dragutina vladao, jedva mu je dao srebra 94·878, bakra 4·546, zlata 0·576. Ova analiza dokazuje, da su groši Dragutina imali dapače veću vrednost od samih mletačkih.

Pod br. 30 u istoj tabli dolazi novac istoga Stjep. Dragutina, od nas stavlen medju bakrene (*v. str. 75 br. 5*), jer nam se činio samo posrebren; ali prof. Žalić analizom njegove sastavine nadje u njem 23·488 srebra i 76·512 bakra, te nam primjećuje: „nije posrebren, već je smjesa od srebra i bakra, a čini se radi toga da je posrebren, što se vanjska kora od srebra oglodala, te se prikazuje loša smjesa crvena. Bielu vanjsku koru od novca pravili su valjda tako, kako se to i danas čini, kuhajući novac u kiselini“. Zaključci mlet. vjeća nisu jamačno napereni bili proti ovakovim novcem, jer je u ovih vrednost odveć nizka; ovo su krivotvor. Moglo bi biti, da su oni smjerili jedino na groše kovane u Brskovu, gdje je onda vladala mal ne neodvisno Jelena udova Uroša I a mati Dragutina i Milutina, ali nemamo na ondašnjih novih baš nikakvoga znaka, po kom bi se dali raznačiti Brskovski od drugih onda kovanih srpskih groša.

Dubrovčani, čim se stavili, da kuju svoj vlastiti srebr. novac, umah mu zakonom ustanovile i smjesu. Dne 18. list. 1337 bi u onom gradskom vjeću odlučeno, *quod in quibuscumque uncis XI de argento fino debeat*

*poni et infundi una uncia de rame, te da se od takore smyse groši prave (Pačić II. 172). Kašnje nije se strogo na to pazilo, te su Mletčani dubrovačke novce odbijali. U kotorskem zakoniku nema ni slovca o smješi za novce; samo se je u pogledu zlatarskih radnja odredilo 30 list. 1352 (v. §. 177. str. 47): *quod aurifices seu magistri cuiuslibet operis aut laborerii argenti non presumant laborare seu facere aliquod opus argenti, quod habeat plusquam sit sexta pars rami et quinque partes argenti fini sub pena yperperorum XXV, cujus pene due partes sint communis et tercia camerariorum communis prefacti. Et quodcumque opus seu laborerium argenti, quod ultra dictam ligam habere esset repertum nichilominus, ejusdem communis applicetur. Jubentes sub pena predicta predictis aurificibus et magistris, quod coram laboreria argenti habeant quilibet proprio cuncio, stampa sive signo signare Que quidem laboreria, cum fuerint completa, a camerariis communis cum cuncio sive stampa communis faciant bullare, antequam ipsa dent alicui sive rendant.* Jedna naredba dubr. viča, koju nam dragohotno ustupi g. savjet. Rešetar, bila bi osudila kotorke groše već u početku njihova kovanja: *1362 apr. 18. quod cum grossi de Cattaro sunt falsi et de ramo, captum et firmatum, quod nullus audiat accipere de dictis grossis de Cattaro nisi tres pro uno de Ragusio.* Nego i ovdje razlučba Dra. Pilara svestrano pobija tu naredbu, i dokazuje, da su kao što Mletčani Dragutinove tako i Dubrovčani kotorske groše progonili samo iz političkih uzroka. U jednom od najstarijih dubrovačkih groša (v. na tabli br. 20) našao je Dr. Pilar postotnu količinu srebra 88·239, bakra 11·760, zlata 0·011, a u kotorskem cara Uroša (br. 22) srebra 86·422, bakra 13·091, zlata 0·487. Ono malo više bakra u kotorskem obilato naplaćuje zlato, koje je u njem u većoj mjeri.*

Da se pobliže upoznamo sa smjesom rabljenjem u kovanju jugosl. novaca, i da ove i u tom pogledu istodobno sravnim s novci onih kovnica, s kojima su jugosl. narodi u užem odnosu živili, zamolili smo gore pomenutoga Dra. Pilara, načelnika u miner. geol. odsjeku našega muzeja, i g. Žulić profesera lučbe na vel. realci, neka nam sastavnu od njekoliko novaca strukovno izvide, razluče i brojevi označe. Oni rado na to pristali i posao vješt obavili, te jim i ovdje najtoplja hvala. Analizovana su 2 bugarska, 15 srpskih, 5 bosanskih, 2 srpsko-kotorska, 4 dubrovačka i 3 mletačka novca. Medju ovimi tri su pozlaćena (br. 9, 10, 11), jedan posrebren (br. 30), a jedan bakren (br. 31). One sa zvjezdicom izpitao je prof. Žulić, ostale Dr. Pilar.

Tetbi broj	Analizirani novci, prema sadržaju srebra posredno	Težina u gramih		Broj analiza	Postotni			100 novaca u težini srebra bez zlatnih hrabličnih crvenih	U novac u zadovoljstvu u svakoj		
		novci prije analize	novci posredno		zlatno podeljeno	zlatno podeljeno	bakra	zlata			
1.	Srpski kralj Uroš I (1241–79)	2.1482	0.2503	—	1	59.827	0.028	0.115	102.000	19.4	50.5
2.	Srpski despota Oliver (oko 1313–63)	1.0903	0.2281	1	1	58.215	1.412	0.313	101.54	23.5	21.8
3.	Mletački dužd Franjo Dandol (1329–39)	2.1456	0.2898	1	1	56.982	2.945	0.073	58.03	47.7	48.2
4.	Mletački dužd Jak. Kontareno (1275–80)	2.0343	0.3619	2	1	56.638	3.275	0.089	58.00	45.2	47.8
5.	Srpski kralj Stjepan Dragutin (1272–1316)	2.0197	0.6591	1	2	59.922	3.567	0.421	102.31	44.9	47.5*
6.	* Bugarski car Sracimir (1371–97)	1.0710	0.0635	—	1	55.399	4.692	0.008	65.42	27.4	25.5
7.	Mletački dužd Petar Ziani (1295–99)	2.0580	0.5615	2	2	51.878	4.546	0.576	102.57	47.9	48.1
8.	* Srpski car Stjepan Dušan (1346–55)	1.1150	0.1800	—	1	91.115	5.682	0.003	91.49	24.2	—
9.	Srpski car Stjepan Dušan (1346–55)	1.9320	0.1553	2	—	91.200	7.500	2.103	125.89	30.0	40.0
10.	Srpski despota Gjorgije Branković (1427–56)	1.0230	0.2185	2	—	91.100	4.500	1.403	115.00	23.0	28.0
11.	Srpski kralj Stjepan Dragutin (1272–1316)	2.1500	0.2120	2	—	52.399	4.500	2.003	130.30	45.0	65.9
12.	Bosanski vel. vojv. Herceg Splitski (1403–15)	1.6720	0.1396	—	1	92.083	7.112	0.205	95.62	55.7	54.9
13.	* Srpski kralj Vukašin (1388–71)	1.0450	0.2880	—	1	91.748	7.870	0.282	97.18	22.0	23.4
14.	Bosanski ban Stjepan I (1290–1315)	1.8836	0.1669	—	1	91.107	8.312	0.552	98.38	29.4	31.5
15.	* Srpski kralj Stjepan Uroš Milutin (1275–1321)	2.1830	0.1540	—	1	90.104	9.001	0.032	91.02	45.0	—
16.	Dubrovački groš bez znakova a (1326–1400)	1.7518	0.5250	1	2	89.995	9.331	0.071	91.94	36.2	36.6
17.	Dubrovački groš sa X (1409–1438)	1.8205	0.4918	1	2	89.831	10.160	0.019	89.98	35.5	37.6
18.	Dubrovački groš od god. 1438	0.9145	0.3341	1	2	89.218	10.538	0.114	91.36	18.3	19.2
19.	* Bosanski ban Tvrdko (1354–76)	1.4750	0.1150	—	1	89.053	10.907	0.040	89.45	30.1	30.3
20.	Dubrovački groš bez znakova b (1326–1400)	1.7157	0.4804	1	2	88.229	11.700	0.011	88.28	34.8	39.9
21.	* Srpski knez Lazar (1371–89)	1.0800	0.0910	—	1	87.201	12.035	0.473	91.38	28.0	23.3
22.	Kotorski od cara Uroša (1355–67)	1.3880	0.2353	1	2	85.422	13.001	0.487	93.62	27.2	29.5
23.	* Bosanski kralj Stjep. Ostojić (1408–18)	1.4878	0.1725	—	1	86.057	13.913	0.032	86.86	29.4	—
24.	Bugarski car Asen I (1186–96)	1.5630	0.1050	—	1	85.848	13.720	0.432	92.31	31.3	33.7
25.	Kotorski od cara Stjep. Dušana (1446–55)	1.6000	0.3916	1	2	85.548	14.374	0.078	86.75	30.6	31.0
26.	Bosanski Tvrdko I knez kralj (1376–91)	1.9876	0.2767	—	2	81.029	15.522	—	84.04	38.4	—*
27.	* Srpski kralj Stjep. Dušan (1331–46)	1.4900	0.1795	—	1	81.012	19.988	—	80.01	27.5	—
28.	* Srpski car Uroš (1353–67)	1.2580	0.1750	—	1	80.011	19.947	0.042	86.61	23.1	23.3
29.	* Srpski gospodar u Zeti Balša III (1404–21)	0.9870	0.0990	—	1	80.000	19.988	0.012	89.18	18.1	18.2
30.	* Srpski kralj Stjepan Dragutin (1272–1316)	1.2585	0.1280	—	1	23.488	76.512	—	23.48	6.6	—*
31.	Srpski kralj Stjepan Dragutin (1272–1316)	1.8618	0.1398	—	1	103.002	98.789	0.003	1.05	—	0.5*

* Ovaj Dragutinov nemam novčanoga znaka, ali je ipak puno vrijedan, kako se vidi iz svih brojeva. ¹ Ime i oltora 0.429. ² Upav dok se ovo tiskalo delali su novac Gj. Brankovića, a kom srebra 31.730, bakra 68.206, zlata 0.001. ³ Ime još oltora 0.499 i kostira 0.715.

Bacimo li sada pogled na ovaj razkaz, lasno ćemo se uvjeriti, da medju svim po postotnoj količini srebra prvo mjesto zauzimlje novac srb. kralja Uroša I., a drugo onaj srb. despota Olivera. Najstariji mletački groši slabiji su od Uroševih mal ne za 3%; a s mletačkim se u ovom pogledu sudaraju groši Dragutina, Dušana kao cara i bugar. cara Sracimira. Ovim stope na blizu groši Milutina, Hrvoje hrege spljetskoga, te bosan. banova Stjepana I. i Tvrđka, i dubrovački. Udaljuju se pako znatno noveci srbs. kneza Lazara, kotorski Dušana i Uroša, bugarski cara Asiena I. i bosanski Tvrđka I. kao kralja. Napokon postotna količina srebra prikazuje se najslabija, do 20%, u novečih Dušana kao kralja, Uroša kao cara i Balše III. gospodara zetskoga.

Pogledom na zlato, koje se našlo u ovih novečih, drago nam je ovdje na svjetlo iznjeti sljedeće važne primjetbe Dra. Pilara: „Med 30 komada srebrnih novaca samo kod triju nije se dokazalo zlata, inače svi ga imaju u manjoj ili većoj količini. Ako izuzmemmo tri pozlaćena novca to ostali srebrni novci odsjekom imaju do blizu 1% zlata, što tumači revnost, kojom sada pojedine kovnice stare novce zamjenjuju, pače i iz novijih špenjolskih i njemačkih srebrnjaka zlato luče.“

Na pitanje, kako je zlato u srebrnu massu dospjelo, možemo odgovoriti, da iz olovnjaka i srebrnih ruda izvadjena kov uvek uz pretežnu količinu srebra i nješto zlata sadržaje. Moguće je takodjer, da je zlato posve slučajno primješano. Tako n. pr. kod požara stope se kovine, novci i nakiti ujedno, pa buduće je srebro obćenitije i pretežnije, nenadje se zlatu traga ni po boji ni po težini.

Uslijed znatne sadržine zlata u srebrnih novčićima postaje im vrednost puno veća nego što im se je prvo bitno dati namjeravala. Tako n. pr. 1. 2. 5. i 7. od analizovanih novaca i više vrede, nego ako im se težina kao čisto srebro uzme.

U zadnjem na dvoje razcjepanom stupcu table izražena je u centimih prava vrednost novca, ako se samo uzme na čisto srebro obzir, zatim pako i cijelokupna vrednost novca, ako se i vrednost zlata priračuna.

O p a z k a.

U ovom djelu opisani su svi novci, koji su nam do rukuh došli. K tomu opisu dodali smo u XVII tablu slike od 444 novca, od onih naime, koji su nam se činili najvažniji i najpotrebniji za točnu obravest za sve promjene tipova i modula jugosl. numismatike. Na čelu svakoga odsjeka postavili smo po jedan pečat, pošto smo i poznate nam pečate od svakoga vladara napomenuli; pečat pako hrvatskoga kralja Kresimira, koji visi o njegovoj povelji od 8 srpnja 1071, starili smo izpod naslova na prvoj strani kao jedini spomen u ovoj struci iz doba hrvatske držarne neodvisnosti.

Nacrte za slike diegom su nam dobrohotno izradili goru pomenuti g. Dr. Janko Šafařík, g. Karlo Kunz ravnatelj arkeol. muzeja u Trstu, g. Alačevlje savjetnik kod sudb. stola u Splitu i g. Germ. Prosdocimi slikar u Mletcima, a većinom su jih sami učinili. Rezali su nam table i pečate u mjeru dobro poznati bečki rezbari Ed. Koželueh i Aug. Benedict; samo Kresimirov pečat udjeljavao je g. Drag. Peinlich u Zagrebu. Table su otiskali zavodi na glasu u Beču R. v. Waldhelma i Fr. Kargla. Monogrami, znakovi i osobita pismena, kojih je mnogo trebalo, da opisi budu u koliko moguće točni i na prvi mah razumljivi, izradjeni su bili u sljevaonici c. kr. dvor. tiskare i zavoda A. Mayera i Schleicheru u Beču. Sadašnju cijenu nismo označili naposeb za seaki novac, jer je ovdje opisano sve nam poznato jugosl. numizmatičko blago, a pošto ona stoji razmijerno napram riedkosti novca, lasno ju opredeliti. Za srebrne ubi smjela prelaziti 30 for. a. v., bio i jedinac nove vrsti; za bakrene, pošto su jošte veoma rijedki, mogla bi uzaći do 20 for. Za jedinoga do sada poznatoga od zlata srbs. cara Uroša dao je Dru. Eggeru u Beču prejas nadvojroda Sigismund 300 for; a toliko bio bi za njega štovao i na slavni Maecenas, da je na crteže o njem obniesaćen bio. Mislimo smo, da je od potrebe pogledom na one, kojim je ova naša radnja namjenjena, u kratko narediti poviest jugosl. naroda, te načasito glavne životopisne crteže onih vladara, koji su svoje novce kovali, da tako po primjeru Sabatiera, radeći se i ovdje o predmetu do sada odveć slabo izradjenu, prijateljem jugosl. numizmatike olakotimo trud u ovoj nauci, niti nas isti slavni numizmatik, da oni, koji se bizantinskim novcima zabavljaju, doivent avoir une connaissance sommaire des règnes, de l'histoire et des vicissitudes de l'empire d'Orient.

SRBSKI NOVCI

SRBSKI NOVCI.

Соизнати славенски повејнићар и старијар Ivan Raić, у свом величанственом дјелу ИСТОРИЈА РАЗНЫХ СЛАВЕНСКИХ НАРОДОВА (ВЪ БУДИНОМЪ ГРАДЪ 1823. ЧАСТЬ ВТОРАЯ, 467), већ одређено, да је Stjepan Vladislav србски краљ (1234—1240), други син Stjepana Prvovjenčана, настојајући о том, како би своју краљевину обогатио, први умислио израžити нутрност земље, да благо изнадије, те тога ради послашао ће во Алеманскую страну, јеке привесни искусни люди въ художеству рудокопномъ, којори прашедије въ страну сербску, отворили сокровища земљи его и произнесли сребро и злато, и прочаха руда качества во изобилје. Симъ образомъ земља обогашила Владислав краљ, ако и окрепши градитељство въ богаџији не успушаше, први же онъ био, иже въ своемъ градитељству о јакој положи сирање: првје бо его прајди его о художеству шаковомъ начиње не знали, но чужесрпскимъ тѣмама служахуши онкоду всяческа у нихъ оскудости бываше. Себје краљ приобрѣти обалное богаџијво, који и краљевске велиће и прославлене имена свога во всијији појадинији приобрѣтъ, и во уднакленије багрь окрепшији странахъ. По Raiću dakle, који је без дтојеће вести из старих спомениках ерга, Srbi су се до Vladislava služili тадјим повеси, те је Vladislav bio први, који је, изнајавији својој краљевини руде сребрне и златне, србске наиме домаће повесе ковати дао. О изнајашен руда по Vladislavu и његову богатству, које је с тога открића произтекло, присеју нас Родословје српског цара (*Glasnik XXI. 238*) овако: **потом прииде люди је алманска стрзас, српску имена — художници; и привесни ѡде ђенати сребро (србско и злато), српску художество, српску делатију златоцјанску је сребро је мисторије и наимена многа предоскише сеје, и Кладислав краљ имените сопра ногутство је изградио српски и злати.** Jedan drugi србски Јеторијес из почетка XVI столећа, пакиме Родословје српскоге (*Glas. V. 19*), назван тронски, присеју прво откриће србских руда Vladislavovu брату и наследнику Stjepanu Urošu I., с тога тадја, што је овако Vladislavovo обрете развио и усавршио, или да му тиме већу славу прибави, те наиме великога, који му мало преје допитао, бар јеим оправда: **сеј тко пореклом је издан сребро и злато, српски и златни, и кадајији руди, спркуја најдјиши, иже и виши златса по исакашаји предсталеји ђенати српскога првјенога тисла. И жикаме Стефану Урошу славнијији родитељски скончјија имена, и избивају златнији многими.** А да је Saksa било већ доста

nastanjeno у Србији за Uroša I. потврђује нам повеља истога краља на Dubrovčane, у којој овако се одређује глеђе разправа, које би се дододи могле међу Сакси и Dubrovčani, ови тргованијем а тада и рудокопијем забављени: **зде се људи са саснова, да људи људи саснова, а даги даскојутиши, прајди тим да се распорадио,** а то под казном од 40. сатије портари (*Mikl. Mon. Serb. 51*). О поступном пако развијању рудокопља у Србији имамо толико доказа изданих на одмаку XIII столећа и каоје, да би сувишно јамаћено било и рјече даље о томи примјетити.

Nego proti Raićevu мијењу о добу кованја србских повеса стоеји сvi досадашњи израžitelji србске numismatike, пошто присеју неколико повеса србским владаром, који су прије Vladislava столовали, ако према свога мијења ни ма којим разлогом подкрипили нису. Међу овима израžitelji прво место занузију Joan Luczenbacher (Erdy), I. v. Reichel, а најважнији Dr. Janko Šafarik, који је у осталом до сада на овом пољу највише заслужио. У њих највише повеса србских владара: Vladimira (1106—1115), Stjepana Nemanje, Stjepana Prvovjenčanoga (1195—1224), Vlka Stjepanova brata, i Stjepana Radoslava (1224—1234) старијег Stjepanova sina, који су сvi прије Vladislava Србијом гospodovali.

На ово мијење поменутih израžitelja србске numismatike чини се да пристају и србски садашњи повејници. Dr. Nikola Krstić, без дтојеће најразнуднији, у svojih razmatranjih o Dušanovu zakoniku (*Glas. VII. str. 79*) на темељу поменутih numismatickih izražavanja тјета још даље, те већ о краљу Vladislavu: онъ је први био, који је и новце србске ковати почeo, кръ као што насеље утврђавао истраживани научници у овомъ последу людји, најдани се повеса већа одје Стефана првовиђанога краља . . . Но сvi ови краљеви србски ковали су своге новце одје метала изје страни држава донесенога, и већином у Млетцима'; краљ Vladislav објављају руде први

* Da ли се пако србски повеси прије Vladislava u Mletciu kovati, томи нема темеља у старих споменицима. Iz mletačke povijesti znamo to, da Mletčani uva, barem do XIV veka, nikada kovati novce za tadijnico; znase da je strogo zabranjeno bilo kovine svakovrste iz grada dregamo izvaliti; a pacilo se strogo i na izvaljanju novaca. S drugo je strane dubkom tamom zastrit kolierka same mletačke kovnici (*V. Vinc. Promis. Soll' origine della zecca veneta. Terino 1868*); prvi duldevi novci, denari, počeli su se kovati jedva za Vitala II Michisa (1156—72). Grobi Vladimira, Vlka Nemanje i kralja Radoslava dopitani lika su slavenskoga, te se o njih nemalo nikako reći, da su u Mletciu enda kovani bili; jedino oni, који се Stjepanu Prvovjenčanomu присеју, у малогom nazisu na mletačke, ali ne toliko za groba Karika Dandula (1192—1206), који је stoprije g. 1203 za prvi put i to u izoku kovati dao, i na one Dandulova

е почeo kovati srbske novce od srebra i zlata. Niti je Dr. Krstić drugako mislio, kada je u svojoj knjizi: *Историја српског народа str. 103* ovako iztvrdio o kralju Vladislavu: он први беше од србских владарала, који дозва из страних земала људе, веште рударству; и први поче од домаћега злата и сребра ковати новце. Овдje примећујмо само то, да Vladislavovi zlatni novaci do danas na vidiku ni jesnoga nemamo, a vjerojatno niti će jih kada biti.

Da vidimo sada, koliko je tih do danas na svjetlo izvedenih novaca, koji bi bili po mišenju pomenutih izražitelja srbske numizmatike kovani od Vladislavovih predstnika.

Šafarik u Glasniku navadja samo deset takovih novaca, od kojih pripisuje:

a) jedan po I. v. Reichelu srbskomu vladaru Vladimиру (1106—1116);

b) dva po Luezenbacheru Vikanu sinu Stjepana Nemanje I;

c) četiri po istom Luezenbacheru Vikanovu bratu Stjepanu Prvovjenčanu; a nekakon

d) tri po istom Luezenbacheru Stjepanu Radoslavu starjemu sinu Stjepana Prvovjenčanoga.

Šafarik se dakle u orom nadanja na druge i to na strane pjenoslovec, koji naše povijesti ni najmanje nisu poznavali.

O novcu Vladimirovu već smo podesta razložili u prvom odsjeku ovoga našega djela, gdje smo novce bugarske opisali.

Ovamo idu, kao što smo vidieli, i ona dva novca, koja Šafarik po Luezenbacheru daje Viku bratu Prvovjenčanoga, a koja su pravo Asiena I bugarskoga cara. I sam je Šafarik, kako smo već spomenuli, takođe ovoj o njihovom srbskom izvoru.

I ona četiri novca, koja je Šafarik na svjetlo dao kao Stjepana Prvovjenčanoga, uz veoma ipak opreznu primjetbu, premda je vratio sružitevno, da su ih sve, nemogu se po naš pirošto otomu vladaru pripisati; oni su prave reku, kralja Stjepana Dragutina Srpskoga. Ob ovom nas uvjeravaju slijedeći razlozi:

1. Po istom Šafariku g. A. Stojačković u svom članku o njegovih srbskih novcima u Narodnom Listu g. 1844. br. 24. dokazao je bieodano, de je sv. Stjepan M., koji se na novcima Stjepanu Prvovjenčanomu pripisanih naslikan nalazi, tek od Uroša I bio izabran za štitnika (patrona) Srbije. I zbilja novci obretnika srbske numizmatike kralja Vladislava, Uroševa predstnika, još nam neprikazuju sv. Stjepana M., dočim ga imaju svi novci Uroša I.¹

2. Stjepan, starji sin Nemanje I, u starih spomenicima nazivlje **Веројачански**, dočim sin stariji Uroš I, kralj Dragutin, osobitom naglaškom imenovan je u njih samo **Стефан**, kao što mu se i brat Milutin u spomenicima označio dotev **Огрови**. U srbs. ljetopisu (od P. J. Šafariku: *Об азбу обдан, писем, str. 52*) veli se o Urošu I. **води же и смил дел, драгутин и милоштин, иже најсвеснији стефан краљ**.

nastojnika Petra Ziania (1205—1229), koliko na grobu Banjera Zena (1253—1268) i Lovreca Tiepoli (1269—1275). I tekina Dandulović i Zianin grob, kako ćemo dalje vidi, iznosila je 44 grana, te je zatim padati počiva i smajila se do one, koju prikazuje grob Prvovjenčanu pripisani. Kovina tako svih lošica je od one u mletačkim grobima, te Meteanci neli bili takove kotine iz stope kotnice u svjet odpremili.

¹ Ipak su Schi red za rana krovili ovoga svetišteta. Troubois vedi (Gloss. V. 29.), da se je Nemanja I. tjerajši dužan, da ustroji državu, povratio kralju kosovo, ko gradi župčanstvo sočinda crkova **Светог веројачанника стефана**. itd.

и **Огрови краљ**. U drugom ljetopisu kod istoga Šafarika (I. c. str. 60) stariji sin Uroš I čisto se zove i jedino ovako **Стефан**, dočim mlađi pravio **милоштин**, a samo kašnje ovaj još **стефани огрови краљ**. U trećem pak ljetopisu (I. c. str. 69) kaže se još jasnije, da Uroš I **води и смил, драгутин и милоштин, иже најсвеснији драгутини стефан краљ и милоштин огрови краљ**. Arhiepiskop Danilo (**Животи краљева** itd. 1866) imah na prvom listu izbrajavajući srbske vladare, ovako jih poređuje: Simeon Nemanja, Stjepan Prvovjenčani, Radoslav, Vladislav, Uroš I i žena mu Jelena, и смил ик првомоскови и кртичкаго краља Стефана, тајоже кртичкаго и авгульскувана обрада Тесаљиста монаха itd. Ali ne samo srbski mlađi i mletački spomenici znaju dobro razlučivati braću, te starijega zove samo Stjepanom, dočim mlađeg Urošem (V. moje *Listine I.* 192). S ovoga dakle izlazi, da se imenom **Стефан** osobitom načinom označuje u srbskim spomenicima sin stariji Uroš I. Dragutin, te da, kad se ovo ime samo bez drugih oznaka pokazuje u spomeniku, spomenik se mora prije njezinih nego ma komu drugomu pripisati, na što se do danas nije pazilo ni od najizvrstnijih naših povjestničara, te se mnogi spomenik krivo poredio i upotrebio. Na novcima, o kojih je govor, stoji samo imenom **Стефан** bez ikakve druge oznake; da su kralja Stjepana sin Nemanje I, nebi bez dveje manjkalo pridjevka **Првовјенчани**.

3. Napis na novcima Stjepana Prvovjenčanu pripisanih čisto je latinski. Po nas bilo bi vjerojatnije to, da su Srbi istom kad su počeli svoje novce kovati, najprije svoj jezik i pismo na njih stavili, da i tem preslave taj svoj znameniti korak ekonomičkoga napredka. U tom jima za primjer mogla služiti susjedna Bugarska, koja je umahi s prva na svojih novcima svoj jezik rabila, i s kojom su se tada Srbi ljepe gledali. Same kašnje, da svomu novcu otvore ulaz i u tudi ne navlastito pogranične države, s kojima su u trgovacke odnose stupali, morali su dakako na korist domaćega prometa u tom popustiti, te se tujemu običaju prilagoditi, međutim na svojih novcima tudi latinski jezik. Toga radi tidimo na novcima obrtnika srbske numizmatike Vladislava, zeta Joana Asiena II bugar. cara, ne samo napis i pismo nego i obraz čisto narodni kao na bugarskih novcima; dočim već na onih Uroša I, za koga se odnosači među srbskom i mletačkom državom, kako nas spomenici uče, sve tiesnije razvijali, napis i obraz prikazuju se tudi latinski, mletački.

4. U spomenicima prvih srbskih vladara do Vladislava nedolaze nigdje ni izplate, ni dane, ni globe u novcu, nego samo u proizvodih. Na pr. u povelji, kojom Stjepan Prvovjenčani i sin mu stariji Radoslav utemeljuju manastir u Žiči, veli se, da će biti kaznjen onaj, koji bi povredio kraljevu zapovied, naime **зде ли котори сугдеть отъ кистеза, да отужимь се изъ вены краљ и краљ; зде ли отъ отбора кнеза, да отужимь се изъ вены по краљу; зде ли отъ отбора кнеза, да отужимь се изъ вены по краљу** itd. (Mihl. 14); a u surovini su se jamačeno izplaćivali i svii državni porezi i daće.

Po Domeciana (Žir. sr. Sim. i sr. Sarv. Biogr. 1865 str. 262) Stjepan Prvovjenčani svomu sinu Radoslavu **засмии докоза подисть имоу, члите много и лимик потрим, кинко трхоки**, ali o srebru, o novcu, nema govora, samo se spominje zlatno posudje ili ures. Prvi put rječ je o novcu za Vladislava, i to u listini, kojom se Dubrovčani istomu kralju obvezuju, da će mu dati svake godine **тичию веројаси, и вет десетъ ланца сердата чистога и првеника** (Mihl. 23). Prvi je Vladislav, koji na koncu povelje, gdje se obično izriče prokletstvo proti onim, koji bi se

usudili odredbe u njoj sadržane pogaziti, stavi tu i globu u početku: **КТО ЛИ СЕ МОЛЯТ ПРЕСЛОВАНИ СИН МОИ, ИСВЯТНОСТИ ЧТО КАД ЧЕМПИ ИЗИ ВЪЛЮДСТВА, ДА ПРИПИС ГИНЕЦ И ВЪЛЮДСТВО МИ, И ДА ДА ВЪЛЮДСТВО МИ ТЪНДАСЕРВА** (*Mikl.* 27).

5. Novei, naime groši, koji se Stjepanu Prvovjenčanomu (1195—1224) pripisuju, izuzmeš li njihova napisa, nisu drugo nego vjerni otisak mletačkih suvremenih groša. Poznato je pak, da prvi duži mletački, koji je dao kovati mletačke groše ili matapanie¹ dakako po načinu izločnih bisanta, bježe Stjepanov suvremenik Enrik Dandulo (1192—1205), i to g. 1203 u Moreji, u što je križarsku vojsku prevukao u Carigrad, a za vojene svrhe. Nego za tada Srbija nije imala nijednih ili sasme slabih trgovackih odnosa sa mletačkim zemljama. Morejom i Carigradom, kao što ni za Dandulova naslednika Petra Ziania (1205—1229), koji je prvi dao pomenute groše kovati upravo u Mletcima, a još manje sa Carigradom, pokle padne u latinsku vlast (1204—1261). A nije ni to vjerojatno, ako pazimo na ondašnje stanje međunarodnoga obćenja, da je umah za obretnika mletačkoga groša proći mogao sam novac a kamo li novčarski zanat i samo srebro kao kovina iz Mletaka u Srbiju. Uz to i obraz Dandulova i Zianjeva groša ponješto se razlikuje od obraza Stjepanu Prvovjenčanu pripisanih groša: dočim su ovi Stjepanovi groši, i po sudi istih do-sadašnjih izražitelja srbske numizmatike, sasvim prikladni grošom kašnijih mlet. dukleva, naime Marina Morosinija (1249—53), Raniera Zena (1253—68) i Lovrinca Tiepolia (1268—75) suvremenika Uroša I (1241—72), za koga se obćenje trgovacko medju srbskim i mletačkim zemljani pravo rekuće otvorilo.

6. Niti težina u groših Stjepanu Prvovjenčanomu pripisanih neodgovara težini u groših Enrika Dandula i Petra Ziania. Groši ovih dukleva po Menizziu str. 85., koji jih svestrano razsudio, težili su poprieko 44 grana, dočim Stjepanovi groši mnogo se od njih, kako ćemo viditi, po težini, odalečuju. Da je Stjepan Prvovjenčani kovao te groše po mletačkom načinu, nebi se jamačeno bio tako znatno u težini od mletačkih odalečio. Imali bismo pak u ovom numizmatičku nesmisao, naime da su njegovi naslednici, kao što je Vladislav bio, kovali novce u većoj težini, posto Vladislavovi teže znatno više. S druge strane novei Stjepanu Prvovjenčanu dopitani, slaju se u težini sa onimi Stjepana Dragutina, i mnogo se u tom suvremenim mletačkim približaju.

7. Ako li pobliže sruvnamo lik u groših Stjepanu Prvovjenčanu pripisanih sa likom na groših Dragutinovih, već na prvi pogled uvjerit ćemo se, da su svi ti novei jednoga te istoga vladara. U predku svi nam prikazuju isti lik spasitelja, siedecęga na priestolu, a u zadku sv. Stjepana stojećega desno u što daje gologlavu ili okružnju kralju, stojećemu lijevo, dvostruki krst ili barjak. Dosadašnji izražitelji srbske numizmatike, da jih ma kako razluče i dvama pripisu, uzeli su za temelj svoje razdiobe, što se na nekojih od tih groša prikazuje kralj pod krunom i prima od svetitelja dvostruki krst, dočim se na drugih prikazuje gologlav i prima barjak; te su prve Stjepanu Prvovjenčani a druge Stjepanu Dragutinu doznačili; ali ta razlika posve ništa neodlučuje, dapače prije bi se imali oni s okruženom glavom Dragutinu pripisati nego li Prvovjenčanomu, posto znamo, da se Dragatin za odrasle kraljevine rodio,

¹ Po početku su se zvali i dukati (*Martin de Casale. Arch. Stor. Ital.* VIII. 320), te su tada vredili 26 dinara malih, ili po Carlis samo 24, naime dva solda.

dočim Prvovjenčani jedva pri koncu svoga vladanja primi krunu. S druge strane groši Uroša I prikazuju nam istoga kralja i gologlava i pod krunom, primajući jednostruki i dvostruki krst i barjak. Dosledno morali bi se i ovi novei na više vladara podjeliti. A i napis u svih novcih Prvovjenčanu doznačenih i Dragutinovih sasvim je isti; u predku naime u svih **СІ—ХС**, a u zadku **С СТСФАН — СТСФАН — РЕХ** ili **СТСФАН — СТСФАН — РЕХ**, te je istovjetno poređen. Obratimo li napokon pažnju na sav posao tih novaca, morat ćemo, čim jih opazimo, izpovediti, da su svi jednoga te istoga posta te istoga doba: sruvnamo li jih s novei kralja Vladislava, opet ćemo prisiljeni biti bez oklevanja izreći, da oni napram ovim prikazuju stepen već podrasle umjetnosti.

8. Najskoli ostaje nam ne malo starih spomenika, životopisa, ljetopisa itd., koji izključivo ili podugo govore o životu i djelih vjekoputu i neznačajnih Stjepana Prvovjenčanog, a ipak nijedan od njih nedonosi nam ni ma koje vesti o njegovu novcu: o čemu sastavitelji onih spisa nebi bili jamačno pomoćali, da je Stjepan bio obretnik srpske numizmatike, jer je ta stvar jedna od najznamenitijih u državnom životu jednoga vladara.

Ovo su dakle razlozi, koji su nas prisili, da Stjepanu Prvovjenčanomu otmerno sve novce, koje su mu dosadašnji izražitelji srpske numizmatike davali, a da te novce pak Stjepanu Dragutinu Sješanskemu pripisemo.

Ostaje nam jošte prozboriti o novcima, koje isti izražitelji doznačuju kralju Radoslavu, starijemu sinu i nasledniku Stjepana Prvovjenčanoga.

Samo se pet novaca do sada Radoslavu pripisalo: dva je Luezenbacher izdao (str. 26), jedan se po Safariku čuva u biogradskom muzeju (*Glas.* VII. 197. VI. 31), a dva je prvi kao Erdy (str. 14. br. 6. 7) na svjetlo dao. Svi ovi novei osim neznačajnih stvari, isti su po liku, a malo da ne i po napisu: **РАБ ХСИ** (ili **ХС**) **СТСФАН** (ili **СТСФА**). U koliko se tiče ona prva dva Luezenbacher veli, da su eti plijena iz diela Bernarda Nani mletčanina „De duabus imperatorum Russiae nummis. Venetiis 1759. 1752, ali da on to djelo nije nikako dobiti mogao. Ovo nas s prva povelo, da sumnjamo, ako su pravi novei, bar o točnosti njihova izdavanja; nego kašnje imajući u ruci oba izdanja Nanih dieleca osvjeđočimo se, da jih Nani ništa poznavao nije, a kamoli na svjetlo iznio. Već je i naš Safarik dvojio, da su ovi novei upravo Radoslavovi, posto je u njih nazazio, da su sasvim podobni celiom svojom izgledom, osobito slike kralja, pozicima odma sljedućeg kralja Vladislava. Po nas svi ovi novei nemogu se nikako Radoslavu doznačiti, nego slijaju spadaju na kralja Vladislava:

1. Jer, kao što smo gori opazili, po starih izvorih i po tvrdjenju najvećih izražitelja srpske prošlosti Vladislav je bio prvi srpski kralj, koji je dao u Srbiji rude kopati, te novei kovati;

2. Jer celi lik i radnja Radoslavu pripisanih novaca sasvim se slažu sa likom i poslom Vladislavovih; u tom oni dapače prikazuju prvi stepen novčane umjetnosti i među samimi Vladislavovimi novei;

3. Jer nema na njih nijedne osobite bilježke, radi koje morali bi se prije Radoslavu nego li Vladislavu doznačiti. U napisu istina na onih Radoslavu pripisanih nalazi se rječ **СТЕФАН** (ili **СТСФА**), a na onih Vladislavu rječ **ВЛАДИСЛАВ**, ali ta okolnost nemogu se nijedne zaprijeke našoj tvrdnji staviti, posto se i Vladislav kao što Radoslav zvao Stjepan, i posto već i među Vladislavovimi novei ima i takovih, na kojih se ta rječ **СТЕФАН** skupa sa drugom

djedovinu, zatim južne strane tada u vlasti Radoslava velikoga župana, a napokon Zetu i Zahumje. Zaman si Radoslav tražio s pomoću Dubrovčana i iztočne vojske otvoriti ulaz u Srbiju. Nemanja ga hametom kod Pristine porazi, te odabrao si ovaj grad za svoju priestelinu. Kašnije morao se boriti i sa ostalimi velikaši, da sve srbske zemlje ujedno spoji, a i s braćom bilo mu borbe, te ju pobedi. Napokon se pomiri s iztočnim carstvom, koje mu potvrdi čast i oblast, a zatim i s Dubrovnikom, s kojim je dugo vrieme rat vodio, da ga predobije, i u miru mu podjeli mnoge trgovacke pravice u Srbiji (*Mikl. Mon. Serb.* 25. *Listine I. II.*). I s Ugri je bojak bio, i nije napokon prisilio, da se svoje granice drže; a Bugarom po Manojlovoj smrti ote njeka mesta. Prolazeći Srbijom god. 1188 car nemacki Fridrik I s križari u Siriju, Nemanja ljepega ga počasti, i dade mu u dar mnogo **златнъ и злату** (*Krstić*, I. e.), a car mu dozvoli, da se kraljem proglaši (*Krstić*). God. 1192 sam udari na Grke različitim srećom. Sklopiv mir, dobi za starijega sina Stjepana carevu sinovkinju i njeka mesta¹. Osim

¹ О изједна свога дјелovanja и рату сам овако већ (*Mikl. I. e. 4*): **и обновилъ скондъ дѣдникъ, и бѣлье оттѣрдихъ сѹжину
поможи и скондъ ѿгудностю, дѣвокъ ми ѿтъ борѣ, и вѣ-**

pravoslavlja nije drugoga vieroizpovedanja trpio, i u tom je kao nasilnik nečovječno postupao.

Ukinućem županjske samostalnosti utvrdio svoju samovlast, odreće se napokon vladanja 25. oktobra 1195, te se pokaludjeri pod imenom Simeona, i 2 studenoga 1198 iz Studenice preseli se na svetu Goru, gdje sazida Kilandar, te se tamo 13. veljače 1200 s ovim svjetom razstavi¹. I njegova se žena Ana postriža pod imenom Anastasije (*Ziv. Sr. Simeona od Save str. 6*), a po Tronošu (*Glasnik V. str. 34*) пренесенога Саве. Isti Tronoš spominje i **дъръжъ са дълъ** као pogrebena uz mater u Studenici (*str. 34*).

Novei, koje su mu njeki pripisali, kako smo gori vidjeli, nisu njegovi.

**дънгозъ вогнънъ скондъ дѣдникъ, и приобрѣтъ съдъ морскъ
земли Зетоу и съ градовъ, и съдъ Ареизасъ Пизотъ, и съдъ
гръцкъ земли Азъ съ Лъвадисъ, Гъльбонъ, Рънъ, Загъръ-
алотъ, Алавъ, Бългъръ, Асприцъ.**

¹ Rastić, da dugo erišnju i razglabljajući njegova djela, evako ga nemojte označiti: «principe più ambizioso che forte, più fortunato che prudente, passionale nell'acerrima, pieno d'alterigia et intrattabile nella prospera fortuna, et a cui la volontà di nuocer mai mansò, fece fine di ricercare, regnare e far male».

STJEPAN PRVOVJENČANI.

Naslov: Ego magnus Stephanus Stephanius (*Listine I. 31*).

S. dei gratia et sancte oratione vestra (sc. manu positi) magnus iuruppans totius Servie (oko 1200. *Theiner M. S. M. 6.*). Stephanus dei gratia totius Servie, Diocelie, Tribusnie, Dalmatiae atque Ohulmio regis coronatus (*Ciac. II. 5*). *Велик. о. 1200. п. 27.* азъ гръцки Стефанъ, кални крълъ, **имѣтель и господинъ всѣхъ срѣбъкъ земли и Дукантикъ и Тракоуникъ и Хълмъкъ земли** (*Mikl. 9*).

Стефанъ, по южнѣ милости вънѹшнѣ прахи крълъ и съмодръжъ всѣхъ срѣбъкъ земли, Дукантикъ и Тракоуникъ и Далматинъ и Захъмъкъ (*Mikl. str. 11*).

Подригъ: Господинъ Стефанъ (*Mikl. 16*).

Стефанъ по южнѣ милости южнѣ прахи крълъ и съмодръжъ всѣхъ срѣбъкъ земли и помораски (*Mikl. 10*).

Стефанъ крълъ и съ когомъ съмодръжъ срѣбъкъ (*Mikl. 16*).

Стефанъ прахи срѣбъкъ (*Mikl. 17*).

Pređst: ΣΦΡΑΓ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΕΓΑ — ΛΟΥ ΖΟΥΠΑΝΟΥ ΤΟΥ ΝΕΜΑΝΙΑ (*Lucius. De reg. Dal et Cro. lib. V. cap. 3*).

Stjepan, stariji sin Nemanje, nasliedi oca na srbskom prijestolu kao veliki župan srbski (25. oktobra 1195). Vlk, drugi Nemanjev sin dobi obe Zete, da s njima upravlja, pripoznavači bratovo preimnučstvo. Račko treći brat, primi isto tako Hercegovinu ili Hum; no ovaj se god. 1188 pokaludjeri pod imenom Save, bude god. 1208 igumenom u Studenici a g. 1221 prvim srbskim nadbiskupom, te ute-meljiteljem srbske crkve i narodne prosvete († 14. siječnja 1247). Hum osta sada za Vlka nastojanjem Andrije hrv.-dalma. vojvode.

Prva žena Stjepanova bi Eudokija sinovka grčkoga cara Isaka Angjela a kćer Aleksije Komnina (1193). Sam Stjepan Nemanja u svojoj povijesti, kojom obdaruje Kilandar (*Mikl. 5*), veli da si je za naslednika postavio svoga sina Stjepana velikoga župana i sebastokratora. **жетъ съдъ този князънъ кнѧзъ гръцкогъ.** Sv. Sava u životu sv. Simeona svoga oca (*Sof. Panat. str. 5*) piše otako: **и въхутъ и сътвори се съвѣтъ величнаго царя гръцкаго кнѧзъ комѣнъ, и въхутъ словоу дъръжъ да вѣде.** И ако съмъ стефанъ; te zato Šafafik u predgovoru istoga života kaže o Stjepanu: **jebikož zeč řeckého cisáře Alexia III** (*V. Stritter II. str. 192*). Ljetopisci (*Šafaf. str. 60. 69*)

k tomu dodaju još ovo: **роди съ дъръжъ кнѧзъ царя А. Симонъ: въдославъ, въздължъ, стефанъ, предислахъ** (*V. Arkiv III. 10*). I ostali srbski ljetopisi, u Glasniku naš-tampani, spominju ove iste njegove sinove. Prva tri ro-sieli su srbski priestol jedan za drugim, četvrti se pokaludjeri, i kao Sava II primi kašnje nadbiskupski stolici, treći u redu srbskih nadbiskupa. Iz djela *B. Dr. Joh. Zhissoun's Eherecht der oriental. Kirche str. 279* dozna-jemo, da je Stjepan imao i jednu kćer. Krstić pak str. 92 kaže, da je Stjepan g. 1200 tu ženu svoju Eudokiju, do-bivši od nje poroda, imao uzroka od sebe odustitii.¹ a

¹ Nego de Du Fresne *Hist. Bizant. Venetiis 1729. XVIII. 229* o tom sastav dragak: *scribit Nicetas (in Alex. I. 3. n. 7.), qui expulsi a Volo Stephani memini, postquam Symeon parvus in Parigiun monasterem recessit, Eudociam sororem eum desponsasse, et ex illa liberis processisse: ne deinde diebus maritali concordia, nuptore adulterium Stephano, christianam marito et aliorum mulierum consuetudinem objeciente Eudocia, Stephanum, barbarico prorsus facinore, Eudociam nisi vestita spoliavit, nuda tensu interusa relata, eaque undique prisciniss, ut rix pedes partes tegeret, ut de honestatum quae libitum esset abire nascere. Re tam atroci in principe formina intercessit Volo, et cum objurgata fratribus inhumanitate nihil impetrasset, hanc Dyrrachion perducendam curvit etc.*

da ju je pako Vlk iz Drača lijepe odpravio k otcu svomu tada caru Aleksiju¹.

Nenalazeći žene u istoku, obratio se Stjepan k zapadu, i oženi se god. 1216 unukom njegova mletačkoga dužda Enrika Dandola (1192—1205), koju neki zovu Dandola a neki Ana. U životu sv. Save s ruskoga prevedenu (*Glas. VIII. 183*) kaže se o Stjepanu: *иша једна приповѣдка, коя веди, да Стеванъ стрепенъ за свой присто, около 1217. год. ожени се са унукоюъ млечачкогъ дужда Дандола, и по именуъ наговору прашю в одъ пане круну.* Ovo nam slijđa potvrđuje Andrija Dandolo dužd mletački (1343—51). Enrikov potomak, u svojoj mletačkoj kroniki (*Chron. lib. X. cap. 3. pag. 29. V. Sanso in Venet. lib. XIII. p. 233; Asseman. VI. 43. itd.*) Rastić str. 223 pogriješno smatra Uroša Velikoga, sina Stjepanova, kao rođena od mletkinje, čim povieda, da mu je mlet. republika odpravila kao poslanika Marsilija Gjorgija, *che lo supplicasse per parte di quella repubblica, chè, essendo egli parente de Veneziani, poichè la sua madre era nobile di Venezia, mirujo sa Dubrovčani mletačkim podložnicima.* Zanetti (*De numis. etc.*) veli, da je Stjepan dobio kraljevski naslov, jer se oženio unukom (*neptem*) Enrika Dandola; da mu je Onorio III (1216—27) taj naslov podielio, i da ga je dao sa ženom po svom poklisanju stolarniku okruniti: *Stephanus quoque dominus Rarie et Serbie, qui Megapianus appellatur, dom neptem quondam Henrici Dandoli ducis accepisset in coniugem, ex suacione uxoris abjecto schismate, per nuntios a papa obtinuit, ut regio titulo decoratus esset, et per (Gregorium Crescentium romanum titulo sancti Theodori diaconum cardinalcm) legatum cardinalem ad hoc missum una cum coniuge coronati sunt (1216).* I Krstić str. 97 potvrđuje, da se je Stjepan oženio unukom mlet. duždu Andriju (u. Enrika) Dandolu 1216—7, i da se je papinom krunom okrunio. Ovo zadnje posvjeđeava suvremenici pisac aredišanom spljetski Toma u svojoj poviesti spljetske crkve str. 2.: *eodem tempore Stephanus dominus Serbie sive Ruscie, qui megapianus appellabatur, missis apocrisiis ad romanam sedem, impetravit ab Honorio summo pontifice coronam regni, direxit namque legatum a latere suo, qui veniens coronavit eum, primisque constituit regem terre sue².* I slijđa ostaje list Stjepanov na istoga papa sa slijedećim naslovom: *Sanctissimo Patri et Domino Honorio III romane sedis ecclesie universali pontifici Stephanus dei gratia totius Serbie, Dioecie, Tribunie, Dalmatiae atque Ohridie rex coronatas inclinationem summe fidelitatis*

¹ Dimitrije Homatin, bugarski nadbiskup, povieda, da se načinio pri slobodskoj crkvi, kad su poslanici velikog kralja srpskog k mandatima prvoštolača došli, da ga pitaju, može li veliki kralj Teodor, kćer Mihaila Angjela Komina, brata Teodora cara u Solnac, za ženu uzeti. Prvoštolač odgovori, da ne, jer je veliki kralj Stjepan imao prije Teodora kćer za ženu, i nije odpratio hbo. Ova pripovijest pisac, neki računat, u Matins (god. 1868 br. 16) svraća na Radoslava sru Stjepanova, ali Radoslav nije nikada bio velikim kraljem srpskim. U ostalom ovo se dogodilo moralo prije smrti Mihajlovića († 1214), kada aržela Radoslav nije jošte za ženidbu ni zreo bio; a druge pako strane lenjibrena zaprcka za Radoslava mogla se i lalaće odputiti.

² Stjepan je još g. 1204 ovo isto tražio od Rima, Inocent III. 15. rujna i. g. prijavljuje Mirku ugar.-hrv. kralju, da ga noli Stjepan, *ut in terrum suam dirigamus legatum, qui cum ad obedienciam ecclesie romane reduceret, et regium sibi diademata conferret, ali da mi jo tu milost zaista, pošto ju občao Vlku* (*Theiner*).

constantia etc. (Ciaconius Tosc. II. 55. Honor. III. l. 4. epist. 681. apud Rainald. an. 1220. n. 27.).

Kada se ovo ovjenčanje Stjepanovo dogodilo, pravo se nezna; nego je vierojatno, da se stilo god. 1222. Papa Onorio III, koji ga okrunuti dao, stopr god. 1816 posjedne papinsku stolicu, a tada je nastojao o tom, da navele Andriju, ugar.-hrv. kralja, na križoboj, te nebi bio u to doba pristao na okrunjenje Stjepanovo, da Andriju, koji se naslovom i srbskoga kralja kitio, neomrazi; dočim god. 1222 Andrija se nalazio radi nutrajih razdora u veoma opasnom položaju, te papine pomoći jako treborno.

U razpri medju braćom Stjepanom i Vlkom za srbski prijestol, koja još za živa otea nastala (1198), oba se obrate za pomoći rimskoj stolici, pripoznavajući možda izlično zapadno vieroizpovjeđanje. U poslanici na papa Vlku mu obećavao, da će rimsku stolicu kao svoju mati *super omnia post deum diligere et honorare;* a Stjepan mu još više posviedočavao; *nos autem semper considerauis in vestigia sancte romane ecclesie, sicut bone memorie pater natus, et preceptum sancte romane ecclesie semper custodire, et in proximo legatos nostros vellemus transmittere ad sanctitatem vestram.* Odavde nam jasno, da se jednom i njihov tada pok. otac Nemanja sa Rimom dobro gledao. Vlk si davao u svojoj poslanici kraljevski naslov: *W. dei gratia Dioecie atque Dalmatiae Rez,* kako mu ga papa odmio bjaše; dočim Stjepan onaj samo velikoga župana: *S. dei gratia et sancta oratione vestra magnus iuppitanus totius Serbie.* (*V. Thein. Mon. Slav. Mer. str. 6.*) U tu razpru upleo se bjaše, ako ju nije pravo potaknuo, ugar.-hrv. kralj Mirko kao tobož branitelj Vlkovih prava, te vojskom prodje do Nise, i prisili Stjepana, da mu ustupi Biograd sa zemljiste do Morave (*Tronoisac*). Valjda s ovog, ili što mu Vlk obećao Ijaše, da će pripoznati vrhovnost krunu ugarske, ako mu srbsku krunu pribavi. Mirko uvrsti u svoj naslov i onaj srbskoga kralja, koji osta do danas bez smisla, kao što i onaj kralja bugarskoga³. Sv. Savi podje tada za rukom braću pomiriti, te Vlk se zadovolji s primorskim stranama.

Iz lista papina od 15 rujna 1204 (*Theiner*) izvestno se znade, da je malo prije Joan. bugarski car, napao bio na srbske zemlje i polharao *territorium Serbie;* ali po Tronoiscu Stjepan ga pobjedi. Imao je kašnje Stjepan posla i sa Mihailom Angjelom Kominom osnovateljem epirske despotije (*Šaf. Pamat. sr. 24.*)

Cini se, da je Stjepan još za svoga života, naime god. 1224. presao državnu vlast svomu starijemu sinu Radoslavu. To bi posviedočio nadpis u žičkom brannu Stjepanovu sazidanju: *Стефанъ во сокне импости кнѧзѧчији врхни краљ висе сръбским земли Доминикен и Требовлиц и Далматије и Захумије и са првакомајстором илји свиони Радославовъ, во сокне импости измѣстъникошъ илји итд.* Stjepan se malo prije smrti poklanjajući pod imenom Simeona, te ga i sin Radoslav zove monahom (*Mikl. 9.*). Krstić i ujekoji drugi spisatelji bilježe njegovu smrt g. 1228. U životu sv. Save s ruskoga prevedenu (*Glas. VIII. 189*) kaže se, da je umro početkom g. 1230.

Vidjeli smo gori, kako oni novei, koje su mu neki pisali, pravo su njegova unuka Stjepana Dragutina.

³ Iz jedne listine kod Fejira (IL 429) vidi se, da se Mirko hvatao, da je Srlja nadvladao, istjerao Stjepana, a Vlka namjestio, nego se to nikako dokazati neda.

RADOSLAV.

Naslov: † Стефанъ, и Христъ богъ кръзъ исхъ рашкъ цемъ и требоуинскииъ, отвотъ състаго Симеона Немане и сина пръвокрътънаго кралъ българо постъпънаго Стефана монахъ, Радославъ (од 4 вел. 1234 Мил. 19).

Jo Radoslavo, son la grazia del ciel fu re de Serbia et de la Marca, et fratello del mio reame Vladilao et Urosio (od 15 врт. 1230. Rad. I. 130, italijanski. Farl. VI. 440 latinski iz italijanskoga preveda).

Podpis: Стѣфѧнъ; ѕѣтъ и 2612; (Мил. 19).

Stephano Radoslato con la grazia de dio re de Serbia et de Marca, Domino Vladislavo e Urosio (Rad. I. 131. Farl. VI. 440).

Po pisanju života sv. Save ruski napisana Radoslav bio bi se okrunio u Žici po smrti otčetog na Uskrs g. 1230. te počeo od sada samostalno vladati srbskom zemljom.

Radoslav se još za otevra života ozeni. U životu sv. Save po Teodosiju prerađenju (*Biograd* g. 1860 str. 126) kaže se, da je sv. Sava došao u dvor Teodora Laskara, i da ga ovaj često primio, да ви и скати си сокъс се, дългът си цар Фодор Ласкара надига състълъкътъ Радославъ. И поистъл од синът и о царственъ клоесъ родовъ (*Glas.* X. 259) isto povieda, te dodaje: здравъцъ цар Фодор дългът си цар къмъ радославъ. U životu sv. Save Domicijanom napisanu (*Biograd* 1865 str. 261) pripovieda se, da je Stjepan Prvočevani blagoslovio sina svoga Radoslava na kraljevstvo, te se primiče: и оженихъ кого отъ гръцкаго царя князъ Теодора; а мало кање (str. 280) se kaže, kako je sv. Sava, ugravajući se iz Nikeje, došao u Solun, i тако състълъ се съ състом си царемъ князъ Теодором. Tronošac (str. 41), izam sina za otca, veli: Радославъ поизъ съпругъ съсъ външната експансионистъ, пакъ пресъстъ съсъ влады. U listopisu u Arhivu (III. 10) načinjanom veli se, da je sv. Sava učitivo primljen bio od cara u Carigradu, *praesertum cum imperatori Teodori filia fuisse data in conjugem Radoslaco filio despotae Stephani*. Raić, Pejačević i Engel, naslonjeni na stare rukopise, tvrde, da je žena Radoslava bila kćer Teodora Laskara grčkoga cara u Nikeji: Krstić tako piše (str. 99), da se je Radoslav za otevra života ozeno po njekih s nekom mletačkinjom, a po drugih s kćerom cara Teodora Laskara. Mi volimo po Domicijanu, najstarijem i tierodostojnjem izvoru zaključiti, da je žena Radoslavova bila kćer Teodora grčkoga cara u Solunu. Ime joj se nezna, nego o njezinom značaju kaže listopis kod Safatika str. 51: првопутъ же радославъ кралъ жена даддаша имъ речи имена судась, и санка построја.

Po njekojoj za kratka svoga vladanja Radoslav bio bi vojevao sa Bugari, s Grci i s Magjari, onim oteo mnogo

zemlje, a ove zaterao iz Sriema, gdje se bjuhau malo prije spustili i utvrdili. Iz listine Grgura IX od 2. ožujka 1229 (*Theiner Hung.* I. 88) izlazi, da se tada Sriem djelio na dvoje, naime na ovostrani i onostrani; ovostrani da je vec spadao na Ugarsku, a onostrani da si ga nabavila bjaše sestra ugar. kralja.

I po Tronošcu **Узбесънъ женою**, koja si priuzela bjaše kormilo vladanja, valjda s toga, što mu pamet oslabila, ova činjahu svakojake neurednosti; a to prouzrokovala sveobče nezadovoljstvo, koje prisili napokon Radoslava nabjeg¹. Po Tronošcu najprije se skloni u Zetu **до съночъ възможностъ**, nego ori, da se narodu neomaze, neprimije ga; te prodje u Drač, gdje mu se žena iznevjeri davši se njekom rimskomu gradjaninu, a otud u Dubrovnik. Dne 4. veljače 1231² izruči Dubrovčanom povelju, kojom jim davao velike povlastice u Srbiji, ako se jednom opet stoga priestola dočepa. Iz nje se jasno vidi, da do tada nije svoga poroda imao, kao što nam tvrde i gori navedeni izvori. Malo zatim po savjetu svoga strica sv. Save odreće se svake svetovne vlasti, poklanjjeri se u sv. Gori, i na skoro u bolji se sviet prestavi, možda još početkom g. 1235.

Novci Radoslavi do sada dopitani, kako smo gori razložili, brata su njegova i naslednika Vladislava.

¹ U povelji Dubrovčanom podjeljenoj ovako se tuži na brata Vladislava: **пълъдъхъ предъ братомъ ии Владиславъ да пръвъ кръстъ и да икона ради велика пръвъстъвътъ, приложъ отъ си градъ Дубровникъ**. Nego iz povelje od 15. ožujka 1230, kojom Radoslav potvrdi Kotorskomu povelju od 15. ožujka 1215 kralja Grginja Vlkanovića sina gospodara zetskoga, izlazi, da su tada bjez njezne i vlast uticali i braci mu Vladislav i Uros, koje valjda nezna žena bjaše odstranila, te braci mu se zato ujuto osvetila. Farlati VI. 439 navedi još nazete od njekoliko povelja Radoslavovih, spadajućih na kotorsku hiskopiju ex *Tabula Catharinensis*, ali odito s pogriješnim datumom. Trebalo bi jih iznati, prosliti i izdati.

² Mил. 19. ili indikacija IV odgovara g. 1231 (Pilgram).

VLADISLAV.

Naslov: во инзести крънин, и Стефанъ Владиславъ (g. 1238. Мил. 21).

господинъ кралъ исхъ рашкъ цемъ и поморскииъ Владиславъ (1234—40. Мил. 22).

† Стефанъ Владиславъ, свомокнио крънинъ кралъ исхъ рашкъ цемъ и Далматинъ и Далматинъ и Троянинъ и Захарије (1234—40. Мил. 25).

здесь же гръцкии и недосточни ръчи сънин Стефанъ Владиславъ (1234—40. Мил. 26).

‡ Стефанъ Владиславъ, ипостинъ крънинъ кралъ сръбски (1234—40. Мил. 27).

Podpis: Стефанъ Владиславъ (Мил. 21).

Стефанъ Владиславъ съвомокнио крънинъ кралъ исхъ сръбскииъ цемъ и поморскииъ (Мил. 25. *Glos.* XXVII. 187.).

† Стефанъ Владиславъ с помокнио крънинъ кралъ исхъ сръбскииъ цемъ и поморскииъ (Мил. 27).

Стефанъ Владиславъ помокнио крънинъ кралъ сръбски (Мил. 27).

Preost: ... за кралъ исхъ рашк... (Мил. 27).

Po vještu svoga brata Radoslava Vladislav uze i tojje ruke vrhovnu vlast, i ovjenča se srbskom krunom. Žena mu bjaše kćer Joana Asiena II cara bugarskoga. O tom nas uvjeravaju sljedeći izvori. Tronošac veli (*Glas.* V. 42):

Владиславъ сочувствује со десетом кралом болгарским, иже породи си тада женскии поход, те више пута зове Асиена Vladislavovim lastom a Vladislava zetom Asienovim. U prerađenju životu sv. Save Teodosijem (str. 178) kaže se,

predati krunu¹. Čini se, da je to uz prvi mah prouzrokovalo veliki razdor medju braćom. Žena Vladislavova skloni se tada u Dubrovnik. Dubrovčani su se god. 1243 kleli Urošu, da će prepreći, **врхнца владислава не измеће града да не бомба ни книга ни сав ни твое збо.** Kašnje se braća smirila, te Vladislav si pridrža neko više prividno nego pravo uticanje u državne poslove. Dne 15 lipnja 1253 Dubrovnik sklopi savez sa Mihailom Asenom bugarskim carem proti Urošu Velikom i njegovu bratu Vladislavu; a Dubrovčani neki bili uvrstili ovoga zadnjega kao svoga neprijatelja u pogodbu, da nije uticao u srbsko vladanje (*Mit. 36*). Pisac decanskoga rukopisa veli, da je svoju radnju dovršio god. 1264 **и даши царственог краља Угроша и брату мој краљу владиславу** (*Mit. 561*). Nezna se pravo, kada je umro.

Pošto je u noveih Vladislavovih obraz ili tip uviek isti, ovi se jedino razlučiti mogu po napisu, i to na tri vrste, naime novei: 1. na kojih je u napisu zadka samo ime **СТЕФАН**; 2. na kojih je samo ime **ВЛАДИСЛАВ**; 3. na kojih su oba pomenuta imena **СТЕФАН ВЛАДИСЛАВ**.

VRSTA I.

U napisu zadka samo ime **СТЕФАН**.

a. Do kralja nema osobitoga znaka.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **И—ХД**, a knjigom u skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Napis teče naokolo uz okrajni okrug od nanizanih ertica, počam gori desno: **СТЕФАН ХРСН — СТЕФАН**.

Matice u biogradskom muzeju. Teži 2,03 gram. Mod. 5%.

b. Do kralja dolje sa svake strane po jedna šestorepa zvezdica.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **И—ХД**, a knjigom u skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Dolje desno i lievo do kralja po jedna šestorepa zvezda *****. Napis teče naokolo uz okrajni okrug od nanizanih ertica, počam gori desno: **СТАБ ХРСН — СТЕФАН**.

Matice u peštanskom muzeju. Teži 2,07 gram. Mod. 5%. — Neki tunade ono zadnje slovo u prvom slovaku napis u zadku sa *Nemesis*, ali je vjerovljajno, da znači *Iissa* ili *Nasicu*, jer spada na Hrista. **Vidi tab. III. br. 13.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari na novcu drugako kreću, te su ponjeto i raznoga načina.

Matice u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,21 gram. Mod. 5%. Dieleme izlazan.

3. — Isto kao br. 1, nego je sav oblik na novcu više raztegnut, a s dvostruka natiska prikazuje se u zadku dieleme i krajni okrug i napis dvostruk.

Matice u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,955 gram. Mod. 5%. Ponjeto izlazan.

¹ Po Dučiću (*Glos. XXVII. 173*) Vladislav bio bi još kao kralj g. 1242 podijelio povoljn manastire Vračevi u Zeti. Miklošić. 25 stavja na čelu te listine 1234–1240.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku lik je dolji pokraćen, a u napisu nema troje piknje pred rječi **СТЕФАН**.

Matice u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,09 gr. Mod. skoro 5%.

5. — Isto kao br. 1, nego su stvari na novcu drugako ponjamješene, na pr. zvezde u zadku dolje do kralja stoje porisoko itd.

Matice u peštanskom muzeju. Teži 2,14 gram. Mod. 5%. Probajen lijevo spasitelja u polju. Indao ga Luczenbacher str. 26 br. 1 nepotpuno i pogriješno: po njemu pak Safarik *Gloss. III. str. 202. Tab. I. br. 6; Wesseler Tab. III. br. 7; Erdy str. 13. br. 4.* Ono, što veli Safarik, da se s lijeve strane priestola u predku vidi **О**, tu je novac probajen, a pismenu nemam ni traga.

6. — Isto kao br. 1, nego opet razlikosti u kretanju stvari, navlastito doljni dio priestola u predku sasvim je drugoga načina.

Matice u vojvode Montenegrina u Beču. Teži 1,925 gram. Mod. 5%. Probajen pod nogama spasitelja.

7. — Veoma priličan br. 1.

Po sliki kod Šafarika iz matice kod Milana Miloševića. Teži 28 gr. Mod. 5.

c. Do kralja dolje lievo u polju otvorena kruna.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **И—ХД**, a knjigom na skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Dolje lievo u polju do kralja otvorena kruna osovno položena. Napis: **СТАБ ХРСН — СТЕФАН**.

Matice u vojvode Montenegrina u Beču. Teži 2,19 gram. Mod. 5%. **Vidi tab. III. br. 14.**

d. Do kralja sa svake strane po jedan krstić.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **И—ХД**, a knjigom na skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Do laka kraljeva u polju desno i lievo po jedan krstić, kao što i gori do krune i dolje do nogu. Napis tako, počam gori desno: **СТАБ (АБ у sloganu) ХРСН — СТЕФАН**.

Matice u g. S. I. Verkovića, Teži 2,16 gram. Mod. 5%. Malko okrajan, no dobro sačuvan. Ob ovoj novci ovako nas izvješćuje isti g. Verković: „neznam, koju prinsedili ona moneta pod br. 2. Slični drugi konci do seda nije došao rukoh mi. Dobio sam ga god. 1857 u Visokim Drčnjima od jednoga monaha poreklom iz Bosne u razmenu za jednu Vučaskinov novac“. **Vidi tab. III. br. 15.**

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto se stvari sasvim drugako kreću.

Matice u biogradskom muzeju. Teži 2,36 gram. Mod. 5%. Prolazeći i probajen lievo osjenke spasiteljeve, ali je dobro sačuvan.

3. — Isto kao br. 1, nego se krstići vide samo gori do krune; možda jih Reichel neopazio te izpustio.

L. v. Reichel: *Serbiens alte Münzen*, str. 8. Tab. XIII. 8. Mod. 5%. Probajen dolje desno u priestolu.

e. Do kralja desno dva krstića.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **И—ХД**, a knjigom na skutu.

Zadak. Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Do kralja desno u polju stoe dva krstića jedan pod drugim, levo pako jedan +, te po jedan x gori do krune i dol do noguh. Napis, počam gori desno: **Λ—X—B — СТСФЛ**.

Erdy Ján str. 14. br. 6 (Dr. Star). Mod. 5%. Probuzen gori do prestola desno.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a do nje **Д—ХД**; u zadku pako krst je na žezlu bez priećka na hrtovih, a napis: **БАБ(М) в слогу) б X—B — СТСФЛ**.

Matica u vojrode Montenuoro u Beče. Teži 1,80 gram. Mod. 5%. Probuzen u glavi spasitelja i desno u polju. **Vidi tab. III. br. 16.**

f. Do kralja lievo dva krstića.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **Д—ХД**, a knjigom na skutu. Do prestola u polju sa svake strane po jedan krstić.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Do kralja lievo u polju stoe dva krstića, jedan pod drugim, desno pako jedan, a do krune i do noguh nema mesta. Napis, počam gori desno: **БАБ X—B — СТСФЛ**.

Matica u g. Pavla Sekula u Novom Sadu. Teži 2,05 gram. Mod. 5%. Probuzen dol u prestolu lievo. **Vidi tab. III. br. 17.**

g. Do kralja sa svake strane po tri piknje skupa.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **Д—ХД**, knjigom u skutu, a do prestola u polju podijeljeno **— С — Т**.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Do kralja u polju sa svake strane tri piknje skupa složene kao evjetak. Napis, počam gori desno: **РАББ ХЗ — ГТДФЛ**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,27 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego stvari na novcu, navlastito u predku, drugako su ponamješćene.

Matica koncem raja 1871 peštanskega muzeja ponudjena, da ju kupi, te su ju tom prigodom na stanju otiskali i izmirdili. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku pismena su napisana ponamješćene, a sam napis: **·РАБЬ +З — ·СТСФЛ (М в слогу)**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,93 gram. Mod. 5. Probuzen nad glavom spasitelja i izgledan.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku lievo u polju pod **И** pisme, koje je prije **ОИ** ili **G** nego **С**; u zadku pako napis nepočinu piknjom ali svršuje.

Erdy str. 14. br. 7 (Dr. Star). Mod. 5%.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do prestola u polju nema ni pismena ni drugoga znaka, nego u prestolu do spasitelja podijeljeno: **С—Н**.

Luczenbacher str. 26. br. 2. Mod. skoro 5. Po njem Šafarik Glas. III. 202. Tab. I. br. 7, i Erdy (nakon Luczenbacher) str. 18 br. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, posto se stvari na novcu razno kreću.

Matica u vojrode Montenuoro u Beče. Teži 2,18 gram. Mod. 5%. Veoma dobro sačuvan. **Vidi tab. III. br. 18.**

7. — Priličan br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,99 gram. Mod. 5%. Probuzen lievo dol u prestolu i skriven.

b. Do kralja pismena.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **Д—ХД**, i knjigom na skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Dol u kralja u polju podijeljeno: **А—М**. Napis, počam gori desno: **РАББ ХЗ — СТСФЛ**.

Matica u peštanskem muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 5. Probuzen lievo u polju, ali dobro sačuvan. **Vidi tab. III. br. 19.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću, te u zadku zadnje slovo napisu ovako **И**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,06 gram. Mod. 5. Malo urezana.

3. — Isto kao br. 1, nego opet stvari ponješto razne ponamješćene, a zadnje slovo napisu u zadku čisto **И**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,02 gram. Mod. 5. Probuzen i ako urezana. Izdao Šafarik, Glas. VII. 197. Tab. VI. 34.

4. — Priličan br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5. Probuzen i ponješće izdan.

5. — Priličan br. 1.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 5.

VRSTA II.

U napisu zadaka samo i me **ЕЛДИСЛАЕ**.

a. Pismena do prestola u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **Д—ХД**, knjigom u skutu, a do prestola u polju **М—К**.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Napis, počam gori desno: **о ЕЛДИСЛАЕ — РАББ +З**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,97 gram. Mod. 5. — Probuzen u osienki spasitelja desno i urezana. Izdao Šafarik Glas. III. 204. Tab. I. 9. **Vidi tab. III. br. 20.**

b. Pismena do kralja u zadku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **Д—Д** (ono prvo **Д** izkazuje se dvostruko).

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u širokoj dugačkoj haljini, rukama k prsim priguštim, nego u desnici drži žezlo s krstom na vrhu. Dol u polju do kralja podijeljeno **А—З**; a napis, počam gori desno: **РАББ НДИ ЕЛ — ЕЛДИСЛАЕ**.

Matica u ear, novac, kabinetu u Beče. Teži 2,01 gram. Mod. 5%. Probuzen na čelu spasitelja. Izdao je ovaj novac: Srpski listopis

1. — br. 4; a po njem Lorenzacher str. 29, br. 1; Reichel str. 19, Tab. XV, br. 25; Safarik Glas. III, 205, Tab. I, 12; Erdy str. 15, br. 5, svi severno, dapske se Reichelu prividjelo, da kralj nosi u desni pri prsih kraglju sa kreticem.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja vidi se piknja; u zadku pak haljina kralja a sasvim je drugoga načina.

Matica u vojvode Matenovu u Beče. Teži 1,67 gram. Mod. 5%. Prebrojen i malko izgledan.

3. — Isto kao br. 1, nego se stvari razne kreću. Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 6.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—FC**, u zadku pak na koncu prvog ulomka napisa stoji okruglo, a ukraši su sasvim drugoga načina.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,25 gram. Mod. 4%. Izdvojena Safarik Glas. IX, 209, Tab. I, 2.

5. — Isto kao br. 4, nego se napis u zadku drugako čini: **РМБ ХДИ ЕЛ — ДИСЛАКЬ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 5%. Prebrojen do osienke spasitelja. Izdvojena Safarik Glas. III, 204, Tab. I, 8.

6. — Isto kao br. 5, osim raznosti u nakitu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,03 gram. Mod. 5%. Urezan nad glavom spasitelja.

7. — Isto kao br. 5, nego u zadku dolje u polju do kralja pismena su obratno položena, naime **Е—А**.

Matica u star. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,75 gram. Mod. 5%. Prebrojen lijevo do priestola, i nad glavom spasitelja veoma okrušen.

8. — Isto kao br. 7, osim što su stvari na novu raznog načina i drugako ponamješćene.

Matica u širki etalonice biogradsko. Teži 1,98 gram. Mod. 5%. Ličko na ruku dvostruko urezan. **Vidi tab. III. br. 21.**

c. Do priestola u predku i do kralja u zadku po jedan okruglič.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ІС—ХС**, a do priestola u polju sa svake strane po jedan okruglič.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u dugoj širokoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Doli do kralja u polju po jedan okruglič sa svake strane, a napis počinje desno: **ХНАДИЛФА — РИБ ХОУ**. U rječi *Vladislav* slova pomiješana i dijelomice raznog načina.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,97 gram. Mod. 5%. Izdvojena Safarik Glas. III, 205, Tab. VIII, br. 89. **Vidi tab. III. br. 22.**

d. Ni do priestola u predku ni do kralja u zadku ma šta.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **ХС — ЈС**, a na prsih spasitelja piknja.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu, a piknja mu na prsih. Napis, počinje gori desno: **ХАДИЛФ — РАБ ХХ**.

Po etisku, koji nam posla Dr. Luschia iz Gradača iz matice kod vojvode Vindisgratra. Teži 2,24 gram. Mod. 6.

2. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku **ІС—ХС**, a nema piknje ni na prsih spasitelja ni kralja.

Lorenzacher str. 29, br. 2, a po njem Safarik Glas. III, 205, Tab. II, 13, i Erdy str. 15, br. 9. Mod. 5%.

3. — Priličan br. 2.

C. G. Thieme Numiss. Verkehr. 1870 br. 1701, ali ga neopisuje, nego ga nudi za deset talira. Prebrojen i počinje.

VRSTA III.

U napisu zadka oba imena **СТЕФАН** i **ВЛАДИСЛАВ**.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **ІС—ХС**, i knjigom na skutu.

Zadak. — Kralj punolik, stojeci pod otvorenom krunom, u dugoj širokoj haljini, rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Napis, počinje gori desno: **ВЛАДИСЛАВ — СТЕФАН**.

Po slike Dra. J. Safarika iz matice kod istoga. Teži 1,62 gram. Mod. 6. Prebrojen dolje na lijevoj nogi spasitelja. **Vidi tab. III. br. 23.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku lijevo u polju do pojasu kraljeva krstića, a od rječi *Vladislav* u napisu vide se samo prva četiri slova, jer se čini, da je novac ponješto obrubljen.

I. v. Reichel I. e. str. 7. Tab. XIII, br. 7. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **ІС—ХС** bez znaka skratice, a u napisu zadka ovako: **ВЛАДИСЛАВ**.

Lorenzacher str. 28; po kojem Safarik Glas. III, 205, Tab. I, 11, i Erdy str. 15, br. 10. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknasta, a u napisu zadka ovako: **ВЛАДИСЛАВ**.

Westerle Tab. III, br. 2. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknasta.

Matica u peštanskem muzeju. Teži 2,08 gram. Mod. 5.

6. Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknasta, a desno se još vide trapezi i druge ravne; u zadku pak lievica je kraljeva van pružena, a napis ovako: **ВЛАДИСЛАВ — СТЕФАН**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,02 gram. Mod. 5%. Prebrojen dolje desno u priestolu. Izdvojena Safarik Glas. III, str. 204, Tab. I, br. 10. **Vidi tab. III. br. 24.**

7. — Priličan br. 6, nego u napisu zadka nema piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,60 gram. Mod. 5. Slatko sačuvan.

blici, a ova nalačala Marsilu Gjorgju, odlazećemu za kneza u Dubrovnik, da kao mletački poslanik pohiti do Uroša, i zamoli ga, neka s Dubrovnikom miruje. Marsil, došavši u Dubrovnik, razboli se. Dubrovčani odprave sada dva svoja plemića (*12 srpnja 1252.*) Teodora Bodaču i Petra Janice, da u ime mlet. republike pozovu Uroša na obdržanje mira po povelji od god. 1243. nego sve budava. Početkom slijedeće godine Uros navesti Dubrovčanom, da, ako nepristatu na njegove tražbine, svi njihovi trgovci do duhovih moraju iz njegove države. Tiem se dodje do rata, te se s jeline i s druge strane na granici neprestano plaćalo. Dubrovčani, da što veće ukrote Uroša, uteku se sada Mihailu Asienu bugarskomu caru, te jim podje za rukom 15 lipnja 1253. stanačiti s njim savez proti Urošu, s učuvanjem ipak svojih dužnosti. **кој смо државне уговоре гостодник дечи и обласни кнезови.** Saveznici se obvezivali, da će Uroša i brata mu Vladislava držati za svoje neprijatelje; Mihail Dubrovčanom obećavao, da će jim, ako iztjera Uroša iz Srbije, sva prava, koja su oni i njihova prvoštola u Srbiji uživali, povratiti; a Dubrovčani Mihailu, da neće primiti ni Uroša ni Vladislava u svoj grad. Dostavalo se, da se jedna strana bez druge nesmije o miru dogovorati; da će Dubrovčani s mora vojevati, i sve, što prelobe. Mihailu izrečiti; da će u carevih stranah biti slobodni od svake carine, kao što i carevi podložnici u Dubrovniku. K temu se savezu 22. svibnja 1254. pridruži Radoslav hrvatski župan. Te ogromne priprave sklonile napokon Uroša na mir, te još 23. kolovoza i. g. 1254 potvrdi Dubrovniku sve povlastice, koje mu njegovi predstavnici bjahu podigli.

Izmirivši se s Dubrovčanim, Uroš se izmiri i sa Bugari, Sukobi s Latinjani i kašnje s Grej u Carigradu bili su za Uroša neznačni, a za ovoga povoljni. Ugri, posle strašnoga poraza i haranja tatarskoga u kratko se bjahu posmudrili vladanjem svoga kralja Bele IV pomogli i ojačili. Već goi. 1252. nalazimo Belu u rat zapletena sa češkim kraljem Otokarom radi Štajarske. Prvi se rat svrši mirom od 3. travnja 1254., ali se g. 1259. obnovi. Ugri slijedeće godine budu na moravskom polju strašno potučeni. Po nekajih Uroš se god. 1261. nalazio u Beču, kada se tu mir sklapao, i tom prigodom oženili svoga starijega sina Stjepana sa Katarinom kćerom kralja Stjepana. Belina sina, obećavši mu, da će mu još za života svoga krunu ustupiti. Iz povelje Bele IV od g. 1269. (*Pejer IV. III. 490.* V. I. 25) vidi se, da je Uroš napao bio na Mađevu tada u vlasti vojvodice Janje kraljeve kćeri, da je kralj odpravio onamo nješto vojske na pomoć Bele. Janjinu sina, i da tom prigodom Urošev zet a sin Urošova tavernika pada u ugarske ruke. Nego do mala nalazimo Uroša kao saveznika Belina sina Stjepana za rata proti češkomu kralju Otokaru, te ga i zato Stjepan uvrsti u pogodbu mira (V. *Pray. II. I. 327. Katona VI. 546*) 3. srpnja 1271. s Otokarom utračenu. Tu se veli o Stjepanu, starijem sinu Uroševu, *juniorum regem Serbie*, s čega izlazi, da je otac već tada podijelio bio sinu kraljev naslov. Ali je Stjepan hlepši i za vlast, te je otac siceo na obećanje, koje mu učinio bjaše u Beču za ženitbe, da će mu još za života prieštol ustupiti. No Uroš zabači njegove zahtjeve, s čega Stjepan, obodren primjerom svoga tasta ugarskoga kralja, zgrabi oružje proti otcu, da ga silom na svoje želje prikloni. Piskoče mu u pomoć i tastove čete, te u bitki, koja se na Gačkom polju u Hregovini dogodila (*po Kršću, a po Tronošcu u Mađevi*), Stjepan razbi otčevu vojsku. Uroš se skloni sada u Bar (*po drugih u Drač*), i tu do mala od

jada preminu. Po Tronošcu sin mu opredijelio bjaše ob Zete, da s njimi po volji upravlja. Orimi razprami oslabi država, koju Uroš uspeo bjaše dosta visoko i osvietio; ne ipak toliko, da bi to opravdati moglo naslov *Velikoga*, koji mu njeni, ako li ne zato, što je dugo vladao, prisli.

Za Uroševa vladanja mnogo se u noveih koralo, kako nam svjedoči veliki njihov broj, koji se danas u različitim numis. stirkah čuva. Svi su sloga mletačkih groša ili matapana. U njih tip išli obraz, te i napis, koji je latinski, svedjer je mal da ne isti; ništa ne manje da ih medju sobom razlučimo, te tako točnije upoznamo i lažno opisemo, uzeti ćemo za temelj naše razdoblje one njihove oznake, koje, ako i nisu dosta znамените, a ono su ipak tako važne za numizmatičku znanost, da jih se mukom mimoći nesmije. Te oznake, koje po nas glavno razlučuju Uroševe novce, diele jih na šest vrsta, naime noveči, na kojih:

1. kralj gologlav drži jednostruki krst;
2. kralj gologlav drži dvostruki krst;
3. kralj gologlav drži barjak;
4. kralj pod krunom drži barjak;
5. kralj pod krunom drži jednostruki krst;
6. kralj pod krunom drži dvostruki krst; — te ćemo napokon pridodati opis jedinoga bakrenoga Uroševa novca, do sada nepoznata, pošto su svi ostali srebrni; i nješto o srebrnih groših Karla Roberta ugar.-hrv. kralja.

VRSTA I.

Kralj gologlav drži jednostruki krst.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje podijeljeno: IC—JC, u skutu knjiga; desno do boka spasitelja u priestolu osmorepasta zvezdica, a takova i deli pod lievom njegovom nogom; sve pako u dvostrukom ravnom okrugu.

Zedak. — Dve stojere osobe, gologlav, punolike. Desno sv. Stjepan prvočuvenik, bez osienke oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojecemu kralju jednostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsi. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievici drži smotak. Napis teče naoko u dvostrukom ravnom krajnjem okrugu, počam gori desno: S STEFAH — VROSIVS; a gori lievo do krsta slovo pod slovom REK.

Du Fresne. *Fossiliae Byzantinae. Parisiis 1680. str. 230; Venetiis 1729. str. 188*, a po njem Banduri Numicos. Imper. Roman. II. 1769. 772. Iz Bandurjeva dijela crpio je Luczenbacher str. 33 br. 1., a iz Luczenbachersa Safafik Glas. III. 209. Tab. II. 18. Mod. 7%. Ovo je najprije na svjetlo izdan srebrni novac. **Vidi tab. IV. br. I.**

Zanetti (*De nummis regum Mysiae seu Raetiae etc. Venetiis 1750. str. 7. Tab. br. VI*) donosi sasvim isti novac, jedinom samo razlikom, što zvezdica nestoji u priestolu do boka spasiteljeva, nego van priestola gori desno, a modul njegove slike jest samo 5. Zanetti veli, da vadi sliku iz Bandurija, a pošto u Bandurjevu dijelu nema druge osim one gori navedene, iz du Fresne crpljene, lasno se vidi, da je Zanetti, primaknujući zvezdicu (koja mu šestorepa) van priestola i mećuci u napisu S. STEFAN miesto S STEFAH i piknjuštu osienku oko glave svetitelja, nevierno izdao du Fresneov novac¹, i da je obseg slike Du

¹ Banduri str. 772 crkva ga po Du Fresne opisuje:

„VROSIVS S STEFAN. Urosius stans a destris cum tunica et pallio gemmis distinctis, crucem longam tenet una cum sancto

Fresneove obalio do one veličine, koju obično imaju srbski novci. Može se za stalno uzeti, da je du Fresne, ili bolje ondje podpisani „P. Giffart del. et sculp.“ povećao veličinu novca, koji mu pred oči bio, i da ga je dakle i on s toga gledišta nevierno izdao, pošto novaca onako velikih srbske numizmatike nema; a s toga je valjda Zanetti i sveo novac u prave granice. **Vidi tab. IV. br. 2.**

Ne dobro upućeni o tom opisatelji jugosl. numizmatike, uzeli su, da je tu govor o dva novca, te su jih naposebno izdali i opisali. Tako Luczenbacher str. 33, br. 2., koji izda nevierno Zanettievu sliku¹, a po njem Safafik Glas. III. str. 209. Tab. II. 19, i Erdy str. 16, br. 11.

Du Fresne, Banduri i Zanetti dopitaše ga caru Urošu, Luczenbacher i njegovi prepisaoci Urošu I kralju, kako i jest.

2. *Predak*. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te nema zvezdica; do glave spasitelja IC—FC, a do priestola u polju podjeljeno B—A.

Zadak. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te ravna osenka oko glave spasitelja; dolje do motke podjeljeno L—V; napis naokolo S STGPHS — VROSIVS — REX; a uz kraj ostaju tragovi dvostruka erknjasta okruga.

Safafik Glas. VII. 198. Tab. I. 1, po matici u biogradskom muzeju. Verković ga nadje u Štipu u Makedoniji. Teži 1,17 gram. Mod. 5. Probijen lievo u osenki, a rad mu dosta surov. Mi nenaslijedimo ovaj novac u biogradskom muzeju. **Vidi tab. IV. br. 3.**

VRSTA II.

Kralj gologlav drži dvostruki krst.

a. Pismena do priestola.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osenkama oko glave, do koje podjeljeno IC—KC, a u skutu mu knjiga. Do priestola lievo u polju B.

Zadak. — Dve stojeće osobe, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknjastom osenkama oko glave, u dugom odielu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsima. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievie drži smotak. Na desnom ramenu spasitelja tri piknje na trokut v. Dolje na motki krsta ANP ili AVP u sloganu. Napis teče naokolo uz okrajni okrug od manjanih crtica, počam gori desno: STGPHS — VROSIVS — REX.

Matica u S. Ljubića od Verkovića. Teži 1,80 gram. Mod. 5%. **Vidi tab. IV. br. 4.**

2. Isto kao br. 1, u liku, nego do osenke u predku IC—FC, a pod lievim laktom spasitelja maleni ϕ; u zadku

sancio Stephano, stante a sinistra cum tunica et pallio, et codicis evangeliorum sinistra sustinente ad pectus: inter crucem et Urosum scriptum est.

IC. XC. Christus cum tunica et pallio, sedens a fronte in cathedra latissima genitis exornatus, utramque manu pallio involutum impunit codicis evangeliorum genibus insulso: eius caput audit uulnus, in quo crux quadrata: ad ejus latas sinistrum testella, et altera in iusta parte. Dacung.²

¹ Veli Zanetti u opisanju novca, da u napisu stoji VROSIV, dolje u sliki može VROSIVS.

pako napis: S STGPHS — VROSIV — REX, a do motke nema pismena.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,95 gram. Mod. 5. Probijen.

3. — Isto kao br. 2, nego do osenke u predku IC—FC, a u zadku prva dva S napisa pomiješano izražena.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5. Probijen.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku piknja na prsima spasitelja: u zadku pako dolje lievo do motke krsta A, a napis: S STGPHS — VROSIVS — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 4%.

5. — Isto kao br. 4, nego do osenke u predku IC—FC.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,70 gram. Mod. 5. Probijen.

6. — Isto kao br. 4, nego do osenke u predku IC—KC; u zadku pako na ramenu spasitelja nema nijednoga znaka, a napis bez piknja i REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. skoro 5. Probijen medju negama spasitelja.

7. — Isto kao br. 6, nego u predku na prsima spasitelja nema piknje, ali pod desnim njegovim laktom u priestolu okruglo e; u zadku pako na desnom ramenu spasitelja četiri piknje e.

Matica u g. Vil. Trinksa u Pragu, koja nase nadjeo za 5 for. On označi otaj novac kao bosanski (119. Boesien. Uroš et Stefan 1237—72. Erdy 12.). Teži 1,80 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do osenke IC—KC, a do priestola B—A; u zadku pako dolje do motke podjeljeno M—O, a napis: S STGPHS — VROSIVS — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,86 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 8, nego u predku do osenke IC—FC, do priestola u polju B—A, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu točka od četiri piknje medju sobom slijede na krst e; u zadku pako na desnom ramenu spasitelja isto četiri piknje na krst, dolje do motke krstove M—O, a napis: S STGPHS — VROSIVS — REX.

Matica u starinara Eggera u Beču. Teži 1,85 gram. Mod. 5%. Probijen dolje lievo u priestolu.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku do osenke IC—FC, a do priestola IC—M; u zadku pako na ramenih spasitelja jedva se razaznaje x, dolje do motke T—R, a napis: S STGPHS — VROSIV — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV. br. 5.**

11. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola podjeljeno M—A, a u zadku dolje do motke krsta M—O.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Probijen i okrasit.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do osenke IC—KC a do priestola M—A; u zadku pako dolje do motke krsta H—O, a napis: S STGPHS — VROSSVS — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,215 gr. Mod. 5. S ulicom.

13. — Isto kao br. 12, nego osim drugih razlika riječ Urossvs upravno je napisana.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5. Probijen desno do glave spasitelja. Priljivo salutar.

14. Isto kao br. 1, nego do priestola u predku M—B. C. G. Thieme. Numis. Verkehr 1870 br. 1707.

15. — Isto kao br. 1, nego samo lievo u polju do priestola u predku **R** pometenog, a u zadku lievo do motke **V**. U napisu na početku i na koncu svake riječi po jedna piknja.

Po matici u zem. muzeju u Zagrebu. Kupljen u g. Želje u Korzu. Teži 1,84 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 15, nego u predku do osienke **IC—KC**, **R** je jasno, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglo; u zadku pako doli do motke sve naoko oaledjeno, posto je tu novac probušen, a napis: **S STGFTKII' — VROSIVS — RGX**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Kupljena u g. Želje u Korzu. Teži 1,58 gram. Mod. 5. Postojeća na rubu.

17. — Isto kao br. 16, nego u predku nema okruglo; pod lievim laktom spasitelja, a u zadku nad glavom svetitelja piknja, a i prvo **S** u napisu medju dve piknje.

Matica kod g. Pisacera u Trstu. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

18. — Isto kao br. 1, nego u predku samo lievo do priestola slovo **T**, a u zadku doli do motke krsta **T—R**.

Po matici u g. savjetnika Simića u Zagrebu. Teži 1,56 gram. Mod. 5.

19. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola **T—F**, a u priestolu do lievoga ramena spasitelja četiri piknje; u zadku pako doli da motke **T—R**, a u napisu naoko: **S STGFTKII' — VROSIV — RGX**.

Po matici u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,45 gram. Mod. 4%. Probušen na lievoj negi spasitelja. **Vidi tab. IV. br. 6.**

20. — Isto kao br. 1, nego do priestola u predku **T—V**; u zadku pako doli do motke **H—O**, na ramenih svetitelja ništa, a u napisu **RGX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,71 gram. Mod. 5. Probušen desno u priestolu. Izdao Šafatik Glas. VII. Tab. I. 2.

21. — Isto kao br. 20, nego drugi kalup, te u zadku napis: **S STGFTKII' — VROSIVS — RGX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,61 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 1, nego do priestola u predku **T—V**; u zadku pako doli do motke krsta **O—T**, a napisu nema tropiknje poslije riječi *Urosius*.

Matica u zem. muzeju u Beču. Teži 1,25 gram. Mod. 5. Probušen desno do glave spasitelja.

23. — Isto kao br. 22, nego doli do motke krsta lievo u zadku čini se **V**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,69 gram. Mod. 5. S ukicom.

24. — Isto kao br. 16, nego u predku pod laktom spasitelja nema okruglo; u zadku se pako razlikuje od prednjih osobitih izrazom lika, a lievici kraljevoj nema svitka, nego i ova leži na motki, gdje i svetiteljeva, a napis ovako: **S ST STGFT — VROSIVS — RGX**.

Matica u zem. muzeju u Beču. Teži 1,65 gram. Mod. skoro 6. Probušen.

b. Rječ **ZP—OH** do priestola.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno **I—KC**, a skutu mu knjiga, a do priestola u polju podjeljeno **ZP—OH**; sve pako u okrugu od debelih piknja.

Zadak. — Dve stojede osobe, gologlavе, punolike. Desno sv. Stjepan, piknijastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojecemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievici drži smotak. Doli do motke podjeljeno **H—O**, a napis naoko: **S STGFTKII' — VROSIVS — RGX**.

Matica u S. Ljubića od Verkovića. Teži 1,72 gram. Mod. 5%. Prebašen pod negam spasitelja. **Vidi tab. IV. br. 7.**

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IC—KC**, a u zadku doli do motke krsta **H—O**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Kupljena u Verkoviću.

3. — Isto kao 1, nego drugi kalup, te u predku desno se neviđe **ZP**, posto je tu novac probušen, a u zadku doli do motke **T—R**.

Po matici u g. Doboskya u Peiti. Teži 1,65 gram. Mod. skoro 5. Dvostruko probušen i zarazan.

c. Do priestola ništa.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno **I—KC**.

Zadak. — Dve stojede osobe, gologlavе, punolike. Desno sv. Stjepan, piknijastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojecemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievici drži smotak. Na desnom ramenu svetitelja vide se tri piknje na trokut, doli do motke barjaka desno **0**, a od napisu ostaje samo vidljivo: **S S . . . — VRO . . . — RGX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,22 gram. Mod. skoro 5. Okrajen, probušen i izgledan.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglo; u zadku pako doli lievo do motke **V**, a u napisu ovako **RGX**.

Matica u vojvode Montenuova u Beču. Teži 1,81 gram. Mod. 5. Dvostruko probušen i urezan.

VRSTA III.

Kralj gologlav drži barjak.

1. Na prsih spasitelja u predku piknja.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno **I—KC**; na prsih mu piknja; sve pako u bisernom okrugu.

Zadak. — Dve stojede osobe, gologlavе, punolike. Desno sv. Stjepan piknijastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojecemu kralju križati barjak, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj bogatoj nakićenoj, desnicom prima barjak izpod svetiteljeve ruke, a u lievici malko podignutoj drži smotak. Napis teče naoko uz okrajni piknasti niz, počam goru s desne strane: **S STGFTKII' — VROSIVS — RGX**.

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—KC**, a u zadku napis: **STGFTKII' — VROSIV'**.

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 1,67 gram. Mod. jedva preko 5. Prebašen desno do glave spasitelja.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—KC, a u napisu zadka piknja posle prvoga S i posle rieči *Urosius*.

Matica u g. Želješ u Kotoru. Teži 2,515 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego su stvari na novu razno položene, te u napisu zadka RG+

Matica u pešanskom muzeju. Teži 1,25 gram. Mod. skoro 5. Izlizan i okrujen.

X. Na desnom ramenu svetitelja u zadku tri piknje na trokut.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut +, a napis: S STGFTIII — VROSIOVS RGK.

Matica u cor. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,935 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu trolistni cvjetak; u zadku pako napis -S STGFTIII — VROSIVS-, a nevidi se rex, jer je tu novac probušen.

Matica u g. Dobosky u Peiti. Teži 2,02 gram. Mod. 5. Probušen medju nogama spasitelja.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku one tri piknje obratno položene +, a napis: S STGFTIII — VRO . . . — RGK.

Matica u sbirki Dra. Ar. Luschina u Gradištu. Teži 1,90 gram. Mod. 5. Probušen u glavi spasitelja i okrujen.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku one tri piknje drugako položene +, a napis: STGFTIII — VROSIVS — RGK.

Matica u g. Eggera starinara u Beču. Teži 1,97 gram. Mod. 5. Probušen desno u polju do priestola. Radnja u obće satorija.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja +, a na lievom +, napis pako: S STGFTIII — VROSIVS — RGK.

Matica u sbirki Dra. Ar. Luschina u Gradištu. Teži 1,90 gram. Mod. 5.

XI. Na desnom ramenu svetitelja u zadku četiri piknje na krst.

1. — Isti lik kao na prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke IC—KC, u zadku pako na desnom ramenu svetitelja četiri piknje na krst +, a napis: S STGFTIII — VROSIVS — RGK.

Matica u S. Ljubića, Teži 1,15 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV. br. 12.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku i na lievom ramenu tri piknje na trokut +, a za rieči *Stefan* skratice ovako ..

Matica u num. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,11 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup radi pomanjih razlika, na pr. u napisu zadka za rieči *Stefan* mjesto znaka skratice ima piknju itd.

Matica u g. Dobosky u Peiti. Teži 1,92 gram. Mod. skoro 5.

4. — Isto kao br. 1, nego radnja je losija.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,56 gram. Mod. 5. Probušen desno do osi ruke spasitelja.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku gori lievo u polju piknja, a u zadku za rieči *Stefan* nema znaka skratice ni piknje.

Matica u vojvode Montenegrone u Beču. Teži 2,0 gram. Mod. 4%.

6. — Isto kao br. 1, nego u zadku prvo slovo napisu S stoji medju dve piknje.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Želješ u Kotoru. Teži 1,96 gram. Mod. skoro 5.

7. — Isto kao br. 6, nego se stvari na novu drugako kreću.

Matica u g. bis. Strossmayers od Verkovića. Teži 1,98 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 6, nego se opet stvari drugako kreću.

Matica u numis. sbirki kod Schottena u Beču. Teži 2,01 gram. Mod. 4%.

9. — Isto kao br. 6, nego za rieči STGFTIII u napisu zadka nema znaka skratice.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 2,0 gram. Mod. skoro 5. Nad glavom spasitelja okrujen.

10. — Isto kao br. 6, nego prvo S u napisu zadka nema piknje ni spreda ni zada, i drugi posao.

Matica u biografskom muzeju. Teži 1,62 gram. Mod. 4%. Probušen dolje medju nogama spasitelja.

11. — Isto kao br. 6, nego u napisu zadka RGK.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 2,01 gr. Mod. 4%.

12. — Isto kao 6, nego u predku dvostruka crta sječe osienku i priestol od zgora dolje lievo.

Matica u g. Dobosky u Peiti. Teži 2,12 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 6, nego do osienke u predku IC—KC. Matica u S. Ljubića. Teži 2,0 gram. Mod. 4%.

14. — Isto kao br. 6, nego drugi kalup, posto u napisu zadka stoji VROSIO.

Matica u vojvode Ernesta Windisch-Grätz, a po otisku Dra. Luschina u Gradištu. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka samo pred prvim slovom piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,02 gram. Mod. 5. Probušen desno do priestola spasitelja. Darovao g. Mirko Kuković vlastelin u Topolevcu.

16. — Isto kao br. 15, nego u napisu zadka za rieči *Urosius* stoji x.

Matica u vojvode Montenegrone u Beču. Teži 2,01 gram. Mod. skoro 5. Probušen u glavi spasitelja.

17. — Isto kao br. 15, nego na koncu rieči STGFTIII u napisu zadka stoji znak skratice sa piknjičicom ovako ..

Matica u S. Ljubića. Teži 2,16 gram. Mod. 4%.

18. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S STGFTIII — VROSIVS — RGK.

Matica u g. Dobosky u Peiti. Teži 1,90 gram. Mod. 5%. Jedva probušen.

19. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka na koncu rieči *Urosius* debela piknja.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,95 gram. Mod. 5.

20. — Isto skoro posvema kao br. 19.

Matica u g. bis. Strossmayers od Verkovića. Teži 1,93 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 1, nego u zadku razita ert spaja glavu svetitelja i kralja pod R od rieci rex, a napis: S STGFTKHV itd.

Matica u car. umis. kabinetu u Beču. Teži 1,79 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—KC, a u zadku napis: S STGFTKH — VROSIVS — RGK.

Matica u g. Dobosky u Pečti. Teži 1,81 gram. Mod. skoro 5.

23. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S STGFTKH — VROSIVS — RGK.

Matica u g. Dobosky u Pečti. Teži 2,04 gram. Mod. skoro 5.

24. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka slovo F u rieci STGFTKH osobita lika kao h.

Matica u g. Dobosky u Pečti. Teži 1,91 gram. Mod. 5.

25. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka za prvim slovom S piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,13 gram. Mod. 4½.

26. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S STGFTKH — VROSIVS — RGK.

Matica u g. bisk. Stressmayers od Verkovića. Teži 2,16 gram. Mod. 4½.

27. — Isto kao br. 26, nego u napisu zadka prvo S ima piknju samo pred sobom, a piknja desno do svetitelja u polju.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,09 gram. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 26, nego u predku priestol spasiteljeve veoma neutredno razpoložen; a u zadku pako na oba ramena svetitelja po četiri piknje na krst položene ♦, a napis: S STGFTKH — VROSIVS — RGK.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,85 gram. Mod. 4½. Probajen dolni desno u priestolu.

29. — Isto kao br. 28, nego priestol spasiteljeve upravno izrazen, a stvari na novcu razno razpoložene.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,74 gram. Mod. 5. Probajen desno do priestola u polju.

30. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja trolistni cvjetak, a piknja na desnom laktu, u zadku pako napis: S STGFTKH — VROSIVS — RGK.

Matica u g. bisk. Stressmayers od Verkovića. Teži 2,045 gram. Mod. 4½.

31. — Isto kao br. 30, nego u predku nema trolistnog cvjetka, a u zadku u napisu RGK.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,12 gram. Mod. skoro 5.

32. — Isto kao br. 1, nego u predku dolni do desne noge spasitelja u priestolu piknja; a u zadku napis: S STGFTKH — VROSIVS — RGK.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

33. — Isto kao br. 32, nego u predku do desne noge spasitelja nema piknje, ali do osienke ICC—KC.

Matica u slirki Marciane u Metnih. Teži 2,13 gram. Mod. 4½. Probajen dolni medju nogama spasitelja i postoljem.

34. — Isto kao br. 32, nego u zadku nema piknje na početku i koncu napisu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,21 gram. Mod. 5.

35. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup polag raznoga kretanja stvari na novcu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,63 gram. Mod. 4½. Probajen.

36. — Isto kao br. 35.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,55 gram. Mod. 5.

37. — Isto kao br. 35.

Matica u peitanskem muzeju. Teži 2,06 gram. Mod. 4½.

38. — Priličan br. 35.

Matica u car. umis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5. Malko okrujen.

39. — Priličan br. 35.

Matica u car. umis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

XII. Na oba ramena svetitelja u zadku po četiri piknje na krst.

1. — Isti lik kao u pređnjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke IC—KC; u zadku pako na oba ramena svetitelja po četiri piknje na krst položene ♦, a napis: S STGFTKH — VROSIVS — RGK.

Matica u g. sovjet. Simića u Zagrebu. Teži 2,06 gram. Mod. skoro 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—KC.

Matica u g. Anteniana u Novom Sadu. Teži 1,98 gr. Mod. 4½.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—KC.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,01 gram. Mod. 4½.

4. — Isto kao br. 3, nego na koncu rieci STGFTKH osim znaka skratice još dve piknje razito položene, a do lievoga laktu spasitelja debela piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,89 gram. Mod. 4½.

5. — Isto kao br. 3, nego se stvari na novcu razno kreću.

Matica u g. Dobosky u Pečti. Teži 2,01 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 5, nego je i u ukraših nepodpu, n. pr. nad gornjem uglu stolice spasiteljeve u predku desno samo jedna piknja a lievo dve nukoso itd.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 3, nego napis u zadku: S STGFTKH — VR'SIVS.

Matica u peitanskem muzeju. Teži 2,06 gram. Mod. 4½.

8. — Priličan br. 7.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,10 gram. Mod. 5.

9. — Priličan br. 7.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 7, nego u predku do vrata spasitelja lievo i do njegove desne noge u priestolu po jedna piknja; u zadku pako u napisu ima VRISIVS.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,06 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 7, nego rieč STGFTKH u napisu zadka nema znaka skratice, i RGK.

Matica u mletačkom muzeju Correr. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja vidi se piknja; u zadku pako napis počinje sa piknjom itd.

Matica u S. Ljubiću. Teži 2,0 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV. br. 13.**

12. — Priličan br. 6.

Matica kod učen. draitva u Biogradu. Teli 2,01 gram. Mod. 5.

13. — Priličan br. 6.

Matica kod učen. draitva u Biogradu. Teli 2,13 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 1, nego su stvari na novou drugako razporedjene.

Matica u g. Antonijana u Novom Sadu. Teli 2,01 gram. Modul skoro 5. Probajen među nogama spasitelja.

15. — Isto kao br. 1, nego na prsih spasitelja u predku četverokut.

Črdi 1. e. str. 18. br. 17 (*Dr. Star*). Mod. 4%. Probajen lievo do osjenke spasitelja i okraju.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KC, a napis u zadku svršuje sa \ddagger mesto X.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 1,883 gram. Mod. 5. Probajen nad glavom spasitelja.

17. — Isto kao br. 16, nego rječ Stefan u napisu zadka svršuje sa II-.

Matica u nom. slirki zem. muzeja u Gradištu. Teli 1,98 gr. M. 5.

18. — Isto kao br. 16, nego za rječi Urosius u napisu zadka stoji X.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 2,30 gram. Mod. 4%.

19. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KC, a napis zadka svršuje sa \ddagger .

Matica u slirki Marciane u Metzih. Teli 1,85 gram. Mod. 4%.

20. — Isto kao br. 19, nego u predku dolje do lieve noge spasitelja u priestolu piknja, kao što i u zadku do lievoga laka svetitelja u polju.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 2,055 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 20, nego su stvari na novou drugako razporedjene.

Matica u čitaonici biogradskoj. Teli 1,94 gram. Mod. 4%. Probajen lievo u priestolu spasitelja.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KC, te raznoga nakita.

Matica kod g. Antonijana u Novom Sadu. Teli 2,07 gram. Mod. 4%. Probajen desno nad priestolom spasitelja.

23. — Isto kao br. 22, nego su likovi surovijega te sasvim drugoga posla.

Matica u pečatnici muzeja. Teli 1,95 gram. Mod. 5.

24. — Isto kao br. 22, nego drugi kalup radi razno položnih stvari na novou.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,88 gram. Mod. 5. Probajen.

25. — Priličan br. 24.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,88 gr. Mod. 5. Imao ulicu.

26. — Priličan br. 24.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,58 gram. Mod. 5.

27. — Isto kao br. 22, nego u napisu zadka: S STEFAL, i svršuje sa \ddagger .

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,0 gram. Mod. 5. Izdao ga Šefalik Glas. III. 211. Tab. II. 22.

28. — Isto kao br. 22, nego u zadku motka barjaka dolje prekrstena.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,99 gr. Mod. 5. Probajen.

29. — Isto kao br. 22, nego napis u zadku počima piknjom.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,82 gram. Mod. 5.

30. — Isto kao br. 22, nego su stvari i napis na novou urednije razpoloženi, a piknja nad i pod desnicom kraljevom u zadku.

Matica u gosp. biskupa Strossmayera od Verkovića. Teli 1,86 gram. Mod. 5.

31. — Isto kao br. 22, nego u predku piknja pod desnim laktom spasitelja i do desne njegove noge u priestolu.

Matica u nom. slirki kod Schottena u Beču. Teli 1,925 gram. Mod. 5. Dvostruko probajen i pozlaćen.

32. — Isto kao br. 22, nego do osjenke u predku IC—KC; u napisu pakdo zadka zadnje slovo II u rječi STEFAH poveće naprama ostalim.

Matica u g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teli 1,855. gram. Mod. 4%. **Vidi tab. IV. br. 15.**

XIX. Piknja desno gori do motke barjakove u zadku.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pakdo gori desno do motke barjaka piknja, na ramenih svetitelja po jedan x, a napis kao pod I. br. 1. treće vrsti.

Matica u pečatnici muzeju. Teli 2,08 gram. Mod. 4%.

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari na novou sasvim drugako kreću.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 2,0 gram. Mod. 4%.

3. — Isto kao br. 1, nego je radnja drugoga načina, te napis u zadku: \ddagger STEFAH — VROSIV — REK; ruke svetitelja i kralja na motki barjakove u zadku neobično su podaleće namješćene, a na ramenih svetitelja nemaju x.

Matica u g. bisk. Strossmayera. Teli 2,17 gram. Mod. skoro 5.

XX. Piknja na polovici motke barjaka u zadku.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego dragi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pakdo na polovici motke barjaka debela piknja, a napis kao pod I. br. 1. treće vrsti.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,0 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego na desnom ramenu svetitelja u zadku znak x.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,98 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego u napisu zadka: S STEFAH — VROSIS.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,0 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KC i piknja na prsih spasitelja; u zadku pakdo piknja lievo do kralja u polju, na lievom ramenu svetitelja x, a u napisu za rječi Urosius piknja, te svršuje sa \ddagger .

Matica u vojvode Montenuovo. Teli 1,91 gram. Mod. 4%.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KC u zadku pakdo za rječi Stefan nema znaka skratice, a na ramenih svetitelja x.

Matica u biogradskoj čitaonici. Teli 1,90 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KC, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknja; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja x, a napis svršuje sa +.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,05 gram. Mod. 4.

7. — Isto kao br. 6, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja nema x, a napis ovako: S STEFKHJ — VROSIV — REX.

Matica u g. bisk. Strossmayera. Teži 1,90 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka: S STGFAH — VROSIV.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5. Probajen.

XXI. Znakevi deli do motke barjaka u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako na oba ramena svetitelja po jedan x, deli do motke barjaka lievo krstie +, a napis: 'S STGFAH — VROSIVS — REX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,954 gram. Mod. 5. Kupljena u Wetzlove škrke za 5 for. 50 novč. (Wetzl. II. 2. 11,988).

Vidi tab. IV. br. 16.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku nema znakova na ramenih svetitelja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5. Probajen.

3. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku nema ni jedne piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,34 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 3, nego se stvari na noveu drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,19 gram. Mod. 4. Dvostruko urezana.

5. — Isto kao br. 1, nego na prsih spasitelja u predku piknja; u zadku pako deli do motke lievo znak x, a u napisu: S STGFAH, te svršuje sa +.

Matica u g. Doboskya u Pečti. Teži 1,65 gram. Mod. skoro 5. Probajen desno do priestola spasitelja.

6. — Isto kao br. 5, nego drugi kalup, radi raznog položaja stvari na noveu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Okrnjen.

7. — Isto kao br. 5, nego u predku piknja u zavoju desnice spasiteljeve; u zadku pako piknja do svetitelja lievo u polju, tri gori desno i jedna dolje lievo, a znak x dijelomice leži na motki barjaka.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,94 gram. Mod. 4%.

8. — Isto kao br. 7, nego desno i lievo do priestola u predku i do vrata svetitelja u zadku po jedna piknica, a u napisu zadka za riječ Urosius, koja je veoma neuredno izražena, piknica.

Matica u škrki Marciane u Mletcib. Teži 2,10 gram. Mod. skoro 5.

9. — Isto kao br. 1, nego u zadku deli do motke desno x, a u napisu: S STGFAH — VROSIV.

Matica u numis. škrki kod Schottena u Beču. Teži 1,95 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 9, nego na prsih spasitelja u predku piknja, a zadnje S u riječi Urosius u napisu zadka upravno razpoloženo.

Matica u starinara g. Eggera u Beču. Teži 2,18 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 9, nego u predku do osjenke IC—KC, a piknja desno u polju priestola i dolje lievo do desne noge spasiteljeve; u zadku pako za riječ STGFAH osim znaka skratice još piknja, a slova su cijelograđa napisu upravno izražena.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,06 gram. Mod. 4%.

12. — Isto kao br. 1, nego u zadku dolje iz kraja barjakove motke izlaze dva krstića, po jedan na svaku stranu, a napis desno S STGFAH.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,83 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 1, nego u zadku dolje do motke barjakove po jedan x sa svake strane, u napisu za riječ STGFAH znak skratice a svršuje sa +.

Matica u vojv. Meatenovo u Beču. Teži 2,18 gram. Mod. skoro 5.

14. — Isto kao br. 1, nego u zadku dolje do motke desno ruka od sedam piknica, a u napisu: S STGFAH.

Matica u peitanskom muzeju. Teži 2,07 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 14, nego u napisu zadka za riječ STGFAH stoji razita crta kao znak skratice, riječ Urosius veoma neuredno izražena, a dolje do motke desno repasta zvezda.

Matica u g. Vil. Triska u Pragu. Teži 1,80 gram. Mod. 4%.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako prvi ulomak napisu nepočima piknjom a svršuje sa znakom skratice, a dolje do motke lievo okruglič.

Matica u gradskom muzeju (Bottacin) u Padovi. Teži 1,61 gram. Mod. 4%.

XXII. Deli do motke barjaka u zadku slova.

1. — Isti lik, kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako na polovici motke barjaka piknja, dolje do motke desno B ili P, a napis: S STGFAH — VROSIVS — RGK, nego ovo + leži nad svitkom stojećim u kraljevoj lievici. Sav posao je suroviji.

Matica u S. Ljubića. Teži 2,105 gram. Mod. 5. Probajena među negama spašitelja. Vidi tab. IV. br. 17.

XXIII. U napisu zadka slovo S ležeće.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako tri piknje na trokut + na desnom ramenu svetitelja, piknja (čvor) na motki barjaka među rukama svetitelja i kralja, a napis: S STGFAH — VROSIVS — RGK.

Matica u g. Neuhausera u Zagrebu. Teži 2,035 gr. Mod. skoro 5. Probajena da lieve noge spašitelja.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spašitelja u priestolu debela piknja; u zadku pako na ramenu svetitelja nema piknjestog trokuta nego na dolomi kraljevoj jambasti veliki krst, a u napisu stoji VROSIV, te se slova ove riječi prikazuju dvostrukom eterom sastavljeni, valjda radi dvostrukog natiska.

Matica u g. Doboskya u Pečti. Teži 1,94 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut, na dolomi kraljevoj nema jambastoga krsta, a slova u riječi Urosius bez znaka na koncu upravno izražena.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 2,06 gr. Mod. skoro 5.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja nema piknje, niti ma kojega znaka na ramenih svetitelja u zadku.

Matica u vojvođe Montenuovo u Beču. Teži 2,12 gr. Mod. 4½.

5. — Isto kao br. 4, nego se stvari drugako kreću.

Matica u g. Piacere u Trstu. Teži 2,25 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja dve piknjice nakoso, u napisu: **S STEFAH'**, a na motki nema piknje.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 1, nego u zadku na oba ramena svetitelja po jedan znak **x**, a u napisu: **S STEFAH' — VROSIVS**.

Matica u g. bis. Stressmayera od Verkovića. Teži 1,85 gram. Modul 5.

8. — Isto kao br. 1, nego u zadku osim krstića na lievom vidi se jošte na desnom ramenu jedna piknja, a u napisu: **S STEFAH' — VROSIVS**.

Matica u star. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,955 gram. Mod. jedva preko 5.

9. — Isto kao br. 8, nego u predku do osienke **IC — HC**, a u zadku na ramenih svetitelja nema traga nijednomu znaku.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,922 gram. Mod. 4½. Probulen, skriven, izlizan. Darovala ga je Kristina Krestić.

10. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: **S STEFANVS — VROSIVS — REX**, s primjetbom: „das V gleich einem C bei dieses, rechts das S aber liegend. Auch scheint das X in REX zu fehlen“.

Ovako Appel. Repert. II. Bd. II. Abth. p. 798, n. 2. — G. 12. n. 31. Gr. — Daje ga Uroš II. Milutinu.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku dolje do desne noge spasitelja u priestolu znak **x**, a u napisu zadka: **VROSIVS**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,81 gram. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 11, nego u predku dolje do desne noge spasitelja u priestolu krstić *****, a u napisu zadka: **S STEPHAN — VROSIVS**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,17 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 11, nego u predku dolje do desne noge spasitelja u priestolu petorepa zvezda; u zadku pak nema nijednoga znaka na ramenih svetitelja, a u napisu: **S STEPHAN — VROSIVS**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,07 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego se stvari drugako kreću, i način pismena ponješto drugak.

Matica u g. Žulića u Kotoru. Teži 2,115 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 1, nego u zadku na oba ramena svetitelja po jedan znak **x**, a u napisu: **S STEFAH' — VROSIVS**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,02 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC — HC**, a piknja na prsih spasitelja i do priestola u polju s oboje strane; u zadku pak na ramenih svetitelja po četiri piknje na krest, a napis: **S STEFAH' — VROSIVS — REX**.

Matica u vojvođe Montenuovo u Beču. Teži 2,05 gram. Modul skoro 5.

17. — Isto kao br. 16, nego u predku nema piknje do priestola; u zadku pak na ramenih svetitelja po jedan **x**, a u napisu **STEFAN — REX**.

Matica u braće Kraus, novčara u Pešti. Teži 2,07 gr. Mod. 4½.

XXIV. U napisu zadka slovo S obrnuto.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u presiku nema piknje na prsih spasitelja, a u zadku napis: **S STEPHAN — VROSIVS — REX**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,56 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku piknja na prsih spasitelja, a u zadku napis: **S STEPHAN — VROSIVS — REX**. Sav posao na novcu veoma surov.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,72 gram. Mod 5½. Kupljen u g. Žulića u Kotoru. Probulen u glavi spasitelja.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja **x**, a napis: **S STEPHAN — VROSIVS — REX**.

Matica u starinara Eggera u Beču. Teži 1,61 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka: **S STEFAH' — VROSIVS**.

Matica u star. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,75 gram. Mod. 4½. Ponješto obrubljen.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku dolje do motke barjaka desno krstić, a napis: **S STEPHAN — VROSIVS — REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,66 gram. Mod. 5. Probulen.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku piknja na prsih spasitelja, a u zadku napis: **S STEFAH' — VROSIVS — REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,93 gr. Mod. 5. Probulen.

7. — Isto kao br. 6, nego drugi kalup radi raznoga položaja stvari na novcu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,93 gram. Mod. skoro 5.

8. — Isto kao br. 6, nego u predku do osienke **IC — HC**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu crtež nakoso /.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. skoro 5. Nezredno otiskan, s toga lik smučeno izrazen.

XXV. Napis obratno položen.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IC — HC**, i pod lievim laktom spasitelja u priestolu petorepa zvezdice; u zadku pak napis ovako, počam gori desno: **VROSIVS — STEPHAN — REX**.

Safafik Glas. VIII. 265. Tab. I. br. 1. po matici u ukromnoj skrbi u z. Pragu. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, te napis u zadku bio bi ovako: **VROSIVS — STEFAN — REX**.

C. G. Thieme. Numis. Verkehr 1870 n. 1706.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku pod laktom spasitelja nema ništa, a u zadku napis ovako: **VROSIVS — STEPHAN — REX**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 2,06 gram. Mod. 5½.

24. — Isto kao br. 23, nego za riječi *Urosius* u napisu zadka sledi ♦.

Matica u tejrode Montenovo u Beču. Teži 1,95 gram. Mod. 5. Proboljen desno pri rubu.

25. — Isto kao br. 22, nego napis u zadku: **S STEFANII — VROSIVS — REX.**

Po etičku gospod. I. B. Čečetia tajnika državnoga arhiva u Metihi Mod. 5.

26. — Isto kao br. 22, nego napis u zadku: **S STEFANII — VROSIVS — REX.**

Liruti in Argelati (*Paris III. 167. Tab. IV. 70*), primećujući da zato samo spominje novac srpski u srebrnici: «perche essa (moneta) nel peso e nel conto appunto è simile ad un grossa veneziano, né ci scorgi minima differenza o negli abiti o nelle lettere o in altro (viđa se da je tako i vid krajak), finanche nelle parole... questa moneta è d'argento della stessa legge del grossa veneziano, e pesa carati undici», te ga opisuje i daje Milutinu. Slika tako je gadao izražena, da ju razumeti nemoleći.

27. — Isto kao br. 22, nego u napisu zadka ovako: **S STEFANII.**

Matica u g. Deleskya u Pešti. Teži 2,05 gram. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 22, nego u napisu zadku: **S STEFANII — VROSIVS — REX.**

Matica u g. Neuhansera u Zagrebu. Teži 1,85 gram. Mod. 5.

29. — Priličan br. 28.

Muratori in Argelati (*Paris. I. Tab. 82. p. 93*), Mod. 6½; ali se može za stalne držati, da je obajeg novca nevjerno smjer. Muratori piše ob ovom novcu, da se nalazi kod kneza Iv. Kralja Šealačkog plemića modenenskoga i kod Iv. Carnarolia, a pripisuje ga Urošu II. Milutinu.

30. — Priličan br. 28.

C. G. Thieme. *Nam. Verkehr. 1870 n. 1702.*

31. — Priličan br. 28.

C. G. Thieme. *Nam. Verkehr. 1870 n. 1703.*

32. — Priličan br. 28.

Cat. Num. Inst. Nat. Šéchén. p. 44. n. 40. 11, te primećuje Arg. 32 gr. (2,96 gram.)

33. — Priličan br. 28.

Cat. Num. Inst. Nat. Šéchén. p. 44. n. 40. 12, te primećuje: «similis arg. eiusdem fere ponderis, to jest kao prednji».

34. — Isto kao br. 28, nego u zadku prvo slovo S u napisu imao bi piknju samo za sobom.

Reichel (*Die reich. Münzen. in St. Petersb. IX. Th. 1843 n. 158.*) sa primjetom: «Matapan. 1½ S. R. 1. 13½.»

35. — Isto kao br. 28, nego u napisu zadka nema ni jedne piknje.

Welzl v. Welleh. *IL Bd. II. Abth. n. 11988*, s primjetom: «G. g. 1½. L. S. g. ex. Pozivlje se krive na Appela II. 801, počeo kod ovoga napis različan.

36. — Priličan br. 35.

Welzl I. e. n. 11989, s primjetom: «Fast 1½. L. S. g. ex.»

37. — Priličan br. 35.

Welzl I. e. n. 11990—91. Ostali novci Welzlovi prošli su u našu skrku, te su na svoje mjesto opisani. Sve daje Milutinu.

38. — Priličan br. 35.

Po Šafšiku Glas. III. 210 izdalo ga srpski Ljetopis g. 1826. III. 1.

39. — Priličan br. 35.

Lauebachner str. 34. br. 1. Mod. 5.

40. — Isto kao br. 35, nego do osienke u predku IC—XC, a u napisu: **S STEFANI.**

Reichel. *Serb. alt. Münz Tab. XIV. 15. Mod. 5.*

41. — Priličan br. 40, nego jedva da se što raznaje, posto je veoma izlizan.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,38 gram. Mod. 5. Proboljen deli desno spasitelja.

42. — Veoma priličan br. 20.

Matica u S. Ljubiću u Zagrebu, Nešijen u Dalmaciji i Krasu sačuvan. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

VRSTA IV.

Kralj pod krunom drži barjak.

a. Bez pismena do priestola u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje IC—XI; rukama na prsih, knjiga mu u skutu, a pod lievim laktom u priestolu okrugli. Uz rub novra piknasti niz.

Zadak. — Dvije stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan, goleglav, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju križatu zaštavu, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Lievo kralj pod otvorenom krunom, u dugoj bogato ukrašenoj dolomi, desnicom prima barjak pod svetiteljevom rukom, a u lievici drži svitak. Na oba ramena svetitelja po jedan krstić ♦. Napis tečen naokolo, počam gori s desne: **S STEFANI — VROSIVI. — REX.**

Matica u g. Scalla u Novom Sadu. Teži 1,80 gram. Mod. 5.
Vidi tab. IV. br. 19.

2. Isto kao br. 1, nego u predku osienka većinom ravna, do nje IC—XC, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknja: u zadku pak samo na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut ♦, a napis: **S STEFANI — VROSIVI. — REX.**

Matica u S. Ljubiću. Teži 2,05 gram. Mod. 5. Proboljen medju nogama svetitelja.

3. — Lik isto kao br. 1, nego u zadku deli do motke barjaka podijeljeno: **0—0**, a napis: **S STEFANI — VROSIVI. — REX.**

Matica u car. arhivu, kabinetu u Beču. Teži 2,21 gram. Mod. 6.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku osienka je ravna, do nje IC—XC, a pod lievim laktom spasitelja nema okrugla; u zadku pak kruna kraljeva veoma nizka i tamno izražena, na ramenih svetitelja nema krstića, a napis obratno raspoložen: **VROSIVSS — STEPHANIV. — REX.**

Matica u g. S. I. Verkoviću. Teži 1,95 gram. Mod. skoro 5. Proboljen medju nogama spasitelja.

b. Pismena do priestola u predku.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke IC—XC, do priestola **M—0**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu debela piknja; u zadku

pako kruna plosnata, nema niti krsta na motki niti pismena ili znaka do motke i na ramenih svetitelja, a napis: S STEPHII — VROSIVS — REX.

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teli 1,81 gram. Mod. 4%. Probajen lievo do glave spasitelja. **Vidi tab. IV. br. 20.**

c. Pismena do priestola u predku, i krst na motki barjaka u zadku.

1. — Isti lik kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC, a do priestola u polju I—T; u zadku pako pod rukom kralja na motki barjaka široki krst, motka se dokončava sa okruglicom, a napis: S STEPHII — VROSIVS — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,05 gram. Mod. 5%.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju sa svake strane po jedno 0; u zadku pako motka barjaka svršuje jednostavno, nego do nje dolje po jedno 0 sa svake strane, a u napisu: S STEPHII — VROSIVS.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,29 gr. Mod. 5%. Probajen.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola P—T; u zadku napis: S STEPHII — VROSIVS — REX.

Šofarik Glas. III. 209. Tab. II, br. 17 po matici u biogradskom muzeju. Mod. 5%. **Vidi tab. IV. br. 21.**

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako motka barjakova, počam od krsta pod rukom kraljevom, teče neupravno, više k desnoj strani (valjda s dvojaka natiska), s čega se krst tu na motki prikazuje smučeno, motka svršuje dolje jednostavno, a u napisu ovako: S STEPHII — VROSIVS.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,88 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku osjenka spasitelja je ravna, a do nje IC—KC; u zadku pako motka barjakova teče upravno i krst na njoj jasno izražen, nego dolje do motke po jedan okruglicu sa svake strane, a napis ovako: S STEPHII — VROSIVS — REX.

Šredy 1. e. str. 24. br. 38 (Eger). Mod. 5. Probajen lievo do priestola u polju.

6. — Isto kao br. 5, osim raznoga nakita, a napis u zadku ovako: S STEPHII — VROSIVS — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,74 gram. Mod. 5%. Probajen i urezan.

7. — Isto kao br. 5, nego u predku do osjenke IC—KC, pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglica, a do desne mu noge isto u priestolu piknja; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja četiri piknje na krst +, dolje do motke desno okruglica, a napis: S STEPHII — VROSIVS — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,19 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 5, nego u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako krst na motki sasvim malen, na desnom ramenu svetitelja četiri piknje na krst +, a napis ovako: S STEPHII — VROSIV — REX.

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teli 1,99 gram. Mod. 5%. Probajen.

9. — Isto kao br. 5, nego u predku do osjenke IC—KC, a dolje do desne noge spasiteljeve u priestolu piknje.

Matica u vojvode Montenugovu u Beču. Teli 1,62 gram. Mod. 5%. Probajen lievo u polju do priestola.

VRSTA V.

Kralj pod krunom drži jednostruki krst.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, piknijastom osjenkom oko glave, do koje podijeljeno IC—KC, desnicom na prsih a lievicom pridržava knjigu u skutu. Do priestola u polju T—R.

Zadak. — Dvije stojecé osobe, punolike. Desno sv. Stjepan, gologlav, piknijastom osjenkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža kralju jednostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Lievo kralj pod plosnatom krunom, u dugoj dolami, desnicom prima krst izpod svetiteljeve ruke, gdje je na motki piknja ili čvor, a u lievici drži svitak. Napis teće naokolo počam gori desno: STEPHII — VROSIVS — REX. Dolje do motke T—R, a na desnom ramenu svetitelja dve piknje osovno položene.

Matica u gradskom muzeju Bottacin u Padovi. Teli 1,70 gram. Mod. 4%. Malko urezana. **Vidi tab. IV. br. 22.**

VRSTA VI.

Kralj pod krunom drži dvostruki krst.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prijestolu, ravnom osjenkom oko glave, do koje podijeljeno IC—KC, desnicom pri prsih kao da s njom dijeli blagoslov a lievicom pridržava knjigu u skutu. Do priestola u polju B—A, a pod desnim i lievima laktom u priestolu okruglica.

Zadak. — Dvije stojecé osobe, punolike. Desno sv. Stjepan, gologlav, ravnom osjenkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Lievo kralj pod plosnatom krunom, u dugoj dolami, desnicom prima krst izpod svetiteljeve ruke, a u lievici drži svitak. Napis teće naokolo počam gori desno: S STEPHAV — VROSIVS — REX.

Jakin Leleau „Numismatique du Moyen-Age considérée sous le rapport du Type; Paris 1835. Atlas Pt. XXIII. 31.“ Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IX—KC, a do priestola u polju lievo M; u zadku pako desno nema traga napisu, a lievo VIICVS miesto Urosius. Okrajni nizi dvostruki s dvojaka natiska.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 2,04 gram. Mod. 5%.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke I—KC, do priestola u polju M—B, a pod lakti nema okruglica; u zadku pako svitak jedva se razaznaje, dolje do motke barjaka desno S, a u napisu: STEPHII i REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,50 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 3, nego do osjenke u predku ono G obrnuto ovako B, a nakit podosta drugako.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,02 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup, radi raznoga kretanja stvari na novcu.

Matica u g. S. Ljubčića. Teli 1,44 gram. Mod. 5. nego dugaljk. Probajen dvostruk i skrnjen.

6. — Isto kao br. 3, nego osjenko su piknaste.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,56 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 3, nego do osjenke u predku I—KC; u zadku pako osjenka svetitelja jest piknijasta, u napisu rex ovako REX, a okrajni su okrugli zubati miesto ravni.

Šredy str. 16, br. 12. Mod. skoro 5. Isti novac nalazi se nadlikan na drugoj tabli Weszerlovoj br. 19, ali miesto REX ima samo RC.

8. Isto kao br. 3, nego do piknijaste osienke u predku **I+**—**Φ+**, a u napisu zadka prva riječ čini se **STGPTKH**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,52 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku **I+**—**Φ**.
Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,32 gram. Mod. 4%. Probajen.

10. — Isto kao br. 9, nego u napisu zadka ono se + riječi *rex* ujednačuje sa znakom svitka.

Matica u vojt. Montenuoru u Beču. Teži 1,40 gram. Mod. 4%. Okrajen.

11. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku **G+**—**ΦI**, a osienke su piknijaste.

Matica u g. Doboskya u Prati. Teži 1,75 gram. Mod. jedva preko 5.

12. — Isto kao br. 3, nego stvari su na novu drugako razpoložene, a osienke piknijaste.

Matica u g. bisk. Strossmayera od Verkovića. Teži 1,51 gram. Mod. 5. Trostruko probajen i okrajen.

13. — Isto kao br. 3, nego u napisu do osienke u predku **C** mjesto **G**, a u napisu zadka riječ *rex* ovako: **REX**.

Šafafik Glas. III, 208, Tab. II, br. 15, po matici u biogradskom muzeju. Mod. 4%. Probajen lievo u priestolu.

14. — Isto kao br. 3, nego se do osienke u predku lijevo nevidi ništa, a desno **ΦI**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,70 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 3, nego u napisu do djelomične piknijaste osienke u predku **C** mjesto **G**, a u riječi **STGPTKH** napis u zadku stoji **H** mjesto **H**.

Matica u S. Ljuboviću. Teži 1,77 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IV, br. 23.**

16. Isto kao br. 15, nego su pismena sasvim drugoga načina, i stvari se drugako kreću.

Matica kod društva srpske slobodnosti u Biogradu. Teži 1,28 gram. Mod. skoro 5.

17. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku **I+**—**Φ**, a u napisu zadka prva riječ **STGPTKH**.

Matica u pečatničkom muzeju. Teži 1,47 gram. Mod. 5. Probajen lievo do glave spasitelja.

18. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke **IC**—**XC**; a u zadku zadnja riječ napisu **RGX**.

Lustenbacher str. 82, br. 2, po srpskom letopisu godine 1826, čast IV, br. 1.

19. — Isto kao br. 3, nego do piknijaste osienke u predku **I+**—**Φ**.

Matica u pečatničkom muzeju na tri komada polenljena. Teži 1,51 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 3, nego do osienke u predku **I+**—**ΦI**, a osienke se u zadku nevidi.

Matica u vojt. Montenuoru u Beču. Teži 1,475 gram. Mod. 4%.

21. — Lik isto kao br. 3, nego u predku do osienke **IC**—**XC**, a do priestola **M—I**; u zadku pak napis: **S STGFA** — **VR0SSIO** — **R**. Lik se u obće izkazuje na krivo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,89 gram. Mod. 5.

22. — Lik isto kao br. 3, nego do osienke u predku **IC**—**XC**, do priestola u polju **M—P**, i piknja na prsih spasitelja izpod ruke; u zadku pak doli lievo do motke

krsta **T**, desno probajen, a napis: **S STGPTKH** — **VR0SSIV** — **RGX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,89 gram. Mod. 5. Okrajen nad glavom spasitelja.

23. — Lik isto kao br. 3, nego do osienke u predku **IC**—**XC**, a do priestola u polju **M—P**; u zadku pak doli do motke krsta **D—P**, a u napisu: **S STGPTKH**, dalje kao u br. 22.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,56 gram. Mod. 4%. Probajen i okrajen.

24. — Lik isto kao br. 3, nego u predku do osienke **IC**—**Φ**, pod leвim laktom spasitelja u priestolu debela piknja, a do priestola u polju **N—C**; u zadku pak u kraljevoj lievici vidi se jasno svitak, kruna je na način plosnatne kape, okrajni už prikazuje se dvostruk, a napis: **S STGPTKH**, dalje kao u br. 22. Osienke su piknijaste.

Matica u g. S. J. Verkoviću. Teži 2,0 gram. Mod. jedva preko 5.

25. — Lik isto kao br. 3, nego do osienke u predku **IC**—**ΦC**, a do priestola **N—G**; u zadku pak od napisu se samo razaznaje **S STGPTKH**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,92 gram. Mod. 5, nego biljast. Probajen.

26. — Isto kao br. 22, nego u predku do priestola u polju **N—O**; u zadku pak kralj u lievici drži smotak, a u napisu: **RGX**. Osienke su piknijaste.

Matica u g. S. J. Verkoviću. Teži 1,785 gr. Mod. jedva preko 5. Probajen desno do priestola. **Vidi tab. IV, br. 24.**

27. — Isto kao br. 26, nego u predku pod leвim laktom svetitelja tri piknje skupa na trokut; u zadku pak napis: **S STGPTKH** — **VR0SSIVS** — **RE+**.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,74 gram. Mod. 5. Probajen doli desno.

28. — *Predok*. Spasitelj punolik sjedi na priestolu piknijastom osienkom oko glave, do koje podljejeno **IO**—**Φ**; ruke mu ravno položene na knjizi, koja mu u skuti; u priestolu do njegovih ramena po jedna piknja, a van priestola u polju **O**. Okrajni okrug piknijast.

Zadat. — Dve stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan goleglav, piknijastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruka lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj pod razgranjenom krunom na način zapadni, u dugo bogato ukrašenoj dolami, desnicom prima krst izpod svetiteljeve ruke, a u lievici drži smotak. Piknja lievo u polju do desnoga kraljeva ramena, desno se nevidi, jer novac tu izgledan. Napis teče naoko uz okrajni zubat: okrug, počam gori desno: VS — VR0SSIVS — RG+. Doli do motke podljejeno **K—O**.

Šesti str. 17, br. 15 (Dr. Star). Mod. 5. Na sliki, valjda pogrešno, u lievici kraljevo mjesto svitka stoji krstić, ili je to + riječi *rex*.

29. — Isto kao br. 28, nego u predku spasitelja na krstu, u priestolu do leвoga i desnoga ramena spasitelja po jedan okrugli, a van priestola u polju **O—R**; u zadku pak dvostruka osienka jedna piknijasta a druga ravna oko glave svetitelja, nema piknje u polju, a kruna kraljeva otvorena; napis: **S SVGI—VH** — **VR0SSIVCI** — **RGX**, a doli do motke **Q—Q**. Sav posao dosta surov.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu kupljena u g. Žalija u Kotornu, imao poučje. Teži 1,72 gr. Mod. 5. **Vidi tab. V, br. 1.**

nege u priestolu, u polju do priestola lievo slovo Θ s piknjem, a desno čini se R.

Zadak. — Dve stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan, goleglav, osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lijevo stojećemu kralju krizatu zastavu, a lievicom pridržava knjigu na psih. Lievo kralj pod otvorenom krunom, u dugo bogato ukrasenoj dolami, desnicom

prima barjak pod svetiteljevom rukom, a u lievici drži svitak. Doli na barjakovoj motki, koja se jednostavno dokončava, široki krst, a sa svake strane do motke po jedan okruglič. Napis počinje gori desno: S STJEPAN — VROSIVS — REX.

Matica u crn. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,41 gram. Mod. 5%. Malke urezane. **Vidi tab. V. br. 4.**

DOMETAK

o groših Karla Roberta ugarsko-hrvatskoga kralja.

Onaj zadnji novac srebrnih Uroša I (*V. Vrsta VI. 44 str. 56.*), bezdrojbeno Uroša I, jer se s njegovim podpunom slaže, dočim Milutinov nemože nikako biti, jer već od g. 1282, kako čemo dalje viditi, srpskih groša po načinu mletačkom nije se više kovalo, daje nam povoda ovomu dometku.

Njekoji navlastito magjarski spisatelji kažu, da je ugar.-hrv. kralj Karlo Robert (1310—42) predobio neki dio Srbije u ratu proti Milutinu, te da je s toga dao kovati novce po načinu srpskih, a da je srpski kralj Milutin iz tih Karlovi novaca uzeo krov evjet i stavio na svoje, da tiem pokaže svoju zavisnost od ugar.-hrv. krune¹. Prototomu usta g. Alek. Stojčić (српски народни лист 1843. 43), dokazajući, da ovi nove Karlovi nemogu imati mesta u redu srpskih, posto Karlo nije nikada Srbijom vladao; da su si već od kralja Mirka ugar.-hrv. kraljeri pribili u naslovu a bez ikog razloga ime Srbije; da je Karlo te novce kovalo po načinu mletačkih matapani, a valjda na kalupih predjašnika mu Andrije „*prirodac k njima francuzke krovove, koji su proizvodjenje izdaju*“²; da je metnuo sv. Stjepana na njih, jer je ovaj i ugarski svetitelj i državni patron; te napokon da Milutin nije uzeo krov evjet iz Karlovi novaca, nego da ga je upotrijebio „*za ljubav svoje matere francuzkinje Jelene, kćeri Baldusina Kurtenejskoga*“.

Nego već Szecsenyi (*Catalog. P. III. p. 45. Tab. 8. n. 61*) opazi, da evjet od kralja na Milutinovu novcu pristaže Jeleni njegova materi kćeri Balduina II carigradskoga; a sam Erdy (*A Boszna és Szerb Régi Érmék. Budin 1857 str. 25*), odrekavši se prednjih tvrdnja, veli izrično, da Karlo Robert nije nikako kovalo novce za Srbiju, kao što je pokazao u: *Új Magyar Múzeum. Pesten 1853. 8. II. Hiratol. Kásl 1852 jul. 3.*

¹ L. v. Reichel piše str. 16: „*dass aber Ungarn wirklich die Oberherrschaft eine Zeit lang über Serbien besessen hatte, beweist die folgende Münze*“ te opisuje Karlov novac.

² Ovo iz Zanettia (*De nummis Regum Misina seu Bosiae. Venetiis MDCCCL*), koji na str. 31 shilja piše o Andriji ugar.-hrv. kralju, ali ovako: „*cur ergo mirum, si ad Venetos typus Hungaricam moneta etiam confari mandaretur? Cuius proxinde Carolus Robertus in regno sufficiat, speciem, prout conjicimus, institutus, adiectis tantummodo liliis, hunc numerum ediderit. Difficillimum temporibus Carolum in regnum pereenisse constat; typi ad caderentem monetum fortasse decerunt; Andreas paratus insenit; hisce una est. Hoc tamen dicendum potius, quam adfirmandum scribimus. Primo inje napokon, da je vidio samo jedan Andrija novac, kovan po način mletačkih matapani, ali veoma izgledao. I Bernardo Nani (*De duabus imperatorum Bosiane numism. 17.2. str. 24*) veli, da se Mletčani neprotivili srpskim novcem, dok su istu sobstvenu vrijednost kao i mletački imali, primećujući: „*hoc enim et Hungariorum regi licet, cum id facile non lese sit honoris argumentum*“, te u bilježki dade, da su još drugi kovali novce po načinu mletačkih.*

I slijedi poviest naša i magjarska uči nas, da Karlo nije uživao ma kada i ma kojega vladalačkoga prava u Srbiji. Vremenita nasrtanja i osvajanja neznatnih česti zemljišta neznaće sasvim ništa. S druge strane mi nalazimo evitetke od kralja već na jednom novcu Uroša I (*Vrsta VI. br. 44*), te na onih Dragutina, koji je prije Milutina kovao, posto smo mi tvrdo uvjereni, da je Milutin stoprije svoje novce kovati da poslije smrti bratove, budući si pravo kovanja pridržao Dragutin, kada je poveći dio kraljevine bratu odstupio. Ovo bi potvrdila i ta okolnost, što Milutinovih novaca na način matapani pravo ni nema, i što njegovi su nove odveć riedki, dočim su Dragutinovi najobičniji. Znamo pak da je mletačka republika g. 1282 zabranila porabu Dragutinovih novaca u svojih krajevih, i da su od toga doba srpski vladari počeli kovati likom osobitim, narodnim, koji se za Dušana svrstati sasvim na način izloženih, kao što nam to jasno svjedoče sami nove Dragutinovi i Milutinovi, i svestrano pomanjkanje lika mletačkoga na novcima svih slijedećih srpskih vladara; te i Ber. Nani l. e. str. 24 svjedoči, da buduće Mletčani zabranili uvoz srpskih groša. Srbi „*ideo fortasse a Veneta specie abscesserunt, quo antiquum hoc honoris indicium Venetis subriperebant*“.

U ostalom evjet od kralja vele često dolazi na novcima mnogo starijih od Uroševih, Dragutinovih i Milutinovih kod drugih vladaca evropskih. Sami Mletčani su ga počeli rabiti poslije Rainera Zena; Bugari za Joana Asiena II, i t. d.; a u što se tiče Srbije, krovovi se nalaze već na grbu Stjepana Nemanje (*Glas. IX*). I predaja domaća to potvrđuje. Tronoški listopisac (*Glas. V. 28*) poviđa, da je na molbu Srba franački kralj odustao Nemanju sa suprugom i sinovima, i da mu je na odlazku u domovinu rekao otako: *се тврди јеси је крновъ монхъ дај крни, но седећи твои и симен твоих по твоја гумене кроци моса, и са дај броци, къ неутри твој је монхъ дај крни, и тако по томъ сегда устроји и разшириши веома царство, белаго орла положиши, къ неутре при ногахъ положиши дрвенихъ дај симе крни къ гумене дај спас* (*V. takodje o tom Родословје српског цара Glas. XXI. 234 itd.*).

Do sada su poznata bila samo dva novca Karla Roberta kovana po načinu mletačkih i srpskih groša.

Prvi je izdao Zanetti l. e. str. 28 Tab. br. VII., koji veli, da ga je sam imao te prijatelju darovao. Primećuje, da u malo se razlikuje od novaca Uroša I i Dragutina po njem izdanih, te i od mletačkih groša, samo „*metallum excipe longe peioris notae*“. Iz Zanettia ga pakovo krije izpisao Luczenbacher str. 42 br. 1, a po ovom Safatik Glas. III. 245. Tab. VIII. 90, te opet prvi kao Erdy str. 24 br. 37 podpunije.

Dragi je iznio na bieli svet I. v. Reichel (*Kochne Mémoires etc. 1849. 8. Vol. III. 154—170 VI. 4.*), a po Reichelu ga pretiskao Erdy str. 25 br. 39 i Rupp. Ni za prvoga ni za drugoga nezna se, gdje se danas čuvaju; a izdavatelji nebilježili njihovu težinu. Oba novca ista su u predku, jer se ovdje nalazi spasitelj na priestolu kao obično, a do priestola u polju evjet od krina sa svake strane. U zadku isti je lik kao na Uroševih novacima gori opisanih, t. j. desno svetitelj piknjastom osjenkom oko glave, a lievo kralj pod krunom, nego na Zanetićevu svetitelj pruža kralju barjak, a na Reichelovu dvostruki krst; sačinjala bi dakle ova dva dve razne vrsti. Prvi bi sličan bio noveem IV vrsti Uroševih novaca, a drugi VI. Doli na motki barjaka ležao bi na Zanetićevu novcu poveći krst kakav dolazi upravo na novčićima Uroševih vrsta IV. br. 2., dočim na Reichelovu nebi ga bilo, kao ni na drugih sličnih Uroševih. Napis u zadku na Zanetićevu novcu teče naoko isto onako kao napis na Uroševih novčićima: **S STEFAN — KARVLVS — RECH**, dočim na Reichelovu riječ **RECH** tekla bi i ona napred uz rub, te nebi stala uz motku krstova kao obično, a sav napis bio bi ovako: **STEFAN — ROBER R—X.**

Ono B. krivo čitano mjesto S. dalo je Reichelu povoda da čita: *Robertus rex Bosne.*

Erdy misli, da su Zanetti i Reichel zlo čitali napis u zadku, t. j. da je Zanetti čitao u napisu **KARVLVS** mjesto **VROSIVS**, a Reichel **ROBER** m. **VROSI**; nego ni to mu sada dozvoliti nemoguće. Gleda Reichela, koji je mnogo toga pomutio i izopatio, moglo bi se s njegove strane dopustiti, jer je i on kao što i sam Erdy pisao o predmetu, koji je najmanje poznavao: ali sumnjati o čitanju svjetu dobro poznatoga Zanettia, puka je bezumnost. A da je Zanetić opis sasvim točan i prav dokazuje jasno groš Karlov, o kojem se uemože sumnjati, veli Šafarik, da nije istinit, nadjen od g. S. J. Verkovića naskoro negdje u Makedoniji, i od koga mi dodajemo lik po sliki Šafarikovoj iz same matice. Oraji novac posvema se slaze sa Zanetićevim, osim što na početku i koncu prvoga ulomka i na početku drugoga ulomka napis u zadku stoji piknja, a to dokazuje, da je po drugom kalupu kovan. Mod. mu 5. ali težinu nemoguće mu kalibrože označiti, pošto na Šafarikovoj sliki zabilježena nije. **Vidi tab. V. br. 5.**

STJEPAN DRAGUTIN SRIEMSKI.

Naslov: азъ гръцкии Стефанъ по милости божией кралъ млады въсѧлъ сръбскъ и поморскъ земъ. — Glas. XXVII. 188 br. 4.¹.

Stephanus regis Urossi filius, rex Dioclie, Albanie, Chalcie et maritima regionis, Stephanus rex Raxie ut supra. Ladislaus filius eius. — Отако и рукописи најчешће arkiva: Liber pactorum III. 29. V. Lastine L. 192.

Podpis: Стефанъ по милости божией кралъ сръбскъ и поморскъ (1281. — Mikl. 55).

† Стефанъ въ Христе благочестивъ кралъ и самодръжъ кралъ сръбскъ и поморскъ (1293—1302. — Mikl. 65).²

Стефанъ възри кралъ (1311—12. — Rad. II. 2.)³

Svi se poviestnički izvori u tom služu, da se je Stjepan Dragutin samo jedan put ženio, i to sa Katerinom ili Katalinom kćerom ugar.-hrv. kralja Stjepana V; ali ne tako o broju njegove diece. Danilo (str. 59) spominje samo jednoga sina Dragutinova, pavine Vladislava. Po Tronošcu imao je dva sina **ВЛАДИСЛАВА КЛАДИСЛАВА И ТРОЈИЦУ**. U Šafarikovih ljetopisih stoji ovako zabilježeno str. 52: **роди же в смиа дес. Кладислава краля и отроинца**; str. 62: **кладислава роди, отроинца и смисакоту**; a str. 69: **а тъм роди съ края катализмо - съ смисакоту**. Povijest od bitija itd. (Glas. X. 264) kaže pak, da je

¹ Po Dučiću ova povijesna bez označene godine bila bi Stjepana Uroša Dečanskog, a mi ju volimo pripisati Dragutinu, jer je već za Eva otac kraljevski naslov nosio, zato sedi kralj, što se o Dečanskom redi nemalo kao što ni opetovana riječ **гръцкии**. U ostalim Dečanski obično nije izraženo iz naslova svoga imena, Uroša. S istoga razloga ima se Dragutinu pripisati povijesna, koju isti Dučić daje Stjepana Uroša Milutina, i u kojoj se Dragutin kao priesledonašlijednik zove: **Господин Далмацик, Трафимик и Захарник**, jer je upravo tada otčevom darovom timi državama upravljao.

² Miklosić evu povijesnu pripisuje Stjepanu Urošu Milutinu, bratu Dragutinova, nego ovaj si mal da ne uvjet pridaje u svojih povijesnih svoje imen Uroš, dočim ovdje kako u podpisu tako i u samoj povijesni stoji samo imen Stefan: **кто ли се ће бити такови. и потврдити се раздорити сви јединици и оутверђеници имену Стефанови кралеви** itd.

³ Ovakvo na dve povijesne, u kojih se spominje Bartol Gradaško kao knez dubrovački, kol je onom oblikom upravljao g. 1311—12. Vidi Rad. V. 111. — O podpisu na srpskoj povijesni, od koje smo gori naslov naveli, veli Dučić, da je isti kao što i naslov, nego da je u podpisu dodano još i ovo: **съ когомъ самодръжъ**.

Dragutin dobio od svoje žene dva sina: **кладислава краљ и отроинца**.

Dielo nečovječno Dragutinovo napram otetu nije moglo nego mirzko biti srbskomu narodu, tim većima, što ga tudjom pomoći izveo; čega radi Dragutin, da narod umri i k sebi privlači, stavi se odvažno, da u svakoj struki državno stanje poboljša. I sbljaja Danilo svjedoči, da za Dragutinova vladanja nebjaje u srbskoj zemlji nepravde ni drugih zala. A da pak dade očiti dokaz, da se je radi zloče svoje proti otetu iskreno pokajao, izkopa njegove kosti, i srećano jih prini u sopočanski manastir, te dićeno pokopa. Osim toga zidao je crkve i manastire po zemlji i bogato obskrbljivao, i liepe je darove u Jerusolim slao. I s materom pokuša sva moguća sredstva, da ju na oprost nakanji, ali se ova za dugo uztezala.

Sa susjednim državama, koje su u domaćim razpravama slabile, nastojao je Stjepan, da u miru živi. Samo se ponješto zavadio s upraviteljem Bosne, te ga prisilio, da mu njeki dio Rame uz srbsku granicu odstapi. Po Tronošcu (str. 52) prihvati si i njeki dio bugarske zemlje, a u Rusiju slao je sveje poslanike na svega prijatelja ruskoga kneza Vasilija.

God. 1275 putujući po zemlji, po Tronošcu na lov a po drugih u državnom poslu, došav pod grad Jeleč, padne s konja i prelomi nogu. Uzam tu nesreću za bolju kazan radi zločina na otetu počinjena, umah pozva k sebi u Dečevu u Raškoj svoga brata Stjepana Uroša Milutina, i pred mu kraljevsku krunu i vlast nad većim dijelom srbske zemlje, pod uvjetom ipak, da po Milutinovoj smrti nasliedi

srbski priestol stariji Dragutinov sin Vladislav. Dragutin si pridrža samo Mačvu, **вике даса кеноц се тања меса вјали отврсници** (*Zicot kralj. i arhiep. srba. str. 27*), zatim onaj dio Bosne, koji si sam izvojevaо bjaše, te Srem, Branićev i Kucevo, gdje je kao sasvim neodvisan kralj vladao, s čega i bi on nazvan Sremskim kraljem¹. Priestolna su mu mesta bila od sada Biograd i Dobrac. Tamo ga sledila de mala žena mu Katarina sa djecom i njegovi poglaviti privrženici. Ovo Dragutinovo postupanje prikloni ka-nje i mater njegovu Jelenu, koja je primorjem samostalno upravljala², da se s njim pomiri. Ora kao katolika odgojila ga bjaše u zapadnom vieroizpovijedanju. Toga radi Stjepan odvalno je progonio Patarence, koji su već bili celiu Bosnu zaokupili. Zamoli papu, neka mu posalje fratoreve, koji bi onaj dio Bosne, koji je na njegovu vlast spadao, na pravu vjeru provolatili; a papa mu Nikola IV. travnja 1291 rado po-

¹ Uz sat taj ustup povećega dijela srbske kraljevine bratu si Milutinu, Dragutin je i u napravlju, barem za njeko vrijeme imao nad braćom njeko prvenstvo u Srbiji, jasnođe mu ga mletačka republika priznavača. Te izlazi jasno iz njezinih zapisa. U zaključku od 17 list. 1301 (*Listine L. 437*), kojim se rešavalo, da se dva poslanika odpreme preko Dubrovnika u Srbiju, dolazi ovo: *et si occideret, quod subito vel unius eorum iret ad dictos reges vel regem.* U zaključku od 22 list. 1286, kojim se odredjivalo, da mlet, knez u Dubrovniku može svojim podanikom izbraniti, da polaze Srbija veli se: *quondam comes Regum constitueret annex homines de Regis, quod non cadant in terras regum Rascie et regine matris eorum etc.* (*Listine L. 433*). Dne 4 rujna 1301 bi primljeno: *quod destinatur duo ambulatorum Regum et de Regis ad dominos reges Rascie;* u zaključku od 8 rujna isto se kaže: *quod ambulatorum ituri Regum et ad reges Rascie;* a u još jednom od 17 listopada iste godine opet: *quod ambulatorum ituri Regum debent de via ad reges vel regem Rascie concurre se et considerare suum cum comite et hominibus Regis ... et si occideret, quod asilo vel unius eorum iret ad dictos reges vel regem* (*Listine L. 435-6*). I u njezin popisu arkiva mletačkoga iz početka XIV. veka ova su, Dragutin i Milutin, označeni kao srpski kraljevi: *Urobus rex Serbie, Melitius, Chelmis, Diocles, Albanie et maritima regionis. Stephanus rex Urobus filius rex Diocles, Albanie, Chelmis et maritima regionis. Stephanus rex Rascie ut supra, Ladislarius filius eius.* (*Listine L. 432*).

² Po smrti Uroka I Dragutin odusti svojim materi Jeleni dobar dio svoje zemlje na zapadu, da tamо samostalno gospoduje. Ovo nam svjedoči sam Danilo: **И ВРСТАКЛНИИ ИМУЖАЖИ ПРИКАЗЫВШИ ОТ СВОЈА СЕКОДНО ДОСТОИНСТВО ЧЕСТЬ ДРАЖЕВИ ЧСНЬ ЗИНОГДА** (*istr. 58*), te uobražajući srpske vladare, postje Uroka I primčeće i krenu na Jelenu, dočim tako da dragi kraljica srpskih vlasti. Da je pravto na tej strani, name u Zeti, Jelena samostalno vladala, dokazuju to jasno povjelje od nje izdane. Jelena g. 1289 potvrdi Dubrovačkom vlasnjaku nježnih vinograda, kako su jih za njezinu muku učinili, i slabode podiglije jih od sine Milutinu; te se podpis:

ЖЕЛЕНА КРАЉИЦА (*Mil. 56*). Dne 18 svib. 1304 dočim Nikolici Žergova Dubrovačanom, da poito je bio krivo pred njom osvajanje, mole **ХОДЛЕН СЕКОДНО ПО НОВОМ ЧСНЬИ**; te se i ovde isto onako podpis (*Mil. 66*). Ostaje nuda još jedna povjela Jelene od ovoga doba (1275-1314), kojom se obvezala Dubrovačanom, da će jih biti prijateljica, i da će jih obavestiti u službu, da bi jih njezin sin Milutin htio zapasti. Na ovaj listini daje se ona slijedeći nastav:

ЖЕЛЕНА МИЛОСТНО БОЖИЊЕ ВРАЛЦИ ЕСС СРПСКЕ ЗЕМЉЕ И ПОНОВЉСКЕ; a isto se tako i podpisuje (*Mil. 69-70*). Tronuće kale, da je kralja u Zeti **СВДНОДНО ДЛЯНО Ф ДЛЯРЕВ**, иже потом съ ми-
ТОРОЮ СВДНО РАВНЮ ПОСТРНКЕСС; da se Stjepanom nije više smisnila, a da je sazidala manastir gradački, gdje je bila sa kćerju pogrebana (*istr. 53, 58*). Njezina slika uz Milutinovu vidi se u raskih Gjurgjevit stubovih sa napisom: **ЖЕЛЕНА КРАЉИЦА СРПСКА** (*Vidi Gđđ. Bos. str. 139*). Primjeti nam je još, da se jedan napis, tijekom se ove kraljeće, nalazi tiskan kod Parlate (*Illyr. Scer. VII. 308*) po prepisu poslana 16 svib. 1790 od Franje Borei biskupa skadar-skoga Jakova Coletti u Mlečih (*Cod. Cicogn.*): *„Ho girato tutte le chiese della mia diocesi, ma non ho potuto trovare altre antiche iscrizioni, fuorchè l' unesse, che si trovano nella chiesa di s. Sergio nella riva della Bosna e lontana da Scutari un ora”,* a da je crkva najkrasnija u cijeloj Albaniji.

godi i posla mu dva (*V. Parić Ram. Virid. Olivae. 8. Prajaferit hist. serb. 207*). Do podpuna sjedinjenja sa crkvom rimske dodje Dragutin stoprije oko g. 1290, valjda zato, da tiem materinski gnev sasvim ublaži. Kralj se tada kleo na vieroizpovjedanje donešeno mu iz Rima još god. 1288 (*Theiner Hung. I. 359*); a papa poslije duga izkušavanja primio ga napokon 15 ožujka 1291 (*I. e. str. 375*) u svoju zaštitu naime: *personam tuam et regnum tuum cum civitatibus, castris, terris, villis et bonis aliis, que in presentiarum iuste et rationabiliter possides, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et presentis scripti patrocinio communimus etc.* Kasnije Stjepan okrene kabanicom, kako se vidi iz pisma stohernika Gentila od 25 prosinca 1308 (*I. e. str. 824*), kojim izobličavaše erdeljskoga vojvodu Ladislava zato, što je svoju kćer udao bio za sina Dragutinova, *a prefate fidei decivanti rectitudine.*

U tom se Stjepan pokajao, što je bratu odstupio bio veći dio zemalja srpske krune, te počeo vojsku na nj kući. Milutin, istom kad dođu bratorev namjere, posla mu biskupa Danila, da ga od njih odvrati; i Danilu podje za rukom opet braću smiriti. Nego budi sbez ovog nesmotrena koraka proti bratu, ili zato što se pram katoličkoj vieri ohladio bio, iznova materi omrznu, te se čini, da se s njom više pomirio nije. Ova se kašnje razboli. Stjepan na prvu vjest njezine nemoci umah se stavi na put, da ju počodi i prije nje smrtri na pomirenje skloni. Kaže Danilo (*istr. 94*), da radi daleka puta nije mogao prisjeti na njezino prestavljenje. Na putu se ipak sastane Dragutin sa svojim bratom Milutinom u dvoru Piani, i tu se braća na novo pomirila. Vrativ se kući, Dragutin stade da težkom pokorom svoje pogreške oplaka, te zlostavljenje tjele prikrati mu život. Pri smrti se pokaludjeri pod imenom Teoktista; a umrie 12 ožujka 1316 (*V. Mil. 70, 71*) u Sremu, po njezoj u Biogradu. Tielo njegovo bi preneseno u crkvu sv. Gjorgja u Raskoj, koju je sam sazidao. Žena ga dugo preživila, i sazidala tronoški manastir (*Tran. 58*).

Kao što smo spomenuli Stjepan Dragutin, odstupivši poveći dio svoje srpske kraljevine svomu bratu Milutinu, pridrža si ipak njeka kraljevska prava u pogledu ukupne države. Medju ovimi bez dvojbe ima se ubrojiti i pravo, da se domaći noveci kuju i u napreda pod njegovim imenom; s toga njegovi se noveci u velikom broju nalaze, dočim jih odvje malo Milutinovih.

Imamo tri zaključka dotično naredbe mletačkoga vjeća u poslu kovanja srpskih groša za ovoga kralja, koji su u isto doba najstariji spomenici jugoslavenske numismatike, te nam se čini sasvim shodno, da jih doslovno ovdje primjetimo. Oni se protežu na groše kovane ponajviše u Brskovu u ime Stjepana Dragutina, a načinom i oblikom mletačkih groša.

I. Zaključak.

1282. die III maii, in Majori Consilio.

Quod officiales teneantur incidere denarios grossos regis Rascie, et stracionare in Riccolto. — Milesium ducentesimo octungessimo secundo, inductione X, die tertio anni, ex parte fuit pars: quod addatur in capitulari camerariorum communis et aliorum officiorum, qui recipiunt pecunias pro communis, quod teneantur diligenter inquirere denarios regis Rascie contrafactos nostris venetiis grossorum, si ad eorum manus percenterint; et si percenterint, teneantur eos incidere. Et posantur omnes compares, et omnes illi, qui teneant stationem in Riccolto, et eorum pueri a XII annis supra ad sacramentum, qui inquirant diligenter bona fide predictos denarios; et si percenterint ad eorum manus, teneantur eos incidere. Et si aliquis persone inventi fuerint de predictis denariis a XII supra,

cusserit. Ordje se istina govor i s prva o zlatnom novcu Uroša II Milutina (po nas prije Uroša I. pošto svi poznati novci Milutinovi već se izkazuju domaćeg lika, od mletačkoga dosta udaljena), ali se u isto doba jasno izriče u obće i ta po nas glavna stvar, da se u Srbiji nisu ni mletački ni sami srbski novci pravo krivotvorili, niti da je Dante sprav s toga krivio srbskoga vladara, a gledi mletačkoga tipa da ga je ovaj polak stare navade rabiti mogao.

Prognanje srpskih groba iz mlet. zemlje prouzrokovalo, da su se Srbi stavili kovati svoje novce po drugom obliku, koji se s prva u mnogom svoj i narodan izkazuje, a kašnje sve većma k tipu izločnih dvorova približuje. U koliko se tiče Stjepana Dragutina on je kozzo pevo tri vrste svojih novaca po tipu mletačkom, ostale pako poslije izdanja gori navedenih mletačkih naredba i zabrana. Ove zadnje sastavim se slazu s oaimi brata mu i naslednika Uroša II Milutina, koji je valjda poslije bratove smrti svoje vlastite novce kovati započeo.

VRSTA I.

Kralj gologlav drži jednostruki krst.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podijeljeno **IO—XO**, rukama na prsih, a knjigom u skutu.

Zadak. — Dve stojeće osobe, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknjastom osienkom oko glave, pruža lijevo stojećemu kralju jednostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst izpod svestiteljeve ruke, a u lievici drži smotak. Na motki nad svestiteljevom rukom čvor. Napis teče naokolo uz okrajni zubati okrug, počam gori desno: **SV. STEFANI** — **STEFANIP** — **R** — **E** — **X**, nego ova zadnja riječ *rex* nestoji kao obično razpoložena, t. j. gori lijevo do motke slovo pod slovom, nego gori nad kraljevom rukom R, pod njom E a dolje isto lijevo do motke X. Doli lijevo na odicevi svestitelja **x**, a na prsih kralja *****.

Matica kod njenoga dravlja u Biogradu. Teži 1.98 gram. Mod. 5%. Probajen medju nogama spasitelja. **Vidi tab. V. br. 6.**

VRSTA II.

Kralj gologlav drži dvostruki krst.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, osienkom piknjastom oko glave, a do nje podijeljeno **IO—XO**. Knjiga mu u skutu. Uz rub teče zubati okrug.

Zadak. — Dve stojeće osobe, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lijevo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj bogatoj dolami desnicom prima krst, a u lievici drži smotak. Napis teče naokolo uz krajni zubati okrug, počam gori desno: **SV. STEFANI** — **STEFANIP** — **R** — **E** — **X**, nego

argumentum. At eas argenti naturam inficere ac etiam iusta pondere detrahere corporant (ut ex duabus Uroni monetis adparuit, quibus probatis, una 88 l. altera 118 l. scorae habebant ad Marcus relatione, quarum postrema erat lector prima), praesentientes Veneti, quid detrimenti ex hoc metapaxorum Venetis similium infectione, cum rebus omnibus, tum praesertim negotiis occidere posset, eis lege retarunt. Hanc legem, ut fuis est suspicari, cum aegre ferrent Russioni, idcirco fortasse a Veneta specie abscesserunt, quo antiquum hoc honoris indicium Venetis subripuerant.

ova zadnja riječ *rex* nestoji kao obično razpoložena, t. j. gori lijevo do motke slovo pod slovom, nego gori nad rukom kraljevom R, izpod ruke E, a dolje pred njegovima nogama X.

U zem. muzeju u Zagrebu, kupljen u gosp. Stjep. II. Verković. Teži 2.144 gram. Mod. 5. Jako porlaren i probajen desno do osienke spasitelja. **Vidi tab. V. br. 7.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari na novcu drugako kreću; na lievom ramenu svestitelja u zadku **x**, a na prsih kraljevih krstić *****.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2.16 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego je razlika velika u razpoloženju stvari i u ukrasu. Na pr. R riječi *rex* poviješće leži itd.

Matica u teži. Montenegrin u Beču. Teži 2.145 gram. Mod. jedva preko 5.

VRSTA III.

Kralj pod krunom drži dvostruki krst.

a. *Poprsje svestitelja u predku desno do priestola*.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje podijeljeno **IO—XO**, rukama na prsih, a knjigom u skutu.

Zadak. — Dve stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan gologlav, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lijevo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Liči kralj pod otvorenom krunom, u dugoj dolami, desnicom prima krst, a u lievici drži svitak. Doli do motke krsta **P** — **Q** odvojeno ertom spojena, a gori do krsta sa stvake strane po jedan okruglicu. Napis teče naokolo uz okrajni niz, počam gori desno: **STUDRI** — **STUDRI** — **RQK**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1.453 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. V. br. 8.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku gori do krsta nema okruglicu, niti su ona dva slova dolje do motke ertom spojena, a piknje u napisu razino: **STUDRI** — **STUDRI** — **RQK**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.24 gram. Mod. 5. Okrujena i probajena do glave spasitelja. Izlaz ga Safatik Glas. VII. 196. Tab. VI. 33.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku dolje do motke krsta **P** — **R**, a napis: **STUDRI** — **STUDRI** — **RQK**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1.562 gram. Mod. skoro 5. Kupljen u g. Zaljiva u Kotoru.

4. — Isto kao br. 3, nego u zadku gori do krsta nema okruglicu.

Matica u v. Montenegrin u Beču. Teži 1.665 gr. Mod. skoro 5.

5. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup radi pomanih razlikosti, koje se srađuju opazuju.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.68 gram. Mod. 5. Okrujen.

6. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup s istoga uzroka.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1.42 gram. Mod. 5. Probajen u glavi spasitelja. Kupljen u g. S. I. Verković.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku do ramenih spasitelja i pod oba dva laka u priestolu po jedna piknja; u zadku pako dolje do motke krsta liči **P** desno ništa,

gori do krsta po jedna piknja mjesto okruglica, a napis: **ST^GPAH — ST^GPAH — R^GX.**

Matica u vojv. Montenegrinu u Beču. Teži 1,59 gr. Mod. skoro 5. Probojen desno gori do priestola.

b. Pisme pod nogama spasitelja u predku i dolji do motke krsta u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke **I^G — X^G**, a pod nogama spasitelja **R**; u zadku pako na desnem ramenu svetitelja četiri piknje na krst **♦**, dolji do motke krsta **N — O**, a napis: **S ST^GPAH — ST^GPAH — R^GX.**

Zaneti *De nummis regum Myrine seu Rosiae etc. Venetis 1750. Tab. br. 2. Angelati Collectio etc. Mediolani 1750. III. 18. 22. Mod. 5. V.; Erdy str. 12. br. 1.; Luezenbacher str. 24. br. 1; Safarik Glas. III. 199. Tab. I. 4.; kod kojih netočno izobrazeni. Zaneti hoće da nazovi ovu osamljenu pismenu na novcu, koja su kovniličarski znakovi bezbrojeno, no odveć smješno: „De duabus litteris N et O, praesertim priore curva forte inservit rotat. Nec manere gentis cognomen. De altera vero nihil nobis coniectandum superset: quae praesertim in usus temporum exesa, et poene delete, eis percipi possit. Littera R in area alterius partis Rosiae, sive maris compendio quoddam, Regni Rasciae; supple Moneta“ (str. 15). **Vidi tab. V. br. 9.***

c. Pismena do priestola u predku, i dolji do motke krsta u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje osienke **I^G — X^G**; knjiga mu u skutu, do lievoga ramena u priestolu piknja, a pod lievim laktom okruglica, u vanjskih kutovih priestola dolji po jedna piknja, a u polju do priestola podjeljeno **B — M**.

Zadak. — Dve stojeće osobe, punolike. Desno sv. Stjepan gologlav, piknijastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Lievo kralj pod otvorenom krunom, u dugoj dolami, desnicom prima krst, a u lievici drži svitak. Dolji do motke lievo **S**, a napis teže naokolo uz okrajni crnknjasti niz, počam gori desno: **S ST^GFAH — ST^GFAH — R^GX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego do priestola u predku **M — B**.

Safarik. Glas. III. 199, po matici kod g. Avrama Petronievića u Biogradu.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **I^G — X^G**, a do priestola **M — O**; u zadku pako dolji do motke desno **R**, a napis: **S ST^GPAH — ST^GPAH — R^GX.**

I. v. Reichel. Tab. XIV. 14. U opisu istoga novca (str. 10. br. 3) kaže Reichel, da lievo do motke dolji u zadku stoji **T**. Mod. 4 1/2.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke **I^G — X^G**, pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje na trokut, a u izvanskih kutovih istoga priestola dolji po jedan okruglica; u zadku pako nad glavom svetitelja okruglica i piknja, do brade kraljeve lievo piknja, dolji do motke **T — R**, a napis: **S ST^GPAH — ST^GPAH — R^GX.**

Matica u g. Stjepana I. Verkovića. Teži 1,803 gram. Mod. 5. **Vidi tab. V. br. 10.**

5. — Isto kao br. 4, nego u predku osienka se desno prikazuje dvostruka radi dvojaka natiska, do ramenih spašitelja u priestolu po jedna piknja, a u izvanskih uglovnih

istoga priestola dolji po tri piknje na trokut; u zadku pako dvostruki krst s metkom i lik kraljev prikazuju se dvostrukim, nema okruglica nad glavom svetitelja ni piknje do brade kraljeve, a napis: **S ST^GPAH — ST^GPAH — R^GX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 5, nego lik se i u predku i u zadku prikazuje jednostavno, u predku nema piknje do ramenih svetitelja, a napis u zadku ovako: **S ST^GPAH — ST^GPAH — R^GX.**

Matica kod učenog društva u Biogradu. Teži 1,55 gram. Mod. 5%. Malko obrezan.

7. — Skoro isto kao br. 3, nego dolji do motke lievo u zadku **S**.

Safarik. G. III. 199. po matici u g. A. Petronieviću u Biogradu.

8. — Lik isto kao br. 3, nego u predku do priestola **M — L**, a u zadku dolji do motke lievo **S**.

Safarik. G. III. 199. po matici u g. A. Petronieviću u Biogradu.

9. — Isto kao br. 8, nego u predku do osienke **I^G — X^G**, a u vanjskih uglovnih priestola dolji po tri piknje na trokut; u zadku pako okruglica nad kraljevom krunom, dolji do motke **T — R**, a napis: **S ST^GPAH — ST^GPAH — R^GX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,43 gram. Mod. 5. Probojen lievo u priestolu spasitelja dolji.

10. — Isto kao br. 9, nego u predku do osienke **I^G — X^G**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglica.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,46 gram. Mod. 4 1/2. Probojen lievo do priestola u polju gori.

11. — Isto kao br. 10, nego u predku po jedna piknja do ramenih spašitelja u priestolu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,60 gram. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 11, nego se stvari drugako kreću, a napis svršuje sa **R^GX**.

Matica kod učenog društva u Biogradu. Teži 1,66 gr. Mod. skoro 5.

13. — Isto kao br. 10, nego u zadku nad glavom kraljevom nevidi se okruglica.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,39 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego u predku i pod lievim laktom spašitelja i do njegovih ramenih u priestolu po jedan okruglica; u zadku pako nad glavom svetitelja piknja, a napis: **S ST^GPAH — ST^GPAH — R^GX.**

Matica u vojvode Mestenovu u Boču. Teži 1,44 gram. Mod. 4 1/2.

15. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke **I^G — X^G**, osienka se lievo prikazuje dvostruka radi dvostruka natiska, knjiga se u skutu spašitelja označuje sa pet okruglica mjesto piknja, pod lievim laktom spašitelja u priestolu okruglica, a do priestola u polju **N — ♦**; u zadku pako motka krsta svršuje u zvezdu, a do motke **T — ♦**. Ulomak napisa desno izlizan, te lievo: **S ST^GPAH — R^GX.** Na desnem ramenu svetitelja krišć dubčast. Motka barjakova zaboden u šestorepu zvezdu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,52 gram. Mod. 4 1/2.

16. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osienke **I^G — X^G**, do lievog ramena spašitelja u priestolu petorepa zvezdica, pod lievim laktom okruglica, a do priestola u

polju \diamond — \mathbf{S} ; u zadku pako doli do motke krsta L — V , a napis: **STGFVH** — **STGFTH** — **RG+**.

Matica u starinara Eggers u Beču. Teži 1,70 gram. Mod. 4%.

17. — Priličan br. 16.

Po etisku maticice u g. Stjep. I. Verković. Mod. 4%.

18. — Priličan br. 16.

Matica u vojvode Montenuova u Beču. Teži 1,80 gr. Mod. 4%.

19. — Isto kao broj 1., nego u predku do osjenke $I\bar{C}$ — $X\bar{C}$, do ramenih spasitelja ništa, a do priestola u polju samo lievo P ; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja jedna a na lievom tri piknje, i tri piknje na trokut u polju lievo do kralja, a doli do motke T — \diamond .

Matica u num. skirki Marciane u Mletcih. Teži 1,66 gr. Mod. 4%.

20. — Isto kao br. 1., nego u predku do priestola u polju P — N , u priestolu gori do lievoga rama spašitelja piknja, a pod njom šestorecpasta zvezdica; u zadku pako doli do motke jedva se razaznaje T — \diamond , ovo zadnje su piknji po sredini, a napis: **S STGPAN** — **STGPAN** — **RGX**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,85 gr. Mod. jedva preko 5.

21. — Isto kao br. 1., nego u predku do priestola P — R , u priestolu i pod lievim laktom spašitelja šestorecpasta zvezdica $*$, a do osjenke $I\bar{C}$ — $X\bar{C}$; u zadku pako doli do motke T — O , a napis: **S STGPAN** — **STGPAN** — **RG+**.

Matica u g. S. I. Verković. Teži 1,73 gr. Mod. 4%.

22. — Isto kao br. 21., nego riječ *Stepas* lievo u napisu ima spreda tri piknje na trokut, a \pm od riječi *rez* leži na motki barjaka.

Matica u g. savjet. Rejetara u Dabrovniku. Teži 1,50 gr. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 21., nego do osjenke spašitelja u predku $I\bar{C}$ — $\bar{F}\bar{O}$.

Matica u g. S. I. Verković. Teži 1,76 gr. Mod. 5.

24. — Isto kao br. 21., nego napis u zadku: **S STGP** — **STGPAN** — **RGX**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,67 gr. Mod. skoro 5. Kupljen u g. S. I. Verković. **Vidi tab. V. br. II.**

25. — Isto kao br. 21., nego u predku do osjenke $I\bar{C}$ se neviđa a jasno je na desnoj strani $\bar{F}\bar{O}$, u priestolu osim zvezdice još po jedna piknja do ramenih spašitelja, a do priestola u polju isto P — R , nego raznoga lika; u zadku pako sav lik veoma smučen radi dvojaka natiska, te i napis desno prikazuje se dvostruk ovako: **STGP** — **STGPVH**, doli do motke desno vidi se O , a pis-

menu T lievo nema traga, posto je novac s ove strane izlizan.

Matica u carsk. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,71 gr. Mod. jedva preko 5.

26. — Isto kao br. 25., nego sve je na novcu upravno i podpuno izrazeno; u zadku pako nad glavama spašitelja i kralja sa strane krsta po jedna piknja, spašitelju na

¹ Moguće je, da su ova tri zadnja novca sve jedan te isti; da je naime prodana matica od Verkovića Eggeru, a od ovoga vojvodi Montenuova, Dobili smo otisk od Verkovića, zatim učeli otisk od novca Montenuova, kad nam oraj suv stoju ubirku veleudjelno povjeri.

čelu biserni niz razito razpoložen, a napis: **STGPVH** — **STGPAN** — **RG+**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,50 gr. Mod. skoro 5. Čini se, da je ovo onaj isti novčić nastikan kod Wesseleria. Tab. II. br. 14, po kom ga imao pako Endy str. 13. br. 3.

27. — Isto kao br. 25., nego sve je upravno i podpuno izrazeno, a napis ovako: **S STGPVH** — **STGPAN** — **RGX**.

Matica u vojvode Montenuova u Boču. Teži 1,46 gr. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 25., nego je lik veoma smeten i u predku i u zadku s dvostrukom natiskom; u zadku pako sav se lik kraljev dvostrukom prikazuje, a napis desno ovako: **S STGPVH** — **IIST** — **RG**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gr. Mod. 4%. S ulicom.

29. — Isto kao br. 25., nego u predku u priestolu nema ni zvezdice ni piknje, a u zadku napis: **STGPAN** — **STGPAN** — **RGX**.

Luczenbacher str. 24 br. 2, koji prolita doli lievo do motke krsta u zadku i mjesto T ; a po njemu Šafárik Glas. III. 190. Tab. I. 5.

30. — Isto kao br. 1., nego u predku do osjenke $I\bar{C}$ — $X\bar{C}$, u priestolu do lievoga rama spašitelja piknja, a do priestola u polju T — \diamond ; u zadku pako doli do motke krsta P — R osobita lika, a napis: **S STGPAN** — **STGPAN** — **RGX**.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,62 gr. Mod. 5.

31. — Isto kao br. 30., nego u predku do oba ramena spašitelja u priestolu po jedna piknja, a T lievo do priestola mnogo veće te izgleda kao krst; u zadku pako napis: **S STGPAN** — **STGPAN** — **RG+**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,59 gr. Mod. 5.

32. — Isto kao br. 31., nego u predku pod lievim laktom spašitelja šestorecpasta zvezdica; a u zadku napis svršuje sa **RGX**.

Matica u numis. skirki kod Schottesa u Beču. Teži 1,68 gr. Mod. 5. Probabilis gori lieto do priestola u polju. **Vidi tab. V. br. 12.**

33. — Lik isto kao br. 1., nego u predku do osjenke $I\bar{C}$ — $X\bar{C}$, a do priestola u polju T — \diamond ; u zadku pako doli do motke T — \diamond , a napis: **STGPAN** — **STGPAN** — **RG+**.

Matica u g. Doboskya u Peči. Teži 1,75 gr. Mod. jedva preko 5.

34. — Isto kao br. 33. osim pomanih razlika u napisu zadka: **STGPAN** — **STGPAN** — **RG+**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,59 gr. Mod. skoro 5.

35. — Isto kao br. 33., nego u predku do osjenke $I\bar{C}$ — $X\bar{C}$, a do priestola u polju nema pismena T , valjda izgledano ili mu mjesto manjkalo; u zadku pako napis: **S STGPAN** — **STGPAN**. Riječ *rez* nema na sliki, ako prema ju piše u dotičnom opisu str. 10. br. 2. bilježi.

I. v. Reichel. «*Serbiens alte Männer*». Tab. XIV. br. 13. Mod. 4%. Dodaje Reichel I. o. u opisu: «*auf einem anderen Exemplare ist unten ein Kreuzchen an der Fakke*». Uzimaju obilježje dvostrukog krsta kao barjak.

36. — Isto kao br. 33., nego u predku do osjenke $I\bar{C}$ — $\bar{F}\bar{O}$, do ramenih spašitelja u priestolu po jedna piknja, a pod lievim laktom šestorecpasta zvezdica; u zadku pako napis: **STGPVH** — **STGPAN** — **RG+**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,61 gr. Mod. 5. Kupljen u S. I. Verkovića.

17. — Isto kao br. 16, nego u zadku napis: **S STO-
PAH — STOFAH — REX.**

Matica u g. S. J. Verkovića. Teži 1,455 gram. Mod. 4%.

18. — Isto kao br. 16, nego u predku kujiga je u skutu spasitelja označena sa 5 okruglica mjesto piknja, a u zadku napis: **S STOFAH — STOFAH — REX.**

Matica u zemaljskom muzeju u Zagrebu. Teži 1,75 gram. Mod. 4%. S nizom.

19. — Isto kao br. 18, nego napis u zadku: **S STO-
FAH — STOFAH — REX.**

Matica u g. savjet. Simića u Zagrebu. Teži 1,06 gram. Mod. 4%.

20. — Isto kao br. 19, nego drugi kalup, posto je napis u zadku bez piknja.

Matica u g. Verkovića. Teži 1,65 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 18, nego u predku do osjenke **IC — XC**, a u zadku napis: **S STOFAH — STOFAH — REX.**

Matica u g. S. Ljubića. Teži 1,355 gram. Mod. 4%.

22. — Isto kao br. 21, nego u napisu zadka nema nijedne piknje.

Matica u vojv. Montenuovo u Beče. Teži 1,66 gr. Mod. skoro 5.

23. — Isto kao br. 22, nego na desnom ramanu svetitelja u zadku tri piknje na trokut, i piknica lievo do kralja u polju.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,38 gram. Mod. skoro 5.

24. — Isto kao br. 21, nego drugi kalup radi pomađnih razlikosti, kao na pr. riječ *Stefan* prvi put srušuje se tri piknje.

Matica u g. Doboskya u Peči. Teži 1,47 gr. Mod. jedva preko 5.

25. — Isto kao br. 21, nego u predku pod lievim laktom spasitelja piknja u okruglicu, a napis u zadku bez piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,57 gram. Mod. 5.

26. — Isto kao br. 16, nego drugi kalup zbog pomađnih razlika u položaju stvari na novcu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,29 gram. Mod. 4%. Probuzan.

27. — Prilika br. 26.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,53 gr. Mod. 5. Probuzan i obrezan.

28. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju **T — ◊**, piknje do ramanih veoma nizje položene; u zadku pak goru do krsta nema okruglica, a napis: **:S STOFAH — :STOFAH — REX.**

Matica u g. Doboskya u Peči. Teži 1,21 gram. Mod. 5.

29. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IC — XC**, a do priestola u polju **M — I**; u zadku pak nema nijednoga osobitoga znaka, a sve je prosto i surovo izrazeno, te napis: **S STEFAH — STEFAH**. Riječ **REX** nema traga. Deli na koncu motke nema zvezde.

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,67 gram. Mod. 5. Probuzan goru lievo do priestola u polju.

30. — Isto kao br. 29, nego u predku do osjenke **IC — XC**, do priestola **P — M**, a pod desnim laktom spasitelja u priestolu piknja, u zadku pak opazuju se tragovi dvejaka natiska, a napis: **ST . . . — STOFAH — REX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. skoro 5. Dvstruki probuzan i obrezan.

31. — Isto kao br. 29, nego u predku do osjenke **IC — XC**, do priestola **P — B**, ovo zadnje osobita lika, do ramanih spasitelja u priestolu po jedna šestorepa zvezdica, a pod lievim laktom okruglie; u zadku pak napis: **S STOFAH — STOFAH — REX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,65 gram. Mod. 5.

e. Pismena samo u zadku doli do motke krstove.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke **IC — XC**, pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglie, a knjigu na skutu označenju okruglie; u zadku pak doli do motke krsta u zvezdici zaboravene **N — ◊**, a napis: **S STOFAH — :STOFAH — REX**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,49 gram. Mod. 5. Vidi tab. V. br. 14.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, posto se stvari razno kreću, a i piknje u napisu zadka drugakao.

Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teži 1,106 gram. Mod. 4%. Probuzan desno do priestola i izlazan.

f. Pismena ni do priestola u predku, ni do motke krstove u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke **IC — XC**, niti se isto drugo razaznaje; u zadku pak motka se krstova šestorepa zvezdicom okončava, a napis: **:S STOFAH — STOFAH — REX**.

Matica u učen. skirki kod Schottens u Beče. Teži 1,44 gram. Mod. 5. Probuzan lievo u priestolu.

VRSTA IV.

Kralj gologlav drži barjak.

I. Do desne noge spasitelja u predku petorepa zvezda.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstni punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osjenkom oko glave i knjigom u skutu. Do osjenke **IC — XC**, a uz rub teže erklajasti niz. Doli do desne noge spasitelja u priestolu petorepa zvezda.

Zadak. — Dvije stojeće osobe punolike. Desno sv. Stjepan M., bisernom osjenkom oko glave, u dugom odiclu, desnicom pruža lievo stojećemu kralju barjak, a lievicom pridržava knjigu na pesih. Kralj gologlav u dugoj bogatoj dodam desnicom prima barjak izpod svetiteljeve ruke, a u lievici drži svitak. Napis teže naokolo uz okrajni piknasti niz, počinje goru desno: **DO STEFAHV — STEFAHV — REX**.

Matica u g. savjet. Simića u Zagrebu. Teži 2,20 gram. Mod. 5. Vidi tab. V. br. 15.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku doli do motke barjaka lievo *****, a napis: **DO STEFAHV — STEFAHV — REX**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teži 2,055 gram. Mod. 5.

II. Do desne noge spasitelja u predku okruglie.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku doli do desne noge spasitelja u priestolu okruglie; u zadku pak na desnom ramanu svetitelju tri piknje na trokut, a napis: **DO STEFAHV — STEFAHV — REX**.

Po otisku matice u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

III. Do desne noge spasitelja u predku piknja.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do desne noge spasitelja dolje na priestolu piknja; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja dve piknje nakoso, a na lievom četiri na krst, a napis ovako: **S STEFAHV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,02 gram. Mod. 5. Kupljen u g. Želici u Kotoru.

2. — Isto kao br. 1, nego pod laktom spasiteljeve desnice u predku piknja; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja dve piknje dubčaste i osnovno položene, a na lievom dve izbočite.

Matica u g. S. I. Vrkočića. Teži 2,15 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku na desnom ramenu svetitelja samo jedna piknja.

Matica u starinara Eggera u Beču. Teži 2,65 gram. Mod. 5%. Probiočen dvostruko.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku u polju do svetitelja piknje, a piknje na ramenu nema.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,16 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego na ramenih svetitelja u zadku po tri piknje na trokut.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,20 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego samo na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,01 gram. Mod. 5. Probiočen desno u priestolu.

7. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto na ramanih svetitelja u zadku nema ničesa.

Matica u annis. sbirki Marciane u Mletih. Teži 2,10 gram. Mod. 5.

IV. Pod laktom spasiteljeve lievice piknja.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku pod laktom spasiteljeve lievice u priestolu piknja; u zadku pako napis ovako: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,22 gram. Mod. 5%. Probiočen i s ulicom.

2. — Isto kao br. 1, nego na desnom ramenu svetitelja u zadku tri piknje na trokut, a napis: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,68 gram. Mod. 4%. Probiočen do i u glavi spasitelja.

V. Do priestola u polju pismena.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IIC — XC**, na prsima spašitelja piknja, a do priestola u polju podiglieno **H — G**; u zadku pako na lievom ramenu svetitelja krstić, a napis: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u g. Antonijana u Novom Sadu. Teži 1,48 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku **IIC — XC**, a do priestola **H — C**; u zadku pako osienka spašitelja ravna, na ramenu nema ništa, napis: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX**, a motka barjaka zabodena u sedmorepu zvezdu.

Luzensbacher str. 35 br. 2, a po njem Šafatik Glas. VIII. 213. Tab. III. br. 26.

3. — Priličan br. 2.

C. G. Thieme. *Nom. Verkehr 1870. br. 2704.*

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola **P — Q**; u zadku pako dolje do motke **O — T**, a napis: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,59 gram. Mod. 5. Urezan trostruka.

VI. Piknja na desnom ramenu svetitelja u zadku.

1. — Lik isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku osienka je ravna; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja piknja, a napis: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u g. Doboskya u Pečti. Teži 1,65 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego radnja umjetnija, a napis u zadku ovako: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,68 gram. Mod. 4%. Iz slike Weizlova (II. 11981), kupljen za 10 for.

VII. Dve piknje na desnom ramenu svetitelja u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IIC — XC**; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja dve piknje osnovno, a napis: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u muzeju gradiškom (Bettacini) u Padovi. Teži 1,32 gram. Mod. 5. Malke obrezan.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IIC — XC**, a priestol je mnogo manji; u zadku pako znak skratice i na koncu prvoga ulomka napis.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,08 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego priestol je u predku znatno širji, a u zadku dolje do odice svetiteljeve i kraljeve po jedna piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,60 gram. Mod. 5. Veoma izlizan.

VIII. Tri piknje na desnom ramenu svetitelja u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IIC — XC**; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja tri piknje na trokut, a napis: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u g. Vil. Trincka u Pragu. Teži 1,78 gram. Mod. 5. Izlizan.

2. — Isto kao br. 1, nego stvari se prikazuju dvostruko, te desno do osienke u predku **XC** a pod njim **FC**; u zadku pako gori do motke **RC+**, a opet do ove riječi lievo **RC+**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,62 gram. Mod. 4%. Probiočen desno u polju.

3. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka pri koncu prvoga i drugoga ulomka znakovi skratice.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5.

IX. Četiri piknje na krst na desnom ramenu svetitelja u zadku.

1. — Lik isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IIC — XC**; u zadku pako na desnom ramenu svetitelja četiri piknje na krst, a napis: **S STEFANIV' — STEFANIV' — REX.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,26 gram. Mod. 5.

X. Na ramenih svetitelja u zadku po jedan krstić.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako na ramenih svetitelja po jedan krstić •, a napis: S STGFTH — STGFTH — RGK.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,70 gram. Mod. 5. Probajen.

XI. Samo na lievom ramenu svetitelja u zadku krstić.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku samo na lievom ramenu svetitelja krstić, a napis: S STGFTI' — STGFTI' — RGK.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,78 gram. Mod. 5.

XII. Krstić samo na prsih kralja.

1. — Lik isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako krstić na prsih kralja, a napis sastavim drugako razpoložen, pošto prvo S leži medju moktom barjakovom i osjenkom svetiteljevom: S — STGFTH — STGFTH — RGK.

Matica u gradskom muzeju (Bottaccio) u Padovi. Teži 2,17 gram. Mod. 5. Kršeno sačuvan. **Vidi tab. V. br. 16.**

XIII. Ne samo na ramenih svetitelja nego i dolji do motke barjaka u zadku po jedan krstić.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC, a u zadku i dolji do motke barjaka po jedan krstić sa svake strane, napis pako: STGFTI' — STGFTH — RGK.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,85 gram. Mod. 5. Probajen.

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,72 gram. Mod. 4 1/2.

3. — Isto kao br. 1, nego je podosta nejasan radi hrdjava sačuvanja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,43 gram. Mod. 4 1/2.

XIV. Na ramenih svetitelja u zadku po jedan x, a dolji do motke po jedan + sa svake strane.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako napis: STGFTI' — STGFTH — RGK.

Po otisku g. Dra. Luschina u Gradeu. Teži 1,750 gr. Mod. 4 1/2. Probajen u glavi spasitelja. **Vidi tab. V. br. 17.**

2. — Isto kao br. 1, nego do osjenke u predku IC—KC, a napis u zadku: STGFTH — STGFTH — RGK.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego do osjenke u predku I—KD, a u napisu zadka nema znaka skratice.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,745 gram. Mod. 4 1/2. Probajen u glavi spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego do osjenke u predku IC—KD, a u zadku napis ovako: STGFTH — STGFTH — RGK.

Safatik Glass. VII. 139. Tab. I, br. 3. Teži 1,82 gram. Mod. 5. Probajen dolji do lieve nego spasitelja.

XV. Na ramenih svetitelja u zadku po jedan x, a dolji do motke samo desno +.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako na oba ramena svetitelja po jedan x, a gori na zastavi i dolji desno do motke barjaka po jedan krstić; napis: STGFTAD' — STGFTAD — RGK.

Matica u g. Doboskys u Pešti. Teži 1,35 gram. Mod. 4 1/2.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema piknje na prsih; a u zadku lik je nejasan.

Matica u g. Scilla u Novom Sadu. Teži 1,70 gram. Mod. 4 1/2. Okrujen, probajen i podosta izgledan.

XVI. Samo na ramenih svetitelja u zadku po jedan x.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako na oba ramena svetitelja po jedan x, a napis ovako: STGFTAH — STGFTAH — RGK.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,67 gram. Mod. 6 1/2. Kopljena u g. Želica u Kotoru. **Vidi tab. V. br. 18.**

2. — Isto kao br. 1, nego su stvari na novcu po drugom razmjeru ponamjelićene.

Matica u S. Ljubiću. Teži 1,50 gram. Mod. 4 1/2.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do priestola u polju jaka piknja; u zadku pako slovo F u napisu upravno izrazeno, a zadnja riječ istoga napisu ovako: RG+

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KD i piknja do lievoga ramena spaxitlja u priestolu; u zadku pako gori na zastavi mjesto običnoga krstića znak x, a pismena napisu urednije izobrazena.

Matica u g. Scilla u Novom Sadu. Teži 1,80 gram. Mod. 4 1/2.

5. — Isto kao br. 4, nego u zadku nadpis počima sa dva S, od kojih prvi je znatno manji, a na koncu preoga njomka istoga napisu nema znaka skratice.

Matica u g. Pisare u Trstu. Teži 1,75 gram. Mod. 4 1/2.

6. — Isto kao br. 4, nego se stvari na novcu razno kreću, i nema piknje do lievoga ramena spaxitlja u predku.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,84 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—D; u zadku pako gori na zastavi x, a napis: STGFTH — STGFTAH — RGK.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 4 1/2.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KD, a u napisu zadka nema nigdje znaka skratice.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,18 gr. Mod. 4 1/2. Matka podera.

XVII. Ne samo na ramenih svetitelja nego i dolji do motke u zadku po jedan x sa svake strane.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke IC—KC; u zadku pako gori na zastavi x, te znak x ne samo na oba ramena svetitelja, nego i dolji do motke barjaka sa svake strane, a napis: STGFTAH — STGFTAH — RGK.

Matica u g. Doboskys u Pešti. Teži 1,66 gram. Mod. 5 1/2.

17. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S ST~~E~~
FAIP — ST~~E~~FAIP — REX.

Matica u g. Doboskya u Pošt. Teli 1,84 gr. Mod. jedva preko 5.

18. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S. ST~~E~~
FAIP — ST~~E~~FAIP — REX.

Reichel. *Die reich. Münzenm. in St. Petersb. IX. Th. 1843 n.*
157. — " S. — R. 13%."

19. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S ST~~E~~
FAIP — S ST~~E~~FAIP — REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,0 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 19, nego u napisu zadka REX, a
radi opetovana natiska napis se prikazuje dvostruk.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teli 1,70 gram. Mod. 4%.
Ima niz.

21. — Isto kao br. 20, nego su ukrasi priestola savim
drugaki, a napis u zadku teče upravno.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teli 1,22 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 21, nego u napisu zadka piknja
pred prvim S, te i drugi ulomak istoga napisa stoji medju
dvije piknje.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teli 1,95 gram. Mod. 5.
Probuen u glavi spasitelja.

23. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: S ST~~E~~
FAIP — S ST~~E~~FAIP — REX.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,49 gram. Mod. jedva
preko 5. Probuen.

24. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KC,
a napis u zadku: S ST~~E~~FAIP — ST~~E~~FAIP — REX.

Safatik Glas. III. 212. Tab. II. 24. po matici u biogradskom muzeju. Teli 2,20 gram. Mod. 5.

25. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—KC,
a u zadku napis: ST~~E~~FAIP — ST~~E~~FAIP — REX.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teli 1,765 gram. Mod. 5.

26. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke
IC—KC, a napis u zadku: S. ST~~E~~FAIP — ST~~E~~FAIP — REX.

Weiz v. Welleheim II. br. 11981. s bilješkom: „G. 9. 1/2 L.
G. e.“ — Pod br. 11982 donosi isti naziv, nego probuen.

27. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke
IA—KC, a u zadku napis: S. ST~~E~~FAIP — ST~~E~~FAIP — REX.

Appel. Repert. II. Bd. II. Abth. str. 798 s bilješkom: solidus. G.
24. m. 27 gr. (1,955 gram).

28. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup sbog raznosti
u kretanju stvari.

Matica u peitanskem muzeju. Teli 1,69 gram. Mod. 5. Probuen.

29. — Priličan br. 1.

Matica u peitanskem muzeju. Teli 1,70 gram. Mod. 5. Probuen.

30. — Priličan br. 1, nego zlo sačuvan te nerazumiv.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,49 gr. Mod. 5%. Urezan.

¹ U istom muzeju ima još osam novaca ove vrsti, od kojih ne-
dobili dotičnih stanjola, a težina njihova jest ovako: 1. — 2,13 gr.;
2. — 1,18 gr.; 3. — 2,09 gr.; 4. — 1,56 gr.; 5. — 1,86 gr.; 6. —
1,86 gr.; 7. — 2,01 gr.; 8. — 2,13 gr.

VRSTA V.

Kralj gologlav sjedi na priestolu s mačem na
krilu položenim.

a. Znakovi u priestolu predka.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na pri-
stolu, piknijastom osjenkom oko glave, do koje podijeljeno
IC—KC; tri piknje osnovno položene do desne noge spa-
sitelja u priestolu, a uz rub teče zubati niz.

Zadak. — Kralj gologlav, punolik, brkat i bradat, dugom
kosom, koja mu se po ravnih vije, sjedi na priestolu
bez naslona, u dugom odjelu. U desnici pri prsih drži
žežlo, komu na vrhu krstić, a u lievici držac mača na
krilu u korici položena. Napis teče naokolo uz okrajni
zubati niz, počin doli lievo: MONS~~T~~ REX—GIS ST~~E~~
FAIP.

Matica u peitanskem muzeju. Teli 2,07 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku
do osjenke IC—KC, do desne noge spasitelja u priestolu
samo jedna piknja, a po jedna pod desnim i lievim spa-
siteljevim laktom; u zadku pak napis se ovako lomi:
HODU~~T~~ REX—IS ST~~E~~FAIP.

Matica u vojt. Montenuro u Beču. Teli 1,95 gram. Mod. 5. Desna
u priestolu dvostruka probuen. **Vidi tab. V. br. 19.**

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u priestolu
predka samo do lievoga ramena spasitelja tri piknje na
trokut.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teli 1,18 gram. Mod. 5.
Probuen dvostruko do glave spasitelja.

b. Do priestola u predku pismena.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u
predku do osjenke IC—KC, a do priestola M—A; u zadku
pak napis: HOM~~T~~ REX—GIS ST~~E~~FAIP.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,79 gram. Mod.
jedva preko 5. Probuen.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola M—O
(ako nije i ovdje A), a u zadku do desnoga laka kraljeva
u polju piknja.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teli 2,0 gram. Mod. 5.
Probuen medju nogama spasitelja i ponješto izlaza.

3. — Isto kao br. 2, nego se stravi drugako kreću, te
u zadku nema piknje do desnoga laka kraljeva, a pis-
mena u napisu ponješto raznoga lika, te svršuje ovako:
ST~~E~~FAIP.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teli 1,545 gr. Mod. 4%.
Vidi tab. V. br. 20.

c. Po jedna zvezda sa svake strane do kralja u zadku.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u
predku do osjenke IC—KC; u zadku pak do kralja u
polju po jedna šestorepa zvezda sa svake strane, a napis:
MONS~~T~~ REX—GIS ST~~E~~FAIP.

Matica u peitanskem muzeju. Teli 1,90 gram. Mod. 5.

d. Do kralja desno cvjet od krina, lievo zvjezda.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke **IĆ—KĐ**; u zadku pako desno do kralja u polju cvjet od krina, lievo zvjezda, a napis kao pod **a. br. 1.**

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,57 gr. M. 5. Podešta izlazan.

e. Do kralja desno zvjezda, lievo jabuka.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do desne noge spasitelja nema piknje; u zadku pako desno do kralja u polju zvjezda, lievo jabuka, a napis kao pod **a. br. 1.**

Appel. Repert. II. Bd. II. Abth. s. 798. G. 14. w. 34 Gr.

2. — Isto kao br. 1, osim razlike u kretanju stvari. Appel. Repert. II. Bd. II. Abth. s. 798. Sodoli. G. 12. w. 34 Gr.

f. Do kralja desno krstić, lievo zvjezda.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u zadku desno do kralja u polju krstić, lievo šestorepa zvjezda, a napis: **MONESTR R6—GIS STEFAMI.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,81 gram. Mod. jedva preko 5. **Vidi tab. V. br. 21.**

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka zadnja riječ **čisto STEFAMI.**

Šafarik Glas. III. 253. Tab. IX. 102. po načrtu, poslano mu od g. Hauke, čuvara českoga muzeja u Pragu.

3. — Priličan br. 2.

C. 6. Täieme. Nuusis. Verlehr. 1879. br. 1709. Ocijenjen 6 talira.

4. — Priličan br. 1.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 2,09 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku na prsih spasitelja piknja, a u zadku napis: **MONESTR R6—GIS STEFAMI.**

Matica u nem. slički kod Schottena u Beču. Teži 1,98 gram. Mod. jedva preko 5.

6. — Isto kao br. 5, nego u napisu zadka zadnja riječ **Stefani** bez piknje.

Matica u gosp. Vil. Trinksa u Pragu. Teži 1,70 gram. Mod. 5. Ocijenjen 6 for.

g. S oboje strane kraljeve po jedan krstić.

1. — Lik isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osjenke **IĆ—KĐ**; u zadku pako do kralja u polju s oboje strane po jedan krstić, nego s dvojaka natiska krstić lievo prikazuje se dvostruk, kao što i napis desno teče dvostruk a raznim pravcem, naime: **MONESTR R6—GIS S IS STEFAMI.**

Matica u gradsk. zem. muzeju. Teži 2,01 gr. Mod. jedva preko 5.

2. — Isto kao br. 1, nego je napis u zadku upravno razpoložen.

Weidt v. Wellenk. II. Bd. II. Abth. s. 11974. G. 9. 3rd L. 8. Gr. Z. g. e. s primjetben, da mu posao veoma slab.

h. Na žezlu kraljevu cvjet od krina.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke **IĆ—KĐ**; u zadku pako lievo u polju

piknje, na žezlu mjesto krstića cvjet od krina, a napis: **MONESTR R6—GIS STEFAMI.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,675 gram. Mod. 4^{1/2}. Kupljen iz sbirke Weizlova br. 11,972 za 17 for. 30 novč. **Vidi tab. V. br. 22.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću, te u predku do osjenke **IĆ—KĐ**, a u zadku lijevo u polju nema piknje.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,79 gram. Mod. skoro 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IĆ—KĐ**; u zadku pako na žezlu cvjet od krina osobita lika, u polju nema piknje, a napis počima sa krstićem: **MONESTR R6—GIS STEFAMI.**

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,83 gram. Mod. 5. Izdala ga Weseler Tab. II. br. 21. Probijen gori desne do glave spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IĆ—KĐ**; u zadku pako nema piknje u polju, a napis: **MONESTR R6—GIS STEFAMI.**

Šafarik Glas. III. 216. Tab. III. 32. po srbskom ljetopisu g. 1826. Steč. II. br. 6. Izdala ga i Lorenzschader str. 37. br. 2. ali nevjerno.

5. — Isto kao br. 4, nego stvari na novcu teku drugakao.

Po otisku g. Drs. Luschina iz Grada iz matice kod vojvode Windisch-Graatz. Teži 1,65 gram. Mod. 5. Ozljeđen na glavi spasitelja.

6. — Isto kao br. 4, nego u zadku do desnoga ramena kraljeva u polju piknje, a napis ovako: **MONESTR R6—IS STEFAN. HI.**

Matica u gradskom zem. muzeju. Teži 1,98 gram. Mod. 4^{1/2}. Probijen na nogu spasitelja.

7. — Isto kao br. 6, nego u zadku do kraljeva ramena nema piknje, a slova su u napisu sasvim drugoga načina: **MODETA R6—IS STEFADI.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,90 gr. Mod. skoro 5.

i. Novci, u kojih nema do sad bilježenih oznaka, a u napisu zadka riječ regis ovako se lomi R6—GIS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego drugi kalup, te u predku do osjenke **IĆ—KĐ** razito položeno; u zadku pako napis: **MONESTR R6—GIS STEFAMI.** Krstić na žezlu steći upravno pod **G** riječi **regis**, a boča mačeva udara na **H** riječi **Stefani**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,75 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu zadka ima **R6—GIS.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,79 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego boča mačeva udara na **N** riječi **Stefani.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,66 gram. Mod. 4^{1/2}.

4. — Isto kao br. 1, nego boča mačeva udara na **N** riječi **Stefani.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,82 gram. Mod. 5. Probijen desna u glavi spasitelja.

5. — Isto kao br. 1, nego krstić stoji kao o sebi lijevo žezla, te leži pod **R** riječi **regis**, a boča mačeva udara na **N** riječi **Stefani.**

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,95 gram. Mod. 4^{1/2}.

6. — Isto kao br. 5, nego krstić stoji upravno na vrhu žezla. Žrdy str. 21. br. 28 (Dr. Star). Mod. 4^{1/2}.

7. — Isto kao br. 5, nego krstić stoji upravno na vrhu šezla, a bočna mačeva pada medju **K** i **H** rieči *Stefani*.

Matica u g. C. Pisačere u Trstu. Teli 1,50 gram. Mod. 4%.

8. — Veoma priličan br. 1.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,79 gram. Mod. 5.

9. — Veoma priličan br. 1.

Welz von Wellenheims II, Bd. II, Abth. br. 11,973, s primjetom: G. 9. $\frac{1}{2}$ L. 4. Gr. S. g. c.

10. — Isto kao br. 1, nego u napisu mjesto **G** i **H** stoji čisto **E** i **D**, krstić kao da je prilijepjen na polovicu šezla i pada pod **K** rieči *moneeta*, a bočna mačeva udara na **K** rieči *Stefani*.

Matica u numis. skrbi kod Schottena u Beču. Teli 2,08 gram. Mod. 4%.

11. — Isto kao br. 1, nego krstić na šezlu u zadku prodire medju pismeni **R** i **G** rieči *regis*, te jih razstavlja, a obraz pismena dosta je od prijašnjih različan.

I. v. Reichel *Serbius etiam Moneza*. Tab. IV, br. 12. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku **IQ**—**XK**; u zadku pako desno do glave kraljeve piknja, a bočna mačeva udara na **K** rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 2,01 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku **IQ**—**FD**, u zadku pako krstić na šezlu smiera medju **R** i **G** rieči *regis*, a bočna mačeva stoji iznadno sa **K** rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 1,77 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 1, nego rieč *regis* u napisu zadka stoji ovako: **RG**—**GIS**, a bočna mačeva udara medju **K** i **H** rieči *Stefani*.

Matica u g. Doboskya u Pečti. Teli 1,45 gram. Mod. 5.

15. — Mnogo priličan br. 14.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 2,25 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 14, nego u zadku lijevo do kralja u polju tri piknje osovno položene, a bočna mačeva udara medju **F** i **A** rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 1,86 gram. Mod. 5.

17. — Isto kao br. 14, nego do osienke u predku **IG**—**GG**; u zadku pako krst pravecem medju **R** i **G** rieči *regis*, a bočna mačeva udara na **K** rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 1,91 gram. Mod. 5.

18. — Isto kao br. 14, nego u napisu zadka za slovkom **RG** rieči *regis* mjesto piknje stoji lacić, a bočna mačeva pravecem medju **F** i **K** rieči *Stefani*.

Matica u g. Doboskya u Pečti. Teli 1,90 gr. Mod. jedva preko 5. Probajen lijevo u osienki spasitelja.

19. — Isto kao br. 14, nego samo za slovkom **RG** rieči *regis* u napisu zadka vidi se piknja, krstić smiera medju **R** i **G** rieči *regis*, a bočna mačeva medju **F** i **K** rieči *Stefani*.

Matica u g. Doboskya u Pečti. Teli 1,99 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 1, nego drugi ulomak napisa do osienke u predku stoji nakoso raspoložen, a u zadku bočna mačeva udara na **K** rieči *Stefani*.

Matica u g. savjet. Simića u Zagrebu. Teli 2,04 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 20, nego ima **RG**—**GIS** u napisu zadka, a bočna mačeva pada medju **K** i **H** rieči *Stefani*.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 1,93 gr. Mod. 4%.

22. — Isto kao br. 20, nego krstić na šezlu u zadku stoji pod **R** rieči *regis*.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,95 gram. Mod. skoro 5.

23. — Isto kao br. 22, nego u napisu zadka **RG**—**GIS**

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teli 1,545 gram. Mod. 4%. Probajen na lijevo nogi spasitelja.

24. — Isto kao br. 1, nego u zadku napis: **MONETA RG**—**GIS STGFAH**, krstić na šezlu pravecem na **G** rieči *regis*, a bočna mačeva na **A** rieči *Stefan*.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,87 gram. Mod. skoro 5%.

25. — Isto kao br. 24, nego krstić na šezlu u zadku smiera medju **R** i **G** rieči *regis*.

Matica kod g. Antoniana u Novom Sadu. Teli 1,60 gram. Mod. skoro 5. Probajen dvostrukom i na rubu veoma uzdužno.

26. — Isto kao br. 24, nego krstić na šezlu u zadku pravecem medju **R** i **G** rieči *regis*, a bočna mačeva medju **F** i **A** rieči *Stefan*.

Matica u g. Doboskya u Pečti. Teli 1,60 gram. Mod. skoro 5. Probajen desno u priestolu i okrenut.

27. — Isto kao br. 26, nego u napisu zadka u rieči *regis* **G** mjesto **G**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 1,77 gr. Mod. skoro 5.

28. — Isto kao br. 24, nego drugi ulomak napisa do osienke u predku neuredno je raspoložen, krstić pravecem na **R** rieči *regis*, a bočna mačeva medju **A** i **H**.

Matica u braće Kraus u Pečti. Mod. 4%. Ocenjen 10 for.

29. — Isto kao br. 24, nego bi imao u napisu zadka u rieči *regis* **C** mjesto **G**.

Šafatik Glas. VII, 200, Tab. I, br. 4, po matici u biogradskom muzeju. Teli 1,67 gram. Mod. 4%.

30. — Isto kao br. 24, nego u predku do osienke **IC**—**XG**, a u napisu zadka za slovom **GIS** rieči *regis* bila bi piknja.

Welz v. Wellenheims s. 563, br. 11,972. — G. 9. $\frac{1}{2}$ L. S. g. e.

31. — Isto kao br. 24, nego na koncu napisa u zadku krstić.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,39 gram. Mod. 5. Probajen lijevo u priestolu.

32. — Isto kao br. 24, nego u napisu zadka u rieči *regis* ono **E** otvoreno, a na koncu napisa znak skratice **'**.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,61 gram. Mod. 4%.

33. — Veoma spodoban br. 24.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,69 gram. Mod. skoro 5.

¹ Tri spodobana br. 24 nalaze se opisana kod Štečkina Cat. Num. Inst. Nat. p. 44. n. 37, 3—5 oznaka:

IC. XC. *Efigies Christi in cathedra sedantis, capite cruce nimba ornata*.

MONETA REGIS STEFAN. *Efigies regis Stephanus in throno sedantis manusque dexteræ sceptrus, sinistra gladius regnum impunitum in gressu tenetis. Arg. pond. 36 gram. Tab. V. LL. N. 54.*

Solidus. Arg. 32 gram. Ib. N. 55.

Solidus. Arg. 31 gram. Ib. N. 56.

I shdja su navedene slike tih novaca pod označenim brojevima, nego tako zločesto i neuredno, da nemaloček ni uno, što je u opisu označeno, razaznati. Jedina stvar, koja se točno vidi, jest ta, nazime da u br. 54 do osienke spasitelja u predku stoji **IQ**—**XG**, a ne kao što je on gori u opisu zaključio.

14. — Isto kao br. 13, nego u predku do osjenke **IC** — **+**; u zadku pako medju nogama kraljevima tri piknje na trokut, i pod lievim pazuhom jedna, a napis ovako: **X STEFAN — R IDH**, ovo zadnje slovo na način eveta od krina.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,0 gram. Mod. 5. **Vidi tab. V. br. 24.**

15. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IC** — **XC**, a u zadku napis: **+** STEFAN — VS REH.

C. G. Thiem. *Nomis. Verkehr 1870. br. 1708.* Davao ga je pet talira.

16. — Isto kao br. 1, nego se čini, da je u predku lievo **H**, a desno ništa; u zadku pako napis: **ST** / / / — / / / **REX**.

Appel. *Report. II. Bd. II. Abth. 798.* s primjetbom: „**G. 14. u. 34 Gr.**“ Daje ga Stjepanu pravljionanu.

17. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IC** — **XC**; u zadku pako napis: **STEFP** — **R ESH**. Nema piknja nigdje.

Wellenhein *II. Bd. II. Abth. str. 506. br. 11970.* s primjetbom: „**G. 9. 2/2 L. 2 Gr. Loch, g. e.**“

18. — Priličan br. 17.

Wellenhein I. c. br. 11971, a piše o njem ovako: „*Desgl. eben so, aber G verweicht. G. 9. 2/2 L. 5 Gr. Z. g. e.*“

b. Napis slavenski u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik sjedi na priestolu, osjenkom piknjastom oko glave, do koje podjeljeno **IC** — **+**; knjigom u skuta. Uz rub piknasti okrug.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u odjelu tjele prilagodjenu, sjedi na priestolu bez naslona; u desne k boku prigibljenoj drži žezlo s krstom na vrhu, a u lievici držak golega mača na krilu položene. Do lievog ramena u polju i dolje do lieve noge kraljeve u priestolu piknja. Napis teče naokolo, počam gori desno: **TE** / / / — **KRML**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 1,86 gram. Mod. jedva preko 5. Probulen lievo do osjenke spasitelja.

2. — Isti lik kao br. 1, nego u zadku napis: **/ STEF** — **H — b KRML**, a nema piknja.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,49 gram. Mod. 5. Ureza, probulen i izgledan.

3. — Isto kao br. 2, nego napis u zadku: **TEFAN** — **KRML**.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 2,12 gram. Mod. 5. Probulen lievo u priestolu spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do priestola u polju **B**, a do osjenke **IC** — /; u zadku pako samo se nje-koje crte rieci **KRML** prikazuju.

Ab. Dom. Sestini. *Dissert. sopra alcune monete armene dei principi Rapineschi della collezione Asmussi. Licorno 1790. 4. Tab. II. n. IX. p. 29. 38.* Ovaj ga prispisa Hethumu II armen. kralju (1289—1293). V. Čedr str. 21. br. 27.

5. — Lik isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IC** — **+**; drugako razpoloženo, a do priestola **K — P**; u zadku pako nema piknja, a napis: **+** **STEFP** — **b KRML**.

Matica u g. Antoniana u Novem Sadu. Teli 2,02 gr. Mod. 5%. **Vidi tab. VI. br. 1.**

* Vjerovatno isto kao slijedeći.

6. — Isto kao br. 5, nego u zadku napis: **X STEFP** — **KRML**.

Po slike Šafrikovoj iz matice kod Verkovića. Teli 20 gram. Mod. skoro 5. Probulen drostruko nad glavom spasitelja. Prinećuje Šafrik, da Verković ima još jedan isti novac, na kom napis ovako: **+** **STEFP** — **b KRML**.

7. — Isto kao br. 5, nego u napisu zadka nema piknje. Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,96 gr. Mod. 5%. Probulen.

8. — Isto kao br. 7, nego se stvari na novcu drugako kreću.

Matica u Biogradskom muzeju. Teli 2,05 gram. Mod. 5%.

9. — Priličan br. 7.

Matica u biogr. muzeju. Teli 1,65 gram. Mod. 5%. Probulen.

10. — Priličan br. 7.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,80 gram. Mod. 5%. Probulen u glavi spasitelja.

11. — Priličan br. 7.*

Matica kod čitaonice u Biogradu. Teli 2,22 gram. Mod. skoro 6.

12. — Isto kao br. 7, nego napis u zadku počima sa **X**. Matica u v. Montenuovo u Beču. Teli 1,85 gr. Mod. jedva preko 5.

13. — Isto kao br. 5, nego do priestola u polju predka **H — b**; u zadku pako napis: **+** **STEFP** — **H — b KRML**. Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 1,618 gram. Mod. 5%.

14. — Isto kao br. 13, nego krst na žezlu i brk mačev u zadku teku drugim pravcem, a napis počima sa **X**.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 1,76 gr. Mod. 5%. **Vidi tab. VI. br. 2.**

15. — Isto kao br. 13, nego i ovdje krst na žezlu i brk mačev u zadku teku drugim pravcem.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 1,61 gram. Mod. 5%.

16. — Isto kao br. 13, nego u zadku napis: **X STEFP** — **H — b KRML**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Kupljen iz Welzloove skirke za 90 for. (II. Bd. II. Abth. n. 11969). Teli 1,965 gram. Mod. 5%. Probulen lievo u priestolu.

17. — Isto kao br. 16, nego krst na žezlu i brk mačev u zadku drugako se kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,98 gram. Mod. 5%. Probulen lievo u priestolu, a jako poslačen.

18. — Priličan br. 17.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 1,715 gram. Mod. 5%.

19. — Priličan broju 17, nego u zadku desno u polju do kraljeve lievice tri piknje na trokut.

Matica u g. Vil. Trincksa u Pragu. Teli 1,76 gram. Mod. 5%.

20. — Isto kao br. 16, nego krst na žezlu i brk mačev u zadku drugako se kreću.

Matica kod očen. društva u Biogradu. Teli 1,74 gram. Mod. 5%.

21. — Isto kao br. 16, nego krst na žezlu i brk mačev u zadku teku drugim pravcem.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,85 gram. Mod. 5%. Probulen desno u priestolu.

* Svi ovi novci, ako jedan s drugim sravniti, u kretanju strazi na njih prikazanih neodaraju, te ćeš lako opaziti po koju ako i maleznu razliku.

22. — Priličan broju 21.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,23 gr. Mod. 5. Probušen na desnoj nogi spasitelja. Izdao ga je sasvim teđno Wesseler Tab. III. br. 6.

23. — Priličan broju 16.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,59 gram. Mod. 5. Probušen desno u polja.

24. — Priličan broju 16.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,91 gram. Mod. 5. Probušen desno do spasitelja.

25. — Priličan broju 16.

Loesnghacher str. 36 br. 1. — Šafarik Glas. III. 215. Tab. III. 29. — Erdy str. 20. br. 25. Mod. jedva preko 5.

26. — Priličan broju 16.

Loesnghacher str. 36. br. 2. — Šafarik Glas. III. 215. Tab. III. 30. — Erdy str. 20. br. 26. — Mod. skoro 5.

27. — Priličan broju 16.

Reichel Serbiens alte Münzen str. 8. br. 2. Tab. XIII. br. 9.

28. — Priličan br. 16. nego imao bi desno do kralja u zadku zvezdice a lievo krst.

C. g. Thieme. Numis. Verkehr 1870 br. 1710, pozivljuje se na Erdyev br. 26.

29. — Isto kao br. 16. nego napis u zadku ovako: + СТЕФАН — И — б КРАЛ — ЈА.

Matica kod učenoga drukčiva u Biogradu. Teli 1,75 gr. Mod. 5.

30. — Isto kao br. 29. nego u zadku krst na žezlu i brk mačev drugako se kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,98 gram. Mod. 5%.

31. — Veoma priličan br. 29.

Matica u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

32. — Isto kao br. 15. nego napis u zadku ovako: + СТЕФАН — б КРАЛ.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,55 gram. Mod. 5.

33. — Priličan broju 32.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,58 gram. Mod. 5. Probušen.

34. — Priličan broju 32.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,505 gr. Mod. 5. Probušen.

35. — Priličan broju 32.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,63 gram. Mod. 5%.

36. — Isto kao br. 1. nego drugi kalup, te u predku do priestola D(crtom razito presičeno) — И; u zadku pako napis: + СТЕФАН — б КРАЛ.

Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teli 2,29 gr. Mod. jedva preko 5. Probušen desno u priestolu.

37. — Priličan br. 36. nego u zadku krst na žezlu i brk mačev drugako se kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 2,11 gram. Mod. 5%.

38. — Priličan broju 37.

Šafarik Glas. III. 214. Tab. III. 27. po matici u biogradskom muzeju. Tekio bilo 2,265 gram. Mod. 5%.*

* Po Šafariku dva ovakava novca nalaze se u skrbi g. Avramu Petronićevoj u Biogradu, nego je vjerojatno, da jih je g. Petronićevo darevno biogr. muzeju, te da su gori navedena.

* Po istom Šafariku bio bi ovakav novac u skrbi prof. Konst Brankovića.

39. — Isto kao br. 36. nego u napisu zadka posle riječi Stefan nevidi se б, te napis ovako: Т СТЕФАН — КРАЛ, ali je na početku drugega ulomka novac malke izgledan. Stvari se ipak na novcu drugako kreću.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 2,14 gr. Mod. 5%. Pkločis gosp. Konst. Branković prof. na velikoj školi u Biogradu. Vidi tab. VI. br. 3.

40. — Priličan broju 39. nego u zadku krst na žezlu i brk mačev tek u drugim pravcem.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,95 gram. Mod. 5.

41. — Priličan broju 40.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,88 gram. Mod. 5. Probušen lievo do spasitelja.

42. — Isto kao br. 36. nego lievo do priestola u polju pismenu nema traga.

Šafarik Glas. III. 215. Tab. III. 28. po matici kod Dra. Medovića u Polarevom. Mod. 5%. Imala ušicu.

43. — Isto kao br. 1. nego u predku do priestola D(crtom razito presičeno) — И; u zadku pako napis: + СТЕФАН — б КРАЛ.

Matica u g. Antonijana u Novom Sadu. Teli 2,17 gr. Mod. 5%. Probušen u glavi spasitelja.

44. — Isto kao br. 1. nego u predku do priestola u polju Р — В; u zadku pako napis: + СТЕФАН — б КРАЛ.

Matica u g. Antonijana u Novom Sadu. Teli 1,81 gr. Mod. 5%.

45. — Isto kao br. 1. nego do priestola u predku Р — Р, a u zadku napis: Х СТЕФАН — б — КРАЛ.

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teli 1,61 gr. Mod. 5%. Dvojako probušen.

VRSTA VII.

Kralj pod krunom sjedi na priestolu sa zemljokrugom u lievici.

1. Predak. — Spasitelj na krstu punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, a do nje podjeljeno ИО — ХО, i knjigom sa pet piknja označenom u skutu. U krstovih mišicah za glavom spasitelja po jedna piknja. Do priestola u polju na svakoj strani po jedan krovni evitak. Uz rub teče piknjasti niz.

Zadak. — Kralj pod otvorenom krunom, u dugom i širokom odjelu, sjedi na priestolu bez naslona; u desnici pri prsima drži žezlo sa krovnim evitkom na vrhu, a u lievici pruženoj zemljokrug, nad kojim se diže dvostrojni krst. Na pasu kraljevu vide se tri x. Napis, teče naokolo uz rub, počinje dolje lievo: СТЕФАН — РИ — И — РИХ.

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teli 2,21 gram. Mod. 5. Probušen na glavi desno i dolje u desnoj nogi spasitelja.

2. — Isto kao br. 1. nego u predku na krstovih mišicah nema ništa, a knjiga je na skutu sa četiri piknja označena; u zadku pako napis: СТЕФАН — А — ИИ — РИГ.

Po otisku matice u peštanskom muzeju. Teli 2,07 gr. Mod. 4%. Izdao ga Wesseler Tab. III. br. 8.

3. — Isto kao br. 1. nego u predku do osienke ИС — ХС, a u krstovih mišicah do glave spasitelja po jedan x; u zadku pako u nožicah priestola po jedan krstić +.

Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teli 2,11 gr. Mod. 4%. Vidi tab. VI. br. 4.

4. — Isto kao br. 1. nego u krstovih mišicah u predku po jedan x, a u nožicah priestola u zadku po jedan kr-

stić +, i krstic visi o nizu na vratu kraljevu, a napis u zadku svršuje sa RG+.

Čeđ str. 23, br. 35 (Dr. Star). Mod. 5.

5. — Veoma priličan br. 4.

Čeđ str. 23, br. 36 (Dr. Star). Mod. 4%.

6. — Isti lik kao br. 1, nego nepodpruno izrazen; te u zadku nema bezla u desnici kraljevoj, a napis bio bi: STEFA — N — REX.

Luczenbacher str. 42, br. 2, i po njem Šafalik Glas. III. 217. Tab. III. 33. Mod. 4%.

BAKRENI NOVCI STJEPANA DRAGUTINA.

Od kralja Dragutina poznato nam je šest bakrenih novaca. Ali smo jih razdijelili na dve vrsti, jer od njih pet sudara podpruno sa IV. vrsti njegovih srebrnih novaca, a šesti sa V.

VRSTA I.

Kralj gologlav drži barjak.

1. *Predak.* — Spasitelj punolik sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje IC—XC; u priestolu pod lievim laktom spasitelja debela piknja.

Zadak. — Dve osobe stojeće, gologlave, punolike. Desno sv. Stjepan, piknijastom osienkom oko glave, u dugom odielu, desnicom pruža lijevo stojećemu kralju barjak, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Kralj u dugoj dolami desnicom prima barjak izpod svetiteljeve ruke, a u lievici malko podvignutoj drži smotak. Od napisa jedva se razaznaje: S||||| — STG||| — REX.

Matica u car. muzej. kabinet u Beču. Teži 2,92 gr. Mod. 5%. Dvostruko probulen i malo deoblast.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IX—XI, a piknja mu na prsih mjesto pod lievim laktom; u zadku

pako dolje do motke barjakove lijevo kao zvezdica, a napis: 2 STEFAN — STEFAN — REX.

Matica u S. Ljubovi. Teži 1,12 gram. Mod. 4%. Počebren.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—XC, a knjiga je u skutu označena jednom piknjom; u zadku pako napis: STEFA — STEFAN — REX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu s imenom sa g. savjet. Simićem, koji dobi ovaj novac iz Sremu. Teži 1,96 gram. Mod. jedva preko 5. Probulen nad glavom spasitelja. **Vidi tab. VI. br. 5.**

4. — Veoma priličan br. 3, nego do osienke u predku IC—XC.

Matica u Dr. Luschina u Graden. Teži 1,34 gram. Mod. 5. Probulen u osienki spasitelja lijeve.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—XC, a pod lievim laktom nema piknje; u zadku pako radi pokvarenosti novca nije se samo od napis razaznaje: // / GAR — 12 // OZII — REX, te ovo zadnje X leži na motki.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, krpjena u g. Krkoza bankira u Peći. Teži 1,26 gram. Mod. 5%. Probulen dolje u polju. Počebren.

VRSTA II.

Kralj gologlav sjedi na priestolu s mačem na krilu položenim.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje podjeljeno IC—XC, knjigom na skutu, a piknja mu na prsih.

Zadak. — Kralj gologlav, punolik, ravnom osienkom oko glave, sjedi na priestolu bez naslona, u desnici pri prsih drži bezla s krstićem na vrhu, a u lievici držak mača na krilu u korici položen. Napis, počam dolje lijevo: MONESTER REX — GIS STEFANI.

Matica u vojvoda Montenegrinu u Beču. Teži 1,24 gr. Mod. 4%. Dvostruko probulen. **Vidi tab. VI. br. 6.**

STJEPAN UROŠ II. MILUTIN.

Naslov: Стефан Урошъ, по милости божијем краљ (1275—1321 — Misl. 71).

зда Стефанъ Урошъ, да и многогранични Стефанъ Урошъ (1275—1321. — Misl. 72).

господинъ краљ Стефанъ Урошъ (1275—1321. — Misl. 83).

и да се славоглави и югочистији самодржавни краљ је са српскимъ земљама и поморскимъ грческимъ странимъ господарственији Стефанъ Урошъ (1286. — Misl. 561).

зда Урошъ краљ Стефанъ (1302. — Misl. 63).

зда рати твоји Стефанъ Урошъ, самодржавни краљ српски и поморски (25. оцједа 1305—1307. — Misl. 67). Magnificus princeps dominus Urosius Dei gratia Rasic rex illustris (27. оцједа 1308. — Гласник XXVII. 310).

Urosius Dei gratia Dalmacie, Croacie, Dyoclis, Servie, за Rasic rex et dominus totius maritimi regionis (25. оцједа 1308. — Гласник XXVII. 326).

Ego Stephanus Uros, servus dei, rex omnium terrarum serbiorum et litterum (1314. — Inscriptio serbica Misl. 70).

Urosius rex Rasic et Dicelie, Albania, Bulgaria et totius maritimi de gulfu adriatico a mari usque ad flumen Danubii magni (1319. — Arkit. IV. 350).

Стефанъ Урошъ Христу богоју краљ, милостно божјем краљу, самодржавију је са српскимъ земљама и поморскимъ хтијору (1300—1321. — Misl. 84).

Стефаноу Урошоту крајорому, је са српскимъ же краљу и самодржавију је са српскимъ и поморскимъ земљама (1302—1321. — Misl. 74).

господинъ ив архимандритскији краљ је са српскимъ земљама и поморскимъ Стефанъ Урошъ (1302—1321. — Misl. 82).

Стефанъ Урошъ крајору, је са српскимъ же краљу и самодржавију је са српскимъ и поморскимъ земљама (1302 до 1321. — Misl. 78).

зда грчески Стефанъ краљ Урошъ крајору... и и самодржавију је са српскимъ земљама и поморскимъ (1322 [6830] — Misl. 562).

si grčkih gradova prisvoji. Od tada je rat s Grej neprekidno napredovao, te se nastavio i za Andronika, kog g. 1282 Mihaila nasliedi. Ove godine provali Grej i Tatari u Srbiju, i mnogo popljenie. Milutin, iznenada zatećen, morao je povući na red u tvrdjave i u planine; ali čim oni natrag sakupivši svoje sile i bratove, nepočasni provaliti u grčke zemlje, te mu podje za rukom sve naokolo porobiti, i nješkoja si mesta pritegnuti. Krstić veli, da mu je ugar.-hrv. kralj Stjepan g. 1286 odustio Bosnu kao miraz za kćer Jelisavetu; nego iz papinske poslanice od 24 trav. 1291 izlazi, da je Stjepan Dragutin a ne Stjepan Uroš II posjedovao nješto malo zemljista u Bosni, gdje papa uslied kraljeve molbe poslao bjase njekoliko svećenika, da potvrde na pravu vjeru obrate. Malo kašnje Tatari pod Nogom, iztjeravši Trtra iz Bugarske a postavivši Smilea za cara, kanili su udariti i na Srbiju; no Milutin po poslanih s njima se izmiriti znao, davši jim taoce, a medju ovimi i sin mu Stjepan. Kroz to često upadale u srbske priesle Šisman carigradski načelnik u Vidinu. Danilo pri-povieda, da ga je Milutin pobedio, i natjerao u Vlaiku, te se s njima napokon smirio pod uvjetom, da si uzme za ženu kćer srbskoga župana Dragote. I s bugarskim Smilcem borio se uspjehom, te ga prisilio, da za ukrijepljenje mira ustupi svoju kćer njegovu sinu Stjepanu za ženu. God. 1296 stade opet napadati u grčke zemlje, i sada srećno. Grčke dolazeće na odkup, višekrat potuće, te jih napokon prisili, da se u Solun zaklone. Andronik, da ga se riesi, ponudi mu za ženu svoju sestru Evglogiju, udovicu tripeutinskoga cara; ali posto ga ova nehtjela, morao mu sam car svećano u Solunu veljače 1299 ili 1300 izvući svoju kćerku Simonidu, tada za brak sasvim nesposobnu. Zamak je Jelena, Milutinova mati, sve moguće rabila, da tu osnovu razstope. Nego do mala želja njegova, da sve više protegne granice srbske, učini da zaboravi na sveze roda i mira sa carigradskim dvorom. God. 1307 uslied ponude saveza proti iztočnomu caru učinjene mu od Karla Valois napuljskoga kralja, Milutin odprav u Italiju svoje poslanike Marka Lukarića Dubrovčanina i Trivuna Mihajlovića Kotoranina, te ovi 15. ožujka 1308 u njegovo ime sklopili s Karliom dotični ugovor, potvrđen pako 9. srpnja 1309 samim Milutinom. Ovaj si pridržavao njeke grčke prediele u slučaju, da bi Karlu poslo za rukom predobići Carigrad. Karlov sin bio bi uzeo za ženu Milutinovu kćer od Jelisavete imenom Cariću ili Zorici. No sve to ostalo kao puka želja¹. Vjerojatno, da se Milutin Karlu iznevjerio, a sve tiesnije se k Irini prigibao, koja je po smrti muža poglavito o tom nastojala, da pomoću Milutinu protisne na carski priestol svoga sina Dimitrija na škodu pravih baštinika sinova Andronikovih od prve žene. Ovo sverdnije drživanje Milutinovo s istočnim dvorom napokon dozlogrdi srbskomu plemstvu, koje, da ono razvrgne, stavi se da nagovori mu sina Stjepana, tada upravitelja Zete, neka se na otca podigne i silom mu krunu otme (1309). Stjepan se puni zavesti; no otac, upućen o tih namjerah, umah velikom silom pohiti proti sinu, i sretne ga kod Bojane. Sin se pokori oteu, a ovaj ga odpravi u Skoplje, te malo zatim zapoviedi, da mu oči izbjiju, te da ga u Carigrad sa sinovi Dušanom i Dušicom odvedu. Drornjeći ga ipak neosliepe, nego mu samo na izliku oči zavežu, i

u Carigrad odprate². Kašnje Milutin uz molbu svojih velikasa oprosti sinu i pozva ga natrag u Srbiju. Po Danilu (str. 169) vrati se decanski sa sinom Dušanom a da se **вртогорско махомо уједи**, te veli, da mu je otac ustupio neki dio zemlje (po *Zambakna Dioklija a po drugih Badinje*), neka s njim upravlja.

Ob odnosajih Milutinovih s Ugarskom, tada na stranke razrepljenom a po njih veoma uzburkanom, nemamo viesti do g. 1314, kada Milutin, nezna se s čega, vjerojatno s toga, što je Ugre osvadiao, da mu brata Dragutina hodre, neka mu oduzme krunu, provali u ugarske zemlje. Tada po poslanih ponudi Mletčanom savez, zapita jih ortija, i dozvoli jim, da slobodno kroz njegove zemlje putuju u istok (*Listine I. 166*). Papa uslied molbe kralja Karla pozva tada sve ugarske stranke, da se slože proti občemu neprijatelju; nego se u to Milutin povratio bio u Srbiju, da odpravi svoje čete u pomoć lastu si Androniku od Prsića naca napadnutu.

Po smrti brata Dragutina, kako smo gori napomenuli, Milutin zauze njegove zemlje, a Vladislava, Dragutinova sina i baštinka, u tamnicu bac. Karlo Robert ugarski kralj nije mogao pregresti, da si mirno Milutin prisvoji zemlje, date u miraz Katarini ženi Dragutinovoj od njezinu oteca Stjepana V ugar.-hrv. kralja. Toga radi sklopi savez proti Milutinu sa Filipom od Taranta³ i Mladenom hrv.-bosanskim banom, a papa ga na to besdro i podpmagao. Karlo udari vojskom iz sjevera u Srbiju, pjačnjem dosta škede nanese, ali je do mala morao natrag u svoje zemlje, gdje mu se silnim prevratom na blizu grozilo. Mladen priote nješa mesta u Mačvi, a Filip isto tako u arbanaskom primorju.⁴ Tako se Milutin i te veoma opasne pogibelji srećno riešio.⁴

Krstić veli, da se je Milutin trajno nalazio u prijateljskoj svezu sa Dubrovčanima, jer da je dobro znao, kako su mu njihovi trgovci od velike koristi za sami razvitak svoga naroda; nego to nije tako. Rastić (str. 247) povieda, da su mu Dubrovčani, čim je priestol zasjao, odpravili poslanike na radovanje, i da jim tom prigodom stare pogodbe i povlastice potvrdio; ali primećuje: *ma presto si consolle rarissimo farsi legitimate azioni, da chi nos ha legittimi i natali*. Nastavlja pak, da jih je najprije spremirivao radi vino-grada, koje su oni obdičavali na srbskom zemljistu, i da

¹ Zambak (Gl. XI. 45) kaže, da je Simonida nastala mula na nemilost proti Dečanskomu. Ona u punoj mladosti (?) a za staru čevjaku udala, priljubi Stjepana, a on ju odlaže. Simonida, da mu se osveti, tuli ga s pokutom prelijebom, te ga otac odsepi i prognao daje. Ali tada Zambak opet veli, da je Dečanski u Carigradu uđeno primljen bio i počestjen, i kašnje vjagno natrag odpravljen (str. 63); a to se s onim nipošto nedaje. Liepe ti ipak osnute za nase dramaturge.

² Filip slatisti papa Ivana XXII o tom savezu sa njegovim rođacem Karliom i Mladenom proti Milutinu, a papa svojim poslaničom od 9. svib. 1318 te zakane odobravao (*Theoricus Hung. I. 830*).

³ Pomagali su Filipu ajekoći ondješnji velikaci. Imešo popinu poslanici upravljenju 17. lip. 1318 *Mentul Menseatio comiti Cisanie, Andreu Menseatio regni Albanie moresculo, et Theodoro Menseatio protobiscopatori*, u kojoj jih hvale, što su kao katolici ustali gesti nasilstvu illius regis perpediti *Rusie nemus teri scismatice et religiosis christiane totaliter insimici*, te jih bodri, da ustraže do kene. Isto je tako pisao *Guillelmo Bleuniensis protobiscopatori, Guillelmo Aranensis protobiscopatu, Caloiannus Bleuniensis comiti, Pseudo Materano, ceterisque baronibus regni Albanie, et Bladislaus Genuae Diocles et moritima Albanie comiti* (*Theim. I. e. 831*).

⁴ Papa 2. srp. 1320 zasoli cara Fridrika, neka posode Karlo, koi de dictis schismaticis feliciter triumphaverit, ita quod regnum Macedoniae (?) de mandatis illorum erexitur, sur subdidit dictum (Theim. I. e. 470). Pako želja. Thimon XVIII. 220, Katona VIII. 416, itd. Isučaju krivnja neuspjeha na Mladenu, naime da se ovaj iznevjerio, te da je sve propao, ali to nedokazano.

¹ Krstić zagadja, da se je u ovo doba Irina mati Simonide dogovarala sa Milutinom o spojenju srbske i istočne države u jedno tijelo pod Milutinovom krunom; da je to tako upravo bilo, ne bi se bio Milutin ni postio u dogovore sa Karliom, da si napokon samo jedan okrajak grčkog carstva pritegnje.

su mu se obvezati morali na danak od 2500 perpera (*V. Mikl.* 55). God. 1306 iznenada velikom silom provali u dubrovački kotar i strašno ga popljeni.¹ God. 1308 bilo je razmirice, što nije htio pristati, da se međusobno ubojeće smrću kazne, nego da se ostane pri starom običaju, naime da plate 500 perpera. Ali se do veće razpre dodje po smrti Uroševe matere Jelene, vladateljice primorskih srpskih pokrajina, koja je uvek Dubrovčane branila i štitila. Lastovljani, nemogući trpit više dubrovačku deračinu, uteku se Urošu, tvrdiće, da su jednom neposredno spadali na srpsku državu. Uroš primi tužbe, i velikom vojskom obkoli Dubrovnik; no videći, da ga osvojiti nemože, potrobi sve naoko i kući se povrati, a dubrovačke trgovce u Srbiji pokrade (*Rastić str. 264*). Malo kašnje radi Menca Minetića, sukrijeva u Ostrovičkoj buni dade opet povratati dubrovačke trgovce. Mletčani mu tada (*10 srp. 1317*) odpraviše kao poslanike And. Dandula i Pet. Polana, neka mu navieste, da su Dubrovčani mletački podanici, ali zbabava. Samo na molbu bosanskoga bana bude mir, te ga Dubrovčani izvezli u Bar na pohod hrama s. Nikole. (*V. Rastić str. 284. Listine I. 295*).

Za Milutina sve više se dizao ugled srpske države kod susjednih naroda. I nutnji se uzroči državni po valjanih zakonih sve bolje razvijao; a navlastito trgovaci poslovi jako se tada promakli. Kralj pakao dao je sagraditi mnogo manastira, i mnogo je trošio na sirotinju. Digao je i ljeđih dvorova za svoj stan, i sjajnije opredjelio dvorske službe.

God. 1321 u što se spremao, da pohiti u Carigrad i smiri Andronike, otea i sina, pusti ga snaga, te se do mala prestavi u svom dvoru u Nerodimlju. Po Vukovom tipiku i Danilu (*koji nesaznačuje godine*) to se dogodilo 29 listopada, a po M. Madiću 5 studenoga².

VRSTA I.

Kralj drži u lievici zemljokrug s jednostrukim krstom.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje IC—XC, knjigom na skutu, i piknjom na prsih lievo.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na priestolu bez nasiona; u desnicu o boku drži žezlo sa evitkom od krina na vrhu, a u pruženoj lievici zemljokrug, nad kojim se diže jednostruki krst. U nožicah priestola prikazuju se dubčasti krstići. O nizu na vratu kraljevu visi X. Napis teče naoko u okrajni niz od crtica, počam deli lievo: МОНСТ — π — REGIS VROSL.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,98 gram. Mod. 5.

¹ Pise Rastić str. 255: *mose alla repubblica sua crudelissima guerra, e tolmente cessò le cose, che il stato de Ragusei per la sua prepotenza non si poteva trovar riparo, e molti della cittadinia totalmente si disperavano od abbandonare il dominio di Ragusa, Dubroviani se obratili na svoju zaštitnicu mletačku republiku, a ora jih bez duje od napasti izbavila* (*V. Listine I. 222*).

² Krstić vidi, da se je Decanski na priestol vjenčao po odgovoj smrti, a da iz povelje istoga decanskog od g. 1330 (*Mikl.* 209) izlazi, da se Decanski okrunio 6. st. 1321, te zato, da se smrt Milutinova mora staviti u g. 1320. Nego u povelji decanskog kaže ovako: **В СОФОИ ДРОГИМЕНИИ КРСЛЦИИ КРАЛЈЕСТВА СРДЊСКГО ЕСЕН-**
УЧИЛ БЫТЬ ВЪ КРАЛЈЕСТВО ВЪ ЕДИНЬ ДАЛЬ СЪ СВОЮМО МОИМЬ
КА АКТО. „ДОБРОК. МОССА ГЕНДР-2-ДЛС. ИДЛКТА - С. О. 6829
одgovara li g. 1321, ali indirekta u zahtjevu g. 1322 (*Pilgram str. 21*).

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na prsih spasitelja nema piknje, a u zadku zemljokrug se prikazuje kao prosti okrug.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,92 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—XC; u zadku pakao krst nad zemljokrugom veoma nagnut lievo, a u nožicah priestola po jedan krstić izbočit.

Safatik Glas. VIII. 266. Tab. III. 1, po matici u g. K. Jankevića načelnika kraljinskog u Srbiji. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Probulen je glave spasitelja desno.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku nevidi se krsta na glavom spasitelja, a osienka je piknasta; u zadku pakao nema krstića u nožicah priestola, a zemljokrug je mnogo veći.

Luzenbacher str. 41 br. 1, a po njem Šafatik Glas. III. 218. Tab. IV. br. 37, nego ovaj ima krivo na žezlu krstić mjesto krinova cvjetia. Mod. 5.

5. — Priličan br. 4.

Wellehahn II. Bd. II. Abh. br. 11.976 s primjetom: „G. 9. %, L. 6 Gr. G. e.“

6. — Priličan br. 4, nego u zadku nema krviga na žezlu ni krstića u nožicah priestola, a ovaj je kraći i jednostavniji.

Matica u numis. starij. Marciane u Mletcih. Teži 2,0 gram. Mod. jedva preko 5.

7. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku IC—XC; u zadku pakao na prsih kraljevih upravnih krstići visi u bisernom nizu, koji se oko vrata vije, na pasu kraljevu tri krstića razito položena, a lievo do zemljokruga i glave kraljeve piknja.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,02 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 7, nego u zadku do zemljokruga i glave kraljeve nema piknje, niz je na vratu ravan, a nožice se priestola prazne prikazuju, te u napisu Α miesto π.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,15 gram. Mod. 5. **VIDI tab. VI. br. 8.**

9. — Veoma priličan br. 8.

Po sliki Šafatikovoj iz matice kod istoga. Teži 1,98 gr. Mod. 4%. Primčeće isti Šafatik, da se sličan novac nalazi u starij. sveti. kneza Milana u Biogradu od Srećkovića iz stare Srbije.

10. — Isto kao br. 7, nego u predku nema piknje na prsih, nego pod laktom desne ruke spasiteljeve; u zadku pakao na kraljevih prsih krstića nema, niti jih na pasu, niti piknje do zemljokruga.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,61 gram. Mod. 4%. Probulen na desnoj nogi spasitelja. Kupljen u g. Žalića u Kotoru.

11. — Isto kao br. 1, nego u zadku strana priestola desno je viša nego lievo, cvjet je od krina na žezlu nagnut desno, a do zemljokruga u lievici vidi se u zavoju iste ruke opet kragljica bez krsta.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,905 gram. Mod. Jedva preko 5. Kupljen u g. Žalića u Kotoru. Probulen lievo u polju do priestola.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—XC, a nema piknje na prsih spasitelja; u zadku pakao napis ovako: DODGT — π — REGIS VROS.

Ber. Nani De dobas, etc. Tab. I. br. 3 po matici u muzeju Aut. Sovorgnano. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku do osienke IC—XC, a na skutu kraljevu u zadku tri krstića razito položena.

I v. Reichel. Serbiens etc. Tab. XIV. br. 18. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 12, nego u predku doli medju nogama spasitelja tri trojstva cvetka na trokut razpoložena; u zadku pako medju nogama kraljevima tri piknje na trokut, u nožicah priestola po jedan krstić, a u napisu mjesto RGCIS čisto RGGS.

Šredy str. 21 br. 29 (Dr. Star). Mod. 5.

15. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnem osienkom oko glave, do koje IC— $\ddot{\text{C}}$; knjiga mu u skutu, a pod nogama evet od krina.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na priestolu; u desnici o boku drži žezlo sa evetom od krina na vrhu, a u pruženoj lievici zemljokrug, nad kojim se diže, malko lievo nagnut, jednostruki krst. Oko vrata mu biserni niz, s koga slazi na prsi četverouglasti dragulj. Doli u bočnih priestola osobita načina po jedan trojstveni evetak kao što i do lieve noge. Napis teče naoko, počam doli lievo: MONETA — RGGS VROSI.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,09 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. 9.**

16. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnem osienkom oko glave, do koje IC— $\ddot{\text{C}}$ i s knjigom na skutu. U priestolu desno do boka spasitelja i pod priestolom po sredini po jedan evet od krina.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami sjedi, ali priestolu nema traga. U desnici o boku drži žezlo sa krstom na vrhu, a u pruženoj lievici zemljokrug, nad kojim se upravno diže krst jednostruki. Do desnog bedra kraljeva u polju kao srce, nego je to vjerojatno priestolov bok slabo izrazen. Napis teče naoko uz okrajni piknasti niz, počam doli lievo: MONETA — RGGS VROSI.

B. Nani I. e. Tab. I. br. 1, ali ga u raspravi neopisuje, niti ga spominje u bilježici (str. 5), u kojoj kaže, gdje se novci po njem opisani nalaze. Na tabli bilježi AV, te bi dakle po njem bio zlatan, ali je vjerojatnije, da je bio dobro pozlaćen.

17. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnem osienkom oko glave, do koje IC— $\ddot{\text{C}}$, i s knjigom u skutu. Do desnoga ramena spasitelja u priestolu x, pod istim ramenom pet istih takovih krstića u dva reda, jedan od dva a drugi od tri, osnovno položenih; a u nutrijom ugnu iste desnice tri piknje, jedna pod drugom. Medju nogama petorepa zvezdica.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na priestolu bez naslona. U desnici o boku drži žezlo sa evetom od krina na vrhu, u pruženoj lievici zemljokrug, nad kojim se lievo nagnut diže jednostruki krst, a na vratu mu piknasti niz. Napis teče kao u prednjih: MONETA — RGGS VROSI. U zadku je sav lik poremećen, valjda s dvojaka natiska.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5.

18. — Isto kao br. 17, nego u predku još jedan krstić do desne noge spasitelja u priestolu, a čini se i još jedan tu na okrajku dolame; u zadku pako zemljokrug sa krstom veoma je lievo nagnut.

Matica u biogradskom muzeju, podesta izgledana. Teži 1,60 gram. Mod. 4%. Probalec desno u polju do priestola spasiteljeva.

19. — Isto kao br. 18, nego drugi kalup, pošto je radnja surovija i jednostavnija.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,75 gram. Mod. 4%. I ovaj je doista izgledan i probalec.

20. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je desno piknasta a lievo ravna; u zadku pako priestol kraljev neupravno i nepotpuno izrazen, a napis: MONET — RGGS VROSI.

Luczenbacher str. 41 br. 2, a po njem Šafárik Glas. III. 219. Tab. IV. 38. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 1, nego na prsih spasitelja u predku nema piknje; u zadku pako lik kraljev u pasu tanji, i tu nema nijednoga ukrasa, krst na strani zemljokruga a ne po sredini zaboden, priestol od tri biserne crte sastavljen, u zavoju lievice kao da su tri piknje na trokut, a napis: —MONET — PGGIS VPOSI.

Matica u g. Dobosky u Pešti. Teži 1,97 gram. Mod. 5.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do osienke samo dve crte razito položene a desno XC dvostrukog, jedno pod drugim, pod desnim laktom spasitelja u priestolu piknja, a doli medju nogama okruglo; u zadku pako priestol osobita izraza, a napis: OI [GTT] — RGC VPOSI, te ova zadnja riječ teče drugim pravecem.

Šredy str. 21. br. 30 (Dr. Star). Lik je veoma smrđeno izrazen; u predku lievo a u zadku desno nagnut, te se jasno izkazuju tragovi dvojaka natiska. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: MONETA — R — EGGS — VROSI.

Wellenhein II. Bd. II. AMA. br. 11978, s primjetom: „G. 9. % L. ven. 2 Gr. S. g. e.“

VRSTA II.

Kralj drži u lievici zemljokrug s dvostrukim krstom, a napis: Moneta regis Urosi.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknastom osienkom oko glave, do koje IC— $\ddot{\text{C}}$, knjigom u skutu, a do pristola u polju desno i lievo po jedan evet od krina, koji se diegomice i u zavoju desnice prikazuje. Uz rub teče piknasti niz.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na priestolu bez naslona ali bogato ukrasen; u desnici o boku drži žezlo sa evetom od krina na vrhu, na žezlu dve krvre; u pruženoj lievici nosi zemljokrug, nad kojim se diže dvostruki krst, na vratu mu biserni niz, o kom visi na prsih krstići; i u nožicah priestola po jedan krstić. Napis teče naoko uz okrajni piknasti niz, počam doli lievo: MONET — π — R — EGGS VBO — S — I.

Matica u vojrode Monzenova u Boču. Teži 2,10 gram. Mod. 4%. Krano sačuvan. **Vidi tab. VI. br. 10.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku na misicah krsta uz glavu spasitelja po jedan okruglo, a do lievoga ramena spasitelja u priestolu piknica; u zadku pako na žezlu pet krvre, o bisernom nizu na vratu visi na prsih okruglo, nožica priestola desno diegomice izrazena, pošto za nju nema mesta, dolama kraljeva na okrajku doli bisernim nizom ukrasena, a napis: MONET — π — RE — GIS VROS — I.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,17 gram. Mod. 4%.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku nema piknje do lievoga ramena spasitelja; u zadku pako na žezlu dve krvre, nožica priestola desno podpuno izrazena i u njoj

3. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu x, koji se znak ponavlja u zadku gori do krsta u polju desno, te lomi napis. I priestol kraljev obilatije ukrasen, a krst malko lievo nagnut.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.98 gram. Mod. jedva preko 5. Prekušen desno do glave spasitelja.

4. — Isto kao br. 2, nego se znak x u zadku nevidi. Matica u vojv. Mstenskom u Beču. Teži 1.85 gram. Mod. 4%.

5. — Isto kao br. 1, nego na psih kralja u zadku visi o nizu piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2.11 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u zadku na žezlu van tiela tri krvge, a jedna prama tielu, dvostruki krst nad zemljokrugom upravno razpoložen, na pasu kraljevu vide se dva x, a po jedan na koljenih, i piknja dolje do lieve noge kraljeve.

Matica u g. Doloskya u Peči. Teži 2.18 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. 13.**

7. — Isto kao br. 1, nego stvari na novcu stoje drugako razpoložene, a u zadku nema traga ni nizu ni o njem višečemu krstiću.

Matica u pečačkom muzeju. Teži 2.08 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup radi sastim raznoga nakita, navlastito do priestola spasitelja u predku, dolje desno u polju mjesto troje piknje na trećem stoji dva reda svaki od tri piknje osovno položene; u zadku pak dvostruki krst diže se upravno nad zemljokrugom, a na žezlu krvagam nema traga.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu kopljena za 5. nov. 3. nov. na državi Welziove skarbe (Wellenstein II. Bd. II. Abth. n. II. 380). Teži 1.95 gr. Mod. 5 (po Wellensteinu: G. 9%, S. 1%, Lath. 5 Gr. Z. g. e.).

9. — Priličan br. 1.

Wellenstein II. Bd. II. Abth. br. 11579, s prijetkom: „G. 9%, S. g. e.”

10. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu dve razite crte; u zadku pak na žezlu van tiela jedna krvga a druga nad desnicom, i krst nad zemljokrugom diže se upravno, a u mišicama stolice nema krstića.

I. v. Reichel „Serbiens alt. Man.“ Tab. XIV. br. 17. Mod. 5.

11. — Priličan br. 1, nego na žezlu u zadku dve krvge van tiela a nijedna napram tielu, i ukrasi na novcu u obće su jednostavniji.

Weszeris Tab. II. br. 23. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke C—KC, te K leži dielomice na osjenki, a na mišicama krsta nema okruglje; u zadku pak na žezlu nema krvga niti niza na vrata, a sav lik u obće nepodpruno izrazen.

Luzzenbacher str. 44 br. 2, a po njem Šafafik Glas. III. 217. Tab. III. 34. Mod. 5.

13. — Priličan br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu četiri listića skupa na četverokut; u zadku pak na žezlu sve napram tielu.

Edy str. 23 br. 34 (Dr. Star). Mod. 5.

14. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IC—FC; u zadku pak napis ovako: VROSI — V — S — REX.

Edy str. 23, br. 33 (Dr. Star). Mod. 5.

15. — Isto kao br. 14, nego do osjenke u presliku IC—FC.

Matica u čitačkim biogradskoj. Teži 1.94 gram. Mod. 5. Podosta izgledana.

VRSTA IV.

Kralj drži u lievici mač na krilu položen.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osjenkom oko glave, od koje ID—KD, a do priestola u polju podiglieno P—B.

Zadak. — Kralj punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj gori tielu prilagođenoj a dolje razmaznutoj dolami, sjedi na priestolu bez naslona; u desnici do boka drži žezlo na vrhu prekrsteno, a u lievici držak mača na krilu položen. Napis teče naoko, počnući gori desno: „VROSIV — S REX.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.64 gram. Mod. 5%. — Jeden manjši Šafafik. Gl. III. 207. Tab. II. 34. **Vidi tab. VI. br. 14.**

2. — Priličan br. 1.

Šafafik. Gl. III. 207.

¹ O njem kaže ovako: други образ подобнай поиздѣлъ иже у сборма Г. Профессора К. Бранковича.

VLADISLAV II.

Podpis: seruo de x-po signo Vladislavo (25 listopada 1322. indikacija VI. — Pučić II. 4).¹

Pečat: opisuje se ovako: in quo sigillo erat ymagno unius teste eius capello super caput, in quo erant scolpite in lingua celatonesea infra scriptae litterae, videlicet: Stephanus a dio fidele seruo (Pučić II. 4).²

Vladislav, sin starij Dragutinov, g. 1293 oženi se sa Konstancijom kćerom Mihaila Morosini mletčanina, brata Tomasine matere Andrije III. ugar.-hrv. kralja.³ Po smrti prve žene po njekojih Vladislav bio bi si uzeo drugu,

¹ Indikacija VI odgovara g. 1322; valjda je VI m. VII pogrešno zabilježeno, polje je godina slavi a ne brojevi označena.

² Vjerojatno odjev pečat, kojim se sin stazio.

³ Pogodba ove ženitice od 24 kolov. 1293 kod Muratoria (Scrip. Rec. Ital. XXII). V. Nardi: *Tre documenti della famiglia Morosini*. Padova 1840, gdje se krive pripisuju ova ženidba Vladislava I sinu Stjepana Prvovjenčanoga.

naime kćer Ladislava Apara erdeljskoga vojvode. O ovoj ženitbi kaže papinski poklisar stolarnik Gentile u iztragi 25 pros. 1308 u Požunu tom prigodom povedenoj, da je još u Zagrebu dočeo bio, kako se radilo medju Stjepanom srbskim kraljem i Ladislavom erdeljskim *de filia ipsius Ladislai catholica . . . filio regis eiusdem, a prefate fidei devianti rectitudine, matrimonialiter copulanda*, da se je pismom pozurio Ladislava od toga braka odvratiti, nego da ovaj nehtje a *complemento dicti matrimonii desistere ac supersedere*, te da ga je toga radi izobčio *propter dictum*

contractum matrimonium, i zato što neće, da ugarsku krunu, koja se u njegovih rukuh nalazila, povrati. Turoe i Bonfinio isto tako vele, da je papin legat g. 1308 Apora izobčenjem udario, *quia filiam suam tradiderat filio Stephanus regis Serbie*. Nego se s ovih vještih nedaje pravo razumjeti, jedu li se ovdje misli na Vladislava³ ili na Urošića, oba sina Dragutina i prije otčeve smrti označili.⁴

Malo nam ostalo upominena o Vladislavu, te i ono, što imamo, jako zapleteno.

Karlo II sicilijanski kralj u ime svoga sina Karla Martela, baštinika ugarsko-hrvatske krunе, darova 19. kolovoza 1292 Vladislavu, koga zove *filius primogenitus illustris principis Stephanus regis Serbie*, i njegovim naslednikom *in perpetuum ducatum Sclavoniae*, a to *attendantes gratia eius obsequia nobis laetans prestita atque prestare poterit in futurum* (Archiv VII. 20); a pravo, jer si tjem mislio predobiti saveznika na predobice ugarsko-hrvatske krunе.

Michal Madini spljećanin u svojoj poviesti pisanoj prikocnu XIV stoljeća, kaže o Vladislavu (pag. XII): *anno deuinī MCCCCXVII dominus rex Stephanus Rasciae carnis debitum solvens diem ultimum suae mortis signavit; etiam Vladislarus ipsius filias per patrem suum, scilicet regem Uroscium, carcatur. Neznamo što je dalo povod tomu utarničenju. Ili je Vladislav po otčevoj smrti, nezadovoljan s otčevom baštinom, tražio, da si sve srbske zemlje pristoji, te ga stric porazio i uhvatio, ili ga Milutin dao uhvatiti, da si pritegne i one zemlje, koje brat mu Dragutin, kad mu ustupi veći dio Srbije, za se je ostavio bio. Vladislav osta u tamnici sve do smrti strica si Milutina. Piše nadalje isti Madini (str. XVI): anno dom. MCCCCXLI. mense novembri luce quinta eurrente rex Uroscius Rasciae migrarit ex hac vita, et Vladislarus per eos tunc a vinculis liberatus est.*

Milutin god. 1275, primajuci krunu i veći dio srpske zemlje od Dragutina, bio svečano se obvezao, da će sve to ostaviti poslije svoje smrti Dragutinovu starijemu sinu Vladislavu. Po Madini, bi sada Vladislav pušten na slobodu, i vjerojatno kraljem proglašen. Du Fresne (str. 230—1)

³ Njeki poviđaju, da poslije izgnanju Otona bavarskog je Ugarske (1307) Apor je mjesto, da si Ugo odaberi za kralja njegova zeta Vladislava, i zato što je njeko prato imao na priestol kao sin Katarine kćeri Stjepana V.

⁴ Njeki pišu u Matići (1868 br. 17) po Pejševiću reči, da je to bio Konstantin sin Milutinov, nego i da je bio Milutin sin imenom Konstantin, taj g. 1308 nelično bio mogao biti zreli za ženitbu. Ali nije čula, što piše evakto rotari. On ti zna kazati na istom mjestu, po Tronošcu str. 48, da Vladislav Dragutinov u životu bio je još 1223 godine „**и чврстъ и достоинъ синъ во текмо дес дреѓа**“. A tada Tronošec vidi o Vladislavu i sinu Stjepanu Petruševiću. Ovo je bogate njeko krapnije od Ica Ica.

piše, da, čim je Vladislav priestol zaseo, morao se boriti sa Konstantinom (t. j. bratom Urošićem V. Krstićem) za krunu, te da je Vladislav porazio brata, uhvatio i pogubili da. Valjda se ovdje samo radilo o otčevoj baštini, te je Urošić zahtjevao otu za se, a ostalo prije strijece da bude Vladislavovo. Okrutnost Vladislava napravu bratu bila bi probudila miržiju u narodu, i tako utrla put Stjep. Uroš Dečanskomu, da se srpskoga priestola dokopa. (F. Thuroc, Lib. II. c. 89. Bonfin. II. 9. p. 396). Ovo je tako izvestno, da se je god. 1323 kraljevska moć nalazila u Vladislavovih rukuh. Ove godine 25. listopada spovedao je on knezu dubrovačkomu Ljud. Mauročenu, da mu je Kliment Držić dubrovačan izplatio sve, što je njemu i otetu mu Stjepanu dugovao, te da isti Kliment i njegova braća mogu slobodno u Srbiju doći i prolaziti *per lo reas senza alcun impacio* (Pračić II. 4).

O koncu Vladislavovu kažu nam Šafarikovi listopisi ovako: **Владислав же изгнанъ бысть дунацкымъ краљемъ за отре, и тимо конь пресмѣтъ** (str. 52 i 70). Dečanski ga dakle potuće i izgna u Ugarsku, gdje umrie, kako njeki vidi, za Dušanova vladanja. Po Tronošcu (str. 58) on i brat mu Urošić sazidao **шпратно, идже в погрешны светъ**.

U gori pomenutoj povelji od 26. listopada 1322 vidi Vladislav, da od pomenuta Klimenta Držića nemogu više ni ma šta zahtjevati uime duga *se mei pioi, ne mei parenti*. Ovo bi nam zasviedočilo, da je Vladislav ostavio za sobom poroda svoga, a to bi moglo biti samo ženskoga, jer Tronošec piše (str. 58): **Владисав же изгнанъ датъ вола межскаго**.

Od Vladislava do sada je poznat samo slijedeći novac:

VRSTA JEDINA.

Spasitelj sjedi. — Kralj sjedi.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, panolik, sjedi na priestolu, pikujastom osiennom oko glave, do koje ID—ЖД. Desno u polju do priestola vidi se krstić, a lijevo na istom mjestu novac je probušen. Pod lijevim laktom spasitelja u priestolu tri piknje na trokut.

Zadak. — Kralj panolik, brkat i bradat, dugom kosom, pod otvorenom krunom, u bogato ukrašenoj širokoj i dugoj dolami, sjedi na priestolu bez nasiona; u desnici pri prsih drži žezlo sa krstom na vratu, a lievica mu leži na lievom koljenu. Napis, počam dolje lijevo: **МОИСТА — VLADISLAV**.

Matica u biografskom muziju, Tali 1.97 gram. Mod. 5V. Probušen lijevo u polju do priestola. **Vidi tab. VI. br. 7.**

STJEPAN UROŠ III DEČANSKI.

Naslov: **и да ће славородичкој краљу Стефану Урошу третнога власника србскими земљама и поморским** (1324. god. Mill. 84).

здесь Стефанъ краљъ всѧкъ србскими земљама и поморскими (9. avgusta 1327. Mill. 86.).

здесь грчкими и исдостонија је Христу Стефанъ краљъ и съ богомъ смиодржавија всѧкъ србскими и поморскими земљама (1330. Mill. 87).

има Стефана Уроша 3. Испада је царство којим царь саскаских и поморских земљама (1332. god. Mill. 103).

Ugovor (1. avgusta 1330. Lastine I. 377).

Podpis: **Стефанъ Урош краљъ** (26. avgusta 1336. Mill. 85. — *Isto Mill. 113. 4 Glas. XXVII. 188.*)

Стефанъ Урош краљъ сербскому и поморским земљама (9. avgusta 1327. Mill. 87).

Стефан Урош 7. по милости соксни краљ је стефан у новомачкији цару (1330. Milt. 100).

Стефан кнези краљ (1325—6. Рес. 5).

Редат: сестри стефана премајуши и званици. сестри стефана — стефан урош краљ по милости бене србск... (златни редат висели на ровелји од 9. априла 1327. Milt. 87).

Uroš III tri put se ženio. Danilo (str. 121) veli, da mu je otac Milutin dao za ženu kćer bugarskoga kralja Smilja: **В ПОКЛЮЦУ ДАЧИЦЕ ВАРА БЛГАРСКИХ РЕКОМ ГОСПОДИН СИМЈУЦ.** Trojka (Glas. V. 58) znade nami kazati i što je dalo povod tomu braku, naime: **Листина Стефана из перника виз краља со болгарским краљем симјуцем (1287—94), в поклодијаја краља и да се симјиц укренеши морктија краља краља да сини свога отреши.** Nezna joj se za ime iz izvori, nego ju Murajev zove Maria (Библија светихъ. месец окт. 388), a vjerojatno je umrla u Carigradu za muževa progona. Malo po zasiedanju očeva prijestola, zakeli Uroš imati za ženu Blanku kćer Filipa vojvode od Taranta, sina Karla sicilijanskoga kralja. Toga radi posla svoga poslanika diaconi Vita u Tarant preko Dubrovnika; te Dubrovčani sdržali Vitu svoga poslanika, da mu izprositi djevojku pripomognje. Filip javi sve papiri, i zamoli ga, neka bi i on na tu ženitbu privedio, pošto je Uroš obecavao, da će sam sa svojom državom preći na katoličko vjeroizpovjedanje. Ali je papa zahtjetao, da Uroš najprije pripozna rimsku stolicu, a zatim da se ženi. Uroš rado taj predlog prihvati, te papa 11 lipnja 1323 odpravi tri svoja poklisa u Srbiju, da prime u njegovo ime kraljevu prisegu. Ovlasti papa poklisare, neka Dečanskoga odriče i od te zapriče, što je rodjen *de soluta*. Uroš izpuni papine želje, te zatim posla sjajno poslanstvo u Tarant, da mu djevojku izprosi i dovede. O tom piše Rastić (str. 277) po zapisu *Liber Reformationum* arkiva dubrovačkoga ovako: *ricorso dunque, che la repubblica lo accomodasse delle sue gallere, del che fu con molta cortesia compiaciuto. Si posero subito con bellissimi apparati tre galere in ordine, le quali andate a Taranto, lecarono la nuova regina, la quale condotta a Ragusa, fu con pompa magnifica ricevuta dalla repubblica, e con ogni onore trattata; da qui poi per terra fu condotta in Russia al re (1323).* Nego mu i ova druga žena malo proživila. Nikifor Grigorac, Urošev suvremenik, pripovjeda, da je uzeo Mariju kćer Ivana Paleologa, postavljena od strice si Andronika starijega namještnikom u Solunu¹. I Danilo spominje Mariju (za god. 1330. V. str. 189), i takodje Ivan Kantakuzin (I. 208), a to je htio reći i Urošev životopisac Grig. Zambljak (GL XI. 67). Vjerojatno ovo je ona, koja se u dečanskom spomeniku uz Uroša spominje kao kraljeva monahija Marta. Po groznoj smrti Uroševoj bit će se pokaludjerila i Marta nazvala.

Gleda Uroševa poroda nije sve jasno. Po Zambljaku imao je prije odlaska u progon sina Dušana i kćer Dušicu; ali Dušica bila bi umrla u Carigradu malo poslije, nego je dobio vid. Ovako i Danilo (str. 163); a da je uprav tada imao svoje dieceze izlazi iz same Dečanskove povelje od god. 1330 (Milt. 90), u kojoj: **и тада монах. Dušana и Dušicu dobio je dakle od prve žene².**

Prvi listopis kod Šefatika (str. 52) piše: **СЪЖЕ ТРЕТЬИ УРОШ РОДИ СЫНА ДЕЛЯ СТОФИНА ПРВОГО ЦАРА И ПРЕДОСЛОВИЯ**

¹ Ovaj novi brak neodješpi ipak Uroša od Rima, kako to jasno svjedoče četiri ostavne nami listine papinske kralju upravljeno od 10 listopada do 5 lipnja 1331. u kojih mu naslov, koji se izklijučio davao kataličkim vladarem: *charissimo in Christo filio Uroso regi Bosie illustri (Theiner 166—185).*

² Ljetopis u Glasniku X. 265 tvrdi, da je Dečanski odveo u Carigrad deva sinova. **СДЕНЬ ОУКЛ ДИНАЗИЈА ИЗВАЦИСЕ, З ДРУГИ ДЕЧАЊИ СТОФИН.**

СИМОНА; drugi pako kaže (str. 67): **СЪ ЖЕ РОДИ ДЕЛ СЫНА:** **КОНСТАНТИНУ И ДОЧИВИЗИ;** a treći u Arkivu za poviest jugoslavensku (III. 13) pripovjeda, da je imao tri sina, Dušana, Dušana i Simeona, i dve kćeri, Elaen i Teodoru. Možda da Dušman stoji mjesto Dušice. Elaen, rođena od druge žene katolinkinje, bila je udala za Mladenom Gjorgjićem kneza skradinskog i kliskog, s kojim je imala sina Mladića mladića, te je za rana ostala bez muža (V. Listine III. 27L 280). Plod trećega Uroševa braka bila bi Teodora udala za Vojinu, čega radi Dušan zove Dejana sina Vojine **цртвом цртвом** (Milt. 143), i Siniša ili Simeon. Po grčkim izvorima Simeon, rodjen od sestričine cara Paleologa, bi poslan od Dušana u Etoliju za despota, gdje je pako neodvisno vladao. Stolica mu bježe u Trikali. Simeon od svoje žene Tomaide, kćeri episkopog despota Joana, dobio je dva sina, Stjepana i Josafata i kćer Angelinu, kojih srpski ljetopis skoro ni ne spominje, jer **ВО МАЛЧИХ ГРЕСКАХ КРОВИ СЛУГОГ ОУКЛУСТЕЛ ВОДИМАСТВОМ КАКИС** (V. Sof. Pamot. 55. Glas. XI. 297).

Rekli smo gori o rodu dečanskoga i kako se na srpski priestol uspeo³.

O radu Dečanskoga odveć malo nam znaju kazati budi domaći budi strani poviestnički izvori. Ovi nam bilježe, da se je g. 1325 stavio na stranu vlaškoga vojvode proti Ugrom s tega, da se ovim osveti, što su proti njemu pomagali Vladislava, i da jih je pobedio.

Do mala dodje do razreza i s bugarskim carem Mihailom. Po starih izvorima povod neskladu te ratu bi to, što je Mihailo protjerao bio svoju kćeru a Dečanskova sestru sa njezinim sinovi iz Bugarske, te uzeo si Teodoru Andronikovu sestru. Po Tronošu pako Mihailo usta proti Dečanskomu, da mu se osveti radi smrti Konstantina **БРАТ ЖЕНИ СЕОСА**, a u tom ga pomagali car istočni Andronik radi smrti istoga Konstantina **СИВ СОСТРИ СЕОСА** i Ugri njegovih saveznici. Po Krstiću (Glas. VII. 96) vojska bugarska provali srbsku granicu 19 srp. 1330. Dečanski i sin mu Dušan, sakupivši na brzo sve svoje sile, poletiše mu u susret. Po Danilu vojske se sukobiše u dan **СУБОЋА 28. srpnja** kod Strune. Bugari budu hanometom potučeni, i sam car Mihailo ubliven, te umre četvrti dan poslije sukoba od zadobivenih ran. Dečanski spominje tu svoju pobjedu u povelji od iste g. 1330, gdje veli: **ЦАР МИХАИЛ ОУКУН, В ОУКЛУСТВОМ ВОДИМАСТВОМ, В НАМЕЦА ПОДСЛДИЈА И РАЗДЛДИЈА, В КДЕСЯ ДОСТОВИЛИ НЕЛ ВІЧАСТУ РСКОВИЦА ЕПЛАСЛОДИЈА ЕЛ ЗЕТО, 560ЛН. (6838—1330), МЕСЕЦА ВНОВИ ВІ—ХІ (28) ДАНЬ (Milt. 100).** Po bitki otide Uroš i Bugarsku, i tu namjesti opet na priestol svoju

³ Zambljak veoma je ove straci pomicao. Kaže naime on, da po zapisu Stjepana Miletića **КОНСТАНТИН ИКС ТИГО** (t. j. dečanskoga) **БРАТ ОУКЛУСТВОМ** (или **БРАТ ЖЕНИ СЕОСА**), davši se pomazati od predstavnika pribrenjškoga, sakupi veću po zemlji i po susjednih državah, u Bugarskoj navlastio, i udarli na Dečanskoga, razglašavši, da se sljedeću neprisjedi biti kraljem. Uroš, davši se i on okružiti skupu sa sinom Dašonom od nadškupske Nikodemom u Ipeklu, nezakonski sakupiti svoje pričvršćenike, da postje branu na susret. Budava se sada Dečanski trebao skloniti Konstantinu, da se kani oružja, a da će ga kao sina primiti i ljubiti. Dodje npravko do ljeta veća, u kom Uroš sjajno pobjedi, i **САМІН КОНСТАНТИН ВЛАДСТВО ОУКЛУСТВОМ** (Zambljak. Glas. XI. 64. Tronoš. Glas. V.)

8. — Prilican br. 5.

Šafarik Glas. III. 221. piše, da se ovaj novac čuva u sklopu g. Dimit. Lollo u Zemunu.

9. — Veoma prilican broj 5, nego se stvari drugako kreću, te u predku do lievoga ramena spasitelja u prieslu duga crta osnovno položena.

Šafarik. Glas. III. 221. Tab. IV. 41, po matici u biogradskom muzeju, koju mi onđe napisao nismo. Teži 1,79 gram. Mod. 5%. Vidi tab. VI. br. 17.

10. — Isto mal da ne kao br. 5, nego napis u zadku bio bi ovako: **СТСФ—АНЬ ОФРОШ КР—А ТРСТИ**, a pod nogama kraljevina ne bi bilo nikakova znaka.

Po Šafarikovih bilježkam novac ovakav nosi Verketić.

b. S pismeni do priestola u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prieslu, piknjastom osjenkom oko glave, do koje **ИС—С**, do priestola u polju podiđeno **И—Р**, nego se ovo **Р** prikazuje dvostruko s dvojaka natiska.

Zadak. — Kralj punolik, bradat, pod otvorenom kromom, u očjelu telu prilagodjenu; u desnici o boku drži žezlo sa krstom na vrhu, a u levici držak mreča na krili položena. Doli medju nogama kraljevina **И**, a napis, pozam nad žezlovim krstom: **СТС—ФАНБ ОФРОШ К—РЛ ТРСТИ**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,95 gram. Mod. 5%. Probajte lijevo do spasitelja.

2. — Veoma prilican br. 1.

Po Šafarikovih bilježkam novac ovakav nosi Verketić.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju **И—Р**, u zadku pak napis: **СТСФЛ—ИБ ОФРОШ КРА—ТРСТИ**.

Matica u sar. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,99 gram. Mod. 6. Probajte lijevo do osjenke spasitelja.

4. — Isto kao br. 3, nego napis u predku do osjenke drugako razpoložen, a knjiga na skutu sa šest mjesto pet piknja označena; u zadku pak napis ovako: **СТСФ—АНЬ ОФРОШ КРА—9 ТРСТИ**.

Matica u beogradskom muzeju. Teži 2,24 gram. Mod. 5%.

5. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku ovako: **СТСФ—АНЬ ОФРОШ КР—АНЬ ТРСТИ**.

Po Šafariku ovakav novac nalazi se u beogradskom muzeju. Mi ga nezadaju.

6. — Isto kao br. 3, nego u predku do osjenke **СХ—С**, a desno u polju do priestola **Р** je dvostruko kao što savlik na desnoj strani novca s bog dvojaka natiska; u zadku pak napis ovako: **АНЬ ОФРОШ КР СТСФ—АНЬ О** **—А ТРСТИ**

s istoga uzroka.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,425 gram. Mod. 5%.

7. — Isto kao br. 3, nego u predku do osjenke **С—С**; u zadku pak napis: **СТСФ—АНЬ ОФРОШ КР—А ТРСТИ**.

Matica u g. Šejer. II. Verketić, koji nam ga lani tako s primjetnom: „god. 1857. dobio sam ga u Peitzenu; on je čezečki rietkost, jer do sada mi sam sašao na drugi osaki između?“ Teži 1,76 gram. Mod. 6.

8. — Isto kao br. 7, osim raznoga kretanja stvari, i njihovih pomanjnih razlika.

Matica u peštanskem muzeju, nego slabo sačuvana. Teži 2,03 gram. Mod. 5%.

9. — Isto kao br. 7, nego do osjenke u predku **С—С**.

Matica u vojvede Montenugovu u Beču. Teži 1,815 gram. Mod. jedva preko 5.

10. — Isto kao br. 7, nego do osjenke u predku **И—С**, a ono **Т** u stavki **СТСФ** napis u zadku osobita je lika.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena iz sklopa Welzlava za 20 kor. (F. Welz v. Wellehain II. Bd. II. Abth. u. 11975). Teži 2,14 gram. Mod. skoro 6. Vidi tab. VI. br. 18.

11. — Prilican br. 10.

Appel. Resert. II. Bd. II. Abth. str. 798 sa napisom pogrešno navedenim: **А ТРСТИ СТСФ—АНЬОИ** . . . И, i s prisustvom: **Soldan. G. 15. n. 37 gr.**, te ga pripisuju Stjepanu Prvorječanom. V. Sečenog Parc III. p. 45. Tab. VIII. n. 64.

12. — Veoma prilican br. 10.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,11 gram. Mod. jedva preko 5.

13. — Prilican br. 10, nego u napisu zadka zadnja riječ ovako: **ТРСТИ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,30 gram. Mod. 5%. Leda Šafarik Glasnik III. 220. Tab. IV. 29.

14. — Prilican br. 10.

Po Šafariku Glas. III. 220. izbracen u Zabavnik Dacićevića za g. 1821 br. 3.

15. — Prilican br. 10.

Po Šafariku Glas. III. 220. nalazi se u sklopu g. Prof. Konst. Brankovića u Biogradu.

16. — Isto kao br. 10, nego se vide jasni tragovi dvostrukog lika, te **Р** desno u polju spada na pre-dnji tisk; u zadku pak napis slabo izražen: **СТСФ—АНЬ ОФРОШ К—А ТРСТИ**; ono **О** u napisu nudi sasvim okruglo izražen.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,12 gram. Mod. 6.

17. — Isto kao br. 10, nego u zadku napis: **СТСФ—АНЬ ОФРОШ К—ТРСТИ**, a medju nogama kralja desno do **И** pikuja.

Matica u beogradskom muzeju. Teži 2,22 gram. Mod. 6.

18. — Isto kao br. 10, nego u predku do osjenke **С—С**; u zadku napis: **СТСФ—АНЬ ОФРОШ КР—ТРСТИ**, a medju kraljevinama nogama mjesto **И** imo **И**.

Matica u sar. numis. kabinetu u Beču. Teži 2,04 gram. Mod. 6.

19. — Isto kao br. 10, nego u zadku dolje medju kraljevinama nogama mjesto **И** imo **И**.

Matica veoma izgledana u biogr. muzeju. Teži 1,91 gr. Mod. 5%.

20. — Isto kao br. 19, nego se stvari na novcu drugako kreću, a **И** se lijevo do priestola u polju neviđi.

Matica kod učenoga državca u Beogradu. Isto zapravo izbracen. Teži 1,82 gram. Mod. 5%. Nešto obrezan.

21. — Isto kao br. 19, osim razlike u raspoređenju pojedinih stvari, na pr. ovdje je priestol kraljev prostoriji, kralj stoji nješto povije itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,85 gram. Mod. 6. Probajte desno do osjenke spasitelja.

22. — Isto kao br. 21, nego u predku do osjenke **С—С**, a u zadku napis ovako: **СТСФ—АНЬ ОФРОШ К—А ТРСТИ**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,21 gram. Mod. skoro 6. Dar g. Prof. Konst. Brankovića iz Biograda.

23. — Isto kao br. 19, nego u zadku napis: **СТСФАНЬ ОМРШЬ РА ТРСТИ**, a medju nogama spasitelja je smućeno izrazeno.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,25 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

24. — Lik isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do piknaste osjenke **ИС—+С** neuredno razpoloženo, a do priestola u polju podijeljeno **Р—Р**; u zadku pako nema nijednoga osobitoga znaka, a napis počam sa strane žezlova krsta: **СТСФАНЬ ОМРШЬ КР—А ТРСТИ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,10 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. VI. br. 19.**

25. — Isto kao br. 24, nego drugi kalup radi drugakoga razpoloženja stvari na novcu, na pr. u predku doli na uglovih priestola slika mjesto ovako :• stoji obratno razpoložena :• a u zadku kraljeva stolice veoma nizka, itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,86 grama. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

26. — Isto kao br. 24, nego u predku slovo **Д** lievo do priestola u polju upravljivo izobraženo i ertom presiećeno, a stvari se na novcu opet drugako kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,14 gr. Mod. jedva preko 5.

27. — Veoma priličan br. 24, nego i ovdje stvari teku drugim pravcem.

Matica u čitaonici biogradskoj. Teži 1,97 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. Uvezan galje je bila ušica.

28. — Isto kao br. 26, nego u predku pisme lievo do priestola u polju opet je nješto drugako izobraženo kao **Д**; u zadku pako u napisu nevidi se ni traga slovu **А** pred **ТРСТИ**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 2,01 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. Probuklen u glavi spasitelja. Izdat ga Luženbacher str. 47 br. 2, isti kao Erdy str. 26. br. 2, ali ponješto bolje Wenzeler Tab. III. br. 5.

29. — Isto kao br. 24, nego u predku slovo **Д** lievo do priestola opet osobita lika, naime kao u br. 26 ali veoma široko, a desno nema ni traga slovu **Р**.

Matica u v. Montenuovo u Beče. Teži 2,06 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. Probuklen lievo u priestolu i doli zarezan.

30. — Isto kao br. 24, nego u predku lievo do priestola nema slova, ali je tu lik ponješto manjkavo izobrazan, a **Р** desno je jasno; u zadku pako čini se, da u napisu za **К** nema **Р**.

Po otisku matice nalaze se kod trgovca Vase Hach Rito iz Serajera. Teži 1,67 gram. Mod. skoro 6. Probuklen do priestola desno.

31. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do osjenke manjka **ИС**, a do priestola u polju lievo **Р** a desno ništa; u zadku pako medju kraljevima nogama tri okruglica na

trokut, a napis, počam doli lievo: **СТЕФАНЬ ОМР—ОШЬ КРА ТРСТИ**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,95 gram. Mod. 5. Izdat Luženbacher str. 47 br. 1, kao Erdy str. 26 br. 41, te Wenzeler Tab. III. br. 3, nego oba nevjerno i nepoduprano.

32. — Isto kao br. 31, nego s oboje strane vide se jasno trugovi dvotiska od istoga novca. U predku do osjenke **ИС—+С**; u zadku pako pod kraljevima nogama više okruglica, a od napisu prikazuju se samo njekoja slova: **С//ИС//ОМР—ОШ//РА ТРСТИ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,0 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

33. — Isto kao br. 32, nego pravljivo izrazen, te u zadku pod nogama kralja trolistni evjetak mjesto okruglica, a napis počam doli lievo ovako: **СТЕФАНЬ ОМР—ОШЬ КРА ТРСТИ**.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,90 gr. Mod. 5. **Vidi tab. VI. br. 20.**

34. — Priličan br. 31, nego bio bi mu napis: *Stefan Uroš kralj Teti*.

Ovako C. G. Thieme „Numis. Verkehr“ 1870 br. 1711* koji ga sudjeluje za 10 talara.

35. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju **Р—В**; u zadku pako pod pazuhom kraljeve ljevice krstić, pod njegovima nogama četiri okruglica na krst, a napis teće naoko, počam doli lievo ovako: **СТЕФАНЬ ОМР—ОШЬ КРА ТРСТИ—Н**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,99 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. VI. br. 21.**

36. — Priličan br. 35.

Šafarik, Glas. III. 221, Tab. IV. 40 po matici kod Prof. Keast. Brankotika Teži 2,257 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

37. — Veoma priličan broju 35, nego u zavoju slova **Ь** riječi **СТЕФАНЬ** u napisu zadka vidi se jasno okruglici.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,27 gr. Mod. jedva preko 5.

38. — Spodoban br. 35.

Matica u čitaonici biogradskoj. Teži 1,63 gram. Mod. 5 $\frac{1}{2}$. Probuklen doli desno u priestolu, a gori lievo okružen i ogladan.

39. — Isto kao br. 35, nego drugi kalup, te u zadku pod kraljevima nogama četiri piknje na krst, a napis drugako raspoređen, to jest počam doli lievo do krsta žezlova: **СТЕФАНЬ ОМР—ОШЬ КРА—ТРСТИ**.

Matica u vojv. Montenuovo u Beče. Teži 1,86 gram. Mod. skoro 6. Probuklen doli lievo u priestolu a desno malke obrezan.

40. — Isto kao br. 35, nego u predku do priestola u polju imao bi **Р—Л**.

Po Šafarikovih bilježnicama ovakav se novac nađe u biogradskom muzeju, ali ga mi neviđesmo.

STJEPAN DUŠAN.

Nadaci: азъ Стеванъ величествъ божјемъ краљу и српскимъ ћемаљи и поморскимъ (22 септ. 1333. — Mab. 104).
изъ и христа бога краљи краљ и съ србомъ смодржњицъ и српскимъ поморскимъ ћемаљи Стефан (1331—1346. — Mab. 110).

Язъ и Христа бога краљи краљ Стефан (30 септембра 1342. — Mab. 115).

Stephanus dei gratia Servie, Dalmatiae, Dioclie, Albanie, Zente, Chalcenie etmaritime regionis rex (22 siveptembris 1333. — Listine I. 298).

Stephanus dei gratia Servie rex (10 aprilia 1333. — Listine I. 410).

Stephanus dei gratia Servie, Dalmatiae, Albanie, nec non totius maritima regionis rex (22 siveptembris 1331—1346. — Rod. I. 141).

Stephanus dei gratia Servie, Dioclie, Dalmatiae, Albanie, nec non totius maritima regionis rex (22 siveptembris 1341. — Listine II. 111).

Стефанъ въ христѣ бога благочестіи краль и самодержацъ срѣдлѣнъ и поморію и грѣкои и болгарои (Glos. XI. 137).
Stephanus dei gratia Servie, Dicelie, Chilmio, Zante, Albanie et Maritime Regionis rex, nec non Bulgarie imperii partis post modice participa, et fere totius imperii Romanie dominus (15 listopada 1345. — Listine II. 278).

ауъ въ христѣ бога благочестіи и христолюбіи самодержацъ срѣдлѣнъ и грѣкои Стефанъ єзр (12 ртв. 1347. — Mill. 125).
ауъ въ христѣ бога благочестіи и христолюбіи самодержацъ срѣдлѣнъ и грѣкои, болгарои и ѡрѣзанои и дисбѣ рѣкѣ звезднѣи стрѣлѣ Стефанъ царь (26 ртв. 1348. — Mill. 129).

ауъ въ христѣ бога благочестіи и богои постѣлени царь Стефанъ срѣдлѣнъ и грѣкои и звезднѣи стрѣлѣ и съ болгарои и ѡрѣзанои и дисбѣ рѣкѣ звезднѣи стрѣлѣ Стефанъ єзр (26 ртв. 1348. — Mill. 129).

ауъ въ христѣ бога благочестіи и богои постѣлени царь Стефанъ срѣдлѣнъ и грѣкои и звезднѣи стрѣлѣ, рѣкѣ же Янѣнѣ и поморію и касимои дисбѣ (1348. Mill. 126. 140).

ауъ въ христѣ бога благочестіи и богои постѣлени царь Стефанъ, милостію сокіенъ царь сердеси и грѣкои самодержацъ всѧ сердеси и поморію дисбѣ (1351. — Mill. 150).

Стефанъ въ христѣ бога кралъ царь грѣкои и краль есъ срѣдлѣнъ и поморіе и ктиторъ (подрѣ 1346—1355. — Mill. 154).

Stephanus dei gratia Grecorum imperator (15 listopada 1348. — Listine III. 72).

Serenissimus dominus imperator Basilei et Romaniae, disputos Larts et Blischis comes (15 listopada 1350. — Listine III. 174).

Serenissimus dominus Stephanus Grecorum imperator semper augustus et Basilei rex (25 сеп. 1350. — Listine III. 185).

Jo Stephano per la grazia de die imperator de Sclavonia et de Romania (1351. — Marcianus C. L. Cl. V. n. 32).

Jo Stephano con la grazia di dio imperador de Serbia e de Grecia (1351. — Farolti VI. 419. Rad. I. 143).

Подрѣ: Стефанъ по милости божији краль есъ срѣдлѣнъ и поморіе (1333. — Mill. 105).

Стефанъ краль (1333—1346 — Mill. 109. 114. 118. 119).

Стефанъ въ христѣ бога кралъ краль (1333—1346. — Mill. 124).

Стефанъ въ христѣ бога кралъ краль есъ срѣдлѣнъ и поморіе десни (20 сеп. 1342. — Mill. 117).

Стефанъ въ христѣ благочестіи краль и съ богои самодержацъ есъ срѣдлѣнъ и поморіе десни (1333—1346. — Mill. 111).

Стефанъ въ христѣ бога благочестіи царь и самодержацъ Срѣдлѣнъ и Грѣкои и Болгарои (12 ртв. 1347. — Mill. 129).

Стефанъ въ христѣ бога благочестіи царь и самодержацъ Срѣдлѣнъ, Грѣкои, Болгарои и ѡрѣзанои (26 ртв. 1348. — Mill. 132).

Стефанъ въ христѣ бога благочестіи царь и самодержацъ Срѣдлѣнъ въ Грѣкои, Поморію и Звезднѣи Стрѣлѣ (1348. — Mill. 139).

Стефанъ благочестіи царь Срѣдлѣнъ и Грѣкои и Звезднѣи Стрѣлѣ (12 ртв. 1349. — Mill. 142).

Стефанъ благочестіи царь Срѣдлѣнъ и Грѣкои (12 ртв. 1349. — Mill. 142).

и христѣ бога благочестіи Стефанъ царь Срѣдлѣнъ и Грѣкои (1349. — Mill. 143).

Стефанъ въ христѣ бога благочестіи царь Срѣдлѣнъ и Грѣкои (20 ртв. 1349. — Mill. 148).

Стефанъ милостію божији царь Сербии и Германа (1351. — Mill. 152).

Stefan u hristu boga vitez kralj i car Srbije i Romanije (list. 1340. — Glos. XXVI. 24. 20. 36).

Stefano per la dia gratia imperator de la Romania et de Selonitana (1351. — Marcianus C. L. Cl. V. n. 32).

Stefan per la dia grazia imperador de Serbia e de Grecia (1351. — Farol. VI. 419. Rad. I. 143).

Stefan u hristu tezat u tih pietas kraljevi uoi pietas kraljevi Stefan uoi Pisanici (Rad. V. 152).

Stefan u hristu tezat u tih pietas kraljevi uoi pietas kraljevi Stefan uoi Pisanici (Rad. V. 152).

Stefan pietas kraljevi uoi kraljevi tezat (Rad. V. 152).

Реди¹: Свѣт стефанъ првомученикъ архидијаконъ и постолъ — Стефанъ краль въ христѣ бога кралъ срѣдлѣнъ и поморіи

(12 ртв. 1347. — Mill. 128). Аутам. Опис. Таб. VIII. br. 19 дао је слику тога постола уредљенога а подијена налази се у Килиандском манастиру. Дујан је још имао таје саркогу постола, скривену car. У преду sv. Stepanu стајаји, панелик, пикајстон осликано око глаче, и деснији дрији кадијони, а у левици при први круни. У заднији стајаји car под затвореном кримом почи и деснији ћелија с двоstrуким крстом на тави, а у левици санстак. Напис i у преду i у заднији постоји из rub медји два пикјаста пиза, појам гети десно.

ИС—ХС — Стефанъ царь срѣдлѣнъ и по—оморскъ кръз деси (1346—1355. — Mill. 155). Аутам. Опис. Таб. XIII. br. 13. дао је слику овога златнога постола, посачвана у златарском манастиру.

‡ Стефанъ милостію хъ божијом хъ царь хъ срѣдлѣнъ хъ геркоиъ — § Стефанъ хъ милостію хъ божијом хъ царь хъ срѣдлѣнъ хъ ѹри(рк) и слогу(ома) (Nani, De duabus etc. Tab. II. n. XVIII. Aut.). Likor је у преду i у заднији скривен и то valjda оба престилјају једнога car; него у преду car drži јабука за једноstručnim krestom i деснији а у левици ћелија за dvostručnim krestom, десни i задни ћелије; а напис se тије модју два равна okrugla na rub.

§‡ Свѣт стефанъ првомученикъ(ор и слогу)чесникъ(ъ) архидијаконъ и постолъ — **¶ Ф христе суге првомученикъ царь(ъ) стефанъ цесар деси и срѣдлѣнъ** — **¶ свѣти Stefanus primus martyris archediakonus — o kristu choro praeponens car Stefanus sic zemli serbici.** Mill. 154, nega ga prebitao nije. Zlatan². Isto od другога pleha visi o Dušanovoj potoci i narodnoj knjižnici biogradskoj. U Arkiva (III str. 347) kaže se, da se u zem. muzeju u Zagrebu nalazi slični predst Dušanov nastavljenu iz druk tankih poslovanih srebrnih plodica, kupljen od N. Sabljara u Dubrovniku, te se primenjuje njegova slika i propis napisa. Sada ga tu nemam. Slika i propis nepodignut, a ita se vidi, da svetitelj u ljevici drži ujedno petozrato oružje, to je svitak mlesto knjige.

¹ Bernardo Nani str. 5 piše o Dušanu: principem stetati non superponit; a u bilježki po Zakmarda de Diakovice (1683 str. 39) primaeno: item Stephanus in minori rygillo totius Illirici proprii exprimebat insigia utpote Macedoniam . . . Serbie, Croatiae, Rasciae, Banac, quibus insimili super posuerat armis. Такође nevidimo do danas.

² Vitez snimak ovoga постола добио smo posredovanjem g. Kostrenića od blagodarnosti g. Fiđolera arhivarskog odjela dvora taj. arhiva u Beče.

drugo poduzeće bi po Kantakuzina veoma nesrećno. Bolest i razdor do mala razdjelu i tu vojsku, te Kantakuzin bude prisiljen, da se opet u Srbiju povuče. Razpre, shivše se sada među Dušanom i Kantakuzinom radi njekojih tom navale predobitih mesta, povedoše napokon ovoga zadnjega, da se iz Srbije izseli i u turski naručaj bac. Ana zamoli sada Mletčane, neka joj oni izposluju mir s Dušanom. Republika rado se posla prihvati, te 12 svibnja 1343 odpravi u Srbiju svega poslanika Marina Veniera, komu podje za rukom smiriti za čas Dušana s iztočnim dvorom. Tada se radilo i o ženitbi Dušanova sina Uroša s Aninom kćerkom, te se dapaće u Mletčih ova smatrala kao gotova stvar¹.

Alesandro car bugarski kao zet Ivana Paleologa pomagao je Ani proti Kantakuzinu i proti Turkom. Ovi zadnji pod upravom Kantakuzinovom nisu sada štedili ni bugarskih ni srpskih granica, dapaće potuku njeke srpske čete kod Stefanijane (1344). Toga radi Dušan sa silnom vojskom provali u grčke predjele, te mu i tada sreća posluži, da si mnoga grčka grada i sam Seres i Trikalu prisvoji (V. Glas. XI. 364 XXVI. 24. Grigorac II. 746. Mkt. 117). Nije študio tom prigodom ni bugarske države kao saveznice iztočnog dvora, dapaće otrga joj sve zemlje do Marice.

Uzhićem tim golemlim uspjehom svoga oružja, te držeći se barem po pretečnom uticaju svoga imena gospodarom cijelog balkanskog poluotoka, Dušan na saboru u Skoplju sjećnja god. 1346 proglaši se carem grčkim, srpskim i bugarskim, i primi carsku krunu od nadbiskupa Joanikije. Na istom saboru izpuni Dušan i crkveni ustav sv. Save, namjestivši istoga nadbiskupa Joanikiju za patriarcha srpskoga od carigradskoga sasvim neodvisna, a svoga sina Uroša imenova srpskim kraljem, i predal mu staru Srbiju, da s njom upravlja. Ovaj znameniti čin naviesti on umah po svojih poslanicih mletačkoj republici, koje se najviše bojao u izvadjanju svojih namiera u izтокu. Mletačko vijeće još 3 ožuka 1346 ad capitulum continuus in effectu de coronatione sua in imperio constantinopolitano, quasi nobis ad gaudium significat, odvrati istim poslanikom, da je tu viest sa velikom radosti primilo, i da mu čestita, pošto ga smatra za iskrena i od najboljih prijatelja (Listine II. 326). Sada si sjajno uredi dvor po grčku (Nikola Baća Kotoranin bi mu za velikoga komornika), i ustanovi red sv. Stjepana kao nagradu za državne zasluge. Neki hoće, da je to bio vojni red i za same srpske vlastele; no Dušan ga je podario i poslanikom dubrovačke občine, koji su se u carskom dvoru tom prilikom desili.

Po okrunjenju Dušan nastavi rat s Grcima, te ga koncem ove iste godine nalazimo na čelu vojske daleko u iztočnih krajevih. Dne 21 studenoga 1346 republika izvješćivala je bosanskog bana, da je njezin poslanik, koga je k Dušanu odpremila, da mir među njim i banom posreduje, načao cara pluribus dietis infra terram in partibus Romanie. Dušanove navale u iztočne zemlje mal da ne od sada svake su se godine ponavljale, i sve naprednijim uspjehom za cara. Dne 3 siječnja 1349 republika mu se radovala de prosperitatibus suis, te mu preporučivala

svoja mesta i gradjane u iztoku, navlastito pako *castrum Phelteci*. Dne 6 travnja i. g. u naputku za poslanika odlažeći k Dušanu nalagala mu i to, neka nastoji nakloniti cara na mir s iztočnim dvorom, te ako bi mu to za rukom pošlo, dodavala mu, neka prodje u Carigrad, i posreduje (Listine III. 110. 119).

I odnosa Dušanovi s Ugri bili su mal da ne isti kao što s Bizantincima t. j. malo je kada bilo za Dušanova vladanja izkrena mira među Srbskom i Ugarskom. Vjerovatno glavni je uzrok bio tomu neskladu Srem, ustupljen njegova Dragutinu kao miraz žene mu Kataline, a sada ga, navlastito poslije smrti Katalinina sina Vladislava II. Ugarska nazad trahila. Već na koncu prve vojne Dušanove proti Carigradu Karlo ugarski, neobavješćen još o sklopljenom miru u Solunu, provali preko Dunava u srpske zemlje. Dušan na prvu viest pohiti vojskom na Ugri; a ovi udri u bjež preko Save, u kojoj se mnogi utopio (Zie. Dan. Kastak. I. 457). Neprijateljstvo potraja, kakono jasno potvrđuje papinska poslanica od 26 veljače 1339 (Theba. Hung. I. 631), iz koje se vidi, da si ugarski kralj prisvojio bio njeka imanja koločke crkve *propter vicinitatem regis Rascie scismatici ac publici hostis regis eiusdem*. Kašnje ti odnosi otiči krenuće na bolje. Srpnja 1346 za rata Ljudevit I s Mletčani Dušan ponudi se republici, da će rado posredovati za mir među njom i Ugarskim kraljem, a ona privoli (Listine II. 365). Isto takvu ponudu prihvati republika 10 travnja 1348; dapaće se veoma ljubezno Dušanu zahvali, što su se njegovi poslanici na ugarskom dvoru srdačno zanzimali na njezinu korist (Listine III. 75). Nego do mala opet se stvari pomutile. Ljudevit ne samo je zahtjevao, da mu Dušan odspusti njeke predile (calida Srem) odprije ugarske, nego i to, da predje na katoličku vjeru. God. 1353 Ljudevit i brat mu Stjepan vojvoda hrvatski predjeda velikom vojskom rieku Savu; nu sreća jim bude loša, jer srpski car, sakupiv kod Žice vojsku, ne samo stade na put kralju, nego i bac ga preko Save, i osvoji Mačvu i Biograd (Rad II. 82). God. 1354 ukloni se Dušan povećoj sili ugarskoj pomoći pape, komu je međutim lažno obećavao, da će se katolikom proglašiti. I slijedeće god. 1355 Ljudevit prosno je bio glas, da će na Srbce, te i dade obustići Klis, izručen Dušanu od sestre mu Jelače ili Jelke udove kneza Mladina II bribirskoga, ali glavna njegova namiera bila je tada ta samo, da se spusti na Mletčane, i da jih s primorja istisne.

S Mletčanima je nastojao Dušan, da ostane po mogućnosti u prijaznom odnosenju neprekidno. Još 10 lipnja 1333 obveže jim se, da će umah nadoknaditi škodljivu poslaniku učinjenu po njekom svom nevierniku, čim ga ulovi (Listine I. 410). No republika, nevideći naknade, 10 svibnja 1334 uze stroge miere proti Kotoru, te pogodbom od 30 prosinca 1335 budu ustanovljena načela, po kojih su se imale u obće rješavati u naprijeđa trgovacke parbe među Mletčanima i Kotoranima, za kojih je jamčio sam srpski kralj. Kotorani se ipak ustručavali izvršavati pogodbe, čega radi budu strogo opomenuti 13 siječnja 1338 (Listine I. 424. 449. 464). Dne 14 svibnja 1336 mletačko vijeće dozvoli Dušanovim poslanikom, da si nakupe u Mletčih oružja po volji, kao što i kašnje višekrat (Listine II. 4. 144. 453 itd.), a 6 prosinca iste godine dopusti, da ono 300 vojnika, što je kralj unovac bio po Italiji, prodje slobodno preko mletačke zemlje u Srbiju (Listine II. 11.). Svibnja 1340 po poslanicih zamoli, neka mu republika za se i za baštinike podieli pravo mletačkoga gradjanstva i dve galije za odpreme darova u Jeru-

¹ 1343. 4. septembrie. Capta: quod respondeatur ser Marino Veniero ambasatori nostro ad dominum regem Italie, quod postquam principale negotium, pro quo fuit missus, est expeditum, Venetias revertatur. Et dicto domino regi scribantur littere, regraciando sibi de liberali oblatione sua ad graciam nostram, et eengaudendo de nuptiis, quas fecit domino filio suo cum sorore domini imperatoris Constantinopolis cum illis paleris verbis, que videbantur (Misti XX. 62. Listine II. 192).

zolim, kako se zavjetovao bjaše u bolesti; a za to obećavao, da će joj pružiti u pomoć do 500 konjanika kada god trebovala, i da će biti slobodno mletačkim trgovcem kroz srbske zemlje proći u Romaniju, a da će sam kralj jamčiti za sve, što bi jim se na putu pripremilo moglo. Mletačko viće 8 lipnja i. g. rado prihvati te ponude, i 12 istoga meseca podigli kralju za se i za baštinike mletačko gradjanstvo (*Listine II.* 75—8). U poslu stradanja nekoga mlet. broda na srbskoj obali Dušan odvrati republiku, da, akoprem po državnom zakonu ono ide na kraljevu korist, posalje ipak svoje ljudi o stvari dobro obavještene, i da će rado škodu nadoknaditi (*Listine III.* 111). Dozvoli kašnje, da se pogodba, koju su imali Mletčani sa Kotoranom, nadalje protegne; i ponudi jim pomoć proti iznevierenu Zadru, na što mu se oni 22 stud. 1345 usredno zahvalili (*Listine II.* 289). Slevnja 1346 odpravi Dušan svoje poslanike u Mletke, neka republiki naviste njegovo okrunjenje za grčkoga cara, i neka ju pozovu, da se s njim sdrži na osvojenje iztočnoga carstva. Znao je dobro, da mu bez pomorske velike sile težko do cilja. Republika 3 ožujka primi na radost njegovo okrunjenje, ali odlučno odabi savez proti Carigradu (*Listine II.* 326). Da si bar nješto snage na moru pribavi, zamoli car po poslanicima Mletčane, neka mu ustope za nove njekoliko galija. Mletačko viće 10 travnja 1348 dozvoli mu tri, a 15 studenoga i. g. još jednu s ovom primjetbom veoma laskavom: *quoniam similem gratiam aliquibus de mundo unquam consecutus facere* (*Listine III.* 75, 109, 133); ali mu užkrati, da jih na rokove izplati. God. 1350 upravi u Mletke kao poslanika M. Buču Kotoranina. Pozivao je on po Buči mletačkoga dužda na sastanak u Neretvu radi veoma važnih poslova; molio ga, neka na novo podigli njemu, sinu mu kralju Urošu i carici pravo na mlet. gradjanstvo; kada bi u Mletke došli, da se častno prime i podvore, i da jim bude slobodno kupovati imanja po mletačkoj zemlji. Nudjao je republiki svoju silu po kopnu, a neka mu ona pruži svoju pomorsku. Obavještivao ju, da je već svu Romaniju osim Carigrada predobio, te joj predlagao, neka mu ona svojimi galijama pripomogne predobiti Carigrad, a da će joj zato prepustiti Peru i cijelu despotovinu. Želio je, da trg. koji bi on ili njegova kuća slali u Mletke, bude oprošten od daće, a da će on za to sve Mletčane ospobiti od daća u svih svojih zemljah; te da Mletčani ne pomažu njegovim dušmanom kao što ni on njihovim. Napokon se obvezivao na izplatu neke škode umah po Buči, ako se dokaze, da je uprav Mletčanu učinjena. Na te ponude i molbe odgovorile mu Mletčani 13 travnja i. g.: da je duždu po zakonih zabranjeno izaci iz Mletaka; da će mu radio opet podigli mlet. gradjanstvo; da je svim članovom njegove kuće slobodno po volji doći u Mletke, i da će biti primljeni častno i dično, kako jim se pristoji; da će ga pomoći po mogućnosti, i da se isto tako oni nadaju od njegove strane; no da mu galija pružiti nemogu proti Carigradu radi primirja, u kom se nalaze s iztočnim dvorom; da njegova dušmanu neće nikako pomagati; a da jim veoma draga. Što je naredio, da se očećeni Mletčanin namiri. Uslijed toga odgovora bi 25 svibnja u viču sastavljena povelja, kojom bi na novo srbskoj vladajućoj kući poslije mletačko gradjanstvo (*Listine III.* 176—85). Polovicom god. 1355 mlet. republika čuvši, da se u Hrvatskoj kupi vojska vjerojatno proti njoj, pošto je primirje s Ugarskom bilo na izmaku, odpravi svoga poslanika u Srbiju, neka nakloni Dušana, da joj ustupi tvrdjave Kliš i Skradin u Dalmaciji na skoro predane mu od njegove sestre Jelače udove

Mladinove, jer je ona dobro znala, da je u obrani osih tvrdjava ležao spas njezina primorja. Poslaniku je u naputku nalagala, neka ponudi caru za oboje do 100.000 libra¹. U isto je doba putovao za istu stvar srbski poslanik u Mletke; ali nenadana smrt Dušanovu i taj posao prešće, te Mletčane iz naše obale iztisnu.

Dušan s bosanskim banom s prva je mirno i prijateljski živio, posto se uzdao, da će ga tako lašnje privesti na to, da svoju jedinjen kćerku Jelisavetu dade njegovu sinu Urošu za ženu. No posto se osviedecio, da mirnim putem neće nikada postignuti svrhe, stade, da ju silom izvojuje. Najprije se počne groziti banu ratom radi njekoga pogrančkoga mesta, o kom je Dušan tvrdio, da je njegovo Ban se uteče za posredovanje mletačkoj republiki, koja se rado prihvati posla, te u tu svrhu odpremi navlasi svoga poslanika u Srbiju. O uspjehu tega poslanstva republika izvjeti bana 21 studen. 1346, naime da je srbski vladar nakan s banom mirovati, ako mu ono mjesto povrati, ili ako pristane na to, da dobri ljudi riese, komu po pravici pripada, a da međutim bude primirje. Razlog sve više rasao, te slijedeće godine mletačko viće u naputku za poslanika odlazeći k Dušanu radi dubrovačkih poslova, dodavala je i to, neka po mogućnosti posreduje za mir medju banom i carem.

God. 1349, čim se Dušan s vojskom u Romaniju bavio, ban bosan. Stjepan stavi se, da podigne tvrdjavu blizu mora u Hunju na predjelu, o kom je Dušan tvrdio, da je njegov. U isto doba provali u srbske zemlje, pobliže kotare opiljeni i porobi, i njezino si gradove prisvoji. Vratit se Dušan s boja, naumi Bošnjakom vratiti zao za sramotu. Nego da odstrani najprije svaku zaprieku od strane mletačke, ožujka 1350 uputi u Mletke svoga poslanika Michaila Buču s porukom, da je on spravan s banom mirovati same ako mu povrati gradove i zemlje olete i škodi nadoknadi, drugiče da će mu se poštano osvetiti. Mletčani, koji su tada isto s obima prijateljski obili, 13 travnja odgovorile mu, neka bi za sada svako nasilje obustavio, a da će oni sve moguće načine upotrebiti, da mu ban sve po volji učini. Dušan počeka; no videc napokon, da ni grožnje nisu kadre skloniti bana, da svoju kćer vjenča za njegova sina Uroša, na što je on glavno smierzo², silnom vojskom provali u Hunje. Mletčani na prvu vjest (11 srpnja) uprave na obojici dva svoja svećana poslanika s nalogom, neka nastoje svakojako, da jih sporazume i pomire. Ali sve badava; te 6 listopada viće mletačko nalagalo je svojim poslanikom, neka estanu u Dubrovniku, i na to pazte, da Srblji nenaškodne tomu gradu ili Stomu, kamo se činilo, da smjeraju. Srbska navalna u Bosnu obnovi se i slijedeće godine 1351, i sada golemim haranjem i pljenjenjem mal da ne cije zemlje. Sto je bilo jačega, to est u tvrdjavah, da jih brani, a slabije se u bregovite šume povuče. Sada pokuša Dušan, da Bobovac, gdje se banova kćerka Jelisava nalazi, na predaju prisili, ali mu sav

¹ Ni prije ikada ni tada nije bio govor o satetu među Dušanom i Mletčanima bud proti Carigradu bud proti Ugarskoj; te je sastim smješno one, što teli o tam satetu popa Inocentia i svoga poslanca od 17 srpnja 1355, kojim se Mletčanom gredio, te taj savez nikadni proglositao.

² Po Rastiću za god. 1349: car srbski udari na Stjepana banu bosanskoga sa 80.000 vojske, perché il bano non volesse consentire ad sposalizio d' Elizabetha sua figliola con Ottavio figliolo d' esso imperatore, a da je car otom kćenjem imao nadu Bosnu si privestiti; da su Dubrovačani svome silom nastojali strake za mir privesti, ali da est nije se dio nikako skloniti od svoje namere, perché in ogni modo volesse aver la sua figliola Elizabetha per sposa del suo figliolo com esortato di Chelmo in dote.

napor uzalud. Za tih vojnih dva puta pohodio je Dušan sa caricom i sinom Dubrovnik, gde bi sjajno dočekan i kraljevski počasnićen. Napokon Mletčani i Dubrovčani sklone cara i bana na dogovore, te jih pomire. Dušan nadjeni si naslov kralja bosanskog, te pridrža nekoliko pograničnih mesta i Humje (V. *Listine II.* 408. *III.* 119. 189. 199).

S Dubrovčani se Dušan skoro uviek prijazno pazio. Čim stupa na priestol, oni mu umah odpraviše svoje poslanike na radovanje s darom od 8000 perpera, a on jim malo kašnje na uzdarje izruči povelju¹, kojom im ustupi Rat Stonski, zemljiste od Prevlake uzkrat mora tja do medje dubrovačke, i Posrećnici kako obteže Neretva do mora uz godišnji danak od 500 perpera; te istu povelju na novo jim zajamči s potvrdom od 19 svibnja 1334 uz uvjet, da u taj predjel nesmiju primati careva podanika, a naprotiv da ondje stanovati mora srpski pop (Mikl. 103. 107). Na molbe Dubrovčana naredi Dušan 26 listopada 1345, da se obustavi njeka dača u Trebinju, koja je padala na veliku štetu dubrovačkih trgovaca; te jim dozvoli, da si slobodno nabavljaju žito po srpskoj zemlji, da jim nitko nesmije silom oteti trg, a da po srpskih trgovih, kako jim drago, prodavati mogu (Mikl. 117. 119). Ali niješto kašnje uzprkos tim poveljam često su se dubrovački trgovci po Srbiji zlostavljavali i na nepravedne izplate sili. Čega radi uslijed dubrovačkih tužba republika odpravi k caru svećana poslanika. U dotičnom naputku od 31 ožujka 1349 dolazi i ova važna izreka: *audirimus dudum et incessanter audirimus grates querelas et lacrimabiles nostrorum subditorum de Rognatio et fidelium dilectissimorum dicencium, in imperio suo per officiales sue sancte corone nos una sed diversis gravitatibus et molestiis tractari, et propterea se ad dampna gracia et iacturas intolerabiles esse prolapsos, damna quoque dampnis, noctitates noctitatis et gravitates gravitatibus continuante et indecententer augeri;* te se poslanik upućivao, neka se u Dubrovniku dobro obavesti o iznosu pretrpljenih škoda (Listine III. 115). Glavni uzrok svemu tomu bio je Nik. Baća Kotoranin carev dvornik i dva sara dubrovačanina, M. Gučetić i N. Lukarević, koji su s toga ukorenili. Stvar se poravna i smiri, te 20 rujna i. g. 1349 Dušan dozvoli Dubrovčanom, da svuda po carstvu smiju proći sami i s trgom slobodno i bez izplate ma koje nove carine, nego da jim zabranjeno voziti oružje ni u Bugarsku, ni u Vassarabiju, ni u Ugarsku, ni u Bosnu, ni u Grčku, ni inamo u Turku želimo, nego samo u Srbiju; da jim se sudi po starih povlasticah itd. (Mikl. 146).

Odnošaji Dušanovi s Rimom bili su s prva prilično dobri. Imamo više poslanica, koje mu napisala papa pod naslovom: *charissimo in christo filio Stephano regi Bassie illustri,* na korist ondjeđnjih katoličkih biskupa, koje je Theiner na svjetlo iznio. Nam je ovđe spomenuti onu od 8 siječnja 1346 (Hung. I. 711), u kojoj mu se tužio, da neki zlikovci *tuo suffulti facere* neće da plaćaju desetine biskupu katarskomu, kako mu po starom pravu ide u mestih *de Canal, Tribunia, Drazariza, Resson, Budua, Lastas, Prisren, Novaberda, Trepte, Janeva, Coporich, Plane, Ostacia, Berschora, Rudnick, Lipnick, Cheluinia, Sacu, Mazovia, Godubeci et Albia dicta Belgrad,* neka jih dakle na dužnost pozove i prisili. Nego god. 1346 okrunivši se Dušan carskom krunom, u isto doba odciepi svoju od rimske i carigradske crkve, i na saboru u Skoplju dokonča Savov crkveni

¹ Od ove povelje estaste latinski izvornik od 22 siječnja 1333 (V. *Listine I.* 398); izvornika na srpskom jeziku nema, nego samo tri prepisa, koja su među iz latinskog teksta potekla (V. Mikl. 103).

ustav proglašivši nadbiskupa Joannikiju patrijarhom svih svojih zemalja. Grčki patrijarh Kalist proklje na to i cara i narod i patrijarha i skopljanski sabor; ali mu sve bađava. Car htjede, da on bude jedini izvor svake moći i vlasti u zemlji te i same crkvene, i da se svi ravnaju po njegovoj volji; s toga poče od tada i gnjeti sve, što se u vieroizpovedanju s njegovimi nazori neslagalo. Mnogo su toga radi jada trpili od sada katolici u Srbiji. Dne 13 svibnja 1350 papinski poklisar zamoli ugarskoga kralja, mletačku republiku i međstra bolničkoga reda, neka i prijetnjom odvrate srbskoga vladara od nasilnoga prekršćivanja njegovih katoličkih podanika (Listine III. 186). Ali početkom g. 1354 ustrašen car od bojnih priprava ugar.-hrv. kralja Ljudevitu, za kojih je znao, da su proti njemu naparene, stavi se, da tu oluja od sebe odvratiti pomoću rimskoga dvora. Odpravi dakle svećano poslaništvo papi u Rim s molbom, neka mu izpostoji mir s ugar.-hrv. kraljem. Što su za takovu uslugu srbski poslanici u ime careva rimskomu dvoru obećavali doznačimo samo iz papinske poslanice od 19 kolov. 1354 na Dušana kao odgovor (Thein. Hung. II. 9.). Ovako mu u njoj veli papa: *troja tri poslanika u prisutnosti kardinalskoga sbara izrekose, sicut et ipse tue littere continebant, da želiš apostolski blagoslov; a zatim predictam ecclesiam (se. romanam) in matrem, magistrum et dominum christianorum omnium, et romanum pontificem in universalem christianorum ipsorum patrem et dominum, ac verum Christi vicarium et beati Petri apostolorum principis successorem tuo et eorum nomine recognoverunt, humiliiter confessi fuerunt, et quod tu in sinceritate fidei et unitate ecclesie predictarum ac obedientia nostra et successorum nostrorum romanorum pontificum canonice intrancium perpetuis temporibus pesisteres;* te su dodavali u tvoje ime, da ćeš strogo zabraniti prekršćivanje, da ćeš katolikom povratiti crkve, koje si jih otvo, osim samo šest manastira, jer jih bez pogibelji povratiti nemožeš, da si dapaće već naredbom to povraćanje naložio, te dopustio, da se u vierskih stvarih svaki vlast po svojih obredih slobodno i bez straha ma koje sile ili kazni. Opte mu papa 24 prosinca i. g. napisala list, u kom ga hvalio, što je katoličke pastire na otete jih stolice namijestiti dao, i što je prekršćivanje strogo zabranio. Upravi tada papa u Srbiju svoje poklisare Bartula trogirskega biskupa, započetnika ove pomirbe, i Petra biskupa Paktenškoga, da Dušana u vieri utvrde, i da ga, kao što je želio, vodjot proti Turčinu proglaše. Tom prigodom izruči papa poklisarom svoje listove za Jelenu caricu, za Uroša prijestolonaslednika, za patrijarha Joannikiju, za sve nadbiskupe i biskupe, za Deana sebastokratora, za Gojka velikoga logotetu, za Olivera despota, za Preliuba cesara itd. Međutim se oluja s ugarske strane razpršala, a Dušan kabanicom okrenuo. Papinski poklisari jedva primljeni u srbski dvor, te se na kratko osviedoci o pravom stanju stvari². Tako se na novo prekinu svako občenje medju Rimom i Srbijom, niti se već za živa Dušana navezalo.

Dušan umrije 20 prosinca 1355³, u 45 godini svoga života a 24 svoga vladanja, od groznicu, koja ga u selu

² Po Filipu Maizijern (*de Maizières V. Glas.* XI) Dušan neponovljivo primi papinske poslanike, te bi se bio poklisat Petar još na prvom dogovoru ostredio, da car himenski radi (*sed in responsionibus superbiam, crusticas et mensadas ipsius regis nuntius parvus clare cognovit*).

³ Srbski izvori nisu slodni ni u opredjeljenju data Dušanove smrti. Poveći dio njih drži se g. 1356. Po Yukovom tipiku umrije Dušan 20. (4) prosinca; tako i po Šafajkovu lietepisu str. 54: **десетикоју • к ја исклапио**, nego na str. 71 ima **десетимају • к ја**.

od tri razite pruge sastavljena, od kojih je srednja piknasta, a s krovovim evjetom na kutovih. Iz zastavice gori predire dvostruka palica, u kojoj je zaboden jednostavan a tanjak u nutri prazan okrug. Nad ovim se diže troperna perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: **STEFANVS.. — DGI GRH· RGX.**

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 1,51 gram. Mod. 5.

2. — Veoma spodoban br. 1.

Matica u biografskom muzeju. Teži 1,62 gram. Mod. skoro 5.

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto u zadku okrug na palici zaboden veoma je deboc, a u napisu posle riječi *Stefanus* nema piknja, dočim su dvije, osnovno položene, posle riječi *gra*.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,81 gram. Mod. 5. Izrađen je novac Wesseler. Tab. II. br. 20.

4. — Veoma spodoban br. 3.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,60 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 3, nego se stvari razno kreću.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,69 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 3, nego u napisu zadka posle riječi *Stefanus* jedna piknja povisoko, i jedna piknja samo posle riječi *gra*.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,99 gr. Mod. skoro 5.

7. — Isto kao br. 6, nego su stvari drugako ponašene.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,71 gram. Mod. 5. Probijen levo do osiak spasitelja.

8. — Veoma spodoban br. 6, nego lievo do priestola u polju predka nevidi se **H**, kao što ni piknje posle riječi *Stefanus* u napisu zadka, jer je tu novac izgledan.

Erdy str. 28. br. 48 (Dr. Star). Mod. 5.

9. — Isto kao br. 3, nego pod perjanicom u zadku kao još po jedno pero sa svake strane a kraće.

Matica kod Dra Eggera u Beču. Teži 1,22 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 1, nego u zadku okrug nad palicom jest dvostruk, a u napisu nema piknja ni posle riječi *Stefanus* ni posle riječi *gra*.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,69 gr. Mod. skoro 5.

11. — Isto kao br. 10, nego posle riječi *gra* u napisu zadka dve piknje osnovno položene, a stvari na novu razno poređane.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,94 gram. Mod. 5.

12. — Veoma priličan br. 11.

Po otisku maticice u car. numis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 3, nego na kutovih zastavice u zadku mjesto ljeta *trolistni cvjetak* **>**, pod perjanicom debela crta razito položena, a u napisu posle riječi *gra* jedna piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz slike Welzove (II. Bd. JL. Abth. n. 11985) kupljena za 1 for. 35 nov. Teži 1,46 gr. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego se jasno prikazuje dvostruki lik i priestol dvostruki; u zadku pakokrug nad zastavicom jest dvostruk, a napis se sječi, **STEFANVS / S — DGI GR**

RX:RGX.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,84 gram. Mod. 5. Malko okružen.

15. — Isto kao br. 13, nego lievo do priestola u predku mjesto **H** bio bi **N**; u zadku pakokrug nad zastavicom jest dvostruk, a u napisu nema crte, a u napisu piknja posle riječi *Stefanus* i *gra*.

Erdy str. 28. br. 47 (Dr. Star). Mod. 4%.

16. — Isto kao br. 13, nego u predku do osiak IC—KC, a lievo do priestola **N** mjesto **H**; u zadku pakokrug nad zastavicom nema crte, a u napisu piknja i posle riječi *Stefanus*.

Šafafik Glas. III. 224. Tab. IV. 46 po matici, koju gosp. Prof. Preuss posli sobom iz Srbije u Petrograd. Teži 1,75 gram. Mod. 5.

17. — Isto kao br. 16, nego u zadku na kutovih zastavice listi su trokutni, naime osobita izraza, u slemu desno krstić mjesto običnih četverokutnih rupica za oko, a u napisu nema nijedne piknje.

Luzzenbacher str. 53. br. 1. Mod. skoro 5. Iz njega su useli Šafafik Glas. III. 224. Tab. IV. 46, i Erdy str. 27. br. 43.

18. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup, te u zadku okrug nad zastavicom jest dvostruk i po sredini mu debela piknja, pod perjanicom debela crta razito položena, a na kutovih zastavice po tri piknje.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,57 gr. Mod. 4%. Predak je s dvostrukim natiskom smeten.

19. — Veoma spodoban br. 18.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,52 gr. Mod. skoro 5. Probijen nad glavom spasitelja.

20. — Isto kao br. 18, nego u predku lievo do priestola **N** mjesto **H**.

Matica u S. Ljubiću. Teži 1,52 gram. Mod. skoro 5.

21. — Isto kao br. 3, nego drugi kalup, te u zadku okrug nad zastavicom jest trostruk i po sredini mu petorepa zvezda, pod perjanicom debela crta razito položena, a na kutovih zastavice trolistni cvjetak.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,91 gr. Mod. 4%. Vidi tab. VI. br. 24.

22. — Isto kao br. 21, nego u zadku okrug nad zastavicom bio bi jednostavan.

Šafafik Glas. III. 222. Tab. IV. 42. po matici, koju je g. Prof. Preuss posli sobom iz Srbije u Petrograd. Teži 1,49 gr. Mod. 5%.

23. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, pošto u zadku na kutovih zastavice na palici tri piknje na trokut, u dvostrukom okrugu nad zastavicom ruha od šest listića, a u napisu piknja samo posle riječi *gra*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,54 gram. Mod. jedva preko 5. Tragovi dvostrukog natiska u predku na gornjem uglu priestola dešavaju.

24. — Skoro isto kao br. 23.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,40 gr. Mod. 4%. Dvostruki nema trag.

25. — Isto kao br. 23, nego u zadku lik je veoma smućen s dvostrukim natiskom.

Matica u sklopu kod Schettina u Beču. Teži 1,66 gram. Mod. 5. Probijen levo u polju do priestola.

26. — Isto kao br. 23, nego pod perjanicom u zadku debela crta razito položena.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,88 gr. Mod. 5%.

¹ Po Šafafiku l. c. ovakav se novac nalazi u biogradskom muzeju, ali ga mi nenađesmo; te gosp. Avram Petrenović u Biogradu imao bi od istoga novaca osam komada.

27. — Isto kao br. 26, nego se stvari drugako kreću. Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,76 gr. Mod. 5.
28. — Isto kao br. 26, nego na prsih spasitelja u predku piknja. Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,596 gr. Mod. skoro 5. Poklon g. Lazara Ravareca.
29. — Isto kao br. 26, nego u napisu zadka poslije riječi *gra* dve piknje osovine. Matica u cr. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,61 gram. Mod. 5.
30. — Isto kao br. 23, nego u zadku izvanske pruge zastavice malko su oblučaste; iz zastavice gori prodire trostruka palica, pod perjanicom debela crta razito položena, a perjanica je od šest pera sastavljena. Matica u vojv. Montenuovo u Beče. Teži 1,21 gr. Mod. skoro 4.
31. — Veoma sličan br. 30. Matica u beogradskom muzeju. Teži 1,47 gr. Mod. skoro 5. Probašen gori lijevo u predstolu.
32. — Isto kao br. 30., nego iz zastavice u zadku prodire dvostruka palica, a lik je u obće poveći, u predku ponućen. Matica u vojv. Montenuovo u Beče. Teži 1,75 gr. Mod. skoro 5.
33. — Isto kao br. 32, nego na prsih spasitelja piknja, a lik je čist i u predku. Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,37 gram. Mod. skoro 5. S druge strane okrajen.
34. — Isto kao br. 23, nego na kutovih zastavice, koje su izvanske pruge malko oblučaste, vide se tri piknje na trokut o sebi stojeće, iz zastavice neprodire gori ni jedna palica, a u napisu, koji svršuje sa **RG**, nema nijedne piknje. Matica u g. savjet. Šimića u Zagrebu. Teži 1,95 gram. Mod. 5.
35. — Isto kao br. 34, nego do priestola u predku **IG**—**KG**, a priestol nakrivo razperodjen. Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teži 1,69 gram. Mod. 4%.
36. — Isto kao br. 35, nego u zadku lik se prikazuje dvostruk, a iz zastavice prodire dvostruka palica. Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz slike Weizleve (IL Bd. II, Abb. n. 11,989), kupljen za 3 fr. 20 novčića. Teži 1,24 gr. Mod. 4.
37. — Isto kao br. 34, nego u predku lijevo do priestola bio bi **N** mjesto **H**; u zadku pak na kutovih zastavice bile bi trolistnate grančice, a u razi okruga još druga šestorepa zvezdica. Erdy str. 17. br. 45 (Dr. Stur). Mod. 4%. Okrajen.
38. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke **D**—**DI**, a do priestola ovđe lijevo u polju stoji preokrenuto slovo **G** a desno **H**; u zadku pak u kutovih zastavice trolistna kitica, iz zastavice neprodire ni jedna palica, a glede napisu uz svu njegovu sinjavost radi izgledanja vidi se ipak, da je veoma nepravilno izrazen. Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 1,22 gram. Mod. 4%. Veoma izglođan i probiošen na vrh glave spasitelja.
- ¹ Weizl von Wellenheim donosi još tri slična nove:
11984. Alter Denar. Av. STGFANVS—D6I GRA·RGX.
Ein Brustharnisch, darüber eine Krone und ein Schild (Bei Sech. eine Glocke). — Rev. An den Seiten des Heilandes H—G. — G. 9. % L. 6 Gr. Z. g. e. (istki kod C. G. Thieme Num. Verkehr 1870 te. 1712 za 4 talira).
11985. Aeknlich. G. e.
11987. Densg. durchdrückt, non einem anderen Stempel, statt des Schildes eine Blumenverzierung. G. e.
39. — Isto kao br. 23, nego drugi kalup, te u predku do priestola **L**—**G**; u zadku pak sre tri razite pruge zastavice su ravne, na kutovih zastavice po tri piknje na trokut, a u riječi *Stefanus* napisu slovo **S** stoji obratno **Z**. Matica u cr. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,52 gram. Mod. 5.
40. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku na prsih spasitelja piknja, a do priestola **H**—**G**; u zadku pak izvanske pruge zastavice su malko oblučaste, na kutovih zastavice tri piknje na trokut, iz zastavice gori prodire trostruka palica, u dvostrukom okruglu šestoblučnu zvezdu, pod tropernom perjanicom debela crta razito položena, a u napisu piknja samo poslije riječi *gra*, i **H** mjesto **I**.
- Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,05 gram. Mod. jedva preko 5%.
41. — Veoma spodoban br. 40.
- Matica u pečarskom muzeju. Teži 1,25 gram. Mod. skoro 5. Probiošen na desnej nogi spasitelja.
42. — Isto kao br. 40, nego su stvari na novcu drugako ponamješćene, a na prsih spasitelja u predku nema piknje. Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,72 gr. Mod. skoro 5.
43. — Isto kao br. 40, nego i ovđe se stvari na novcu drugako kreću, te u predku piknja mjesto na prsih stoji na vrata spašitelja. Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teži 1,74 gram. Mod. 5.
44. — Isto kao br. 43, nego u napisu zadka nema piknje poslije riječi *gra*, ali ju ima poslije riječi *rex*, a perjanica je petoprna. Matica u pečarskom muzeju. Teži 1,80 gram. Mod. 5. Probiošen u osienki spašitelja lijevo.
45. — Veoma sličan br. 43, nego neviđe se piknje ni na prsih ni na vrata. Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teži 1,80 gram. Mod. 4%.
46. — Isto kao br. 45, nego u napisu nema nijedno piknje. I. v. Reichel Serbiens alte Münzen. str. 8. br. 1.
47. — Isto kao br. 43, nego u zadku iz zastavice neprodire nijedna palica, šestoblučna zvezda u dvostrukom okruglu drugako je razpoložena, t. j. nijedan nije oblik nestoji osovine, tako i četverouglaste rupice na šemu drugim pravcem teknu, a u napisu nema nijedne piknje. Matica kod učen. društva u Biogradu. Teži 1,83 gram. Mod. 4%.
48. — Isto kao br. 47, nego su stvari na novcu razno namješćene, a na prsih spašitelja u predku jaka piknja. Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 1,56 gram. Mod. 4%. Probiošen desno gori u priestolu.
49. — Isto kao br. 47, nego u položaju četverouglastih rupica u šemu nema razlike sa prednjimi, a u napisu zadnje **S** u riječi *Stefanus* mnogo je manje, te isti napis svršuje sa **RH**.
- Matica u gosp. Vil. Trinksa u Pragu. Teži 1,30 gram. Mod. 5.
50. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke **IC**—**KC**, a do priestola **H**—**O**; u zadku pak na kutovih zastavice trolistni evitak, pod perjanicom razita
- ¹ Po Safašiku (Glas. III, 224.) u sljedećem popisu popečitelja Avramu Petroviću ima od ovog novca tri komada.

pruge od šest piknja, a u napisu samo posle riječi gra
dive piknje osovno položene i RGK.

Štafik Glas. III. 223. Tab. IV. 43 po matici, koju Prof. Preuss
iz Srbije posese u Petrograd. Teži 1,49 gram. Mod. 4%.

51. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku
do osjenke ID—XO bez znaka skratice, a do priestola
R—S, ovo zadnje poreće; u zadku pako izvanske pruge
zastavice su malko oblučaste a nutrinja je od osnovnih cr
tica sastavljena, na kutovih zastavice tri piknje ili lista
na trokut, u dvostrukom okrugu šestoblučna zvezda, perjanica
od sedam pera, a napis: STGFKHVS — DGI GRK ROK.

Štafik Glas. III. 225. Tab. V. 49 po listopisu spiskom od god.
1826 kaj. III. br. 2. Probajen dolje lijevo do priestola. **Vidi tab.**
VIII. br. 1.

52. — Isto kao br. 40, te u predku lijevo do priestola
čini se, da je R a desno nema ni traga pismenu; u zadku
pako iz zastavice prodire dvostruka palica, perjanica je od
sedam pera sastavljena, a u riječi Stefanus napis slovo S
stoji obratno Z kao u br. 39.

Matica u štakki kod Schottena u Beču. Teži 1,31 gram. Mod. 4%.

53. — Isti lik kao u prednjih, nego se od svih razlikuje
po raznom razpoloženju strarih, te u predku lijevo u
polju do priestola nema traga pismenu, a desno čini se
da je ozgo G a pod njim S; u zadku pako nema mjesta
za perjanicu.

Matica u štakki kod Schottena u Beču. Teži 1,39 gram. Mod.
skoro 5. Dvostruko probajen, okrajen i izgledan.

d. S pismeni do priestola, ali lik u zadku u uljem ravnem okrugu.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na pri
estolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje ID—XO,
do priestola u polju podijeljeno H—G, a na uglovnih pri
estola po jedan trolistni evitak.

Zadak. — Dolji šlem, a nad njim zastavica s oblučenimi
stranama, ali na kutovih nosi po jednu trolisnatu kitiju;
nad zastavicom u jednostavnom okrugu ruža od sedam
listića sa piknjom po sredi; iz okruga se diže petoperana
perjanica. Sav lik, počam od polovice šlema dolje do iz
pod perjanice gori, stoji u uljem ravnem okrugu. Među
ovim uljim okrugom i okrajnjim nizom teče napis, počam
gori desno: STGFKHVS: — DGI—GRK—RGK.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,55 gram. Mod. 4%. **Vidi tab.**
VIII. br. 2.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku ruža je u okrugu
od šest listića i bez piknje po sredi, a u napisu nema
nijedne piknje.

Matica u g. Dobosky u Peiti. Teži 1,38 gram. Mod. skoro 5.

e. S glavami do priestola, kol je običnoga načina.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na pri
estolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje ID—XO,
piknjom na prsih, a do priestola u polju sa svake strane,
po jedna bradata glava pod otvorenom krunom.

Zadak. — Dolji šlem s rupicama za oko, nad kojim se
diže zastavica od tri pruge sastavljena, od kojih je srednja
razito položena i piknasta, a izvanske su ravne i malko

oblučaste. Na kutovih zastavice po tri piknje na trokut
kao listak. Nad zastavicom dvostruki okrug, u kom zvezda
od sedam piknja tako da jedna stoji po sredi a ostale
teku oko nje u okrug. Nad okrugom tri piknje razito po
ložene, u kojih se razvija gori troporna perjanica. Napis
teče naokolo, počam gori desno: STGFKHVS — DGI
GRK—RGK.

Matica u g. Dobosky u Peiti. Teži 1,46 gram. Mod. 4%.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nad čelom, na
prsih i dolje na dolami spasitelja po jedna piknja; u zadku
pako sve tri pruge zastavice razito su položene, a stvari
se u obće drugako kreću.

Matica u g. Stjep. Verković u Šeretu. Teži 1,59 gram. Mod. 4%.

3. — Veoma spodoban br. 1, izim što ima u napisu
zadka DGI.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,65 gram. Mod. 5. Probajen
desno u priestolu gori.

4. — Mal da ne isto, kao br. 3.

Matica u peštanskem muzeju. Teži 1,89 gram. Mod. skoro 5.

5. — Priličan br. 1, nego su stvari sasvim drugako
ponamješane, a u napisu zadka u riječi Stefanus zadnje
slovo stoji ležeće Z.

Matica u blagradskom muzeju. Teži 1,35 gr. Mod. 4%. Probajen
gori lijevo u osienki spasitelja te izgledan.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku nad krunom bra
datih glava stojećih do priestola mjesto srednje crticu vidi
se piknja; u zadku pako zastavica je sastavljena od četiri
pruge, od kojih izvanske su oblučaste a nijedna piknasta,
te ni u napisu nema nijedne piknje.

Matica u vojvode Maženova u Beču. Teži 1,81 gram. Mod. 4%.

7. — Isto kao br. 1, nego nad glavama u predku mjesto
uzvojaka nad krunom staje tri piknje razito položene, i
nema piknje na prsih spašitelja; u zadku pako sve tri
pruge zastavice razito teku.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,95 gr. Mod. skoro 5.

8. — Isto kao br. 7, nego izvanske pruge zastavice u
zadku malko su oblučaste.

Šrdy str. 27. br. 46 (Dr. Stur). Mod. 4%. Izgledan te nepod
puna izrazen.

9. — Isto kao br. 7, nego u predku lijevo u izvanskom
uglu priestola veoma dolje tri piknje, a napis u zadku po
čima sa piknjom.

Matica u peštanskem muzeju. Teži 1,53 gram. Mod. 4%.

10. — Isto kao br. 9, nego u predku piknja na prsih
spasitelja; u zadku pako na početku napisu nevidi se piknja,
izvanske pruge zastavice su malko oblučaste, a iz zasta
vica do okruga prodire dvostruka palica.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,975 gram. Mod. 4%.

11. — Isto kao br. 7, nego u predku na prsih spa
šitelja piknja, a u zadku napis: STGFKHVS — DGI
GRK—RGK.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,51 gram. Mod. 5. Kup
ljen u S. I. Verkovića. **Vidi tab. VIII. br. 3.**

12. — Isto kao br. 11, nego u zadku izvanske pruge
zastavice su oblučane, okrug je jednostavan, a napis:
STGFKHVS — DGI GZ—R—RGK (naime Rascie Rz),
ako li nije to, da su slova pogriješkom smještena te GTR
m. GRK.

Matica u Dr. Luschina u Gradaču. Teži 1,49 gram. Mod. 4%.

11. — Mnogo sličan br. 6, nego napis: STGFRIVS
— DI·G·REX.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 2,0 gram. Mod. 5. Dvostruko
urezana i probušena lievo dolje.

12. — Podoban br. 6, nego napis: STGFRIV—S DI·G
REX.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 2,0 gram. Mod. 5. Probušen
lievo u glavi.

VRSTA II.

Sa napisom: *Monita Rex Stefa.*

a. Bez pismena do priestola.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknastom osienkom oko glave, do koje IG—KG; u priestolu do ramenih spasitelja po jedna piknja, a pod lievim njegovim laktom tri na trokut; knjiga mu na krilu, a uz rub teče piknasti okrug.

Zadak. — Doli šlem, na kom lievo mjesto rupice za oko četiri piknje na četverokut; iz šlema gori prodire dvostruka palica, u kojoj je zaboden zastavica četverokutna, s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutevih; iz zastavice izlazi gori dvostruka palica, u kojoj je udjenut jednostavan okrug krugljom izpunjen; a nad okrugom se razvija troperna perjanica. Napis teče naoko uz rub, počam gori desno: X MONITH. — REK·STEFH.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teli 1,38 gram. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IG—KG; u zadku pako u napisu nema piknje poslije riječi monita ni pred ovako REK.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teli 1,26 gram. Mod. skoro 5. Probušen desno u priestolu.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku knjiga na krilu spasitelja izražena je samo jednom piknjom u ravnom okviru; u zadku pako na šlemu desno vide se tri piknje gori i doli na trokut, na krugli red piknje, a u napisu nad X ertica kao znak skratice, piknja uz zadnje slovo riječi monita i uz prednje riječi rex, a prvo slovo riječi Stefa obratno položeno Z.

Matica u g. S. I. Verkovića u Serisu. Teli 1,42 gram. Mod. skoro 5. Sačuvan da se nemalo bolje.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku vide se tri piknje na trokut u šlema gori lievo i doli s oboje strane; iz šlema i iz zastavice prodire trostruka palica; zastavica je tankimi erticama prepletena, a dvostruki okrug nad njom piknječima napunjen; te na početku napisa +.

Matica u S. Ljutića. Teli 1,11 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. VIII. br. 5.**

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku na šlemu piknje drugako namješene; zastavici izpunjuju četverokuti od na krst idućih ertica sastavljeni; u okrugu sedam okrugica, jedan po sredini a šest naoko, a u riječi napisu monita one I stoji medju dvije piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,23 gram. Mod. 4%. Probušen desno do osienke i malko skrajna.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do ramenih spašitelja u priestolu nema piknje, a u napisu do osienke G otvoreno; u zadku pako napis počima sa +.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,47 gram. Mod. 5. Pojedino izgledan.

7. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, jer uz svu golemu izgledanost ovoga novca s oboje strane vidi se ipak jasno u predku do osienke lievo dva H nakrivo položena a desno Č, te knjiga je na krilu spasitelja označena samo sa tri piknje na trokut.

Matica kod g. Antoniana u Novom Sadu. Teli 1,47 gram. Mod. 5.

8. — Isti lik kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do osienke IG—KG, gori na stupovih priestola evitak preokrenut, na boku jaka piknja, a piknje, koje označuju knjigu na krilu spasitelja, neuredno raspoređene; u zadku pako na šlemu desno okrugla rupica za oko a nad njom lukšić; zastava od tri pruge razito položene, od kojih srednja piknasta, a dvostruka ertica ju spaja sa šlemom; nad zastavicom u dvostrukom okrugu leži zvezda od šest obluka, a napis sasvim poremećeno: + (criet od krina) + (krst) MO/ITA — REK STGIO. Bez dvojbe zadnja tri slova spadaju na prvi tisak istoga novca.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,96 gram. Mod. 5%. Probušen gori na ugлу priestola, i desne u polju do priestola.

9. — Mnogo sličan br. 1, nego napis u zadku bio bi + TMOPCTA — + STRIX.

I. v. Reichel. «*Serbiens alte Münzen*» str. 9, koji veli o napisu: welche wahrscheinlich Moneta Stephani bedeuten soll.

b. S pismeni do priestola.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknastom osienkom oko glave, do koje IG—KG, do priestola u polju podijeljeno C—D, a pod ovimi slovi u izvanskih uglovih priestola po tri piknje na trokut, i pod lievim laktom spasitelja isto tako tri piknje.

Zadak. — Doli šlem, nad njim zastavica veoma uzka s oblučnim stranama i sa tri piknje kao obično na kutevih; iz zastavice prodire dvostruka palica, u kojoj je zaboden okrug krugljom izpunjen, a nad okrugom petoperna perjanica; nego sav ovaj lik slabo je izražen. Napis teče naoko uz rub, počam gori desno: X MONITH — REK STEFH.

Matica u vojv. Montenuro u Beču. Teli 1,36 gram. Mod. 4%.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IG—KG, u izvanskih uglovih priestola doli po jedna piknja, a pod lievim laktom spasitelja petoperna zvezdica; u zadku pako u dvostrukom okrugu nad zastavicom sedam piknja, jedna po sredini a druge naoko nje, a u napisu poslije riječi monita tri piknje na trokut.

Matica u vojv. Montenuro u Beču. Teli 1,26 gram. Mod. 5. Probušen lievo u polju do priestola.

3. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknastom osienkom oko glave, do koje IG—KG, do priestola podijeljeno D—C, a pod ovimi slovi u izvanskih uglovih priestola po tri piknje na trokut.

Zadak. — Doli šlem, na kom lievo doli četiri piknje na četverokut +, a desno tri gori i doli na trokut; nad šlemom u jednostavnoj palici zaboden veoma uzka zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutevih; nad zastavicom opet na jednostavnoj palici dvostruki okrug sa sedam piknja, jedna po sredini a šest naoko nje; iz okruga se diže perjanica na snop, a napis kao u br. 1 sa piknjom poslije riječi monita i pred riječi rex.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 1,75 gram. Mod. 4%.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku u polju do priestola **D**(ertom osovo priesćeno) — **Ω**, na prsih spasitelja piknica a pod lievim laktom dve piknje osovo položene, i knjiga je na krilu jednom piknjom samo označena; u zadku pako nevidi se nijednoga ukrasa ni na šlemu ni u zastavici, u jednostrukom okrugu kruglja, a u napisu nema nijedne piknje.

Matica u g. S. L. Verkovića. Teži 0,965 gram. Mod. 4%.

5. — Isto kao br. 4, nego na prsih spasitelja nema piknije, tri su pod lievim laktom, a nijedna na knjizi; u zadku pako na šlemu dolje lievo četiri piknje na krst, na kruglji jedna, a u napisu piknja samo pred *rez*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,215 gram. Mod. 4%. Malko okrenut.

6. — Isto kao br. 5, nego je u predku knjiga označena kao obično sa pet piknja; u zadku pako na dvostrukoj kruglji nevidi se nijedna piknja, a u napisu samo tri piknje na trokut posle riječi *monita*.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,41 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. VII. br. 6.**

7. — Isto kao br. 6, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugli, a na knjizi nema nijedne piknje; u zadku pako piknja i pred riječi *rez* u napisu.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,48 gram. Mod. 4%. Izkrpa.

8. — Isto kao br. 5, nego do osienke u predku **ID** — **II**, a knjiga je sa pet piknja kao obično označena; u zadku pako u šlemu dolje desno jedna piknja, dvostruki okrug, u kom sedam piknja, stoji kao u zrak bez sveze, a u napisu samo tri piknje na trokut posle riječi *monita*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,13 gram. Mod. 4%. Malko poveran i okrenut.

9. — Veoma spodoban br. 8.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,11 gram. Mod. 4%.

10. — Isto kao br. 5, nego se stvari drugako kreću, te u zadku na šlemu, zastavici i kruglji nevidi se nijednoga traga ukrasu, a u napisu posle riječi *monita* tri piknje na trokut.

Matica u g. Doboskya u Peči. Teži 1,32 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 5, nego u predku do lievog ramena i pod lievim laktom spasitelja u priestolu po jedna piknja, a knjiga je jednostavno označena; u zadku pako kruglja je bez piknje, ali je piknja u napisu i posle riječi *monita*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. L. Verkovića. Teži 1,49 gram. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 5, nego u predku piknja do ramenih spasitelja; u zadku pako u dvostrukom okrugu sedam piknja, i jedna u napisu posle riječi *monita*.

Matica u g. Doboskya u Peči. Teži 1,71 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 5, nego pod lievim laktom spasitelja u predku jedna piknja; u zadku pako na šlemu desno tri piknje, a u dvostrukom okrugu nad zastavicom sedam piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,53 gram. Mod. 4%.

14. — Isto kao br. 3, nego napis bio bi ovako: **+** MONETA REG STEF.

Siechén Catol. Num. Hung. etc. str. 44. br. 36. 2, i priznaje: org. pond. 27 Gr.

15. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjamastom osienkom oko glave, do koje **IC** — **XG**,

do priestola podijeljeno **Φ** — **R**, a pod ovimi slovi u izvanskih uglovi priestola okrugli sa piknijicom po središti **Ω**.

Zadak. — Doli šlem, na kom lievo dolje četiri piknje na krst, a desno tri piknje na trokut; iz šlema prodire dvostruka palica, na kojoj je zabodena uzka zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje, iz kojih izlazi šljasta ćrtica, na kutovima; nad zastavicom na jednostavnoj palici stoji dvostruki okrug,nutnji piknijast, a po središtu okruga ruža od šest listića; nad okrugom okrugli, iz koga se razvija uzgor petoperana perjanica. Vide se tragovi užjega ravnoga okruga. Napis: **X SPORITH** — **REX STEPH.** Slora **O**, **R** i **H** dvostrukom ertom presjećena.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. L. Verkovića. Teži 1,49 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. VII. br. 7.**

16. — Isto kao br. 15, nego u zadku nad zastavicom samo jedan i to piknasti okrug, u napisu nema nijedne piknje, a perjanica je troporna, u običe pako stvari se na novem drugakom kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,35 gram. Mod. 4%.

17. — Isto kao br. 15, nego u predku do priestola **ID** — **XG**, pod lievim laktom spasitelja tri piknje na trokut a u okruglju u izvanskih uglovi priestola nema piknije; u zadku pako ruža je od sedam listića.

Matica u g. Doboskya u Peči. Teži 1,38 gram. Mod. 5.

18. — Mnogo spodoban br. 15.

Matica u carskom muzeju, kabinetu u Beču. Teži 1,61 gram. Mod. jedva preko 5. Prekriven.

19. — Veoma sličan br. 15.

Matica u car. muzeju, kabinetu u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. 5. Podosta izgleda.

20. — Priličan br. 15.

Safafik Glas. III, str. 224. veli, da se nalazi kod g. Avr. Petronićevo u Beogradu prednjim slični novac sa **I** lievo u polje do priestola spasitelja. Mislim da je to **Φ**, a desno da je novac engleskih bala. Ako je onđe upravo **I**, onda bi jedini ove vrsti novac.

21. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjamastom osienkom oko glave, do koje **IC** — **XG**, do priestola podijeljeno **L** — **V**, do ramenih spasitelja u priestolu po jedna piknja, tri pod lievim laktom, nego je lik smeten radi dvostrukog natiska.

Zadak. — Doli šlem, na kom lievo dolje četiri piknje na krst; iz šlema prodire četverostruka palica, u kojoj je zabodena uzka zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovima; na dvostrukoj palici, koja iz zastavice izlazi, stoji dvostruki okrug, u kom pet piknja na krst; a nad okrugom se razvija petoperana perjanica. Napis kao u broju 1, sa tri piknje na trokut posle riječi *monita* i pred riječi *rez*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. L. Verkovića. Teži 1,42 gram. Mod. 4%.

22. — Veoma priličan br. 21, nego u predku desno jasnije se izkazuju dvostruki natisk, a u zadku i desno na šlemu ima više piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,49 gram. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 21, nego u predku polje desno veoma je prostrano; u zadku pako šlem je ukrasen dvostrukom piknjamastom osovo položenom mjesto jednostavnog prugom, iz šlema i iz zastavice prodire jednostavna palica, a u okrugu čini se, da je oko jedne po središtu još šest piknja.

Matica u g. S. L. Verkovića u Seretu. Teži 1,37 gram. Mod. jedva preko 5.

24. — Isto kao br. 21, nego su stvari na novu drugako ponamješene, a u predku jedva traga slovu **V**.

Matica u g. svjet. Simića u Zagrebu. Teži 1.16 gram. Mod. skoro 5. Malko okružen i izglođan.

25. — Isto kao br. 21, nego u predku do desnoga ramena nevidi se piknje; u zadku pak je iz zastavice prodire dvostruka palica, a okrug je nema piknje, a pod riječi *rez* u napisu samo jedna piknja.

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 1.44 gr. Mod. jedva preko 5.

26. — Isto kao br. 25, nego u predku do desno vidje se dva trokuta od tri piknje svaki, a iz zastavice prodire jednostavna palica.

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 1.60 gram. Mod. 5.

27. — Isto kao br. 21, nego u predku slovo **L** krupnije izraženo; u zadku pak je na šlemu lijevo tri piknje, u okrug je kruglja, perjanica osobitog izraza, a pod riječi *mouita* nema nijedne piknje.

Matica u S. Ljubića. Teži 1.42 gram. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 21, nego u predku lijevo do priestola slovo **L** nepotpuno izraženo, a do ramenih spasitelja u priestolu nema piknje; u zadku pak je nevidi se ni traga piknjam u napisu.

Matica u S. Ljubića. Teži 1.305 gram. Mod. 5.

29. — Isto kao br. 21, nego u predku do ramenih i pod lievom laktom spasitelja u priestolu nema traga piknje, a priestol je neuredno izobrazen; u zadku pak je jedna piknja pred riječi *rez* u napisu i poslije riječi *stef*.

Matica u beogradskom muzeju. Teži 1.29 gram. Mod. 5.

30. — Isto kao br. 21, nego do ramenih spasitelja u predku i u napisu zadka nema nijedne piknje.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1.35 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

31. — Isto kao br. 21, nego samo do desnoga ramena spasitelja u priestolu je tri piknje, a dolje izvanjskom ugla priestola kruglje mjesto tri piknje na trokut; u zadku pak je zastavica je prostranija a u napisu piknja poslije riječi *mouita* i pred riječi *rez*.

Matica u beogradskom muzeju. Teži 1.615 gram. Mod. 5.

32. — Isto kao br. 21, nego u predku do lievoga ramena spasitelja u priestolu nema piknje, stup priestola desno ima dvostruku piknju u osnovu po sredini, te i ukrasi su ponješte razni; u zadku pak je zastavica je dvostrukom ertom izražena, a u napisu pred riječi *rez* kruglje sa piknjom po sredini, i poslije riječi *stef* piknja.

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 1.25 gr. Mod. jedva preko 5.

33. — Isto kao br. 21, nego u predku do osjenke **DX**—**DL**, do priestola lievo jedva traga slovu **L**, a u priestolu do spasitelja nema nijedne piknje; u zadku pak je lik je veoma izglođan, te se i od napisu samo njeka slova prikazuju.

Matica u g. svjet. Rojetara u Dubrovniku. Teži 1.10 gram. Mod. skoro 5. Dvostruko probušen i urezan.

34. — Isto kao br. 21, nego u predku do desnoga ramena spasitelja u priestolu nema piknje; u zadku pak je šlemu i iz zastavice prodire jednostavna palica, u dvostrukom okrugu jedna piknja po sredini a osam oko nje, a u napisu nema nijedne piknje, te **RE+**, neuredno raspoložen.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1.26 gram. Mod. 5.

35. — Isto kao br. 21, nego u napisu zadka nema nijedne piknje.

Wellenhein H. Bd. II. Abth. br. 11983 + bilježak „G. 9. 1/4, L. 2. Gr. G. e.“

36. — Isto kao br. 21, nego u predku do spasitelja u priestolu nema nijedne piknje; u zadku pak je u okrugu pet piknja naokolo, perjanica od šest pera, a u napisu mjesto **REK** stoji **RGL**.

I. v. Reichel Serbiens alte Münzen str. 9. Tab. XIV. br. 11. Mod. jedva preko 5.

37. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osjenkom oko glave, do koje **IG**—**XG**, do priestola u polju podijeljeno **L**—**Q**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu razita ertica.

Zadak. — Dolji šlem, pod kojim tri piknje na trokut; iz šlemu kroz zastavici do okruga prodire trostruka palica; zastavica oblučenim stranama ima na kutovima tri piknje na trokut; u dvostrukom okrugu debeli okruglje, nego je polje medju okruglje erticami izpunjeno; nad okrugom okruglje, iz koga se razvija uzgor șestoperna perjanica. Napis kao u br. 1.

Matica u beogradskom muzeju. Teži 1.31 gram. Mod. 5.

38. — Isto kao br. 37, nego su stvari na novu drugako ponamješene, te u predku pod lievim laktom spasitelja nema ertice; u zadku pak je pod šlemonem četiri piknje na četverokut, a u napisu pred riječi *rez* piknja.

Matica u beogradskom muzeju. Teži 1.15 gram. Mod. skoro 5. Probušen lijevo u polju i usko okružen.

39. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osjenkom oko glave, do koje **IC**—**FC**, do priestola u polju podijeljeno **M**—**B**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglje.

Zadak. — Dolji šlem s izdubnjanim krsticom lijevo; iz šlemu kroz zastavici do okruga prodire dvostruka palica; zastavica s oblučenim stranama ima na kutovima po četiri piknje na krst; u jednostavnom debelom okrugu jedna piknja po sredini a osam naokolo, a iz okruga se diže na okruglje trojerna perjanica. Napis isto kao br. 1, nego počinje sa **+**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1.65 gram. Mod. 5. Izdat Westerle Tab. II. br. 19.

40. — Isto kao br. 39, nego su stvari na novu drugako ponamješene, te u okrugu zadka kao da je prosta kruglja, a poslije riječi *mouita* u napisu četverorepa zvezda.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1.25 gram. Mod. skoro 5. Probušen desno do osjenke spasitelja.

41. — Isto kao br. 39, nego u predku pod lievim laktom spasitelja nema okruglje, ali u izvanjskih uglovnih priestola dolje po jedan okruglje; u zadku pak je nad okrugom nema okruglje, a poslije riječi *mouita* u napisu šestorepa zvezda.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1.50 gram. Mod. 5. Probušen desno do osjenke spasitelja.

42. — Isto kao br. 39, nego u predku osjenka je ravna, pod lievim laktom spasitelja nema okruglje, a priestol neuredno raspoložen; u zadku pak je na šlemu nema krstica ni okruglje nad okrugom, a na uglovnih zastavice po tri piknje.

Luczenbarber str. 54 br. 1; Šafarik Glas. III. 224. Tab. IV. br. 47; Erdy str. 28 br. 49. Mod. jedva 5.

62. — Isto kao br. 60, nego na lievom ramenu spasitelja u predku šestorepa zvezda, te i ukrasi su u obće finije izrazeni.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,20 gram. Mod. 5.

63. — Isto kao br. 60, nego su stvari na noveu sasvim drugako rasporedjene, na pr. okruglo pod lievim laktom spasitelja u predku leži veoma nizko itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,71 gram. Mod. 5%.

64. — Isto kao br. 60, nego u predku slova u polju do priestola stoe jedan prama drugomu veoma nakrivo; u zadku pak na šlemu nema izdubena krstića, a na kutovih zastavice po četiri piknje na krst.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,06 gram. Mod. 5.

65. — Isto kao br. 60, nego u predku na lievom ramenu spasitelja krstić, a u okruglu zadku piknjam nema traga, nego tu kao kruglja.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,61 gram. Mod. 5.

66. — Isto kao br. 60, nego u predku lik spasiteljeve veoma desno nagnut, priestol lievo ima jednu ertu više, što stoji povisoko i neuredno, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu nema traga okrugliću.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,71 gram. Mod. 5%. Probulen lievo dol pri rubu i urezan.

67. — Isto kao br. 60, nego u napisu zadka piknja samo poslie rieči rex.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,30 gram. Mod. 5.

68. — Isto kao br. 67, nego u napisu zadka lik izkazuje se dvostruk, valjda s opetovana natiska.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,56 gram. Mod. 5.

69. — Isto kao br. 67, nego je u predku slovo O desno u polju do priestola maleno i sasvim okruglo, a u napisu zadka zadnja dva slova rieči stefa stoe u slogu, naime jedno izpunjuje drugo.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,65 gr. Mod. 4%.

70. — Isto kao br. 67, nego u predku slova do priestola jednostavno su izrazena, a na lievom ramenu svetišta zvezda; u zadku pak u okruglu ima mnogo više piknja.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,57 gram. Mod. 5.

71. — Isto kao br. 67, nego u zadku iz šlema ozgora neizlazi nijedna palica, jer se zastavica tiče šlema.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1,38 gram. Mod. 5.

72. — Isto kao br. 67, nego iz šlema u zadku izlazi trostruka palica do zastave.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,31 gram. Mod. 4%. Probulen dolni desno u priestolu.

73. — Priličan br. 60, te je ovako opisan:

Predak. — IC—XC. *Christus capite nimbato sedens in cathedra. In area hinc L* (nego je na sliki II), *in die O* (na sliki nema okruglića pod lievim laktom spasitelja).

Zadak. — + MONE -- REX STEFA. Campana.

Ovako Srečan. Catol. Num. Inst. p. 44. n. 36. I, s primjetbom: Arg. pond. 20 gr. Tab. 7. N. 53.

74. — Isto kao br. 60, nego u predku slova su u polju do priestola jednostavno izrazena; u zadku pak na

šlemu nema krstića, a u napisu poslie rieči monita žestorepa zvezda i piknja poslie rieči rex.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,56 gr. Mod. jedva preko 5.

75. — Isto kao br. 74, nego u zadku ima više piknja u okruglu, a na šlemu krstić.

Šafafik Glas. III. 223. Tab. IV. 44. po matici od Prof. Preuss odnesenoj u Petrograd. Teži 1,75 gram. Mod. 5. — Isti Šafafik primaže, da je ovakav novac izdao srpski Ujetopis g. 1826 (knj. III. br. 3), i da se četiri komada istoga novca nalaze kod g. Avrama Petronovića u Biogradu.

76. — Isto kao br. 74, nego se drugi dio napisu u zadku lomi, naime djelomice stoji više a djelomice niže.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,20 gram. Mod. 5.

77. — Isto kao br. 74, nego u zadku na kutovih zastavice po četiri piknje na krst.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,19 gram. Mod. 4%.

78. — Isto kao br. 74, nego u predku ramena spasitelja mnogo su krupnija, a u zadku na šlemu lievo izdubeni krstić.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,52 grama. Mod. 4%.

79. — Isto kao br. 74, nego stvari na noveu teku drugako, navlastito razni su ukrasi pod sjedalom spasitelja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,56 gram. Mod. 4%.

80. — Isto kao br. 60, nego u zadku na šlemu nema krsta, iz okruglića nad okrugom razvija se petoperna perjanica, ali je srednje pero podulje od drugih, a u napisu nema nijedne piknje.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,34 gram. Mod. 5.

81. — Isto kao br. 80, nego u napisu zadka X rječi rex stoji medju dve piknje, a iz šlema neuzlazi palica, pošto na njem leži zastavica.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,85 gr. Mod. 4%.

82. — Isto kao br. 80, nego u predku sav se lik prikazuje dvostruk, a iz šlema u zadku uzlazi trostruka palica.

Matica u g. S. I. Verkovića u Serzzi. Teži 1,615 gram. Mod. 5.

83. — Isto kao br. 80, nego su stvari na noveu sasvim drugako rasporedjene, i radnja je surovija.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,20 gram. Mod. 5.

84. — Isto kao br. 80, nego poslie rieči monita u napisu zadka tri piknje na trokut.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,365 gram. Mod. skoro 5.

85. — Isto kao br. 84, nego u zadku u okruglu je kruglja, a pera perjanice sva su iste duljine.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,40 gram. Mod. 4%.

86. — Isto kao br. 80, nego u zadku na kutevih zastavice po jedan okruglić, iz koga izlazi evlet od krina.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,16 gram. Mod. skoro 5. Probulen desno u polju.

87. — Isto kao br. 80, nego u zadku okrug nad zastavicom jest dvostruk.

Matica u g. Sav. Simić u Zagrabu. Teži 1,49 gram. Mod. skoro 5.

88. — Isto kao br. 87, nego u zadku zastavica leži na šlemu, te nema tu palice, a u dvostrukom okruglu piknja je mnogo manja, pošto je i manje prostora.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,39 gram. Mod. 5.

89. — Isto kao br. 87, nego u predku na pesih spasitelja piknja, i gori na kutovih priestola po tri okrugice na trokut a piknjicom po sredini; u zadku pako X rieč rez u napisu stoji medju dve piknje, a na kutovih zastavice isto kao gori po tri okrugice na trokut piknjicom po sredini.

Matica u g. S. L. Verkovića u Sereuu. Teži 1,61 gram. Mod. 4%.

90. — Isto kao br. 87, nego u predku desno u polju do priestola ono O jest dvostruko; u zadku pako izvanski okrug nad zastavicom jest piknijast, a u napisu X rieč rez stoji medju dve piknje.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,15 gram. Mod. 5.

91. — Isto kao br. 87, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu mesto okrugice stoje tri piknje na trokut; u zadku pako izvanski okrug nad zastavicom jest piknijast, a perjanica izlazi iz krugljice a ne iz okrugice.

Matica u vojvode Montenegrina u Beče. Teži 1,66 gram. Mod. 4%.

92. — Isto kao br. 87, nego izvanski je okrug nad zastavicom piknijast, u okrugu šest piknja oko sedme po sredini, a u napisu MODTH mesto MODITH, te posle rieči tri okrugice na trokut.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. L. Verkovića. Teži 1,51 gram. Mod. 5.

93. — Veoma spodoban br. 92.

Matica u g. Anteniana u Novom Sadu. Teži 1,47 gram. Mod. 4%.

94. — Isto kao br. 87, nego u zadku pera perjanice isto su duga, a u napisu piknja posle rieči monita.

Matica u vojvode Montenegrina u Beče. Teži 1,18 gr. Mod. 4%.

95. — Isto kao br. 87, nego u zadku u okrugu šest piknja oko sedme po sredini, a napis počima sa X.

Matica u zar. muzeju, kabinetu u Beče. Teži 1,42 gr. Mod. 5.

96. — Isto kao br. 80, nego u zadku šlem osobiteg načina i piknijastom nutnijom ertom nasoko ukrasen; iz šlama uzlazi trostruka palica; okrug nad zastavicom izpunjen je s okrugicama, u kojih piknja; nad okrugom krugljica, iz koje se razvija petoperna perjanica sa srednjim perom kracim te raznoga načina; a u napisu posle rieči monita šestoper zvezda *.

Matica kod njenoga društva u Biogradu. Teži 1,57 gr. Mod. 4%. Deli malko obrazca.

97. — Isto kao br. 95, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu neviđi se okrugice; u zadku pako u napisu piknja posle rieči rez.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,36 gram. Mod. 5.

98. — Isto kao br. 95, nego u predku na lievom ramenu svetitelja petoper zvezda; u zadku pako iz šlama uzlazi dvostruka palica, a u napisu nema zvezde, nego piknja posle rieči rez.

Matica kod njenoga društva u Biogradu. Teži 1,46 gram. Mod. 5.

99. — Isto kao br. 96, nego u predku do osenke IC—KC; u zadku pako iz šlama uzlazi dvostruka palica, a u napisu posle rieči monita tri piknje na trokut.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

100. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osenkom oko glave, do koje ID—KC, a do priestola u polju podijeljeno O—S.

Zadak. — Deli šlem, iz koga prodire kroz zastavicu do okruga dvostruka palica; nad šlemonom zastavica s oblikom stranama i sa tri piknje na kutovima; okrug je nad zastavicom dvostruk i izpunjen je sa sedam piknje, jedna po sredini a ostale nasoko nje; iz okruga se razvija četveroperna perjanica, valjda nepotpuna. Napis ovako: X MODITH, — REX STEF.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,11 gram. Mod. 4%.

101. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osenkom oko glave, do koje IC—KC, do priestola lijevo u polju P, desno ništa, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugice.

Zadak. — Deli šlem, iz koga gori do zastavice prodire trostruka palica, a iz zastavice do okruga dvostruka; zastavica s oblikom stranama i sa tri piknje na trokut na kutovima; u jednostavnom okrugu piknja po sredini i osam drugih okolo nje; nad okrugom okrugice, iz koga se diže petoperna perjanica sa srednjim perom povećim. Napis kao br. 1, nego počima sa ♦, te X rieč rez medju dve piknje.

Matica u vojvode Montenegrina u Beče. Teži 1,16 gram. Mod. 4%. Okrenut gori.

102. — Isto kao br. 101, nego u zadku neviđi se pera medju šlemonom, zastavicom i okrugom, koji se tiču, a dvostrukom okrugu više piknja neuređeno postavljenih, a pera perjanice od iste su duljine.

Matica u vojv. Montenegrina u Beče. Teži 1,21 gram. Mod. 4%.

103. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osenkom oko glave, do koje IC—KC, do priestola u polju podijeljeno P—H, a do ramenih svetitelja u priestolu po jedan okrugice.

Zadak. — Deli pod šlemonom okrugice; iz šlama izlazi gori dvostruka palica a iz zastavice jednostavna; na kutovima zastavice, kojih su strane oblikne, vide se tri piknje na trokut; u jednostavnom okrugu nad zastavicom po sredini okrugice a nasoko nje osam piknja; nad okrugom troperna perjanica, a napis kao br. 1, nego počima sa ♦.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,31 gram. Mod. 5.

104. — Isto kao br. 103, nego u predku do osenke IC—KC, a sav lik toliko u predku koliko u zadku izazuje se dvostruk, te razno ukrasen i izrazen, s čega i napis u zadku treće dvostrukim pravcem.

Matica u g. S. L. Verkovića. Teži 1,02 gram. Mod. 5.

105. — Isto kao br. 103, nego do osenke u predku IC—KC, a do ramenih spasitelja nema ništa; u zadku pako pod šlemonom nema okrugice, iz šlama izlazi dvostruka a iz zastavice trostruka palica; u dvostrukom okrugu šest piknja oko sredine; iz okruga se diže petoperna perjanica; napis počima sa X, te posle rieči monita tri piknje na trokut a jedna pred rez.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,25 gram. Mod. 4%.

106. — Isto kao br. 105, nego u predku do ramenih spasitelja po jedna piknja; u zadku pako ostaju trakovi dvostrukih natiska, a ukrasi su u obice razni.

Matica u vojvode Montenegrina u Beče. Teži 1,37 gr. Mod. 4%.

107. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osenkom oko glave, do koje IC—KC, do priestola u polju podijeljeno P—H, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknja.

Zadak. — Doli šlem; iz šlema kroz zastavicu prodire do okruga dvostruka palica; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na trokut na kutovih; iz dvostrukog okruga, koji je piknje izpunjeno, diže se troperna perjanica. Napis kao br. 1, nego u riječi *Stefo* slovo S obratno izraženo **B**.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,31 gram. Mod. skoro 5.

108. — Isto kao br. 107, nego u predku do priestola u polju podijeljeno **P—P**, a do lievoga ramena spasitelja u priestolu okruglo.

Matica u car. namis. kabinetu u Beču. Teži 1,42 gr. Mod. 5.

109. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje **ID—XG**, do priestola u polju podijeljeno **A—D**, do ramenih spasitelja u priestolu po jedna piknja, a pod lievim laktom tri na trokut.

Zadak. — Doli šlem, na kom lijevo četiri piknje na krst; iz šlema gori izlazi trostruka a iz zastavice dvostruka palica; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; u dvostrukom okrugu šest piknja oko središnje; perjanica petoperna, a napis kao br. 1, nego tri piknje na trokut poslije riječi *monita* i prije riječi *rez*.

Matica u g. S. L. Verkovića u Serezu. Teži 1,46 grama. Mod. 4%.

110. — Isto kao br. 109, nego se stvari drugako kreću, te u predku piknje do ramenih spasitelja ležu na nutrijoj prugici priestola; u zadku pak na šlema nema krstića.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,15 gram. Mod. 4%.

111. — Isto kao br. 110, nego su stvari na novu drugako ponamješćene, a na šlema u zadku desno tri piknje na trokut.

Matica u g. Neuhauers u Zagrebu. Teži 1,155 gram. Mod. 5.

112. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje **ID—X**, do priestola u polju lievo **Q** a nad njim komad istoga pismena, desno pak u polju do priestola **W**.

Zadak. — Doli šlem osobitoga lika; od šlema do okruga nema palice, posto se predmeti tiču; strane zastavice su upravne; u jednostavnom okrugu čini se kruglja, a nad okrugom troperna perjanica. Slova su pomanja u napisu, koji teče neupravno: **·SROBITA R—EX STEADI.** — Sav se lik izkazuje dvostruk sbog dvostrukog natiska.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,75 gram. Mod. 5. Probniči gori lievo do priestola.

113. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje **ID—XG**, do priestola u polju podijeljeno **R—O**, a do ramenih spasitelja u priestolu po jedna piknja.

Zadak. — Doli šlem sa tri piknje na trokut gori i dol desno; iz šlema prodire do okruga dvostruka palica; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; u dvostrukom okrugu šest piknja oko središnje; perjanica petoperna; a napis kao br. 1.

Matica u prez. g. biskupa Strossmayera. Teži 1,86 gr. Mod. 4%.

114. — Isto kao br. 113, nego u predku do ramenih spasitelja nema piknje; u zadku pak na šlema vidi se jedna piknja i lievo, a u napisu tri piknje na trokut poslije riječi *monita* i prije riječi *rez*.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,34 gram. Mod. 5. Probniči dolj nogama spasitelja i okrajem.

115. — Isto kao br. 113, nego u predku piknja samo pod lievim laktom spasitelja; u zadku pak na šlema desno dolj četiri piknje na krst a gori jedna, a u napisu piknja samo poslije riječi *monita*.

Matica u S. Ljubića. Teži 0,98 gram. Mod. 4%. Malko obrezan.

116. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, lievom nogom pruženom a ne desnom kao obično, piknijastom osienkom oko glave, do koje **I+**—**F**, a do priestola u polju podijeljeno **S—B**, te i priestol je sasvim drugoga načina.

Zadak. — Doli šlem, iz koga prodire do okruga dvostrukog palica; zastavica poveća, s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; u dvostrukom okrugu ruža od šest listova; iz okruga se diže troperna perjanica, a napis kao u br. 1, nego mjesto *Stefo* ima **STEGI**.

Matica u car. namis. kabinetu u Beču. Teži 1,52 gram. Mod. 5.

117. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, do priestola u polju podijeljeno **T—P**, na prsima spasitelja jedna a pod lievim njegovim laktom u priestolu tri piknje na trokut.

Zadak. — Doli šlem, na kom leži zastavica s oblučnim stranama i sa četiri piknje na krst na kutovih desno a sa tri piknje na trokut na kutovih lievo; iz zastavice uzlazi dvostruka palica do dvostrukog okruga; izvanski je okrug piknijast, a u nutri šest piknja vijenčih se oko sedme središnje; iz okruglja nad okrugom uzvija se petoperna perjanica, sa perom srednjim povećim. Napis kao u br. 1, nego počima sa **F** a svršuje sa piknjom.

Matica u S. L. Verkovića u Serezu. Teži 1,42 gram. Mod. 4%.

118. — Isto kao br. 117, nego napis u zadku počima sa piknjom, a nema je na koncu.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,18 gram. Mod. 4%.

119. — Isto kao br. 117, nego u zadku pera perjanice sva su od iste duljine, nema piknje na koncu u napisu, a stvari su na novu razno raspoređene.

Matica u beograd. muzeju. Teži 1,45 gr. Mod. 4%. Malko obrezan.

120. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje **ID—XG**, do priestola u polju podijeljeno **V—I**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje na trokut.

Zadak. — Doli šlem, na kom desno četiri piknje na krst, a lievo dolj i gori po tri piknje na trokut; iz šlema prodire kroz zastavu do okruga trostruka palica; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; u dvostrukom okrugu okruglo po sredini s piknjama naokolo; perjanica petoperna, nego srednje pera kraće, a napis kao u br. 1, osim piknje poslije riječi *monita*, a tri pred riječi *rez*.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,635 gram. Mod. 5.

121. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje **IC—F**, do priestola u polju lievo nemože se razaznati jedna li je tu **L**, ili **M**, ili **R**, a desno **O**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglo.

Zadak. — Doli na šlema lievo dubčasti krstić; dvostruka palica prodire od šlema do okruga; zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na kutovih; jednostavan okrug izpunjen piknjama; perjanica troperna, a napis kao br. 39.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,40 gram. Mod. 5.

Zadak. — Car pod zatvorenom krunom, u dugom odielu, sjedi na priestolu bez naslona; ruke mu pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa cvjetom od kruša na vrhu, a u levici smotak. Napis teče naoko, počam dolje levo: **STIPROFARV — IMPURATOR**.

Matica u zem. muzeju, u Zagrebu kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1.72 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VII. br. 14.**

2. — Isto kao br. 1, nego sasvim drugi posao, te u predku spasitelja na krstu, van lukova u polju **R—V**, a u astri do spasitelja sa svake strane četiri šestorepe zvezdice * osovno poredjene; u zadku pak na vrhu žezla jasnije izrazen krušov cvjet, a napis počam gori desno: **X STIPRAN — IMPURAT**.

Matica u vojrode Montenuovo u Beču. Teži 0.82 gram. Mod. 5. Malo okrnjen.

3. — Isto kao br. 2, nego su stvari na novcu drugako ponamješćene i izražene, na pr. zvezdice do spasitelja u predku su poveće, **V** desno u polju upravno izraženo, a u zadku na vrhu žezla krstić, u napisu pak i zadnje slovo **O** stoji upravno.

Matica u vojrode Montenuovo u Beču. Teži 0.95 gram. Mod. 4%. Probni na nogu spasitelja. **Vidi tab. VII. br. 15.**

VRSTA III.

Spasitelj sjedi. — Car sjedi.

a. Bez pismena do priestola u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**.

Zadak. — Car, pod zatvorenom krunom, u tielu prilagodjenoj odieći, sjedi na priestolu bez naslona; u desnici mu držak mača u korici preko krila položena, a lievicom prihvata isti mač pri kraju. Napis, jako poremeten, teče naoko uz rub, počam dolje levo: **///PROIOMH — + REX RIH**. Pod nogama cara **M**.

Matica u carskom numizmatičkom kabinetu u Beču. Teži 1.34 gram. Mod. 4%.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugli; u zadku pak pod nogama carevima dve debele piknje, a napis ovako: **ST IP ROIOMH — + REX RIH**.

Matica u vojrode Montenuovo u Beču. Teži 1.39 gram. Mod. 5.

b. Pismena do priestola u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, do priestola u polju podijeljeno **B—OH**, na prsih spasitelja piknja, a u skutu knjiga.

Zadak. — Car pod zatvorenom krunom, u tielu prilagodjenoj odieći, sjedi na priestolu bez naslona; u desnici mu držak mača u korici preko krila položena, a lievicom prihvata isti mač pri kraju. Napis teče naoko uz rub, počam dolje levo: **ST IP ROIOM — X REX RIH**.

Reichel *Serbiens alte Münzen*. Tab. XIII. br. 6. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju lievo **G** a desno se razaznati neda; u zadku pak pod no-

gama cara dve debele piknje razito, a napis: **ST IP ROIOMH — + REX RIH**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1.25 gr. Mod. 4%.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju lievo **G** a desno ništa, na prsih spasitelja nema piknje, ali ima okrugli pod lievim laktom; u zadku pak pod carevima nogama dve debele piknje razito, a napis: **ST IP ROIOMA — + REX RIH**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.46 gram. Mod. 4%.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju podijeljeno **G—O**, na prsih spasitelja nema piknje, a pod lievim njegovim laktom u priestolu stoji piknja; u zadku pak medju carevima nogama dve debele piknje, a napis kao br. 3, nego **G** u rječi *rez* izkazuje se dvostruko.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1.34 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugli; u zadku pak medju nogama carevima zvezdice, a u napisu na koncu prvoga ulomka četiri piknje na krst.

Matica u vojrode Montenuovo u Beču. Teži 1.41 gr. Mod. skoro 5.

6. — Mnogo priličan br. 5, nego se stvari na novcu razno kreću.

Matica u vojrode Montenuovo u Beču. Teži 1.135 gram. Mod. 5. Probni na desnu nogu spasitelja.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IG—KD**, do priestola u polju **R—G**, te ovo zadnje slovo prikazuje se dvostruko, i nema piknje na prsih spasitelja; u zadku pak napis: **ST I ROIOM — X REX RIH**.

Matica u vojrode Montenuovo u Beču. Teži 1.25 gram. Mod. 5. Malo okrnjen i probni na glavi spasitelja.

8. — Isto kao br. 7, nego ima razlike u kretanju stvari, a ovdje natisk krivo udaren, te u zadku desno jedva traga napisu, a njeke se stvari prikazuju dvostruko.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.31 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju **DO—P**, okrugli pod lievim laktom spasitelja, a piknje nema na prsih; u zadku pak medju carevima nogama četiri okrugli na krst, a napis: **ST IP ROIOMH — + REX RIH**.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1.60 gr. Mod. 5%. **Vidi tab. VII. br. 16.**

10. — Isto kao br. 9, nego u predku do osjenke **IG—KD** u zadku pak pod carevima nogama jest piknje medju dve kraglje, kao da je jastuk u napisu ono **H** na koncu prvoga ulomka leži na kruni, a na koncu drugoga ulomka stoji tik do priestola.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.175 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 9, nego u predku do priestola **0—P**, a u zadku pod kraljem jastuk poveći, te napis: **ST IP ROIOM — X REX PIE**.

Ovako Šafarik u svojih rukopisih po matici u g. Matavliću.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IG—KD**, do priestola u polju podijeljeno **R—V**, na prsih spasitelja nema piknje, a knjigu drži lievicom na lievom koljenu na-

slonjenn; u zadku pako caru na vratu dvostruki biserni niz, odjelo dolji široko a napis ovako ST·IP·ROMA — X RX·R7SIG. Radnja je nego u prednjih finija.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Željeva u Kotoru. Teži 1,60 gram. Mod. skoro 5. **Vidi tab. VII. br. 17.**

13. — Isto kao br. 12, nego su stvari navlastito pismena sasvim drugako rasporedjene.

Matica u g. S. I. Vercovića. Teži 1,67 gram. Mod. 5. Dvostrake prebačene i urezane.

14. — Isto kao br. 12, nego opet se po raznom rasporedjenju stvari od prednjih razlikuje.

Matica u g. S. I. Vercovića. Teži 1,22 gram. Mod. 5. Malko razširana.

15. — Isto kao br. 12, nego napis u zadku ovako: ST IP·R7SIG — X RX·R7SIG.

Matica u carskom numizmatičkom kabinetu u Beču. Teži 1,375 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 12, nego napis u zadku bio bi: ST IP AHT. — + RX·R7SIG.

Ovako Reichel *Serbiens alte Münzen*. Tab. XIII, br. 5, nego je visejato, da je krivo čitao prvi ulomak napisu, misleći da je sve jedna slavenska riječ *Stipena*, dokim su tri *Stepenos imperator Romanorum*. Po njem izdao Šafšik Glas. IX, 274. Tab. I, br. 6.

17. — Veoma priličan br. 12.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,26 gram. Mod. 5.

18. — Veoma priličan br. 12.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,24 gr. Mod. skoro 5.

19. — Isto kao br. 12, nego u napisu zadka mjesto IP imam samo I.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,10 gram. Mod. 5. Poderan.

20. — Veoma priličan br. 12.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. 5, nego još lik u predku podosta stegnut.

21. — Veoma priličan br. 12.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,56 gram. Mod. 4%.

22. — Isto kao br. 12, nego od ulomka napisa lievo u zadku vidi se samo ST IP R, a zatim je novac ogledan, ali od R do careve krune ostaje tako malo prostora, da nikako nebi moglo biti mesta za ostala tri slova OMT; te u napisu nemam piknu.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 12, nego u predku do osienke IÖ—+G; u zadku pako napis: ST IP ROMA — X RX·R7SIG.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,83 gram. Mod. 5. Ostaju tragovi posjeda.

24. — Isto kao br. 23, nego u napisu zadka prvo slovo S veoma je plošnato sbog drika mačeva, koji ga uzbijaju.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,67 gram. Mod. 5. Prebačen gori desno.

25. — Isto kao br. 23, nego u napisu zadka prvi ulomak ovako: ST P ROMA, t. j. manjka slovo I.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,35 gram. Mod. 4%.

26. — Veoma priličan br. 25, nego su stvari drugako rasporedjene.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,21 gram. Mod. skoro 5. Malko okrajen.

27. — Isto kao br. 23, nego napis u zadku razno se lomi. ST IP ROM — I — + RX·R7SIG.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,44 gram. Mod. 5.

28. — Isto kao br. 23, nego radi dvojaka natiska lik nepotpun.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,53 gram. Mod. 4. Okraj je s preljevom.

29. — Isto kao br. 23, nego je radnja slabija, te u zadku napis ovako: S IPT ROM — + RX·R7SIG.

Matica u numis. skripti kod Schottena u Beču. Teži 0,90 gram. Mod. 4.

30. — Isto kao br. 23, nego u napisu zadka riječ ROMA stoji medju dvije piknje.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,65 gram. Mod. 5.

31. — Veoma priličan br. 23.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teži 1,17 gr. Mod. 5.

32. — Isto kao br. 23, nego u predku do osienke IC — + C, a u napisu zadka piknja poslije ROMA i RX.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,40 gram. Mod. 5.

33. — Veoma priličan br. 32.

Matica u peštanskem muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. 5. Izložen Tab. III, br. 11, priličan, a prije njega nepotpuno i pogrešno Lazarinischer str. 55 br. 2, a po ovom Šafšik Glas. III, 227. Tab. V, br. 54; i Erdy str. 29, br. 51, koji napis zadka smisleno djeli, a još smislenije tunaci.

34. — Isto kao br. 32, nego napis u zadku teče veoma neupravno i nema piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,56 gram. Mod. 5.

35. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju podijeljeno ST — I; u zadku pako u priestolu do nogu spasitelja po jedan okrugli, a napis ovako: ST IP ROM — X RG · X · RIH. Iz krune careve nepada kako na prednjih vrpea sa tri piknje na kraju.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

36. — Isto kao br. 35, nego u predku desno u polju do priestola pismene je drugoga izraza t. j. II, a i stvari se drugako kreću.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

37. — Isto kao br. 36, nego do osienke u predku IÖ — XG; u zadku pako iz careve krune pada sa svake strane lica jedna vrpea sa tri piknje na kraju, a drugi ulomak napisu ovako: X RG · X · RIH.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,45 gram. Mod. 5.

38. — Isto kao br. 37, nego u prvom odlomku napisu u zadku imao bi ROIM.

Šafšik Glas. VI, str. 193, Tab. I, br. 9, po matici kod L. S. Vercovića, Mod. 5.

c. Desno do priestola u predku glava.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu punolik sjedi na priestolu, piknastom osienkom oko glave, do koje IC — XC, do priestola u polju lievo ST a desno okrunjena glava bradata.

Zadak. — Car pod zatvorenom krunom, u tielu prilagodjenoj odiceći, sjedi na priestolu bez nasiona; u desnicu mu držak mača u korici preko krila položena, u stolci

do desne noge dve piknje osovo, medju nogami okrugle, a u izvanskih uglovnih stolice tri piknje. Napis teče naoko uz rub, počam dolje: ST IP ROIOOR—X RG X RII.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,45 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VII. br. 18.**

2. — Isto kao br. 1, nego u stolici zadka nema piknje do nogu, a okrugle stoje pod nogama, te u izvanskih uglovnih stolice samo jedna piknja. U ostalom lik toliko u predku koliko u zadku izkazuje se dvostruk s dvostruka tiska.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,375 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću, te u osjenki predka po dve piknje sa svake strane, a u zadku do nogu carevih u stolici sa oboje strane po jedan okrugle.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,375 gr. Mod. 5%.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku nema piknja do desne noge u stolici ni u izvanskih uglovnih, niti X u napisu nestoji medju dve piknje.

Po slike Šafatika iz matice kod Verkovića. Mod. jedva preko 5.

VRSTA IV.

Spasitelj stoji. — Car i carica stoje.

a. **U zadku jednostruki krst, a napis:** „*Stefanus Imperator*“.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknasta luka, koja se od zgora dolje protežu, piknastom osienkom oko glave, u odori osobite vrsti kao planita, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsh; desno do spasitelja četiri zvezdice a lievo pod desnicom tri oblučeno položene. Van lukova u polju D—X. Niz uz rub od podugačkih ert.

Zadak. — Desno carica pod otvorenom krunom, lievo car pod nizkom zatvorenom, oba stojeća, punolika. Car drži u desnici a carica u lievici žezlo sa krstićem na vrhu; oba pak, car lievicom a carica desnicom, pridržavaju po sredi stojeći jednostruki krst. Na niedrih carice biserni niz, a odjelo carice i cara osobitimi ukraši nagizdano. Napis teče naoko uz rub, počam gori desno: S—TGPHH — +ROTS—o.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,05 gram. Mod. 4. Izdvojeno je Šafatik Glas. VII. 206. Tab. II. 12. **Vidi tab. VII. br. 19.**

b. **U zadku dvostruki krst, a napis:** „*Stefanus Imperator*“.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknasta luka, koja se od zgora dolje protežu, piknastom osienkom oko glave, u širokoj odori zavit, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsh; desno do spasitelja tri a lievo dva trolistna cvjetka oblučeno položena. Van lukova gori IC—KC, a pod ovim T—*. Okrug uz rub pilast.

Zadak. — Desno carica pod otvorenom, lievo car pod zatvorenom krunom, oba stojeća, punolika. Car drži u desnici žezlo sa krstićem na vrhu, a carica pridržava lievicom knjigu na prsh; oba pak, car lievicom a carica desnicom, pridržavaju po sredi stojeći dvostruki krst. Do lievoga rama careve u polju šestorepa zvezda. Napis teče naoko uz rub, počam gori desno: // STP — SIM — PGRHT. Dolje lievo do motke R.

Šafatik Glas. VII. 206. Tab. II. br. 11. po matici u g. S. I. Verkovića. Teli 0,967 gram. Mod. 4%.

2. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do spasitelja desno tri a lievo jedan trolistni cvjetak, van lukova u polju gori IC—KC, a pod onim lievo T, desno ništa; u zadku pak do lievog rama careve nema zvezde, a napis: STPRS ISR — PGRHT. R dolje dolje na kraju krstove motke.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,13 gram. Mod. 4%. Probala je lievo noge spasitelja i veoma tanak. **Vidi tab. VII. br. 20.**

3. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku van lukova zvezdica ovako *; u zadku pak na vrhu žezla trolistni cvjetak, dolje do motke krstove lievo T, a napis: STPS IP — PGRAT.

Matica u vojvode Montenurove u Beču. Teli 0,93 gram. Mod. 4%. Probala u glavi spasitelja, i okrenuta.

4. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te u predku do spasitelja nema cvjetaka nego samo T—H, a van lukova u polju samo IC—KC; u zadku pak obe su osobe pod zatvorenom krunom i piknastom osienkom oko glave, nema knjige pri prsh carice, dolje do motke krstove nema pismena, a napis: STPKS ISP — // T. Posao je sav drugako.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 0,93 gram. Mod. 4%. Jako okrenuta i probala. **Vidi tab. VII. br. 21.**

5. — Isto kao br. 2, nego u predku slovu T lievo u polju odgovara desno znak X, a u zadku dolje do motke krstove slovu R nema ni traga.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,20 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku desno do spasitelja dva a lievo jedan trolistni cvjetak, a van lukova gori IC—KC, a pod ovim T—G; u zadku pak nema zvezde ni slova do motke, a napis: STPT SIM — PGRHT.

Po slike Šafatika iz matice kod g. Kote Popovića u Biogradu. Mod. 4%. Probala u glavi spasitelja.

c. **U zadku jednostruki krst, a napis:** „*Elena Imperatrix, Stefanus Imperator*“ i obratno.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći medju dva piknasta luka, koja se od zgora dolje protežu, ravnom osienkom oko glave, u dugoj odori, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsh; do spasitelja po sedam piknja na svakoj strani oblučeno položenih; van lukova u polju G—KC, A—A. :—:, jedno pod drugim. Uz rub novca teče niz od ertica.

Zadak. — Desno carica lievo car, oba stojeća, punolika, pod otvorenom krunom. Car drži u desnici a carica u lievici žezlo; oba pak, car lievicom a carica desnicom, pridržavaju po sredi stojeći jednostruki krst. Lievo do cara ravan luk od zgora dolje. Napis teče naoko uz rub počam gori desno: ELENA (valjda ELEN IP) STEF — IMPERA //.

Šafatik Glas. VI. 193. Tab. I. 3. po matici u biogradskom muzeju. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja desno šest a lievo izpod desnice četiri petorepe zvezdice na oblik raspoređene, te van lukova u polju samo IC—KC, a osienka oko glave spasitelja jest piknasta; u zadku pak careve je kruna zatvorena, na vrhu žezla cara i careve

desno tri a lievo pod desnicom četiri šestorepe zvezdice oblučne položene; van lukova u polju pod običnim napisom gori **IĆ—XĆ** jošte pismena **L—G**, nad i pod kojima pismeni stoje tri piknje na trokut.

Zadak. — Desno carica pod otvorenom a lievo car pod zatvorenim krunom, oba stojecia, punolika, prihvataju po sredi stojeci trostruki krt; car u desnici a carica u lievi drže žezlo sa krstićem na vrhu; napis pako teče naokolo, počam doli lievo: **STF·IPR· — ·GLL·IPR·**.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,09 gram. Mod. 5. Izda se podpis Šafatik Glas. VII. 26. Tab. II. te. 10.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja nema zvezdica, osjenka je sva piknasta, a van lukova pod običnim napisom **IĆ—XĆ** stoji **G—OR**; u zadku pako car i carica nemaju žezla u rukuh, lik je sasvim drugako izražen, navlastito caričina kruna, a napis veoma je pogrešno izrezan i natraže lievo: **·RITZ R°PI — GLIR IPRB**.

Matica u vojvode Montenskovo u Beču. Teži 1,10 gr. Mod. 4%. Probala desno do glave spasitelja. **Vidi tab. VIII. br. 1.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja desno pet lievo dve šestorepe zvezdice, a van lukova u polju pod **IĆ—XĆ** stoji **H—S** bez drugoga znaka; u zadku pako čini se, da i car kao carica pod otvorenom krunom, odielo jim sasvim drugoga načina, a napis ovako: **STF IPR — GL IPAT**.

Po slike Dra. Šafatika iz matice kod istega. Teži 1,15 gram. Mod. skoro 5. Probala do glave spasiteljeve desno. **Vidi tab. VIII. br. 2.**

B. Srbski napis.

VRSTA I.

Dva andjela krunisani cara.

a. Bez pismena do priestola u predku.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, piknastom osjenkom oko glave, do koje **IĆ—XĆ**, sjedi na priestolu, knjigom na skutu a rukama na prsih.

Zadak. — Car stojecia, punolik, pod zatvorenem krunom, u dugoj odori, s rukama pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Dva leteća andjela, jedan s desne a drugi s lijeve strane kruni ga. Do cara u polju podijeljeno **Čč—čč**. Okrajni su nizi od crtica sastavljeni.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,59 gr. Mod. 5%. Nosi očiju.

2. — Isto kao br. 1, nego stvari se razno kreću, te u predku nema obične tri piknje doli do siedala priestola; u zadku pako piknje su u oblicima kruni, a znak skratice u napisu dugačak te sasvim drugoga načina.

Matica u vojv. Montenskovo u Beču. Teži 1,27 gram. Mod. 5%.

3. — Isto kao br. 1, nego osim drugih pomanjih razlika znak skratice u napisu zadka izražen je naopako, naime mjesto **čč** stoji **čč**.

Matica u S. I. Vrkočića u Serisu. Teži 1,37 gram. Mod. 5%. Probala dvostruko nad glavom spasitelja.

4. — Isto kao br. 3, nego stvari na novem drugako su rasporedjene.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,81 gram. Mod. 5%.

5. — Isto kao br. 3, nego u predku do osjenke **IĆ—XĆ**; u zadku pako car nema žezla u desnici, a petrahil veoma od tiela odbijen.

Matica u vojvode Montenskovo u Beču. Teži 1,26 gr. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego osjenka je u predku ravna, a napis desno u zadku spojen je u jedno pisme, naime **čč** mjesto **čč**, a u oblicima kruni piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,50 gram. Mod. preko 5.

7. — Isto kao br. 6, nego, osim pomanjih razlika u kretanju i u ukrasih, u zadku radi dvostrukog tiska prikazuje se i okrajni niz dvostruk, te dielomice i napis i careva glava.

Matica u vojvode Montenskovo u Beču. Teži 1,46 gram. Mod. 5%. Probala desno do osjenke spasitelja.

8. — Isto kao br. 6 do njekih malih razlika, na pr. krunu careva u zadku odveć nizka, piknje na odielu razno raspoređene itd.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,48 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 6, nego je slabije ukrašen i stvari se drugako gibaju, na pr. ulomak napisu desno do cara u zadku stoji povisje nego u prednjih itd.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,16 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 6, nego raznoga posla, te u zadku do čela careva s oboje strane po tri piknje na trokut, dočim u prednjih te tri piknje stoje na kraju vrpe, koja slazi iz kruni.

Matica u g. Doloskya u Peči. Teži 1,01 gram. Mod. 4%. Inglađan, urezan i dvostruko probala.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku osjenka je ravna, a na prsih spasitelja piknja; u zadku pako s dvostrukim tiskom lik je dielomice pomješan.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,31 gram. Mod. 5. Malo ekrnjen.

12. — Isto kao br. 11, nego u predku doli na uglovih siedala nema troje piknje; u zadku pako andjeli su na pola izraženi.

Matica u slike g. C. Piacere u Trstu. Teži 1,48 gram. Mod. 5. S jedne strane na rubu male podignut.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku osjenka je piknasta, a u zadku znak skratice nad napisom izražen je naopako, naime **čč**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,23 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 13, nego sve je krupnije izraženo i razno rasporedjeno, te u zadku piknja lievo do boka careva.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kopljena u Vrkočića. Teži 1,505 gram. Mod. 4%. Probala desno do osjenke spasiteljeve lievo.

15. — Isto kao br. 1, nego u predku poa lievin laktom spasitelja u priestolu okružen, a na uglovih siedala nema troje piknje; u zadku pako lik se izkazuje dielomice dvostruk, a znak skratice obratno je razpoložen.

Matica u vojvode Montenskovo u Beču. Teži 1,395 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke, koja se prikazuje ravna, **IĆ—XĆ**, a na uglovih siedala nema troje piknje; u zadku pako znak skratice obratno izražen.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,36 gram. Mod. 5. Probala dvostruko.

17. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IC—+C**, pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugli, a na uglovi siedala nema troje piknje; u zadku pako piknja na vrhu krune.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.37 gr. Mod. 5.

18. — Priličan br. 17, nego u predku nad okruglićem u priestolu mali lik; u zadku pako kruna plosnatija i više ukrasa.

Matica u Vrškoviću. Teži 1.283 gr. Mod. 5%. **Vidi tab. VIII. br. 3.**

19. — Isto kao br. 17 osim pomanjih razlika, na pr. u predku nema troje piknje na gornjem katu priestola desno; u zadku pike na dolomi carevoj kruni izražene itd.

Matica u vojvode Montenugovu u Beče. Teži 1.50 gram. Mod. jedva preko 5.

b. Pismena do priestola u predku.

a. Car bez okrstena žezla u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu punolik, bisernom osienkom oko glave, do koje **IC—+C**, sjedi na priestolu; u polju do priestola **H—O**; piknja na prsh, a knjiga na skutu.

Zadak. — Car stojeci, punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj odori, s rukama na prsh. Dva ležeća anđela drže krunu kao da ga krune, jedan s desne a drugi s lijeve strane. Do cara u polju podijeljeno: **ČΦЬ—żP**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1.22 gram. Mod. 5.

β. Car jednostrukim krstom na žezlu u zadku.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku osjenka je ravna, do osjenke **IC—+A**, a piknje nema na prsh spasitelja; u zadku pako car drži u desnici pri prsh žezlo s jednostrukim krstom na vrhu, a znak skratnice nad napisom prekršten **ως**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.995 gram. Mod. 4%.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku do osjenke **IC—XG**, a u zadku znak skratice nije prekršten.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.98 gram. Mod. 5. Probajen lievo do osjenke spasitelja.

4. — Isto kao br. 3, nego radi dvojaka natiska skoro sav lik prikazuje se dvostruk, navlastito u predku, te stvari su razno raspoređene.

Matica u v. Montenugovu u Beče. Teži 1.51 gram. Mod. 5%.

5. — Isto kao br. 3, nego su stvari mnogo točnije razredjene, te na prsh spasitelja piknja.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1.33 gr. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 5, nego osjenka spasiteljeva u predku biserna.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1.10 gram. Mod. 6.

7. — Isto kao br. 6, nego debela piknja na prsh carevih u zadku kao da visi o nizu.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1.20 gram. 5.

8. — Isto kao b. 6, nego do osjenke u predku **IC—+D**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1.16 gr. Mod. 5%.

9. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknijaste osjenke spasiteljeva **IC—+C**, desno do priestola u polju ono **O** kao zgnjećeno ili ležeće **o**, u priestolu pod lievim laktom spasitelja okrugli, a i do uglovih priestola dolje tri piknje **•**.

Matica u vojvode Montenugovu u Beče. Teži 1.515 gram. Mod. 5%.

10. — Isto kao br. 9, nego u predku na prsh spasitelja piknja, lievo do priestola u polju mjesto **H** stoji **R**, a sav se lik prikazuje dvostruk radi dvojaka natiska.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1.43 gram. Mod. 5%.

11. — Isto kao br. 10, nego se stvari drugako kreću, i nemaju piknje na prsh spasitelja, a lik upravno izražen.

Matica u car. umjet. kabinetu u Beče. Teži 1.65 gram. Mod. 5. Probajen desno u polju.

12. — Isto kao br. 10, nego su stvari razno izražene i ponamješćene.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 1.21 gr. Mod. 4%. Probajen desno do glave spasitelja.

13. — Isto kao br. 9, nego u predku lievo do priestola u polju mjesto **H** ima **H**.

Matica u S. Ljubiću. Teži 1.40 gram. Mod. 5. Probajen i probajen nad glavom spasitelja.

14. — Isto kao br. 13, nego u predku lievo do priestola u polju čisto **H**, a stvari drugako ponamješćene.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.42 gram. Mod. 5. Probajen desno do osjenke spasitelja.

15. — Isto kao br. 14, nego u predku do osjenke **IC—XG**, a doljni naslon priestola stere se do ruba.

Matica u g. svjet. Simiću u Zagrebu. Teži 1.55 gram. Mod. 5. Probajen i probajen medju nogama spasitelja.

16. — Isto kao br. 14, nego su stvari dijelomice dvostrukie s dvojaka natiska, n. pr. u predku desno do osjenke ono **XG** spada na drugi tisk, a ono ležeće **O** ertom preštećeno; u zadku pako dolje lievo do cara u polju vidi se **V**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.41 gram. Mod. 5%. Probajen lievo na osjenki spasitelja.

17. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknijaste osjenke **IC—XG**, do priestola u polju **H—O**, ovo **O** dvostruko ertom preštećeno, pod lievim laktom spasitelja u priestolu trolistni evjetak ovako **¶**, koji se nalazi i dolje u polju do uglovih siedala; u zadku pako lievo u polju pod napisom trolistni evjetak, a znak skratice nad napisom teće ovako: **ως**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1.80 gram. Mod. 5%.

18. — Isto kao br. 17, nego su stvari razno ponamješćene i drugako se kreću, kako na pr. u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu trolistni evjetak ovako **Y**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1.18 gram. Mod. 4%.

19. — Priličan br. 18, nego lik smućeno izražen.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.88 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknijaste osjenke **IC—+C**, do priestola u polju **O—H**, a dolje u polju do uglovih siedala tri piknje.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1.70 gram. Mod. 5.

21. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknijaste osjenke **IC—XG**, do priestola u polju **R—V**, a dolje do

uglovi siedala u polju tri piknje: u zadku pako u oblini krune dvije piknje.

Matica u vojrode Montenovu u Beču. Teži 1,64 gr. Mod. 5%.

22. — Veoma priličan br. 21.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,33 gram. Mod. 5%.

23. — Isto kao br. 21, nego su stvari drugako ponamješćene.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,24 gr. Mod. 4%.

24. — Isto kao br. 21, nego posao je krupniji a neće izveden; na pr. u predku **I** od **R** leži na osienki, **R** u polju lievo do priestola leži na stupu priestola itd.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,37 gram. Mod. 5. Probušen nad glavom spasitelja i postlačen.

25. — Isto kao br. 21, nego se stvari drugako kreću.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,30 gram. Mod. 5. Malko po rubu parazidjan.

26. — Isto kao br. 21, nego ukraši ponješto razni: na pr. u kruni carevoj u zadku četiri piknje na krst itd.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,58 gram. Mod. 5.

27. — Isto kao br. 21, nego na prsih spasitelja u predku piknje, a u kruni carevoj u zadku tri piknje na trokut.

Matica u čitaonici Nišogradskoj. Teži 1,60 gram. Mod. 5. Probušen nad glavom spasitelja.

28. — Priličan br. 21.

L. v. Reichel Serbiens etc. Tab. XIII. 4. Mod. 4%. Isto napominje još jedan drugi ovakav novac.

29. — Veoma priličan br. 21.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,45 gr. Mod. 4%. Probušen.

30. — Veoma spodoban br. 21, nego razlika u razpoloženju stvari jest znatna.

Matica kod učen. državnog biogr. Teži 1,40 gr. Mod. 4%. Okružen.

31. — Isto kao br. 21, nego osim drugih razlika vidi se u zadku dolje lievo u polju do cara **V** maleno.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,45 gr. Mod. 5.

32. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknijaste osienke **I**—**+**, lievo do priestola u polju veliko **S**, a desno ništa, pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglje, koji se opazuje i po sredini knjige na skutu; u zadku pako pod carem vide se dva kao ležeća lava.

Matica u vojrode Montenovu u Beču. Teži 1,45 gram. Mod. 5. Malko okružen. **Vidi tab. VIII. br. 4.**

33. — Isto kao br. 32, nego u predku desno u polju do priestola krst **+**, a pod lievim laktom spasitelja nema okruglje ni na skutu knjige; u zadku pako pod carem prikazuju se dve lavske glave s povećim dijelom njihova vrata.

Luezenbacher str. 56, br. 1, a po njem Šafarik Glas. III. 229, Tab. V br. 58 i Erdy str. 30 br. 53. Mod. 4%. Probušen lievo do glave spasitelja.

34. — Isto kao br. 33, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglje; u zadku pako lavske glave drugoga načina.

Šafarik. Glas. VIII. 208. Tab. III. br. 2 po matici kod g. Konz. Janković. Teži 1,61 gram. Mod. 5.

35. — Isto kao br. 32, nego u predku ono **S** stoji desno u polju do priestola, po sredini knjige piknja, a dolje pod carem jedva trag lavskih glava.

Matica u g. Antonijanu u Novom Sadu. Teži 1,16 gram. Mod. 5. Probušen lievo u priestolu.

36. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknijaste osienke **I**—**+**, piknja na prsih spasitelja, pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglje, tri piknje dolje do uglovi siedala ovako **+**, a do priestola u polju samo lievo **T**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,26 gram. Mod. 5.

37. — Isto kao br. 35, nego su stvari razno ponamješćene i drugoga načina, na pr. piknje na uglovi siedala ovako **+**; itd.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,42 gr. Mod. 5.

38. — Isto kao br. 36, nego **+** u napisu predku leži na osienki, a znak skratice nad drugim ulomkom napisu u zadku prikazuje se dvostruk.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,39 gram. Mod. 5. Probušen desno gorje do raba.

39. — Isto kao br. 2, nego u predku do osienke **I**—**XG**, a do priestola u polju **T**—**G**; u zadku pako lik je poremećen sbog dvojaka natiska, te na pr. žezlo nesudara sa krstom itd.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,09 gram. Mod. 5.

40. — Isto kao br. 39, nego u predku osienka je piknijasta, lievo u polju nevidi se čisto **T**, a ukraši su savsim razni, na pr. nožice su priestola ovdje dvostrukе itd.

Matica u Dr. Eggera u Beču. Teži 1,43 gram. Mod. 5.

41. — Isto kao br. 39, nego do osienke u predku **I**—**+**, a stvari su raznoga oblika.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,30 gram. Mod. 5.

42. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknijaste osienke **I**—**+**, na prsih spasitelja piknje, na uglovi siedala **x**, a do priestola u polju **T**—**0**, ovo **0** dvostruko ertoj presjećeno; u napisu pako zadka lievo **I** mjesto **0**, čisto izraženo.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,14 gr. Mod. 5.

43. — Isto kao br. 2, nego u predku do piknijaste osienke **I**—**+**, pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglje, do priestola u polju lievo **V** a desno ništa; u zadku pako ono **0** u napisu manjkavo izraženo.

Matica u S. Ljubiću. Teži 1,41 gram. Mod. 4%. Probušen dolje u priestolu. **Vidi tab. VIII. br. 5.**

44. — Priličan br. 43.

L. v. Reichel Serbiens etc. str. 6.

45. — Isto kao br. 43, nego do osienke u predku imao bi **I**—**IC**, a u zadku napis do cara **G4b**—**SP**, ali je ovo bez dvojbe pogrešno zabilježeno.

Weiz v. Wellenhein II. Bd. II. Abth. br. 11958, s bilješkom: **G. 9. 21 Gr. S. g. e. BRR**.

46. — Isto kao br. 43, nego u predku na prsih spasitelja piknja.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,47 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 2, nego u zadku nema ni piknje pod lievom nogom ni okruglica u izvanskom uglu priestola.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,59 gram. Mod. 3.

11. — Priličan br. 9.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,62 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

12. — Priličan br. 9.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3.

13. — Priličan br. 9.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

14. — Isto kao br. 9, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje : .

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,70 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

15. — Isto kao br. 1, nego gori desno do careve glave u zadku poluokrug .

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,45 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

16. — Priličan br. 15.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,58 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

17. — Isto kao br. 15, nego dolnji dio priestola u zadku drugoga načina.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,44 gram. Mod. skors 3.

18. — Isto kao br. 1, nego gori desno do careve glave u zadku cieli okruglic O.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,58 gram. Mod. 3.

19. — Priličan br. 18.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,72 gram. Mod. 3.

20. — Isto kao br. 1, nego u zadku gori desno do careve glave nema nijednoga znaka osobitoga kao što ni drugdje.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,66 gram. Mod. 3.

21. — Priličan br. 20.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,46 gram. Mod. 3.

22. — Isto kao br. 20, nego u izvanskom uglu priestola doli desno piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,51 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

23. — Isto kao br. 20, nego u izvanskom uglu priestola doli desno u zadku D, a pod lievom nogom cara piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3.

24. — Isto kao br. 20, nego pod lievom nogom cara u zadku piknja, a lik carev mirisaviji.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,48 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

25. — Priličan br. 24.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

26. — Isto kao br. 20, nego noge careve leže na jastuku.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

27. — Isto kao br. 2, nego u zadku pod carevom nogom nema piknje, a u izvanskih uglovih careva priestola po jedan okruglic.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,61 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — U istom zavodu isto iz Kosova sledeci ovaca slični novci:

28. — Teži 0,57 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

29. — . 0,58 . . isti.

30. — . 0,61 . . isti.

31. — . 0,69 . . isti. Tri piknje pod lakt. spasitelja.

b. Znak skratice u napisu zadka ovako Ω.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osjenkom oko glave, do koje GI—I, i knjigom na skutu.

Zadak. — Car punolik, pod zatvorenom krunom, sjedi na priestolu, s rukama pri prsh, nego u desnici drži kezlo s jednostrakim krstom na vrhu. Medju nogama carevima dva jastuka usporedno. Pobočne strane priestola dižu se na način čunja i svršuju s okruglicem, te se pod okruglici popričnom dvostrakom prugom sdržuju kao naslon zada. Gori desno do careve glave poluokrug kao polumiesec C desno okrenut, a do priestola u polju podijeljeno: CΦ—ZP.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,69 gram. Mod. 3.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke I—Φ.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,62 gram. Mod. 3.

3. — Priličan br. 2.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,56 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

4. — Priličan br. 2.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,66 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IG—XG; u zadku pako liero do desne noge careve u priestolu C, jedan jastuk medju nogama, a u vanjskom uglu priestola doli desno piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,53 gram. Mod. 3.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IG—I; u zadku pako jedan jastuk medju nogama, a u vanjskom uglu priestola doli desno okruglic.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XV. br. 1.**

7. — Isto kao br. 6, nego u zadku samo doli do lijeve noge careve u priestolu okruglic.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. 3.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke IG—XG; u zadku pako jedan jastuk medju carevima nogama, a gori desno do careve glave poluokrug ovako J.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,66 gram. Mod. 3.

Slijedeći novci su prilični br. 8, samo se većinom razlikuju među sobom po različitim raspodjeljivanjem pojedinih stvari. Nalaze se u biogradskom muzeju. Podijeljiti ćemo samo njihova težina i modul.

9. — Teži 0,67 gram. Mod. 3.

10. — . 0,50 . . 3 $\frac{1}{2}$.

11. — . 0,66 . . 3.

12. — . 0,63 . . 3.

13. — . 0,70 . . 3.

14. — . 0,46 . . 3.

15. — . 0,46 . . 3.

16. — . 0,59 . . 3.

17. — . 0,50 . . 3.

18. — . 0,65 . . 3.

19. — . 0,62 . . 3.

20. — . 0,50 . . 3.

21. — . 0,45 . . 3.

22. — . 0,60 . . 3.

23. — . 0,48 . . 3.

24. — . 0,41 . . 3.

25. — . 0,56 . . 3 $\frac{1}{2}$.

26. — . 0,74 . . 3 $\frac{1}{2}$.

27. — . 0,57 . . 3 $\frac{1}{2}$.

28. — . 0,54 . . 3 $\frac{1}{2}$.

29. — . 0,50 . . 3.

30. — . 0,72 . . 3 $\frac{1}{2}$.

31. — . 0,40 . . 3.

32. — . 0,57 . . 3.

33. — Teži 0,54 gram. Mod. 3%.
34. — " 0,59 " " 3.
35. — " 0,70 " " 3.
36. — " 0,74 " " 3.
37. — " 0,74 " " 3%.
38. — " 0,63 " " 3. Priestol spasitelja desno nahrane.

39. — Isto kao br. 8, nego noge careve u zadku leže na jastuku.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,47 gram. Mod. 3%. U istom muzeju jošte slijedeći novci ovomu veoma slični:

40. — Teži 0,62 gram. Mod. 3.
41. — " 0,50 " " 3.
42. — " 0,65 " " 3%.
43. — " 0,45 " " 3.
44. — " 0,60 " " 3.
45. — " 0,50 " " 3.

46. — Isto kao br. 8, nego u zadku pod lievom nogom carevom piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3. — U istom muzeju jošte slijedeći novci ovomu veoma slični.

47. — Teži 0,75 gram. Mod. 3.
48. — " 0,62 " " 3.

49. — Isto kao br. 46, nego u predku do osjenke nemaju napisa.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3%.

50. — Isto kao br. 8, nego u predku do osjenke **I-X**. Matica u biogr. muzeju. Teži 0,48 gram. Mod. 3.

51. — Isto kao br. 8, nego u predku do osjenke **IC-+G**. Matica u biogr. muzeju. Teži 0,67 gram. Mod. 3.

52. — Priličan br. 51.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,45 gram. Mod. 3.

53. — Isto kao br. 39, nego u predku do osjenke **IC-+G**.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,45 gram. Mod. 3. — U istom muzeju jošte slijedeći novci ovomu veoma slični:

54. — Teži 0,64 gram. Mod. 3.
55. — " 0,61 " " 3.

56. Isto kao br. 8, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje na trokut.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,58 gram. Mod. 4.

57. — Isto kao br. 8, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,49 gram. Mod. 3%.

58. — Priličan br. 57.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,48 gram. Mod. 3.

59. — Isto kao br. 39, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugli.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,52 gram. Mod. 3.

60. — Isto kao br. 50, nego pod lievom nogom carevom piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3.

61. — Isto kao br. 50, nego u predku do osjenke **IC-XI**, a u zadku lievo do desne noge spasitelja u priestolu okrugli.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,67 gram. Mod. 3. — U istom muzeju jošte slijedeći novci ovomu veoma slični:

62. — Teži 0,43 gram. Mod. 3.
63. — " 0,55 " " 3.

64. — Isto kao br. 39, nego u zadku desno do lieve noge spasitelja u priestolu okrugli.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3%.

65. — Isto kao br. 39, nego u zadku lievo do desne noge spasitelja u priestolu okrugli.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. 3.

66. — Isto kao br. 8, nego u zadku u izvanjskom uglu siedala desno okrugli.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,66 gram. Mod. 3%.

67. — Isto kao br. 66, nego u predku do osjenke **IC-I**.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,65 gram. Mod. 3.

68. — Isto kao br. 67, nego u zadku noge careve nad jastukom.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,46 gram. Mod. 3.

69. — Isto kao br. 66, nego u predku do osjenke **IC-I**.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3.

70. — Priličan br. 60.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,64 gram. Mod. 3.

71. — Isto kao br. 8, nego u izvanjskom uglu siedala u zadku lievo okrugli.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3.

72. — Isto kao br. 39, nego u izvanjskom uglu siedala u zadku lievo piknja.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,75 gram. Mod. 3.

73. — Isto kao br. 8, nego u zadku gori desno do careve glave poluokrug ovako .

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,36 gram. Mod. 3%.

74. — Isto kao br. 73, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje ovako .

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,63 gram. Mod. 3%.

75. — Isto kao br. 74, nego piknje ovako .

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,63 gram. Mod. 3%.

76. — Isto kao br. 74, nego mjesto tri piknje samo jedna.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,44 gram. Mod. 3.

77. — Isto kao br. 73, nego u zadku careve noge leže na jastuku.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,62 gram. Mod. 3. U istom muzeju jošte su slijedeći novci ovomu veoma slični:

78. — Teži 0,79 gram. Mod. 3%.
79. — " 0,58 " " 3%.
80. — " 0,56 " " 3.

81. — Isto kao br. 8, nego gori desno do careve glave u zadku okrugli mjesto poluokruga.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3. U istom muzeju jošte su slijedeći novci ovomu veoma slični:

82. — Teži 0,52 gram. Mod. 3.
83. — " 0,48 " " 3.
84. — " 0,66 " " 3.
85. — " 0,65 " " 3.

86. — Isto kao br. 81, nego do osjenke u predku **IC-+G**.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,54 gram. Mod. 3. U istom muzeju jošte su slijedeći novci ovomu veoma slični:

87. — Teži 0,64 gram. Mod. 3.
88. — " 0,42 " " 3.

89. — Isto kao br. 81, nego do osjenke u predku **I-I**.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,56 gram. Mod. 3.

90. — Isto kao br. 81, nego u zadku do desne noge careve lievo u priestolu okrugli.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,49 gram. Mod. 3. — U istom muzeju još su slijedeći novci ovom veoma slični:

91.	—	Teži 0,52 gram. Mod. 3.
92.	—	0,52
93.	—	0,45
94.	—	0,64
95.	—	0,43
96.	—	0,60
97.	—	0,56
98.	—	0,53
99.	—	0,54
100.	—	0,64
101.	—	0,50

102. — Isto kao br. 90, nego u predku do osjenke **I-C+C**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3. — U istom muzeju još su slijedeći novci ovom veoma slični:

103.	—	Teži 0,58 gram. Mod. 3%.
104.	—	0,51
105.	—	0,52

106. — Isto kao br. 90, nego u predku do osjenke **I-OI**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3.

107. — Isto kao br. 81, nego u predku do osjenke **I-+**, a u zadku do desne noge careve lievo u priestolu piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3.

108. — Isto kao br. 81, nego u izvanskom ugлу siedala u zadku desno okrugli.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3.

109. — Priličan br. 108.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,67 gram. Mod. 3%.

110. — Isto kao br. 81, nego u izvanskom ugлу siedala u zadku piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3. U istom muzeju još su slijedeći novci ovom veoma slični:

111.	—	Teži 0,74 gram. Mod. 3.
112.	—	0,71
113.	—	0,64

114. — Isto kao br. 81, nego u izvanskom ugлу siedala u zadku lievo okrugli.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,67 gram. Mod. 3.

115. — Isto kao br. 81, nego u izvanskom ugлу siedala u zadku lievo piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. 3.

116. — Isto kao br. 8, nego u zadku desno do careve glave nema nijednoga znaka, ili mu barem nema traga.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,61 gram. Mod. 3%. U istom muzeju još su slijedeći novci ovom veoma slični:

117.	—	Teži 0,64 gram. Mod. 3.
118.	—	0,50
119.	—	0,57
120.	—	0,58
121.	—	0,55
122.	—	0,57
123.	—	0,55
124.	—	0,64
125.	—	0,50
126.	—	0,45
127.	—	0,56
128.	—	0,55
129.	—	0,65

130.	—	Teži 0,53 gram. Mod. 3.
131.	—	0,70
132.	—	0,47

133. — Isto kao br. 116, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknjece.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. 3.

134. — Isto kao br. 116, nego u zadku do desne noge careve u priestolu okrugli.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,60 gram. Mod. 3. U istom muzeju još su slijedeći novci ovom veoma slični:

135.	—	Teži 0,61 gram. Mod. 3%.
136.	—	0,57
137.	—	0,62
138.	—	0,53
139.	—	0,58
140.	—	0,51
141.	—	0,62
142.	—	0,65
143.	—	0,60
144.	—	0,68
145.	—	0,62
146.	—	0,56
147.	—	0,66
148.	—	0,62
149.	—	0,47
150.	—	0,55
151.	—	0,75
152.	—	0,70
153.	—	0,53
154.	—	0,75
155.	—	0,49
156.	—	0,57
157.	—	0,62
158.	—	0,59
159.	—	0,55
160.	—	0,63
161.	—	0,65
162.	—	0,55
163.	—	0,52
164.	—	0,48
165.	—	0,62
166.	—	0,55
167.	—	0,65
168.	—	0,69
169.	—	0,50
170.	—	0,63
171.	—	0,71
172.	—	0,69
173.	—	0,63
174.	—	0,51
175.	—	0,57

176. — Isto kao br. 116, nego u zadku u vanjskom uglu siedala desno okrugli.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. 3. — U istom muzeju još su slijedeći novci ovom veoma slični:

177.	—	Teži 0,48 gram. Mod. 3%.
178.	—	0,60

179. — Isto kao br. 116, nego u zadku u vanjskom uglu siedala desno piknja.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,57 gram. Mod. 3.

180. — Isto kao br. 116, nego u zadku medju nogama cara dva jastuka, jedan pod drugim.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,44 gram. Mod. 3.

Kašnje nadolazi iz Biograda, u što se oto tiskalo, slijedeći novci isto nadjeni na Kosovu, a sačuvani u biogradskom muzeju:

181.	—	Teži 0,70 gram. Mod. 4. Kao br. 8. Okrugli u uglu siedala
182.	—	0,57
183.	—	0,58
184.	—	0,82
185.	—	0,50
186.	—	0,60

u desnici pri prsima drži žezlo sa krstićem na vrhu ovako **X**, a carica žezlo bez krsta; te se čini, da car lievicom a carica desnicom prihvataju krstova motku, nego odveć dol. U polju podjeljeno **Zb-Pb**, a pod ovim **0-G**. Nakon u rub niz od ertica u predku i u zadku.

Matica u g. Dobroškya u Peiti. Teži 1,09 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. VIII. br. 8.**

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku motka je krstova na dvoje prelomljena, te komadi t-ku drugim praveom.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,98 gram. Mod. 4%. Dvostruko probušta.

3. — Isto kao br. 1, osim razlika u kretanju stvari.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,17 gram. Mod. 4%. Probušen u priestolu do desne noge spasitelja.

4. — Isto kao br. 1, nego smućen radi dvojaka pretiska, te se u zadku prikazuje motka i krst dvostruko.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,15 gram. Mod. 4%. Probušen nad osjenkom spasitelja.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku krst na motki sasvim drugoga načina **Ж**, a mi car ni carica nemaju žezla.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,88 gram. Mod. 4%. Izdan Šafarik Glas. VI. 195. Tab. I. 5.

6. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IC-XC**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugli; u zadku pako na žezlu krstići upravno položeni, krst na motki manji, a motka dolji jednostruko prekrstena.

Matica u vojvode Montenuoru u Beču. Teži 1,15 gram. Mod. 4%. Probušen medju nogama spasitelja.

7. — Isto kao br. 6, osim pomanjnih razlika u raspoređenju stvari.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,98 gram. Mod. 4%. Probušen dolji na desnej nogi spasitelja.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IA-FA**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugli; u zadku pako car u desnici nema žezla, krst na motki osobito je izraza kao u br. 5, a motka je dolji pri kraju jednostruko prekrstena.

Matica kod učen. dralitva u Biogradu. Teži 0,98 gram. Mod. 4%.

9. — Isto kao br. 8, nego su stvari sasvim razno pomiješane, na pr. troja piknja ovdje nestoji ravno sa siedalom nego mnogo niže itd.

Matica u vojvode Montenuoru u Beču. Teži 1,24 gram. Mod. 4%.

10. — Priličan br. 8, nego se stvari drugako kreću.

Matica kod g. Antonijana u Novom Sadu. Teži 0,85 gram. Probušen u glavi spasitelja i jake ingredijencije.

11. — Isto kao br. 8, nego u predku do osjenke **IC-XC**, a u zadku desno u polju ovako **bP**.

Matica kod učen. dralitva u Biogradu. Teži 0,83 gram. Mod. 4%.

12. — Isto kao br. 8, nego u zadku na polovicu motke piknja ili kvrga, a dolji je ista motka dvostruko prekrstena.

Matica u vojvode Montenuoru u Beču. Teži 1,050 gr. Mod. 4%. Probušen desno u osjenki spasitelja.

13. — Veoma priličan br. 8.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,17 gr. Mod. 4%. Kupljen u Verkoviću.

14. — Isto kao br. 12, nego su strari na novu drugako raspoređene te i drugoga načina; tako na pr. znak skratice u zadku nad napisom teće ovako **52**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,25 gr. Mod. 4%. Probušen gori lievo do priestola.

15. — Isto kao br. 14, nego u predku na prsima spasitelja piknja, a na uglovih siedala samo jedna piknja; u zadku pako na polovicu motke kvrga.

Matica u car. umis. kabinetu u Beču. Teži 1,16 gram. Mod. 4%.

16. — Isto kao br. 1, nego u zadku pod napisom neima slova a mesto njih tri piknje na trokut, napis desno ovako **bP**, na polovicu motke kvrga, a motka je dolji pri kraju jednostruko prekrstena.

Matica u vojvode Montenuoru u Beču. Teži 1,035 gram. Mod. 4%. Probušen u osjenki spasitelja liero.

17. — Isto kao br. 16, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugli.

Matica u vojvode Montenuoru u Beču. Teži 1,15 gram. Mod. 4%. Probušen u glavi spasitelja.

18. — Isto kao br. 16, nego u zadku krst na motki po sredini veoma desno nakrivljen.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,095 gram. Mod. 4%. Probušen liero u polju.

19. — Isto kao br. 16, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugli, a na uglovih siedala kao tri okruglica tlesno spojena; sve je pako ponjeto drugoga načina.

Matica kod učen. dralitva u Biogradu. Teži 1,13 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. VIII. br. 9.**

20. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osjenkom oko glave, do koje **IC-XC**, do priestola u polju liero **T** a desno tri piknje na trokut složene, iz kojih izlazi šiljasta ertica.

Zadak. — Car pod zatvorenom lievo a carica pod otvorenom krunom desno, oba stojeća, punolika, u bogatom odiclu. Car lievicom gori a carica desnicom dolji prihvataju motku jednostrukog krsta stojećeg po sredini. Car u desnici a carica u lievici drži žezlo sa tri piknje na vrhu na krst, ali iz piknja careva žezla izlaze šiljaste ertice. U polju napis podjeljeno **СФ-ДР**.

Po slike dra. Šafarika iz matice kod Verkovića. Teži 1,05 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. VIII. br. 10.**

3) Bez napisa do osiroke u predku.

21. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osjenkom oko glave, do koje nema napis.

Zadak. — Lievo car pod zatvorenom a desno carica pod otvorenom krunom, oba punolika, stojeća kao u br. 1, nego žezlu u rukuh pri prsima nema traga. U polju samo ovo: **СФ-ДР**. Mišice krstova na motki čunjaste.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,90 gr. Mod. 4%.

22. — Priličan br. 21.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,97 gr. Mod. 4%.

¹ Način radnje na ovom govoru, koji se slavi podjedno s onim u drugim Duksovim govorima, sasvim se razlikuje od načina, koji se opozaje u prednjim devetostima i u njekoj, koji sledi, svim srodnim. U ovih sav posao je surov, a napis pogriješan i netraznim. Moglo bi biti da su ovi ili lativi ili kasnije kovani. — Ovomu sasvim sličan, osim što nosi dvostruki krst, zalisti se jedan napred.

23. — Isto kao br. 21, nego mišice krstove na motki u zadku jednostavne.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.95 gr. Mod. 4.

24. — Isto kao br. 21, nego motka u zadku dolje ertom prekrstena.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.92 gr. Mod. 4.

25. — Isto kao br. 24, nego se stvari razno kreću.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.87 gr. Mod. 4.

26. — Isto kao br. 21, nego u zadku na uglovih siedala nema tropiknje, a lievo u polju $\Theta\ddot{\theta}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.81 gr. Mod. 4.

27. — Prilican br. 26.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.65 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. Malko okrsljen.

B. U zadku po sredini na motki dvostruki krst.

I. Bez pismena do priestola u predku.

a) Bez napisa do osienke u predku.

1. Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnim osienkom oko glave.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeca, punolika, u bogatom odijelu. Car lievicom gori a carica desnicom dolje prihvataju motku dvostrukog krsta stojecog po sredini, drugu pak ruku drže na prsih. U polju napis: $\Theta\ddot{\theta}-\Xi\ddot{\theta}$.

Matica u prezv. g. bisk. Strossmayera. Teži 1.02 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku zavoju na uglo siedala proteže se do ruba; u zadku pak glava carice stoji više nego careva, a krst desno magnut.

Matica u vejrode Montenegrina u Beču. Teži 0.65 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

3. — Prilican br. 1.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.76 gr. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — U istom muzeju čuvaju se jošte sljedeći novci, na Kosovu nadjeni, a ovomu veoma slični:

4.	Teži 0.72 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.	
5.	0.78	4.
6.	1.27	4.
7.	0.76	4.
8.	0.98	skoro 4.
9.	1.0	4.
10.	1.28	4.
11.	0.80	3 $\frac{1}{2}$.
12.	0.54	3 $\frac{1}{2}$.
13.	0.88	skoro 4.
14.	0.90	skoro 4.
15.	0.67	4.
16.	0.89	4.
17.	0.90	3 $\frac{1}{2}$.
18.	1.0	3 $\frac{1}{2}$.
19.	0.62	3 $\frac{1}{2}$.
20.	0.78	skoro 4.
21.	0.72	3 $\frac{1}{2}$.
22.	0.80	4.
23.	0.84	4.
24.	0.85	4.
25.	0.83	3 $\frac{1}{2}$.
26.	0.79	4.
27.	0.74	4. — Dvostruki tisak.
28.	0.65	3.

29. — Isto kao br. 1, nego piknja izbočita na prsih spasitelja u predku vidi se jasno.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.69 gr. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. U istom muzeju čuvaju se jošte iz Kosova doneseni sljedeći novci, ovomu veoma slični:

30.	Teži 0.80 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.	
31.	0.71	3 $\frac{1}{2}$.
32.	0.83	3.
33.	0.70	4.
34.	0.95	3 $\frac{1}{2}$.
35.	0.77	3 $\frac{1}{2}$.
36.	0.95	skoro 4.
37.	0.75	3 $\frac{1}{2}$.
38.	0.99	skoro 4.
39.	0.71	3 $\frac{1}{2}$.
40.	0.91	skoro 4.
41.	0.90	4.
42.	0.95	4.
43.	0.90	3 $\frac{1}{2}$.
44.	0.72	4.
45.	0.91	4.
46.	1.16	skoro 4.
47.	0.68	3 $\frac{1}{2}$.
48.	0.65	3.
49.	0.90	3.
50.	0.87	3 $\frac{1}{2}$.
51.	1.0	4.
52.	0.83	4.

53. — Isto kao br. 1, nego u predku dolje u polju do jednoga ili do oba ugla siedala po jedna piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0.77 gr. Mod. skoro 4. Prebašten na lievoj nogi spasitelja. — U biogradskom muzeju čuvaju se na Kosovu nadjeni sljedeći novci, ovomu veoma slični:

53.	Teži 0.61 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.	
54.	0.63	3 $\frac{1}{2}$.
55.	0.88	3 $\frac{1}{2}$.
56.	0.98	3.
57.	1.25	4.
58.	0.84	3.
59.	0.73	3 $\frac{1}{2}$.
60.	0.95	3-4.
61.	0.77	3 $\frac{1}{2}$.

62. — Odprije u biogr. muzeju.

63. — Isto kao br. 1, nego u zadku napis: $\Theta\ddot{\theta}-\Xi\ddot{\theta}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.70 gr. Mod. 4.

— U istom muzeju čuvaju se iz Kosova sljedeći novci, ovomu veoma slični:

64.	Teži 0.78 gram. Mod. 4.	
65.	0.89	4.
66.	0.97	4.
67.	0.87	4.
68.	0.81	4.
69.	0.93	3 $\frac{1}{2}$.
70.	0.65	4.
71.	0.88	4.
72.	0.87	3 $\frac{1}{2}$.
73.	0.65	4.
74.	0.72	4.
75.	0.70	4.
76.	0.69	4.
77.	0.98	4.
78.	1.02	skoro 4.
79.	1.02	4.

80. — Isto kao br. 63, nego u predku dolje u polju do uglovih siedala po tri piknje na trokut.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena od g. S. I. Verkovića. Teži 1.105 gr. Mod. skoro 4.

81. — Isto kao br. 80, nego krst u zadku po sredini veoma nagiblje desno.

Matica u vojv. Montenegrina u Beču. Teži 1.05 gr. Mod. skoro 4. Prebašten lieve u polju.

82. — Mnogo spodoban br. 80, nego se nedaje točno izviditi, posto je četverostruko prebašten i izgledan.

I. v. Reichel *Beiträge ital. Tab. VI*, br. 5. i Černy str. 32. br. 57.

83. — Isto kao br. 80, nego u predku uglovi siedala ne samo su razni, nego se i m-eđu sobom veoma razlikuju.

Matica u dra. Eggersa u Beču. Teži 0.75 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

84. — Priličan br. 80.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.95 gram. Mod. 4. — U istom muzeju čuvaju se iz Kosova sledeći novci, ovomu veoma slični:

85.	—	Teži 0.97 gram. Mod. 4.
86.	—	1.05
87.	—	0.90
88.	—	0.89
89.	—	0.46
90.	—	0.77
91.	—	1.26
92.	—	0.78
93.	—	0.62
94.	—	0.70
95.	—	0.75
96.	—	0.81
97.	—	0.95
98.	—	0.82
99.	—	0.87
100.	—	0.86
101.	—	1.07
102.	—	0.89
103.	—	1.12
104.	—	0.93
105.	—	0.78
106.	—	0.88
107.	—	0.90
108.	—	0.96
109.	—	0.93
110.	—	0.86
111.	—	0.87
112.	—	0.75
113.	—	0.95
114.	—	0.90
115.	—	0.96
116.	—	0.75
117.	—	0.71
118.	—	0.85
119.	—	1.20
120.	—	0.97
121.	—	0.80
122.	—	1.02
123.	—	0.83
124.	—	0.91
125.	—	0.78
126.	—	0.65
127.	—	0.77
128.	—	0.81
129.	—	0.78
130.	—	0.90
131.	—	0.84
132.	—	0.75
133.	—	0.97
134.	—	1.06
135.	—	0.92
136.	—	0.93
137.	—	0.92
138.	—	0.97
139.	—	0.82
140.	—	0.82
141.	—	0.80
142.	—	0.83

143. — Isto kao br. 80., nego na prsih spasitelja u predku vidi se jasno izbočita piknija.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.95 gram. Mod. 4. — U istom muzeju nalaze se sledeći novci iz Kosova ovomu veoma slični:

144.	—	Teži 0.99 gram. Mod. 4.
145.	—	0.65
146.	—	0.90
147.	—	0.95
148.	—	0.85
149.	—	1.0
150.	—	1.15
151.	—	0.20
152.	—	0.85
153.	—	1.12
154.	—	0.69
155.	—	0.77
156.	—	1.13

157.	—	Teži 0.97 gram. Mod. 4.
158.	—	0.70
159.	—	0.88
160.	—	0.95
161.	—	0.66
162.	—	0.75
163.	—	1.0
164.	—	0.75
165.	—	0.82
166.	—	0.75
167.	—	1.05
168.	—	0.90
169.	—	1.07
170.	—	1.10
171.	—	1.25
172.	—	0.88
173.	—	0.88
174.	—	0.98
175.	—	0.77
176.	—	0.98
177.	—	0.82
178.	—	0.78
179.	—	0.80
180.	—	0.87
181.	—	1.0
182.	—	0.86
183.	—	1.11
184.	—	0.97
185.	—	0.99

186. — Isto kao br. 143., nego u predku osjenka je piknijasta.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.94 gram. Mod. 4%. — U istom muzeju nalaze se sledeći novci iz Kosova, ovomu veoma slični:

187.	—	Teži 0.85 gram. Mod. 4.
188.	—	0.98

189. — Isto kao br. 1., nego u predku dolje u polju do uglovih siedala po tri piknije na trokut; u zadku pak motka krstova dolje nakoso prekrstena.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.80 gram. Mod. skoro 4. — U istom zavodu nalaze se jošte sledeći novci iz Kosova ovomu veoma slični:

189.	—	Teži 0.98 gram. Mod. 4.
190.	—	0.71
191.	—	0.89
192.	—	0.74
193.	—	0.77
194.	—	0.87

195. — 0.87 * * 4. Kod nelenoga druitva u Biogradu. Probulen i okrujan.

196. — Isto kao br. 189., nego u predku dolje do uglovih siedala jedna piknija, a u zadku motka je dolje razito prekrstena.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.80 gr. Mod. skoro 4.

197. — Isto kao 189., nego u zadku lievo u polju **СФб.**

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.92 gram. Mod. 4. — U istom zavodu iz Kosova jošte sledeći novci ovomu veoma slični:

198.	—	Teži 1.12 gram. Mod. 4.
199.	—	0.72
200.	—	1.0
201.	—	0.77
202.	—	1.43
203.	—	1.13
204.	—	0.94
205.	—	0.98
206.	—	1.17
207.	—	1.08
208.	—	1.32
209.	—	0.46
210.	—	0.95
211.	—	1.27
212.	—	1.01
213.	—	0.94
214.	—	1.05
215.	—	0.81

4%. U S. Ljubića.
4%. U g. Antonijana u Novom Sadu.

7. — Isto kao br. 5, nego u zadku ni na ramenih cara ni earice nema piknje.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1.07 gram. Mod. 4%.

8. — Isto kao br. 5, nego u predku na prsih spasitelja piknja; u zadku pako samo na lievom ramenu earice dve debele piknje.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1.12 gram. Mod. 4%.

9. — Isto kao br. 8, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje na trokut; u zadku pako na ramenih cara i carice nerazaznaje se ništa.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1.09 gram. Mod. 4%.

— U istom zavodu iz Kosova sledi ovomu sličan novac:

10. — Teži 0.85 gram. Mod. 4%.

11. — Isto kao br. 8, nego u zadku na lievom ramenu cara i na desnom earice po četiri piknje na krst.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.82 gram. Mod. 4%.

12. — Isto kao br. 11, nego u zadku na oba ramena cara i earice po četiri piknje na krst.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1.10 gram. Mod. 4%.

— U istom zavodu iz Kosova ovomu sličan novac:

13. — Teži 1.30 gram. Mod. 4%.

14. — Isto kao br. 8, nego u predku do osienke **IC— $\ddot{\Phi}$ D**; u zadku pako na prsih cara i earice po dve debele piknje, a nad napisom znak skratice obratno položen **z**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.94 gram. Mod. 4%.

15. — Isto kao br. 1, nego u zadku radi dvostrukog natiska dvostrukog motka i krst, na polovici motke piknja a dve dolje pri kraju, a napis **$\ddot{\Phi}$ — $\ddot{Z}P$** sa znakom skratice osobitoga lika.

Matica u biogradskom muzeju odavna. Teži 0.98 gram. Mod. 4%.

16. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je piknasta, nema piknje na prsih spasiatelja, a pod lievim njegovim laktom u priestolu okruglo; u zadku pako car u desnici a earica u lievici drže žezlo sa krstićem na vrhu, a napis: **$\ddot{\Phi}$ — ZP** sa znakom skratice ravnim. Sav je lik sasvim drugoga posla.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.60 gram. Mod. 3%.

— U istom zavodu iz Kosova sledi ovomu slični novci:

17. — Teži 0.67 gram. Mod. 3%.

18. — 0.69 " " 3%.

19. — 0.75 " " 3%.

20. — 0.88 " " 3%.

21. — 1.0 " " 3%.

22. — 0.62 " " 3%.

23. — 0.65 " " 3%.

24. — 0.81 " " 3%.

25. — 0.79 " " 3%.

26. — 0.64 " " 3%.

27. — 0.82 " " 4.

28. — 0.80 " " 3%.

29. — 0.92 " " 3%.

30. — 0.69 " " 3%.

31. — Isto kao br. 16, nego u predku do osienke **IC— $\ddot{\Phi}$ C**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.84 gram. Mod. 3%.

— U istom zavodu iz Kosova sledi ovomu slični novci:

32. — Teži 0.80 gram. Mod. 3%.

33. — 0.92 " " isti.

34. — 0.69 " " "

35. — 0.88 " " "

36. — 0.79 " " "

37. — 0.85 " " "

38. — 0.77 " " "

39. — 0.82 " " skoro 4.

40. — 0.84 " " 3%.

41. — Teži 0.58 gram. Mod. 3%.

42. — " 0.72 " " 3%.

43. — " 0.91 " " isti.

44. — " 0.83 " " "

45. — " 0.81 " " "

46. — " 0.82 " " "

47. — Isto kao br. 16, nego u zadku napis **$\ddot{\Phi}$ — ZP** .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.75 gram. Mod. 3%.

— U istom zavodu iz Kosova sledi ovomu slični novci:

48. — Teži 0.90 gram. Mod. 3%.

49. — " 0.79 " " isti.

50. — " 0.63 " " "

51. — " 0.85 " " "

52. — " 0.80 " " "

53. — " 0.65 " " "

54. — " 0.67 " " "

55. — " 0.73 " " "

56. — " 0.63 " " 3%.

57. — " 0.78 " " isti.

58. — " 0.67 " " 3%.

59. — " 0.68 " " isti.

60. — Isto kao br. 47, nego u predku nema okruglo pod lievim laktom spasitelja u priestolu.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.80 gram. Mod. 3%.

61. — Isto kao br. 47, nego u zadku nad napisom znak skratice ovako **$\ddot{\Phi}$** .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.58 gram. Mod. 3%.

— U istom zavodu iz Kosova sledi ovomu slični novci:

62. — Teži 0.65 gram. Mod. 3%. Bez okruglo u predku.

63. — " 0.85 " " isti.

64. — " 0.67 " " "

65. — Isto kao br. 61, nego u predku do osienke **IC— $\ddot{\Phi}$ C**, a u zadku nad žezlovim mestom krstića ima **$\ddot{\Phi}$** .

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.70 gram. Mod. skoro 4. — U istom zavodu iz Kosova sledi ovomu slični novci:

66. — Teži 0.68 gram. Mod. 3%.

67. — " 0.70 " " isti.

68. — " 0.70 " " "

69. — " 0.76 " " "

70. — " 0.63 " " "

71. — " 0.98 " " "

72. — " 0.70 " " 3%.

73. — " 0.90 " " 3%.

74. — " 0.88 " " 4.

75. — Priličan br. 65, nego u zadku motka krstova svršuje okruglo.

Matica u biogradskom muzeju odprije. Teži 1.16 gram. Mod. 3%. Probijen goru desno u priestolu.

76. — Isto kao broj 65, nego u predku do osienke **IC— $\ddot{\Phi}$ C**.

Matica u S. Ljubića. Teži 0.89 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. VIII. br. 12.**

77. — Isto kao broj 61, nego u predku do osienke **IC— $\ddot{\Phi}$ D**, i nema okruglo pod lievim laktom spasitelja u priestolu, a celi je posao drugoga načina.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1.0 gram. Mod. 4%.

78. — Isto kao br. 77, nego u zadku na vrhu žezla tri piknje, a napis **\ddot{Z} — $\ddot{\Phi}$** , ovo zadnje dvostruko s dvojakom natiskom.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.96 gram. Mod. 3%.

79. — Lik isto kao br. 16, nego u predku do piknaste osienke **IC— $\ddot{\Phi}$ D**, te drugoga osobitoga znaka nema;

u zadku pako na vrhu žezlova tri piknje na krst, a napis bez znaka skratice **C-Zb(ZPb)**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.60 gram. Mod. 3%.

— U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu slični novci:

80. — Teži 0.66 gram. Mod. 3%.

81. — .. 0.62 .. 3%. Do osjenke **IC-XD**.

82. — Isto kao broj 79, nego u predku do osjenke **IC-XD**; u zadku pako osobe su obratno postavljene, carica naime lievo pod otvorenom a car desno pod zatvorenom krunom, na žezlovi **x**, a napis **C-P**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.47 gram. Mod. 2%.

— U istom zavodu iz Kosova još slijedeći ovemu slični novci:

83. — Teži 0.40 gram. Mod. 2%.

84. — .. 0.47 .. isti.

85. — .. 0.55 .. 3.

86. — .. 0.58 .. 2%.

87. — .. 0.53 .. isti.

88. — .. 0.45 .. "

89. — .. 0.52 .. "

90. — .. 0.41 .. "

91. — .. 0.42 .. "

92. — .. 0.48 .. 3.

93. — Isto kao br. 79, nego u predku do osjenke **IC-XC**; u zadku pako na vrhu žezlova krst otako **X** a napis **Φ-ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.49 gram. Mod. 3%.

— U istom zavodu iz Kosova još slijedeći ovemu slični novci:

94. — Teži 0.54 gram. Mod. 3%.

95. — .. 0.77 .. 3.

96. — .. 0.83 .. 3%. Pod laktom spasitelja okrugla.

97. — .. 0.74 .. isti. Isti.

98. — .. 0.63 .. isti. Isti. Izgledan.

99. — Isto kao broj 79, nego u predku do osjenke **IC-XD**; u zadku pako na vrhu žezlova krstić upravno razpoložen, a napis **Φ-ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.45 gram. Mod. 2%.

— U istom zavodu iz Kosova još slijedeći ovemu slični novci:

100. — Teži 0.60 gram. Mod. 2%.

101. — .. 0.46 .. 3.

102. — .. 0.50 .. 3.

103. — .. 0.49 .. 3.

104. — .. 0.53 .. 3.

105. — .. 0.45 .. 3.

106. — .. 0.55 .. 3.

107. — .. 0.43 .. 3.

108. — .. 0.43 .. 2%.

109. — .. 0.59 .. 3.

110. — .. 0.45 .. 3.

111. — .. 0.52 .. skoro 3.

112. — .. 0.39 .. 3.

113. — .. 0.50 .. 3.

114. — .. 0.45 .. 3.

115. — .. 0.45 .. 3.

116. — .. 0.48 .. 3.

117. — .. 0.48 .. 3.

118. — Isto kao br. 93. te u predku pod lievim laktom spasitelja okrugla, u zadku pako na vrhu žezlova **X**, a napis **Φ-ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.62 gram. Mod. 3%.

— U istom zavodu iz Kosova ovemu priličan:

100. — Teži 0.68 gram. Mod. 3%.

119. — Lik isto kao br. 18, nego u predku do piknjaste osjenke **IC-+C**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugla; u zadku pako na vrhu žezla upravni krstić **+**, a napis: **Φ-ZP** bez skratice.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.70 gram. Mod. 4%.

— U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu slični novci:

120. — Teži 0.82 gram. Mod. 4.

121. — .. 0.77 .. 4.

122. — .. 0.72 .. 4.

123. — .. 0.80 .. 3%.

124. — .. 0.55 .. 3.

125. — .. 0.49 .. 3%.

126. — .. 0.74 .. 3%.

127. — .. 0.45 .. 3.

128. — Isto kao br. 119, nego do osjenke u predku **IC-XC**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.81 gram. Mod. 4%.

— U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu slični novci:

129. — Teži 0.72 gram. Mod. 4.

130. — .. 0.89 .. 4.

131. — .. 0.88 .. 4.

132. — .. 0.64 .. 4.

133. — .. 0.71 .. 3%.

134. — .. 0.80 .. 4.

135. — .. 1.0 .. 4.

136. — .. 0.91 .. 4.

137. — .. 0.89 .. 3%.

138. — .. 0.88 .. 3%.

139. — .. 0.83 .. 3.

140. — .. 0.94 .. skoro 4. Nema okrugla.

141. — .. 0.47 .. 3%.

142. — .. 0.68 .. isti. Isti.

143. — .. 0.75 .. isti. Isti.

144. — .. 0.70 .. isti. Isti. Dvjetisk.

145. — .. 0.89 .. 4. Okrugla dolje desno do motke

krstove.

146. — .. 0.76 .. skoro 4.

147. — .. 0.68 .. 3%.

148. — .. 0.63 .. 3%.

149. — .. 0.62 .. 3%.

150. — .. 0.43 .. 3.

151. — .. 0.56 .. 3.

152. — Isto kao br. 119, nego do osjenke u predku **IC-XD**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu nema okrugla.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.78 gram. Mod. 3%.

153. — Isto kao br. 128, nego u predku nema okrugla pod lievim laktom spasitelja u priestolu, a napis u zadku **Φ-ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.97 gram. Mod. 4%.

154. — Lik isto kao br. 16, nego u predku do piknjaste osjenke **IC-XC**; u zadku pako žezlovi svršuju gori tronozicom, a napis: **C-ZP**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.48 gram. Mod. 2%.

— U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu slični novci:

155. — Teži 0.50 gram. Mod. 2%.

— Okrugla pod lievim laktom spasitelja u priestolu.

156. — Teži 0.50 gram. Mod. 3.

— Isti.

157. — .. 0.42 .. 3.

— Do osjenke **IC-XD**.

158. — .. 0.45 .. 3%.

— Isti.

159. — .. 0.41 .. 3.

— "

160. — .. 0.50 .. 3.

— "

161. — .. 0.40 .. 3.

— "

162. — .. 0.38 .. 3.

— "

163. — .. 0.56 .. 3.

— "

164. — .. 0.43 .. 3.

— "

165. — .. 0.53 .. 3.

— "

166. — .. 0.43 .. 3.

— "

167. — .. 0.62 .. 3.

— "

168. — .. 0.48 .. 3%.

— "

169. — .. 0.65 .. 3.

— "

170. — .. 0.43 .. 3%.

— Isti, nego kao br. 153.

171. — .. 0.60 .. 3.

— "

172. — .. 0.57 .. 3.

— "

173. — .. 0.53 .. 3.

— "

174. — .. 0.79 .. 3.

— Isti, no pokraj m. okrugla.

175. — .. 0.43 .. 3.

— Isti.

176. — .. 0.55 .. 3.

— Okrugla pod laktom, **IC-+C**.

177. — Teži 0.41 gram. Mod. 3. — Isto.
 178. — 0.55 — 3 $\frac{1}{2}$. — Isto.
 179. — 0.45 — 3. — Isto, nego piknja u okruglju.
 180. — 0.57 — 3. — Okruglje pod laktom i **C—O**.
 181. — 0.51 — 2 $\frac{1}{2}$. — Do osienke **IQ—O**.
 182. — 0.46 — 3 — Isto.

183. — Isto kao br. 154, nego u zadku napis: **O—P**.
 Matice u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.35 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$.
 — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu sljedi novci:

184. — Teži 0.47 gram. Mod. 3. — Okruglje pod laktom spasitelja.
 185. — 0.42 — 3. — Isto.
 186. — 0.42 — 3. — Do osienke **IQ—XG**.
 187. — 0.48 — 3. — Isto.
 188. — 0.55 — 3. — "
 189. — 0.44 — 3. — "
 190. — 0.55 — 3. — "
 191. — 0.43 — 3. — "
 192. — 0.57 — 3. — "
 193. — 0.74 — 3 $\frac{1}{2}$. — Okruglje pod laktom i **P** ravno.
 194. — 0.45 — 3. — Napis u zadku **O—Z**.
 195. — 0.42 — 3. — Napis u zadku **O—ZQ**.
 196. — 0.50 — 3. — Isto.
 197. — 0.57 — 3. — Isto i okruglje pod laktom.

198. — Isto kao br. 154, nego u predku **IQ—XG**, a u zadku **Φ—ZP**.

- Matice u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.43 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$.
 — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu sljedi novci:

199. — Teži 0.58 gram. Mod. 3.
 200. — 0.45 — 3.
 201. — 0.48 — 3.
 202. — 0.45 — 3.
 203. — 0.56 — 3.
 204. — 0.44 — 3.
 205. — 0.41 — 3.
 206. — 0.41 — 3.
 207. — 0.57 — 3. — Pod laktom spasitelja okruglje.
 208. — 0.45 — 3. — Isto.
 209. — 0.42 — 3. — "
 210. — 0.46 — 3. — "
 211. — 0.56 — 3. — "
 212. — 0.55 — 2 $\frac{1}{2}$. — "
 213. — 0.48 — 3. — "
 214. — 0.47 — 3. — Isto. Mieste okruglja piknja.
 215. — 0.53 — 3. — Do osienke u predku **IQ—O**.
 216. — 0.60 — 3. — Isto.
 217. — 0.47 — 3. — "
 218. — 0.55 — 3. — "
 219. — 0.39 — 3. — U napisu zadka **O** miesto **Φ**.
 220. — 0.51 — 3. — Napis u predku **IC—+C**.
 221. — 0.49 — 3 $\frac{1}{2}$. — Isto.
 222. — 0.48 — 3. — Isto, te okruglje pod laktom
spasitelja.
 223. — 0.40 — 3. Isto, nego piknja u okruglju **O**.

224. — Isto kao br. 154, nego u predku do osienke **IQ—XG**; u zadku pako nad glavom carice tri okruglja a
nad njima tri piknje razito kao kruna, te napis: **ΦZ—P**.

- Matice u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.79 gr. Mod. preko 3.

225. — Isto kao br. 154, nego u predku do osienke **IQ—XG**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknja; u zadku pako napis: **CF—ZP**.

- Matice u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.52 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

226. — Isto kao br. 154, nego u predku do osienke **C—O**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglje;
u zadku pako napis: **CF—ZP**.

- Matice u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.40 gram. Mod. 3.

227. — Isto kao br. 154, nego u zadku napis: **CF—ZP**.

- Matice u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.51 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.
 — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu sljedi novci:

228. — Teži 0.61 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.
 229. — 0.45 — 3.
 230. — 0.54 — 3 $\frac{1}{2}$.
 231. — 0.56 — 3 $\frac{1}{2}$.
 232. — 0.45 — 2 $\frac{1}{2}$.
 233. — 0.50 — 3.
 234. — 0.54 — 3.
 235. — 0.41 — 3.
 236. — 0.50 — 3 $\frac{1}{2}$.
 237. — 0.46 — 3. — U napisu zadka **ZP**.
 238. — 0.48 — 3. — Isto.
 239. — 0.40 — 2 $\frac{1}{2}$.
 240. — 0.48 — 2 $\frac{1}{2}$.
 241. — 0.37 — 2 $\frac{1}{2}$.
 242. — 0.56 — 3. — "
 243. — 0.48 — 3. — "
 244. — 0.54 — 3. — "
 245. — 0.48 — 3. — "
 246. — 0.54 — 3. — "
 247. — 0.43 — 3. — "
 248. — 0.41 — 3. — "
 249. — 0.52 — 3. — "
 250. — 0.48 — 3. — "
 251. — 0.41 — 3. — "
 252. — 0.45 — 3. — "
 253. — 0.49 — 3. — "
 254. — 0.50 — 3. — Isto.
 255. — 0.50 — 3. — U napisu zadaka **ZQ**.
 256. — 0.53 — skoro 3. — Isto.
 257. — 0.48 — 3. — U napisu zadaka **Zb**.
 258. — 0.52 — 3. — Pod laktom spasitelja okruglje.
 259. — 0.39 — 3. — Isto.
 260. — 0.45 — 3. — "
 261. — 0.52 — 3. — "
 262. — 0.43 — 3. — "
 263. — 0.70 — 3. — "
 264. — 0.40 — 3. — "
 265. — 0.38 — 3. — "
 266. — 0.64 — 3. — "
 267. — 0.56 — 3. — "
 268. — 0.48 — 3. — "
 269. — 0.33 — skoro 3. — Isto.
 270. — 0.44 — 3. — Isto.
 271. — 0.60 — 3. — "
 272. — 0.47 — 3. — "
 273. — 0.50 — 3. — "
 274. — 0.57 — 3. — "
 275. — 0.42 — 3. — "
 276. — 0.51 — 3. — "
 277. — 0.43 — 3. — "
 278. — 0.54 — preko 3. — Isto.
 279. — 0.68 — 3 $\frac{1}{2}$. — Isto.
 280. — 0.57 — preko 3. — Isto.
 281. — 0.48 — 3. — Isto.
 282. — 0.58 — 3 $\frac{1}{2}$. — "
 283. — 0.68 — 3. — "
 284. — 0.50 — 3. — "
 285. — 0.44 — preko 3. — Isto.
 286. — 0.53 — 3. — Isto.
 287. — 0.63 — 3. — "
 288. — 0.50 — 3. — "
 289. — 0.44 — 3. — "
 290. — 0.43 — 3. — "

291. — Isto kao br. 154, nego u predku do osienke **IC—+C**, nema tropiknje na uglovih siedala; a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglje; u zadku pako napis: **CF—ZP**.

- Matice u g. Doboskya u Peiti. Teži 0.36 gram. Mod. 3. **Vidi tab. VIII. br. 13.** — U istoga:

292. — Teži 0.32 gram. Mod. 3. — S tropiknjem na uglovi siedala.
 — U biogr. muzeju iz Kosova nalaze se slijedeći ovomu sljedi novci:
 293. — Teži 0.43 gram. Mod. 3.
 294. — 0.47 — 3.
 295. — 0.46 — 3.
 296. — 0.45 — 3.
 297. — 0.62 — 3.
 298. — 0.55 — 3.

II. S pismeni samo do priestola u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstу, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **I**—**X**, do priestola u polju podijeljeno **B**—**H**, a pod desnim laktom spasitelja u priestolu okruglić.

Zadak. — Car pod zatvorenom lievo a carica pod otvorenom krunom desno, oba stojeca, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom gori a carica desnicom dolje prihvataju motku dvostrukog krsta stojecog po sredini. Car u desnici a carica u lievici pri prsima drže žezlo sa krstićem na vrhu. U polju napis podijeljeno: **СФ**—**ЗР**.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1.07 gram. Mod. 4%. Probušen dolje desno u priestolu.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju **H**—**G**, a okruglić pod lievim laktom spasitelja.

Matica u Verkoviću. Teli 1.15 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. VIII. br. 14.**

3. — Isto kao br. 2, nego se stvari drugako giblju, a njeke su sasvim drugoga načina, kao na pr. lice carevo, koje je ovdje šljasto, dočim ondje okrugljasto itd.

Šafafik Glas. VII. 204. Tab. II. br. 8, po matici u biogradskom muzeju, koja mi nenađesno. Teli 1.165 gram. Mod. 4%. Probušen dolje u priestolu desno. — U istom zavodu nalaze se slijedeći na Kosovu nadjeni a br. 2 slični novci:

4.	Teli 1.23 gram. Mod. 4%.
5.	" 1.01 " " 4%.
6.	" 1.08 " " isti.
7.	" 1.07 " " 4%.
8.	" 1.09 " " isti.

9. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju **Д**—**S**, a pod laktom spasitelja nema okruglića; u zadku pak na vrhu žezla tri piknje na trokut, a napis **Св**—**ЗР** bez znaka skratice.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teli 0.55 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

10.	Teli 0.66 gram. Mod. 3.
11.	" 0.70 " " 3%.
12.	" 0.70 " " 3%.
13.	" 0.50 " " 3%.
14.	" 0.73 " " 3%.

— Nad napisom u zadku skratica **Св**.

15.	" 0.38 " " 3. —
16.	" 0.73 " " 3. —
17.	" 0.83 " " 3% —

18. — Isto kao br. 9, nego je radnja sasvim drugoga načina, te u zadku likovi nemaju žezla, nad krstom piknja, dolje motka krstova ertom nakoso prekrstena, a napis: **СФ**—**ЗР**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teli 0.88 gram. Mod. 4.

19. — Isto kao br. 9, nego u predku do priestola u polju **P**—**†**; u zadku pak nad napisom znak skratice **Св**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teli 0.55 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

20.	Teli 0.65 gram. Mod. 3.
21.	" 0.55 " " 3.
22.	" 0.63 " " 3.

23. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC**—**XC** do priestola u polju **R**—**S** (nego ovo **S** nejasno izraženo), a u priestolu nema nigdje okruglića.

Šafafik Glas. III. 229. Tab. V. br. 59 po matici kod g. Vladimira Jakšića u Biogradu. Teli 1.005 gram. Mod. 4%.

24. — Lik isto kao br. 1, nego do osienke u predku **IC**—**IC**, a do priestola u polju **R**—**V**; u zadku pak na vrhu žezlova tri piknje, a napis u polju **СФ**—**ЗР**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 0.92 gram. Mod. 3.

25. — Isto kao br. 24, nego u predku do osienke nema napisa, a to s dvojaka natiska, komu se u predku vide jasni tragovi.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teli 0.98 gram. Mod. 3%.

26. — Isto kao br. 24, nego u predku do osienke **IC**—**XC**; u zadku pak na žezlovi krstić, a napis: **СФ**—**ЗР**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teli 0.94 gram. Mod. skoro 4. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

27.	Teli 0.96 gram. Mod. 3%.
28.	" 0.95 " " 3%.
29.	" 0.82 " " 4.
30.	" 0.80 " " skoro 4. — Isto.

31. — Isto kao br. 26, nego sasvim drugi posao, te u zadku napis u polju **СФ**—**ЗР**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teli 1.17 gram. Mod. 4%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

32.	Teli 1.15 gram. Mod. 4%.
33.	" 1.05 " " 4.
34.	" 1.03 " " 4. — Nad napisom u zadku —.
35.	" 1.05 " " 4. —
36.	" 1.21 " " 4. —
37.	" 1.08 " " 4. —
38.	" 0.90 " " 4. —

39. — Isto kao br. 31, nego u predku knjiga je okruglić označena, a u zadku motka krstova svrstaje dolje osmopom zvezdom.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1.47 gram. Mod. 4%.

40. — Priličan br. 31.

Matica u g. Žulđa u Kotoru. Teli 0.95 gram. Mod. 4%. Probušen u glavi spasitelja i urezan.

41. — Isto kao br. 31, nego sasvim drugi posao, te nad napisom zadka razita crta.

Matica u biogradskom muzeju odprije. Teli 0.99 gram. Mod. 4%. — U istom zavodu ali iz Kosova još slijedeći ovomu slični novci:

42.	Teli 1.02 gram. Mod. 3%.
43.	" 0.84 " " 3%.
44.	" 0.98 " " 4. Motka krstova svrstaje tronokom.
45.	" 0.98 " " skoro 4. — Isto.
46.	" 1.07 " " 4. Motka krstova svrstaje zvezdom.
47.	" 1.30 " " 4. — Isto.

48. — Isto kao br. 31, nego u napisu zadka C mjesto G.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 0.90 gram. Mod. 4%.

49. — Isto kao br. 41, nego u predku lik i odielo spasitelja sasvim drugako, a napis u zadku **СФ**—**ЗР**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 0.94 gram. Mod. 3%. Obrubljen, i desno u priestolu probušen. — Slijedi su ovomu slični novci:

50.	Teli 0.81 gram. Mod. 3%.
51.	" 1.15 " " 3%.
52.	" 0.88 " " 3%.
53.	" 0.90 " " 3%.
54.	" 1.0 " " 3%.
55.	" 1.01 " " 3%.
56.	" 0.85 " " 3%.

— U S. I. Verkovića u Serecu.

— U bisk. Strossmayera.

— U biogr. muzeju iz Kosova.

— Isto.

— Isto.

— Napis u zadku **СФ**—**ЗР**.

— Napis u zadku **СФ**—**РЛ**.

57. — Isto kao br. 49, nego u napisu zadka znak skratice obratno razpoložen O .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.86 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

58. — Teži 0.88 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.
59. — „ 0.95 „ „ isti. — Krst na žezlu kao drvostruk.

60. — Isto kao br. 31, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglo, a u zadku na vrhu žezla mjesto krstica tri piknje na trokut.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.98 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

61. — Teži 0.92 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.
62. — „ 1.0 „ „ 4.

63. — Isto kao br. 60, nego u predku lievo u polju nevidi se R , posto je tu novac ozledjen i nema okruglo u priestolu; u zadku pako lievo u polju nad napisom prikazuje se O , a desno je novac izgledan. U ostalom cieli lik je sasvim drugoga te surova posla.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.89 gram. Mod. 3. Okrnjen, probuljen i izgledan.

64. — Isto kao br. 31, nego u zadku napis lievo $\text{C}\bar{\text{F}}\bar{\text{B}}$ sve sastavljen u monogramu desno LP .

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1.25 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

65. — Teži 1.16 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — Pod laktom spasitelja okruglo.

66. — Isto kao br. 64, nego u zadku od napisu lievo u polju samo dva zadnja pismena ujedno sastavljena, a G stoji naposeb.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.96 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

67. — Isto kao br. 31, nego napis u predku $\text{ID}-\text{XD}$, u zadku pako $\text{C}\bar{\text{F}}\bar{\text{B}}-\text{ZP}$.

Matica u biogradskom muzeju odrije. Teži 1.09 gram. Mod. 5.

68. — Isto kao broj 67, nego u predku do osienke $\text{ID}-\text{XL}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 1.08 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

69. — Isto kao br. 68, nego u predku osienka je ravna, a u zadku ear i earica nemaju žezla.

Matica u biogradskom muzeju odrije. Teži 1.26 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

70. — Teži 1.00 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — Deli motka prekrstena.
71. — „ 0.99 „ „ 4. — Isto, u S. Ljubića. Probuljen.

72. — Isto kao br. 68, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglo; u zadku pako nad napisom znak skratice ovako O .

Matica u biogradskom muzeju odrije. Teži 1.0 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — U istom zavodu još su slijedeći ovomu slični novci:

73. — Teži 0.985 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. — Odrije. Nema okruglo.
74. — „ 0.87 „ „ 4. — Iz Kosova.
75. — „ 1.14 „ „ 4. — Isto.
76. — „ 1.03 „ „ 4. — Motka krstova svrini se zvezdama.

77. — Isto kao broj 24, nego u predku do osienke $\text{I}-\text{D}$, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknja; u zadku pako kruna careva piknjami ukrašena kao otvorena, dočin se caričina prikazuje zatvorena, na vrhu žezla tri piknje na trokut, a u polju napis $\text{Z}-\text{P}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0.81 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. **Vidi tab. VIII, br. 15.** — Slijedeći su novci ovomu veoma slični:

78. — Teži 0.85 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. — Kad se država u Biogr.

79. — „ 0.94 „ „ $3\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju odrije.
80. — „ 0.79 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Isto, Indao Šafafik 9. VII.

209. Tab. III. 13.
81. — Teži 0.70 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Isto, jake okrnjen.
82. — „ 0.88 „ „ 4. — Isto, iz Kosova. Lik spasitelja osobito izražen.

83. — Teži 0.85 „ „ 4. — Isto.
84. — „ 0.88 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Isto.
85. — „ 0.87 „ „ $3\frac{1}{2}$. — „

86. — „ 1.10 „ „ $3\frac{1}{2}$. — „
87. — „ 1.0 „ „ $3\frac{1}{2}$. — „
88. — „ 0.71 „ „ $3\frac{1}{2}$. — „
89. — „ 1.16 „ „ $3\frac{1}{2}$. — „
90. — „ 0.89 „ „ $3\frac{1}{2}$. — „

91. — „ 0.82 „ „ skoro 4. — Isto.
92. — „ 0.95 „ „ 4. — Isto.
93. — „ 0.85 „ „ 4. — Isto.
94. — „ 0.88 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Do osienke $\text{ID}-\text{X}$.

95. — Isto kao br. 1, nego u predku pod laktom spasitelja nema okruglo, a do priestola u polju $\text{S}-\text{V}$; u zadku pako napis $\text{C}\bar{\text{F}}-\text{ZP}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.82 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$.

96. — Isto kao br. 1, nego u predku pod laktom spasitelja nema okruglo, a do priestola u polju samo lievo T ; u zadku pako na vrhu žezla tri piknje na trokut, a napis u polju $\text{C}\bar{\text{B}}-\text{B}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.69 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

97. — Teži 0.66 gram. Mod. 3.
98. — „ 0.75 „ „ 3.
99. — „ 0.69 „ „ $3\frac{1}{2}$.
100. — „ 0.58 „ „ $3\frac{1}{2}$.
101. — „ 0.55 „ „ $3\frac{1}{2}$.

102. — Isto kao br. 95, nego u predku lievo u polju T , desno evet od krina P , a napis do osienke $\text{A}-\text{X}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.65 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$.

103. — Isto kao br. 96, nego u predku do priestola u polju $\text{T}-\text{P}$; u zadku pako napis: $\text{C}\bar{\text{B}}-\text{B}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.62 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

104. — Teži 0.63 gram. Mod. 3.
105. — „ 0.54 „ „ $3\frac{1}{2}$.
106. — „ 0.55 „ „ 3.
107. — „ 0.58 „ „ $3\frac{1}{2}$.
108. — „ 0.73 „ „ $3\frac{1}{2}$.
109. — „ 0.59 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Do osienke $\text{IC}-\text{XI}$.
110. — „ 0.62 „ „ 4.
111. — „ 0.68 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Napis u zadku $\text{I}-\text{ZP}$.
112. — „ 0.74 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Isto.
113. — „ 0.60 „ „ $3\frac{1}{2}$. — Isto.

114. — Isto kao broj 96, nego u predku do osienke $\text{I}-\text{X}$, a do priestola $\text{P}-\text{T}$; u zadku pako napis $\text{C}\bar{\text{B}}-\text{B}$.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.50 gram. Mod. $3\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

115. — Teži 0.72 gram. Mod. 3.
116. — „ 0.66 „ „ 3.
117. — „ 0.82 „ „ 4.

118. — Isto kao broj 96, nego u predku do osienke $\text{C}-\text{G}$, do priestola u polju lievo T a desno tri piknje na trokut Δ , iz kojih izlazi šiljasta ertica; u zadku pako iz piknja na žezlu izlaze isto šiljasta ertica, a napis nepotpuno izražen $\text{C}\bar{\text{B}}-\text{ZP}$.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1.0 gram. Mod. $4\frac{1}{2}$. **Vidi tab. VIII, br. 16.**

119. — Isto kao br. 115, nego napis u zadku desno **Qb**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,05 gram. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novac:

120.	— Teži 1,22 gram. Mod. 5.
121.	— " 0,93 " " 5.
122.	— " 1,19 " " 5.
123.	— " 1,03 " " 5.
124.	— " 1,19 " " 5.
125.	— " 0,95 " " 5. — U uglo stolice careve lijevo okruglje.
126.	— " 1,02 " " 4½.
127.	— " 0,96 " " 4. — Osjenka je spasiteljova ravnata.
128.	— " 0,88 " " 4. — Isto.
129.	— " 0,60 " " 3½. — "
130.	— " 0,48 " " 3½. — "
131.	— " 0,82 " " 4. — Do osjenke IC—XG , a u zadku Qb spojeno.
132.	— Teži 0,70 " " 3½. — Isto.
133.	— " 0,68 " " 4. — "
134.	— " 0,80 " " 4. — "
135.	— " 0,84 " " 3½. — Napis u zadku Cb—ZP bez skratice.
136.	— " 0,39 " " 3½. — Napis IC—ZG bez skratice.
137.	— " 0,79 " " 3½. — Napis ICΦ—ZP b. skratice.
138.	— " 0,57 " " 3½. — Napis IC—ZP bez skratice.

139. — Isto kao br. 1., nego u predku lievo u polju do priestola kao strielica **†**, i nema okruglje pod laktom spasitelja; u zadku pako napis **Cb—ZP**, a skratice nema.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,75 gram. Mod. 3½.

140. — Isto kao br. 139, nego je strielica sasvim drugog načina **‡**, kao krin.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,95 gram. Mod. 3½.

III. S pismeni samo doli do motke krstove u zadku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnem osjenkom oko glave, do koje nema napis.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom a carica desnicom prihvataju na istom mjestu motku dvostrukoga krsta stojeća po sredi. Car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstom na vrhu. U polju lievo **CΦ**, koje se jedva razaznaje, desno **ZP**, bez znaka skratice; a doli do motke **N—O**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,12 gr. Mod. 3½. Malko razraš. **Vidi tab. VIII. br. 17.**

2. — Isto kao br. 1., nego u predku do piknjaste osjenke **IC—+C**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglje; u zadku pako desno u polju **ZP**, a sav posao je drugak.

Matica u g. S. J. Verkovića u Serezu. Teži 0,77 gram. Mod. 4. Probijen lievo u priestolu.

IV. S pismeni do priestola u predku i doli do motke krstove u zadku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnem osjenkom oko glave, do koje **IC—XG**, a do priestola u polju desno **G**.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom gori a carica desnicom doli prihvataju motku dvostrukoga krsta, stojeća po sredi. Car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstom na vrhu. Napis: **CΦb—ZP**.

dvostrukoga krsta stojećega po sredi. Car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstićem na vrhu. Doli pod motkom krstovom **R**, a napis u polju **CΦ—ZP**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,05 gram. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1., nego u predku do priestola u polju **R—V**, a u zadku pod motkom krstovom kao **E** doli okrenuto, naime **Ω** (možda tronožka).

Po sliki Šafaříkovoj iz matice kod Verkovića. Teži 18 gram. Mod. 4.

3. — Isto kao br. 2., nego nad napisom do osjenke u predku nema znaka skratice, a lik spasiteljev je osobitoga izraza; u zadku pako nad napisom nema znaka skratice, a pod motkom krstovom **Q** doli okrenuto, naime **Ω**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. 4.

4. — Isto kao br. 3., nego nad napisom, u predku i u zadku razita ertica, a pod motkom krstovom **H** gori okrenuto, naime **Ω**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,04 gram. Mod. 4. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu sličan novac:

5. — Teži 1,28 gram. Mod. 4.

6. — Isto kao br. 1., nego u predku do piknjaste osjenke **IC—XG**, a do priestola u polju lievo **S** a desno **Φ** evet od krina; u zadku pako nad žezlom tri piknje na trokut, doli lievo do motke **T**, a napis u polju **CΦb—ZP**.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,06 gr. Mod. 5. **Vidi tab. VIII. br. 18.** — U biogr. muzeju nalaze se iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

7. — Teži 1,10 gram. Mod. 4½. — Do osjenke **IC—+C**.

8. — " 0,98 " " 5. — Isto.

9. — " 0,95 " " 5. — Do osjenke **IC—+C**.

10. — " 1,14 " " 5.

11. — Isto kao br. 1., nego u predku do piknjaste osjenke **IC—+C**, na mišicah krstovih piknja, u vanjskih uglovih siedala okruglje, a do priestola u polju lievo tri piknje na trokut, iz kojih izlazi siljasta ertica, desno **T**; u zadku pako kao u br. 6.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,15 gr. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu sličan novac:

12. — Teži 1,15 gram. Mod. 5.

V. Stabla do priestola u predku.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osjenkom oko glave, do koje **IC—XG**, do priestola u polju sa svake strane po jedno stablo, valjda bor, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglje.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika, u bogatom odjelu. Car lievicom gori a carica desnicom doli prihvataju motku dvostrukoga krsta, stojeća po sredi. Car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krstom na vrhu. Napis: **CΦb—ZP**.

Matica u S. J. Verkovića u Serezu. Teži 0,86 gram. Mod. 4½. **Vidi tab. VIII. br. 19.**

2. — Isto kao br. 1., nego stvari teku drugako, te na polju motke krstove u zadku kao četverokut.

Matica u gosp. sarijet. Rejetara u Dubrovniku. Teži 0,85 gram. Mod. 4½. Probijen nad glavom spasitelja.

18.	—	0.48	—	—	3. — Isto.
19.	—	0.37	—	—	3. — " Do osienke $\text{O} - \text{+}$.
20.	—	0.45	—	—	3. — " Do osienke $\text{+} - \text{O}$.
21.	—	0.48	—	—	3. — " Kao br. 1. Likovi vladara os- biloga načina.
22.	—	0.28	—	—	3. — " Kao br. 1. Likovi vladara os- biloga načina.
23.	—	0.44	—	—	3. — " Kao br. 1. Likovi vladara os- biloga načina.

24. — Isto kao br. 1, nego likovi vladara u zadku sasvim drugog načina.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.44 gram. Mod. 3.
Vidi tab. XV. br. 5.

25. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke $\text{O} - \text{X}$, a u zadku u uglovih krsta na motki po sredini po jedna piknja.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.62 gram. Mod. preko 3. — U istem zavodu iz Kosova slijedeći ovemu sličan novac:

26. — Teži 0.50 gram. Mod. 3.

γ) *Napis samo do vladara u zadku.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom sjede na stolici, oba punolika, u svećanom odielu. Car lievicom a carica desnicom prihvataju metku jednostrukog krsta stojećega po sredini, a drugu ruku drže na prsima. Žezla sa krstom na vrhu stope odveć sa strane, kao da su u stolici zabodena. Napis u polju $\Phi - \text{ZP}$.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.47 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu slični novac:

2.	—	0.43	gram.	Mod. 3.
3.	—	0.56	—	—
4.	—	0.48	—	—
5.	—	0.50	—	isti.
6.	—	0.55	—	—
7.	—	0.46	—	—
8.	—	0.47	—	—
9.	—	0.52	—	—
10.	—	0.58	—	isti.
11.	—	0.32	—	—
12.	—	0.58	—	3.
13.	—	0.60	—	—
14.	—	0.69	—	isti.
15.	—	0.44	—	—
16.	—	0.58	—	—
17.	—	0.50	—	—
18.	—	0.53	—	—
19.	—	0.51	—	3.
20.	—	0.55	—	—
21.	—	0.39	—	—
22.	—	0.49	—	isti.
23.	—	0.52	—	—
24.	—	0.47	—	3.
25.	—	0.61	—	—
26.	—	0.80	—	—
27.	—	0.55	—	3.
28.	—	0.50	—	—
29.	—	0.55	—	isti.
30.	—	0.50	—	—
31.	—	0.55	—	3.
32.	—	0.62	—	—
33.	—	0.50	—	—
34.	—	0.48	—	3.
35.	—	0.49	—	3.
36.	—	0.70	—	—
37.	—	0.43	—	isti.
38.	—	0.43	—	—
39.	—	0.53	—	—
40.	—	0.52	—	—
41.	—	0.50	—	isti.
42.	—	0.50	—	—
43.	—	0.57	—	—

44.	—	Teži 0.55 gram. Mod. isti.	—	—
45.	—	0.43	—	—
46.	—	0.40	—	—
47.	—	0.61	—	—
48.	—	0.54	—	2 $\frac{1}{2}$.
49.	—	0.54	—	3.
50.	—	0.69	—	2 $\frac{1}{2}$.
51.	—	0.37	—	isti.
52.	—	0.38	—	—
53.	—	0.50	—	—
54.	—	0.46	—	2 $\frac{1}{2}$.
55.	—	0.40	—	isti.
56.	—	0.52	—	—
57.	—	0.61	—	2 $\frac{1}{2}$.
58.	—	0.51	—	3.
59.	—	0.50	—	3.
60.	—	0.55	—	2 $\frac{1}{2}$.
61.	—	0.71	—	isti.
62.	—	0.51	—	—
63.	—	0.58	—	—
64.	—	0.44	—	—
65.	—	0.53	—	—
66.	—	0.49	—	2 $\frac{1}{2}$.
67.	—	0.56	—	isti.
68.	—	0.60	—	—
69.	—	0.52	—	—
70.	—	0.45	—	—
71.	—	0.35	—	—
72.	—	0.47	—	2 $\frac{1}{2}$.

73. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievinim laktom spasitelja u priestolu okrugli; u zadku pako lievo u polju do cara mjesto Φb ($C\Phi b$) ima K jasno, a žezlovi u rukuh vladalača.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.36 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu sličan novac:

74.	—	Teži 0.48 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$.	—	—
75.	—	0.35	—	isti.
76.	—	0.43	—	—
77.	—	0.36	—	—
78.	—	0.41	—	—
79.	—	0.52	—	—
80.	—	0.45	—	—
81.	—	0.38	—	—
82.	—	0.33	—	—
83.	—	0.35	—	—
84.	—	0.33	—	—
85.	—	0.38	—	—
86.	—	0.40	—	—
87.	—	0.47	—	—
88.	—	0.45	—	—
89.	—	0.42	—	—
90.	—	0.40	—	—
91.	—	0.35	—	—
92.	—	0.49	—	—
93.	—	0.48	—	—
94.	—	0.44	—	—
95.	—	0.35	—	—
96.	—	0.33	—	—
97.	—	0.35	—	—
98.	—	0.51	—	2 $\frac{1}{2}$.
99.	—	0.42	—	isti.
100.	—	0.35	—	—
101.	—	0.40	—	—
102.	—	0.49	—	—
103.	—	0.40	—	—
104.	—	0.52	—	—
105.	—	0.35	—	—
106.	—	0.39	—	—
107.	—	0.47	—	—
108.	—	0.49	—	—
109.	—	0.40	—	—
110.	—	0.44	—	—
111.	—	0.35	—	—
112.	—	0.36	—	—
113.	—	0.30	—	—
114.	—	0.36	—	—
115.	—	0.44	—	—
116.	—	0.38	—	—

Zadak. — Čar lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom sjede na stolici, oba punolika, u svečanom odjevu. Čar lievicom a carica desnicom prihvataju na istom mjestu motku dvostrukog krsta po sredini stojećega, a u drugoj ruci drže žezlo sa tronokom na vrhu. U polju do vladara podijeljeno **A—P.**

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.45 gram. Mod. 3.

Vidi tab. XV. br. 8. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu slični novac:

2. — Teži 0.45 gram. Mod. 3%.

β) Napis samo do osiroke u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osirom oko glave, do koje **KI—XII.**

Zadak. — Isti lik kao u prednjih, nego na vrhu žezlova kosi krst i nema napisa do vladara.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.40 gram. Mod. 3.

Vidi tab. XV. br. 9. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu slični novac:

2. — Teži 0.47 gram. Mod. 3.

3. — „ 0.41 „ „ 3.

4. — „ 0.35 „ „ 3.

5. — „ 0.38 „ „ 2%. Na vrhu žezlova upravlja krestić.

6. — „ 0.41 „ „ isti. —

4. *U zadku na metki pa sredi evjet od krina P.*

2) Napis u predku do osiroke i do vladara u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osirom oko glave, do koje **KI—XI.**

Zadak. — Čar lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom sjede na stolici, oba punolika, u svečanom odjevu. Čar lievicom a carica desnicom prihvataju motku sa evjetom od krina na vrhu **P**, u drugoj pak ruki drže žezlo sa krstićem na vrhu. Napis u polju **A—ZP.**

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.69 gram. Mod. 3.

Vidi tab. XV. br. 10. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu slični novac:

2. — Teži 0.38 gram. Mod. 3.

3. — „ 0.71 „ „ 3.

4. — „ 0.50 „ „ skoro 3. — Evjet od krina manji, te izgleda kao **P**, a na vrhu žezlova kosi krstić **X**.

5. — Teži 0.38 gram. Mod. isti. — Isto.

6. — „ 0.37 „ „ „ —

7. — „ 0.35 „ „ „ —

8. — „ 0.35 „ „ „ —

9. — „ 0.45 „ „ 3. — —

β) Napis samo do osiroke u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osirom oko glave, do koje **KI—XII.**

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, te evjet od krina na vrhu motke no malen i nerazvit, na žezlovi kosi krstić, a nema napisa.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.40 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovemu slični novac:

2. — Teži 0.49 gram. Mod. 3%.

3. — „ 0.54 „ „ isti.

4. — „ 0.42 „ „ —

5. — „ 0.43 „ „ —

6. — „ 0.49 „ „ —

7. — „ 0.45 „ „ —

8. — „ 0.59 „ „ —

9. — „ 0.45 „ „ —

10. — „ 0.41 „ „ —

11. — „ 0.44 „ „ —

12. — Teži 0.40 gram. Mod. isti.

13. — „ 0.45 „ „ —

14. — „ 0.50 „ „ —

15. — „ 0.37 „ „ —

16. — „ 0.45 „ „ —

17. — „ 0.35 „ „ —

18. — „ 0.31 „ „ —

19. — „ 0.44 „ „ —

20. — „ 0.58 „ „ —

21. — „ 0.48 „ „ —

22. — „ 0.45 „ „ —

23. — „ 0.40 „ „ —

24. — „ 0.55 „ „ —

25. — „ 0.43 „ „ —

26. — „ 0.41 „ „ —

27. — „ 0.44 „ „ —

28. — „ 0.45 „ „ —

29. — „ 0.40 „ „ —

30. — „ 0.28 „ „ —

31. — „ 0.43 „ „ —

32. — „ 0.38 „ „ —

33. — „ 0.42 „ „ —

34. — „ 0.48 „ „ —

35. — „ 0.51 „ „ —

36. — „ 0.40 „ „ 2%.

37. — „ 0.60 „ „ isti.

38. — „ 0.54 „ „ —

39. — „ 0.49 „ „ —

40. — „ 0.50 „ „ 3. Do osiroke u predku **I—D+D.**

41. — „ 0.29 „ „ 3. — Isto.

42. — „ 0.47 „ „ 3. — Do osiroke **I—X.**

43. — „ 0.55 „ „ 3. — Isto.

44. — „ 0.64 „ „ 3. — —

45. — „ 0.50 „ „ 3. — —

46. — „ 0.48 „ „ 3. — —

47. — „ 0.49 „ „ 3. — —

48. — „ 0.47 „ „ 3. — —

49. — „ 0.64 „ „ Do osiroke **I—T.**

50. — „ 0.50 „ „ Isto.

51. — „ 0.43 „ „ 3. — —

52. — „ 0.50 „ „ Do osiroke **I—X.**

53. — „ 0.40 „ „ 3. — Isto.

54. — „ 0.54 „ „ Do osiroke **T—I.**

55. — „ 0.39 „ „ 3. — Isto.

56. — „ 0.44 „ „ 3. — —

57. — „ 0.43 „ „ 3. — Na žezlovi kosi krstić.

58. — „ 0.45 „ „ 3. — Isto.

59. — „ 0.43 „ „ 3. — —

60. — „ 0.48 „ „ 3. — —

61. — „ 0.35 „ „ 3. — —

62. — „ 0.44 „ „ 3. — —

63. — „ 0.49 „ „ 3. — —

64. — „ 0.51 „ „ 3%.

65. — Isto kao br. 1. nego evjet od krina na metki pa sredi razvit u povelik, a na žezlovi kosi krstić.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.45 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova nalaze se slijedeći ovaca s tipu slični novci; nego nazi je navlastito to opaziti, da postupno, kako su ovdje opisani, u njih se prikazuje ona veoma znamena razlike, te jest da u izrazu liči vladaca od najmlajšega preko sve stupnje tjelesnoga razvijanja napredjuje se tja do najstarijega. Te razlike bilježimo sa zvezdicom *

66. — Teži 0.42 gram. Mod. 3.

* 67. — „ 0.51 „ „ 3.

68. — „ 0.39 „ „ 3.

69. — „ 0.29 „ „ 3. — Žezlo carice dvostruke.

70. — „ 0.37 „ „ 3.

71. — „ 0.55 „ „ 3.

72. — „ 0.48 „ „ 3.

73. — „ 0.40 „ „ 3.

74. — „ 0.29 „ „ 3.

75. — „ 0.35 „ „ 2%.

76. — „ 0.35 „ „ isti.

77. — „ 0.44 „ „ 3.

78. — „ 0.39 „ „ 3.

79. — „ 0.53 „ „ 3.

80. — „ 0.42 „ „ 3.

81. — „ 0.38 „ „ 3.

82.	—	Teli 0,34 gram. Mod. 2%.
83.	—	0,50 .. .
84.	—	0,36 .. .
85.	—	0,40 .. .
86.	—	0,47 .. .
87.	—	0,36 .. .
88.	—	0,50 .. .
89.	—	0,54 .. .
90.	—	0,50 .. .
91.	—	0,40 .. .
92.	—	0,43 .. .
93.	—	0,50 .. .
94.	—	0,41 .. .
95.	—	0,35 .. .
96.	—	0,58 .. .
97.	—	0,47 .. .
98.	—	0,38 .. .
99.	—	0,49 .. .
100.	—	0,57 .. .
101.	—	0,42 .. .
102.	—	0,42 .. .
103.	—	0,61 .. .
104.	—	0,50 .. .
105.	—	0,52 .. .
106.	—	0,38 .. .
107.	—	0,39 .. .
108.	—	0,55 .. .
109.	—	0,52 .. .
110.	—	0,41 .. .
111.	—	0,45 .. .
prekrstena.		
* 112.	—	0,48 .. .
na prsih.		
113.	—	0,51 .. .
114.	—	0,49 .. .
115.	—	0,56 .. .
116.	—	0,56 .. .
117.	—	0,27 .. .
118.	—	0,45 .. .
119.	—	0,45 .. .
120.	—	0,47 .. .
* 121.	—	0,45 .. .
122.	—	0,45 .. .
123.	—	0,43 .. .
* 124.	—	0,47 .. .
* 125.	—	0,50 .. .
126.	—	0,48 .. .
127.	—	0,55 .. .
* 128.	—	0,45 .. .
na žezlovi.		
129.	—	0,49 .. .
130.	—	0,50 .. .
131.	—	0,39 .. .
132.	—	0,49 .. .
133.	—	0,49 .. .
134.	—	0,43 .. .
135.	—	0,45 .. .
136.	—	0,40 .. .
137.	—	0,52 .. .
138.	—	0,51 .. .
139.	—	0,44 .. .
140.	—	0,41 .. .
141.	—	0,45 .. .
142.	—	0,59 .. .
143.	—	0,50 .. .
144.	—	0,48 .. .
145.	—	0,45 .. .
146.	—	0,50 .. .
147.	—	0,47 .. .
148.	—	0,36 .. .
149.	—	0,49 .. .
150.	—	0,45 .. .
151.	—	0,44 .. .
152.	—	0,51 .. .
153.	—	0,53 .. .
* 154.	—	0,48 .. .
ni krejči.		
155.	—	0,45 .. .
156.	—	0,52 .. .

Do osienake $\overline{I}\overline{O}-\overline{F}\overline{O}$.

Isto.

Na žezlovi krtići upravni.

Isto.

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

.. ..

II. S pismeni ili znakovi do priestola u predku¹.

I. U zadku na motki po sredji jednostruki krst.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu piknjastom osienkom oko glave, do koje **IĆ**—**XČ**, a desno do priestola u polju evjet od krina razvit **Φ**.

Zadak. — Car pod zatvorenom a carica pod otvorenom krunom, oba punolika, u bogatom odjelu, sjede na priestolu. Car lievicom a carica desnicom prihvataju motku jednostrukog krsta stjećen po sredji. U uglovih krsta po jedna piknja. U drugoj ruki drže žezlo sa krstićem na vrhu.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,42 gram. Mod. 3%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

2. — Teži 0,44 gram. Mod. 3.
3. — " 0,48 " 3%.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku lievo do priestola u polju **K** a desno evjet od krina razvit; u zadku pak na motki po sredji krstić bez piknja u uglovih.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,51 gram. Mod. 3%.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku do priestola u polju samo lievo vidi se evjet od krina nerazvit; u zadku pak lievo u polju pod žezlom **Q**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku do priestola u polju i desno i lievo evjet od krina nerazvit, kao **Φ**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3%.

2. U zadku na motki po sredji evjet od krina.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IĆ**—**XI**, a do priestola u polju desno vidi se jasno evjet od krina razvit **Φ**.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego motki na vrhu evjet od krina, a na žezlovih krstići.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,42 gram. Mod. 3%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

2. — Teži 0,45 gram. Mod. 3%.
3. — " 0,56 " isti.
4. — " 0,40 " — Kosi krst na žezlovih.

5. — Lik isto kao br. 1, nego u predku lievo u polju do priestola **K**, a desno evjet od krina razvit.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,52 gram. Mod. 3%. — **Vidi tab. XV. br. 11.** — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

6. — Teži 0,48 gram. Mod. 3%.

7. Isto kao br. 1, nego u predku lievo u polju do priestola vidi se jasno **H**, a desno evjet od krina razvit.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,49 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

8. — Teži 0,51 gram. Mod. 3%.
9. — " 0,42 " isti.
10. — " 0,46 " "
11. — " 0,54 " "
12. — " 0,48 " 3%.
13. — " 0,50 " 3%.
14. — " 0,46 " isti.
15. — " 0,43 " "
16. — " 0,60 " "

¹ Ovi su novci sasvim manjkavo otiskani, tako da u cijeloj hrpi nema ni jednoga dobro i podpuno otiskana komada, a toga se ne daju točno opredeliti razlike, koje među njima obstoje. Pobiljeđuju se njeke, koje su nam se jasnije i važnije pokazale. I ovdje se lica cara i carice izkazuju različita, te od najmlajnjega do najstarijega doba.

17. — Teži 0,55 gram. Mod. 3. — Pod laktom spasitelja okruglo.
18. — " 0,45 " 3%.
19. — " 0,56 " 3%.
20. — " 0,48 " isti.
21. — " 0,42 " "
22. — " 0,45 " "
23. — " 0,52 " "
24. — " 0,38 " "
25. — " 0,48 " "
26. — " 0,40 " "
27. — " 0,56 " "
28. — " 0,46 " "

29. — Lik isto kao br. 7, nego desno u polju do priestola u predku evjet od krina nerazvit, a na žezlovih vladara kosi krst.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gr. Mod. 3%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

30. — Teži 0,54 gram. Mod. 3%.
31. — " 0,47 " isti.
32. — " 0,52 " "
33. — " 0,49 " "
34. — " 0,58 " "
35. — " 0,55 " "
36. — " 0,50 " "
37. — " 0,40 " "
38. — " 0,43 " "
39. — " 0,52 " "
40. — " 0,42 " "
41. — " 0,45 " "
42. — " 0,40 " 3.

43. — Lik isto kao br. 1, nego u predku lievo u polju do priestola evjet od krina razvit, a desno **K**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,69 gr. Mod. 3%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

44. — Teži 0,72 gram. Mod. 3%.
45. — " 0,62 " 3%.
46. — " 0,48 " 3. — Na motki u zadku krin nerazvit.
47. — " 0,40 " isti.

48. — Lik isto kao br. 1, nego u predku desno u polju do priestola evjet od krina nerazvit, i takav na motki u zadku.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,57 gram. Mod. 3%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

49. — Teži 0,51 gram. Mod. 3%.
50. — " 0,50 " isti.
51. — " 0,35 " "
52. — " 0,46 " "
53. — " 0,30 " "
54. — " 0,50 " 3%.
55. — " 0,63 " isti.
56. — " 0,46 " "
57. — " 0,48 " "

58. — Lik isto kao br. 1, nego u predku lievo u polju do priestola kao **K**, a desno evjetak **►**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,40 gram. Mod. 3%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

59. — Teži 0,30 gram. Mod. 3.
60. — " 0,40 " 3%.
61. — " 0,43 " 3.

62. — Isti lik kao br. 1, nego u predku lievo u polju **P**, a desno evjetak **◄**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

63. — Teži 0,47 gram. Mod. 3.
64. — " 0,45 " 3.
65. — " 0,45 " 3.

3. U zadku po sredji nema motke, nego ta gori polokrug **↔**.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje napis **IĆ**—**XČ**,

ali je srušeno izražen, a do priestola u polju desno evet od krina.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego na motki po sredini nema traga, te tu gori mesto krsta ili krina opazuje se jasno kao stojeci u zrak poluokrug ili polumjesec gori okrenut \curvearrowleft , a na žezlovi kosi krstić. Napis u mesta traga.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova Teži 0,55 gram. Mod. 3%.

Vidi tab. XV. br. 12. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći otvoren sljedi novčići:

2. —	Teži 0,51 gram. Mod. 3%	— Da osjenke $\text{KI} - \text{FO}$.
3. —	“ 0,52 ” ” ” isti. — Nema napisu do osjenke.	
4. —	“ 0,55 ” ” ” isti. — Isto.	

B. Lica u zadku prosječno.

I. Bez pismena ili znakova do priestola u predku.

a) *U zadku na motki po sredini jednostruki krst.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\text{KI} - \text{DXL}$.

Zadak. — Dve osobe sjedčeće s glavama prosječno ili profilno položenima, jedna k drugoj okrenuta, obe brade i pod otvorenom krunom, te vjerojatno car Dušan i sin mu tada kralj Uros. Car lievicom s kraj desnicom prihvataju motku jednostrukog krsta po sredini stojeciga, te prvi u desnici a drugi u lievici drže žezlo sa krstom na vrhu. U polju lievo + a desno ZP .

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,50 gram. Mod. 3%. — U istom zavodu iz Kosova još slijedeći otvoren sljedi novčići:

2. —	Teži 0,48 gram. Mod. 3.	
3. —	“ 0,45 ” ” ” 3.	
4. —	“ 0,42 ” ” ” 3.	
5. —	“ 0,43 ” ” ” 3.	
6. —	“ 0,40 ” ” ” skoro 3.	
7. —	“ 0,40 ” ” ” 3.	
8. —	“ 0,39 ” ” ” 3.	
9. —	“ 0,35 ” ” ” 3.	
10. —	“ 0,44 ” ” ” 3.	
11. —	“ 0,48 ” ” ” 3.	
12. —	“ 0,46 ” ” ” 3.	
13. —	“ 0,40 ” ” ” 3.	
14. —	“ 0,50 ” ” ” 3.	
15. —	“ 0,63 ” ” ” 3. — U napisu do osjenke mesto \times ima $+$.	

16. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke $\text{KI} - \text{FO}$; u zadku pako na žezlovi kosi krst X , a napis u polju $\text{CI} - \text{ZP}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,50 gram. Mod. 3%. — **Vidi tab. XV. br. 13.** — U istom zavodu iz Kosova slijedeći otvoren sljedi novčići:

17. —	Teži 0,43 gram. Mod. preko 3.	
18. —	“ 0,45 ” ” ” 3.	
19. —	“ 0,51 ” ” ” 3.	
20. —	“ 0,38 ” ” ” 3. — Da osjenke $\text{KI} - \text{XO}$.	
21. —	“ 0,34 ” ” ” 3. — Isto.	
22. —	“ 0,49 ” ” ” 3. — ”	
23. —	“ 0,48 ” ” ” 3. — ”	
24. —	“ 0,57 ” ” ” 3. — Da osjenke $\text{X} - \text{O}$.	
25. —	“ 0,45 ” ” ” 3. — Nad napisom u zadku XO .	
26. —	“ 0,48 ” ” ” 3. — Nad napisom u zadku XO .	
27. —	“ 0,37 ” ” ” 3. — Nad napisom u zadku XO .	
28. —	“ 0,36 ” ” ” 3. — Isto.	

b) *U zadku na motki po sredini kosi krst X .*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje $\text{KI} - \text{XO}$.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego na motki po sredini kosi krst, na žezlovi kosi krstić, a napis u polju $\text{O} - \text{S}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,45 gram. Mod. 3%.

II. Sa znakovima do priestola u predku.

a) *U zadku na motki po sredini crtet od krina.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje $\text{KI} - \text{FO}$, a do priestola u polju sa svake strane po jedan crtet od krina razvit.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, nego na motki po sredini crtet od krina, na žezlovi kosi krstić, a napis u polju $\text{OF} - \text{ZP}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,67 gram. Mod. 3%.

Vidi tab. XV. br. 14. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći otvoren sljedi novčići:

2. —	Teži 0,51 gram. Mod. 3%.	
3. —	“ 0,38 ” ” ” 3.	
4. —	“ 0,43 ” ” ” skoro 3.	
5. —	“ 0,59 ” ” ” 3.	
6. —	“ 0,50 ” ” ” 3.	
7. —	“ 0,53 ” ” ” 3.	
8. —	“ 0,39 ” ” ” 3.	
9. —	“ 0,57 ” ” ” 3.	
10. —	“ 0,43 ” ” ” 3.	
11. —	“ 0,40 ” ” ” 3. — Napis u zadku $\text{OF} - \text{ZP}$.	

b) *U zadku po sredini učma motke, nego tu gori poluokrug \curvearrowleft .*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, bisernom osienkom oko glave, do koje $\text{KI} - \text{FO}$, a do priestola u polju sa svake strane po jedan crtet od krina razvit.

Zadak. — Lik isto kao u prednjih, te po sredini nema motke, ali tu gori poluokrug, na žezlovi kosi krst, a napis: $\text{OF} - \text{ZP}$.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0,52 gram. Mod. 3%.

Vidi tab. XV. br. 15. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći otvoren sljedi novčići:

2. —	Teži 0,40 gram. Mod. 3.	
3. —	“ 0,60 ” ” ” preko 3.	
4. —	“ 0,62 ” ” ” isti.	
5. —	“ 0,43 ” ” ” 3.	
6. —	“ 0,46 ” ” ” 3.	
7. —	“ 0,50 ” ” ” 3.	
8. —	“ 0,38 ” ” ” 3.	
9. —	“ 0,45 ” ” ” 3. — Krunoti do priestola nerazviti.	
10. —	“ 0,43 ” ” ” 3. — Isto.	
11. —	“ 0,48 ” ” ” 3. — Isto.	
12. —	“ 0,40 ” ” ” 3. — Izgledan.	

VRSTA V.

Spasitelj stoji. — Car i carica stoje.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknijastom osienkom oko glave, stojeci, desnicom dijeli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsi. Da osjenke $\text{KI} - \text{XO}$ neuredno raspoloženo, a do priestola u polju po tri petorepe zvezdice sa svake strane obdučno poredjene jedna pod drugom. Iđi za nogama spasitelja vidi se nizka stolica od tri erte sastavljena, s jednim okruglicem nad ugljovi.

Zadak. — Lijevi car pod zatvorenom a desno carica pod otvorenom krunom, u bogatoj i dugoj edori, oba

51. — Isto kao br. 15, nego za prvim ulomkom napis u zadku **СФЬ** piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,32 gram. Mod. skoro 5. Ovome su istim pomoćnjim razliku prilični slijedeći novci:

52.	—	Teli 0,80 gram. Mod. 4½. — U Dra. Egera u Beču. Izgled.
53.	—	1,07 — 5. — U vejt. Montenegrino u Beču.
54.	—	0,75 — 4½. — U istoga. Obrezan.
55.	—	1,30 — preko 5. — U biogr. muzeju odprije.
56.	—	1,14 — preko 5. — Isto.
57.	—	1,65 — 5½. Po Šafajku u sv. kneza Milana
58.	—	1,15 — 5. — U biogr. muzeju iz Kosova.
59.	—	1,79 — 4½. — Isto.
60.	—	1,49 — 5. — Isto.
61.	—	1,32 — 5. — "
62.	—	1,19 — 5. — "
63.	—	1,41 — 5. — "
64.	—	1,30 — 5. — "
65.	—	1,50 — 5. — "
66.	—	1,66 — 5. — "
67.	—	1,27 — 5. — "
68.	—	1,34 — 5. — "
69.	—	1,40 — 4½. — Isto.
70.	—	1,25 — preko 5. — Isto.
71.	—	1,50 — 4½. — Isto.
72.	—	1,18 — 5. — Isto.
73.	—	1,18 — 5. — Isto.
74.	—	1,57 — 5. — "
75.	—	1,44 — 5. — "
76.	—	1,39 — 5. — "
77.	—	1,27 — 5. — "
78.	—	1,65 — 4½. — Isto.
79.	—	1,44 — 5. — Isto.
80.	—	1,70 — 5. — "
81.	—	1,55 — 5. — "
82.	—	1,50 — 5. — "
83.	—	1,33 — 5. — "
84.	—	1,35 — 5. — "
85.	—	1,28 — 5. — "
86.	—	1,34 — 5½. — Isto.
87.	—	1,35 — 4½. — "
88.	—	1,18 — 5. — Isto.
89.	—	1,31 — preko 5. — Isto.
90.	—	1,22 — 5. — Isto.
91.	—	1,28 — 5. — "
92.	—	1,23 — skoro 5. — Isto.
93.	—	1,30 — 5½. — Isto.
94.	—	1,51 — 5. — Isto.
95.	—	1,05 — 4½. — Isto.
96.	—	1,30 — 5. — Isto.
97.	—	1,45 — 5. — "
98.	—	1,56 — 5. — "

99. — Isto kao br. 1, nego u predku na mišicah krstovih nema piknje, a do ramena spasitelja u polju 0—6; u zadku pako lievo do napisu šestorepa zvezdica, pod trbuhom konja kitice sa tri cvjetka, a pod glavom konja piknja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,25 gram. Mod. 4½.

100. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **IC—+C**, u mišicah krstovih okruglić, a do spasitelja u polju **R—S**; u zadku pako na žezlu krst jednostavan, prva nogu konjsku skudčenu, a nad napisom skratice ovako ∞ .

Po sliki Šafajku iz matice kod Vrškovića. Mod. 5½. Prebašten do careve glave desno.

101. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a do ramena spasitelja u polju **R—V**; u zadku pako krst na žezlu pomanji i jednostavan, a napis ovako **СФЬ—ZB**.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,44 gram. Mod. 5. Izdao ga Šafajku Glas. III. 230. Tab. VI. 61, ali nekemu razlikom u raspoređenju pojedinih stvari. — U istom zavodu slijedeći ovomu slični novci:

102. — Teži 1,16 gram. Mod. 4½. — Piknja pod trbuhom konja.

103. — 1,53 — 5. — Do osienke **IC—+D**.

104. — Teži 1,63 gram. Mod. 5. — Isto, konj leti u pepanj.

105. — 1,47 — 5. — Iz Kosova.

106. — 1,47 — 5. — Iz Kosova.

107. — 1,17 — 4½. — Do osienke **IC—+G**. U vejt. Montenegrino u Beču. Izderan i probušen desno u polju.

108. — Teži 1,55 gram. Mod. 5. — U osienki spasitelja piknja, a modra prednjina nogama konja tri. Kod čitaonice u Biogradu.

109. — Teži 1,07 gram. Mod. 4½. — Piknja u osienki. U g. Debskys u Peiti. Probušen desno do osienke.

110. — Teži 1,32 gr. Mod. preko 5. — Piknja u osienki. U vejt. Montenegrino u Beču. Probušen lijevo do osienke.

111. — Teži 1,50 gram. Mod. skoro 5. — Piknja u osienki. U g. sav. Simića.

112. — Isto kao br. 101, nego iz krune careve u zadku nebi slazile vrpe.

I. v. Reichel *Serbiens etc. str. 5. br. 2.*

113. — Isto kao br. 101, nego u predku do osienke bilo bi **IC—XP**.

I. v. Reichel u djelu „Die Reichelsche Münzsammlung in St. Petersburg. Neunter Theil 1843. 161, s prijetnjom: „S. — Ba. AR. 13. Nego u predku ono R lievo u polju Reichela je AP složeno skupu, a onaj veoma skloni i jasni izraz u zadku lijeve do cara, kol znaci Stefan, po njem bio bi „CEMEH“ (Simon). Mod. 4½.“

114. — Isto kao br. 101, nego u predku do osienke u polju podijeljeno **IC—XG**, pod ovim lievo R a skero nad ovim jošte I nakoso, desno V nakoso; u zadku pako pod konjem slovo **М** razito probodeno od tankoga mača, te valjda onaj isti znak, koji se prikazuje u slijedećem broju.

Matica u biogradskom muzeju odprije. Teži 1,63 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VIII. br. 23.**

115. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, u mišicah krstovih nema piknje, a do ramena spasitelja u polju **R—OP**; u zadku pako nad napisom znak skratice ∞ .

Matica u biogradskom muzeju odprije. Teži 1,32 gram. Mod. 5. **Vidi tab. VIII. br. 24.**

Ovome su slični slijedeći novci:

116. — Teži 0,87 gram. Mod. 5. — Po Šafajku Glas. III. 230. Tab. VI. 62, samo polovicu nove u biograd. muzeju, te u napisu zadku desno **R** mislio **b**.

117. — Teži 1,45 gram. Mod. skoro 5. — Šafajku Gl. VIII. 268. Tab. III. po matici kod g. K. Jankovića.

118. — Teži 1,29 gr. Mod. 4½. — U S. Ljubića. Probušen desno.

119. — Teži 1,37 gram. Mod. skoro 5. — U peštanskem muzeju.

120. — Isto kao br. 1, nego u predku u mišicah krstovih po jedan okruglić, do osienke **IC—+G**, a do ramena spasitelja **T—S**; u zadku pako na žezlu tri piknje, iz kojih izlazi šiljasta ertica, nad napisom znak skratice ∞ , a pod trbuhom konja **T**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,70 gr. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

121. — Teži 1,18 gram. Mod. 5. — Do osienke **IC—+C**.

122. — 1,61 — 4½.

123. — 1,35 — 5.

124. — 1,48 — 4½.

125. — Isto kao br. 120, nego u predku do osienke **IC—+C**, a u zadku pod trbuhom konja nema **T**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,40 gr. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

126. — Teži 1,18 gram. Mod. 5.

127. — 1,65 — 5.

128. — 1,18 — 5.

129. — 1,17 — 4½. — U napisu do osienke **G**.

130. — 1,32 — 5. — Isto.

131. — 1,58 — 5. — "

132. — Isto kao br. 120, nego u zaiku nema **T** pod trubuhom konja, a drugi ulomak napisa nestoji nad glavom nego pod glavom istoga konja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 1,30 gram. Mod. 5. — U istom zavodu iz Kosova slijedi ovomu slični novi:

133. — Teli 1,06 gram. Mod. skoro 5.
134. — . 1,55 . . 5.

c. Uz poprsje spasitelja u predku još dve osobe.

1. *Predak.* — Poprsje spasitelja na krstu, punolik, do pojasa, piknjastom osienkom oko glave, do koje **I**—**X**, a do spasitelja u polju po jedna krilata osoba sa svake strane (valjda andjeli ili bolje sin i kćerka Dušanova). U rukama pri prsih čini se da drži knjigu, dolje pak pod poprsjem **O**, a valjda **10** kao u br. 2.

Zadak. — Car, punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno; u desnici mu žezlo sa krstićem na vrhu, a u lievici uzda. Desna prednja nogu konja medju dva petolistna cvjetka. Napis: **G**—**Φ**—**L**.

Po risanju iz matice od g. C. Kunza, ravnatelja padovanskog muzeja. G. C. Kunz dao je maticu prinцу Aleksandru Troubetzkoy. Mod. 4%. **Vidi tab. IX. br. 1.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari drugako kreću, te pod poprsjem spasitelja u predku vidi se jasno **10**, a u rukuh andjela žezlo.

Matica u vojvode Montenuro u Beče. Teli 1,14 gr. Mod. skoro 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke **I**—**X**, a pod poprsjem spasitelja medju dve petorepe zvezde **XL**.

Safatik Glas. VII. 208. Tab. III. br. 14, po matici u g. S. I. Verkovića. Teli 1,005 gram. Mod. 4%. Probajen levo pri rubu.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku pod poprsjem spasitelja **ΙΟΩ**; u zadku pak pod glavom konja okrugl. a napis levo **СФ**.

Po sliki Šafatika iz matice kod Verkovića. Mod. 5. Probajen levo nad glavom krilate osobe. **Vidi tab. IX. br. 2.**

VRSTA VII.

Sve napis u zadku.

a. Napis u zadku u četiri redka.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **I**—**X**, do priestola u polju podijeljeno **N**—**O**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu četiri piknje na četverokut.

Zadak. — Sve napis u četiri redka razpoložen ovako: **СФИΛИЕ** — **Ь ХА БА БА** — **ГОВЪРП** — **ИИЛ ЧРЫС**. U slogu su **ИИЛ** u riječi Stefan, i **ИИЛ** u riječi blagovierni.

Matica u vojvode Montenuro u Beče. Teli 1,31 gram. Mod. 5. Probajen desno dolje u priestolu. **Vidi tab. IX. br. 3.**

2. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **I**—**X** razito i uporedno sa mišicama krsta razpoloženo, a do priestola u polju podijeljeno **R**—**V**.

Zadak. — Sve napis u četiri redka razstavljen ovako: **+ СФИЛ** — **Ь ХА БА БА** — **ГОВЪРП** — **ЧРЫС**. U slogu su samo **ИИЛ** u riječi blagovierni.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 1,31 gram. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 2, nego u napisu zadka **Φ** u prvom redku nepada na **Б** drugoga redka, no medju ovim i **A**; tako i piknja nad **P** u četvrtom redku nestoji pod **Б**.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,42 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 2, nego u zadku ono **Φ** u prvom redku napisa gori je dva puta prekriveno.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,45 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 2, nego u predku I od **I** lievo do osienke stoji više od **I**, a u zadku piknja niti upravo pod **B** prvoga redka, niti pod **Б** trećega redka, kako onđe.

Matica u vojvode Montenuro u Beče. Teli 1,35 gram. Mod. 5. Probajen do glave spasitelja desno.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku ono **R** lievo u polju djelomice leži na stupu priestola, a u zadku piknja neleži ni pod ni sa strane **N** u prvom redku, nego uprav unutri.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teli 1,40 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 5, nego u predku ono **X** desno do osienke nestoji uzporedno sa mišicama krsta nego malko povije; u zaiku pak ono **P** u četvrtom redku stoji upravo pod **Б**.

Matica u g. Antoniana u Novom Sadu. Teli 1,50 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 7, nego u zadku nevidi se piknje ni do ni u slovu **N** prvoga redka, valjda leži na ertu istoga slova.

Matica u biogr. muzeju. Teli 1,50 gram. Mod. 5. Jedva okrnja.

9. — Isto kao br. 7, nego u predku ono **X** desno do osienke nestoji uzporedno, pošto **I** stoji niže od **X**, a i u napisu zadka pismena se ponješto razno kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,41 gram. Mod. skoro 5.

10. — Isto kao br. 9, ali u predku ono **I** lievo do osienke nestoji uzporedno sa krstovima mišicama, nego mnogo više, a sve je na novcu u većem obliku izraženo.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,48 gram. Mod. 6%. Probajen u glavi spasitelja i na četiri komada razpoložen.

11. — Isto kao br. 2, nego u predku napis **I**—**X** nestoji uzporedno sa krstovima mišicama, dali mnogo više, i piknja na prsih spasitelja; u zadku pak **P** sa piknjom u četvrtom redku napisa pada upravo pod **Б**.

Matica u vojvode Montenuro u Beče. Teli 1,29 gram. Mod. 5. Malko urezan.

12. — Isto kao br. 11, nego u zadku ono **Φ** u prvom redku napisa gori je dva puta prekriveno, a **P** u četvrtom redku nepada pod **Б**.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,525 gram. Mod. 5. Malko okrnjen i probajen desno gori do osienke.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku napis **I**—**X** do osienke drugako je razpoložen, naime **I** lievo i **X** desno stoje uzporedno sa mišicama krsta. I pak od **I** stoji povije od **I**, a **I** od **X** niže od **X**, te je od ovoga trojom piknjom, koja ta obično krasiti priestolov kut, razstavljen.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,52 gram. Mod. 5.

¹ Pošto su ovi novci u liku i u pismu sasvim slični i bez osobitih znakova, da se ma kako različiti, nemaju drugoga nadina nego pomjivo jih sružiti medju sobom, te paziti na razno namještanje i kretanje pojedinačnih stvari i bilježiti.

14. — Veoma spodoban br. 13.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,50 gram. Mod. 5.

15. — Sasvim priličan br. 13.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,48 gram. Mod. 5. Probajen na čelu spasitelja.

16. — Isto kao br. 13, nego u zadku ono **P** u četvrtom redku nepada kao u prednja tri novca pod **K**, nego stoji veoma odstranjeno.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,55 gram. Mod. 4½.

17. — Isto kao br. 13, nego napis **KI—XO** u predku do osjenke opet je djelomično drugako razpoložen, naime ono **O** od **KI** lievo stoji malko niže od dolične krstove misice, a **X** od **XO** desno malko više od dolične misice; te i lievo je ono **I** od **K** trojom piknjom razstavljen.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,56 gram. Mod. skoro 5.

18. — Sasvim spodoban br. 17.

Matica u zem. zbirki kod Schottena u Beču. Teži 1,50 gram. Mod. jedva preko 5. **Vidi tab. IX. br. 4.**

19. — Sasvim spodoban br. 17.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,55 gram. Mod. 5.

20. — Isto kao br. 17, nego celi napis u zadku kreće se malko drugačije, na primjer **Φ** u prvom redku pada na **K** drugoga redka, dočim u prednja tri novca slazi mu lievo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,47 gram. Mod. jedva preko 5.

21. — Isto kao br. 17, nego na čelu napisa u zadku nevidi se krsta, a vidi se piknja nad **K** u trećem redku, gdje joj mesta nema.

Matica u car. zbirki, kabinetu u Beču. Teži 1,37 gr. Mod. 4½. Probajen desno do priestola. Izdao Weszterle Tab. III. br. 9.

22. — Isto kao br. 17, nego ono **P** u napisu zadka na četvrtom redku pada pod **K** trećega redka, dočim u prednji stoji mu lievo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,89 gram. Mod. skoro 5. Probajen lievo do osjenke spasitelja.

23. — Isto kao br. 17, nego u predku nad **XO** desno do osjenke znak skratice dvostruk.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,54 gram. Mod. skoro 5.

24. — Isto kao br. 17, nego u predku lieto do osjenke nema traga pismenog **O**, ukoprem je tu novac dobro sačuvan, a na vrati spašitelja neobična razita debela crta.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,48 gram. Mod. 5.

25. — Veoma priličan br. 17.

Safatik Glas. III. 228. Tab. V. 56 po mjestu u biogradskom muzeju, ali ga mi, onako probajem onda ne možem. Teži 1,57 gram. Mod. 4½. Po Safatiku i. e. isti novac nalazio bi se kod g. Mijoja Božića u Biogradu.

26. — Veoma priličan br. 17.

L. v. Reichel Serbiens etc. Tab. XIII. 2. Mod. 5.

27. — Isto kao br. 2, nego u predku desno do osjenke ono **X** od **XO** stoji niže od dolične krstove misice, a u zadku **Φ** u prvom redku gori je dvakrat prekršteno.

Erdy str. 30. br. 54 (Dr. Star). Mod. skoro 5.

28. — Isto kao br. 2, nego u predku do osjenke imao bi **KI—TC**, a u zadku bilo bi u drugom redku pet mesto

osam pismena itd., nego je sasvim vjerojatno, da je ovaj novac pogrešno izdan bio, te da je jedan te isti sa br. 21.

Luczenbacher str. 56 br. 2 po Davidovićevu Zabavniku g. 1821 i Ljetopisu srpskom 1824. III. 4.; Safatik Glas. III. 227. Tab. V. 55; Erdy str. 31. br. 56. Mod. 4½. Izgubljan.

29. — Priličan br. 2.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,30 gram. Mod. 5.

b. Napis u zadku u pet redaka.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, bisernom osjenkom oko glave, do koje **KI—TC**, a do priestola u polju **C—S**.

Zadak. — Sve napis u pet redaka razdieljen ovako: **XX CT — СФАМЬ БЬ Х — А КА КМО — ВЕРНИ А — ЧРЬ.**

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,56 gram. Mod. skoro 5.

2. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osjenkom oko glave, do koje **KI—TC**, do priestola u polju poslije ono **H—O**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu ruža od pet listova.

Zadak. — Sve napis u pet redaka razpoložen ovako: **+ CT — СФАМЬ Б — КХ КЛА — МО ЕСРИН — ЧРЬ.** U slogu su **ИВ** u riječi *Strelja*, i **ИИ** u riječi *blagorijeni*.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,38 gram. Mod. 5½. Probajen nad glavom spasitelja.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u predku mjesto ruže ima tri piknje na trokut.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,48 gram. Mod. 5½. **Vidi tab. IX. br. 5.**

4. — Isto kao br. 2, nego u zadku napis drugako je razporedjen: **+ CT — СФАМЬ Б — ХЛКЛА БЛ — ГОВСРИН — ЧРЬ.** Složenja kao u br. 2. Vide se tragovi dvostrukih tiska.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,33 gram. Mod. skoro 5. Probajen desno do osjenke spasitelja. Izdao ga Safatik Glas. VII. 203. Tab. II. br. 7.

5. — Priličan br. 4.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,26 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 2, nego u zadku napis drugako je razporedjen: **+ CT — СФАМЬ Б — КХ КЛА — АМОГСР — ИИ ЧРЬ.**

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,55 gram. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 6, nego u zadku ruža mjesto što je onđe na koncu prvega redka, ovdje je na koncu trećega.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,33 gram. Mod. 5½. Trostruk poštovan. Izdao ga Safatik Glas. IX. 273. Tab. I. 5.

8. — Isto kao br. 6, nego u zadku ruža samo na koncu napisu i pod napisom.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,31 gram. Mod. 5.

9. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osjenkom oko glave, do koje **KI—TC**, a do priestola **T—S**.

Zadak. — Sve napis u pet redaka ovako razpoložen:

XX CT — СФАМЬ БЬ Х — А КА КМО — ВЕРНИ Ч — ЧРЬ.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,30 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IX. br. 6.**

kao kralj, i kojom darova prvestolniku srbskomu crkvi sv. Nikole na Pašini (*Mih. 152*).

Dušan se već za rana starao, da sinu pribavi ženu od odlične obitelji. Najprije se obrati k iztočnomu dveru, prošće za njega sestru cara Ivana Paleologa (*Nik. Grig. II. 642*). Čini se, da dogovori o toj ženitbi bjahu tik do uspjeha dospjeli, pošto se već 4. rujna 1343 u mletačkom vjeću primao predlog, da se Dušanu pišu listovi, *concedendo de neptis, quas fecit domino filio suo cum sorore domini imperatoris Constantinopolis cum illis pulcris verbis, que videbantur* (*Listine II. 193*). Malo kasnije pokuša Dušan, da dobije za Uroša kćer francuskoga kralja Ivana, ali je ovaj za to zahtjevao, da se najprije otac i sin podlože papi, što je Dušan odrešito odbio. Još je Dušan tražio ženu za sina u bosanskoga bana Stjepana, naime banovu jedinu Jelisavu, ali mu i s ove strane loša strelja. Ban mu odlučno odbi te prošnje, s čega g. 1349 dodje među njima i do rata, nego i sva sila Dušanova neskloni bana, da od svoje odluke odstupi. Jedva malo prije smrti i ta mu se želja izpanila. Zavadivši se s vlaškim vojvodom, ovaj morao mu je dati svoju kćer za sina, da bude mir. Po njezinoj to je bila kćer vojvode Vlajka (*Orbini, Lukarević itd.*), a po drugih Vlajkova sina Alek. Besarabe (*Pejacević*). Ovu nam stvar dovoljno razjasnuje poslanica pape Urbana V odpravljena 14. veljače 1370 Klari udovi Aleksandra Besarabe, u kojoj se papa Klari zahvaljuje, što je svoju kćer earie bugarsku (*Regna Joana Sracimira*) na vjeru katoličku obratila, te ju bodri, neka nastoji obratiti također i drugu njezinu kćer *alteram natam videlicet Anchas reginam Servie illustrem adhuc in similibus scismate ac erroribus permanentem*. S ovoga vidi se, da je Uroševa supruga bila kćer Besarabe¹, i da joj ime bjaše Anka, kako i Pejacević piše, a ne Jelena (*Orbini, Rodoč. Glas. XXI. 248*) ili Slava (*Lukarević*).

Nenadana smrt Dušanova prouzrokovala golemu smutnju u svih stranah njegova reotina prostrana a jošte ne dobro uređena carstva. Htjelo se snažne mišice i čvrsta duha, da namah svati položaj, zapregne državnu upravu, te snažno i odvažno nastavi njegova nedovršena djela. To dakako manjkalo u još nedorasla Uroša i u matere njegove Jelene, koja više o tom nastojala, da si u Prizenu i u primorju navlastito njeku vladalačku premoć utvrdi². Dušan je na smrti sve to dobro predvidjao; čega radi, da prepreči propast zgradje, koju tolikim znojem podigao bjaše, odredi, neka uz Uroša ostane Vukašin, koga on uzviseo bio iz njezina plemstva na najviše časti državne, te ga poznavao kadra, da, kao voditelj vrhovne vlasti u zemlji do punoljetnosti Uroševe, njegovu stećevinu ako i neumnoši barem sačuva.

I slijija Vukašin primi se umah čvrsto i vierno svoga posla. Prvi Siniša, Dušanov polubrat i kao najstariji član vladajuće porodice, komu je po starom pravu kruna pri-padala, pohisti, da si ju predobjije. Sakupivši vojsku iz svojih pokrajina i svoje privrženike iz Srbije u Trikali, provali

¹ Tako i Trouissac, jer piše, da je Dušan u ratu s Vlasi stješnjavao mesta, a zatim s njima sklopio mir, te **стјепану државу освртнују да сима скосица најдужег троска**; a malo kasnije primećuje: **зареташа државу које води члановскија сасарајем за смрт њеног отца**.

² I sljija njezini gradovi pripremali su ja kao svoju neposrednu gospodariju. Na pr. obična oligarska dogovori 14. svibnja 1357 mletačkom poslaniku u poslu njezina nasilja učinjena mletačkom podatku, da je spravna zapovjedi republike u sve i po sve situacije, a navlastito u onih stvarih, *que non cederent in deterrimentum et dominum dominationis nostre dominic imperatricis Scismonic*; Uroš tada kao da nije ni bilo.

u srbsko primorje, i obsjednu Skadar; ali ga do mala proti većoj sili ostaviti morao, i u svoje se zemlje povući. God. 1357 Grei i Turci kao saveznici udare velikom silom u Makedoniju. Vukašin poleti jim na susret, i kod Filippopolia razbi jih i zatjera, i tim si onu granicu osigura. Još koncem g. 1355 za živa Dušana pomoću crkvenih desetina Ljudevit ugar.-hrv. kralj odpravi vojsku pod hrvatskim banom, da otme Dušanu Skradin i Kliš, koje mu sestra udova Mladinova ustupila bjaše u Hrvatskoj. Kliš osta pjenom Ljudovitovim, Skradin Mletčanu. Sada ugar.-hrv. vojska mjesto da svrno na Srbe, kao što je papa zahtjevao, udari na Mletčane; te stoprv g. 1357 za kratkoga primirja sa Mletčani podje za rukom Ljudevitu Srbom ugrabit Mačva. Godine 1359¹ srbska vlada odusti mu jošte uješto malo zemljista, te tako se i s ove strane učvrsti mir.

Uspjeh postignut od Vukašina na bojnom i diplomatskom polju na korist carstva mogao ga lasko na to povesti, da si trali veću čast i ugled u zemlji; te ako je istina, što se u njezinoj izvorih srbske prošlosti kaže, da ga je Uroš imenovao kraljem, to se u ovo doba dogoditi moglo. Sada se stavi, da podigne oko sebe stranku, koja bi ga u njegovih namjerah podupirala, i do potrebe štitila i obranila. S toga svomu bratu Ugleši, koji je po smrti svoga tasta Voivine Zahumljen upravlja, podjeli veću oblast u Makedoniji na grčkoj granici, a Zahumlje preda Nikoliji Altomanu užičkomu vlastelinu, u kom se veoma pouzdati mogao.

Namjere Vukašinove nisu mogle za dugo ostati tajne pred ostalim plemstvom, koje se sada složi u tom, da mu na put stane. Vodja ove stranke izkaza se odmah knez Lazar Grebljanović upravitelj srienski, a poglaviti Lazarevi pristaši bili su: knez Vlatko, Stjepan Ljubojević, Vuk Branković, Mijoš Obilić, Baša Zetski i Vladimir arbanaški. Ovin podje napokon za rukom uvieriti Uroša o pogibelji, koja mu prijetila od strane Vukašinove, te ga na to prignuti, da Vukašina od dvora odustopi, a i zato, jer je Vukašinova vlast po Dušanovoj odredbi Uroševom punoljetnosti prestati moralna. Ali se Vukašin usprkos carevim zahtjevom čvrsto držao državnog kormila, tvrdeć, da mu ga Dušan uručio, neka s njim do smrti upravlja, a međutim nije istudio iz potaje na svoje protivnike udarati, te mitom ili strahom privrženika si pribavljati što je više mogao. Tako se razvi ona nesretna borba, koja napokon svodi Srbiju u propast.

Vidjeći Uroš, da se zaman trudi kako da Vukašina od dvora odaleći, pozva državni sabor, neka on rieši razmirenu. Sabor se sbilja sakupi u Prizenu na grobu Dušanovu. Tu dodjože obe stranke u velikom broju, te bude o strari na dugo i svestrano pretršeno. Vukašin je tvrdio, da je to zadnja volja Dušanova bila, neka on pored Uroša do svoje smrti državom upravlja, dočim su mu protivnici dokazivali, da je to samo htjeo Dušan, neka pored Uroša obavlja državne poslove jedino do careve punoljetnosti. Sabor privati ovo zadnje mišenje, i pozva Vukašina, neka svu vlast položi u ruke već punoljetnoga Uroša, ako neće, da bude smatrano njegovo ponašanje kao nepravedno i nasilno (g. 1362). Vukašin, video se većinom sabora odsudjen, prividno se umiri, te se sa svojom braćom, Uglešom i Gojkom, i sa svojimi privrženici povuče u svoju oblast, da tamu snaju, kako da si svoje tobož pravo obrani i sačuva. No uvjerivši se, da silom nebi mogao do čilja, stavi se u

¹ Poslanica kralja Ljudevita od 6. srpnja 1359 svedoči, da se je kralj tada nalazio u Srbiji na čelu svoje vojske (*Listine IV. 12*). Chalcond. 19—25 tako veli, da se je god. 1359 Amurje sdržao s grčkim carem Ivanom, i da su nadviđali Dragala, a Bogdana pobojdili.

dogovore za pomoć s Matijom Kantakuzenom a malo zatim i sa samim carigradskim dvorcem. Čujuće to Uroš, veoma se pobojao, te počeo k Lazaru u Srem zato, da ga kao vodja svojih prvrženika proti Vukašinu zaštiti. Ovaj odlučni korak Uroš pod smrtni udarac Vukašinu; te je veoma istini podobno, da je ovaj stoprije sada iz osvete zaščito nakanu Uroša pri prvoj zgodbi utamanit, tvrdonjiv, da se do vladanja, koga se okaniti nije mogao, neće nikada više dokopati, dokle Uroš živi. A da svoju namjeru sigurnije izvede, uputi se umah u Prizren k caricu, koju na kratko prietvornosti i prevarom tvrdio osviedoci o svojoj lojalnosti i vjernosti napram kruni. Odatle samu caru šalje listove i poslanike, da mu u njegovo ime stečano izjave, kako se je on odrekao svih svojih zahtjeva; te mu za rukom podje pragnuti samu caricu, da i ona pismom uvjeri cara o njegovoj iskrenosti, i da ga pozove, neka se u Prizren povrati. Uroš srdeća blaga i iskrena, s čega mu predjev nejaki, niti nesumnji o prevari, te pristaje na povratak. Lazar se sada zamaš trudio, da ga s pogubna putu odvratiti; no silom ga ustaviti nije smio, da ga Vukašin s careva zapta pred narodom neokrivi.

Na prvu vjest, da se Uroš Prizren približuje, Vukašin podje mu na susret, i večito zatajvi svoje nakane, pokloni mu se i kao prosti velikak skute mu poljubi. Za svečanosti, koje su tada radi careva povratka u Prizren slijede, znao je Vukašin svaku sumnju od sebe odvratiti, akoprem je tajno svom silom nastojao o tom, da nadje način, kako da se Urošu krvno osveti, a njegovu si vlast prisvoji. Međutim bude urečen sjajan lov za 2 prosinca 1367. Sakupi se taj dan i lepo sveta, da se u Šarplanini tom zahavom uz cara proveseli. Vukašinu priča se taj lov kao najshodnija prilika za izvedenje svojih namiera. Naruža on dačko tajno krvničke ruke, koje su imale steti Uroša s puta u šumu i tamu ga smaknuti. Tako se i dogodilo. Truplo carevo na čelu ozledjeno bude od nepoznatih izručenih u duboku noć predstojniku manastira kod Šarenika više Nerodimlje, koji, neznačajući tko je, umah ga sahraniti dade. Badava se preko noći i sledi dan sva planina izraživala s pomisli, da je car kud kamo loveći zablađio. Vukašin, da osveti uzmakne, prospje glas, da se je Uroš opet k Lazaru odputio, te da toga radi mora odmah u Prilip, posto mu se bojati, da se onamo proti njemu zlo snuje. Careva s prva prihvati to mišljenje, te nije ni čuti htjela ovade proti Vukašinu, dapaće je tužitelje u zatvor bacala. Kašnje joj se činilo, da ga je Vukašin u Prilip odveo, te same podje u Prilip, da se o tom uvieri. Jesiva konec g. 1368 bi smrt Uroševa odkrita¹. Jelena, koja je međutim državom barem prividno upravljala, sada se svake časti odreće i pokaludjeri pod imenom Evgjenije², te umre u manastiru Bogorodice više Žegličevog tri

¹ Ova neizvjesnost o obejstvu Uroševu preuzrokuje nejasnost u andžinjima spomenicima. Dne 31 srpnja 1368 bi predloženo mlet, vise-n, da se Georgij Balšić zekom dosegli uzdržati naslovne hofje, ako prikaže listore cara slike, kojim bi ovaj na to prisao. Činio je počko ovo, što knjige zaključnik prinsijen u istom mlet, vise dne 18 rujna 1369: *cum dominus imperator Bosie ad nos vocaret ambulatorum suum itd.* ne postoji se u istom zaključku male knjige priznaje: *ambulatori autem domini regis Bosie et Catarinorum regis pondatur, činilo bi se, da je tu gorot o kralju Vukašinu.*

² Po Vukorom tipiku znala se jošte **CHECAKETA** (Miki. 246). I sljija *Elizabeth castellana Serbie*? bila se zavjetovala, da će pokoriti Jeruzolim, ali knjige radi slabo tješu po zlatarskom nadbiskupu zanosi popa, neka ju od toga zavjetu odriče, a da je zato sputna podeziti 1000 dukata u dobrotvene svrhe. Papa uz sjajnost dara da-kako privoli, te 5 prosinca 1369 mleti istomu nadbiskupu, neka prima novce, i u Rim posalje. (*Theiner Hnag. II. 88*).

gesline poslik Uroša (*Glas. XXI. 250*), naime 7 studenoga 1370 (Miki. 246). O smrti Anke, žene Uroševe, do sada se nezna ništa, kao što ni o njenom životu na srpskom prijestolu; valjda se i ona pokaludjerila ili kući povratila.

A. Samo latinski napis.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Štem.

a. Napis u zadku: *Stefan Urosius.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osiennom oko glave, do koje **I-X-+C**, a do priestola u polju **M-B**.

Zadak. — Doli řem desno okrenut, a do njega po jedna šestorepa zvezdice sa svake strane; nad njim zastavica s oblikom stranama i sa tri piknje na pojedinoj ugлу; nad zastavicom okrug, u kom desetolistna ruža; iz okruga se vije uzgor troperna perjanica. Napis teče naoko uz okrajni niz od ertica, počam gori desno: **STEF III — VROSIVS.**

Safatik (Glas. III. str. 232. Tab. VI. br. 65, po matici kod g. Avr. Petronijević u Biogradu. Teži 1.75 gram. Mod. 5.

2. — Veoma priličan br. 1, nego do osienke u predku **I+-+C**, a stvari se ponješto drugako kreću.

Matice kod řem držatice u Biogradu. Teži 1.72 gr. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego do osienke u predku **I+-+C**, a stvari navlastito u zadku sasvim su drugako ponamješćene.

Matice u biogradskom muzeju, darom g. Jov. H. Konstantinovića. Teži 1.40 gr. Mod. 5. Dvostruko razlikan i desno u polju probasen.

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku ruža je šestolistnata, perjanica petoperna, a stvari opet sasvim razno položene.

Matice u vojvode Montenegrina u Beču, valjda od g. S. I. Verkovića, koji je po Šafatiku imao ovakav novac. Teži 1.46 gr. Mod. 5. Preljena na licu nogi spasitelja. **Vidi tab. IX. br. 9.**

b. Napis u zadku: *Imperator Urosius.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknastom osiennom oko glave, do koje **ID-+**.

Zadak. — Doli řem lievo okrenut i na njem krstić; nad řemom zastavica, nad zastavicom u okrugu poveć krst, a iz okruga se diže troperna perjanica. Napis se desno nezaznaje, jer je novac ostecen, a lievo se vidi jasno: — **TOR VROS.**

Po sliki, koju nam posla Dr. Janko Šafatik izradjenoj na matici u g. M. Milojeviću iz Jugstru. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna; u zadku pak řemov branik zada se širi do ruba i tu lomi napis, zastavica nije kao obično široka nego kao dvije jednostavne pruge prekrstene, u okrugu nad zastavicom dubčasti krst, a perjanica petoperna. Napis teče naoko i izpod řema, počam gori desno: **+IDP—GRATOR VRO.**

Matice u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.76 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. IX. br. 10.**

3. — Isto kao br. 2, nego su stvari drugako ponamješćene, a napis u zadku svršuje se **VROS.**

Matice u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.67 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

6. — Isto kao br. 5, nego u zadku ono Ω u ruciči *imperator* stoji djeleme pod štitom, koji je uzvišitije položen.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,26 gram. Mod. 4%.

7. — Isto kao br. 6, nego u predku osienka i okrajnji niz desno prikazuju se dvostruki, a u zadku pred Ω ruciči *imperator* vidi se piknja.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,10 gram. Mod. 4. Probušen u kruši carevaj.

8. — Isto kao br. 5, nego troja piknja na uglovih priestola u predku nestoju sa strane, nego nad uglovi.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,21 gram. Mod. 4%.

9. — Isto kao br. 8, nego se stvari na novcu drugako kreću.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 1,075 gr. Mod. 4%.

10. — Isto kao br. 5, nego u priestolu po jedna zvezdica sa svake strane.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,005 gr. Mod. 4%. **Vidi tab. IX. br. 13.**

11. — Isto kao br. 1, nego u zadku u listovih ruže razaznaje se piknja, a šlem sa zastavicom je spojen po dvostrukoj debeloj erti. Napis ovako: VROZIVS I—MPGRHTO.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,72 gram. Mod. 4.

12. — Veoma priličan br. 1.

Šafarik Glas. VII. 210. Tab. III. 17. po matici u biogr. muzeju od Verkovića, ali ju mi nenađesno. Težio bi 1,010 gr. Mod. 4%.

13. — Isto kao br. 1, nego sav lik u zadku bio bi veoma desno naklonjen, a napis sasvim upravno razpoložen, što se u prednjih neopazuje.

Po sliki Šafarikovoj iz matice kod g. Prof. Srečkovića. Mod. 3%.

14. — Isto kao br. 1, nego u zadku ruža je ravnim okrugom opasana, i vidi se medju zastavicom i ružom kao sveza dvostruka erta.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,94 gram. Mod. 4%.

15. — Isto kao br. 14, nego u predku dolje u priestolu do cara po jedna ruža sa svake strane.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,06 gram. Mod. 4%. Probušen do lezve krsta.

16. — Isto kao br. 14, nego ružice priestola u predku jednostavno izražene; u zadku pako gori desno vide se tragovi dvostruka tiska.

Matica u num. skriki kod Schottena u Beču. Teži 1,16 gr. M. 4%.

17. — Isto kao br. 14, nego u predku notice priestola jednostavno su izražene, a znak skratice nad napisom teče protivnim pravcem \sim ; u zadku pako dolje na ugлу šlama, na kom nema izdubena krstića, vide se desno tri piknje na trekul, sam je šlem desno okrenut, a napis ovako: VROZIVS I—MPGRHTO.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,10 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. IX. br. 14.**

18. — Isto kao br. 17, nego u zadku dolje na ugлу šlama desno nema troje piknje, nego se izkazuje kao D, a u napisu mjesto π stoji upravno H.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,12 gram. Mod. 4%.

19. — Isto kao br. 18, nego u zadku dolje na uglu šlama nevidi se ništa, a u napisu mjesto I ruciči *imperator* debela piknja.

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 1,11 gram. Mod. 4%.

20. — Isto kao br. 19, nego u predku znak skratice nad napisom opet drugoga lika, a posle I ruciči *imperator* obična piknja.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. L. Verkovića. Teži 1,01 gram. Mod. 4%.

21. — Isto kao br. 17, nego stvari se drugako kreću, a zadnje slovo napisu u zadku leži na peru perjanice.

Šafarik Glas. VII. 211. Tab. III. 18 po matici u biogr. muzeju od Verkovića, koju mi nenađesno. Teži 1,01 gram. Mod. 4%.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku na kraju vrpe padajuće iz krune careve nevidi se troje piknje kao što ni smotka u carevom lievici, a notice priestola jednostavno su izražene; u zadku pako ruža kao da leži na zastavici, te je razno izražena i okrugom opasana. Šlem je desno obrnut, a napis: VROZIVS I—MPGRHTO.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 0,80 gram. Mod. 4%. Probušen desno i lijevo u polju.

23. — Priličan br. 1.

Matica u bisericid. muzeju iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. 4%. Probušen iznad krsta lezve.

b. Car bez osienke oko glave.

1. *Predak*. — Car punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj bogatoj haljini, sjedi na priestolu bez nasiona, u desnici pri prsima drži lezlo sa krstićem na vrhu, a lievica mu na krilu. Napis do cara u polju podijeljeno: $\text{Z}\ddot{\text{I}}\text{B}$ — $\text{U}\ddot{\text{P}}$. Pod napisom desno u polju G.

Zadak. — Dolje šlem lievo okrenut s krstićem od četiri dubčaste piknje sastavljenim; nad šlemom zastavica s malo oblučnim stranama i tropiknjom na uglovima, a svezuje se sa šlemom po dvostrukoj erti; nad zastavicom ruža od šest listova, na kojih po jedna piknja; ruža nema sveze sa zastavicom; iz ruže se vije uzgor troperna perjanica. Napis teče naokolo uz okrajni niz od erta, počinje gori desno: VROZIVS I—MPGRHTOR.

Matica u g. S. I. Verkovića u Setetu. Teži 1,035 gr. Mod. 4%.

— Ovome su prilični slijedeći novci:

2. — Teži 1,12 gram. Mod. 4%. — U g. Doboskya u Peiti.

3. — 1,19 " " 4%. — U vojvode Montenuovo u Beču. Probušen.

4. — Teži 1,16 " " 4%. — U istoga. Probušen do krune.

5. — 1,20 " " 4%. — U istoga. Tragovi dvostrukih.

6. — 1,19 " " 4%. — Kod učen. državca biogr. Iduša Šafarik. Glas. VII. 209. Tab. III. 16.

7. — Teži 1,165 gr. Mod. 4%. — Kod Eggera u Peiti za 18. sr.

8. — 1,160 " " 4%. — U car. numis. kabinetu u Beču. Probušen.

9. — Teži 1,07 " " 4%. — U vojv. Montenuovo u Beču.

10. — 1,04 " " 4%. — U biogradskom muzeju. Dvostruki.

U napisu VROZIV m. VR02IVZ.

11. — Teži 1,07 gram. Mod. 4%. — Slika Šafarikova iz matice Verkovićeve.

12. — Teži 1,11 " " 4%. — U biogr. muzeju. Probušen desno.

13. — 1,25 " " 4%. — U vojv. Montenuovo u Beču.

14. — 1,25 " " 4%. — U istoga. Probušen.

15. — 1,19 " " 4%. — U istoga. Probušen. U predku pod napisom lijevo piknja, a krst na lezvu nakrivio.

16. — Teži 1,115 gr. Mod. 4%. — U biogr. muzeju. Probušen u kruši. Nad G u predku dve debele erte; strane zastavice u zadku ravne.

17. — Telj 1.03 gram. Mod. 4%. — U v. Montenovu. U predku desno u priestolu piknja; u zadku **D** m. O u ruciči *imperator*.
18. — Telj 0.915 gram. Mod. 4%. — Kod Schottena u Beču. Preoblik. Ono **O** u ruciči *imperator* od dva ravna crte sastavljen.
19. — Telj 1.16 gram. Mod. 4%. — U voju. Montenovu. Probijen u kruni. Ono **G** u predku raznoga oblika **G**, s R u zadku nečitano veliko.

20. — Telj 1.08 gram. Mod. 4%. — U voju. Montenovu. Probijen lijevo.

21. — Telj 1.12 gram. Mod. 4%. — U biogradskom muzeju. Likovi dvostruki. Ono **O** u napisu zadka od dva crte sastavljen.

22. — Telj 1.01 gram. Mod. 4%. — U voju. Montenovu. U napisu zadka izm. I u ruciči *imperator* piknja.

23. — Telj 1.30 gram. Mod. 4%. — U biogradskom muzeju. Probijen lijevo i uredan. U napisu zadka u ruciči *imperator* poslije P piknja, a **O** kao **D**.

24. — Telj ? gram. Mod. 4%. — U v. n. kabina u Berlinu. Krt na leđu nakrivo. Po otisku g. Prof. Glavinčić.

25. — Telj 0.90 gram. Mod. 4%, ali podugačak. — U voju. Montenovu. U predku neviđi se **G**.

26. — Isto kao br. 1, nego ukraši jednostavniji i neuređeno izobrazeni, te u predku nad napisom znak skratice prekršten **ss**, a nema **G**, dočim u napisu zadka S upravno izraženo, naime **VROSIVS**.

Sofafik Glas. III. 231. Tab. VI. 63 po slikek ljetopis g. 1826. sv. II. br. 5, po kom i Lauenbacher str. 58 br. 1; Belvel Šerbiens alte Münzen Tab. XV. 27; Weseler Tab. III. 13 (a ista 2); Krt str. 32 br. 58. Sofafik piše u svojih criticah, da je vidio ovaj novac u Verkovicu, valjda drugi ovomu sličan.

27. — Isto kao br. 1, nego u predku nad napisom znak skratice ovako **ss**; u zadku pako po sred zastavice debelja piknja, šlem desno okrenut bez krstića ali sa tri piknje dolje na uglo desno, te se neviđi palice, koja svezuje šlem, zastavici i zvezdu; a napis ovako: **VROSIVS I — IMPERATOR**.

Matica u biogradskom muzeju. Telj 1.13 gram. Mod. 4%. Probijen desno do čela careva.

28. — Isto kao br. 27, nego je priestol u predku sasvim drugoga načina, a stvari su na novcu drugako ponamješćene.

Matica u biogradskom muzeju. Telj 1.04 gram. Mod. skoro 5. Malo skrajan.

29. — Isto kao br. 27, nego se stvari drugako kreću, a u predku desno u polju nema traga slovu **G**.

Matica u biogradskom muzeju, kako izgledana i posjedlo okrajen. Telj 0.58 gram. Mod. 4%.

30. — Isto kao br. 27, nego u predku krst na žezlu kao **M** izražen, a **G** desno u polju povisoko namješćeno; u zadku pako oko zvezde još jedan okrug, piknja u ruciči, a napis veoma neuređeno razredjen.

Matica u S. Ljubića. Telj 1.0 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. IX. br. 15.**

31. — Isto kao br. 27, nego u predku na ugлу priestola lievo mjesto troje trokutne piknje staje tri okrugliča, a u zadku vide se očiti tragovi dvotiska, te šlem neleđi razmerno napram zastavici i zvezdi.

Matica u biogradskom muzeju. Telj 1.11 gram. Mod. 5. Čini se, da ga je izradio Sofafik Glas. IX. 271. Tab. II. br. 9, nego je ovde sasvim upravno izražen.

32. — Isto kao br. 27, nego u predku nad napisom znak skratice ovako **ss**, a **G** stoji veoma dolje tik priestola.

Matica u vojvode Montenovu u Beču. Telj 0.74 gram. Mod. 4%. Malo razkrisan.

33. — Isto kao br. 32, nego u predku desno u polju neviđi se pismena **G**, a stvari teku drugako.

Matica u biogradskom muzeju. Telj 0.80 gram. Mod. 4%.

34. — Isto kao br. 32, nego u predku ono **G** desno u polju povisoko položeno, docim u zadku ono I ruciči *imperator* veoma od šlema odvijeno.

Matica u vojvode Montenovu u Beču. Telj 0.91 gram. Mod. 5. Probijen dolje u priestolu desno.

35. — Isto kao br. 32, nego u predku žezlo se na vrhu prikazuje dvostruko prekrsteno.

Matica u biogradskom muzeju. Telj 1.14 gram. Mod. 4%.

36. — Isto kao br. 32, nego lik se u predku prikazuje trostruk, kako to jasno kaže priestol desno, radi trostrukog natiska; u zadku pako jednostruka palica svezije zastavice sa zvezdom.

Matica u biogradskom muzeju. Telj 0.83 gr. Mod. 4%.

37. — Isto kao br. 32, nego u predku napis lievo sasvim neuređeno razpoložen, a **G** desno diclonice izrabeno; u zadku pako zadnje **R** ruciči *imperator* van reda namješćeno.

Matica u vojvode Montenovu u Beču. Telj 0.85 gram. Mod. 5. Probijen među nogama carevima.

38. — Isto kao br. 32, nego u predku na vrhu careve krune okrugliča, a u napisu zadka slovo **O** odveć maleno napravil drugim.

Matica u S. Ljubića. Telj 1.17 gram. Mod. 5.

39. — Isto kao br. 1, nego u predku priestol na uglovih ukrašen je sa trokutnim nasloni i okrugličem na vrhu, ali jih se car nedrži, a znakovi skratice nad napisom stoje nakoso; u zadku pako dolje lievo na ugлу šlema tri piknje na trokut, zastavica s ravnnimi stranama, a **O** u ruciči *imperator* četverokutno.

Matica u g. savjet. Simić u Zagrebu. Telj 0.91 gram. Mod. 4%. Dvostruko probijen i malo okrajen.

40. — Isto kao br. 39, nego u predku nad laktom careve lievice tri piknje na trekat; u zadku pako nema tropiknje na ugлу šlema, a I ruciči *imperator* stoji tik do šlema.

Matica u voju. Montenovo u Beču. Telj 1.155 gram. Mod. 4%.

41. — Isto kao br. 39, nego u zadku poslije I ruciči *imperator* piknja, a **O** je upravno izraženo.

Po slike Sofafika, koji ju izradio na matici kod njega u poklodu od Verkovicu. Probijen desno u polju i uredan. Telj 1.0 gr. Mod. 4%.

42. — Isto kao br. 39, nego u predku car desnim laktom stoji naslonjen, znak skratice teče upravno, a slovo desno u polju ovako **g**; u zadku pako sav je lik smeteno izražen, a zadnje **R** u ruciči *imperator* ovako **A**.

Matica u biogradskom muzeju. Telj 0.87 gram. Mod. 4%. Probijen u carevoj kruni i izgledan.

43. — Isto kao br. 39, nego u zadku sred zastave bela piknja, zvezda nad zastavicom sasvim drugoga načina, naime od jest crte a okruglič po sredini, te u napisu mjesto **O** stoji **D**.

Matica kod uljenoga draljca u Biogradu. Telj 1.26 gr. Mod. 4%. **Vidi tab. IX. br. 16.**

44. — Isto kao br. 1, nego u predku priestol carev višji je haljina učja, tielu prilagodjena; pod nogama visoki jastuk; do priestola u polju lievo mjesto tropiknje stoji **T**, desno pako mjesto tropiknje i **G** ima **g**, a u napisu lievo nema **b** u ruciči Uroš; u zadku pako u ruki nema piknje, a svezana je sa zastavicom po dvostrukoj palici, te napis ovako: **XVBOSIV — S IPGBHT**.

Matica u biogradskom muzeju. Telj 0.79 gram. Mod. 4%. Dvostruko probijen. **Vidi tab. IX. br. 17.**

45. — Isto kao br. 44, nego sve u povećoj mjeri, a u napisu zadka slovo R stoji upravno a ne naopako.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,08 gram. Mod. 5%. Izda je Šafarik Glas. IX. 277. Tab. II. br. 11.

46. — Isto kao br. 44, nego u predku do priestola u polju nema ni slova ni drugoga znaka, a na vrhu žezla mjesto prostoga krstića stoji četiri okrugice na krst položena, u zadku pako napis: + VROSIVS — IMPRHTOR.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,99 gram. Mod. 4%. Izda je Šafarik Glas. VII. 268. Tab. III. 15 nepotpuna. Probijen u glavi carevaj. **Vidi tab. IX. br. 18.**

VRSTA II.

Car jasi. — Šlem.

a. Napis u predku ⚫Φ—Ψ. — Šlem sa perjanicom.

1. *Predak.* — Car punolik, pod zatvorenom krunom, jasi desno. U desnici drži žezlo sa krstićem od četiri piknje na vrhu neupravno položenim, u lievici uzdu konja. Napis do cara u polju podijeljeno ⚫Φ—Ψ.

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut; nad njim zastavica s oblučnim stranama i sa tri piknje na trokut na uglovima; nad zastavicom ruha od šest listića, a iz nje se diže troporna perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počam gori desno: + X IPRH. — // IV.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,25 gram. Mod. 5. Probijen dolje desno pred konjem i izgledan.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema ni traga znaku skratice nad napisom; u zadku pako zvezda je sa zastavicom okruglom spojena, a napis veoma smučeno izražen.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,135 gram. Mod. 5. Probijen nad krunom carevom.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku krstić na žezlu stoji upravno, a pred konjem okrugle; u zadku pako posred zastavice piknja, kroz zastavicu prolazi iz šlama do ruže dvostruka palica, a napis: X H̄R̄T — // QSVS.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,80 gram. Mod. 4%. Iznizan.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku nad glavom konja Ψ; u zadku pako ruža je u ravnom okrugu i nema dvostruke palice, pod šlemonom petorepa zvezdica, a napis: X IPRH — VROSIV.

Matica u vojvode Montenuoro u Beče. Teži 1,18 gram. Mod. 5. Probijen na pličim konjima.

5. — Isto kao br. 4, nego u predku nad glavom konja nema slova, a vidi se petorepa zvezdica pod konjskim trbuhom; u zadku pako nema zvezdice pod šlemonom, a napis: X IPRH — VROSIV.

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,01 gram. Mod. 4%.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku nema zvezdico pod konjem, a napis u zadku: IPRH — VROSIV.

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,20 gram. Mod. skoro 5.

7. — Isto kao br. 6, nego u predku okrugle pod glavom konja srušen je sa desnom prednjom nogom konja veružicom, a u zadku u napisu mjesto okrugica tri piknje ovako : .

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,14 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 6, nego osim razlika u kretanju i načinu stvari, napis ovako: X IPRH — VROSIV.

Matica kod slobodnoga društva u Biogradu. Teži 1,02 gr. Mod. 4%. Izda je Šafarik Glas. VIII. 268. Tab. I. br. 4, ali neopazi okruga oko ruže u zadku i dvostruku zvezdu u predku.

9. — Isto kao br. 8, nego u zadku pod šlemonom petorepa zvezdica, a jednostruka palica svezuje šlem sa zastavicom, te napis: IPRH — VROSIV.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. S. I. Verkovića. Teži 1,265 gram. Mod. 4%.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku napis lievo ⚫Φ i pod trbuhom konja okrugle; u zadku pako pod šlemonom petorepa zvezdica, a napis: X IPRH — VROSIV.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,09 gr. Mod. 5. **V. tab. IX. br. 19.**

11. — Isto kao br. 1, nego u predku na vrh žezla dvostruki se krst kriza, pod glavom konja zvezdica, a znak skratice nad napisom obratno položen ⚫Φ; u zadku pako lik od polovice šlema do polovice perjanice u uljem ravnom okrugu, šlem desno okrenut, zvezda u ravnom okrugu, a napis, teknući van uljega okruga obratno: VROSIV I — IMPRHTOR.

Šafarik Glas. IX. 275. Tab. I. br. 7., po matici u biogradskom muzeju, koju mi nemadjesao. Teži 0,83 gram. Mod. 4%.

12. — Isto kao br. 11, nego u predku na vrh žezla jednostavni krst; u zadku pako pod šlemonom tri okrugice razito položena, na šlemu tri dubčaste piknje na trokut, ruža bez okruga nego se iz okrugice nad ružom diže perjanica, a napis: VROSIV — IMPRHTI.

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,20 gram. Mod. 5. **V. tab. IX. br. 20.** — U istom zavodu ovomu sličan novac:

13. — Teži 1,13 gram. Mod. 5.

14. — Isto kao br. 12, nego u predku znak skratice nad napisom obratno položen ⚫Φ, i piknja pod desnim laktom carevih; u zadku pako opet piknja dolje u polju, a sav je lik neuredno razpoložen.

Matica u ruj. Montenuoro u Beče. Teži 1,05 gr. Mod. skoro 5. Na rubu jedva okrajen.

15. — Isto kao br. 14, nego se stvari drugako kreću, a napis u zadku nesvršaju piknjom.

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teži 0,981 gr. Mod. 4%.

16. — Isto kao br. 14, te u predku nema zvezdice pod glavom nego pod trbuhom konja, i to je mnogo veća; u zadku pako napis: VROIVS I — IMPRHTOR.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. 4%. Probijen lijevo do cara. Izda je Šafarik Glas. VII. 212. Tab. VI. br. 35.

17. — Isto kao br. 11, te u predku krst na žezlu jednostavan, pod glavom konja nema zvezdice nego pod trbuhom dve piknje razito, a napis: ⚫Φ—Ψ; u zadku pako utji okrug vidi se samo desno, dolje na uglu šlema desno tri piknje na trokut, ruža je bez drugoga okruga, a kroz zastavicu prolazi jednostruka palica.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 1,0 gram. Mod. 4%.

18. — Isto kao br. 17, nego u predku desno u polju gori samo ⚫Φ, a pod konjem mjesto piknja ⚫; u zadku pako šlem je lievo okrenut, dvostruka palica prolazi kroz zastavice, listovi zvezde neteku na okrug, nego na oblike, perjanica je petoperna, a na uglu šlema nema piknje.

Matica u vojvode Montenuoro u Beče. Teži 0,80 gram. Mod. 4%. Probijen desno do glave careve. **V. tab. XI. br. 21.**

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut; nad njim zastavica s oblačnim stranama i sa tri piknje na ugovorima; nad zastavicom u dvostrukom okruglu petorepa zvezdice, iz koje se uzgor razvija petoperma perjanica. Napis teče naokolo uz rub, počinje desno lievo: + **OYF**—**SR** — **MIIK**—**II***.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.08 gram. Mod. 4%. Izdao Šafatik Glas. VII. 211. Tab. III. br. 19. Nadjen u Serezu, te probušen desno u napisu.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nad krunom piknja, pod konjem nema zvezdice, a napis: **MP**—**III**; u zadku pako pod štemom petorepa zvezdice, te u njem desno dve slike, jedna pod drugom, sastavljenje od tri okruglca zajedno složena, a napis: + **YOP**—**SR** — **WIII**—**LP*** (*Uros car*).

Matica u car. numis. kolekciji u Beču. Teži 1.1 gram. Mod. 5. **Vidi tab. IX. br. 27.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku nema zvezdice pod konjem, a do cara u polju **MP**—**III**; u zadku pako perjanica je troperna, a napis nepotpuno izražen: + **OYF**—**SR** — **WIII**—**LP***.

Matica u zlatu kod Njih. Prejasmnosti nadvojvredne Sigismunda u Beču, koji kopir u starinskoj beličkoj bra. Eggera za 300 for. Teži 1.35 gram. Mod. 5%. **Vidi tab. X. br. 1.** Bar. Kölne smatra ga za potvorenina, mi pako za pravoga.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku nema ništa nad krunom, a pod trbuhom konja znak osobita luka kao sidares; u zadku pako zvezdica u jednostrukom okruglu, perjanica troperna osobito nakićena, te i način pismena u napisu ponjeto razlik.

Po sliki g. Dr. Šafatika iz matice kod Verkovića. Teži 1.35 gram. Mod. 4%. Probušen desno do kruse careve.

D. Srbski napis samo u zadku.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Car sjedi.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, no sjedala kao da nema, ravnem osienkom oko glave, do koje **X**—**D**, a do priestola u polju desno **E**.

Zadak. — Car, punolik, pod zatvorenem krunom, sjedi na priestolu, u dugoj bogatoj haljini, rukama na krilu, nego u desnici ima žezlo sa krstićem na vrhu od tri piknje sastavljenim. Do cara u polju podiglieno: **Y(OYPO)**—**III**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.91 gram. Mod. 4%. Izdao Šafatik Glas. IX. 277. Tab. II. br. 10. **Vidi tab. X. br. 2.**

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Car i carica stoje.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, knjigom na skutu, i piknjom pod lievim laktom u priestolu.

Zadak. — Dve osobe stoje, punolike; car lievo pod zatvorenem nizkom a carica pod otvorenem krunom drže po sredi, car lievicom a carica desnicom, jednostruki krst na kratkoj palici, nad kojim piknica. U desnici car a carica u lievici nose žezlo sa krstom na vrhu. Doli među nogama cara i carice okruglci. Napis lievo u polju **SP** a upravno pod ovim **LP** (**YOP** u monogramu) a desno **HP** (**IP**).

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.55 gram. Mod. 3. **Vidi tab. X. br. 3.** — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovacij slični novci:

2. —	Teli 0.53 gram. Mod. 3.	
3. —	0.52	— 3. — Kod svetl. kneza srpskoga.
4. —	0.48	— 2% — Nema piknje pod laktom spasitelja.
5. —	0.67	— 3. — Isto.
6. —	0.56	— 3. — Isto, a osieka se čini ravna.
7. —	0.48	— 3. — Isto kao 4.
8. —	0.53	— 2% — Isto.
9. —	0.45	— 2% — Isto.
10. —	0.47	— 2% — Isto, Kod svetl. kneza.
11. —	0.52	— 2% — Isto.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, a pod lievim laktom spasitelja nema piknje; u zadku pako lievo u polju **Y** a desno **LP**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.53 gram. Mod. 3. **Vidi tab. X. br. 4.**

13. — Isto kao br. 12, nego u napisu zadka desno u polju a lievo do **LP** vidi se **o** ovako **dP**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.55 gram. Mod. 3. — Ovomu su slični slijedeći novci iz Kosova:

14. —	Teli 0.45 gram. Mod. 2%.	— Kod svetl. kneza srpskoga.
15. —	0.45	— 3. — Kod istoga.
16. —	0.54	— 2% — "
17. —	0.39	— 2% — "
18. —	0.46	— 3. — U biogr. muzeju.
19. —	0.46	— 2% — Ondje.
20. —	0.50	— 2% — "
21. —	0.61	— 3. — "
22. —	0.56	— 3. — Osienka je piknasta.
23. —	0.56	— 3. — Isto.
24. —	0.51	— 2% — "
25. —	0.50	— 3. — "
26. —	0.53	— 3. — Kod svetl. kneza, Isto.
27. —	0.50	— 3. — Kod svetl. kneza, Isto.
28. —	0.55	— 3. — U biogradskom muzeju, Isto.
29. —	0.49	— 3. — Isto.
30. —	0.50	— 3. — Isto.

31. — Isto kao br. 22, nego do osienke u predku **IC**—**XI**; u zadku pako lievo u polju čini se **sh**, jedno slovo tik drugoga tako da razstavljena dala bi **sh** (*Uros*), a desno **LP** (*car*).

Matica u svetl. kneza srpskog iz Kosova. Teži 0.40 gr. Mod. 2%. Ovomu slični u biogradskom muzeju iz Kosova:

32. —	Teli 0.32 gram. Mod. 2%.	
33. —	0.30	— 2% — "

34. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke spasiteljeve **IC**—**XI**, a nema piknje pod laktom; u zadku pako car i carica po sredi mjesto krsta drže evet od krina, te napisu nema traga ni desno ni lievo.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 0.59 gram. Mod. 3%. **Vidi tab. X. br. 5.**

VRSTA III.

Spasitelj stoji. — Car i carica stoje.

a. Jednostruki krst po sredi u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC**—**+C**, u tlocu prilagodjenoj edori; desnicom podvignutom dići blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih; desno i lievo do spasitelja u polju, jedna pod drugom, tri petorepa zvezdice *; za nogama nizka stolica, u kojoj lievo okruglci, a desno isto okruglci sa četiri piknje u nutri. Okrajni niz od ceta.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenem a carica desno pod otvorenem krunom stojeći, oba punolika, u dugoj haljini, drže car lievicom a carica desnicom po sredi stojeći jednostruki krst, koji je dolji pri kraju dvostruko prekršten. Car u desnici o boku drži žezlo sa krstićem na

glavu. Napis u polju podjeljeno **Em (SPOI) kao monogram sastavljeni)** — **TP**; pod ulomkom napisa lievo i nad i pod ulomkom napisa desno po jedan trolistni cvjetak.

Matica kod njen. društva u Biogradu. Teži 1,17 gram. Mod. 4%. Izdao Safarik Glas. VIII. 267. Tab. I. br. 3, nego je u zadku lievo čitaće **CP**, te ga da Dusatu. **Vidi tab. X. br. 9.**

2. — Isto kao br. 1, te u predku do spasitelja u polju nema zvezda nego po jedno **o** sa svake strane; u zadku pako napis lievo **SPOI** sastavljeni na monogram kao u br. 1, a desno **TP**, te nad i pod napisom desno i lievo trolistni cvjetak.

Matica u car. num. kabinetu u Beču. Teži 0,873 gram. Mod. 4%.

c. Desno u polju zadka okrunjeno poprsje.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**; desnicom pruženom dijeli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih. Samo na uglovih nizke stolice, koja mu stoji za nogama, po jedan trolistni cvjetak, a desno i lievo spasitelja u polju jedna pod drugom tri petorepe zvezdice.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenem a carica desno pod otvorenem krunom stojeci, oba punolika, u dugom bogatom ruku; car u desnici o boku drži žezlo sa krstićem na vrhu, a carica u lievici pri prsih žezlo bez krstića; lievicom car gori a desnicom carica dolje prihvaćaju dvostruki krst po sredini stojeci i dolje zaboden čini se u glavi. Napis lievo u polju neuredno razpoložen **SPOI** u monogramu kao gori, a desno mjesto napisa poprsje pod zatvorenom krunom.

Matica u g. sav. Sisija u Zagrebu. Teži 1,10 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. X. br. 10.**

2. — Isto kao br. 1, nego desno u polju zadka jedva češ naći tragova glavi, jer je tu novae izgledan.

Matica u g. Dr. Eggera u Pešti, za koju zahtjeva 15 for. Teži 1,905 gram. Mod. 4%.

E. Kotorski novci Uroševi.

I. SREBRNI.

a. Bez pismena do lukova u polju.

1. *Predak*. — Svetitelj stojeci medju dva piknjasta od zgora dolje protičuća se luka, punolik, u dugoj osobi, ravnom osienkom oko glave; u desnici na prsih drži palmu, koja preko luka prodire dalje u polje, a u pruženoj lievici krst. Izvan lukova u polju na polovici novca po jedna piknica sa svake strane. Napis teče naoko uz okrajini niz od siljastih crta osnovan, počam gori desno: **S TRIPHO** — **GATARGID**.

Zadak. — Car, punolik, pod otvorenom krunom, u dugom odjelu, sjedi na priestolu bez naslona s oboje strane lavskom glavom ukrašenom; u desnici pri boku drži žezlo sa cvjetom od krina na vrhu, a u lievici pruženoj zemljokrug, nad kojim se diže jednostruki krst. Napis: **RO-SIUS** — **IDPGRATOR**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kopljena u Verkoviću. Teži 1,45 grama. Mod. 4%.

2. — Isto kao br. 1, nego bolje je ukrašen, te u predku drugako pikanje u napisu: **S TRIPHO** — **GATARGID**.

RGD; u zadku pako na vrhu žezla eviet od krina, a napis: **MROSIVS** — **IDPGRATOR**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kopljena u g. Žulića iz Kotoru. Teži 1,39 gr. M. skoro 5. Malko okrunjen. **Vidi tab. X. br. 11.**

3. — Isto kao br. 2, nego izvan lukova u predku piknja samo lievo.

Matica u bisogradskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku palma je znatno kraća, a napis: **S TRIPHO** — **GATARGID**; u zadku pako napis: **ROSIVS** — **IDPGRATOR**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, datira g. Lazara Brbera iz Kotoru. Teži 1,535 gram. Mod. 5.

5. — Isto kao br. 4, nego van lukova u predku nema nijesne piknje.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,41 gram. Mod. 5.

6. — Isto kao br. 4, nego van lukova u predku desno jedna piknja, a lievo dve, jesina pod drugom.

Matica u nem. sljeki kod Schottena u Beču. Teži 1,59 gr. M. 5.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku nema piknje, a napis: **S TRIPHO** — **GATARGID**; u zadku pako na vrhu žezla krstić, a napis: **VROSIVS** — **IDPGRATOR**. Glava lavska do stolice prikazuje se samo lievo.

Ber. Nar. *De duobus imper. Bassine nummis. 1752.* Tab. I. br. 6. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 7, nego pikanje u napisih različno, te u zadku **IDPGRATOR**.

Schweitzer. *Decade V.* Tab. I. br. 5. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 1, nego u predku nema piknje, a napis: **S TRIPHO** — **GATARGIDI**.

Matica u vojvode Montenuora u Beču. Teži 1,43 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku van lukova sa svake strane po jedan eviet od krina, a napis: **S TRIPHO** — **GATARGID**; u zadku pako napis: **VROSIVS** — **IDPGRATOR**.

Matica u vojvode Montenuora u Beču. Teži 1,315 gram. Mod. 4%. Prikazana gori do glave spasiteljeve desno.

b. S pismeni do priestola u predku.

11. — Isto kao br. 4, nego u predku do luka lievo **OR**, a u napisu piknja samo na početku i na koncu; u zadku pako piknja pod desnim laktom carevima, a u napisu piknja samo posle riječi *Urosius*.

Matica u S. Ljubiću. Teži 1,57 gram. Mod. 4%.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja lievo **P** a napis: **S TRIPHO** — **GATARGID**; u zadku pako žilj na vrhu žezla osobite veličine, a napis: **MROSIVS** — **IDPGRATOR**.

Matica u vojvode Montenuora u Beču. Teži 1,41 gram. Mod. 5. **Vidi tab. X. br. 12.**

13. — Isto kao br. 1, nego u predku lukovi su ravni, van luka desno u polju **R**, a napis: **S TRIPHO** — **RATARGID**; u zadku pako napis: **VROSIVS** — **IDPGRATOR**.

Safarik Glas. III. 233. Tab. VI. 66, po matici kod franciskana Jukic i S. L. Verkovića. Mod. skoro 5. Isto takav novac objeđan je Luczenbacher str. 58, br. 2, a po njemu Reichel „Serbiens etc.“ str. 19. Tab. XV. br. 28.

nom u velike časti. God. 1351 ulazimo Vukašinu već logotetom naime državnim tajnikom, i tu se izkazuje kao viši diplomat. Kasnije povjeri mu Dušan upravu Prilipske pokrajine, kojoj pridruži jošte njeku čest Makedonije; a za svoje nagle smrti odredi, da bude prvi savjetnikom svemu sinu i nasledniku caru Urošu.

Početkom vladanja Vukašinova, osim njegove brate, kojim podiže velike oblasti, naime despotu Ivana Uglješi sve strane uz grčku granicu a Gajku pređe uz granicu bugarsku, malo koji drugi pokrajinski upravitelji pripoznaju vlast i kraljevski naslov. Mnogi ga se istina boje: njeke pak ova male po male s mitom i s dostojanstvom k sebi priznaju, te se daju po ovih krajevima srpskim okrunuti i proglašiti, dočim već svaka mu poslušnost uzkraticeva, te se neodvisno vladala. Najveći mu neprijatelji bili Lazar Greblijanović upravitelji sremskih i podunavskih strana te Niša, Novobrda i Prištine, i Lazarov zet Vuk Branković, koji si uze oblast Plakidovu. Vukašin posla proti njima Nikolu Altomanoviću, no lošom srećom (*Glas. V. 74*); kašnje pak sam podje s vojskom, da jih pokori, i podje mu za rukom njekega si mesta osvojiti. Veli Tronosač, da je Lazaru zatim ostalo **ИСТОРУС, ВЛАСАДИК СВЕДЕЧЕ СПРЕДСТАВЕ**.

Dućim mu s ote strane strari ponješto uspejale, s druge mu sve više država propadala. Ugri služeći se s tim nezadom, provale u srpske zemlje i predobiju Mačvu, Zvornik i Biograd, ban bosanski lasno si pridruži Usoru; a Halsici u Zeti sve skoro primorje prisvojavali, i gospodari te zemlje proglašivali se, te bili bi se i Kotora dokopali, da ga nisu Mletčani uz molbu Vukašinova i popisan obranili.

Ali najgolemija pogibelj Vukašinu prietila od strane Turaka, koji se već tada stalno bjahu ugnjezdili na balkanskem poluočnu. God. 1370 za prvi put sultan Murat I navalio na Srbiju sa 70000 svoje vojske. Vukašin dočeka ga na Kosovu sa 25000 svoje, te održa pobedu, poslavši do 30000 Dušanu. Sada se Turei iz Jedrene neprstano grozili zemljama Vukašinova brata Iv. Uglješa, upravitelja onih strana, koji, da si utvrdi vlast u onej pokrajini, pripoznao bilo vrhovnost carigradskoga patrijarhe (1368), i tim uz političko raziepljenje zemlje prouzrokovao i crkveno (*Sitzungsber. d. k. Akad. 1852. IX. 403—8*). Toga radi Vukašin premalićem g. 1371 sakupi sve svoje sile, i poleti bratu u pomoć. Vojske se, srpska i turska, 7. rujna susretiće blizu Crnomore na Marići i pobise. Srb po danu pobijeditelji, preko noći budu nenađano nadskočeni i hametom porazeni. U toj bitki padaju sva tri brata sa evictom srpske sile (*Tronosač GL. V. 77*). Uglješa ranjen, na bijegu izpušti dušu u Šumi, Gajku valjda Marića proguta, a o smrti Vukašinovoj razne se do sada pisalo. Neki kažu, da se i on u Marići utopio; njeke pak, da ga je ranjena u boju turčin na bijegu našao, i zato ubio, da si njegovu sablju pristroji; a njeke napokon, da ga je u bijegu snaknuto njegov sluga Arsoje budzovanom, kojim bi snaknut car Uros, i to s želje, da si pribavi zlatni lanac, koji mu o vratu visio, te da je isti Arsoje dočinio izručio lanac Lazaru, i dobio na uzdarje dardansku kneževinu.

Vukašin prikazuje se kao sasvim nov čovjek u srpskoj povijesti. Protisnuvši se u carski dvor i izkazavši se više viši državnemu poslu, na čemu je dušanov dvor veoma oskudljivao, nego bojnemu zanatu, čega ondje bilo u izobilju, svojom lukavštinom znao je zavarati i same bistrе oči Dušanove i predebiti njegovo podpuno pouzdanje. Ta

¹ Po Glas. I. 166 (F. Šaf. Ljet. 61. De Fresse 230) bika se dogodila 26. rujna.

nemalana strelja, uzlet do najviše časti, sjaj dvora te i slabost Dušanova naslednika na kratko ga omamio i natjerao do najvećeg zločinstva, a tim svoj narod upropasti. Naravno da, radeći samo na svoju korist, nije si ni našao u narodu iskreni odziva ne prokletstva, koje prodje i na njegove sinove; te uspomena njegova ostala je u narodu a i ostatak će do veka, kao što i Vuka Brankovića, mirzka i kleta.

Novei Vukašinovi diele se na četiri vrsti.

VRSTA I.

Spasitelj stoji. — Kralj i kraljica stoje.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, stojeći punolik, piknjaštom osiencem oko glave, do koje **IC** — **FC**, desnicom dići blagoslov, a lijevicom pridržava knjigu na psih; da ramenima mu po jedan krstić, a sa svake mu strane u polju po tri petorope zvezdice, jedna pod drugom; za nogama nizka stolica, nad ugljovi stolice tri piknje na trokut, a u stolici sa svake strane po četiri piknje na krst.

Zadak. — Kralj pod zatvorenom lievo a kraljica pod otvorenom krunom desno stojeći, obe punolika, u dugoj bogatoj dolami. Kralj drži u desnici o boku žezlo sa krstićem na vrhu, a kraljica u lijevici žezlo izvrnato pri vrhu, kralj lijevicom a kraljica desnicom malko niže prilivačaju trostrukim krst po sredini stojeći, dolje u trostupnom podnožju zabiljen. Napis lijevo u polju u dva stupca: **КЛ** — **М**, a desno u polju u tri stupca: **БЛ** — **БКЛ** — **БИВ (ИВИ в slogan)**; nad i pod napisom s obe strane po tri piknje na trokut sastavljeni.

Matica u g. 8. I. Verkovića. Teži 1.11 gr. Mod. 4%. Probajen dolje desno na uglu stolice. **Vidi tab. X. br. 16.**

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Sve napis.

a. Bez pismena do priestola u predku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na predolu, piknjaštom osiencem oko glave, do koje **IC** — **FC**.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **БК ХЛ** — **БЛ БМО** — **БКРИН** — **БРА БАБ** — **БАИФ** (oddomek od H).

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teži 1.10 gr. Mod. 4%.

2. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku: **Ф ХЛ** — **БЛ БА (А м. А) ГО** — **БЛ (обраćeno) РИНИ** — **БРАМЬ (М в slogan)** **Б** — **БАИФ** (АИФИ в slogan).

Matica u Beogradu, muzeju odprije. Teži 1.08 gr. Mod. 4%. Probajen u osienci spasitelja desno.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku do osiencu **IC** — **FC**, a u zadku napis počinje sa piknjom i **X** u četverokutu.

Po stiku Šafalkovoj iz matice u Verkoviću. Mod. 4%. **Vidi tab. X. br. 17.**

4. — Isto kao br. 1, nego u zadku napis svršuje u petom redku sa **Л**.

Matica u beogradu, muzeju iz Kosova. Teži 1.12 gr. Mod. 4%. — U istom zavodu iz Kosova slediće ovomu sličan novac:

5. — Teži 1.02 gr. Mod. 4%.

6. — Isto kao br. 4, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu okruglić; u zadku pak na koncu prvoga redka napisu tri piknje na trokut **Л**.

Matica kod učenja, društva u Beogradu. Teži 1.0 gr. Mod. 4%. Probajen desno u polju dvostruku.

7. — Isto kao br. 6, nego na koncu napis u zadku mala crtica nakoso.

Matica u vojvode Montenugro u Bebi. Teli 1,13 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. X. br. 18.** — Ovome sledi:

8. — Teli 1,05 gram. Mod. 4%. — Kod istoga vojvode.

9. — Isto kao br. 6, nego u predku pod laktom spasitelja piknja m. okruglica, a u napisu zadku na koncu prvoga redka m. tropiknje cvjetak ovako

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 0,99 gram. Mod. 4.

10. — Isto kao br. 9, nego u predku pod laktom spasitelja petorepa zvezda mesto okruglica.

Matica u biogradskom muzeju odprije. Teli 1,10 gram. Mod. 4%.

11. — Isto kao br. 9, nego u predku pod laktom spasitelja kao tri okruglice na trokut mesto jednoga.

Matica kod sela dralita u Biogradu. Teli 1,26 gram. Mod. 4%.

12. — Isto kao br. 9, nego u predku pod laktom spasitelja tri piknje na trokut; u zadku pak u prvom redku napis piknja na početku i nad X prvoga redka, te i na koncu petoga redka.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 1,0 gram. Mod. 4%. — U istom zavodu iz Kosova sledi ovome slični novci:

13. — Teli 0,91 gram. Mod. 4%. — Pod laktom spasitelja mita.

14. — " 0,90 " " 4. — Isto.

15. — Isto kao br. 4, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknjea; u zadku pak na koncu trećega redka napis ulomak

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 0,95 gram. Mod. 4%.

16. — Isto kao br. 15, nego u zadku napis počima sa piknjom, a na koncu napis u petom redku nema I.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 1,10 gram. Mod. 4%.

17. — Isto kao br. 4, nego u zadku prvi redak ovako: **БХ ХЛ**, a na koncu trećega redka m. drugoga **Н** stoji

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 0,92 gram. Mod. 4%. — U istom zavodu iz Kosova sledi ovana slični novci:

18. — Teli 1,07 gram. Mod. 4.

19. — " 0,85 " " 4%. — Tragovi dvostiska u zadku.

20. — Isto kao br. 17, nego u zadku ono **О** na koncu drugoga redka izobraženo kao **P**.

Matica u biogr. muzeju odprije. Teli 1,0 gram. Mod. 4%.

21. — Isto kao br. 4, nego je posao sasvim raznoga načina, te u zadku redki su napis razitom ertom jedan od drugoga razstavljeni.

Matica u g. Doboskya u Peći. Teli 0,97 gram. Mod. 4%. Probulen lievo do osenke spasitelja.

22. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu krstić, a u zadku napis ovako: **БХ ХЛ — БГА БАЛ — ГОВРНН — КРАЛ ЕА — КАШИ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 0,92 gram. Mod. 4%. Probulen lievo do osenki spasitelja lievo.

23. — Isto kao br. 1, nego napis u zadku u šest redaka: **БХ ХЛ — БГА БАЛ — ОВРНН (ИИ u slogu) К — РАМЬ ЕА — КАШИ (ИИ u slogu) — БХ**.

Matica u biogradskom muzeju odprije. Teli 0,98 gram. Mod. 4%. Trostruk probulen i urezan.

24. — Lik isto kao br. 1, nego u predku osenka je ravna, a na lievom ramenu spasitelja kao krstić; u zadku pak napis: **БХ ХЛ — БГА БАЛ — ОВК** (ovo **К** obratno položeno) **РИН — К — РАМЬ ЕА — КАШИ**.

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teli 1,0 gram. Mod. 4%.

25. — Isto kao br. 1, nego redki u napisu zadka razitom ertom razlaženi, a sam napis ovako: **+ БХ ХЛ БА — БАГОВСРС — ИИ ЈСЛАД ЕА — БЛАШНИЋ — Ј + Ј**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 1,18 gram. Mod. 5%.

b. S pismeni do priestola u predku.

1. **Predat.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osenkom oko glave, do koje **ИИ — ФД**, pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje na trokut , a do priestola u polju podijeljeno **С — З**.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **БХ ХЛ — БА БАГО — ЕВРНН — КТА ЕА — КАШИ**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 1,10 gram. Mod. 4%.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja jedna piknja, a do priestola u polju **С — О**; u zadku pak u zadnjem redku napis **ИИ** svezani su sa razitom erticom mesto **ИИ**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 1,10 gram. Mod. 4%.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku pod laktom spasitelja nema piknjea, a do priestola u polju **С — Р**; u zadku pak nad **X** u prvom redku nema piknje.

Matica u vojv. Montenugro u Bebi. Teli 1,22 gram. Mod. 4%. — Ovome su slijedi sledeći novci:

4. — Teli 1,11 gram. Mod. 4%. — Kod istoga.

5. — " 1,05 " " isti. — Kod istoga. Probulen.

6. — " 1,30 " " 4%. — "

7. — " 1,11 " " 4%. — U biogr. muzeju od prije.

Pod laktom spasitelja piknja. Probulen desno do osenke.

8. — Teli 1,03 gram. Mod. 4. — Isto, nego probulen lievo do osenke. Izdao Safatlik Glas III. 234. Tab. VI. br. 67.

9. — Teli 1,10 gram. Mod. 4. — Isto iz Kosova. Neprobulen.

10. — " 0,98 " " 4. — "

11. — " 0,87 " " 4. — "

12. — " 0,92 " " 4. — "

13. — " 1,07 " " 4%. — Isto. Pod lakt. spasitelja .

14. — " 0,99 " " 4. — "

15. — " 1,13 " " 4%. — "

16. — " 1,0 " " 4%. — "

17. — " 0,97 " " 4%. — "

18. — " 0,74 " " 4%. — "

19. — " 0,94 " " 4%. — "

20. — " 1,03 " " 4. — "

21. — " 1,06 " " 4. — "

22. — " 0,82 " " 4. — "

23. — " 0,95 " " 4%. — "

24. — " 1,06 " " isti. — "

25. — " 0,91 " " 4%. — "

26. — " 1,12 " " 4%. — Okruglo na petrashila.

27. — " 1,0 " " 4%. — Negra okruglica. U biogr. muzeju odprije. Probulen nad glavom spasitelja.

28. — Teli 1,07 gram. Mod. 4. — Isto. Probulen u glavi.

29. — " 0,95 " " 4. — Isto, iz Kosova. Na koncu prvoga redka u zadku nema cvjetka.

30. — Teli 0,87 gram. Mod. 4. — Sve isto.

31. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje na trokut; a u zadku nad **X** u prvom redku napis piknja.

Matica u biogr. muzeju odprije. Teli 1,29 gr. Mod. 4%. **Vidi tab. X. br. 19.** — U istom zavodu sledi ovome slični novci:

32. — Teli 0,98 gram. Mod. 4%. — Odprije u biogr. muzeju.

33. — " 1,04 " " 4%. — Iz Kosova.

34. — " 1,25 " " 4%. — "

35. — " 1,15 " " 4%. — "

36. — " 0,91 " " 4%. — "

37. — " 1,08 " " 4%. — "

38. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja tri piknje ovako ; u zadku pak na koncu prvoga redka napis mesto trošljnatoga cvjetka piknja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teli 1,0 gram. Mod. 4.

39. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja piknje; u zadku pako napis počima sa piknjom, u trećem redku **III** složeni, a peti redak prikazuje se ovako **KMIII**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1.03 gram. Mod. 4%.

40. — Isto kao br. 3, nego u predku pod lievim laktom spasitelja **z**; u zadku pako napis počima sa piknjom, na koncu prvega redka **z**, na koncu trećega redka **F** mesto **H**, a peti redak čini se **KMIII**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1.07 gram. Mod. 4%.

41. — Isto kao br. 1, nego u predku pod lievim laktom spasitelja piknja, do priestola u polju samo desno **or**, a do nogu spasitelja u priestolu po jedan okrugić; u zadku pako na koncu petoga redka piknja.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1.05 gram. Mod. 4%. — Ovomu slijedi slj. novac:

42. — Teži 1.17 gram. Mod. 4%. — Kod nô draiva u Beogradu.
43. — 1.9 " " isti. — U biogr. muzeju odpreo.

44. — 1.13 " " isti. — Kod Šešeltena u Beče. Uređen.

45. — Isto kao br. 41, nego u predku pod laktom spasitelja nema ništa; u zadku pako na koncu prvega redka napis četiri piknje, a pod napisom dve piknje razito.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.93 gram. Mod. 4%.

46. — Isto kao br. 41, nego u predku pod lievim laktom spasitelja tri piknje; u zadku pako u prvom redku nema piknje nad **X**, a na koncu istoga redka tri piknje.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.90 gram. Mod. 4%.

47. — Isto kao br. 41, nego u predku nema nijednoga znaka ni pod lievim laktom spasitelja ni do nogu; u zadku pako napis počima sa piknjom, a nema je na koncu.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.87 gram. Mod. 4%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novac:

48. — Teži 0.95 gram. Mod. 4%. — Bez piknje nad **X** u zadku.
49. — 0.85 " " 4 — Isto.

50. — 0.92 " " 4. — Bez iknjeg znaka u napis zadku.

51. — 1.02 " " 4%. — Na koncu trećega redka u zadku **3** mesto **H**; a ono **0** na koncu drugoga izgleda kao **ø**.

52. — Teži 1.16 gram. Mod. 4%. — Isto, nego u predku pod laktom spasitelja piknja, kao što i u zadku nad **X** prvega redka.

53. — Isto kao br. 41, nego u predku samo pod lievim laktom spasitelja u priestolu okrugić a do nogu ništa; u zadku napis u šest redaka: **БЛХА — БГА БАМ — ОКРПНН — КРАЉ ВА — ЂКМНН — Њв 7**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.94 gr. Mod. 4%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu sličan novac:

54. — Teži 0.97 gram. Mod. 4%. — Bez okrugića pod laktom.

55. — Isto kao br. 53, nego u predku na uglovih siedala mesto tropiknje erta zaostrena osovine položena, a pod laktom spasitelja nema okrugića; u zadku pako nad **X** u prvom redku napis nema piknje, niti na koncu petoga redka.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu kupljena u S. I. Verkoviću. Teži 1.03 gram. Mod. 4%. Probuien na lijevoj nogi spasitelja. **Vidi tab. X, br. 20.**

56. — Isto kao br. 41, nego u predku pod laktom spasitelja i do nogu nema ništa, ono **G** desno u polju osobitoga načina, pošto gornji mu uzvojak teće razito kao erta, a na uglovih sjedala mesto obične tropiknje po jedan okrugić; u zadku pako prvi redak napisu medju dve piknje, ono **0** na koncu drugoga redka izgleda kao pravo **P**, a na koncu trećega **3** mesto drugoga **H**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0.74 gram. Mod. 4%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novac:

57. — Teži 0.93 gram. Mod. 4%. — Bez piknje na koncu u redu.
58. — 0.97 " " isti. — Isto.
59. — 1.25 " " " " "
60. — 0.99 " " 4. — "
61. — 1.10 " " 4%. — "
62. — 0.91 " " 4%. — Na koncu prvega redka **R**.
63. — 0.92 " " 4%. — " " "

U istom zavodu odpreo:

64. — Teži 0.98 gram. Mod. 4%. — Kao br. 62. Izgledan.
65. — 1.12 " " 4%. — Kao br. 57. Probuien.

66. — Isto kao br. 41, nego u predku pod laktom spasitelja i do nogu nema ništa, a ono **G** desno u polju opet osobitoga načina, pošto gornji njegov uvojak prediri uzgor teoma i siljasto.

Matica u biogradu, muzej iz Kosova. Teži 0.88 gram. Mod. 4%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novac:

67. — Teži 1.09 gram. Mod. 4%.
68. — 0.93 " " isti.

69. — Isto kao br. 16, nego u zadku na koncu trećega redka mesto drugoga **H** ima **3**.

Matica u biogradu, muzej iz Kosova. Teži 1.11 gram. Mod. 4%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novac:

70. — Teži 0.95 gram. Mod. 4%.
71. — 1.08 " " 4.
72. — 1.07 " " 4.
73. — 0.99 " " 4. — Napis zadku poljma piknjen.
74. — 1.22 " " 4%. — Isto.
75. — 1.10 " " isti. — "
76. — 0.98 " " 4. — "
77. — 0.94 " " 4%. — "
78. — 1.10 " " 4. — "
79. — 0.95 " " 4%. — "
80. — 0.99 " " isti. — "
81. — 1.05 " " 4. — " " Do osjenke **Ю—ХД**.
82. — 1.23 " " 4. — Kao 69, a **X** u zadku bez piknje.
83. — 1.10 " " 4. — Kao 69, U S. Ljubilja. Probuien.
84. — 1.34 " " 4%. — Kao 69, U e. num. kabinet u Beče.

85. — 1.165 " " 4. Isto. Probuien dolj desno u priestolu. Izdali su ga Denster Davidović Alman. g. 1821: Srpski Ljetopis g. 1826, I. 3.; Wesseler Tab. III, br. 14; I. v. Erdel Tab. XV, br. 22; Safatnik Glas. III, 234. Tab. VI, br. 68; i Erdel str. 33, br. 60; nego svl nepotpuno. Davidović tako ga je pogresno izdao, da je Safatnik zavee za misao, da se ovdje radi o dvaju novcima, te o dvaju kabuji; a Žega Sofajlik Glas. III, 234. Tab. VI, br. 69 napose je opisao Davidovićev ili bečki novac, i priložio njegove sliku.

86. — Isto kao br. 66, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu **X**; u zadku pako napis u šest redaka: **БЛХА — БГА БАМ — ОКРПНН — КРАЉ ВА — ЂКМНН — Њв 7**.

Matica u biogradu, muzej iz Kosova. Teži 1.07 gram. Mod. 5%. — U istom zavodu iz Kosova slijedeći ovomu slični novac:

87. — Teži 0.94 gram. Mod. 4%. — Pod laktom spasitelja okrugić.

88. — Isto kao br. 86, nego pod laktom spasitelja u predku nema ništa.

Matica u vojvoda Montenegrinu u Beče. Teži 1.05 gram. Mod. 4%. — Kod istoga slijedeći ovomu slični novac:

89. — Teži 1.06 gram. Mod. 4%. — Probuien lijevo dolj u priestolu.

90. — 1.17 " " 4%. — Probuien nad glatom spasitelja.

91. — Isto kao br. 1, nego pod laktom spasitelja u predku nema ništa, a do priestola u polju **G—ОИ**; u zadku pako nad **X** u prvom redku napisu nema piknje, a na koncu trećega redka ona dva **H** stoje spojena.

Matica u biogradu, muzej odpreo. Teži 1.03 gram. Mod. 4%. — Probuien lijevo do osjenke spasitelja.

92. — Isto kao br. 1, nego u predku pod laktom spasitelja u priestolu piknja, do priestola u polju **R—ОИ**, a

VRSTA III.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

a. Napis samo u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci, piknijastom osienkom oko glave, do koje I^U—⁺I^U, desnicom van pruženom i podignutom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsh; desno i levo spasitelja u polju po tri petorepe zvezdice, jedna pod drugom; doli na kraju visećega petrafilija tri piknje na trokut; za nogama nizka stolica, uz njezine nožice vani tri piknje na trokut, a nad njom tri okrugliča isto spojena na trokut; u stolici desno petorepa zvezdica, levo pako okruglič. Okrajni niz od ertica.

Zadak. — Sve napis u pet redaka ovako: **БЪ ХА:** — **БА БАГ** — **БЪРНИ** — **БРА БА** — **БАНИ**.

Matica u car. muzeju, kabinetu u Beče. Teli 1,165 gr. Mod. 4%. **Vidi tab. X. br. 24.** — Ovome su slični sliedeci:

- 2. — Teli 1,07 gram. Mod. 5. — U v. Montenuovo. Prebašen.
- 3. — .. 1,07 4%. — U biogr. muzeu u.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku na kraju petrafilija nema troje piknje, a troja piknja mesto do nožice stolice stoji na uglavim iste stolice; u zadku pako nema piknje na početku petoga redka, koji svršuje sa II.

Safatik Glas. VI. 198. Tab. II. br. 9. po matici kod g. S. I. Verkovića. Mod. 4%. Prebašen lijevo u polju i doli urezan.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku pismena se poješto razno kreću, a na početku petoga redka nema piknje.

Matica u vejr. Montenuovo u Beče. Teli 1,115 gr. Mod. skoro 5. Ovome su slični sliedeci novci:

- 6. — Teli 1,11 gram. Mod. 5. — Kod istoga.
- 7. — .. 1,08 5. — U biogr. muzeju iz Kosova.
- 8. — .. 1,0 5. — Isto.

9. — Isto kao br. 5, nego u predku doli uz nožice stolice izvana nema troje piknje.

Matica u car. muzeju, kabinetu u Beče. Teli 1,21 gram. Mod. 4%. Ovome su slični sliedeci novci:

- 10. — Teli 1,05 gram. Mod. 5. — U biogr. muzeju iz Kosova.
- 11. — .. 0,73 5. — Isto.
- 12. — .. 1,31 4%. — Isto. U Dra. Eggera u Beče.

13. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju mesto tri ima četiri zvezdice, jedna pod drugom; nad stolicom nema trojega okrugliča, a petorepa zvezdica vidi se u stolici levo; u zadku pako napis ovako: **БЪ ХА:** — **БА БАГ** — **БОВРНИ** — **БРА БА** — **БАНИ**.

Matica u biogradskom muzeju odgrij. Teli 1,03 gram. Mod. 4%. Prebašen doli desno u stolici. — U istom zavodu ovome sličan:

- 14. — Teli 1,22 gram. Mod. 4%. — Nosí ušnicu.

15. — Isto kao br. 13, nego napis u zadku u šest redaka: **БЪ ХА:** — **БА БАГ** — **БОВРНИ** — **БРА БА** — **БАНИ** — **НВ.**

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,18 gram. Mod. 4%. Prebašen doli lijevo u stolici.

16. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknijastom osienkom oko glave, stojeci. Za njegovima nogama nizka prosta stolica, a do njega u polju sa svake strane četiri ertica, jedan pod drugim.

Zadak. — Sve napis u pet redaka ovako: **Бъ Ха:** — **БА БАГ** — **БОВРНИ** (ИИ u slogu) — **БРА БА** — **БАНИ**; nego napis dosta nepravilno izobražen i razporedjen.

Matica kod učen. društva u Biogradu. Teli 1,03 gram. Mod. 4%. Prebašen desno do osienke. **Vidi tab. X. br. 25.**

b. Napis u predku i u zadku.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci, jedva piknijastom osienkom oko glave, do koje I^U—⁺I^U, desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsh; za nogama nizka stolica sa tri piknje na trokut na uglovih a jednom u nutri sa svake strane. Uz okrajni niz od ertica teče napis, počinj gori desno CVGT C—7 CVGT, t. j. *sret sabao sret!* Slova valjda pomiješana iz latinske i srbske azbuke.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **БАГО :** — **БЪРНИ** (ИИ u slogu) — **БРА БА** — **БАНИ**.⁷ (ИИ u slogu); te piknja nad i pod napisom.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teli 0,895 gram. Mod. 3%. Prebašen lijevo do osienke spasitelja i urezan. **Vidi tab. X. br. 26.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osienke IC—XC, u osienki krstu nema traga, a u stolici po jedan okruglič sa svake strane; u zadku pako napis počima sa četiri piknje na krst.

Safatik Glas. VI. 199. Tab. II. br. 10. po matici u S. I. Verkovića. Mod. skoro 4.

VRSTA IV.

Kralj jaši. — Šlem.

1. *Predak.* — Vladar punolik, pod zatvorenom krunom, jaši desno; u desnici mu žezlo sa krstićem na vrhu u četverokutu (ovo je slabo izraženo, te mogao bi biti lasno dvostruki krst kao pod br. 2); pod glavom konja tri piknje na trokut, a pod trbuhom šest piknja na okolo sedme srednje na način ruže. U polju do vladara **КР** — **А.**

Zadak. — Doli šlem desno okrenut, nad njim zastavica četverokutna s oblučenim stranama i s trodostnim evetičkom na uglovih; nad zastavicom o sebi stoji okrug, u kom osmorepa zvezda; što se pako nad zvezdom nalazi, jedu li perjanica ili glava, to se nedaje razaznati, jer je novac s ove strane nepodrano izražen. Sva ova slika od polovice šlema do nad zvezdom stoji u užjem ravnom okružu, izvan kojeg teče naoko uz okrajni niz od ertica, počinj gori desno, sliedeci napis: **БРАМЧ** — **А САК** — **А.**

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,12 gram. Mod. 4. **Izdat Safatik Glas. VII. 215. Tab. VI. 38.**

Njeki misle, da se ovi novci imaju pripisali Jeleni Uroš I kralja srpskoga, koja je u Zetiji posle smrti mula samostalno vladala. Safatik pako drži (Glas. VII. 215), da pripadaju Jeleni suprugi cara Stjepana Dušana, a da jih je kralja po smrti mula, kada je rabila slabost svoga sina cara Uroša, da se uvršti i svoju vlast umnici. — O Jeleni Uroši I nemože nikako biti govora, pošto ovakav lik na srpskih novcima dolazi stariji na novčićima Dušanovim, a opet jih od onoga doba i njihova telina odločno određuju. Ovi pako novci nemogu biti ni odvoje Dušanove, jer se ona tada caricom a ne kraljicom nazivala, te kao carica dolazi veći i na novčićima Dušanovih. S druge strane oni se sasvim slaku u liku na novci, koje smo uvrstili gori među one cara Uroša (V. B. Vrsta II. d. str. 147). Te slike su ondje pod imenom kralja vlastice kralj Vukana, kao što mi držimo.

⁷ O ovom paritetu piše Safatik Glas. VI. 199. ovako: «Ovo kraljevstvo ima mnogi čudnički nadzivice sa slovima latinskim, koji se nizko ne mogu прочitati; a malo kašnje prizadeće: da može to napisiti u nekakvoj stranici knjigu pisati, na primer: latinski ili napredno-slavenski? ali da je samo nekakvoj matično iznajlčenij latinski nadnisić, onda kamo išči fiksnu obraznicu, po kojoj je ovo rađeno, to jest, podobnog novčića sa pravilnošću latinskim nadnisićem. — Ovaj novac stavljen je po običaju latinskom. Već Konstantin VI. postavi na novčiću na krstu NIKA, a zatim hristus, basileus, hristus rex regum, kyrie, itd. (V. Sabatier).

ove novce nemajuško ikemu drugomu dopitati, nego samu Vukšinu i njegove ženi Jeleni. Ovoj imamo spomenu u povetji Vukšinovoj od 5 travnja 1370., kojom je Dubrovčanom potvrdio sve povjete dane jmu od cara Dušana: **ИМ ПРАВИНОМУ КУРУ ВАКШИНОВА** (Mikl. 279), i u jednom starom napisu, u kom se vidi, da je hram spomenika Andrije sagradjen bio pomoću Andrijeva sina Vukšinova i kraljice **Сасе** (V. Glas. VIII. 141).

2. — Isto kao br. 1., nego u predku nad ulomei napisu znak skratice, na vrhu kozla dvostruki krst, a iz prsih konja kao da slazi grančen; u zadku pak nad

zriedom vidi se jasno glava, a napis je podpuno sačuvan, nego na početku nema piknje: **КРАЛНЧ — А САСА**.

Po slike g. Dra. Šafrača iz matice u g. S. I. Verkovića. Teli 0,16 gr. M. 4%. Probničen goti desno do kraljeve glave. **Vidi tab. X. br. 27.**

3. — Veoma priličan br. 2., nego lik slabije izražen.

Matica u vojvode Montesovo u Beču. Teli 1,06 gram. Mod. 4%. Probničen goti lijevo do kraljeve krese.

MARKO VUKAŠINOVIC

nazvan Kraljević.

Da je Marko nazvan Kraljević bio upravo sin kralja Vukašina, to nam svečano svjedoči sam Vukašin u gori pomenutoj povjeti od 5 travnja 1370., kojom potvrdi Dubrovčanom slobode, koje su u Srbiji davno učivali (Mikl. 180), a i mnogi drugi stari spomenici. Po Orbiniu Marko imao je za ženu kćer grčkoga velikaša Hlapene imenom Jelenu, nego ju radi neviere odusti (V. Da Fresser 230)*.

Do danas nije se našla nijedna Markova povjet; a da je nosio kraljevski naslov, i njekim dijelom srbske zemlje vladao, kažu stari spomenici, i to potvrđuju njegovi novci. U napisu ohridskom od 3. listopada 1370. vidi se o njezkom Rankoviću: **СВОДНИК КРАЛУ Марку** (Mikl. 181), a to bi kazalo, da mu je još otac kraljevski naslov podio. Imamo drugi napis, nadjen u zarezvskom manastiru blizu Prilipa, u kom se priopćava, da se je taj manastir dobro uzdržavao za cara Dušana i Uroša, te i kada **ПРЕД ГОСПОДСТВО СВЕДОМ ЧЕМСИМ БАЛКОНСКИМ КРАЛЮ ВАКШИНОВУ И СЫНУ ЖЕГО КРАЛЮ Марко** (Mikl. 182). Marko se nalazi izobražen u crkvi sv. arhangela Mihaila u Prilipu sa krunom na glavi, žezlom u ruci a napisom kod glave ponješto izkvarenim na **СВЕДОВАНЫМ КРАЛЮ Марко**. U napisu manastira sv. Andrije apostola bilježi se: **Св. Саса, крепость (град) Марко Красентија** (Glas. VIII. 143). Na koncu povjetje Dušanove, koju g. 1351 izruči Kotoranom u Pristini među prisutnimi velikaši stoji i **УСОВИЋ И КОСЛОДИ Марко**, a sva je prilika, da je to bio Marko Vukšinov, pošto je već tada njegov otac u dvoru sve pouzdanje Dušanovo učinio.

Po smrti oca Marko bi priznat za kralja u zemljah otčevih i stričevih*. Malo kašnje morao se boriti sa knezom Lazarom, koga Marko nehtje nikako priznati za srpskoga vladara. Lazar, čim se g. 1377 ovieća u Prizrenu srpskom krunom, udari na Marka i prisili ga nabjeg, a zemlje si nje-

* Dne 8 travnja 1370. papa napisu list Trdku bana bosanskemu, ksko je dočeo, da on kapi dati za ženu filio magnifici viri regis Boerie scismatice kicer Tigrara, sina Patria ducis Dalmatiae et Chroatiae, dnuš mu od roditelja na odgojenje i da ju puko vlaže; te ga mali, da se toga okani. Isto tako Jelisavi Trdkoj vojvodi, ugari-hrvatskom kraljicom (Theiner Hung. II. 57).

[†] Izvori dubrovački kažu drugačije. U naputku poslaniku dubrovačkim na Sandalju (vel. 1425) priopćava se ovako: *Io re Volchesino de Schirotowa, quando sconfitto da li Turchi et disperso da la Signoria lui et li suoi, et per lo mondo andando li figliuoli a remengho in grandissima et extrema povertà, se trovando soverzion de alguna persona, se redussero a Ragusa, et li zentilhomensi gli ricever de bona voglia, et rende loro certo deposito, et qual haves deposito et padre loro al tempo del suo bon stato, del qual deposito et col ajuto et favore de Ragusa se ne redussero et trouarow pane in Ungaria* (Pucić L. Printjet. str. 30).

gove prisvoji. Marko hode k Muratu s molbom, da mu pomoći pruži, no svi mu naporu zabavaju do kobnoga dogodjaja na Kosovu (1389). Po Tronošeu braća Marko i Andrija dopratiše Turke na Kosovo. Njeki kažu, da jim ona turska pobjeda povrati sve otčeve zemlje uz godišnji danak. Po Du Fresnu pak Marko primi samo od Turčina kao vassal Kastoriju, Lokridu i Argolidu u Peloponesu. Morao je dakle slijediti turske čete u bojevih, te g. 1394., kadno Mirea vojvoda vlaški razbi vojsku Pajazitova u velikoj bitki kod Rovina, padne i Marko (V. Šaf. Ijet. 74. Glas. XI. 149 itd.).

Kako si je mogao ovakav Marko zadobiti onako sjajan lovovrvenac u narodnoj pjesmi, to je tajna, kojoj samo traga u zalostnom stanju, u kom se onda Srbija nalazila.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi — Sve napis.

1. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ИГ—ХГ**, a u priestolu pod lijevim laktom spasitelja dolje okruglo.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **Бх ХМ* — ЕА КМОК — ЂРНН КР — АДЬ ЈА — ТКО.**

Po matici u preuz. g. h-k. Strossmayera od Verkovića. Teli 1,165 gram. Mod. 4%. Probničen desno do osjenke spasiteljere. **Vidi tab. XI. br. 1.**

K ovomu pridodajemo sledeća dva novca, koja su istinsko dvojni, ali se u mnogom slaku s novim Vukšinom i Markotinim, te je vjerojatno, da su Markoti.

2. **Predak.** — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na priestolu.

Zadak. — Sve napis u pet redaka razitim prugom razlučenih. Napis je veoma pogriješno izražen a gdje kuda izgledan: **ХВИ — // / ЕА Р — ОЕВРНН (ИИ u sloganu) — КРМН ИР** (valjda ИР u sloganu, Marko) — **..**. Prva dva redka vjerojatno su ovako: **Бх ХА — ЕА КМ.**

Matica u biogradskom muzeju, nadjena u Prilipu, gdje je Marko Kraljević vladao. Teli 0,76 gram. Mod. 3%. Probničen dolje u priestolu desno. **Vidi tab. XI. br. 2.**

3. — Isto kao br. 2., nego u predku do osjenke vidi se **ИГ—ХГ**; u zadku pak i ovdje su prva dva redka veoma izgledana.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,17 gram. Mod. 3%. Isto Šafrač Glas. VI. 200. Tab. II. br. 12.

VRSTA II.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci, piknastom osjenkom oko glave, do koje **G** — **XG**; do lievoga rama spasitelja kosi krstic **x**; desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu pri psih; u polju desno i levo spasitelja po tri petorepe zvezdlice, jedna pod drugom; za nogama spasitelja nizka stolica sa trošinatim evjetkom na uglovi, a u njoj po jedna petorepa zvezdica sa svake strane.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **Би ХА*** — **БИ БА** — **БИ БО** — **БИРИН КР** — **АМ ЛИХ** — **РКО**.

Matija u biogradskom muzeju od Verkovića, koji ga nalaže u Pirovom. Teži 0.97 gram. Mod. 4. Izdat je Safatnik Glas. VII. 217. Tab. IV. 22. **Vidi tab. XI. br. 3.**

S ovim Markomu i s onim njegova otac Vukasin služi se po nečijim slike:

2. — Isto kao br. 1. nego u predku do osjenke **IO** — **TC**, a u zadku napis: **+ БАГО** — **БИРИН (ИИ u slogan)** — **КРАЛ Н.** Pod napisom krvudljasta pruga.

Po slike Safatnikovoj iz matice kod Verkovića. Mod. 3%. **Vidi tab. XI. br. 4.**

3. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci, piknastom osjenkom oko glave, do koje **IC** — **TC**, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na psih; do lievoga rama u polju tri pikne na trokut položene, za nogama nizka jednostavna stolica, u kojoj su svake strane po jedna šesterepe zvezdlice. Naokolo uz rub malema pismena nerazumliva.

Zadak. — Napis u tri redka razitim ertom razstavljen: **+ Б ЕМГО** — **БИРИН за** — **БИРИН ЛИ** (uzlje kralj Marko). Ona dva **я** kao da su dopunjajući znakovi.

Matija u zem. muzeju u Zagrebu od Verkovića. Teži 1.07 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XI. br. 5.**

4. — Isto kao br. 3. nego u predku nema troje pikne do lievoga rama spasitelja, a stvari su drugako ponamještene.

Safatnik Glas. VI. str. 204. Tab. II. br. 11. po matici u Verković. Mod. 4.

ANDRIJAŠ VUKAŠINOVIC.

Vukasin u povetli Dubrovčanom podijeljenoj gledi njihovih starih pravica u Srbiji spominje i Andrijaša kao sina od žene mu Jelene (Mikk. 180). U mornu manastira arhonta Andrije kaže se kako, da je sagradjen bio rođenost **УРИСТОВОВСКИХ** radi božića **ЗДРАСИНА**, **СИКА**, **ФОТОРО**, **САМОДРЖАЦ**, **КРАЉ**, **БІЛКИЧИНА** и **КРАЈИЧЕ** **СЛІС** . . . **ЗЕТО**, **ЗЕНО**. (Glas. VIII. 111).

Njegov naslov kralja na deli opisanih naredih mogao bi se tisu samo upravdati, ako se uzme, da su i njemu kao što i bratu mu Marku Turci god. 1389. dopitali na dar za izkazane june usluge jedan dio predloživene srpske zemlje uz godišnji danak, te da si je on u toj oblasti nadjeno kraljevski naslov.

U ostalom zatekao ga je isti udes kao i brata mu Marka kod Rovima; te i o njegovu tobolj junačtu priča narodna pjesma već davna (V. junačke pjesme u Hektorovićem Risanju).

VRSTA JEDINA.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci, piknastom osjenkom oko glave, do koje liero vidi se samo **G** a desno ništa; desno i levo spasitelja po tri zvezdlice valjda osmorepe, jedna pod drugom malko obluženo poređeno; desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu pri psih; na nogama spasitelja nizka stolica, u kojoj na svakoj strani po jedna pikna.

Zadak. — Sve napis u četiri redaka: **Би Го** — **БИРИН (ИИ u slogan)** — **МИ (МИ u slogan)** **ДРС** — **Б АИИ (МИ u slogan)** **Г.**

Matija u biogradsk. muzeju. Teži 0.62 gram. Mod. 3%. Probašen desno do spasitelja. **Vidi tab. XI. br. 6.**

2. — Isto kao br. 1. nego u predku pod desnicom spasitelja prikazuju se dva okrugla, jedan pod drugim; a u zadku zadnji redak napis razstavljen izražen **АИИ**.

Safatnik Glas. VI. str. 204. Tab. III. br. 19 po matici u g. 8. I. Verković, nepravno. Mod. skoro 4.

3. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci, piknastom osjenkom oko glave, do koje se vidi samo lieto **IO**; desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na psih. Do spasitelja u polju po tri petorepe zvezdlice sa svake strane jedna pod drugom, a za nogama nizka stolica.

Zadak. — Sve napis u pet redaka, nego pismena prvega redka pomjana su: **БИ** — **+ АИГО** — **БИРИН** — **БИРИН** — **АИИ** — Dielomice obratno a dielomice pogriješno izraženo; te vjerojatno: **у бога христа благочињни краљ Andrijaj.**

Matija u biogr. muzeju. Teži 0.615 gram. Mod. 3%. **Vidi tab. XI. br. 7.**

4. — Isto kao br. 3. nego u predku do osjenke **IO** — **ХО**, a u stolici po jedna petorepa zvezdica na svakoj strani; u zadku pako u drugom redku napis **Б** nepravno, treći redak svršuje sa **И** (u slogan sa **И**) mjesto **О**, a peti redak **ИИ** (ИИ ili **ИИ** u slogan).

Po slike Safatnikovoj iz matice kod Verkovića. Mod. 4. **Vidi tab. XI. br. 8.**

LAZAR.

Nadaci: ИОСИЈИС СМОДРДЖЕНЦИ ИСКО СРЂЕСКИХ ЧСЛАКИ ГОСПОДИНА КНСТЛ. ЛАЗАРЯ . . . ИОСИЈИС СМОДРДЖЕНЦИ ГОСПОДИНА КНСТЛ.

Лазар (26. svibnja 1379., u Peći. — Mikk. 212).

Лазар је кнегијерски кнез Лазар смодрдженци иско срђеских чслака (1. kolovoza 1381. — Mikk. 204).

Лазар је христо кнез смодрдженци кнез Лазар (1381. — Mikk. 196).

Posle poraza kod Marice i smrti Vukasinove (1371) nastala u srpskoj zemlji još veći metek nego li za smrti cara Uroša. Oni, koji su se svetrajno Vukasinu opirali, sada se sve bolje u vlasti utvrdili; njegovi privrženici, sada bez glave, stave se samostalno upravljati; njekoji pak nepoznajući se u svoje sile, sklone se pod tursku zaštitu. Najmoćniji i najugledniji medju prvimi bjaše tada Lazar knez podunavskih strana i s toga, što je medju plemstvom imao mnogo rodbine. Poglavitni Lazarov pristaša bio je njegov zet Vuk Branković u Pristini. On dakle, sabrav oko sebe svoje rođake i privrženike, stavi se odlučno na to, da u svoje ruke sakupi što više dielova jedne razkomadane države. Njeki mu se s bojazni pokorili, druge je morao silom na to primorati kao što Nikola Altomanovića nuličkoga župana. Videći se napokon u posledu veće česti srpske države, g. 1377 u Prizrenu privolom svećenstva i sabora za to sakupljeno stavi si na svoju glavu srpsku krunu, poziva se samodržeem srpske i podunavskе zemlje, i dade se pomazati nadbiskupom Jefremom na priestol (V. Gl. IX. 248).

Posle okrunjenja prva bjaše Lazarova brigada, da povrati sve više mir u zemlji i državnim zakonom vrijednost pribavi, te da i ukroti one, koji su se jošte ustručavali priznati njegovu vlast. Tjem dodje red i na sinove Vukasinov - Marka i Andrijaša, koje na skoro nadvlada i zatjera iz zemlje, a oni se sklone pod zaštitu tursku. Imao si Lazar takmica u Tvrđku bosanskoga bana, koji na temelju neke rodbinske sveze sa nemanićevom kućom nastojao, da si prisvoji što više moguće srpske zemlje, i da se tako ojačan pripravi na borbu s Turci, koji su se i njemu na blizu grozili. Tvrđku podje za rukom predobiti skoro cijelo srpsko primorje do Zente, te se g. 1376 proglaši bosanskim i srbskim kraljem. Lazar na tom pusti ga u miru, da treći razdor u zemlji ne sije, a valjda i zato, da domaćom borbom ne trga ni svoje ni Tvrđkove sile, te Turčinu pruži način, da si lašnje i bez otpora sve uzme. Ugre po smrti kralja Ljudevita zatjera iz Mače i iz drugih srpskih strana, a da neklepe više za Biogradom, dade ovu tvrdjavu srušiti. S Dubrovčanima je prijateljski občio i njihove im povelje potvrdio. Smirivši srpsku crkvu s carigradskim patrijarhom, nije si študio truda i za korist crkvenih stvari, te je crkve i manastire punom rukom obdarivao i dizao.

Medutim g. 1381 počnu Tureći snažnije provaljivati u srpsko prediele, te jednom budu razbijeni na Dubravici. Kašnje udare na Bugarsku, i prisile cara Šismana na danak i vojničku pomoć. Iz Bugarske na novo svrnu iznenada u srpske zemlje, i predobiju Niš (1386), i nespravna Lazara nagnaju, da jim se na danak obvezte. Sada se osvjeđoci Lazar, da mu je slaba snaga proti toliku dušmanu, čega radi stupi u savez sa Šismanom (1387), i tako jim podje za rukom kod Plečnika blizu Krušumla u staroj Srbiji Murata pobediti (Sof. Ijet. 74 itd.). Zatim Lazar, da osuđeti osvetu Muratovu, pozva u kolo Tvrđku bosanskoga i Ugre; ali ga na tu vlast preteče Murat. Najprije prisili Šismanu, da se saveza odreće, zatim skupivši sve svoje sile g. 1389 provali u Srbiju. Lazar, obavješten o pripremi, te i o skrenom napadu, od svuda si uzbrati pomoć, te se sa svojom vojskom primakne na Kosovo. Jedini Tvrđko mu je obreće, nego zakašni. Dne 15 lipnja rieši se končano sudbina već kroz domaće borbe izhrvane Srbije. Izdajom Vuka Brankovića, koji se za prvoga okršaja sa svojom četom ukloni, Srbi, s pravodobitnicima, napokon budu do noge porakeni. Lazar pada od klete krvnike ruke u Muratoru satoru, a Murat tu isto od plemenite ruke Obilićeve (V. Ogled. I. 187).

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Knez sjedi.

a. Napis u zadku na dva redka razpoložen.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC**—**FC**.

Zadak. — Knez punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj bogatoj dolami sjedi na odveć nizkoj stolici bez nasiona, ukrasenoj sa tri piknje na trokut položene na uglovima. Samo nabori dolame kažu, da sjedi, pošto drugčije moglo bi se činiti, da stoji. Ruke mu na skutu, nego u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu ovako **X**. U polju do kneza u dva redka razito sledi napis: **KIĆ**—**ZB**, a upravno pod ovim **MA**—**ZPB**.

Safatik Glas. VI. str. 202. Tab. II. br. 16 po matici u g. 8. I. Verkevića. Mod. 4%.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IC**—**FC**, a do priestola u polju samo desno **G**.

Matica u vežade Montenuovo u Beču. Teži 0.94 gram. Mod. 4. Probala se do osjenke spasitelja — Osimu su slični slijedeći:

3. — Teži 1.12 gram. Mod. 4%. — U biogr. muzeju. Do osjenke **IC**—**FC**.

4. — ..	1.02	4. — Isto, tragovi dvoriška. Probala.
5. — ..	1.04	4% — Isto, nego iz Kosova.
6. — ..	0.82	4. — Isto.
7. — ..	0.88	4% — Isto, nego na lezu IC i FC .
8. — ..	1.12	4% — U zem. muzeju u Zagrebu.
9. — ..	0.91	4% — U biogr. muzeju iz Kosova.
10. — ..	1.04	4% — Isto.
11. — ..	1.05	4% — Isto.

12. — Isto kao br. 2, nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu piknja; u zadku napis razno podijeljen: **KIĆ**—**ZB**, a pod ovim **MA**—**ZPB**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teži 0.87 gram. Mod. 4%. — U istom razdoru iz Kosova slijedeći ovome slični novci:

13. — Teži 1.08 gram. Mod. 4%.	isti.		
14. — ..	1.05		
15. — ..	1.02		
16. — ..	1.08	..	4% — Pod laktom spasitelja trepka.

17. — .. 1.15 .. 4% — U napisu zadka **MA**—**ZPB**.
18. — .. 1.11 .. 4% — U vež. Montenuovo u Beču.

Pod laktom spasitelja stoji krstić. Probala nad glavom.

19. — Isto kao br. 12, nego u predku do osjenke **IC**—**FC**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1.07 gram. Mod. jedva preko 4. Safatik Glas. III. str. 236 kaže o ovom novcu, da je na nabiču istoga do kneza kralja „nadpis sasvim nejasan“: **KRALJ MA**—**ZPB** — Kralj Lazar, te da ga ima i g. Jukić franciskanski redovnik u Bosni. Nego riječ **KRALJ** nema, niti je može biti, pošto Lazar nije nikada i nigdje kraljevski naslov rabiо.

20. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **IC**—**FC**, a samo desno u polju do priestola **G1**.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1.165 gram. Mod. 4. U biogr. muzeju iz Kosova slijedeći ovomu slični novci:

21. — Teži 1.0 gram. Mod. 4.	4.
22. — .. 0.80 ..	4.
23. — .. 0.88 ..	4.
24. — .. 1.14 ..	4.
25. — .. 1.05 ..	4.
26. — .. 1.10 ..	4%.
27. — .. 1.04 ..	isti.
28. — .. 1.17 ..	4.
29. — .. 1.07 ..	4.
30. — .. 0.99 ..	preko 4.
31. — .. 0.95 ..	5.

32. — Isto kao br. 20, nego su stvari sasvim drugako ponamješene, a u zadku pod nogama kneza petorepa zvezdica.

Matica u biograds. muzeju odprije. Teži 0,99 gram. Mod. skoro 4. Probajen dol do desne noge. **Vidi tab. XL. br. 9.**

33. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **KI— $\ddot{\text{G}}$** , do priestola u polju lievo dve petorepe zvezdice jedna pod drugom, a gori na uglovih priestola i siedala po tri okruglica spojena na trokut; u zadku pako na uglovih stolice isto onako tri okruglica, a medju nogama petorepa zvezdica.

Matica u biograds. muzeju odprije. Teži 0,98 gr. Mod. 4. Probajen na lijevu spasitelja. **Vidi tab. XL. br. 10.** — Ovomu su slični:

34. — Teži 0,98 gram. Mod. 4. — U biograds. muzeju iz Kosova.
 35. — 1,08 — 4. — Kod sv. drustva u Biogradu.
 36. — 1,0 — 4. — Kod istoga. Probajen desno.
 37. — 1,06 — 4. — U vejr. Montenuovo u Beču.
 38. — 1,14 — 4. — U car. num. kabinetu u Beču.
 39. — 1,13 — 4. — U istom c. num. kabinetu, te
 isto probajena gori desno do osjenke. U ovom slovu P osobita je lika,
 te \leftrightarrow neprekrišen.

40. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **KI— $\ddot{\text{G}}$** , do priestola u polju **I— $\ddot{\text{G}}$** , a pod lievim laktom spasitelja u priestolu krstić; u zadku pako stolica je povisoka, te se jasno vidi, da knez sjedi, na uglovih stolice nema ukrasa, napis: **KH— $\ddot{\text{Z}}\ddot{\text{b}}$** , a pod ovim **AA— $\ddot{\text{Z}}\ddot{\text{b}}$** .

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,315 gram. Mod. 4. Probajen nad osjenkom spasitelja.

41. — Isto kao br. 40, nego u zadku stolica desno nižja nego lijevo, na ujezinim uglovi tropiknja, a drugi redak napisa **AA— $\ddot{\text{Z}}\ddot{\text{b}}$** .

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teži 0,98 gram. Mod. 4.

42. — Isto kao br. 40, nego u predku pod laktom spasitelja nebi imao krstić.

Po sliki Šafarikovej iz matice kod Verkovića. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

43. — Isto kao br. 40, nego u predku ono **I** nosi nad sobom kao piknju.

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,11 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

44. — Isto kao br. 40, nego u zadku na uglovih stolice po tri piknje na trokut, a prvi redak napisu **KH— $\ddot{\text{Z}}\ddot{\text{b}}$** .

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,89 gram. Mod. 4.

45. — Isto kao br. 40, nego u predku lievo u polju do priestola **I**, a u zadku prvi redak napisu **KH— $\ddot{\text{Z}}\ddot{\text{b}}$** (**KH** u sloganu).

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,97 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

46. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **KI— $\ddot{\text{G}}$** , do priestola u polju **H— $\ddot{\text{G}}$** , a pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknje na trokut; u zadku pako napis: **KH— $\ddot{\text{Z}}\ddot{\text{b}}$** a pod ovim **AA— $\ddot{\text{Z}}\ddot{\text{b}}$** .

Matica u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 0,97 gram. Mod. 3.

47. — Isto kao br. 1, nego u predku u napisu do osjenke ono **A** zatvoreno, a do priestola u polju **V— $\ddot{\text{G}}$** ; u zadku pako znak skratice \leftrightarrow neprekrišten.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,105 gr. Mod. preko 4. Probajen na lijevoj nogi spasitelja. — Ovomu su slični:

48. — Teži 1,21 gram. Mod. preko 4. — Kod istoga. Probajen na priestolu.

49. — 1,16 — 4. — Kod istoga. Probajen u osjenki.
 50. — 1,09 — 4 $\frac{1}{2}$. — Kod Schottena u Beču.
 51. — 1,06 — 4. — U biograds. muzeju iz Kosova.

52. — Teži 0,93 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. — U biograds. muzeju iz Kosova.
 53. — 1,02 — isti. — Isto.
 54. — 1,08 — 4 $\frac{1}{2}$. — isti.
 55. — 1,03 — 4 $\frac{1}{2}$. — isti.
 56. — 0,99 — 4 $\frac{1}{2}$. — isti.
 57. — 1,08 — 4 $\frac{1}{2}$. — isti. — Prvi redak napis u zadku **KH— $\ddot{\text{Z}}\ddot{\text{b}}$** .

Osim su slični, nego u predku ono **V** lievo u polju određeno:

58. — Teži 1,25 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. — U vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,26 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Probajen u osjenki lievo.

59. — Teži 1,14 gram. Mod. 4. — Kod istog. Probajen gori desno.

60. — 1,06 — 4. — Kod istoga. Isto.

61. — 1,15 — 4 $\frac{1}{2}$. — Kod sv. druk. u Biogradu.

62. — 1,21 — 4. — U biograds. muzeju odprije.

Probajen,

63. — 1,21 — 4. — U biograds. muzeju iz Kosova.

64. — 1,06 — 4. — Isto.

65. — 0,97 — 4 $\frac{1}{2}$. — isti.

66. — 0,95 — isti. — isti.

67. — 1,18 — 4. — isti.

68. — 1,03 — 4 $\frac{1}{2}$. — isti.

69. — Isto kao br. 47, nego u predku do osjenke **KC— $\ddot{\text{C}}$** , a u zadku krstić na žezlu upravno položen.

Schweitzer Decada V. 71. Tab. II. br. 18. Teži 1,16 gr. Mod. 4. Pošto je i napis pogriješno i nepotpuno izražen, virojatno, da i označene razlike nisu.

70. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **KI— $\ddot{\text{G}}$** , a do priestola u polju **M— $\ddot{\text{G}}$** .

Matica u S. Ljubiću. Teži 1,17 gram. Mod. 4. U zadku vidi se tragovi dvostruka satiska. Ovomu je sličan:

71. — Teži 1,205 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. — U v. Montenuovo. Probajen.

72. — Isto kao br. 70, nego u zadku pod žezlovim krstićem piknja, a stvari se razno kreću.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,98 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XL. br. 11.** — U istom zavodu iz Kosova ovomu su slični:

73. — Teži 1,0 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

74. — 0,89 — 4 $\frac{1}{2}$.

75. — 1,07 — 4.

76. — 1,07 — 4 $\frac{1}{2}$.

77. — 1,12 — isti.

b. Napis u zadku teče naokolo uz rub.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, pikujastom osjenkom oko glave, do koje **KI— $\ddot{\text{G}}$** .

Zadak. — Knez punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, siedi; ruke mu u sketu, ali u desnici drži žezlo, s krstićem na vrhu; do njega sa svake strane po jedna stolica bez naslona, a nad njom tri piknje na trokut. Napis teče naokolo, počam dolje lievo: **KHCZB—AZAPB**.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,25 gram. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke **KC— $\ddot{\text{C}}$** , a u zadku nema piknje na koncu napisu.

Šafarik Glas. VI. str. 201. Tab. II. br. 13 po matici kod S. I. Verkovića. Mod. 4.

3. — Isto kao br. 1, nego u zadku piknja nad carovom krunom, a nema piknje na koncu napisu.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1,16 gram. Mod. 4. Probajen desno do osjenke spasitelja. **Vidi tab. XL. br. 12.**

4. — Isto kao br. 1, nego u predku do osjenke nema napisu, a u zadku stolica upravno izražena, te napis obratno, počam gori desno: **KHZB—AZB**.

Po sliki Šafarikovej iz matice kod sv. kneza srpskoga Milana. Teži 0,98 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

VRSTA IV.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci, ravnom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**; desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava kujigu na prsib. Do spasitelja u polju sa svake strane po jedno **V**, a pod ovim po jedna petorepa zvezdica. Za nogama spasitelja nizka stolica; nad njom sa svake strane po tri okrugliča slobena, u njoj po jedna a do nje u polju po tri piknje na trokut.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **БЕ ХЛР — БА
БМО — ЕВРИНН — КИСЧЬ А — АЗАР.**

Šafaflik Glas. VII. 221. Tab. IV. br. 23. po matici u g. S. I. Verkovića. Teži 1,005 gram. Mod. 4. Po Šafafliku ovakav novac ima i z. Mavrić. *Vidi tab. XI. br. 22.*

2. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci, piknijastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**; u polju desno i levo po tri krstića desno nagnuta, jedan pod drugim osovne položena: pod krstići levo **V**; za nogama spasitelja nizka stolica, nad njom sa svake strane po tri okrugliča skupa sdržana na trokut, a u njoj po jedan okruglič.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **БЕ ХЛР — БА БМО
— ЕВРИНН — КИСЧЬ А — АЗАР.**

Šafaflik Glas. VI. 202. Tab. II. br. 14. po matici u g. S. I. Verkovića. Mod. 4.

3. — Isto kao br. 2, nego u predku lievo u polju samo dva krstića ili zlo izražena cvjetka od kruha; a u napisu zadka zadnje slovo ovako **¶**.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,08 gram. Mod. 4.

VRSTA V.

Spasitelj sjedi. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje **IC—ХД**, a pod lievim laktom u priestolu tri piknje na trokut.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **БЕ ХЛР — БА БМО
ЕВРИНН — КИСЧЬ А — АЗАР.**

Matica u biogradskom muzeju odprije. Teži 0,88 gram. Mod. skoro 4. Prebojen levo u nožni priestol. *Vidi tab. XI. br. 23.* — U istom muzeju iz Kosova ovomu slični novci:

2. — Teži 1,08 gram. Mod. 4½.
3. — 0,70 " " 4. — U parisu zadka **А — АЗАР.**
4. — 0,90 " " 4. — Isto.
5. — 0,88 " " 4. — Isto, te na koncu prvoga redaka u zadku tri piknje na trokut.

6. — Teži 0,95 gram. Mod. 4. — Isto, nego nema piknje na početku prvoga redaka u zadku.

7. — Teži 0,97 gram. Mod. 4. — Isto.
8. — " 0,83 " " 4. — Isto, te piknje na koncu napisu.
9. — " 0,75 " " 4. — Isto, na koncu prvoga redaka **¶**.
10. — " 0,83 " " 4. — Isto, nego u parisu zadaka

А — АЗАР.

11. — Teži 0,83 " " 4½. — Isto, nego u zadku na koncu prvoga redaka dve piknje osobno, a napis svršuje **А — АЗАР.**

12. — Teži 0,88 gram. Mod. 4½. — Napis nema piknje na početku, a svršuje sa **А — АЗАР.**

13. — Teži 0,88 gram. Mod. 4½. — Isto.
14. — " 0,89 " " isti. — "
15. — " 1,14 " " 4. — Isto, te piknje na koncu prvoga redaka.

16. — " 1,17 " " 4. — Isto.
17. — " 1,12 " " 4. — " , te tropiknje na koncu prvoga redaka.

18. — Teži 0,82 " " 4. — Isto, te mesto piknja trebati svietak.

19. — Teži 0,94 " " 4½. — Isto.

20. — Isto kao br. 1, nego u predku desno do priestola u polju **Б**, a u zadku tako napis: **БЕ ХЛР — БА БМО
— ЕВРИНН — КИСЧЬ А — АЗАР.**

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,95 gram. Mod. 4.

21. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju **Н—Б**, u zadku tako napis: **БЕ ХЛР — БА БМО
ЕВРИНН (valjda НН slobeni) — КИСЧЬ — АЗАР.**

Matica u biogradskom muzeju iz Kosova. Teži 1,15 gr. Mod. 4½.

22. — Isto kao br. 21, nego u predku na uglovi siedala nema tropiknje, niti je imao na koncu prvoga redaka u napisu zadaka.

Matica u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 1,08 gram. Mod. 4½.

BAKREN NOVAC KNEZA LAZARA.

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osienkom oko glave, do koje **IC—ХД**, a desno do priestola u polju **Б**.

Zadak. — Knez punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj i širokoj dolami, sjedi na priestolu bez naslona osim tri piknje nad uglovima; ruke mu na krilu, ali u desnici drži žezlo s kozim krstićem na vrhu **Х**. Nad i sa strane krune po jedna piknja. Napis teče naokolo, počinje gori desno: **КИРЧЬ — АЗАР.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,755 gram. Mod. 3½. Prebojen deli desno. Jako posrebrjen. Izdeo Šafaflik Glas. V. str. 214. Tab. I. br. 3 po matici stara u sbirki g. Milana A. Simića u Biogradu, nego zapravo. Spec. na vrem. I. b. br. 5. *Vidi tab. XI. br. 24.*

STJEPAN LAZAREVIĆ.

Nazori: азъ благокорыца монахи Стјепанъ и съ богоодобраннымъ сынови юнны господинъ кнезомъ Стефаномъ въ господиномъ Валкомъ (1389—1405. — Mill. 262).

азъ въ хреста кога благокорыца Стјепанъ изти првчудославскаго и съ сыни Стефанъ кнезъ и Валко смодржихъ и го сподни сръбскихъ дечми и подоуклию (1389—1405. — Mill. 261).

азъ благотворника и хвалобника монахи Стјепанъ и съ богоодобраннымъ усди монхи благотворни кнезомъ Стефанъ и съ славетнимъ кратомъ из Валкомъ (1395, и Norou brdu. — Glas. XXIV. 271).

азъ въ хреста кога благокорыца господинъ сръбски и посади и стражни подинацкихъ кнезъ Стефанъ и съ славетнимъ матерю мокру кнегишину Јелену и съ првчудославскимъ кратомъ съ Валкомъ (1403—5. — Mill. 368).

азъ въ хреста кога благокорыца и сподржави по милости божији десница Стефанъ (2 рт. 1405 и Варда. — Mill. 266).

зъръ към христа боязни гостодинъ сръбски деснотъ Стефанъ (8 юн. 1411, и Лидоној. — Мил. 370).
и дни благочеркаго и христоизбогаго гостодинъ деснотъ Стефанъ и състъ сръбски и подигацки царевичъ
(Нарис од 1412. — Мил. 277).
благочеркаго деснотъ Стефанъ гостодинъ естъ сръбски и подигацки (1405—27. — Мил. 331).
зъръ към христа боязни благочестину къзъ деснотъ Стефанъ и во милости боязни гостодинъ сръбски царевичъ (1405—27. —
Мил. 333).
зъръ деснотъ Стефанъ милости боязни гостодинъ и състъ сръбски и подигацки въсѧю и честъ царските цемели
и косълъкъ иже и поиморю царскоши (Нарис од 1427, и Глори. — Мил. 333).
и христа боязни благочеркаго и царскаго благодарческии Стефанъ деснотъ естъ сръбски и подигацкии стрѣ-
льцы гостодинъ (Нарис редиц г. 1427, и Лидоној. — Мил. 336).

Podrije: + към христа благочеркаго кнезъ Стефанъ (1395, и Нарис брда. — Глори. XXIV. 275).
+ към хнезъ Стефанъ съ братомъ монахъ Възнесъ (У неговъ брдъ Алециевъ. — Мил. 246).
и христа боязни благочеркаго кнезъ Стефанъ, гостодинъ Югасий монахъ (1389—1405 и 1405—1411. — Мил. 262, 335).
и христа боязни благочеркаго гостодинъ кнезъ Стефанъ и братъ иже гостодинъ Възнесъ (1389—1405. — Мил. 264).
милости боязни гостодинъ и състъ сръбски и поиморю и подигацкии стрѣльцы деснотъ Стефанъ (2 ред.
1405, и Ворбъ. — Мил. 269).
+ милости боязни гостодинъ и състъ сръбски и поиморю деснотъ Стефанъ + (1405—27 и 8 юн. 1411. — Мил.
333, 335, 571).
милости боязни гостодинъ Сръбски деснотъ Стефанъ (1405—27. — Мил. 334. Редиц II. 74—82).

Predati: + към христа благочеркаго деснотъ Стефанъ гостодинъ и и състъ сръбски цемели и подигацки (1402—1405, и състъ редиц
— Мил. 264).
+ благочеркаго и христоизбогаго гостодинъ деснотъ Стефанъ — + към христа благочеркаго и христоизбогаго гъвъ към Стефанъ
(2 ред. 1405. — Мил. 269).
+ към христа благочеркаго деснотъ Стефанъ и гдълъ и състъ сръбски цемели и подигацки (8 юн. 1411. — Мил. 571).
и христа боязни благочеркаго и христоизбогаго естъ сръбски и подигацки деснотъ Стефанъ (1405—27. — Мил. 334).

Po smrti Lazara (1389) Milica, njegova udova, pridržala je svoje ruke kormile državne vlasti, valjda kao skrbnica svojih sinova ili po njihovo želji. To nam dokazuju same povelje, u kojih se ona izkazuje kao prva i onda, kada je monahom bila, a kao takova po njezinu smrti (11 stud. 1405) priznava ju i sam vježan sin stariji Stjepan, pošto u povelji, koju 2 pros. 1405 izruči dubrovačkim poslanicima u Borču, veli izrično, da jima potvrđuje **како ишъ есть** **енак законик пријат и врхе господе и цари Стефанъ и в родителама господства ик склада кнеза Лазара, и в сесто војничес господог и царине ик кнеза Србоскии, и в господства ик до днъс** (Мил. 267). Iz tih povelja izlazi još, da je do materine smrti i drugi nije imao Vuk nježku vlast u državi imao; od trećega Lazara nema izromene, valjda se za rana prestavio. Po smrti matere Stjepan sam vlasnik je već 2 pros. 1400 zove *suvodržatnism despotom*.

Milica, da si učuva vlast i zemlje od turskih napada, morala je izmoliti mir od Kajazita Muratova sina i naslednika, koji joj ga dozvoli uz tekke uvjetne, naime da mu plaća godišnji danak i pomaže vojskom u ratovima, i da mu izruči svoju kćer Miljevu za ženu.

Stjepan po njezinoj oženi se sa kćerom Tvrđka bosansko-kralja, o kom se ipak znade, da nije imao zakonitog poroda, a po drugih u gradu Galati sa kćerom Kantakuzina Paleologa imenom Elača, od koje neostavi poroda (Saf. Ijet. 73). Akoprem po gori pomenutom ugovoru obvezan Turčinu, Stjepan g. 1396 pomagao je Sigmundu u bitki kod Nikopolja; ali se umah posle nesreće, da izbjegne osveti, Turčinu pokori. Po smrti svoga strica Vuka Brankovića (1398), komu se valjda osvetiti nije mogao radi kosovske izdaje, namah izagna Stjepan Vukove sinove Gjorgija i Lazara iz zemlje, i prisvoji si njihovu oblast. Oni se uteku Bajazitu na pomoć, ali jim ovaj rad svoje žene Miljeve, Stjepanova sestre, nepogodi.

U ratu s Tamerlanom Stjepan i brat mu Vuk i njegovom četom pritekoše Turčinu u pomoć; ali u bitki na angorskem polju (26—28 srpnja 1402), akoprem se junaci

izkazali, padloši u tatarske ruke, iz kojih se na kratko čudnovato izkorali, i u Carigrad se spasili (Marciana Cod. 1402). Tom prigodom carigradski car podieli Stjepanu naslov i krunu despotu, kojom se g. 1403 vienča na preston.

Za žive matere braća se ljepe gledala, kako nas pričaju i gori pobijedene listine, na kojih su za to doba oba ukupno imenovana i podpisana; ali umah po njezinoj smrti nalazimo Stjepana, gdje sam državom upravlja. Ovo veoma razvrdi Vuka, koji, podvoden od svojih nećaka, sinova Vuka Brankovića, zapita u brata za se dio otčeve zemlje. Stjepan odbaci bratove zahtjeve; a Vuk hode Turčinu, te pomoći njegovom i Brankoviću predobi Rašku (1409). Stjepan bude sada prisiljen uistupiti bratu skoro cijelu staru Srbiju, a valjda i svojim nećakom Brankovićem njihovu otčevinu. U to se dola tri sina Rajazitova borila među sobom za turski preston. Vuk se u toj borbi s prva držao Musa; kašnije mu obrnu pleća, a on ga daše uhvatiti i ubiti. Stjepan je naprvi u toj razpri pristao uz Sulejmana, čega radi Musa poslije bitke kod Smederova, gdje potuče Sigmunda vraćajući se iz Vidina, prodje kroz Stjepanove zemlje, predobi Skoplje, i sve naokolo popljeni. Malo zatim u-ta Muhammed proti Musi, i Stjepanovom pomoruču poslije mu za rukom uhvatiti Musu i pogubiti. Sada despot primi u dar od Turčina kao nagradu za izkazane usluge Rašku i još njezino gradove uz njezi danak. No g. 1416 dočuvi sultan, da Stjepan vodi njezine tajne dogovore proti njemini, jako mu se zagrozi, i ote mu Skoplje. Zatim nastade mir, a Stjepan upotrebi ga na zidanje hramova i manastira i na obilno dijeljenje milostinja; a neimajući od sebe poroda, pozva k sebi Gjorgja Brankovića svoga nećaka, i imenova ga svojim naslednikom¹.

¹ Malo je poznato o odnosima Stjepanovih sa Sigismundom ugarskim, krajnjem za ovo doba. Fejer X. VI. 890 donosi listine Sigismundu od g. 1405, iz koje bi izlazilo, da je Stjepan po svojim posljednjim pripoznao bio vrhovnost ugarskog kralja i prisegao za njegovu vjernost; da je Sigismund sa Stjepanom mala imenovao bio Georgijem (đidum) *VRB plumb Brank velikalem ugarskius*, te joj *candens*

Medjutim svoje dne dokonča Balša III, i s njim iznare obitelji Balšićeva (1421), koja je za dugo Zetom malo ne samostalno upravljala. Sve skoro zemlje njezine, na kojih je Srbija bezdrojno pravo imala, padeše tada u mletačke ruke, nješto silom a nješto po nezakonitih ugovorih. Stjepan, potaknut od Gjorgija Brankovića, od Dubrovčana, a valjda i od Amurata sina Bajazitova od Miljeve svoje sestre, nezakasni zahtjerati od Mletčana one zemlje kao djebove srbske krune. Ovi se opirali, a Stjepan udari na Zetu, i u prvi mah predobi Drivast i Bar. Sličeće g. 1422 Srbi obbole Skadar, no budu potučeni. God. 1423 sadje u Zetu s vojskom Gjorgij Branković, i mnogo jada zada Mletčanom, te jih napokon prisili na mir od 12 kolovoza pri sv. Srgju kod Bojane, obnovljen 22 travnja 1426, i Stjepanom odobren 25 srpnja i. g. u Srebrnici. Po tom ugovoru republika si pridržava Skadar. Olgunji i Kotor s njihovimi kotari i rieku Bojanu, ostalo pako bude Stjepanu (V. Ogled. I. 191—5).

Despot visoki Stjepan Lazarević mnogo je pisao i preveo na srbski jezik (V. Šafarik Pism. Dic. Pisem. Jihos. 62); a njegovo žitje napisao Kostantin filosof ili Kostenecki u prvoj polovici XV stoljeća (V. Glas. XI. 166). Umrije 19 srpnja 1427 u Glavi, te, kako je gori rečeno, nasliđi ga njegov sestrči Gjorgji sin Vuka Brankovića.

VRSTA I.

Glava spasitelja. — Knez stoji.

1. *Predak.* — U uljem piknjastom okrugu spasiteljeva glava na krstu, punolik. Van okruga napis teče naokolo počam nad glavom desno: + IEZ Z GRISTY.

Zadak. — Knez galoglav, punolik, tielom malko lievo okrenutim, stojeci, drži u desnici žezlo valjda krstičem na vrhu. Napis teče naokolo, počam gori desno: GORTÉ Z — TEFAD.

Po sliki Šafarikovej, Mod. 2%, Glava dolazi kašnje i na zvezah Gjorgija Brankovića (V. Vrsta V). **Vidi tab. XII. br. 1.**

Ovomu su sljediću novcu u biogr. muzeju:

2. — Teži 0,38 gr. M. 2%. — Probušen nad glavom spasitelja.
3. — 0,45 " 2%. — Probušen pod glavom.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku s pretiskom glava se izkazuje dvostruka, te se vidi samo GORVOS (GORI) u zadku pako od napis razaznaje se ovo GOMA — OD.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,37 gr. Mod. 2%. Probušen desno van luka.

5. — Isto kao br. 1, nego u zadku do lievoga ramena spasitelja u polju D, a napis: GORTÉ Z — EDVIL.

Po sliki Šafarikovej, Mod. 2%, **Vidi tab. XII. br. 2.**

Ovomu su sljediću novcu u biogr. muzeju:

6. — Teži 0,36 gr. Mod. 2%. — Probušen nad glavom lijevo.
7. — 0,42 " 2%. — Napis u predku polians sa X. Probušen isto kao br. 6.

VRSTA II.

Spasitelj stoji. — Vladar sjedi.

a. *Stjepan kao knez. Napis u zadku:* Conte Stepan.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeci medju dva piknjasta luka, Georgium Wk et voca successus heredes legitime per cum proceratus eiusdem Stephani despoti institutissimus successores et prefecimus in heredes, ako bi Stjepan umro bez odvjetka, izazam njezina mesta u Ugarskoj i Mađaru, što bi se Ugarskoj povratilo; a u slučaju da bi se Gjorgji prestavio bez hajtnika, da Srbija Ugarskoj pripune. Nego ob istinitosti ove povjedje mnogo bi se reći dalo.

desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Van luka na polovicu novea 16—**+**.

Zadak. — Knez galoglav, punolik, sjedi na stolici; u desnici drži žezlo sa krstičem valjda na vrhu. Napis teče naokolo, počam gori desno: GO/T ST — **ГРДИ**

Matica u biogr. muzeju od Verkotića. Teži 0,55 gr. Mod. 2%. Jako urezna. **Vidi tab. XII. br. 3.**

b. *Stjepan kao despot. Napis u zadku:* Gospodin despot Stefan.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stoji medju dva piknjasta luka, piknjastom osienkom oko glave, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih. Luk lievo teče dvostrukim pravcem. Mjesto obilognoga napisa do osienke teče naokolo van luka uz okrajni piknjasti niz, počam gori desno: **ИКОИЧ:** — **ИХТОЧ:** (valjda *иесус христос*).

Zadak. — Despot galoglav, punolik, u dugoj haljini, sjedi na stolici bez naslona, u desnici drži žezlo osobitoga načina, a do lievog ramena kao okruglič. Napis teče naokolo, počam gori desno: ГНЬ ДЕСНО — Т СТЕФАН.

Matica kod čitaonica u Biogradu. Teži 1,30 gr. Mod. 5. **Vidi tab. XII. br. 4.**

VRSTA III.

Spasitelj stoji. — Sve napis.

a. *Napis u zadku:* Stefan.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci medju dva piknjasta luka, ravnom osienkom oko glave, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Na polovicu novea van luka 16—**xc.**

Zadak. — Gori evet od krina **Ф**; evetu desno četiri piknje na krst a lievo tri na trokut; pod ovim napis u dva redka: **СТЕФ — АНЬ.**

Po sliki Šafarikovej iz matice kod Verkotića. Teži 0,52 gr. Mod. 2.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku i desno eveta od krina tri piknje na trokut, a nad i pod drugim redkom napis po jedna piknja.

Po sliki Šafarikovej iz matice kod S. L. Verkotića. Teži 0,38 gr. Mod. 1%. **Vidi tab. XII. br. 5.**

b. *U napisu zadka:* despot Stefan.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci medju dva piknjasta luka, piknjastom osienkom oko glave, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu pri prsih. Van luka na polovicu novea obični napis 16—**xc.**

Zadak. — Sve napis u četiri redka ovako: **БНЬ ХА — БНЬ Д — ССНОТ С — ТСФАН (АН у sloganu).**

Ma iši u matici, stvarki kod čitaonica u Biogradu, koja bi stvarki mnogo pričinile stala u ondječnjem drž. muzeju. Teži 1,20 gr. Mod. 4. **Vidi tab. XII. br. 6.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku do spasitelja jedna pod drugom tri šestorepe zvjezdice na svakoj strani; u zadku pako napis u četiri redka: **БНЬ Х (ovo X dvakrat prekrsteno) А — БНЬ Д ССН — ОТ СТБ — ФАНЬ.**

Šafarik Glas. V. str. 215. Tab. I. br. 4. po matici u g. Šejpara Šefansrića u Biogradu. Teži 1,10 gr. Mod. skoro 5. **Vidi tab. XII. br. 7.**

4. — Isto kao br. 1. nego u predku spasitelj lievicom pridržava knjigu pri prsih; u zadku pako veliki krst preko cijelog novea, a u njegova četiri ugla napis: **Δ — Ε — ΣΠ — ΟΤ.**

Safarik Glas. VI. 203. Tab. III. br. 18, po matici u g. S. I. Verković. Mod. 4. **Vidi tab. XII. br. 13.**

5. — Isto kao br. 1. nego u predku mjesto napisu u polju ima po jednu šestorepu zvezdici, a do spasitelja podijeljeno **I — C**; u zadku pako sve napis u dva redka **ΔΦ — Τ** (*despot*), nad prvim redkom po sredini šestorepa zvezda; isto tako **T** stoji medju dvije šestorepe zvezde, a svaka zvezda stoji medju dva trokuta od tri piknje sastavljena. **Δ** je od **Φ** razstavljen evjetom od krina.

Matica u Verkoviću. Teži 0,90 gram. Mod. 4. Prekosi na luku.

6. — Isto kao br. 5. nego stvari se sasvim drugako kreću, a u zadku medju **Δ** i **Φ** mjesto žilja pomanje **Φ** malko uglasto.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,99 gram. Mod. 4. Prekosi na luku desno, a nad **Δ** u zadku. **Vidi tab. XII. br. 14.**

VRSTA IV.

Spasitelj stoji. — Monogram.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stoji medju dva piknasta luka; desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Van luka sa svake strane po tri evjetka od krina **Φ**, jedan pod drugim.

Zadak. — Po sredini veliko **Φ**, u njem pako **T**, naime *despot*; na svakoj strani pismena **Φ** po jedan evjet od krina, a na uglovi po tri piknje na trokut.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,29 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XII. br. 15.**

Ovomu su slični sljedeći novei u biogradskom muzeju:

- 2. — Teži 1,09 gram. Mod. 4%.
- 3. — 0,98 — 4. — Probajen, obrezan i izgledan.
- 4. — 0,67 — 3%. — Isto.

5. — Isto kao br. 1. nego u predku van luka mjesto evjetaka stoji po jedno **S** sa svake strane; u zadku pako monogram osobita načina, iz koga se jasno daje izvesti ne samo riječ **ΔΕΣΠΟΤ**, nego i riječ **СТЕФАН**, te opet **S** medju četiri piknje.

Po slike Šafarikovej je matice kod Verkovića. Mod. 4. Probajen desno u osienki. **Vidi tab. XII. br. 16.**

VRSTA V.

Spasitelj stoji. — Despot stoji.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, stoji medju dva piknasta luka, piknjastom osienkom oko glave, a do koje **ΙC — XC**; desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih, a do njega po tri šestorepe zvezdice sa svake strane, jedna pod drugom.

Zadak. — Despot gologlav, punolik, u dugoj haljini, stojeći, u desnici pruženoj drži žezlo sa dvostrukim krstom na vrhu, a lievica mu pri prsih; desno u polju do laka despotova šestorepa zvezda, a napis teče nakočeno uz rub, počam gori desno: **ΔΕΣΠΟΤ Σ — ΤΕΦΑΝ** (**ΔΗ** u slogu).

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,0 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XII. br. 17.**

* Ovi novei i njekoji gorji opisani nemaju imena despotu Stjepana, ali po načinu lika i postu prije njemu nego dragemu pripadaju.

VRSTA VI.

Spasitelj sjedi. — Despot stoji.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **ΙC — XC**, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih; u polju do priestola po jedna šestorepa zvezda sa svake strane (*liver je izkareo krstić u zvezdicu*).

Zadak. — Despot levo okrenut, gologlav, u dugoj haljini, stojeći; u desnici pruženoj drži žezlo sa krstićem na vrhu u četverokutu, a u lievici pri pojasa spreda opet žezlo sa krunovim evjetom na vrhu. Do despota u polju sa svake strane po tri točke na trokut. Napis teče naoko u okrajini piknasti niz, počam gori desno **ΔΕΣΠΟΤ** (više kao I nego kao T) — **СТЕФАН** (**ΔΗ** u slogu).

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,07 gram. Mod. 4. Izdao je Šafarik Glas. III. 237. Tab. VI. br. 71, te primješao, da se isti novac Šafarikov g. C. G. Thiemu (*Nauis. Verkehr. 1870*) nudi na prodaju isti komad za osam prus. talira.

2. — Isto kao br. 1. nego u predku do osienke **ΙC — XC**, a zvezda desno u polju čisto šestorepa, te obe drugako ponamješćene; u zadku pako na koncu prvoga ulomka napis **T** je poduprno izraženo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. 4. Izdao je Šafarik Glas. III. 237. Tab. VI. br. 72. Pozivajući se na ovaj novac Šafarikov g. C. G. Thiemu (*Nauis. Verkehr. 1870*) nudi na prodaju isti komad za osam prus. talira.

3. — Veoma priličan br. 2.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,07 gram. Mod. 4. Obrezan i izgledan.

4. — Isto kao br. 2. nego s dvostruka natiska likovi su jako poremećeni, ali se jasno vidi to u zadku, da je napis sasvim drugako izražen, naime **ΔΕΣΠΟΤ — Τ ΣΤΕΦΑΝ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,775 gram. Mod. 3%. Probajen u glavi spasitelja i izgledan.

5. — Isto kao br. 2. nego napis u zadku ovako: **ΔΕΣΠΟΤ — СТЕФАН**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,94 gram. Mod. 4. Obrezan i izgledan.

6. — Isto kao br. 5. nego u predku levo u polju nevidi se zvezde, i stvari teku drugako.

Matica u vojvode Montenegrina u Beču. Teži 0,87 gram. Mod. 4. Probajen u lici spasitelja i izgledan.

7. — Isto kao br. 2. nego napis u zadku ovako: **ΔΕΣΠΟΤ — СТЕФАН**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,10 gram. Mod. 3%.

8. *Predak*. — Spasitelj kao u br. 1. nego do osienke **ΙC — XC**, a u polju do priestola mjesto zvezde debela čvorata crta razito položna.

Zadak. — Despot punolik, gologlav, u dugoj haljini, stojeći, u pruženoj desnici drži mač, a lievica mu pri prsih; desno u polju do despota šestorepa zvezda. Napis: **ΓΙΑΝ ΔΕΣΠΟΤ — ΟΤΣ ΣΤΕΦΑΝ** — **СТЕФАН**. Izraz lica despotova krupan i osobitog načina, a **С** u riječi **СТЕФ** dvostruke, kao poslužiće **С** vjerojatno s dvočiskom.

Matica u S. Ljubiću. Teži 1,14 gram. Mod. 4%. Probajen gori levo do visine. **Vidi tab. XII. br. 19.**

VRSTA VII.

Spasitelj sjedi. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stoli, ravnom osienkom oko glave; do ramenih mu **IC** — **XC**, a pod ovim po jedna šestorepa zvezdica sa svake strane.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **ΔC** — **ΘΩ** — **ΝΟΥ** — **ΤΕΦΑ** — **Ηβ**.

Matica u biografskom muzeju. Teži 1.0 gram. Mod. 4. Prokušen doši u stolici desno.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku nema zvezdice, na uglovi stolice po jedan cvjet od krina; u zadku pako napis u tri redka: **ΔC** — **ΘΩ** — **Θb**; prvi i treći redak među dve šestorepe zvezdice, a drugi medju dva cvjeta od krina.

Po slike Šafatikovoj iz matice kod Koste Magazinovića. Mod. 3%. **Vidi tab. XII. br. 20.**

VRSTA VIII.

Jednostruki krst. — Sve napis.

1. *Predak.* — U piknijastom nizu krst preko celogove, tako da ti se uvek isti prikazuje iz ma koje ga strane gledao. Od mišice do mišice krstove uz rub po jedna šestorepa zvezdica, do koje sa svake strane po tri piknje na trokut.

Zadak. — U piknijastom nizu napis u tri redka: **ΓΒ** — **ΔΣΗ** — **Θb**.

Po slike Šafatikovoj iz matice u skrki svet. kneza srpskoga Milana. Mod. 2%. **Vidi tab. XII. br. 21.**

2. *Predak.* — Krst preko celogove nevea, a u njegovih uglovi po jedna šestorepa zvezda.

Zadak. — Sve napis u tri redka, razitimi ertami razstavljena: **ΔB** — **ΘΩ** — **Θb**.

Šafatik Glas. V. str. 217. Tab. I. br. 8, po matici u čitalištu biogradskom. Teži 0.365 gram. Mod. 1%. Misli Šafatik, da ovaj novac spada na desetu Gjorgia Brankovića, jer se ponjelo približe liču novca istoga Gjorgija. **Vidi tab. XII. br. 22.**

VRSTA IX.

Dvostruki krst. — Monogram.

1. *Predak.* — Jednostavni dvostruki krst preko celogove. U vanjskih uglovi krsta po jedno slovo **I D X D** (obično **IC** — **XC**), i tri piknje na trokut u polju desno i levo na otvoru krstovih mišica.

Zadak. — Po sredini u ukjem piknijastom okruglu **A**; van užega okругa gori, dolje desno i levo po jedan cvjet od krina, a medju njima po tri piknje na trokut.

Po slike iz matice kod Šafatika. Teži 0.37 gr. Mod. 2%. **Vidi tab. XV. br. 16.**

VUK BRANKOVIĆ.

Nadaci: **БО МИЛОСТИ БОЖИЈЕ ИЗ ЕВАНГЕЛИЈА ВУКУ БРАНКОВИЋУ (20 септембра 1387., у Приштини. — Мил. 207).**

НОВОСЛОВНИ ГОСПОДИН ВУКУ (1387. — Мил. 212).

ИЗ ГОСПОДИНА ВУКУ (1389—1398. — Мил. 231).

ИЗ РЪБА КЛАДНИЦА МОЖИХ ХРИСТИ ВУКУ (21 студена 1392, у Приштини. — Мил. 222).

Podaci: **ИЗ ХРИСТА КОГДА КЛАДНОВИЋИ ВУКУ БРАНКОВИЋУ ГОСПОДАР СЕРЕДЕМЬ И ПОДИВЛЮ (21 студ. 1392. — Мил. 223, 224).**

Pečati: Pečati malo po sredini dani se kao lav, te okolo njega ... **КЛАДНОВИЋИ ХРИСТЬ** (21 студ. 1392. — Pečat II. 30).

Viseći pečat, na kom se samo gledajuje **БУКУ** (20 септембра 1387, у Приштини. — Мил. 209).

Po Miklosiću str. 182 o jednoj poveli Vukovoj, koja se čuva u arhivu u Karlovcu, vidi zlatni pečat,

БУКУ, zlatan, na poveli od 29 pros. 1405 izručenu Dubrovčanom od sinova i iene Vuka Brankovića. (Milk. 272).

Vuk bio je sin, kako sam veli, za Dušana najprije kesa a kasnije sevastokratora Branka (*zato Branković*), a unak vojvode Mladena (Milk. 152, 171, 223, 227). Žena mu bježe Mara, starija kćer kneza Lazara, od koje je dobio tri sina, te jih sam u poveli od 21 studenoga 1392 ovako imenuje i poređuje **Граѓану** и **Горњаку** и **Лазару**. Mara umre 14 travnja 1425 ili 1426 (Šof. Ijet. 76). Jedna mu sestra bježe udatu za Gjorgija Topiju gospodara dračkoga, koji predra Drač Mletčanom (*V. moje Listine IV. 319*).

Za cara Uroša upravlja je Vuk kao vojvoda sivevo-iztočnom stranom srpskoga carstva na medji bugarskoj; tako i za kralja Vukotina skoro neodvisno (*oblast Plakitoru*), i za kneza Lazara; te vidimo, gdje 20 siječnja 1387 u Prištini i sa svoje strane potvrđuje Dubrovčanom povetu, izručenu jum malo prije od Lazara (Milk. 207).

S početka živio je prijateljski i složno radio sa Lazarom na boljak domovine; kasnije, pošto ga zauze želja za priespol, poče mu snovati mirežu, da ga upropasti. S toga i njegova izdaja na Kosovu. Po smrti Lazara nedobi od Turčina ožudjene nagrade, te se toga radi opirao Bajazitu

i Milici Lazarevoj, proglašivši se gospodarom srpskim. Da si u toj borbi osigura ledja, pribavi od obćine dubrovačke znatnu povetu, kojom mu se ova 9 svinjna 1390 obvezava, da će primiti njega, njegovu ženu i sinove, i njihove poklade u grad, da će jih braniti vierno i odpraviti u sigurno mjesto, kad bi jih bjeđa snala (Milk. 215). Iz povete Vukove od 21 studenoga 1392 izlazi, da je već bio učinio mir s Turci uz godišnji danak, te da je razpisao bio svu zemlju, koliko je bilo u njegovoj oblasti, da ustanovi, kako da se izplaće omaj danak, oslobođivši od toga tereta hilendarski manastir, i sam si priuzevši padajući mu dio te izplate.

I s mletačkom republikom Vuk se prijateljski držao. God. 1393 zapita joj dragocjenosti dane u miraz njegovej sestri udatoj za Gjorgija Topije gospodara dračkoga, nalazeće se u pohrani kod mlet. kneza u Draču. Ona mu odgovori 26 rujna iste g. kao *intimo amico nostro*, da će mu po mogućnosti pogoditi, nego neka i on pasti otvorene staze u svojoj oblasti za mletačke trgovce uz obične povlastice. Vuk prista, a ona mu 9 trav. 1394 podiši

pravo mletačkoga gradjanstva i za baštinike; dragocjenosti si ipak pridrža pod izlikom, da mu sestra ostavila kćeri, koje su jih za se htjele (*V. moje Listine IV.*).

Vuk se prestavi 6 listopada 1398. **ot Kelvigradou** (*Mikl. 231*), a po drugih otrovan bi **u Makidone** (*Saf. Ljet. 73. 74*). Narodna priča pako kaže, da ga je Bajazit lišio svoje zemlje i u tamnici bacio, nego da je on čudnim načinom uzkočio, i kroz Rašku u Bosnu pribjegnuo, ali da ga je tamo nedaleko Travnika zemlja proždriela, te se tu jezero otvorilo, koje se i sada Klokoč Vukov nazivlje (*Glas. V. 94*). O novih Vukovih imamo viest u korčulanskom zakoniku. U odluci od 11 svib. 1424 (*glara 151*) kaže se ovako: *quod grossi de Sestari cum S. Marco currant in Czczula pro partibus XXX pro quolibet; et grossi Balse vel Volch boni pro partibus XXIV pro quolibet, et nemo possit refutare eos pena perp. II.*

VRSTA I.

Spasitelj sjedi na stolici. — Svetitelj stoji.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na prostojoj nizkoj stolici bez naslona, ravnom osienkom oko glave, do koje **KI—XII**; desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsh. Nad uglovi stolice po jedan cvjet od krina.

Zadak. — Svetitelj punolik, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odjelu, stoeći; u desnici pruženoj drži dugačku granu, a lievicom pridržava knjigu na prsh. Napis teče naokolo uz okrajni piknjasti niz, počam gori desno: **AT Kbh—b** (*despot Vlk*).¹

I. v. Reichel *Serbiens alte Münzen*. Tab. XV. br. 22; a po njem Safatik Gl. IX. 278, Tab. II. br. 12. Mod. 3. Probuen. **Vidi tab. XII. br. 23.**

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Knez stoji.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnem osienkom oko glave, do koje **KI—XII**.

Zadak. — Knez gologlav, punolik, stoeći u dugoj bogatoj haljinji; ruke mu pri prsh, nego u desnici drži žezlo s krstićem na vrhu, koji se jedva razaznaje. Desno u polju uz okrajni niz od ertica **EEAhKb**, te tako i lievo natrake.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,78 gram. Mod. 3%. **Vidi tab. XII. br. 24.**

2. — Isto kao br. 1., nego u predku do spasitelja u polju desno **Kh** a lievo **KPh** (po Safatiku *Vlk Branković*); u zadku pako desno **EEAhKb** a lievo **EAKb**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,55 gram. Mod. 3%. Probuen desno do osiende. Izdao Safatik Gl. VI. 205. Tab. III. br. 20. U predku napis po ass nije druga nego **Kh—Kh** t. j. *Vlk* kao u zadku. Jedali je pred **K** još **A** to se nemalo viditi, polito je ta novac probuen.

¹ Po nekih Vuk si sam nadjeni naslov despota srpskoga po Lazarovo smrti, a po drugih Lazar ga postavi despotom g. 1376 na saboru; nego niti u njegovih listinah niti na novac nema tragova takve naslove. Na jedinom ovom novcu nalazimo **AT**, ali treba opaziti, da je ovo čitanje po Reichelu, o kom smo već kazali, da ni na nekih pouzdanih nezadužuje. On dakako pripisa ovaj novac Ivaniću Stjepanu Gjorgjeviću. Nego ako se i upravo za ovom novcu nalazi **AT**, nije još tim bezdvojno, da spada na Vuka Brankovića; mogao bi većim pravom pripadati Vuku Ognjanoviću narođenom Zosoj di Vuk Ognjeni, koji je despotski naslov nosio od g. 1471—85, da pada i onaj kralja bosanskoga (*V. Ogled. I. 209*).

3. — Isto kao br. 2., nego drugi kalup, te u zadku lievo u polju do kneza dve jedne pod drugom položene petorepe zvezdice, a napis veoma smeten.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,50 gram. Mod. skoro 3. Izdao Safatik Glas. VIII. 209. Tab. I. br. 6. Probuen pod lievim laktom spasitelja i jako lošadan.

4. — Isto kao br. 2., nego u predku pod lievim laktom spasitelja u priestolu šestorepa zvezdice; u zadku pako na vrhu žezla četverostruka zastavica, lievo do kneza tri petorepe zvezdice jedna pod drugom, a napis, počam od zgora desno: **EAQKb**, lievo **EAKb**.

Po sliki Safatika iz matice u širki svjetlog kneza Milana u Biogradu. Teži 0,60 gr. Mod. 3. Probuen lievo u polju. **Vidi tab. XII. br. 25.**

5. — Isto kao br. 4., nego u predku nema zvezdice u priestolu; u zadku pako zvezdice stoje povisje, a napis desno se nerazaznaje radi usice, dočim je lievo ovako: **EVAKa**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0,66 gram. Mod. skoro 3. Usica pokriva dobar dio novca.

6. — Isto kao br. 4., nego u predku nema zvezdice u priestolu, a napis **Kh—Kb**; u zadku pako zastavica je trostrukica, zvezdica nema, a napis **EEAhKb** desno i lievo.

Safatik Glas. VIII. 270. Tab. I. br. 7 po matici kod učenoga društva srpskoga u Biogradu, darom Hadi Jordana iz Skoplja. Teži 0,72 gram. Mod. 3%. Probuen lievo do osiende.

7. — Isto kao br. 2., nego pismena u napisu natrake izrabrena.

Matica kod učenoga društva u Biogradu. Teži 0,58 gr. Mod. 3%. Probuen i trostrukica skrivena. V. Safatik Gl. VII. 229. Tab. V. br. 31, koji misli, da je ovo novac Vladika hrcoga sv. Save, i da bi se imao čitati: **VLADISLAVS PRINCEPS SANCTI SAVYE**.

VRSTA III.

Spasitelj sjedi. — Sve napis.

a. Spasitelj sjedi na priestolu s naslonom.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na jednostavnom priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **É—HC**; desno i lievo do priestola u polju po jedan cvjet od krina nerazvit, medju nogama i lievo dolje u priestolu po tri piknje na trokut, a knjiga pri prsh mjesto na skutu.

Zadak. — Sve nadpis u dva redka: **EEAh — Kh**. Nad prvim redkom leži znak skratice bezpotrebno, na početku drugoga redka vide se po četiri piknje na četverokut, pri kome istoga redka pako stoje dva cvjetka od krina nerazvita i tri piknje, kojih ima i pod istim drugim redkom lievo četiri a desno tri.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 0,71 gram. Mod. 3%. Probuen lievo do priestola. **Vidi tab. XII. br. 26.**

2. — Isto kao br. 1., nego u zadku grančica nosi petorepu zvezdicu i jedan cvjet od krina, i piknje su razno položene.

Matica u g. Dobosky u Pečti. Teži 0,63 gram. Mod. 3.

3. — Isto kao br. 1., nego u predku do osiende **HC—HC**, a medju nogama nema piknja; u zadku pako grančica je opet sasvim raznog oblika.

Safatik Glas. VIII. 270. Tab. I. br. 8. po matici primljeno iz Praga, gdje se matice u privatnih rukuh (kod kapetana Smilka) nalazi. Mod. 3%.

4. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu osobitega izraza, piknjastom osienkom oko glave, do koje nema običnoga napis.

и крсту кога благочинни господин србски десноти гијур (17. маја 1415, у Смедереву. — *Mihl.* 433).

[†] милостю сокиси господин србски десноти гијур (17. маја 1415, у Смедереву. — *Mihl.* 437).

Анхелијан, овој је писмо да је крсту кога Гијур је десноти Шарфија (имаје и Carigrada 1418. — *Mihl.* 441).¹

Potpisi: на крсту кога благочинни господин гијур и господин Јован и мадар и господин мати кнез маја (1399 до 1408. — *Glas.* XL. 142).

милостю кнезу (и милостю сокиси) господин србски десноти гијур (12. маја 1429 у Жичи, и 17. маја 1415 у Смедереву. *Mihl.* 426, 428).

Pecati: на крсту кога благочинни христолики господин србски десноти и подкнез гијур (17. маја 1415, у Смедереву. — *Mihl.* 436).
Гијур десноти гијур (из *listini Gjorgjeve kćeri Mati*, између Амарата, од 4. маја 1470. — *Mihl.* 514, 526, 527).

Po Du Fresneu (str. 261) Gjorgj se je dvaputa ženio; prvi put sa sestrom Joana Komnena trapezuntskoga cara, drugi put s Irinom Kantakuzinom, kćerom Matije Kantakuzina brata Ivana Kantakuzina cara carigradskoga. Ljetopisac kod Šafarika 26 piše, da 27 pros. 1413 **принесом господину деснотију слову кнезу сопствену деснотију гијуро** ће женит. Po istom Du Fresneu imao je ed prve tri sina Grgura, Stjepana i Lazara i kćer Maru, a od druge Kantakuzinu ili Katu; nego Stjepan i Lazar sinovi Gjorgja u svojih poveljah od 13 kol. i 14 pros. 1457 zovu Jerine svojem majkom (*Mihl.* 477—8); a čini se, da su i Dubrovčani smatrali sva tri sina Gjorgjeva rođena od Jerine (*Mihl.* 469). Na povelji Gjorgjevej od 11 rujna 1429 nalaze se slike Gjorgja, žene njegove Jerine i rečenih sinova i kćeri; a ona tri sina sam Gjorgji spominje u dvoj povelje dane Dubrovčanom 17 rujna 1445 (*Mihl.* 433). Ako je dakle, kao što se čini, Gjorgji dobio od Jerine pomenute sinove i kćeri, onda Jelena Šafarikova ljetopisac nije drugo nego Irina carigradkinja, a prva se morala za rana predstaviti.² Mara bi bila Amurata sin Bajazita po njekojih od Miljere Lazareve, a po Du Fresneu od druge. Od nje ostaju nam tri poređe, zadnja od 15 travnja 1497. u kojoj si daje naslov: **кнез ријеке цареви и сподржаник кнеза Шара**, te se podpisuje: **сопствана цар**.

Царевица Шара дубровчина Гијур десноти (*Mihl.* 514, 526, 527). Druga Gjorgjeva kćer Kata uđa se g. 1434 za Ulrika II. Celjskoga smaknutoga od Ladislava Hunjadića u Biogradu (*Sof. Ijet.* 77). Po Du Fresneu str. 262 imao je Gjorgji još treću kćer Jelisavu ili Milicu, udatu za Aleksija Spana vlastelina arbanaskog. Valjda se po smrti muka uđala po drugi put za vojvodu Dnitra Jakšića (*V. Glas.* XXV. 278).

Po smrti Vuka Brankovića (1398) Stjepan Lazarović, Vukov surjak, izbjegla Vukove sinove a svoje nećake iz Srbije i prisvoji si veći dio njihove oblasti. Preko Dalmačije oni otiduše Bajazitu, nebi li jih uveo u otčeve zemlje; no sva njihova nastojanja budu bezuspješna. U bitki na angarskoj poljani (1402) učestvovali su Gjorgji i Lazar kao vođe u vojski Bajazitovo, i bili su zasluženi, te se jedva u Carigrad spasili, gdje su na dugo boravili. Viđet je ipak, da još g. 1405 bili su već dobili od ujca Stjepana valjda posredovanjem istočnoga cara ili silom

¹ Imao jevernu poređe na koli s podistem prilepljenim malim Gjorgijem Brankovićem, izdanu **Часник и Устав стотине и двадесет месецу жена и шесту и седамте — и кистио мада кнезе**, kojom daruje njekomu Medju vlastelinu od Smedereva seljive Budve po imenu Šćepan ist. Ova poređe počima otako: **на милошти кнезине и господару кнезу десноти краљ је српске земље и вицар сакнине**.

² Gjorgjeva žena pod imenom Jelena dolazi u poređi za g. 1412 ili 1422 kod Fejta (X. V. 362, X. VI. 502), gdje se spominje ugovor ulaganja medj Gjorgjem i njegovim Pavlom Biršom iz Verane, o kom se vidi *marchoissons bosseaux de cognation Stefani regnum et redditus Rascie, Bulgarie, Bosnie atque Albanie quondam imperatoria*.

predobili barem tjeckii dio otčevine, posto nalazimo sva tri brata Grgura, Gjorgija i Lazara sa materom Marem, gdje 29 pros. i. g. potvrđuju Dubrovčanom u Uljem Trnu zapiske cara Stjepana, kneza Lazara i njihova roditelja Vuka (*Mihl.* 269). Za sada se Grgur izkazuje kao glava obitelji, svi pak bez naslova despotskoga, a samo dva starija brata s naslovom **господин**. Kao prvi dolazi Grgur u povijei od 3. list. 1413, kojem se daruju njekoja imanja manastira sv. Pavla atonskoga (*Mihl.* 278); te ako je ovaj datum točno označen, bilo bi neistinito, što kaže Šafar. Ijet. str. 75., da je naime Grgur umro 24 ožujka 1408. Ob ovom nema kasnije spomena. U ovo doba poginje i Lazar Branković i Vuk Lazarević od ruke Musine.

Brada Branković za dugo su u neprijateljstvu živila sa despotom Stjepanom Lazarevićem, te kako smo goci opazili, metali vatru među despotom i bratom mu Vukom, da oboje oslabi na svoju korist. Stopri poslije smrti Vuka, Grgura i Lazara Stjepan, izgubivši braću a neimajući od sebe poroda, pomiri se sa Gjorgjem, poziva ga k sebi u dvor, i postavi ga svojim naslednikom (1416). Od tada je Gjorgji zastupao Stjepana u najvažnijih državnih poslovi, vodio rat s Mleđanci radi Žete i g. 1423 prišao je na mir za Srbsku u ondašnjih okolnostih doista potovljan.

Po smrti Stjepana Lazarevića (29 srp. 1427) uz sve, da ga velika stranka za nasilnika držala te mrzila, Gjorgji ipak zasiedne despotsku stolicu. Ali Gjorgji znao je u kralju i te svoje protivnike razbocitim ponasanjem i mitom k sebi privući, i tako si priestol sve bolje utvrditi. Dočuv Amurata, da je Stjepan umro bez potomka, proglaši srbski priestol kao prazan, te sakupiv jaku vojsku, preveli u Srbiju. Gjorgji u toj pogibelji, da si pribavi pomoć od Ugre, pasti jim grad Golubac; ali ga zapovjednik nehtjede predati, te pozva Turke u pomoć. Amurat sada, da snalije udari na Ugre, pomiri se sa Gjorgjem, pusti mu skoro sve Stjepanove zemlje, ali mu je despot izrečen morao u zaklad dva svoja starija sina, Grgura i Stjepana i obvezati se na godišnji danak. Amurat zatim izgna Ugre izpod Golubovca, i tako srećno, da i sada Sigmund jedva si bijogom žive glave odnese.

Nepoznajući se ipak Gjorgji u Amuratu, stavi se u dogovore sa Sigmundom, a da ga bolje k sebi priveli, odprsti mu Biograd i njekoja oko stojeca mesta u zamenu za njekoliko gradova u Ugarskoj. Obtuhca radi toga Amuratu, ovaj ga izdajnikom proglaši, i zapovidi mu, da mu sve zemlje izruči. Gjorgji se na to veoma strese i na mah pokori; a da sultane gnjev ublaži i utrne, odpravi mu sa sjajnim darevi svoju kćer Mara za ženu, obreza mu se na veći danak, njeke mu istočne predile odpresti, i obreće mu, da niti će Ugre u svoje zemlje primati niti jih obavještivati o turskim stvarima. Mara je pak znala svojom liepotom sultana obzeti te nakloniti, da Gjorgji oprosti i da mu sinove porrati. Od tada despot osta za njekoliko godina u miru sa Turci.

God. 1438 zaheli si Amurat Smederevo kao točku, iz koje mu lasno bilo paziti na Srbiju i na Ugarsku, u vremenu razmetnuti njihove pletke, i po volji u čas preko Dunaja provaliti u Ugarsku; te ga zapita u Gjorgija. Ovaj, prizivajući se na obstojeće pogodbe, odlučno odabi zahtjev; čega radi Amurat svibnja slijedeće godine udari na Srbiju, i obsjedne Smederevo. U što se Turci približali, Gjorgij, estavivši u gradu svoja dva starija sina Grgura i Stjepana, da ga brane, sa trećim sinom Lazarom i s blagom izbjegne u Ugarsku, da si tamo pomoći izprosi. Kralj Albert sakupi na brzo nješto vojske kod Petrovaradina, ali se i to do mala iz straha razidje tako hitro, da sam Albert jedva si spasi život, te na povratak u Beč umrie po putu u Neszmélu. Amurat pako poslije trimesecne obsade predobi Smederevo (27 kolovoza) i sve zemlje despotove, a sinove Gjorgjeve, Grgura i Stjepana, zaslužnjene u Smederevu, dade usijanim gvožđjem oslijeti i u malu Aziju pregnati. Pokuša tada, da i Ugrom otme Biograd, nego svi mu napori zabadava uz junačku obranu Ivana Talovića Dubrovčanina, koji poslije sedammesecne obsade s izletom iz grada prisili Turke na bijeg.

Po smrti Albertovoj Gjorgij, nenadajući si pomoći od Ugarske kako uzburkane sbog razdora u pogledu nasliedstva, namišli proći u Zetu, i odtuda započeti rat s Turci za odkup svoje države. Zaprosi najprije od Mletčana, da mu Olgunju za novac ustupe, da mu paste slobodan prolaz kroz njihove zemlje sa blagom i družtvom, i da mu izplate ono 1000 dukata. Što ga ide po ugovoru od 1426; običajući him, da, ako ga Ugri, kao što se nadao, za svoga kralja izabiju, imati će u njem pravoga prijatelja. Gjorgjevo ponasanje s Mletčani po njegovu zasledzaju srbskoga priestola bilo je sasvim prijateljsko. Dne 14. kolov. 1435 bio jim na novo potvrdio mir, a oni ga 26 ožujka 1436 imenovali mletačkim plemićem. Sada mu ipak odgovorili, da mu Olgunja izručiti nesmiju sbog obvezе s ondješnjimi gradjani, ali da mu slobodno proći kroz mletačke zemlje u Zetu, i da će mu Skadarski knez izplatići sve, što mu duguju, te da mu liepa hvala na ponude. Primivši taj odgovor, Gjorgij umah sa 1500 svojih konjanika odputi se iz Ugarske put Mletaka. Mletčani prijateljski ga dočekali i podvorili (srib. 1440), te mu galiju i brodove prutili, da ga sa pratnjom prevedu u Albaniju. Iz Mletaka prodje despot u Dubrovnik, a odatle u Bar; ne osviedočivši se na kratko, da mu i s ote strane nema nade do uspieha, zapoviedi svojim namiestnikom u onih mjestih, da se, kad bi jih nevolja pritisnula, stave pod zaštitu mletačke vlade, držeći za stalno, da će mu ova sve natrag vratiti, čim se opet u svoju oblast povrati. Tom prigodom povjeri Gjorgij dubrovačkoj občini sve blago, što je pri sebi imao (26 srp. 1441); a da odvrati od toga grada nesreću, kojom mu se radi njega Amurat grozio, početkom kolovoza odputova preko Sibenika u Ugarsku. Vrebajući na njegova mesta u Zetu Stjepan hreć sv. Save i Turci, ona se do mala mletačkoj vlasti pokore.

Medutim Gjorgju na povratak u Ugarsku podje za rukom predobiti za svoje namiere Ivana Hunjadi (Janka Sibinjanina) vrhovnoga zapovednika ugarske vojske, koji koneem i. god. 1441 potuče Turke u Erdelju i zatjera preko Vlaške i Dunaja do Balkana. God. 1442 Turci obnovi provali u Ugarsku sa 80.000 vojske, ali jih na novo Ugri i Srbi kod Vasaga razbiju. Srpnja 1443 liepa kršćanska vojska prebrodi Dunaj kod Smedereva, a sam joj kralj Vladislav na čelu. Hunjad predvodja ju, te mu

podje za rukom predobiti Niš i Sofiju, a više bitka potući Turke i baciti jih preko Balkana u južne strane. Gjorgji željaše, da vojska prezimi u Srbiji, i da kroz zimu zauzme gradove, koje su još Turci ostje držali, te je u tu svrhu Vladislav nudio do 100.000 dukata; ali kralj zbog oskudice na hrani i nastavke nemoci u vojski izda zapovied na uzmak, obećavši despotu, da će bez dvojebe pramaljećem opet saći na polje i pogoditi mu.

Slijedeće g. 1444 ogromna se sila spremala iz cijelog krijeanstva proti Turčinu. Amurat, da se pogibelji ukloni, najprije povrati vlaškomu gospodaru Drakulu i Gjorgiju njihove oslijepljene sinore, te zadnjemu i tvrdjave Kruševac i Smederevo; zatim odpravi poslanike k Vladislavu u Segedin, gdje se vojska skupljala, da mu ponude mir. Vladislav uza sve spletke kardinala Juliana, presti se na savjet Hunjadi i Gjorgja u dogovore, te srpnja bude primirje na deset godina utaćeno i kraljevskom prisegom potvrđeno. Po tom ugovoru Gjergj morao je dobiti natrag sve svoje zemlje i tvrdjave do 1. rujna, a Vlaška osta pod ugarskom zaštitom. No malo dana kašnje na lažne izvestaje kardinala Juliana, Vladislav, gazač svoja prisa, sakupi vojsku, i 20 rujna prebrodi Dunaj. Gjorgji se tomu opirao iz sve sile, a kad mu sve zamađe, da osveti turskoj izbjegne, tajno je Amuratu dojavljao sve, što se proti njemu snovalo. Amurat na te glasove nezakasni iz Azije, gdje se sklonio bio, doletiti u Evropu, i sakupiv sve svoje sile, dočeka Vladislav na varnskoj poljani. Kršćani budu sasvim potučeni. Sam kralj i kardinal poginuće od dušmanskoga moča i s njima krasna kita ondašnjega junakstva.

Gjorgji za nagradu svojih zasluga primi sada od Amurata skoro sve srbske zemlje. Zamišli natjerati i Mletčane, da mu Zetu povrate, ali su ga oni znali od te namiere odvratiti.

Po smrti Vladislava ugar.-hrv. kruna dopade Ladislava nepunoljetnoga sina Albertova pod skrbničtvom Ivana Hunjadi. Ovaj stade odmah da sdrudi sve kršćanske sile proti Turčinu, i upotrebi sve načine, da i Gjorgja u tu mrežu zaplete. Gjorgji njegore ponude zabaci, i potajno sve javi Amuratu. Hunjad, da mu se osveti, sa 50000 udari na Srbiju i sve naokolo poplieni. Amurat, koji je tada obsjedao Skenderbega u Kroji, poleti mu u susret, i susretiv ga na Kosovu 17. list. 1448, kroz trodnevnu bitku potuće ga do noge. Hunjad na bijegu bude ulivačen od Srba i u Smederevu zatvoren. Jedva tri mjeseca kašnje despot ga na slobodu pasti, i to pošto mu dade sina za taoca i njekoliko mesta u Ugarskoj. Hunjad do malo posumnja, da ga despot izdaje, te iznenada provali u srbske zemlje. Gjorgji, da ga umiri, pasti Ladislava, da ode k otcu, i pozva se na ugarski sabor, da tu razmirec rieši; i tako se ova dva opet pomire.

Tim osiguran despot sa ugarske i turske strane, stade, da si pridobije Zetu od Mletčana, i posla vojsku, da Mletčane odtjera. Ali je republika znala mitom i lukavtinom uzpiriti razdor medju njegove dvoglavnike i slabim se grubitkom iz te neprilike izkopati. G. 1451 zavadi se Gjorgji i sa Stjep. Tomaševićem bosanskim kraljem, nego se i ta razprva slijedeće godine bez značnih šteta utalozi.

Medutim g. 1451 umrie Amurat, i nasliedi ga stariji sin Muhamed II. Ovaj s prva držeć se ugovora, stavi se tajno da se pripravi na predobije Carigrada; a da si Srbiju u tom odlučnom boju pridrža barem neutralnu, što je više mogao njegovaše Gjorgja, odpravi mu Maru despotovu sestrju a otčevu udovu, obdarenu značnim imanjem,

i potvrdi mu svu posjedovanja, što mu bjale Amurat podielio. God. 1453. prikupivši sve sile, Muhamed udari na Carigrad, te 29 svib. jurišem ga predobi, i tako snosi zadnje branište istočnoga carstva. Zatim oblađav Grčku i prisilivši Skenderberga na mir, zapovjedi despotu Gjorgiju, da mu sve zemlje Stjepana Lazarevića izruči, a obeća mu otčeva imanja i Sofiju. Gjorgij odbaci zahtjeve, a da neće uznakne, narod sakupi u tvrdjave a sam prodje u Ugarsku sa svojim blagom, da od Hunjadi pomoći izprosi. Muhamed nezakasni provali u Srbiju, i odpraviv do 50.000 zarobljenika u carigradsku okolicu, stade otimati tvrdjave, i obsedine Smederevo; ali kad doču, da se približuje vojska Hunjadi i Despotova, udari natrag preko Balkana u Jodrene. Saveznici kod Krijeve potku mu ostavši vojsku, provale u Makedoniju i u Traeiju, razore Pirotu i Vidin, i silnim plenom vrate se u Biograd. Uz svu ta pobjedu despot je ipak dvejao o svem obistanku; čega radi male kašaje ponudi Muhametu 30.000 dukata danka samo, ako ga mirna pusti, a ovaj poprimi ponudu i sklope mir (*Hanser II*). Slijedeće god. 1456 Muhamet silnom vojskom kroz Srbiju provali do Biograda, da ga Ugrova oduzme. Deleti mu u pomoći Hunjad i Ivan Kapistranski krstaškom vojskom, te Turke hametom potku i svestrane razagniju (21–22 srpnja). Sultan stade sada, da sabere novu još silniju vojsku za dojnjice pramaljeće. Na tu viest uzdrma i prepade se Gjorgi, i usah zaprosi pomoći od susjednih država. Pohiti sam do Budima i Beća, no badava, najviše zato, jer ga okrivljali, da surži katolike i javlja Turčinu dogovore kričanskih vlasti. Na povratak u Srbiju, bude od Silagovića ulovljen, što mu brata preevarom ubio, i uz veliki odkup na slobodu puščen. Zatim do mala od jada i grlije umre 24 pros. i. g. 1446 u Krijeve, gdje je i pogreben. U sto se tiče značaja Gjorgi bi zaslužio veliki ukor, pošto se više vlasao po okolnostih nego li po načelih; ali ga tim izpričavaju, što je stajao medju dva dušmanama, koja su isto hlepila za njegove zemlje. Žestoko naravi, bio bi se odlučio bez zriela promišljaju; čega radi nije znao uvek upotrijebiti zgodne prilike; a uprav onda, kada mu bilo više nade za spas svoj i svoga naroda, kletu je Turčina skute ljubio.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi. — Lav.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stolici bez nasiona, piknjastom osiennom oko glave, do koje **IC—+C**, pruženom desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsh. Na nogama se stolice diže po jedan krstić.

Zadak. — U užjem piknjastom okruglu levo koracajući lav, repom užvitim; pod njim medju prednjima i zadnjima nogama petoreta zvjezdica. Izvan užeg okruga teče naoko napis uz okrajni niz od ertca, počam nad lavskom glavom: **+ ГИЛ ДЕСНОТ ГЮРЫГЬ.**

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 0.815 gr. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 5.**

Ovome su slični sljedeći novci:

2. — Teži 0.64 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — U vež. Montenuro. U zadku na vrsti lava palejasti niz.

3. — Teži 0.76 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — U tem. nosežu u Zagrebu. Do osnike u predku **IC—+C**. U stolici dvostruku prednja.

4. — Teži 0.73 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — U pol. nosežu. Kao br. 3. Jako izgledan.

5. — Teži 1.12 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — U biogr. nosežu. Kao br. 3. Ovni tragovi dvostruk. Valjda je ova osaj kot Safarika Glas. VIII. 271. Tab. II. br. 1. Probijen do leve noge spasitelja.

6. — Teži ? gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — Kao br. 3. Ljet. srpski. 1826. II. 8; Weizer Tab. III. 18; Safarik Glas. III. 241. Tab. VII. 81; Črno str. 36. br. 67. Trostruk prebijen.

7. — Teži 0.85 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — U vež. Montenuro. Kao br. 3, ali napis u zadku nepotpuni krestom.

8. — Isto kao br. 3, nego u zadku lav na vas skok, užji okrug dvostruk, a u napisu, koji se slabo razaznaje, pošto je novac veoma izgledan, vidi se ipak jasno na koncu riječi **ДЕСНОТ** još **и** sa piknjom.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0.88 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

VRSTA II.

Spasitelj stoji. — Lav.

a. Lav bez užega okruga.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osiennom oko glave, stojeci medju dva piknasta luka, koja se od zgora do deli protežu; desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsh; do spasitelja po jedna piknja sa svake strane izpod ruke, a van lukova podijeljeno: **IC—ХД. X** leži na luku.

Zadak. — Po sredini lav koracajući levo, užvitim repom, oko koga teče napis uz rub, počam iznad glave: **ГОСПОДИНЬ ГЮРЫГЬ.** Ono **П** na polovicu razito presjećeno.

Matica u vež. Montenuro u Beču. Teži 1.115 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. Prije se nalazio kod novara Krasuz u Pešti, koji su za nj zahtjevali 25 for.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku **X** napisu samo dieblomice leži na luku, a u zadku lav smješteno izrazen, valjda s dvostrukom natisku, i napis počima piknjom.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.72 grama. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. Prebijen u luku levo.

3. — Isto kao br. 2, nego u zadku lav upravno izrazen, a napis leži u predku **Д** i **Н**, jer bi tu medju ova slova ulazila zadnja nogu lavskog.

Safarik Glas. VI. Tab. III. br. 21, po matici u biogradskom muzeju od Verkovića, koju mi ondje nesadržava. Mod. 3. Probijen levo u palje.

4. — Isto kao br. 2, nego u predku van lukova **IC—+C**; u zadku pak napis svršuje sa **ПОМ.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1.22 grama. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. Prebijen i izlazan.

Ovome je sličan sljedeći novac:

5. — Teži 0.79 gr. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — U car. num. kabinetu u Beču. Veoma izgledan. Na cedulji zabilježene: **V. Breth. Saat. N. 15.507.**

6. — Isto kao br. 1, nego u predku i do ramena spasitelja po jedna piknja, a napis u polju **IC—ХД;** u zadku pak napis počima sa krstom, a nema piknje posle riječi **ГОСПОДИН.**

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teži 0.71 gr. Mod. 4. — Ovome je sličan sljedeći novac:

7. — Teži 0.71 grama. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. — U vež. Montenuro. Urezat.

8. — Isto kao br. 6, nego u predku van lukova **IC—ХД.**

Matica u g. Vilima Trinksa u Pragu. Teži 0.67 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 6.**

9. — Isto kao br. 6, nego u predku van lukova **IC—ХД;** a u napisu zadka pismana gdje kuda drugoga načina. Črno str. 37. br. 68. Mod. 3 $\frac{1}{2}$.

drži goli mač u vis, a u lievici isto pruženoj zemljokrug, nad kimon se diže krstić. Napis teče naoko uz okrajini erknjasti niz neprekidno, počam gori desno: **ДССПОТЪ ГІО-РНГъ.**

Zadak. — Po sredini polagano lievo koracajući lav. Naoko njega praveem k desnoj strani, počam izpod lavske glave: **Р—М—Л—Р—З—О.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu iz skirke Weizlova (*Weizlova II. br. 11.951*), kupljena za 19 for. 3 nov. Podeljen kainje i probašen pod stolicom lievo. Teži 1,10 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 14.**

XIII. br. 14. — Očoma su slični sledećim novim:

2.	Teži 1,03 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$.	— Kod biogr. čitaonice.
3.	— 1,02	— 2 $\frac{1}{2}$ — U zem. muzeju u Zagrebu.
4.	— 0,92	— 2 $\frac{1}{2}$ — U vojv. Montenuovo.
5.	— 1,02	— 2 $\frac{1}{2}$ — Kod ulica državna biogr.
6.	— 1,05	— 2 $\frac{1}{2}$ — U biogr. muzeju. Probajen.
7.	— 0,91	— 2 $\frac{1}{2}$ — U vojv. Montenuovo.
8.	— 0,755	— 2 $\frac{1}{2}$ — U vojv. Montenuovo.
9.	— 1,08	— 2 $\frac{1}{2}$ — U biogr. muzeju.
10.	— 0,90	— 2 $\frac{1}{2}$ — U biogr. muzeju. Probajen.

11. — Isto kao br. 1, nego u predku despotova stolice jednostavno izražena i bez žilja na uglovih, a u napisu prva riječ svršuje a druga počima sa piknjem; u zadku pak slova napisana drugako ponambičena i piknja dolji pod lavom.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,97 gram. Mod. 2. Probajen desno u napisu.

12. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka **C** sasvim otvoreno, a u napisu zadaka **E** upravno izraženo.

Matica u car. num. kabinetu u Beču. Teži 0,81 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$, u širini s 2 u visini. Probajen dolji lievo.

13. — Isto kao br. 1, nego u predku na uglovih stolice bili bi mjesto evjetaka od krina krstići.

Šafarik Glas. V. 216. Tab. I. br. 6 po materi kod g. Ilije Verkovića u Biogradu. Teži 0,88 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Probajen dolji desno u napisu.

14. — Isto kao br. 1, osim malene razlike u kretanju stvari, a zadak je dvostruko udaren, te lik ponješto smučen.

Matica u pečarskom muzeju. Teži 0,95 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Izdali su ju: Appel. Bept. III. B. II. Abth. 291. Srb. Listop. 1826. IV. 2. 3. Szchenyi Cat. III. 47. Tab. VIII. 65. Wesseler III. 29. I. Erdy str. 36. br. 66.

15. — Isto kao br. 1, nego mač despotov u predku kao da je gori prekrsten.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,97 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Probajen u glavi lata.

b. Novci kovani u Rudniku.

1. **Predak.** Despot punolik, pod otvorenom krunom, u dugoj haljini, sedi na stolici bez naslona, ali na uglovih stolice po jedan evjetak od krina, u desnici pruženoj drži goli mač u vis, a u lievici isto pruženoj zemljokrug, na kom se diže krstić. Napis teče naoko uz okrajini erknjasti niz neprekidno, počam gori desno: **ДССПОТЪ ГІО-РНГъ.**

Zadak. — Po sredini polagano lievo koracajući lav. Naoko njega praveem k desnoj strani, počam izpod lavske glave: **Р—З—Л—И—И—К—Б.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,03 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 15.**

2. — Isto kao br. 1, nego se stvari giblju drugako, a napis u predku svršuje sa dvije piknje osovno položene.

Matica u car. num. kabinetu u Beču. Teži 1,08 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$ u visini s 3 $\frac{1}{2}$, u širini.

3. — Isto kao br. 1, nego se stvari razno kreću, te u predku krstić nad zemljokrugom lievo nagnut, napis svršuje bez piknje, a posle **ДССПОТ** imat će **б.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,105 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Izdao Šafarik Glas. III. 243. Tab. VII. br. 86. — U izm. zavodu ovaca silicu.

3. — Teži 1,03 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Krstić u predku desno nagnut.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku krstić nad zemljokrugom sastavljen je od četiri piknje i na uglovih stolice po tri piknje na trokut, a na koncu riječi **ДССПОТ** još **б;** u zadku pak napis počam izpod trbuha lava **Р—Л—И—И.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,02 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U izm. zavodu ovaca slični novac.

6. — Teži 1,04 gram. Mod. 2.

7. — ? — 2 $\frac{1}{2}$ — U Verkovića po Šafariku.

8. — 0,985 — 2 $\frac{1}{2}$ — U biogr. muzeju. Izdao Šafarik Gl. III. 243. Tab. VIII. br. 85. Okrujen.

VRSTA VII.

Despot stoji — Lav.

1. **Predak.** — Despot punolik, pod otvorenom krunom, plastično zaognut, stojeci; u desnici pruženoj drži goli mač a u lievici isto pruženoj zemljokrug, nad kojim se diže krstić. Napis teče naoko uz okrajini erknjasti niz, počam gori desno: **ДССПОТЪ — ГІОРМЪ.**

Zadak. — Lievo polagano koracajući lav. Naoko njega, počam izpod glave k desnoj strani: **С—И—ЛР—Е—0** — * — *, naime Smederevo, gdje je novac kovan bio.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, nadjeva u Skadru, a kupljena u g. S. I. Verkovića za 10 for. Teži 0,92 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Okrujen i probajen. **Vidi tab. XIII. br. 16.**

Očoma su prilični sledeći novaci:

2. — Teži 0,98 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U vojv. Montenuovo.

3. — 1,05 — 2 $\frac{1}{2}$ — Kod biogr. čitaonice.

4. — 1,40 — 2 $\frac{1}{2}$ — Kod g. Antonijana u N. Suda.

5. — 0,92 — 2 $\frac{1}{2}$ — U biogr. muzeju. Obrnja.

6. — 1,10 — 2 $\frac{1}{2}$ — U Marciani u Mletči.

7. — 1,20 — 2 $\frac{1}{2}$ — U biogr. muzeju.

8. — 0,66 — 2 $\frac{1}{2}$ — U biogradsk. muzeju. Jako izgledan.

9. — Isto kao br. 1, nego se stvari sasvim drugako giblju: na pr. u napisu predka ono **T** u riječi **ДССПОТ** jeđi padaće i odstranjeno od skuta padajućeg plastičeta, dokim u prednjih pada pod skutom, te ono **C** u napisih otvoreno.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, datom g. Nikole Striću iz Novogradca, a nadjeva u Sremu. Teži 1,102 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$ ali podigak. — Očoma su slični sledeći novaci:

10. — Teži 0,95 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U pešt. muzeju. Valjda ga izdalo Wesseler Tab. III. 22, a po njem Erdy str. 36. br. 65.

11. — Teži 1,17 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju. Dugakak. — U napisu zadaka **E** mjesto **E**.

12. — Teži 1,15 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U peštans. muzeju.

13. — 1,01 — 2 $\frac{1}{2}$ — U g. Dobosky u Pešt. Podigak. — U napisu zadaka **A** veoma zakriven. **О** i u predku i u zadku zatvorena.

14. — Teži 1,05 gram. Mod. 2. — U vojv. Montenuovo. Kao br.

15. — ? — 2 $\frac{1}{2}$ — Šafarik Gl. III. 242. Tab. VII. 83. po srbs. ljetopisu 1826 IV. 3, i primjećuje, da je vidio sljedeći novac. **О** u napisu predka zatvoren, a **ДРВ** u napisu zadaka teži neprekidno.

16. — Teži 1,03 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Kod čitaonice biogradske.

Napis u zadku svršuje piknjem.

17. — Teži 0,81 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U e. num. kabinetu u Beču.

U zadku tragovi uljega ravnoga okruga. Kao br. 16.

18. — Teži 1,20 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U peštans. muzeju. Kao br.

16. — U napisu zadaka ova **О** zatvorena i **З**.

19. — Teži ? gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — L. v. Reichel XIV. 19. Kao br. 16.

20. — 0,83 — 2 $\frac{1}{2}$. — U Rumu kod A. Bagotia.

21. — Isto kao br. 1., nego u napisu zadka pismena ovako **ДРН**, i teku neprekidno.

Šafalik Glas. III. 243. Tab. VII. br. 84 po srpskom ljetopisu 1826. IV. 2. Mod. skoro $2\frac{1}{2}$.

VRSTA VIII.

Lav. — Sve napis.

a. Napis u zadku u četiri redka.

1. *Predak.* — Lievo koracajući lav s uzvitim repom. Oko lava a do ruba kao na krst položene četiri šestorepe zvezde.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **ГНЬ — АССНО — ТЬ Г.**

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teži 1,11 gram. Mod. 3%. **Vidi tab. XIII. br. 17.** — Ovomu se prilični sličeci novci:

2. — Teži 1,06 gram. Mod. 4. — U biogr. muzeju.

3. — 1,0 — 3%. — U biogr. muzeja. Probalaen u glavi lava.

4. — 0,92 — 4. — U peštan. muzeju.

5. — 0,89 — 4. — U peštan. muzeju. Jaglođan.

6. — 0,78 — skoro 4. — U biogradskom muzeju.

Okranjani i dvostruko probušeni.

7. — Teži 0,65 gram. Mod. 2%. Kao biogr. štampice. Obraza.

8. — Isto kao br. 1., nego u zadku redki su veoma izbijeni, te na koncu drugoga redka piknja.

Matica u g. S. I. Verkovića. Teži 0,71 gram. Mod. 4., nego je duguljak i urezan.

9. — Isto kao br. 8., nego i nad **Н** prvoga redka piknja.

Matica u peštanском muzeju. Teži 1,02 gram. Mod. 4. Vjerojatno evo je onaj isti novac izdan od Štedja str. 38 br. 71.

10. — Isto kao br. 1., nego zadnji redak u napisu zadka samo: **ЛНЬ**.

Matica u vejrode Montenegrina u Beču. Teži 0,606 gr. Mod. 3%. Ovomu su slični:

11. — Teži 0,565 gram. Mod. 4. — U vojv. Montenegrina.

12. — 1,0 — 4. — U istoga.

13. — 1,05 — 4. — U biogr. muzeju. Proderan.

Izdat Šafalik G1. III. 240. Tab. VII. 77.

b. Napis u zadku u tri redka razitom crtom razstavljen.

1. *Predak.* — Polagano lievo koracajući lav u nizu od debelih piknja.

Zadak. — Sve napis u tri redka razitom crtom razstavljen: **ГНЬ — АССНО — ТЬ Г.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,07 gram. Mod. 2%. **Vidi tab. XIII. br. 18.** — Ovomu su slični sličeci novci:

2. — Teži 1,20 gram. Mod. 2. — U g. Doboskya. Sve je poznanje.

3. — 1,10 — 2%. — U peštan. muzeju. Gori u zadku nevidljivo znak skratice. Probalaen i polazac.

4. — Teži 0,72 gram. Mod. 2%. — U g. S. I. Verkovića. Oko lava na krst ščitnik svjetla od krima.

5. — Teži 1,11 gram. Mod. 3%. — U biogr. muzeju. Kao br. 4. Duguljak i nad lavom probušen.

6. — Teži 0,565 gram. Mod. 2%. — O v. Montenegrina. U predku rep lava uživen na okrug; u zadku prvi i treći redak napisu medju dve piknje.

7. — Teži 0,59 gram. Mod. 2%. — U g. Antoniana u N. Sada. Zadnje slovo napisu P m. Г. Veoma sitće.

8. — Teži 0,32 gram. Mod. 2%. — U biogr. muzeju. Kao br. 7. Jaglođan. Izdat Šafalik Glas. III. 240. Tab. VII. 78.

9. — Teži 0,91 gram. Mod. 2%. — U biogr. muzeju. Kao br. 6.

10. — 0,80 — skoro 3. U biogr. muzeju. Kao br. 6.

U zadku nemaju piknje na početku trećega redka. Poduguljak.

11. — Teži ? gram. Mod. 2%. — I. v. Reichel. Serbiens etc. str. 16. Tab. XIV. br. 21. Probešen.

12. — Teži 0,88 gram. Mod. 2%. — Kod selen. draliva u Biogradu. Piknja na koncu drugoga redka u zadku.

c. Napis u zadku u tri redka bez razstavljajućih crta.

1. *Predak.* — Lav u čekinjastom okrugu s uzvitim repom.

Zadak. — Sve napis u tri redka: **ГНЬ — АССНО — ТЬ Г.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 0,91 gram. Mod. 3.

2. — Isto kao br. 1., nego u predku oko lava do ruba četiri cvijeta od krina položena kao na krst; u zadku pak prvi i zadnji redak stoji medju dve šestorepe zvezde.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,0 gram. Mod. 3. Probalaen pod repom lava. Izdat Šafalik Glas. IX. 279. Tab. II. br. 13. — Ovomu su slični sličeci novci u biogr. muzeju:

3. — Teži 1,06 gram. Mod. 3.

4. — 1,17 — 3. — Probalaen medju nogama spreda.

5. — Isto kao br. 2., nego u predku nad repom te medju prednjima i zadnjima nogama lava malema šestorepe zvezdica; u zadku pak zvezde su kao od šest okruglja sastavljene, a znak skratice nad prvim redkom drugoga načina **ФС**.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,02 gram. Mod. skoro 3.

6. Veoma priličan br. 5.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,20 gram. Mod. 2%. **Vidi tab. XIII. br. 19.** — Ovomu sličan u zem. muzeju u Zagrebu:

7. — Teži 1,01 gram. Mod. 2%. — Dar g. Kate Vidević rođenos Želarović u Polegi.

8. — Isto kao br. 5., nego zvezde do napisu u zadku kao da su sastavljene od šest strielica medju sobom svezanih, a nad repom krstić, ako nije pokvarena zvezdica.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,10 gram. Mod. 3. Izdat Šafalik Glas. IX. 279. Tab. II. br. 14.

9. *Predak.* — Leone col piede destro alzato fra quattro gigli.

Zadak. — **ГНЬ — АССНО — ТЬ Г.** — in tre linee; dakle bez zvezda do napisu.

Ovako Dr. Franjo Danilo u programu zadarske gimnazije za g. 1859/60 str. 204., kao novac, koji se čuva u zadarskom muzeju, te primećuje: **Diam. 0,018, pesa gr. 8.**

10. — Isto kao br. 1., nego u predku oko lava pet piknja; u zadku pak napis ovako: **АС — СНО — ТЬ Г.**

Po sliči Šafalikovoj i matice u biogradskom muzeju. Teži 0,23 gram. Mod. 1. Mi ju nemojmo. **Vidi tab. XIII. br. 20.**

11. — Isto kao br. 10., nego u predku gori nad lavom dve petorepe zvezde, a dolje dve piknje; u zadku pak

* Čita se zadnje slovo napisu u zadku za P m. Г primećujući: das R soll wahrscheinlich Basien bedeuten, i pripisuje isti novac Gjorgja (?) i Stjepana sinovom despota Gjorgija Brankovića. Isti Reichel izdat je ovaj isti novac u svom djelu: Die reichelsche Münzsammlung in St. Petersburg. Neuunter Theil 1843 ovako:

162. TNL [АССНО] ТЬ Г. Die Zeilen sind durch Querlinien getheilt.

Re. Ein aufgerichteter Löwe, hält eine Lilie; unter zu beiden Seiten, noch zwei Lilien. (Ineditus) $\frac{1}{2}$ S. B².

AB. $\frac{1}{2}$ S.

Note. Soll das Triphos oder Thimon heißen? und wo gehört der hin? das P — bedeutet vielleicht Basien. Nazna se kada smislište, prvi ili drugi put.

ona dva pismena prvoga redka **ДС** stoje medju tri petorepe zvezdice.

Po slike Šafatikovoj iz matice u biogradskom muzeju. Teli 0,15 gram. Mod. 1.

d. Napis u zadku u tri redka, a oko lava u predku **СИСАД СРСКСО**.

1. *Predak.* — Lievo stupajući lav uzvitim repom, a okolo njega uz piknasti okrajni rub ovako prekidan napis: **СИ—СА—С—Р—Е—К—О**.

Zadak. — Sve napis u tri redka ovako: **ГДНЬ (ИИ в slogu) АС—СПОТЬ — ГЮ(ГЮ в slogu) РТБ**.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,08 gr. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 21.**

2. — Isto kao br. 1., nego se napis u predku ovako razstavlja: **С—И—СА—РС—Е—К—О**.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 0,80 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Probulen u lavskom repu.

3. — Isto kao br. 1., nego se napis u predku ovako prekida: **С—ИСА—СРС—Е—К—О**.

Matica u g. Antonijana u Novom Sadu. Teli 0,81 gram. Mod. 3, ali je dugalj, i jako okrajan.

4. — Isto kao br. 1., nego se napis u predku lomi ovako: **СИСАС—Р—С—Е—К—О**.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,08 gram. Mod. 3, ali je dugalj i nad repom probulen.

5. — Isto kao br. 1., nego u predku napis ovako: **С—ИСА—СР—С—Е—К—О**.

Matica u vojvode Montenegrina u Beču. Teli 0,685 gr. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Neraljane smjeće Vierojatno patoren.

6. — Isto kao br. 1., nego napis u predku bio bi ovako: **С—ИСА—СРС—Е—О**.

Wesseler Tab. II. br. 19, a po njem Šedý str. 37, br. 70, te isti novac bio bi po svemu i u skirki Dra. Stura. Mod. 3.

7. — Isto kao br. 1., nego napis u predku: **СИС—А—СР—Е—О**.

Šafatik Glas. VII. 226, Tab. V. br. 28, po matici u biogradskom muzeju. Teli 0,85 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Probulen nad glavom lava.

8. — Isto kao br. 1., nego napis u predku: **СИСА—С—Р—С—Е—К—О**.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 1,0 gram. Mod. 3. Izdat Šafatik Glas. VIII. 271. Tab. III. 4.

e. Napis u zadku u dva redka, a oko lava u predku **СИСАД РПО**.

1. *Predak.* — Polagano koracajući lav, a okolo njega uz okrajni niz od tankih ertica: **С—И—А—Р—Е—К—О**.

Zadak. — Sve napis u dva redka: **ГДНЬ АСНО—ТЬ ГЮРГЬ** većinom složeno. Pod napisom osmorepa zvezdica medju dve piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 0,97 gram. Mod. 2. Izdat Šafatik Glas. III. 240. Tab. VII. b. 79. **Vidi tab. XIII. br. 22.**

VRSTA IX.

Lav u užjem okruglu. — Monogram u užjem okruglu.

1. *Predak.* — Po sredini u užjem nizu od ertica lav polagano koracajući lievo; izvan niza naokolo sedam šestorepih zvezdica.

Zadak. — Po sredini u užjem nizu od ertica monogram t. j. skraćeno ime despotovo **ГЮРГЬ**; a izvan niza na-

około, počam gori desno: **+ ГДНЬ (ИИ в slogu) АС—СПОТЬ Б.** Ovo zadje **Б** znači valjda *Magisteri*.

Wesseler Tab. III br. 20. Šedý str. 38. br. 73 pretiski ga, ali zadje slovo napis u zadku svojevoljno izrai sa Г mjesto Б, jer tim bi imali ime despoteva opetovanja. Mod. 4.

2. — Isto kao br. 1., nego napis u zadku počinje sa **Х** mjesto **+**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teli 0,84 gram. Mod. skoro 4. **Vidi tab. XIII. br. 23.**

3. — Isto kao br. 1., nego u predku izvan užjega niza naokolo po razmjeru moralje biti više od sedam zvezdica.

Matica u g. savjet. Simića u Zagrebu. Teli 0,70 gram. Mod. 4. Veoma okrajan.

4. — Isto kao br. 1., nego u predku izvan užjega niza naokolo sedam petorepih zvezdica a jedna šestorepa na pram lavskoj gubici.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 0,65 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. S trije strane okrajan.

5. — Isto kao br. 1., nego u predku osam zvezdica naokolo izvan niza, a sve je više sbijeno i pomazano.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 0,96 gr. Mod. skoro 4. Malo okrajan.

6. — Isto kao br. 1., nego u predku izvan niza osam zvezdica, a na koncu napis u zadku nema pismena **Б**.

Matica u peštanskom muzeju. Teli 0,90 gram. Mod. 3. Malo unutrat i izgledan. — Ovočna su prilici:

7. — Teli 0,665 gram. Mod. 3. — Kod Schottena u Beču.

8. — „ 0,605 „ „ 3. — U biogr. muzeju. U predku van niza nječkoje su zvezdice petorepa a nječkoje šestorepa.

9. — Teli 0,77 gram. Mod. 3. — U biogradskom muzeju. Probulen pred lavskom glavom.

10. — Teli 0,77 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju. Izdat Šafatik Glas. III. 241. Tab. VII. 80. Imao nizicu.

11. — Teli 0,605 gram. Mod. 3. — U biogr. muzeju. Okrajan.

12. — Isto kao br. 6., nego napis u zadku počinje deli lievo, te se vidi nad monogramom **ДСПЛ**.

Matica u g. Doboskya u Pešti. Teli 0,62 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Okrajan i izgledan.

VRSTA X.

Monogram u predku i u zadku.

a. Sa glavom despotovom u predku.

1. *Predak.* — U sredini monogram, koji znači **ГЮРГЬ**; nad monogramom glava despota, punolika, brkata i bradata, pod otvorenom krunom, medju dve piknje; pod monogramom osmorepa zvezdica medju dve piknje razito položene; desno i lievo monograma u polju po jedan eviet od krina, a nad i pod evietom po jedna osmorepa zvezdica.

Zadak. — U sredini monogram, koji znači **ДСПЛ**; nad monogramom znak skratice **СС** medju dve piknje; pod monogramom osmorepa zvezdica medju dve piknje razito položene; desno i lievo monograma po jedan eviet od krina, a nad i pod evietom po jedna osmorepa zvezdica.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 0,80 gram. Mod. 2. Probulen nad krasom despotovom. **Vidi tab. XIII. br. 24.**

2. — Isto kao br. 1., nego stvari su drugako posmješćene, te u zadku znak skratice nad monogramom ne stoji medju dve piknje.

Šedý str. 39. br. 75 po matici kod Dra. Stura. Mod. 2.

3. — Isto kao br. 1., nego stvari se drugako gibiju, te u predku gori do glave despotove i na sredji monograma

zamrši osnovu, davši ju uhvatiti i u Radniku 24 travnja 1457 pogubiti. Braća Stjepan i Lazan napokon se pomirila, no pod uvjetom, da despotova vlast ostane za Lazara.

Zena Lazarova bila je Jelena Paleolovka, kćer Tome despota Morejskoga i rođakinja istočnoga cara Ivana, od koje ne dobi muškoga poroda¹. Kćer njegova Jelača ili Jelena bi udati za bosanskoga kralja Stjepana Tomaševića (*Saf. Ijet. 80*).

Lazaru se zagrozi Muhamed turski car ratom, ako mu s mesta neizruči srbske zemlje, tvrdeći, da jih je njegovu otcu darovalo samo doživotno. Toga radi Lazar, da izbjegne pogibelji, uputi namah dogovore s Turčinom, obeća mu veći danak, i tako dobi mir i jošte nikoju mjestu natrag, te tada se vjenča na prijestol. Nego još početkom slijedeće godine 1458 (29. siječnja) dokonča svoje dne (*Saf. Ijet. 78*).

¹ U listini od 27. srpnja 1452 u mlet. arhivu zove se *Toma ca-*
gnendo dei Despoti (Senato Mar). U drugoj od 12. kolov. 1462 pred-
ložio *Toma Despot* morejski medju drugim stvari, neka se darovati
kraljici raškoj njegove kćeri, da može doći u Mletke po volji, i da
se neutrali od nje ništa pro domini secutis ob guerras et molestias
factas per quondam eius acerum et consortem. Republika rado
prista na te želje Tomine (*Secr. Cons. Reg.*).

Imamo slijedeći novac od kneza Lazara. Ovaj se nemože pripisati Lazaru Grebljanoviću, jer se na njemu u zadku nalaze regovi, obilježje po Šafařiku kuće Brankovićeve. Imamo istina Lazaru Vukoviću, strice Lazara Gjorgjevića, ali on umire za rana i bez oblasti i vlasti u zemlji.

VRSTA JEDINA.

1. *Predak*. — Spasitelj u uljem piknjastom okruglu jedva se razaznaje. Izpod desnice spasiteljeve, van pružene kao da diči blagoslov, stoji **C.**, a napis teče naoko izvan lukova uz rub, jedva razumljiv, počam desno: + ГОСПО-
ДИНА КЊИЦА ЛАЗАРА.

Zadak. — U uljem piknjastom okruglu šlem desno okre-
nut, iz koga se dižu uzgor dva roga. Do šlema u polju
po četiri piknje na trokut sa svake strane. Napis isto kao
u predaku.

Matica s biogradskom muzeju. Teži 0.71 gram. Mod. 3¹/₂. Pro-
bušen u glavi spasitelja. **Vidi tab. XIV. br. 1.**

STJEPAN GJORGJEVIĆ.

Naslov: + в господин Стеванъ (14. prosinca 1457. — *Mikl. 478*).

+ вд десница Стефана (1. listopada 1476. — *Mikl. 518*).

Podpis: в господинъ деспотъ Стефанъ (1. listopada 1476. — *Mikl. 519*).

Pečat: ДЕСНОТОВЕНЪ СТЕВАНЪ или СТЕФАНЪ (14. pros. 1457 i 1. list. 1476. — *Mikl. 479, 519*).

Po Lazarevoj odluci naslijeđi ga njegova žena Jelena; ali i njoj Muhamed na prvu vijest o Lazarevoj smrti zapovjedi, da mu s mesta sve srbske zemlje izruči. Jelena na to prodje u Ugarsku, da izprosi pomoći i potvrdu krune za se ili za svoga zeta Stjepana Tomaševića kraljevića bosanskoga. Matijaš na saboru u Segredinu (*stud. 1458*) dopita Srbiju Stjepanu Tomaševiću, a srbska imanja u Ugarskoj potvrdi Stjepanu Gjorgjeviću Lazarevu bratu. Ovaj sada ode u Srijem i nastani se u Šiklosu, te ga Srbi u Srijemu pripoznaju za srbskoga despota. Njegovi vodje za obranu ove zemlje bili su Stjepan i Dmitar Jakšić i sinovi mu Vuk Grgurović. Valjda iz želje da pokuša, bili mogao sa strane Arbanaske dignuti narod proti Turčinu. Stjepan iz Srijele prodje preko Dalmacije u Arbanasku (*Saf. Ijet. 63*). Tamo se očeni sa Marijom (*kao monahija mariana Angelina*) kćerom Gjorgija Komnina Aranita kneza Valonskoga, od koje dobi Gjorgija, Maru i Ivana (*Saf. Ijet. 63*). U listini Stjepanova od 1. list. 1476 dolazi Marija na drugom mjestu, a pošto je ova umrla g. 1495 u 29 godini svoga života, s toga izilazi, da se je Stjepan oženio nješto prije g. 1464. Valjda na povratku iz Arbanaske Stjepan posjeti Mletke, pošto nalazimo, gdje mlet. više 4 stud. 1466 određuje, da se Stjepanu, nalazećemu se u Mletcima, radi čovječnosti a ne sbog ikejega prava njegova nad mlet. Albanijom, oružjem predlobitom, dade u dar 200 dukata (*Senato Mar*).

Medutim nesmotrenost Stjepana Tomaševića i njegove punice Jelene, koja se zaman sdržila bježe sa Matijem Korvinom, te Srbija podčinila rimskoj stolici († 7 stud. 1474), prouzrokuje, da skoro sve srbske zemlje padnu u tursko robstvo. Stjepan videći, da mu pomoći od nikuda, te da mu skoro nemoguće radi neprestanih turskih navalnih uzdržati se u samu Srijemu, povjeri obranu ove svoje malene otjevine svomu sinovcu Vuku Grguroviću, i ode iznova u

Arbanasku. Osvjedočivi se na kratko, da mu s ove strane nema nade na boljak, na povratak opet se svrati u Mletke, da kuša i tu vlast. Vieće mletačko 10. rujna 1475 zaključi to samo, da mu se dade doživotno 10 dukata na mjesec za hranu, a ujedno svota od pet mjeseca za putne troškove. Vjerojatno po putu zateče ga nemoć u Biogradu u Furlanskoj, od kuda dne 1. list. 1476 javi dubrovačkoj občini, da se nalazi pri koncu svoga života, te joj preporučao ženu Angelinu i sinove (*Mikl. 518*). Tu se Stjepan do mala prestavi u bolji svjet; ali ga žena i sinovi velj. 1486 prinose u Srijem, i položiše u crkvi Krušedolskoj (*Mikl. 541*).

Po smrti Stjepanova Vuk Grgurović bude priznat od Srba u Srijemu za srbsk. despota, već odprije za takova potvrđena od Matijaša ugar.-hrv. kralja. Vuk je kralju junaci pomagao u ratovima s Poljacima i s Turci, navlastito u predobiću Sabea (20. svib. 1476), te za te zasluge Matijaš mu darova g. 1478 Slankamen, i naslov mu podieli bosanskoga kralja (*Secr. Cons. Reg.*). Republika mletačka veoma je cijenila njegovo junacištvo, te mu velike ponude činila zato, da stupi svojom četom u njezinu službu (d. e. 25. kol. 1478). God. 1485 padne u boju proti Turkom, neostavivši ploda od svoje žene Barbare.

Dočuvši Vukovu smrt Angelinu, udova Stjepanova, povrati se u Srijem sa sinovi Gjorgjem i Ivanom, i proglaši se srbskom despoticom. Tim naslovom ju nalazimo u listini od 3. stud. 1495 izdanju u gradu Kupinom, gdje je stolovala, u kojoj i svoje sinove kao despote označuje (*Mikl. 539*). Prestavila se g. 1500 (*Glas. XXV. 274. V. njezin pečat Glas. III. 243. Tab. VIII. 88*). Gjorgje, njezin stariji sin, oženjen sa Jelisavom sestričnom žene kralja Matijaša, pokladnjeri se prije 4. svib. 1496 (*Mikl. 541*), i naziva se Makim. Mara, njezina kći, uđa se g. 1485 u inspruku za Bonifaciju V monferatskoga krajiskoga kneza,

s kojim dobi dva sina, a umrie 2 kol. 1495 u 29 svojoj godini (*Rad XI. 1—9. O njezinom spomeniku V. Appendix ai cenni intorno la vita e le opere di Ant. Rizzo ecc. del Dr. Cesare Bernasconi. Verona 1863.*)

Ivan, mlađi sin Stjepanov, koji se kao despot imenuje u svojih listinah od 4 svib. 1496 i 23 srp. 1499 (*Miki. 541. 543*), imao je za ženu Jelenu kćer Stjepana Jakšića, a umrie u Sremu 10 pros. 1502 (*Miki. 546—8. Glas. V. 110. XXI. 261*). Po njekojih Ivan ostavi kćer Mariju, koja se uđa za Ferdinanda Frangipana, i bi mati Stjepana župana modruškoga i Katarine supruge bana Nikole Žrinskog. Jelena Ivanova još za živa muža nazvana se despoticom srbskom, kako nam svjedoči njezina povelja od 11 lip. 1502 iz Budima (*Miki. 548*); ali i Mašim, brat Ivanov, akopren kaludjer, uze si naslov srbskoga despota, te kao nadbiskup i prvi metropolit u Sremu dokonča svoje dne 18 siječ. 1516 (*Miki. 549. Glas. XXV. 271*). Jelena nastavi vladati do g. 1521, kadno ju Turci, predobivši Biograd, iz Sremu zatjeraše u bjeg. Tiem i zadnja osinka srbskoga priestola izbezna.

VRSTA I.

Spasitelj stoji. — Šlem s rožčici.

a. Napis u zadku: *Conte Stefan.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, ravnom osienkom oko glave, stojeci medju dva piknasta luka, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih. Van lukova na polovicu novca podijenje: **ID—XII.**

Zadak. — Po sredini šlem, iz koga se diže sa svake strane po jedan rožčić. Gori medju rožčići četiri piknje na krst. Napis teče naokolo, počam gori desno, uz piknasti okrajni niz: **OONTA. S — TEFAD.**

Po Šafatikovoj sliki iz matice kod svet. kneza Milana. Teži 0,52 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 28.**

b. Napis u zadku: *despat.*

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, ravnom osienkom oko glave, stoji medju dva piknasta luka, desnicom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Na polovici novca van lukova **ID—XII.**

Zadak. — Doli u štitu orno razkriljenimi kreljuti, nad štitom šlem okrunjen, iz koga uzlaze dva roga, naime jedan sa svake strane. Napis počam gori desno: **+ AEC—BET.**

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,43 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Probušen lievo dol u luku. **Vidi tab. XIII. br. 29.** — U istom zavodu jošte slijedeći ovomu slični novci:

2. — Teži 0,496 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Probušen desno za luku. U napisu zadka **U mesto II.**

3. — Teži 0,38 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Probušen lievo na luku.

4. — 0,34 " " 2 $\frac{1}{2}$. — Probušen desno u napisu.

5. — 0,40 " " 3. — Podgašak i probušen drošnike do glave. Napis u zadku: **+ AEC—CPIST.**

6. — Teži 0,31 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Probušen desno do osenke. Napis u zadku: **+ AEC—CPIST.**

7. — Teži 0,38 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U g. Doboskya u Peiti.

8. — 0,37 " " 2 $\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju. Probušen dolno lievo u luku.

9. — Teži 0,37 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Ondje. Probušen dolni desno.

10. — " 0,37 " " 2 $\frac{1}{2}$. — Ondje. Probušen nad glavom.

11. — " 0,31 " " 2 $\frac{1}{2}$. — Ondje. Probušen dolni desno na luku. Napis u zadku: **+ AEC—CPIST.**

VRSTA II.

Spasitelj sjedi. — Šlem s rožčici.

a. Spasitelj sjedi na priestolu.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, desnicom pruženom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsih. Do priestola u polju po jedna šestorepa zvezdica *

Zadak. — Po sredini u uljem ravnem okruglu šlem, iz kojega se diže po jedan rožčić sa svake strane; desno do šlema šestorepa zvezdica. Napis teče naokolo izvan okruga uz okrajni piknasti niz, počam gori desno: **+ AEC—OT STEFANO.**

I. v. Reichel. Beiträge etc. Tab. VI. br. 3. (Kochne. Mémoires de la Société d'Archéologie et de Numismatique de St. Petersbourg. 1849. S. Vol. III. 258). Mod. 4 $\frac{1}{2}$. U opisu Reichel bilježi gledi zadak, oben und zur Seite zweier Sterne, ali slika toga nem. Erdy str. 35 br. 64 pretiskno ga je, i dobrobitno zvezdice. **Vidi tab. XIII. br. 30.**

b. Spasitelj sjedi na stolici.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stolici, piknastom osienkom oko glave, desnicom napram tlu dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Do spasitelja u polju desno **AS**, a lievo **Zo**. Na uglovih stolice po jedan okruglici.

Zadak. — Šlem sa tri okruglice na dolnjoj strani, jedan po sredini a po jedan na kutovima. Iz šlema prodire uzgor po jedan rog iz svake strane, a medju regovi, koji su gori zaviti na okrug, četiri okruglice na krst položena. Desno lika u polju uz rub **US**, a lievo **OS**.

Po sliki Šafatikovej iz matice u sumis. slavki sveti. knez srpskog Milana. Teži 0,41 gr. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 31.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju do spasitelja **AS**, a lievo **Zo**; u zadku pak desno do lika u polju **US**, a lievo **OS**, te do hrtovih regova po jedan okruglici. (Rabimo **AS** mjesto za luke u br. 1).

Po sliki Šafatikovej. Teži 0,41 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju **AS** a lievo **Zo**; u zadku pak desno **OS**, a lievo **US**. Po sliki Šafatikovej. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIII. br. 32.**

4. — Isto kao br. 1, nego u predku desno u polju **AS** a lievo **Zo**; u zadku pak desno **Zo**, a lievo **US**.

Matice u biogradskom muzeju. Teži 0,43 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. Probušen lievo u stolici.

5. — Isto kao br. 1, nego na dolnjoj strani šlema u zadku okruglice se nerazpoznавaju.

Matice u biogradsk. muzeju. Teži 0,41 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$, ali je podugajak.

VRSTA III.

Glava spasitelja. — Šlem s rožčici.

1. *Predak.* — U uljem piknastom okruglu glava spasitelja na krstu, punolika, bradata i brkata. Izvan okruga teče napis nerazumljiv.

Zadak. — Po sredini šlem, iz koga se diže po jedan rožčić sa svake strane. Medju rožčići četiri piknje na krst. I ovdje napis nerazumljiv.

Gledi napis, činilo bi se, da je u predku bilo: *gospodin stefan*, a u zadku: *jesus cristus*.

Šafatik Glas. III. 247. Tab. VIII. br. 92, iz matice kod D. Lolia u Zemunu. Teži 0,45 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XIII. br. 33.**

SRBSKI VELIKAŠI.

BALŠIĆI.

O izvoru obitelji Balšićeve vladajuće u Zeti nemamo do danas jasnih i stalnih dokaza. Gjorgi II Sracimirović u svojoj povelji od 27 siječnja 1386 kaže o svom rodu ovako: **свештъ мохъ прородитъ Симонъ Неманѧ, врхово ипроточица сръбскаго и сестрица Сава** (Miki. 203). S ovim suglasjuje Tronošac, koji povieda, da su Balšići potekli iz loze Vulkana sina Nemanje, vladara Zetskoga (V. Šof. Ijet. 60. 62. 72), po tankoj krvi, te opetuje o njih, da su **преносходни је краин токома неманија и дајдарски држави** (Glas. V. 48. 100). Fariati čini jih porekla francuskoga (Pigr. Sacr. VI. 374).

Kako je poznato Zeta, kao pradomovina nemaniceve kuće pripadala je srbskomu priestolonasledniku, koji je s njom za živa otca upravljao. I Dušan, prije nego se srpskog priestola dohvatio, upravljao je sa Zetom; te je vjerojatno, što neki pišu, da ostavljajući on Zetu, postavi tu za svoga namještnika već tada kneza.

Balša I. Orbini naprotiv kaže, da je Balša I za Dušanu imao samo jedno selo u Zeti, a da si je za cara Uroša izdajom prisvojio Skadar i dolju Zetu tja do Kotora. O Balši I nemamo nijedne vesti u spomenicima, a umro je svakojako prije 29 rujna 1360., jer u povelji, koju taj dan izruči car Uroš Dubrovčanom, dozvoli jmu, da greda s trgom **на Зету на Калеме** (Miki. 168). Ovo ne samo nam svjedoči, da su Balšići barem do tada pripoznavali vlast Uroševu, nego i da je više njih ukupno Zetom upravljalo, naime sinovi Balše I već preminuta. Ovi su bili tri:

Sracimir, Gjorgje I i Balša II. Ovako nam jih imenuju i mletački izvori (Vidi Listine IV. str. 48 od 3 srp. 1362, itd.). Čini se, da su sva tri ukupno vrhovnu vlast obavljala, pošto njihova imena stoe skupa na čelu njihovih listina, kao na pr. na onoj od 17 siječ. 1368., kojom su dizali njenu carinu postavljenu u Danju na dubrovačku trgovinu, koja ovako počima: **Фуд Срасимира и једи Гјорги и једи Калеме** itd. (Miki. 177). Po smrti cara Uroša za nastavljega meteža u zemlji i Balšići, opirući se Vukašinu (Tronošac, Rad V. 274), stali su samostalno upravljati sa svojom oblasti.

S prva braća Balšići prijateljski su se gledali sa Mletčani. Republika, da jih bolje k sebi privreže, podieli jim 3 srp. 1362 mletačko gradjanstvo, označujući jih u dotičnoj povelji ovako: *Strascimirus, Georgius et Balsa fratres, magnifici barones maritime Sclavonie* (Listine IV. 49). Dojenje se to prijateljstvo prikaza kao nestalno. Dne 28 ožujka 1368 nalagala je republika svomu pomorskomu kapetanu M. Venieru, neka polhvata naoružane brodove Balšić kastelana budvanskoga, i neka ga prisili, da niješte naknadi (List. IV. 92). Vjerojatno, da se ta razmirica na kratko sravnala, jer malo kasnije nalazimo, gdje Gjorgje kao budvanski kastelan i *dominus Zente* moli Mletčane, neka mu dozvole držati na moru naoružane ladje (List. IV. 93). Mlet. više u odgovoru (13 srp. 1368) potrađi najprije kraljeve listove, koji bi ga na to ovlastili, *cum ipse dominus rex nobis scripscrit, quod dictus Jura est suis rebus*, i da mu se uzkrati svaka pripomoć; no ipak malo

zatim (8 lipnja 1369) prista na to pod uvjetom, da jih rabi samo proti svojim neprijateljima. Namiera je bila Gjorgjeva, da kroz razvojenje, koje je zavladalo bilo u zemlji, sve naoko protegne granice svoje oblasti. A da to lažne postigne, izkazu se pripravan preći na katoličku vjeru. Papa posla braci vieroizpovjedanje zapadno (25 srb. 1368), koje oni umah izpunile, te se 29 siječnja 1369 uz svečanu zakletvu odrekole pravoslavlja i proglašile za katolike (Theiner 262 i t. d.).

Poduzetje **Gjorgja I**, koji se izkazuje kao načelnik ciele porodice, akoprem medju braćom drugi, proti Karlu Topiću gospodaru dračkomu (V. povelja 17 siječ. 1368 kod Miki. 177), čini se, da mu lošo izpalo. Po Orbiniu Gjorgje pale u ruke svoga *zeta* (Glas. XIII. 285). Dobivši slobodu, do mala provali do Kotora, i obsjednu ga po moru i po kopnu. Uslijed molbe Kotorana papa i Vukašin zaprosio Mletčane, neka prisile Gjorgje, da se izpod Kotora digne. Republika odpravi odmah (18 rujna 1369) svoga poslanika u one strane, da posreduje mir medj Kotorom i Gjorgjem, te bude malo zatim utamaćen. Ali si Gjorgje nije davao mnogo brige, da mir s Kotoranima drži, niti da naknadi štete, koje su često njegovi podanici mletačkim činili; znao si je ipak uz sve to naklonost Mletčana predobiti s ponudama obilnih slobodština za njihove trgovce po njegovoj oblasti, dapače jih zamoli, neka u Olgunu postave svoga konsula za to veće osiguranje njihovih građana i prava.

I s Dubrovčani braća se svedjer lipe gledala. Godine 1361 za razpre dubrovačke sa Voislavom po Rastiću Balšići pomagali su Dubrovčanom, a ovi jih za nagradu imenovali svojimi plemići. Dne 17 siječ. 1368 braća oslobođene Dubrovčane od njike carine postavljene na Danju. Dne 30 stud. 1373 prisazio se je Gjorgje za se, za brata Balšu i za sinoveca Gjorgija sina Sracimira skoro preminuta, da će jih uzdržati ona prava, koja su ulivali za Dušana. U toj povelji dolazi ova izreka: **и ако тво биде царь господинь срблем и властелин и земли српской**, iz koje se daje izvesti, da barem do tada ni on nije priznavao Lazara za srpskoga vladara.

Rastić povieda, da se je Gjorgje I po smrti Nikole Altomanovića užičkoga župana, zavadio sa Tvrđkom bosanskim kraljem zato, što su si oba htjeli prisvojiti Nikoline zemlje, da su Dubrovčani posredovali za mir, te da su toga radi Tvrđko i Gjorgje došli u Dubrovnik na sastanak. Gjorgje bio bi tom prigodom o tom radio, da ulovi Tvrđka na otoku Lokrumu, gdje su se dogovori držali, ali su Dubrovčani tu nakanu osnutjeti znali.

Nezna se pravo, koje se je godine Gjorgje prestavio. Braća Gjorgje i Balša svedoče 22 stud. 1376, da jih je neki dubrovčanin namirio za prizrensku carinu (Pucić II. 26); a 20 stud. 1379 Balša sam potvrđuje Dubrovčanom stare pravice u Zeti, i da plaćaju kao što su plaćali **и ако знати брати господини Гјорги** (Miki. 193). S ovoga se vidi, da je Gjorgje umro medju g. 1376—79, a ne god. 1373 (Šof. Ijet. 74). Po smrti Gjorgja svu vlast prihvati u svoje ruke brat mu

kao kćer Lazarevu ili kao sestru Stjepana Lazarevića¹. Od nje dobi Gjorgje sina Balšu, koi ga nasliedi; a čini se, da nije imao nijedne kćeri, jer u mlet. izpravi od 7 kol. 1405 (*Misti*) veli se: *non est aliquis de prole Stracimiri preter Balsam.*

VRSTA I.

Svetitelj. — Grb.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, gologlav, stojeci medju dva luka od nanizanih ertica, u djakonskoj odelži, piknjastom osjenkom oko glave, drži u pruženoj desnici kadijanicu, a lievicom pridržava knjigu na prsh. Napis teče naokolo izvan luka uz okrajni niz od ertica, počam gori desno: **S L A Z R E V U R G** — **D C I M S M**.

Zadak. — Doli štit, u kom kuriakovo poprsje; nad štitom šlem pod otvorenom krunom; a iz krune se diže lievo okrenuto kuriakovo poprsje, otvorenim rilom i izplazitom jezikom. Iz štela lievo izlaze kuriakove noge. Napis teče naokolo kako gori: **Ω D**

Ω D G D O R G I S — T R A D I M I R.

Ono dvostruko **ΩD** stoji jedno povrh drugoga, gornje leđi na okrajnom nizu, a postalo valjda iz pretiska novca, ili opetovna natiska. **Ω** jest *Moneta*.

Matice u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Zabla u Kotoru. Teži 1,10 gram. Mod. 5. **Vidi tab. XIV. br. 2.**

VRSTA II.

Grb. — Naslov.

1. *Predak.* — Šlem, iz koga se diže kuriakova glava lievo. Do štela u polju podijeljeno: **ΠΙΟ — ΡΓΒ**, a na štela dolji otvorena kruna.

¹ *Secr. Cons. Reg. 18 svib. 1406, 1 lip. 1407. Commem. X. itd.* Ovdje se vidi jasno: *madona Helena fia fo del conte Lazero, signor de Selatonia, et dona fo del magnifico signor Zorzi Strazmar.*

Zadak. — Sve napis u pet redaka: **БОГО:** — **БЛДАМ — Н ЕСАИК** (HIC u slogan) — **Н ГИЋ ГЗ — РМ.Б.**

Po slike Šafafikorou iz matice u biograds. muzeju. Teži 0,60 gr. Mod. 3%. **Vidi tab. XIV. br. 3.**

2. — Isto kao br. 1. nego kuriakova glava sa vratom leđi na štemu s izplazitim jezikom desno okrenuta, a u polju desno **Ω** bez drugoga napisa; u zadku pako napis ovako: **БЛХА Б — ГА БАГО — БЕРНИ — ГОРЬГ.**

Matice u biograds. muzeju iz Kosova. Teži 1,10 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XIV. br. 4.** — U istom zavodu iz Kosova ovomu slični novac.

3. — Teži 0,94 gram. Mod. 4.

4. — " 1,0 " " 4%.

5. — " 0,96 " " 3%.

6. — " 1,03 " " 4. — U svjet. knjiga srpskoga.

7. — Isto kao br. 2. nego napis u zadku drugako poredjen: **БЛХА Б — ГА БАГО — БЕРНИ Г(ospodin) — ГОРЬГ.**

Matice u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,88 gram. Mod. skoro 4. U istom zavodu iz Kosova ovomu slični novac:

8. — Teži 0,92 gram. Mod. skoro 4.

9. *Predak.* — Grb sasvim drugoga načina, naime dolji šlem lievo okrenut, a na njem izdubeni krestić; nad ilemom četverouglasta zastavica sa tri piknje na kutevih ukrašena; nad zastavicom u okruglu istoru zvezda. Do zastavice u polju podijeljeno: **ΠΙΟ — ΡΓΒ.**

Zadak. — Sve napis ovako: **+ БЛХА — ГА БАГО — БЕРНИ** (HIC u slogan) **ΠΙΟ — Г.Б.** Nad **+** na početku napisa vidi se opet **+** dvotiska radi.

Matice u biogr. muzeju iz Kosova. Teži 0,97 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. XIV. br. 5.**

V. nagradjivanja o njoj kod Majkova. Već u listini od 9 srp. 1390 (*Misti*) kaže se o Gjorgiju: *quidam rusticus dominus Vukoh cognatus sue magnificenter.* Ovdje cognatus dolazi u smislu, da su Gjorgije i Vuk Branković imali za supruge drie sestre naime Lazarete.

BALŠA III.

Balša III, zasjedavši otčev priestol, stavi se poglavito na to, da preotme Mletčanom gradove i zemlje, koje jim njegov otac lakounno ustupio bješće. Pokuša, da u to kolo uvede i Dubrovčane, te jih zamoli, da mu pomoći pruže; ali mu oni još 11 siječ. i 21 ožujka 1406 te molbe odbili (*Pučić L. 58. 59.*). Koncem ožujka i. god. Balša započe rat s Mletčanima, te ga vodio za celioga života. Često su mu Turci pomagali; a za njega su se pred republikom zaúzimali ujak mu despot Stjepan Lazarević, t-tka mu Mara Žena pok. Vuka Brankovića, vel. vojvoda bosanski Sandalj, za koga se malo poslije g. 1412 uđa njegova mati Jelena, te napokon i sicilijanski kralj Jakov (*Secr. Cons. Reg. Misti. Cons.*). Mletčani ga s prva protjerale iz otčeve baštine; kašnje dva puta (1408. 1412) dodje do mira, te mu ustupili njekoja mesta; no ipak negledajući on nimalo na pogodbe, uz svaku se priliku trudio, da Mletčane iz svoje zemlje izrene. Ta njegova tvrdokornost povede napokon republiku, da njegovu glavu učieni. Ona je naime obećavala za njega živa ili mirtva najzad do 8000 dukata. Napokon posluži sreća iznova Mletčanom, i g. 1420 zatjeraju ga opet iz ciele njegove oblasti. Slijedeće g. 1421 među svib. i kolovozem Balša se prestavi, vjerojatno nenaravnom smrti (*Secr. Cons. Reg.*).

Čini se, da je Balša III imao za ženu kćer Gjorgija Topije gospodara Dračkoga. Ovo bi posviedočio ugovor mira sklopljen 6 lipnja 1408 medju Balšom i republikom, u kom, govoreći se o Balši, primećuje se: *coate Topis se snozero* (*Commem. X.*). *Snozero* ili *snoocero* u mlet. govora znači last. Od sebe Balša neostavi muškoga potomka, dali samo kćeri. Republika je po smrti Balša, obećavala despota Stjepanu Lazareviću, da će se brinuti za Balševe kćeri, a njemu plaćati za Zetu 1000 dukata na godinu, ako ju pasti u mirnom posjedu one zemlje (*9 svib. 1421*). Jelena Balševa kćи bila je udata za Stjepana hreaga sv. Save s Sandaljeva sinovca (*Misti. 425. V. Opred. L. 258.*). U mlet. listinah spominje se već od 19 lip. 1419 i nadalje neki Stjepan de Balšis pridievkom *Maramonte*, koji je često, akoprem badava, kušao, da i pomoći turskom Mletčanom otmete Zetu (*1 svt. 1429. Secr. Cons. Reg.*).

VRSTA JEDINA.

Svetitelj. — Grb.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, gologlav, stojeci medju dva luka od nanizanih ertica, u djakonskoj odelži, pikajastom

osjenkom oko glave, drži u pruženoj desnici kadijanicu, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Napis teče naoko izvan luka uz okrajni erknjasti niz, počinje gori desno: **S-LAVRG — DGIVS M.**

Zadak. — Deli lievo nagnut štit, u kom kuriakovo po-prsje; nad štitom štem pod otvorenom krunom, lievo okrenut, sa visecom koprenom zada; iz krune se podiže kuriakovo poprsje lievo obrnuto, otvorenim rilom i izplazitim jezikom. Iz štima lievo izlaze kuriakove noge. Desno do štima u polju kao otvorena kruna esovno položena ili poluzvezda. Napis teče naoko kao gori: **M BLTSG — D GORGI** (*monaster Balse domini Gorgi*).

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena iz Welslove skrbe za 22 for. 30 kr. (V. Wellensheim II. br. 11,966, koji ga rečesno pogriješno opisao). Teži 0,85 gram. Mod. 4%. Probušen u osjenku desno.

2. — Isto kao br. 1., nego stvari su drugako ponamješćene, te u zadku iz štima kuriakove noge vani neizlaze, a u napisih pikanje drugako.

Matica kod Schottena u Beču. Teži 1,15 gr. Mod. 4%. Okrajen.

3. — Isto kao br. 1., nego osim razlikosti u kretanju stvari pikanje u napisu zadka jest sasvim različito: **M-BKLZG — D GORGI**.

Matica u vojvode Montenegrina u Beču. Teži 1,07 gram. Mod. 4%.

4. — Isto kao br. 3., nego drugi kalup, posto su stvari drugako poređene, na pr. kadijanica u predku slazi van preko luka.

Po slike Šafarika iz matice kod Verkovića. Mod. 4%. Probušen.

5. — Isto kao br. 1., nego u predku ručica kadijanice jednostavnija i nad njom piknja, te dve piknje desno do svetitelja, a napis: **S LAVRG — DGIVS M.**; u zadku pak nege kuriakove neizlaze van štima, po jedna piknja sa svake strane lika i pod štitom, a napis: **M BKLZ — GORGI**.

Matica u gradskom muzeju Bottaein u Padovi. Teži 0,60 gram. Mod. 3%. Malko okrajen.

6. — Isto kao br. 5., nego u predku piknja lievo leži na ramenu svetitelja, i pod ovim tri piknje uzposeđeno, a napis: **S LAVR — DGIVS**; u zadku pak desno u polju dve a lievo tri piknje, jedna pod drugom, a napis ovako: **M BKLZ — GORGI**.

Matica u num. skrbi kod Schottena u Beču. Teži 0,79 gr. Mod. 3%.

7. — Isto kao br. 1., nego u predku osjenka je ravna, a napis sasvim pogriješno izražen: **S VRKL — RV-KLS**; u zadku pak napis: **M BLTAV — D GORGI**.

Matica u vojv. Montenegrina u Beču. Teži 0,69 gr. Mod. 4%. Okrajen.

8. — Isto kao br. 1., nego osjenka je ravna, a napis sasvim pogriješno izražen: **M SV+DE — RVKLS**; u zadku pak: **M BLKZ — S GORGI**.

I. v. Reichel *Serbiens etc.* Tab. XIV. 20. Mod. 4%. Pripisuje ovaj novac Gjorju sinu Gjorgja Brankovića despotu srpskoga, po Matru očiju ličnu, čitajući: **S GORGI — X BLKZ**. Stjepan Gjorgji vladika (Machthaber).

9. — Isto kao br. 1., nego napis u predku ovako: **S LAVRG — DGIV M.**, a u zadku: **M BKLZG — S GORGI**, ali ovo zadnje S vjerojatno zlo čitano miesto D. Ako li uprav obстоji, onda bi značilo *ser* izraz mletački za *domini*, ili *Stracimiri*.

Šafarik Glas. V. str. 220. Tab. II. br. 12 po matici u skrbi Dra. Kumanu u Trstu, te primiče, da je ovakova opisao Dr. Fr. Karara u djelu o starih dalmatinskih novcima.

10. — Isto kao br. 1., nego u predku napis: **S LAVRG — DGIVS M.**; u zadku pak desno do štima piknja, a napis: **M BLTAV — D GIORGI ZM**. Ovo zadnje ZM moglo bi biti skratica reči *Stracimiri*, a možda je ostalo od predka sličnoga a pretiskana novca.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena iz Welslove skrbe za 12 for. (V. Wellensheim II. br. 11,967. Teži 1,14 gram. Mod. 4%). Probušen do ruba desno. **Vidi tab. XIV. br. 7.**

11. — Isto kao br. 1., nego u predku napis bio bi ovako: **M S LAVR — DGIVS M.**, a u zadku M (u sloganu) **BKLZG — GIORGIO ZM**.

Dr. Egger i. e. 1893. Tab. X. br. 7. Mod. 4%. Ono M u početku napisu u predku zasiliće bi prije *Magnus* nego *Moneta*.

12. — Isto kao br. 1., nego u predku napis: **M S LAVR — DGIVS M.**; u zadku pak desno do štima u polju bila bi ovdje podpisana sedmorepa zvezda (*vjerojatno zlo razabran obična kruna*), a napis: **M BKLZG — C(MI BG ZM**. Bez dvojbe u zadku opet zlo razabran napis, te ima suglasiti s onim u br. 8 i 9.

Šrdy str. 7. br. 9 (Dr. Star); čita napis u zadku: *Moneta Balsae consitis Bornae*, te ga i nepravilno Borni dopisuje. M. 4%.

13. — Isto kao br. 1., nego u predku osjenka je ravna, kadijanica veoma gori uzdignuta, piknja desno do luka, a napis: **S LAVR — DGIVS**; u zadku pak i kuriakova glava kao okrunjena, a napis: **M BKLZ — D GORG**.

Matica u g. Želješ u Kotoru. Teži 0,855 gram. Mod. 4. Okrajen.

14. — Isto kao br. 1., nego u predku osjenka svetiteljova ravna, pod desnicom do boka piknja, a napis: **S LAVR — DGIVS**; u zadku pak napis: **M BKLZ — G D GORGI**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Želješ u Kotoru. Teži 1,0 gram. Mod. 4%. Malko okrajen.

15. — Isto kao br. 1., nego napis u predku: **S LAVR — DGIVS**; a u zadku: **M BKLZ — G D GORGI**.

Matica u numis. skrbi Marciane u Mletcih. Teži 1,12 gr. M. 4%.

16. — Isto kao br. 1., nego napis u predku: **S LAVR — DGIVS**; u zadku pak napis: **M BKLZ — G D GORGI**; a kruna je jasnije izražena.

Po slike Šafarikovej iz matice kod Verkovića. Teži 1,68 gr. Mod. 4%.

17. — Isto kao br. 1., nego napis u predku: **S LAVR — DGIVS**; u zadku pak napis: **M BKLZ — G D GORGI**.

Matica u vojvode Montenegrina u Beču. Teži 1,06 gram. Mod. 4%.

18. — Isto kao br. 1., nego napis u predku: **S LAVR — DGIVS**; a u zadku: **M BKLZ — G D GORGI**.

Po slike Šafarikovej iz matice kod Verkovića. Teži 0,95 gram. Mod. 4%. Jaka urezan.

19. — Isto kao br. 1., nego u predku osjenka je ravna, a napis: **S LAVR — DGIVS**; u zadku pak napis: **M BKLZ — G D GORGI**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom g. Lazara Berbera trgovca u Kotoru. Teži 0,95 gram. Mod. 4%. Probušen do osjenke desno. **Vidi tab. XIV. br. 8.**

20. — Isto kao br. 1., nego u predku osjenka je ravna, a napis: **S LAVR — DGIVS**; u zadku pak napis: **M BKLZ — G D GORGI**.

Matica u prez. biskupa Strossmayera od Verkovića. Teži 0,82 gram. Mod. 4%. Podesta raideraa.

21. — Isto kao br. 20, nego pikanje je u napisih različito, te u predku i drugi ulomak počima sa tri piknje, a u zadku na početku drugoga ulomka nema piknje.

Matica u g. Doboskya u Pešt. Teli 0.94 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

22. — Veoma priličan br. 21.

Safatik Glas. VIII. 272. Tab. II. br. 2, po otisku nove salazeca se u Pragu u sakromnih rukuh. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

23. — Vaoma priličan br. 21. Danilo čita ovako: u predku: 'S. LAVR' — 'ENCIVS'; u zadku M. BALS' — C D GOL.

Dr. Franjo Danilo u programu Zadarske gimnazije za g. 1859/60 str. 201, s prijateljem: *di-m. o.016, p. gr. 19. Tamčić: moneta Balus comitis de Georgio mesto moneta Balus domini Georgii.*

24. — Isto kao br. 1, nego napis u predku kao u br. 18; u zadku tako napis: 'S. BALS' — 'D GR'.

Matica kod g. Boškara u Dubrovniku. Teli 1.02 gram. Mod. 5.

25. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: 'S. LAVR' — 'RUMS S.'; u zadku tako desno do štampa u

polju mjesto krune stoji M osovno položeno, i lik je sav veoma osovno izražen, a napis: 'M ALSG 68 GEORGIO STRATIMIRI (moneta Balse de Georgio di domini Georgii Stratimiri).

Matica u car. umis. kabinetu u Beču. Teli 1.10 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Napis u zadku podesta neuredno izražen. Ako ono M na početku jest okrenuto B tada Balo, upda ono M u polju znaciće bi Moneta. Valjda je iz ove matice crpio Wesseler T. III. b. 29. **Vidi tab. XIV. br. 9.**

26. — Isto kao br. 25, nego u napisu predka pikanje razno; u zadku tako napis: 'S BALSG 68 GEOR — IO. STRAGMARI.

Matica u habs. muzeju. Teli 1.02 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Ureza u predku na glavi svetitelja. Izdati sa ga Safatik Gl. VIII. 273. Tab. III. br. 6 i Dr. Egger Tab. X. br. 8. **Vidi tab. XIV. br. 10.**

27. — Isto kao br. 25 i 26, nego iz dvostruka natiska jedva se i lik i napis djelomice razaznaje.

Matica u habsburgskom muzeju. Teli 0.89 gram. Mod. skoro 5. Trostruko prebačen i ureza.

JOAN OLIVER.

Bjaje sin Vojskne (kneza za Milutina a ksevra za Dušana) i Kerace, brat tako Jelene Dušanove suprige, Aleksandra cara bagarskoga, Deana, Lutice Bogislana, i Teodore ili Kantakuzine (u manastiru Jefimije) udate za despota Uglješu brata Vukašinova¹. Valjda je ono prvi o njemu spomen u napisu postavljenu u Gračanici g. 1322 (Mkt. 563). Za Dušana obnašao je Oliver postupno časti velikoga načelnika, velike sluge, velikoga vojvode, sebastokratora i napokon despota. Ova je zadnja u državi srpskoj bila najviša (V. Glas. XII. 437). Držao je tada kraj ovčopoljski, te je u Ljesnovu g. 1341 zidao crkvu arhangelogu Mihailu (t. e. 293—7). God. 1354, kada se po želji Dušanovoj radilo, da se srpska crkva sdrži s rimskom, papa Inocent VI napisu 25 pros. list i *Officium despoto*, moleći ga, neka njezove poslanike ljepe primi, i u obavljaju posala pomognu. Po smrti Dušana i on si prisvoji njegovu samostalnost u svojoj oblasti, te je bez dvojbe u ovo doba dao kovati novce sa svojim imenom. Po Šafatikovoj (str. 81) prestavlja se 3 pros. 1463 **от кнезу кобија српскија** (od kneza kobijskog srpskog). Od svoje žene Ane Marije ostavio mnogo poroda (V. Glas. XIII. 293—4).

VRSTA I.

Car sjedi. — Štem. U predku napis: **СФЬ—ИПЬ**

1. *Predak*. — Car punolik, goleglav, piknastom osiennom oko glave, u dugoj haljini, sjedi na priestolu bez naslona; ruke mu na krilu, nego u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu. Napis do cara u polju podiglieno:

СФЬ—ИПЬ.

Zadak. — Doli štem desno okrenut, a pod njim okružić; nad štemom zastavica s običnim stranama i sa tri piknje na trokut na nogovima; nad zastavicom poprsje goleglavu punoliku, sa piknastim žezlom desno. Napis teče naoko uz okrajni niz od ertica, počam gori desno: **Ф МОРИТА Д — ГСПОТИ ОЛИ**.

Po sliki Šafatikovoj iz matice kod Verkovića. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Šafatik ga istao Glas. VI. 192. Tab. I. br. 1, i pripis ga Dušanu, te jo mislio, da je kovan bio posle Dušanove smrti, i to u pogledu na careve glave. Probalač desno u osienni carsovi.

¹ Kler Uglješa Dragina Vitošlava naređena je **сеструка Оливере** (Mkt. 184).

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka φ mjesto Φ; u zadku tako jedva traga okruglicu pod štemom, u napisu riječ DGSPOTI ciela sa S naopako, a na koncu napisu debela piknja.

Po sliki Šafatikovoj iz matice kod Štenčen, draštva srpskoga, koju mi nenađujem. Teli 1.0 gr. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XIV. br. 11.**

VRSTA II.

Car sjedi. — Štem. U predku: **ЗИВ—ИПЬ**.

1. *Predak*. — Car, punolik, goleglav, piknastom osiennom oko glave, u dugoj haljini, sjedi na priestolu bez naslona; ruke mu na krilu, nego u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu. Napis do cara u polju podiglieno **ЗИВ—ИПЬ**.

Zadak. — Doli štem desno okrenut, a pod njim okružić; nad štemom zastavica s običnim stranama, sa dve piknje po sredini jedna pod drugom, i tri na pojedinom nogu; nad zastavicom poprsje goleglavu sa žezlom desno. Napis teče naoko uz okrajni niz od ertica, počam gori desno: **Ф МОРИТА Д — ГСПОТИ ОЛИ**.

Matica u car. umis. kabinetu u Beču. Teli 1.165 gr. Mod. 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u zadku po sredini zastavice četiri piknje na krst, na štemu desno krstić, žezlu nema traga, a napis počima sa +, i nema piknje na koncu.

Po sliki Šafatikovoj iz matice kod Verkovića. Mod. 4 $\frac{1}{2}$. Prebačen u polju do osienni spasitelja. **Vidi tab. XIV. br. 12.**

VRSTA III.

Spasitelj sjedi. — Dvoglav orao.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknastom osiennom oko glave, do koje podiglieno **СФ—ДІ**; do priestola u polju lijevo se nerazaznaje slovo radi nepotpuna tiska, a desno D; pod levim laktom spasitelja u priestolu okružić, a naoko uz okraj novca niz od debelih ertica.

Zadak. — Doli panj, iz koga izlazi po jedna grana razito položena. Na panju stoji dvoglav orao. Napis teče

čini ga sinom kneza Lazara. Piše on: *possederano in questi tempi una parte della Russia Vuk Brankovich, e Costantino figliuolo del despoto Lazaro, i da su obojica zahtjevali za se srbski danak, ali da jim dubrovačka obšina po poslanicu dokazala, kako na to nemaju prava, neposledovajući ciele Rasko, te da su se tiem umirili.*

Po srpskim izvorima Žarko Dean¹, sin kesa Vojne a surjak Dušanov, imao je tri sina, Ivana Draguša, Kostantina i Dmitra², a upravljao je za cara Uroša njegovim dijelom Makedonije. U povijesti pako od god. 1377. danoj u Strumici, prikazuje se Evdokija kao carca i upravljateljice ondješnje oblasti skupa sa sinovi Iv. Dragušem i Kostadinom (Glas. XXIV. 249); ona je dakle bila žena Dejanova. Jela li joj naslov carice, koji si u svojih poveljama daje, dolazio iz nemanićeve ili iz carigradske porodice, to se nedaje iz do sada poznatih spomenika sastavno opredjeliti³.

Po Majkovu str. 91 Draguš i Kostatin pogibio je u boju na Rovinju god. 1394., gdje Mireš vlaški vojvoda razbi Bajazita. Vukov tipik kaže ovako, da se je 18 svib. 1395 prestavio **Костадин Драгаш** (Mkl. 227), nego je ovajje ime Kostantinovo pogriješno k Draguševu pridatu. Orbini (IL. 81) povjeda, da je Kostatin preživio Draguša, a to potvrđuju gori navedeni mletački i dubrovački spomenici. Zadnji je od g. 1401. Sinovi Kostantinovi nisu nam poznati. Hammer piše (I. 107.), da se Draguševa kćer Jelena udala za iztočnoga cara Manuela. Junačtro ove braće posvećeno je u narodnih pjesmama (Vuk II. 355. 459).

Imamo dvoje vrsti srpskih novaca imenom Kostadina ili Kostantina, t. j. kao despota i kao kralja. Šafařík (Glas. III. 219. IX. 271) po Nanu i Zanetti pripisuje novac Kostantinov kao *reż Konstantinu sinu kralja Milutina*, primičejući, da nemože biti Kostantina vladajuća oko Drača, pošto se nije kraljem nazivao. Nego spomen-

¹ Dean, spomenut kod Mál. 88. 125. 151. 153, za Uroša posta Despotom (Glas. XII. 446).

² Majkor tvrdi, da Dimitar, spomenut u Kostantinovoj povelji od 1385., nije drugo nego sam Draguš, kao monah nazvan Dimitar. Nego u povelji Kostantinovoj od 26 ožujka 1388. (Glas. XXIV. 296) spominje se Dimitar kao već mrtav, dočim se o Dragušu kaže, da je ubijen bio u bitki na Rovinju g. 1391 (Sof. Ljet. 74. Arkiv III. 26). Dimitar još je živio god. 1385. (Mkl. 263). A da je već tada Draguš monah bio, to se ni pomisliti neda.

³ Majkov misli, da joj naslov carice s toga, što je bila žena kesa. Ali proti tome vojvoda Evdokijina povelja od god. 1379 (bolje 1380—81. Mkl. 290), iz koje se vidi, da se ona smatrala pravom caricom srpskom. Tu se ona ovako označuje: **И КАМОЧЕСТВЕ И ХРИСТОЗМЕВЕ ЦАРЦЕЦ ИДОКИИ И СА ПРЕВЪДНОСТНЯ И ВЪССРАДЛУЧНЫ СИНОМ ЦАРСТЕВИИ Костадином;** dalje kaže, da je ova povelja utvrdila **БЪЛГАРОУ ЧАРСАНИИ**, te u ime hrista, **ИХОДЕ КОГДА ПО БЪЛГАРУ ВЪЗХОДИТЬ ЧАРСТВОЛИИ**, moli, neki ova vjeronamjornik darovnicu stak štuje i nevriedi. Spasitelj pako te povelje pri koncu sam dodaje, da ju je pisao **ВОСЛАВНОСТИ ГОСНОВИ ПРЪЛЕНСКОИ ЦАРЦЕС СРДВАСКИ КУДА СЕДОКИИ**. Take i takovim pridavnicima nije se moglo pisati a ženi kesa, te se ovdje gradi o naslovu carice u pravom smislu. Njeki misle, da je to Jelena kesa Dušanova, ali je ova umrla već god. 1370. Danijel je džil za sestru Dušanovu i ženu Dejanove, Mijatorin za kćer Dejanovu; a pisao srpski Konzesa za bizantsku kneginju. Za ovo delo nemože se ni pomisliti, da je naslov carice srbske mogla nositi na koja druga osoba osim sestre Dušanove ili Uroševe. Poznato je pak s druge strane, da je Dušan imao jednu kćer, i da je ova u Seretu skoro samostalno vladala. U listini, koja je on dao manastiru sv. Ivana Krst. u manjejskoj planini, govori o ostelji *preluborune kćeri carstva mi preciske kraljice*. Isti u poslanici na Ivana Pašonjaka, upravitelja u Seretu, spominje svoju kćer a njegovu gospodaricu. Savsim je dakle istini poduhvat, da ova kćer Dušanova jest naša Evdokija, iena Deana, a mati Kostantins.

nici srbski neznaju nam posve ništa kazati o tom Konstantinu Milutinovu, dočim o Dejanovu kažu podosta, i daju mu za mater srbsku caricu. Osim toga sav posao novac i tekina njegova prikazuju ga kovana konecem XIV ili početkom XV stoljeća, navlastito naliči novcem Stjepana Ostoje bosanskog kralja i suvremenim kotorskim; s čega se skoro bez dvojbe daje misliti, da su i Kostantinovi bili kovani u Kotoru ili barem od kotorskih radnika.

KOSTANTIN KAO DESPOT.

VRSTA I.

Spasitelj sjedi na priestolu. — Svetitelj i despot stoje.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**. Okrajni okrug od nanizanih crtica.

Zadak. — Dve stojeće osobe, punolike. Desno svetitelj, goleglav, piknjastom osienkom oko glave, u dugom odielu, desnicom pruža lievo stojećemu despotu dvostruki krst, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Despot pod zatvorenom krstićem ukrašenom krunom, u dugoj dolami, lievicom prima krst nad svetiteljevom rukom, a desnica mu pri prsih otvorena. Napis teče naokolo, ali natrakke razpožen, te lijevo: **ЗАТОПЛЯХ X**, desno: **ЗИНИТЬКОВО**.

Matica u Beogradu, muzej od Vojkovića nadjenja u Skoplju. Teži 1,05 gram. Mod. 4%. Izdo Šafařík Glas. VII. 228. Tab. V. br. 30. Preboča lijevo do osenke. **Vidi tab. XIV. br. 15.**

VRSTA II.

Spasitelj sjedi na stolici. — Sve napis.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na stolici bez nasiona, piknjastom osienkom oko glave, do koje **IC—XC**, a na uglovih stolice po jedan eviet od krina.

Zadak. — Sve napis u tri redka: **K — ТАИ — Н**. Prvo **K** i zadnje slovo **Н** medju dva evjeta od krina. Po nas **КТАИ** znaće Kostadin, a opet **Д** i pod njim stojeći **Н** despot.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,10 gram. Mod. 4. Izdo Šafařík Gl. V. str. 215. Tab. I. br. 5. **Vidi tab. XIV. br. 16.**

2. — Isto kao br. 2, nego se stvari drugako kreću.

Matica u vezi, Montenuero u Brču. Teži 1,01 gram. Mod. 4. Preboča u stolici desna.

KOSTANTIN KAO KRALJ.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, goleglav, stojeći, piknjastom osienkom oko glave, u dugoj dijakonskoj odelzi; u desnici mu kadionica, a lievicom pridržava knjigu na prsih; pod slikom, koja je samo do izpod koljena izražena, točka, a do ramena s jedne i druge strane u polju zvezda, od sedam piknja sastavljena. Napis teče naokolo uz okrajni pik. niz, počam gori desno: **S. СТОПАРИ — СИУТВАРИ**.

Zadak. — Kralj brkat i bradat, pod otvorenom krunom, u dugoj dolami, sjedi na stolici bez nasiona; u desnici uz prsa drži žezlo sa evjetom od krina na vrhu, a u lievici pruženoj zemljokrug, na kom krstić. Napis teče kao gori: **D: РХ: ГОСТ — КРТИДИС**.

B. Nani „De duabus imperatorum Russiae nummis etc.“ str. 5. br. 2, s primjetom: „extat in moneta Antonii Samoriniani“. Opis ga i Zanetti „De monitis regum Russie seu Russiae“ str. 20. a po Nanu priobčio ga Šafařík Gl. IX. 271. Tab. I. br. 4. **Vidi tab. XIV. br. 17.**

NIKOLA ALTO MANOVIĆ.

Po Du Fresnu Voibna knez učički, koji je kod Uroša Dečanskoga mnogo mogao, imao je tri sina, Tomaša, Vojslava i Altomana i kćer Vojslavu¹. Po smrti oteca Vojslav dobi onaj dio učičke kneževine, koji je graničio s dubrovačkim kotarom. Budući se zavadili Dubrovčani s Kotorom radi trgovine soli, stavlja se Vojslav na stranu Kotora, i sa svom jih je stvorom silom u nastavšem ratu pomagao. Poslije dvogodišnjega rata posredovanjem cara Uroša i Mletčana g. 1362 bi sklopljen mir (*V. Rad VII. 197. XVII. 11.*). Vojslav 3. srpnja t. g. bi imenovan mletačkim gradjaninom uz nadimak *magnificus et potens vir Vogslaus comes et magnus procer serenissimi domini imperatoris Sclavonie* (*List. IV. 48*). Vojslav umre prije 3 stud. 1364, jer su ovaj dan poslanici *domine comitissime suo relictore quondam comitis Vogslavi* spovedali, da su primili od Dubrovčana 900 perpera *pro commercio salis anni completi* (*Pučil II. 24*).

Malo zatim Nikola, Vojslavov sinovac a sin Altomana, zaželi imati u svoje ruke cijelu djedovinu; toga radi dade uhvatiti Vojslavovu udovu i njezinu dva sina (*Dobročaja i Stjepana po Du Fresnu*), i baciti u tamnici, te napokon i otrovati. Dobivši tako i Vojslavove zemlje, postade susjedom Dubrovčana. Po smrti cara Uroša, Nikola, rabeći na svoju korist slabost Vukašinove vlade, koja mu podišila bježe Zahumje, i koje se zato privrženikom gradio, da si lašnje granice svoje oblasti sve više protegne, potraži od Dubrovčana, možda i u Vukašinovo ime, da mu srbski danak izplate. Budući mu oni taj neosnovani zahtjev odričeši odbili, stade on, da jih haranjem njihove zemlje na to privede. Badava su se Dubrovčani za dugo obraćali na svoga ugar.-hrv. kralja Ljudevitu i na Nikolu Gorjanskoga Nikolina prijatelja za pomoć, i da prisile Nikolu na mir. Neviđeći uspjeha, morali su se napokon uteći Gjorgju Balšiću gospodaru zetkomu, Nikoliju neprijatelju; te to i nesreća Vukašinova na Mariji povodeše ga, da od svoga zahtjeva odstupi (*1371. Rad VII. 200*). Nikola nije ni mletačkih podanika študio; čega radi republika je nalažala 28 lipnja 1372 svemu pomorskomu kapetanu usled prijave svoga konsula u Kotoru, neka sbog počinjenih šteta *intrumittat dictum Nicolam et eius subditos, damnificando etiam navigia et loca sua* (*List. IV. 101*).

Jos za Vukašina Nikola po Vukašinovu nalogu provadio bježe u zemlje kneza Lazara, ali ga ovaj hametom potuće

¹ U listini Dušanovoj za Kotorane od god. 1351 među velikim spomenutim su **Якови и јако ми Кончаки** (*Mil. 152*.)

i susbi. Po Vukašinovoj smrti politi Lazar, da njegove privrženike iztriebi. Udari dakle i na Nikolu, te poslije trogodišnjega rata uhvati ga i oslipi (*Saf. Ijet. 74*). Po du Fresnu Nikola se prestavi g. 1374.

VRSTA JEDINA.

a. Napis u zadku od pet redaka.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **И** — **Д**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknjice na trokut.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: + **Б** **Х** — **Б** **А** **Л** **Г** **О** — **С** **Р** **Н** **И** — **И** **Н** **К**.

Matica u svjetloga kneza srpskoga u Biogradu iz Kosova. Teli 1.18 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XIV. br. 18.**

Oramu su slični sledećim novcima iz Kosova:

2.	—	Teli 0.96 gram. Mod. 4.	—	U istoga svjet. kneza.
3.	—	0.40	—	preko 4. — U biogr. muzeju.
4.	—	1.18	—	4. — Isti.
5.	—	0.95	—	preko 4. — Isti.
6.	—	0.98	—	4. — Isti.

7. — Isti kao br. 1, te napis u zadku: + **Б** **Х** — **Б** **А** **Л** **Г** **О** — **С** **Р** **Н** **И** — **И** **Н** **К** (ИИК u sloganu) **Л**.

Matica u biograd. muzeju iz Kosova. Teli 0.93 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XIV. br. 19.**

b. Napis u zadku od šest redaka.

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje **И** — **Д**, a pod lievim laktom spasitelja u priestolu tri piknjice na trokut.

Zadak. — Sve napis u šest redaka: + **Б** **Х** — **Б** **А** **Л** **Г** **О** — **С** **Р** **Н** **И** — **И** **Н** **К** — **Л**. U rieči Nikola jasno su izražena dva **К**, nego medju **И** i prvim **К** vide se gori tragovi razite crte, koja označuje, da se tu taji **И** skraćeno.

Matica u svjetloga kneza srpskoga iz Kosova. Teli 0.99 gram. Mod. 4. **Vidi tab. XIV. br. 20.**

Oramu su slični sledećim novcima iz Kosova:

2.	—	Teli 1.12 gram. Mod. 4. —	—	U biogr. muzeju.
3.	—	1.11	—	preko 4. — Isti.
4.	—	1.0	—	preko 4. — Isti.
5.	—	0.90	—	4. — Isti.
6.	—	0.91	—	4. — U svjet. kneza srpskoga.

ŽUPAN ROPA.

O ovom srbskom velikašu do danas nije se znalo sasvim ništa. Dr. Janko Šafarik na njegovih novečih čitaču je **РОВА**, te spoveda, da o županu Gropi nema traga u narodnih spomenicima. Po nas ono **Г** imalo bi se odlučiti od **РОВА**, te tako ono **Г** ili bi značilo koja ima počinjavajuće sa **Г**, kao na pr. Gjorgje, Grgur itd., ili što je vjerojatnije **Г-СПОДИЊ**. O Ropu županu srbskom u vremenu Vukašina i njegova sina Marka imamo upoznenu u napisu od listopada 1370, koji se čuva u prvostolnoj crkvi ohridskoj, te glasi ovako: **прастакъ се рагъ токија Ранкохинъ, погисомъ Ђоратинъ, спродинъ краља Марка, дечь жупана Ропе, ахто „шонъ, масецъ октобра, индикта треклаго.**

1. *Predak*. — Spasitelj na krstu, punolik, piknjastom osienkom oko glave, stojeci, desnicom dijeli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsima; za nogama nizka stolica sa tri piknje na trokut iz strane; desno spasitelja u polju na luk razpoložena četiri **З**, a lievo vide se tragovi samo od dva, pošto je s ove strane novac zarezan. Okrajni niz od crte lomi se neuredno.

Zadak. — Sve napis u pet redaka: :: **В** **О** **М** (М в sloganu) — **Т** **Б** (Б в sloganu) **Ж** **И** — **Ж** **З** **И** **М** (М в sloganu) — **Г** **Р** **О** **В** — **Л** **И** **М** (*po milosti božji župan g. Ropa*).

Matica u biogradskom muzeju. Teli 0.81 gr. Mod. jedva preko 3. Urezan lievo s probalem desno. **Vidi tab. XIV. br. 21.**

2. — Isto kao br. 1, nego u presku desno u polju vide se samo tri **З** a lievo dva; u zadku pak napis ovako: **ВО МА** (МА u slogu) — **ТИ БА ЖЗ** — **ИДИБ ГР0** — **Иб** (ИБ u slogu) **ГИ/0.** Zadnji redak nerazumiv, jer je tu novac probušen (*po milosti boga župan g. Ropat*).

Po slike Šafatikovoj iz matice kod Verkovića. Mod. 4. Probušen pod desnicom i na nogama spasitelja. **Vidi tab. XIV. br. 22.**

3. — Isto kao br. 1, nego u predku uz stolicu nema piknja ni **З** nego samo doli lievo uz rab dva **И** jedno pod drugim; u zadku pak sve napis u četiri redka: **ВО** — **МХОТИ** (ТИ u slogu) — **Б ЖИАН** (ИИ u slogu, te **ЖИИ** i **ЖИАН** u slogu) — **Г РИЛ** (ИЛ u slogu).

Matice kod Verkovića u Serezu. Teži 0.77 gram. Mod. 3. Probušen desno do osenke. **Vidi tab. XIV. br. 23.**

ŽUPAN RIG.

Po mišljenju Dra. Janka Šafatika ovaj *Ariq* bio bi neki gospodar arnautski iz prve polovice XV veka, ali ga spomenici nigdje ne imenuju. Ako bi se i ovdje, kao što kod župana *Grope*, stegnulo ime na **РИГ**, a ono **А** pri-dalo prednjoj riječi *župan* ili bolje s njim se označila čast ili krstno ime, onda **РИГ** postalo bi prezime. U Danicićevu rječniku¹ po nekom starom spomeniku na svjetlo dano od

¹ U istom rječniku išao jošte: **ригъ**, **рехъ**; **рихъ отъръсковъ**.
Ст. 8. — **ригъ**, **никъ мунънъ прокураторъ** Ригъ је дја Петрови.
П. 187.

A. Gilferdinga (Боснија, Герцеговина и Стараја Србија. Сборникъ. Петербургъ 1859) kaže se ovako: **ригъ сръбски** **никъ върбовски** **длъзъ**.

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, piknijastom osiennom oko glave, sjedi na priestolu kao obično.

Zadak. — Sve napis u četiri redka ovako: **И ВО МИ** (valjala **МИ** u slogu) — **ТИ БА ЖЗ** — **ИИ** (sva tri slova u slogu) **А РИГ** — **ИИ** (*po milosti boga župan A. Rig*).²

Po slike Šafatikovoj iz matice kod svet. kneza Milana. Teži 0.56 gram. Mod. 2^{1/2}. **Vidi tab. XIV. br. 24.**

JAKOV.

U napisu nadjenju u manastiru Žerzevskom blizu Prišnjaka, pre-povieda se, kako je taj manastir sagradio za cara Dušana monah Grman, i kako se sjajno učinjavao za cara Uroša, za kralja Vukašina i za njegovu sinu kralja Marka, ali da je počeo propadati i uništavati se za Hajazita, te da su njegovi kćitari nemogući ga obraniti, predali ga dobrovoljno **Константина кисти свома и историји детини, и Константина и синови его Јакову и Калояну и Димитру потвђује се и месници и макреници, да има кисть кај кривим.** (Miki. 183). — Posto **кисть** pristoji i velikomu vlastelinu, moglo bi lasno biti, da je ovdje spomenut Kostantin gori označen kao despot i kralj, te novac, koji ovdje prilaže, mogao bi spadati na njegovog starijega sina i naslednika Jakova, koji bi bio po primjeru svoga oteca svoje vlastite

nove kćatice. Ovo naše mišljenje podržavljaju povelja carice Evokije i njezina sinu same Kostadina od g. 1379 kojom daruju Kiland manastiru njezino zemlje, te se tu veći dalje **и с земљом в Приморјет тајни цркви, икохе изашаје православно још имена Софиија рокомалог Георгија, када је създана систа храма, и съ постројија кести, икохе изашаје тајни цркви** (Miki. 191).

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, piknijastom osiennom oko glave, sjedi na stolicu, desnicom pruženom dieci blagoslov, a lievicom pridržava kujigu na prsi. Desno u polju kao da je **ИИ**.

Zadak. — Sve napis ovako: **И П** — **ИАК** — **ОКъ** — —.

Po slike Šafatikovoj iz matice kod Verkovića. Mod. 2^{1/2}. **Vidi tab. XIV. br. 25.**

DMITAR.

Pod imenom **Дмитър** imamo trećega sina kralja Vukašina (Miki. 61), na koga bi se dalo pomisliti, da je novac, posto jih ostaje i od njegove braće Marka i Andrijaša. Dmitar znao se također brat gori spomenutog Kostantina despota i kralja, koji se je prestavio prije 26. ožujka 1388., jer tada Kostantin potvrdi manastiru uženjenja u Štipu, osnovanu od brata mu vojvode Dmitra tada mrtva, sva njegova imanja (Vidi Miki. 183. Glasnik XXIV. 266).

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknijastom osiennom oko glave, a do priestola u polju po jedan evitetak od krima.

Zadak. — Sve napis u četiri redka: **И П** — **ИАК** — **МО-ЕК** — **РИИ** (ИИ u slogu) **ИИ** — **У ИСАДРЪ** (valjala: Magacerni knez Dmitar). Verković daje ga gradu Jedrenetu.

Matice u pozav. g. šok. Strossmajera od Verkovića. Teži 0.81 gram. Mod. 3^{1/2}. Probušen dvostruku. **Vidi tab. XV. br. 17.** Ovaču je prilično slični i novac kod uženja, drživa u Biogradu:

2. — Teži 0.82 gram. Mod. 3^{1/2}. Probušen desno do osenke.

ŽUPAN BRANKO.

Novac, koji ovdje prilaže, spada bezdvojbeno na doba cara Uroša i Vukašina. Na to pokazuje njegova radnja i grb u zadku. Ime **Бранко** sasvim je jasno, a skoro isto tako i ostali dio napisu.

Pod imenom **Бранко** dolazi već za kralja Milutina neki kao **Челник** (1395—7. — Miki. 69); a vjerojatno je, da je to onaj isti, koji je za Dušana u povelji za Kotorane spomenut kao **секретар** (1351. — Miki. 152), a u drugoj za Kilandar, kao **секретократор** i već tada u grobu (11. ožuj.

1365. — Miki. 223). Taj je Branko bio sin Mladenove vojvode, a njegovi se sinovi zvali: Roman kaludjer u sv. Goru, Tigrur i Vuk, ovaj bez dvojbe dobro poznati Vuk Branković (V. Miki. 223). Njeki Branko spomenut je u listini od g. 1389. kao **кнезијан првописки** (Miki. 264). Imenuje još jednoga Branka, o kom bi se najprije pomisliti moglo, da se u ovom novcu krije. Imenuje ga napis od 31. srpnja 1374. gdje se kaže, da se je prestavila u to doba Dragina nazvana Vitošlava, kći Uglješe Nenadakija, sestrica Oli-

STEZAN.

U starih spomenicima nema ni traga ovomu gradu u Srbiji. Napis je čisto izražen, te nemože biti govora, da je to **СТСФАНЬ**, ukoprem mnogo nalici na novce Stjepana Lazarevića (*Vrsta III. a. br. 1—2*).

Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, ravnem osienkom oko glave, stojeći medju dva biserna luka; desnicom

pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsh. Izvan luka u polju na polovinu novca **IC—XC**.

Zadak. — Sve napis u dva redka **TCZ—Mh.** Nad i pod napisom po sredini četiri pikne na krst razpoložene.

Matica u preuzv. g. bisk. Strossmajera od Vrkočića. Teži 0,5 Mod. 2%. **Vidi tab. XV. br. 29.**

NOVCI SRBSKI NEIZVIESTNI.

1. Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnem osienkom oko glave, do koje **X—O**, desnicom dieli blagoslov a lievica mu leži na knjigi u skutu položenoj. Pobočnici priestola teku neposredno do dolje: do njih u polju po tri piknje na trokut, a lievo u polju nad tropiknjom **C**.

Zadak. — Car pod nizkom ravnem krunom, punolik, sjedi na stolici u bogatom dugom odlicju, u desnici drži žezlo sa tri okruglice na vrhu, a lievica mu pri prsh. Uz i nad uglovi stolice do tri piknje na trokut, a do cara u polju po jedna kita. Nad kitom desno i lievo u polju do cara po jedno pismo **LP** (car).

Po otisku matice od g. Miletija pomočnika u biogr. muzeju iz matice nalazeće se u njeke kaludjerice iz stare Srbije. Teži 0,59 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. XV. br. 21.**

Po optovrani monogramu car ima se ovaj novac dozvoliti doba cara Dušana i Uroša, gdje ga stavila i njegova tečina. Riezar matice pogrešno urizač i lievo znak car mjesto tu staviti može dobitiog cara.

2. Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, bisernom osienkom oko glave, do koje neuredni tragovi običnoga napisa, a do priestola **R—V**.

Zadak. — Vladar punolik, gologlav, u dugoj dolami, stojeći; u desnici drži žezlo sa krsticom na vrhu; na prsh kao debeli kosi krst. Napis teče naoko uz rub, počam gori desno, ali nerazumiv: **TIVXIV — LTVSIV**. Očiti tragovi dvotiska.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,96 gram. Mod. 3%. Izdat Šafarik Glas. VII. 230. Tab. V. 32, te ga pripisuje jednoisu od vladatelia srpskih, koji su uzelj vlast po smrti cara Uroša ili Lazara. **Vidi tab. XV. br. 22.**

3. — Isto kao br. 2, nego u predku osienka ravna; u zadku pak u žezlu četverouglasta slika valjda **X**, a napis se izkazuje ovako: **TIAVIVI — IAVIAV**.

Matica u numismatičkoj sbirki kod Schottena u Beču. Teži 0,64 gram. Mod. 3%.

4. Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknastom osienkom oko glave, do koje samo tragovi običnoga napisa **IC—XC**, desnicom dieli blagoslov a lievicom pridržava knjigu na prsh. Ostaju njeke crte priestola i napis, počam dolje lijevo: **ГЕОИРО**.

Zadak. — Vladar brkat, i bradat, punolik, gologlav, stojeći, rukama na prsh, nego se čini, da mu u desnici žezlo. Od napis, koji je naokolo uz rub tekao, ostaju slijedeći tragovi, počam gori desno: **VOD—ALA**.

Šafarik Glas. V. 222. Tab. II. br. 14 po matice u biogradskom Jatalitu, te šta napis u predku **ГЕОРГ**, a u zadku **VOIVODA ALBANIAE**, primećujući, da bi mogao biti ovo novac Gjorja Kastriota Skenderbega kneza Albanije; nego imamo i Gjorja strasimira i Gjorgja Toplje; a opet novac veoma izlilan, te jedva da se kaže sljedeći napis razaznat daje. Mod. 3%.

5. Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknastom osienkom oko glave, do koje **IC—+C**, a do priestola u polju vide se njeki tragovi, koji se razaznati nemogu, valjda eviet od krina. Pod lievim laktom spasitelja u priestolu urezan kosi krstić.

Zadak. — Car lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom, sjede jedan do dragoga na priestolu bez naslona. Car u desnici a carica u lievici drže žezlo sa krinovim evietkom na vrhu. Gori do ruba polumjesec uzgor obrnut.

Šafarik Glas. VI. 194. Tab. I. 4, po matice u biogradskom muzeju, te ga pripisuje Dušanu, primećujući, da bi mogao biti i cara Uroša, njegova sina. Isto je kao novci Dušanovi episi gori pod **B. Vrsta IV. A. H. 3. br. 2** osam male razlike.

6. Predak. — Spasitelj punolik, ravnem osienkom oko glave, sjedi na priestolu osobita lika i bez naslona. Do osienke **+O—+O**. Na uglovi priestola eviet od krina, a do lievoga laka spašitelja iznutra tri piknje na trokut.

Zadak. — Lievo vladar pod zatvorenom a desno vladatelića pod otvorenom krunom, oba stojeća, punolika. Vladar lievicom a vladatelića desnicom prihvaćaju motku dvostrukog krsta, koji stoji po sredini. Vladar u desnici a vladatelića u lievici drže žezlo, sa krstom na vrhu.

Po otisku matice u svjet. kneza u Biogradu iz Kosova. Teži 1,0 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. XV. br. 23.** — Ovomu su izim njekih razlika posmjanji, navlastito u načinu spašiteljeva priestola i u raznem kretanju straži, veoma slični sliedeci novci iz Kosova:

7.	—	Teži 1,04 gram. Mod. 4%.	—	U svjet. kneza srbskoga.
8.	—	0,99	—	Isti. — Kad istoga.
9.	—	1,0	—	—
10.	—	0,90	—	U biogr. muzeju.
11.	—	1,31	—	Ondje.
12.	—	1,08	—	—

13. Predak. — Spasitelj na krstu, punolik, stojeći, piknastom osienkom oko glave, do koje samo desno vidi se **XC**; do spašitelja u polju po jedna kita u spremi, deli za nogama nizka stolica, u stolici sa svake strane po jedna petorepa zvezdica, a do stolice vani po tri piknje na trokut.

Zadak. — Car stoji lievo pod zatvorenom a carica desno pod otvorenom krunom; car u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu a carica u lievici ali bez krsta; carica desnicom drži motku jednostrukog krsta stojećeg po sredini, a motka je dolje na kraju dvaput prekrstena. Napis teče naokolo, počam gori desno, ali je nerazumiv: **SVIETI — LERSV**.

Po sliki Šafarikovej iz matice kod Vrkočića. Teži 1,13 gram. Mod. 4%. Iz dobe carstva srbskoga ili malo docnije. **Vidi tab. XV. br. 24.**

* Ovi novci, budući se naili u kupu kosovskom, nemogu spadati nego na doba, od kada si Dušan viđešo čelo carskom krunom de kosovske bitke, te po našem sudu oni pripadaju jednoisu od velikala, koji si za Uroša ili malo docnije privojo bio njemu neodvisnost neprav kruni, kao na pr. despot Oliver, te dao kovati svoje novce, a na njih neštavio ni vladareva ni svoga imena ni naslova.

14. *Predak.* — Spasitelj na krsttu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje IC—**+**G, do priestola u polju M—G, a doli pod nogama C.

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut; nad šlemonom leži zastavica ravnim stranama i s tropiknjastim evjetkom na uglovih; nad zastavicom šestolistnata ruža u jednostavnom okruglu, a iz nje se uzvija troperna perjanica. Napis nerazumiv, akoprem dosta jasno izražen, počam gori desno: + STPCEA — VNCIPICET. Doli desno do šlema kao jedno poveće S ležeće i nacifrano.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 1,58 gram. Mod. 5%. Izdao ga Wesseler Tab. III. br. 28, nego veoma nepotpuno. Probijen desno do osine spasitelja. Po nas spada u doba Dušanova, a valjda se htjelo uresati *Stefanus imperator*. **Vidi tab. XV. br. 23.**

15. — Veoma priličan br. 14.

Matica u peštanskom muzeju. Mod. 5. Probijen doli u priestolu do lieve nego spasiteljeve. Izdali su ga nepravilno (njegovi srbički g. 1826. knj. III. 3; Széchenyi Catol. num. inst. nat. P. III 44. T. VII. 53; Šafarik Gl. III. 225. T. V. 53).

16. *Predak.* — Spasitelj na krsttu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje o—X, do priestola u polju O—I, a pod lievim laktom i do lievog ramena spasitelja u priestolu okrugli.

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut; nad šlemonom leži zastavica s oblinjenimi stranama i sa tropiknjastom kiticom na uglovih; iz zastavice izlazi dvostruka palica, u kojoj je zabodena šestolistnata ruža u dvostrukom okruglu, od kojih vanjski je piknjast; iz ruže pako uzvija se troperna perjanica. Napis nerazumiv, akoprem dosta jasno izražen, počam gori desno: III—O—T—H — IH—O—H.

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,15 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. XV. br. 26.**

17. — Isto kao br. 16, nego napis u zadku samo djelomice razumiv radi nepotpuna tiska.

Matica u vojvode Montenegrina u Beče. Teži 1,385 gram. Mod. 4%.

18. *Predak.* — Vladar punolik, pod zatvorenom kranom, u dugom bogato ukrašenom odjelu, jaši desno; u desnici drži žezlo sa krstićem, a u lievici uzdu; pod glavom i trbuhom konja po jedan trolijstni evjetak, a u polju do vladara po Šafariku lievo IF desno BM, a po nas P—БИР, te jedva ostaje gdje kuda trag skratice.

Zadak. — Doli šlem, nad njim zastavica s oblinjenimi stranama i s tropiknjom na kutovih, nad zastavicom šestorepa zvezda u jednostavnom okruglu kao da o sebi stoji, nad zvezdom kao da je bila glava, do zastavice u polju četiri piknje na krst; sve ovo mal ne u užjem piknjastom okruglu. Napis, koji teče naoko uz rub, nerazumiv.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. 4%. Probijen desno do vladareve glave. — Izdao Šafarik Gl. VIII. 275. Tab. II. 6. po istoj matici nadjenao u staroj Srbiji. Po njem napis u zadku znatio bi kralja Vladimira nezakonita sina Dušanova, koji je vladao u Elbasani nad Epirom i Albanijom; nego desno do cara u polju vidi se jasno znak LP, koji znači car, a pred njim Б. In te ovo bi moglo spadati na slomak napisa lieve, od koga ostaje F; te ako je P, onda moglo mu je biti s preda 3 (SPH.—Uroš car), a od ovoga 3 vidi se upravo dovoljan trag. U ostalom sto je dvojbeno, posto je novas nepotpuno i nerazljana otisnut. **Vidi tab. XV. br. 27.**

19. *Predak.* — Vladar punolik, pod zatvorenom kranom, u dugom bogato ukrašenom odjelu, jaši desno, u desnici drži žezlo sa krstom na vrhu, u lievici uzdu; do vladara u polju СФА — LP, pod glavom konja četiri piknje na krst, a pod trbuhom petorepa zvezdica.

Zadak. — Doli šlem desno okrenut s izdubenim krstićem; nad šlemonom zastavica s ravnim stranama i tropiknjom na uglovih; nad zastavicom zvezda osmozračna sa osam piknja u jednostavnom okruglu, a perjanici nad okrugom jedva trag. Napis teče naoko uz rub, počam gori desno, ali je nerazumiv: ИПДС — ЗВОБИЛ.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,68 gram. Mod. 3%. I ovaj notac bez dvojbe spada u doba cara Uroša. **Vidi tab. XV. br. 28.**

20. *Zadak.* — Vladar punolik, pod zatvorenom kranom, u dugom bogato ukrašenom odjelu, jaši lijevo, u lievici drži žezlo sa krstom na vrhu, a u desnici uzdu. Pod trbuhom konja vidi se Я, a desno u polju 2 (car).

Zadak. — Doli šlem desno okrenut; nad šlemonom zastavica s oblinjenimi stranama i tropiknjom na uglovih; nad zastavicom zvezda od pet listica, mjesto šestoga stoji okruglić, iz koga izlazi troperna perjanica. Napis teče naoko uz rub, počam gori desno, ali je nerazumiv: ИПДВИЛ — ЗВИЛ.

Matica u biogr. muzeju. Teži 0,78 gram. Mod. skoro 4. Spada na doba carstva srpskoga. Я vjerojatno početno slovo njekoga velikog onoga vremena, koji ga je za ili po smrti cara Uroša kovao. **Vidi tab. XV. br. 29.**

21. *Predak.* — Spasitelj punolik sjedi na priestolu bez naslona s piknjastom osienkom oko glave, desnicom pođinutom dijeli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsima. Do osienke u polju 0—0, a pod ovim desno tri a lievo dve ertice razito položene.

Zadak. — Sve napis u tri redka: ИАНЬ — ЯЗИЛ — ИИЛ. Mislim, da se tu krije **Иван Јасиљин**, Vukaićin sin.

Šafarik Glas. VIII. 278. Tab. III. 5. po matici u g. S. I. Verković; te veli, da nemalo pouzdano reći, da je ovaj notac za cieko srpski, te da bi mogao biti i bugarski ili vlaški. Teži 0,60 gr. Mod. 2%.

22. *Predak.* — Spasitelj ili prije svetitelj punolik, stojeci, piknjastom osienkom oko glave, desnicom dijeli blagoslov, ali lievicom pridržava knjigu na prsima. Napis teče sve naoko uz rub, počam gori lievo čitajući s izvana: +УН—ХЕФТ—В (HB u sloganu) — о (medju nogama) — ЕВОУЕХ (? vojevode).

Zadak. — Doli štit razdjeljen od jedne pruge nakoso u dva polja; nad štitom šlem lievo okrenut, a nad šlemonom vidi se iz njega proizlazeće 9. Napis opet nerazumiv, teče naoko uz rub, počam gori desno: 4 (da nije to 1A?) НМО — 108+УР.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,12 gram. Mod. 4. Nerazumlivo ime vojvode. Kupljen u g. Zalica u Kotoru. **Vidi tab. XV. br. 30.**

23. *Predak.* — Spasitelj na krsttu, punolik, ravnom osienkom oko glave, stojeci medju dva piknasta luka, desnicom dijeli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsima. Izvan lukova u polju na polovici novea Č—X. Uz rub piknasti okrug.

Zadak. — Droglavi orao, do koga desno i lievo u polju po dve točke osovine.

Šafarik Glas. III. 246. Tab. VIII. br. 91 po matici kod J. Kumania u Biogradu; te misli, da je ovo novo Crnoevića ili Skenderbega, jer da su se onda mali nevi kao ovaj rabili počili; a primjerice da su svi srpski vladari rabili kao grub droglavog orla: tako na kraljevskim ikonama u Žiči, na ikoni kneza Lazara u Ravanici, despotu Stefanu u Manasiji, na pečatu kneza Lazara izobrazbenu u Račkoj istoriji (III čast), na pečatu Crnoevića crnogorskih i na pečatu Grgorija Kastristovića Skenderbega. Novac teži 0,16 gram. Mod. 2%.

BOSANSKI NOVCI

njekojih razširi granice svoje države, čim silom oružja ote velikomu županu raškomu humsku zemlju.

Borić imao je rat i sa Dubrovčani. Po Rastiću uzrok ovomu ratu bilo je to, što su Dubrovčani u svoj grad primali bosanske katolike, bježeće iz svoje domovine radi boričeve bjesnosti. Borić bio bi jih od Dubrovčana natrag zahtjevao, a ovi mu jih zanjekali. Ovo se nedaje nikako opravdati, pošto je izvestno, da se Borić držao katoličke viere, i da za njegova vladanja još nebjala patarenstvo u Bosnu prodrlo. Vieročatnije je ono, što o tom drugi kažu. Veli se naime, da se Milovan, bosanski biskup u Kreševu¹, iznevjerio bjaše dubrovačkomu prvoštolniku, a podčinio spljetskomu, komu je bosanska crkva po starom pravu pri-padala. S toga se ponajprije razvilo neprijateljstvo, koje napokon povede Boricu, da udari vojskom na Dubrovčane. Po dubrovačkim izvorima Borić bio bi poharao dubrovački kotar; ali u što se spremao, da obesjeđe grad. Dubrovčani, od okolostojecih gradeva posmogneni, pod svojim vojvodom Matijom Crevićem (*po drugih Mihom Bobalićem*) bili bi iznenada napali na Borićeve tabore u Trebinju, i hametom ga porazili. Toga radi bude Borić prisiljen, da s Dubrovčani sklopi mir, da svoga biskupa bosanskog podčini dubrovačkomu nadbiskupu, i da se obvezne još na druge vrlo nepovoljne uvjete. Ovaj veoma nevieročatan dogodaj po Lukariću i Orbiniu sblj se g. 1154, a po Rastiću g. 1159—60. Tada Borić kao humski gospodar bio bi potvrdio Benediktinom posied otoka Lokromskoga sa crkvom sv. Pankracija, koju su već davnje utivali na otoku Mljetu (*Parl. VI. 79*).

¹ Dotičnoj povelji, koju svojim pedatom utvrdi, Borić napisinje svoje sinove i redjake: *cum filiis meis atque propinquis*. Od tih Borićevih sinova jedan se spominje u povelji od 20 kolovoza 1250 (*Fejer IV. II. 68*): *Stephanus filius Borich bosni* kao pestan pred početki kaptol od njegog Aleksije sinu Barbu. Pred sudom Stjepan spovjedao, da je Aleksijevu imenu teško utvrdio i do koga joj sluga pogubio; deša radu za naknadu estupljuje Aleksiju njeko svoje imanje. Istini je sastav priljeno, da se je Ana, Stjepana Nemanje žena, o kojoj se za izvještino zna, da je bila kći bosanskoga banja, od Borica rodila. U povelji od 20 srpnja 1244 (*Thein. str. 297*), kojom Bela IV darova njeka imanja bosanskoj crkvi, dolazi: *terra Tolos cassa fratribus et cognatis subdignacionis Borich bosni*. U jednoj listini od g. 1422 u zemalj. arhivu u Zagrebu napisinje se *nepotes condonat Borich bosni* (*Rod VIII. 34*).

Nezna se pravo, kada je Borić umro, i jedna li ga smrt zatekla, dokle je bosanskim priespolom vladao. Njega nasledi

Kulin. Još je nepoznato, u kom je rodbinskom odnosu stajao Kulin sa Boricem. Po njekojih bio mu je sin, a to je sasvim vjerojatno. Takodjer se obično kaže, da je Kulin imao za ženu sestru Stjepana Nemanje. Po Fejeru Kulin po smrti Borica dobi Bosnu s primadžezčim zemljama od ugar.-hr. kralja *fiduciario jure*; nego njegovo dijelovanje, na pr. listina 29 kolovoza 1189 Dubrovniku podijeljena, kaže jasno, da je on svojom državam samostalno vladao.

Najstalnija rječ o Kulini sačinjava nam se u listu, koji je god. 1180 na istoga bana upravio Teobald poklicar pape Aleksandra III s naslovom: *Calis magno bene Bosnie* (*Fejer VII. V. Sup. 123*). Poklicar uz svoju poslanicu pridruži za Kulina papinske listove za blagodostovanje, te mu pitao za papa *datus fassulus et felles mortuariorum*, uzveličavajući *magistratus liberulitatis et glorie restre*. S ovoga se vidi jasno, da je s prva Kulina bio vatreni stotatelj katoličke crkve, i da je po blagodarnosti i slavi ljepe storio.

Po Orbiniu pomagao je Kulin Stjepanu Nemanji u predložu svoje djedovine raške zemlje, i u ratu proti Dubrovčanom, koji se ustranjuju izreći Stjepanu Radislava raškoga vlastara. Iz mira od 27 rujna 1186, kojim se ova borba dokonča, vidi se, da je tada Neretva

¹ U listini Bilde IV od 29 srpnja 1244, kojom potvrđuju imanja bosanske crkve, Bla se: „In capite (in loco capite) Urbis Bile (verbis bosnae Bile) cum omniibus suis pertinetibus, ubi ipsa ecclesia cathedralis sancti Petri est fundata“ (*Thein. 299*). Bile Bosnile vrbbosnae dape.

spadala pod vlast raškoga dvora kao prediel humske zemlje. Znamo tako, da je Miroslav brat Nemanje imao za ženu Kulinovu sestru, i da je isti Miroslav humskom zemljom kao knez upravljao; s čega se može uzeti za stalno, da je Kulin svojoj sestri dao Humsku u mire.

U napredku Kulin ljepe se gledao sa Dubrovčani. Ostaje nam njegova povelja od 29 kolovoza 1189, kojom jim doveli, da slobođeno i siegurno trguju po Bosni, da u to ime budu presti od svakoga nameta, osim ako bi mu tko što dao u poklon po svojoj volji. Primećuje, da jim jasni za sve **SADE CH NEKO KODAK ERKATI, GOD** **CH KTO MNE;** s čega se vidi, da se još tada u Bosni trgovalo iz mješavljivanjem proizveda, a ne uz novčana izplate. U toj najstarijoj do sada poznatoj listini srbskim pišmeni napisanoj daje si ban slični naslov: **z KANA GOČALČECKI KUNZEL**.

Stjepan Nemanja, utvrdio se kao veliki župan u Srbiji, stavlja se na to, da sve krivovice izagna iz svoje zemlje, a za takove je u njego doba smatralo i same katolike. Tada je Bagarske prodrio bjaše patarenstvo gdjeukuda i u Srbiju. To bude javljeno Stjepanu, koji, ostvrdioči se o istini, odredi umak, da se u Srbiji izsele. Patareni proganjeni, prodaju u Humsku, a oduvode i u Bosnu. Sam Miroslav Stjepanov brat i humski knez, te njegova žena a sestra Kalinova tim se kalom otkriveni: ona dapače po smrti muha (oko 1190) povrativši se u Bosnu, nije ovdje jasno propisala, da si isto više drugova pribavi, i da jih brani. Nezna se još izvestno, što je pravo povelje Kulina, da ovaj smet - evjeze zablude pod svoje okrilje primi. God. 1191 rimski stolica po nagovoru Petra III prvoštolsaka spljetskoga stavlja opet pod vrhovnost spljetske crkve bosanskog biskupiju, koju malo prije a bezpravno podčinila bjaše dubrovačkoj. Taj čin teško uvredio Dubrovčane, koji povedu Kulina, da proti njemu sveđano provjede. Te iste godine posla Kulin za svoga poslanika u Rim Bernarda dubrovačkoga nadbiskupa s ljeplimi darovima za papa i s naputkom, da izposluje skinnene one naredbe. Molda rato, što su mu ti zahtjevi u Rimu edbijeni, ili zauzimljen lenom i sestrom, koje su uz patarene pristajale. Kulin pusti, da se patareni po Bosni sele i sice kako ju draga.

Ponakonje Kulinovo nije moglo daksko tajno ostati rimskomu i ugarskomu dvoru. Mirko, ugar.-hr. kralj, izvješćen o stvari od Bernarda spljetskoga nadbiskupa, zapovidi Kulinu, da prodje u Rim, i da se pred papom spraveda. Kulin, bejeći se i Andrije, Mirkova brata, koji je uprav tada kas hrvatsko-dalmatinski vojvoda Srbova otinuo Humsku i nješto si Banje privjećao, brže bolje početi u Rimu, i potajir se, svoje djelovanje izvršiti, te tvrdno objeća, da će od sada do za hoga patarene proganjati, i svoju zemlju što prije od njih sasvim isčistiti.

Medjutim se zavade kralj Mirko i brat mu Andrija medju sebom, te Kulin, nebojeći se više zla od te strane, ne samo je branio svoje podčinjene, nego je jošte takove, iz spljetske biskupije izgonjene, u svoje zemlje primao i pomagao. Bernard, spljetski nadbiskup, prijavlja papi i ova, primio-činjui, da je sas Kulin bogomilstvo obijatao, a da ga na tom putu slijedi i bosanski biskup Daniel. Papa najprije prokune biskupu; zatim 11 listopada 1200 pozva hrv.-ugar. kralja, quod *Culianum bosnum compellat desistere a faroribus hereticis*, imao neka ga s čestim svrgne i protjerja (*Theiner 52*). Mirko uputi stroge naloge na Kulina, koji nezakasni odgovoriti mu, *sessentipenni excessus*, quod eos (maisne patarene) non *hereticos sed catholicos esse credentes*; nego da je pripreman u svem se suda rimske stolice pokoriti. Kulin uputi pak g. 1202 svoje poslanstvo u Rim, da papi izskaže njegova pokornost, i da ga zamoli, neka u Bosnu posalje svoga čovjeka, koji bi sve iztražio i na prvu stazu došao. Papa u tu svrhu izpravi late godine u Bosnu Ivana de Casmaris, komu srećno i u kratko posje za rukom i Kulina i mnogo sretine, te i nejakve kaledije sv. Vasilije na prvu viera obratiti. U skupštini na Bolinovom polju kod rieke Bosne 8 travnja 1203, kojoj je sve svećenstvo i plemstvo bosansko prisustvotalo, u nazobnosti Kulina i papinskoga poklicara svrli se patarene određene priz-gom svoje krive nauke a rimske vieroizpovjedanje primije, te imenovanje dva eroja zastupnika, animes Ljubens i Dragota, a napetkom, da istu prisagu u njihovo ime pred kraljem Mirkom ponove. Ova dva dakle sa papinskim poklicarom podjele u Ugarsku, i to pred kraljevskim dvorom i Kulinovim sinom Stjepanom svećano u име Kulina i nareda obrečeno, da će se tečno držati zapričeženih obećanja na skupštini 8 travnja uzakonjena, uz globu od tihice maraka grubra za bana, kada bi i nadalje potarenje u svojoj zemlji trpio. Mirko umak javi sve to papi, i prisjeti: *nos, inspectis orthodoxe fidei articulis, que sam susceptimus, endem capitale sub sigillo nostro contestata dominio illius terre, filio scilicet memorati Culini, qui tunc apud nos erat, dedimus*, i koji mi se sam obvezao bjaše tom prigodom za njihove dalje udržavanje.

Kulin osta od sada do smrti vjeran katoličkoj crkvi. Nalazimo jošte spomena o njem u listini pape Inocenta

ed g. 1204 (*Pojer II. 432*); nego je sasvim vjerojatno, da je još početkom ove godine preminuo. Kulin je za svoga duga banovanja mnogo o tom nastojao, da što bolje uredi svoju državu, da podigne trgovinu, poljodjelstvo i sve drugo, što vodi na državno dobrostanje. Liepi uspjeh njegova rada osta nam u uspomeni naroda; te i danas u Bosni, kad je govor o sreći koje države, veli se ponošom: *ele Kulinora doba*.

O Stjepanu Kulinovu sinu odveć malo nam znaju kazati poviestnički izvori. Stupivši na otčevo priestol s privolom i pod zaštitom ugar.-hrv. krune, Stjepan se tvrde držao katoličke crkve, ali mu sile i odvažnosti nedostajalo, da svoje namiere o konačnom ugušenju krivovjerstva izvede. S toga je on rado pušćao taj posao rimskoj stolici i ugarskoj vlasti; nego rimski dvor, drugamo tada zabavljen, nije na Bosnu pazio, koliko je trebovalo, dapaće je i ono propušćao, što mu poklisař Ivan kao glavna poluga za postignuće svrhe predlagao, da u Bosni nazme, za deset dana hoda i više prostranoj, postavi bar tri ili četiri biskupa s dotičnim svećenstvom, da narod vode i uče (Theiner str. 19).

U evo doba spada strašni križloboj rimskom stolicom podignut proti Albigesom u južnoj Francuskoj. U tom ratu katolički crkvenaci potreblje tako nečovjeljsa okrutnosti, da se ni mogao neda. Htjela je rimска stolica, da se onako isto postupa s istomislovinim putarencima u Bosni, nego ugarski dvor nije mogao odobriti ona zvirska sredstva, a to je tako izrokovale, da se krievoreci u Bosni tako pomazele, da su si napokon i svoga papa izabrali. S druge strane i nastavljali nutrajni neradi za dugo zaprijeđe Ugarsku, da se održava tog posla prihvati. Papa Onorij nemogao je trpit, da se krievoreci po Bosni dire, odpravi oka god. 1220 svoga poklisaara Akoneja u Ugarsku s maputkem, neka nastoji o njihova preobrenje ili ingovarenju. Isti pako papa 8 prosinca 1221 nalogao je svemu poklisaaru, neka gleda, da Ugri jednom „ad profligandos illos procedant viriliter et potenter“, kao iste i njihove *receptores et factores* (*Theiner I. 31*). U isto je doba papa na to bedrio i kralja ugarskoga, a biskupa jo ostrogonskoga kario radi ljenosti u tom poslu (*Fejer III. I. 350*). Akonej predje kaijuće u Split, gdje proglaši križarsku vojnu proti putarcenom, ali sve budava. Andrija ugar-hrv. kralj, da ipak niješ užini po papinskoj želji, povjeri bosanske stvari Ugri nadbiskupu Kolobecu, davši mu u dar one zemlje, koje bi sa putarcenom veko. Ugrin umah se posla latio; a papa ga 15 svibnja 1220 na to bedrio i potvrdjivao mu kraljev dar, nazim „*Bosnam, Sog et Wosra salvo jure regio in redditibus et rationibus constitutis*“ (*Theiner I. 55*). Ugrin sakupi kretasku vojsku, junački udari na putarcene, niješ jih na pravu vjeru obrati, njekeš oštro kazni, a mnoge iz zemlje progna.

Vjerojatno je da je prije ili u početku oroga Ugrinova poduzetja ban Stjepan svoje dne dekončao, pošto o njem više nema ni ma koje uspomene. Od žene svoje Anke ostavi Stjepan sina imenom

Sobieslava, koji si kroz nastavke bune u Bosni sačuva vlast u Usori. Imamo papinski list na Sobieslava od 27 srpnja 1236 (*Theiner I. 147*) s naslovom: „*dilecto filio nobili viro Zobisclao Kenesio de Woscura, nato quondam Stephanii bani de Bosna*“, u kom ga papa uzvjeđuje zato, što „*inter principes bosnensis diocesis infectos macula heretice pravitatis existis quasi lilium inter spinas*“, te ga uzimlje pod svoje okrilje; drugi pak list na njegovu mater (*Ancilla*) od istoga dana, a treći na ostrogonskoga nadbiskupa, kojim mu preporučavao, da ona dva kriepko brani. Bela IV u listini od 11 prosinca 1244 hvali *Bandomirum filium Sobislav*, te mu njeko imanje poklanja (*Fejer IV. I. 343*); a spominju se još *Wolk* i *Kogan* kao filii *Zibislai* (*Fejer IV. II. 476, 521*). Za Ugrinove provale u Boenu izvor nam spominju kao bana bosanskoga.

Matija Ninoslava. U povelji god. 1240 Dubrovniku izručenoj, kune se Ninoslav, da će s njim stati **и мора** и **и сељи врхъде, къто си стан моя старъ;** u latinskih pak

spisih zove svoje predčastnike u banskoj časti *progenitors*. S ovoga zna se dakle to, da je iz lože Kulinove izlazio, ali se nezna, kakova je bila ta rodbinska sveta. Čini se, da se je Ninoslav pomoću patarenaca, kojim je po vieroizpovedanju pripadao, a valjda i glavom bio proti Ugriju, banskoga priestola dokopao.

Ugrin nastavi svoje bojne napore, da si Bosna podčini. Ovo nam potvrđuje poslanica pape Onorija od 15 siječnja 1227 na Ivana gospodara onosiranoga Scieva, sina Margite njegova istočne supruge, kojom ga bodrio, neka, pošto je u tu svrhu već dobio 200 maraka ukršta, pa dinkasti i obvezati jednočas proti krievicama u Bosni *was essem predicto archiepiscopo (Cadolensis) procedens viriliter et potenter*, inače da će ga prokljatstvom kažniti (*Fajer III. II. 101.*)

Ali do mala uvidi Ninoslav, da bi mogao lasko podleči agar-hrvatski. God 1232 papa Grger posla u Ugarsku stolarnika Jakora, da kralja sa stvorenstvom pomiri. Jakov iz Ugarske prodje slijedeće godine sa Dominikanci u Bosnu, da jih tu namjesti. Nadje se na svu zemlju križovjerstvo oklenuo do samoga hana Ninoslava, njegova rođaka Urbana ili Prijedra, i bosanskoga biskupa. Stolarnik nenađeoni na na kol odpor. Biskup se izpričavao, da je s prostodanostu agrišio; han i rođak mu i mnogi drugi odreku se krive viere. Jakov abaci biskups, a mjesto njega postavi nekoga dominikanca. Sada Ninoslav, pomolca Kolomanom slavonskom vojvodom, odlučno se stavi, da svu zemlju od patarenaca iztriebi. Postoji o svim ljetnici papu, a ovaj 10 listopada i. g. 1233 poslanicom na Ninoslava (*dicto filio sivo Ninoslavio duci de Bosna*) primis je pod svoju zaštitu *personam et terram tuam de Bosna cum omniis tuis bonis, salvo jure regis Ungarie, a te ne quis te, in fide catholico permanenterem, super eadem terra (sc. tuo de Bosna), quam, sicut asseris, progenitores tui, qui fuerunt citio heretice prasulatis infecti, ab antiquo pacifice possederent, perserant indebet modestare.* Drugini jo listom malagujo papa dominikancem, neka Prijedi povrati sian, koga jima su bješi za tačca izručio. posto se iskreno na vjeru povratilo. Trećim pak molje jo vojvodu Kolomanu: *quod cum progenitores mihi (namis Ninoslava) de antiqua constitutione comitatus et alias villas terre sue concesserint et abstulerint quibuscumque, naka dopusti, da to vladališko pravo ulica sudi i Ninoslav na korist vire, na koju se obratio (Thesm. I. 120. Feier III. II. 344).*

Nego de mala opet Ninoslav bude od dominikansaca pred papom s krivotvortstva odsucaen. Papa odpravi odmah u Ugarsku svoga pakissa, neka krilarsku vojsku digne na bosnu. Kralj Andrija, da se Bosna rješi, asupri ju sada svom dregomu sinu rojedvi slavonenskom a galicijском kralju Kolomanu, proglašiv Ninoslava za shajaca. Papa 9 kolovoza (28 srp. po Fejera III. I. 4) 1335 potvrđi Kolomanu ovu zemalju: *concessione de terra Bosne a prefato rege (sc. Andrei) patre tuo liberaliter tibi factam, sicut legitime ac prouide facta esse dignoscitur* (*Thein. I. 133*). Koloman usah se latio oružje, i to sjajnim uspjehom. Krivotvrci budu neprestano progonaeni u Bosni i u Humu; ajetio jih zemalju estavi, medju etim i sam Ninoslav, a ostalo u planinu izbjegne. Da 22 prosinca 1338 i 9 pros. 1339 papa se učitvo zahvaljuje Kolomanu, što neprestano nastoji, *ut de Busne partibus, detectis pravitatis heretice maculis, idem fulgeat lumen catholice parvitas*, te ga zagovaraje, da nepresto iz svoje zemlje taj smrad izmetati. Dan posle pak se spominje po bosanskoj biskupu, da poslo reku Kolomanu u Bosni *consurgit religio christiana*, neka radi o tom, da se sve vike utvrdi (*Thein. I. 169*).

Koncem g. 1239 još je Ninoslav u pregoni krije, pošte nam ostaje listina od 27 prosinca 1239 (*Theat. I.* 173), kajom papa nalaže Dominikancem već drugi pet, neka one novice, što je kod njih ostavio bio vojvoda bosanski Ninoslav, da se s njima podigne stolna crkva u Bosni, bosanskemu biskupu izrađe, i da ga kao poklisanu u Bosni posmognu.

Nego već ožujka sljedeće godine 1240 malaximo opet Ninošlava na bosanskom prijestolu (*Makl.*, 28). Ili je međutim pripoznata bila njegova nevinost barem pri ugarskom dvoru, ili se opet na katoličku vjeru obratio, on nisu se tada prikazali u izvršavanju svoga najvećega rladalačkoga prava. Prijasliki odnojaj među Ugarskim i bosanskim dokazima naših listina Boje IV od 20 srpnja 1244 (*Thein.*, 298), u kojoj se vidi: *item conformamus ex certa scientia et approbamus, et ex moto conferimus ecclesie Bosnensis et episcopo possessio-nes in Vozora, quas Nyurzlasan banus de Bosna propter diecessis injurias et dannos data eisdem ecclesie (naime za ovih buna) dedit, tradidit et perpetuo assignavit de nostra voluntate i. t. d. Kako je u tom mislio Rim o Ninošlavlje do sada nemamo spomenika, koji bi našu ovu stvar razjasnil. S Rimom se Ninošlav g. 1246 u zavadi malazio, jer popa 3 kolovoza i. g. posla koločkomsu nadbiskupu krst, bedređ ga, da ih prije proti Bosni digne krištare, i na nju udari. A na odmaku ove iste godine i dobri odnojaji među Belom*

i banom bili su se ponjeto razmakli. Dne 30 siječnja 1247 papa Innocent povladjivao je, što se kralj odvukio bio na uništenje krivečarskih, te ne občarao, quod super facta terre Bosnensis nihil penitus statuerat, nisi de tuo consilio et assensu (Fejer IV, I. 461). Malo zatim koločki nadbiskup izjavlja papi, da se već iztrčao u svojih poduzetjih, da zemja u Bosni tvrdjave, kamo skloniti bojna sprava i vojsku, neka dakle jednostavno njegovoj podžeti bosansku crkvu, a da će tada mnogo Isinje između sredstva potrošiti za konzumiranje stoga djebla. Papa 26 kolovoza 1247 izabera tri ponudana lica, da stvar razvide, i kada bi sve ono, što mu koločki biskup utvrdio, preneslo istinito, neka mu bosansku crkvu komisno dopisuju (Fejer IV, I. 467). Nego međutim bude papi doglašeno, da Ninostav vlasti i postupa po pravilima rinskog stolice. Innocent 27 ožujka 1248 nislovi dakle biskupu seoskemu i državniku malobraćanu u Splitu, da povedu izzag „de vita, fama et conversatione nobilis viri Ninoslari boni de Bosnae“, i da ga isto prije o tom izvještaju (Thein, I. 205). U isto doba javi koločkomu nadbiskupu „comit, nescit intellectus, nobilis vir Ninoslarius bonus de Bosnae a pale nequissimus decet orthodoxy, sed tamquam catholicus erit sub religionis observantia christiana. Ecce enim necessitatem tempore ubi hereticis contra nos iniurias maximas et favorem receperis dicuntur i. t. d., tega radi neka za sada obustavi svaki hrvatski preti Bosni“ (I. 206). Ninostav otuđen vjeran katoličkoj crkvi tja do smrti.

U ostalom jedva nam ostaje koja vjest o dijelovanju Ninostava na političkom polju. Povijest nam samo bujči, da za njegova banovanja Tatari, a Hrvatski potrošeni, na svom ljeđu porušio veći dio bosanske države. God. 1243 zavade se na nova Trogir i Split radi Ostrova, Splitčani, na moru potrošeni, nemogući Trogiratima odoljeti, steku se Ninostavu za pomoć. Ban sadje sljedeće godine s vojskom u primorje, te u dvije nedelje dana kotor hrvatski savremeni površi. Splitčani mu izplatili bojne troškove i svjajom ga knozom izbraće, nego u zao čas po njih, jer de mala Dianiz Vinalika slavenski vojnoved pokori jih, i tega radi ljušto jih kazni.

Ninostav kroz cijelo svoje vladanje ljepe se pazio sa Dubrovčanom. Još god. 1236 potvrdi jima sve trgovske slobode, koje su učinili za Kulino banovanja. Isto tako 22 ožujka 1240, nalazio-i se zan i Dubrovniku, dozvoli Dubrovčanom, da po Bosni bude **СВОБОДНО И ПРОСТРАЗНО БЕСЬ ВЪСАН ДОСТИРИС и БЕСЬ ИМПЕРТ ИНЛИС ДАНИС;** a kad bi se s raskinom kraljem zaradili, да КАСИ НЕ ДАМС ИН ГЛЯД ДОСТИКС. Oluksa 1249 na toco potvrdi Dubrovčanom sve povlastice, što su već dano stvorili u Bosni stotinu i tri stotinu (Mill. 24, 28, 32).

U tih poveljama upotreblji Ninostav sljedeći naslov: **ЗАВАР СОВИН** (kao na novčiću suvremena mu Vladislava srpskoga) **МАЧЕВ А ОДИЛОВИИ ИВНОСЛАВ,** **САНДОВАЧКИ ЕВАНГЕЛИЈЕ** (str. 24), ili **ВАДА ЕВАНГЕЛИЈА БОСАНСКАХ МАЧЕВ ИВНОСЛАВ** ПО КЊИГОСТИ БОЖИЈЕ (str. 28), ili **ЗДРВА МАЧЕВ ИВНОСЛАВ ПО КЊИГОСТИ БОЖИЈЕ ЕВАНГЕЛИЈА БОСАНСКАХ** (str. 28, 32), ili **ЗДРВА МАЧЕВ СВИССИМ КАНЦ ЕВАНГЕЛИЈА ИВНОСЛАВ** (str. 29). Na jednoj od njegovih povelja (Mill. 33) nalazi se pečat, na kom: **ВЕУЗАТ ВЕСИ[МО] ЕВАНГЕЛИЈА ИВНОСЛАВА (матица и књижница српскога науко-дruštva u Biogradu iz dubrovačkoga arhiva, V. Rastić 221).** Iz ovih listina jasno je jošte, da je Ninostav imao sina i rodbine, jer u njih delaze sljedeće izreke: **ВАДА ЕВАНГЕЛИЈА, ВАДА ИМО СЫНЪ, ВАДА ИМО ИВНОСЛАВ** (str. 29); **И МОС ДЕТС И МОС ИВНОСЛАВ** (str. 30); **И ОДЛ ИЗВЕДЕСТЬ И ОДЛ ВЛАДИЧА ИВНОСЛАВ, ТЕ ВАДА ВЛАДИЧ СЫНЪ ИЛИ ВЛАДИЧ ИВНОСЛАВ** (str. 32). Toma arvidjakon povieda, da odlazeći iz Splita, pokle ga od Trogirana obranio, ostavi tu svoga sina, te i rođaka si Rizarda rodom iz Kalabrije. Da nije mu dakle žena italijankinja bila?

Kada se uprav Ninostav s ovim svjetom razstavio, to se iz ostavših nam spomenika razabreći neda; ali je vjerojatno, da se je njegova smrt dogodila god. 1252, i da su zatim nastale bune u zemlji, podignute bez dvojbe od članova vladajuće kuće, koji su se za prieslost takmačili.

Sada se stavi ugar, kralj Bela, da mir povrati u Bosni, i tiesnije si ju privreže. Ali mu bilo težka posla. Dne 11 studenoga 1254 opisujući papi jedno stanje svoje države, i kako se ova nalazi od svake strane neprijatelji obkržen, te „*Bulgarorum et Bosnensium a parte meridiei, contra quos etiam ad presens per nostrum exercitum dimicatur*“,

molio ga je za pomoć. God. 1263 nalazimo pakto istoga Bela, gdje podjeljivo grad Zgrad Filipu i Bartulu Skaliću iz Like poveljom „*datas iuxta Bosnam*“ naime kod rieke Bosne. Vidjet je, da je Bela ove godine konačno Bosnu predobio. Ovo bi potvrdila i ta okolnost, što već sljedeće godine (15 srpnja 1264) Bosna se nalazila u vlasti Agnese Beline kćeri, udjeve Rastislava vojvode galickoga a matere Mihaila i Bele, i to kao „*de Bosna et de Mazo domina*“ (Theiner I, 273. Fejer IV, III, 210, 236.). U miru godine 1271 utanacenom medju českim i ugarskim kraljem, ovaj medju svoje saveznike uvrsti „*Belaem ducem de Machou et de Bosna*“ (Fejer V, I. 126). Bela dakle nasliedi svoju mater i u Bosni. Po smrti Bele dolazi god. 1272 i sljedeće podpisana na sedam povelja „*Stephano bano de Bosna*“ (Wazara di Bosna), a u isto doba god. 1273 nalazimo „*Herrico bano de Wozora et de Sos*; te zatim „*Jano bano de Sos et de Utora*“, ili „*Ernei bano de Wozora et de Sos*“ i opet „*Henrici bano de So et de Wazura*“ (V. Fejer V, II, 57—120; VI, II, 398; VII, V, 381). Iste pak god. 1270 mjesto Stjepana prikazuje se „*Aegidio bano de Macho*“ (ili Makow) „*et de Bosna*“ (Fejer V, II, 88, 94, 98, 102, 127, 130; VII, III, 8; VII, V, 383); a čini se, da je ovaj za dugo vladao, jer je g. 1279 kao ban opet zabilježen „*Egidio bano de Macho et de Bosna*“ (Fejer VII, II, 75). Po Tronočenju za ovoga bana Stjepan Dragutin srpski kralj (1272—5) udari, a nezna se kojim uzrokom, na Bosnu, i pobijediši bana, prisili ga da mu njeku čest Bosne ustupi (Glas, V, 56). Ovo bi potvrdila listina Nikole IV od 23 ožujka 1291, kojom papa javi Dragutinu, da mu uz njegovu prošnju šalje dva fratra, donaći-mu jeziku višta, da navješćuju riel bolju u onoj strani Bosne, koja mu podložna bježe „*in partibus Bosne tue dictum subiecte*“. Za g. 1279 nalazimo „*Ugrino magistro facernicorum*“ (g. 1275 siverinski ban) **бано et dominio de Macho et de Bosna** (Thein, 39).

Dne 19 kolovoza 1280 Jelisaveta, udjeva ugar, kralja Stjepana, *de gratia maior regina Ungarie, ducissa in Machou et de Bosna* razglasiti na krivotvorenju u Bosni, da će se točno držati rimskih nalogu (Fejer V, III, 37, 41. VII, II, 75). Iste je godine primala papinskoga poklisara, komu je zadaća bila, da iz njegovih pokrajina krivotvorno iztrubi (Thein, I, 317). Jeda su prijašnji banovi poslije smrti Bele, kako njeki tvrde, na ime Jelisavetino Bosnom upravljali, to se nemože po plemenitih listinah dokazati; dapače moglo bi se iz njih razabrati, da su samostalno upravljali, posto, kao što smo vidjeli, Ugrin se očito spovida gospodarom Bosne. God. 1282 ista nam se kraljica očituje punijim naslovom, „*decisor tacis Sutoris de Macho et de Bosna*“. Ova si vjerojatno privukla i Usoru i Sol, jer o njihovih banovih nema više uspomene.

Ivan Lucić (Memor, 115) priopovjeda, da je Pavao Šubić knez brički osim primorske banovine dobio „*anço il dominio di Bosna dopo la morte d' Elisabetta madre del re Ladislaro, che l' ha ereta goduto col titolo di duca, che fu del 1281*“. Drugi pišu, da mu je Ladislav god. 1283 prodao Bosnu za noveće. I slijija Pavlova listina od godine 1285 (Glas, XV, 205) nosi naslov: „*banus Chroatorum et Dominus Bosne*“. Nevjerojatno je pako, što srpski pisevi tvrde, da je naime Ladislav g. 1286 dao Bosnu u miraz svojoj sestri Jelisaveti ženi srpskoga kralja Milutina; a jedva da si je i ban Pavao koji komad Bosne pristojio. Dne 23 srpnja 1290 Papa preporučuje svoga poklisara „*nobilibus viris Stephano et Briide banis Bosne*“ (Thein, I, 365), jedan valjda za Bosnu, a drugi za Usoru i Sol.

linoviću, jer označuju sibilja koljevku kovne umjetnosti u Bosni; ali tko je dobro upućen o kulturnom stanju u ovoj državi za cijelog XIII veka lansno će dozvoliti, da ta koljevka dobro stoji i ako ju odmaknemo do kraja istoga veka ili do početka XIV. A i njihova težina primiče jih k ovom vremenu. S druge strane ti nove prve radnje veoma sgodno se sdržavaju s nove Stjepana II Kotromanića, sina i nasljednika Stjepana I; prelaz je dakako vidljiv gleda posla, koji je u orih dosta bolji, ali gleda lika, oboji su kao odvjeti jedne te iste majke. Na nove Stjepana I i II vidi se isti tip. Ondje i ovdje u predku spasitelj sjedi na priestolu, a u zadku ban stojec drži u desnici goli mač a u lievici krst; ali na prvi banova slika prikazuje već ostariela čovjeka, kako je bio Stjepan I već onda, kada je bosanski priestol zaslio (1290), dočim na onih Stjepana II opazujemo zriela mladence, kako je bio Stjepan II, kada u ruke primi kornilo bosanske države. Od Stjepana II ostaju nam još druge vrste novaca, bojega posla nego je u pomenutih; no tomu se čuditi nije, posto njegovo stolovanje na dugo se protegnulo, te ovi nove spadali bi na kašnje doba njegova vladanja.

Novci, koje mi iz navedenih razloga Stjepanu I Kotromaniću pripisuju, jesu slijedeći:

VRSTA JEDINA.

Spasitelj sjedi. — Ban stoji.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave. Od osienke jedva se vidi komadić, a od napisa do nje ni traga. Do priestola u polju lievo I, a desno ništa. Okrajni niz od piknja.

Zadak. — Ban punolik, gologlav, stojec medju dva piknjasta luka, koja se od zgora do dolje protežu; u desnici drži goli mač, do koga dolje desno piknja, a u lievici žezlo s krstom na vrhu, do koga lievo dve piknje. Od napisa, koji teče van lukova uz rub počam gori desno, vidi se samo lievo, posto je desno novac ili obrubljen ili nepotpuno izkovan: -BARAS-, gdje A mjesto V.

Matica u peštanskem muzeju. Teli 1.40 gram. Mod. od 4 do 4%, jer je degačak. Iznio ga je Luczenbacher nepotpuno str. 52 br. 2, a po njem Šafatik Glas. III. 254. Tab. IX. br. 104.

2. — Isti lik kao br. 1, nego u predku do osienke IC-—FG, a do priestola u polju lievo OR, desno guska lievo obrnutu; u zadku pak neima piknja ni do mača ni do krsta, nego dolje do banove dolame po jedna guska sa svake strane, obe k banu obraćeno, a napis: STEFAN. — BHVS.

Matica u vojvode Montenuovo u Beču. Teli 1.80 gram. Mod. 5%. Okrenut. **Vidi tab. XVI. br. 1.**

3. — Isti lik kao br. 1, nego u predku osienka je od crtica sastavljena, do osienke samo se desno razaznaje C, lievo u polju do priestola neostaje mjesto za slovo, desno H, a na prsih spasitelja i u zavoju desnice piknja; u zadku pak u banovoj lievici dvostruko žezlo prekrsteno, do banove glave te do boka i nogu po jedna debela

piknja sa svake strane, van lukova jedva traga napisu, posto se čini, da je novac obrubljen, a banova slika malko desno nagnuta.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 1.45 gram. Mod. jedva 4%.

4. — Isti lik kao br. 1, nego u predku osienka je od crtica, do osienke L-C, do priestola u polju podijeljeno H-P, na uglovih stolice po jedan okruglic, piknja na prsih, a lik spasitelja malko lievo naklonjen; u zadku pak nad i pod žezlom po jedan okruglic, banova glava desno nagnuta, a napis počam gori desno HATHA. — STGM.

Matica u zemaljskom muzeju u Zagrebu. Teli 1.91 gr. Mod. 5%. **Vidi tab. XVI. br. 2.**

5. — Isto kao br. 1, nego u predku do priestola u polju P-M, na prsih spasitelja piknja, a na uglovih priestola po jedan okruglic; u zadku pak do žezlova krsta nema piknja nego okruglic pod banovom desnicom, a posto se novac čini obrežan, vidi se samo doljni dio napis, počam gori desno: STEM. — BAII.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 1.41 gram. Mod. jedva preko 4%.

6. — Isto kao br. 5, nego u predku lievo do osienke vide se ostanci od +, na prsih spasitelja nema piknje, a glava je desno nagnuta; u zadku pak piknja gori lievo do mača i pod desnicom, od napisa desno jedva proviruje STE, a lievo B-MR. Ciel je posao suroviji.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 1.485 gr. Mod. 4%.

7. — Isto kao br. 5, nego do osienke u predku IC-—I+, a dubčasta piknja na prsih spasitelja; u zadku pak po jedan okruglic gori i dolje do lika sa svake strane, a napis: STOEFHN — BNVS.

Po otisku natika u peštanskem muzeju. Teli 1.92 gr. Mod. 5%. Čini se, da su ovaj novac izdali Wenzel Tab. III. 28. i Dr. Egger (Wien. Num. Monatsheft. 1866 str. 167. Tab. VI. br. 4.), nego da nepodigne.

8. — Isto kao br. 7, nego u predku do osienke IC-—+G, a okruglic samo na gornjem uglu priestola lievo; u zadku pak banova glava desno izvinuta, a napis: STEPH. — BHVS.

Luczenbacher str. 52 br. 1, a po njem Šafatik Glas. III. 253. Tab. IX. 103. Mod. jedva preko 5%.

9. *Predak.* — Spasitelj, punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na priestolu, desnicom dijeli blagoslov, a lievica mu naslonjena na knjizi ležećoj na krilu. Priestol nema zada nasiona, nego pobočni nasloni sdržavaju se medju sobom piknjastim oblukom, koji se vije oko osienke. Do priestola u polju IC-XC, a pod ovim lievo trostavni evitak > a desno S.

Zadak. — Ban, punolik, gologlav, glavom desno nagnutom, drži u desnici goli mač, a u lievici dvostruko žezlo, svake sa dvostrukim krstićem na vrhu, valjda s dvojaka natika; desno i lievo do glave, i dolje pod rukama po jedan okruglic, a tri razito na prsih, i jedna piknja do lievoga ramena. Napisu jedva traga, posto je novac obrubljen, i ponješto pomučeno izražen.

Matica u zemaljskom muzeju u Zagrebu. Teli 1.63 gram. Mod. 4%. **Vidi tab. XVI. br. 3.**

PAVAO I MLADIN SUBIĆI.

Obitelj Subićeva, kašnje bričirska, napokon zrinjska, jest jedna od najstarijih u krvatskoj kraljevini. Memorial Tome arcidiakona Splitjanskog spominje ju kao jednu od 12 po-

rodica, na kojih se sav hrvatski narod dijelio, te imenuje comitem Marmogniam de genere Subithorum kao jednoga od onu dvanaest poslanika, od svake porodice po jedan, koje

odpremi narod k ugarskomu kralju Kolomannu, da s njime utanče mir i pogodbu, po kojoj su se Hrvati s Magjari sdržali. Iz listine 23 studenoga 1251, kojom Bela IV darova subičevoj porodici bribirsku županiju, vidi se, da se je već tada ona djelila na više ograna (Lucius. *De Regnis etc.* 172). U toj povelji Bela uzreličuje slavna njezina diela i zasluge napram kruni, navlastito što je ne samo urote Donalda i Bojzine utamanila, nego najviše doprinješa, da se Tatari razbijene glave brže bolje kući povrate.

Stjepan I osnovatelj glavne loze subičeve porodice, imao je dva sina, Stjepana i Jakova. Stjepan II, obranitelj Trogira i kralja Bele IV za tatarske navale, dolazi već god. 1229 kao trogirski knez, a god. 1251 kao slavonski ban (*totius Sclaronie banus*), te je tu čast do smrti obnašao. O Jakovu se zna, da je za sobom ostavio sina Radoslava i ništa više. Stjepan je tako imao pet sinova i dve kćeri. Od ovih jedna je bila udata za Jakova Tiepolu sina mlet. dužda Lovrinca, a druga, Stanislava, bogu se posveti, te bude predstavnicem manastira svete Jelisavete reda sv. Klare u Skradinu (List. I. 199). Stjepanovi sinovi bili su: Joakim, u listini od god. 1271 spomenut kao knez spljetski i ban slavonski; Nikola, god. 1275 ban slavonski; Pavao I., knez spljetski, ban primorski i gospodar bosanski; Gjorgje I. god. 1274—1293 knez sibenički (List. I. 150); i Mladin I. knez trogirski (1276) i spljetski (1282). Od ove braće, izim od Pavla, čini se da poroda nije ostalo.

Pavao I od svoje žene Urse, kojom se zaruči kolovoza 1289 (Lucius. Mem. 131), imao je četiri sina, Mladinu II., Gjorgju II., Grguru i Pavlu II. Jedna Pavlova kćer spominje se kod Fejera (VII. II. 77). Mladin, već za rana od oteca imenovan primorskim i bosanskim banom, za sobom neostavi odvjetka; isto tako i Grgur, koji nam dolazi kao sibenički knez u listinah od g. 1320 do g. 1347; od Pavla, kneza trogirskog i sibeničkog, bana slavonskog i kašnje kneza ostrovičkog, koji umire koncem srpnja 1346, osta sin Gjorgje, od koga je potekla zrinska porodica, jer mjesto Ostrovice, koja uslijed pogodbe od 2. kolovoza 1347 bi izručena ugar-hrv. kralju Ljudevitu, dobi grad Zrinj. Četvrti Pavlov sin Gjorgje II kliški († pros. 1330), nazvan *comes civitatum Dalmatiae*, od svoje supruge Jelene subičeve porodi četiri sina, naime Mladinu III., Pavlu III., Gjorgju III i Bolidara. Od Mladina kneza kliškoga, koji preminu 1. svibnja 1348 (Sec. Con. Rog. II. 7), i od žene mu Lelke sestre Dušanove, rodi se Mladin IV. Mladin III i brat mu Pavao dobije 5. pros. 1343 mletačko gradjanstvo (List. II. 207). Pavao oporukom od 16. siječnja 1356 imenova baštinicom svoga imetka svoju jedinu kćer Katarinu, a kad bi ova umrla bez potomka, da ju nasledi žena mu Katarina Dandolo mletkinja.

Naz se je nješto poblijje upoznati sa bošnjem Pavljom I i njegovim sinom Mladinom II, pošto nam se od njih nispomena sačuvala i u novicib.

Pavao I najviše je svjetla doprinio svojeg porodici za srednjega doba. Za novac od ugar-hrv. kralja Ladislava g. 1283 pribavi si pravo na bosansku banovinu. Upotrijebiv pako razpre i borbe primorskih gradova, o tom je avlastito natojao, da jih, među sobom izhrane, pod svoja vlast sve tjesnje privede; nego sve jednako optiranje istih gradova i razbojništvo Omilja, koje stari nechtje, zaplete se ga napokon u rat sa Mletčanima, dokončan 14. svibnja 1290 sa primirjem na dve godine. Nego još g. 1293 slob odnovevena guraženja iz Omilja opet se Mletčani istiši oružja; ali se rat slijedeće godine iznova dokonča sa primirjem na 10. godinu. Da ga dobije Pavao morade golema novčanu zakladu u Mletčih poseljiti.

Po smrti ugar-hrv. kralja Ladislava kao što primorski gradovi tako i bribirski porodici pripozna Andriju III za svoga kralja. Andrija, znajući dobro njezinu moć, da si ju sve tjesnije priveli, god

1293 izraši baca Pavlu sjajnu povelju, u kojoj, uzveličavajući diela Pavlova i braće mu Gjorgja i Mladina, qui a prius eis progenitorum *morum personis quasi hereditario quodam iure in multis et magnis prelioribus congressibus militari mercenari laurea decorari*, podjeliće jim hansku primorskiju čast *iure proprietatis et perpetui dominii*, pod uvjetom da pripozna u njegova mater, ducissim *totius Selectiorum et maritissimum pacium principissimum*, za sveju gospodariju (Lucius. Addend. str. 63). Nego malo kasnije Pavao sa braćom okani se Andrije, a stavi se na stranu Marije napuljske, valjda s usfajom, da mu Isakuje s ove strane do veće sile i časti. Vjerujatno, da mu tada Marija podiliće naslov vojvode slavonskoga, koji mu i neve dopite (dar). Obujka 1300 Pavao sin Gjorgje prodje u Napulj, da naime hrvatskoga plemstva obdri Karlo na osvojenje ugar-hrv. krune. Listopada iste godine vrati se Gjorgje sa Karloom u SPLIT, odkud prodje u Zagreb, gdje se papinske dozvolom na prvi put oruči na ugar-hrv. priestol. Od tada su Subići bili najveći Karlovi privrženici, te su ga svim silama pomagali da konskoga uspjeha, a svoje pravo na Bosnu započeli. Pavao bez drojke radi bolesti dio se god. 1309 na Karlovo okrunjenje u Budim zastupati od spljetskoga nadbiskupa.

Zavadiči se medutim Mletčani sa papom, Pavao pristupi k papi, i kao njegov saveznik stade uzemirivati mletačke gradove u primorju i hrvatski njihove brodove ploveće po dalmatinskom moru. Zadrani, da se temu zlu ukrene, izgove Mletčani iz grada, svojim knezom imenuju Pavlova sina Mladinu. I predstavu se Karlo kao ugar-hrv. kralju (obzika 1. 11). Karlo jih rado primi, te jom 12. listopada iste godine povelju Bele IV potvrdi. Mletčani, koji su Zadar smatrali glavnim bedrom svoje poserske trgovine, umak pohite, da ga tvrdo obsegnu. Nego su ga sada branile južne hrvatske maliće, te jim svi napeli u bahu.

Koncem god. 1312 Pavao preminu. Mladin, stariji mu sin, stupiši na stolec mješto, a jedne strane svidi, da u Karlo nemu ni sile ni odvalnosti, a s druge je tako dobra zara, da mu se dosta boriti, dok ga sar nared na kona pripozna. Trebala mu dakkle valjana savjetnici, te je sam savjetovao Zadranom, da se uz dobre pogodbe Mletčanom predaje. Tako i bude, a Mletčani 28. ožujka 1314 na gradnicu togu radi Mladinu mletačkim plemstvom za se i za braću mu Gjorgija i Pavla.

Mladin, naslonjen na mletačku mätitu, narino se sada muzilnikom ciele hrvatske zemlje. Namjera mu bježe, sve primorske gradove i velike hrvatske tako poniliti, da mu robovi bude, nego si svuda nadje neoboriva odpora. U zaled ga beat Gjorgje kliški pomagao proti Trogiru i Šibeniku; ovi jih gradovi, Mletčani pomezeni, znakno odbili, i na povratak prisili.

Stopri g. 1318 isti se gradovi pobjeđe odmerili. U ovo doba Mladin složno se s vrsnjim kraljem Karloom i Filipom vojvodom od Taranta usta proti Milutinu srpskemu kralju. Mladin s ugovorenim doba udaci se svoje strane na predjele, koje si Milutin prisvojio bježe u Bosni, valjda po smrti Stjepana I Ketromanija, i sve si odkupe. Neki tvrde, da je u obje ove poduzećje bezuspješno ostalo zato, što se Mladin saveznikom izmjerio; a drugi pak kažu, da se je Karlo morao povrati natrag radi nemira, koji se bio u Ugarskoj medutim pojavio. Rastić (str. 367) veli pak, da su se Mladin i Milutin sklopili u to, da jih više dubrovačko posmri, da je toga rudi sam Mladin došao u Dubrovnik, i da je uspokon dubrovačkom viceu poslo za rukom svoja zadala sredno rođiti. Uslid tog Mladin posta gospodarom ciele Bosne, te se od sada pravo nazivati mogao bosanskim banom. Vjerujatno, da je u toj borbi sa Srbi pomagao Mladin Stjepan sin pokojnoga bosanskoga bana Stjepana I, jer samo uz Mladinovu molbu papa dazvoli tada istonu Stjepanu, da se smije vjenčati sa njegovom rođakinjom, što se ipak dogodilo nije. Mladin i Stjepan bili su pak i po krv u njekoje stvari, pošto vidimo, da kada se kainje Stjepanov brat Vladislav ženio sa Jelenom kćerkom Gjorgja II kliškoga brata Mladinova, Trogirani su bježili svoga biskupa, što jih okenio bez rimске dozvole, budnici su se nalazili u III i dočino IV stupnja redstva (Lucius. Mem. 234). A da je Mladin upravo u ovo vrijeme Bosnom po svojim volji gospodari, dokazuje jošto papinska poslanica, kojom ga Ivan XIII nagovarao, da odane patreroni iztriebi. Na Mladin, koji si već dosta bježe neprijatelja našeno svojim okratnim ponakanjem s ove i s one strane dinarske planine, jako se bojio i ove krivojerce proti sebi digneti.

Uprkos da ga Mletčani 14. veljače 1320 live savistovali, neka se drli u granicah svojih zakonitih prava, a da se okani dalmatinskih gradova, te da mu pod tim uvjetom svoje ljubavi, za koju jih po svojim poslanicima toplo molio (List. I. 307), ukratiti neće, neprista zato Mladin složio se bratom s Gjorgjeom kliškim sve to vise jih pristiskivati. Nika Madij spislani u suvremenik strašak nam prizesti u svojoj kreniki od toga nasilstva. *Redditas ecclesiolorum, veli on, auferabant, matrimonia, secundum deum que erant facta, minime obserabant, mulieres et paucillas virgines evadabant, merita-*

tores de predobant, nec non terras et possessiones civium maritimum et dalmatinorum per vias occupabant, . . . obrides faciebant suspensi et nobiles decipitari. To napokon prouzrokovalo, da se sve, ito je bilo oglednjega i imenjnjega u semiji, proti nasilnikom tajno sporazumi. Uroti stupi na delo sam Pavao njihov brat, s kojim se adrušili jošte, osim primorskih gradova Mletčani pomoženi, i filii Stefanić de Bosna, filii Michonović de Cimino et Georgij Isani, velikali bosanski (Mika Modij str. 17). Srbina 1222 Mladin bude potučen kod Bliske, te mu saveznici stmu Omili, a Skradin optiene i sruše. Do mala radije kralj Karlo u Hrvatsku, da temu meteju stavi kraj. Mladin posla napred brata Gjorja s darom za kralja, te sam pohit me z surjet. Iliju Kralja prima Karlo Mladin, no ostrom besedom, te ga povede sobom do Zagreba, gdje ga dade u mre bacići i kao zločinca u Ugarsku odvesti, kamo halostno do mala svaže dne dekana.

Od Pavla i Mladena ostaju nam četiri do sada poznata novca:

VRSTA JEDINA.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, piknjastom osienkom oko glave, do koje ID—+G, piknjom na prsih, a krajicom na krilu.

Zadak. — Svetitelj desno stojeći, panolik, piknjastom osienkom oko glave, u dugoj dolini, desnicom pruža lijevo stojećemu banu barjak, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Ban, punolik i goleglav, u dugoj bogatoj haljini, prima ga desnicom izpod ruke svetićeve, a u lievici drži smotak. Napis teče naoko uz okrajni šegasti okrug, počam gori desno: DV+ PIVL — MLADGR, a gori lijevo do motke barjaka slovo pod slovom BAH.

Šafatik Gl. VIII. 278. T. II. br. 3, po matici u g. Iv. Marinovića u Biogradu. Telj 152 gr. Mod. malac 5. **Vidi tab. XVI. br. 4.**

2. — Isto kao br. 1, nego su stvari ponjeto drugako razpoložene.

Dr. Egger: *Wien. Numis. Monatsheft. II. Bd. 1866. str. 165. Tab. VI. br. 1.*, te primiče: po matici kupljenoj u Pragu. Vjerljivo ovo je onaj novac, koji se sada česta u starci Njihove Visosti nadvejede Signorda. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, i nema piknje na prsih spasitelja; u zadku pak motka barjaka slazi samo do polovice novea, a osienka svetićeve ravna. Glede napisu, desno svetićeve naoko uz rub, počam gori, čita se: DVX PAVL; pod motkom barjaka među svetićejem i banom slovo pod slovom HILAD; napred uz okrajni okrug lijevo SBCVHDVS; a gori lijevo do motke barjaka slovo pod slovom BAH.

Šaf. Gl. VIII. 279. T. II. br. 4, po matici u privatnoj skrbi u Pragu. Običedno ga je i Dr. Egger (t. e. VI. br. 2.). Mod. jedva preko 5.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku do osienke spasitelja I+—+G; u zadku pak vide se tragovi motke barjakove do dolu, na desnom ramenu svetićeve tri piknje na trokut, napis isto razpoložen, ali ovako: DV+ PIVL — HILID — SBCVHDVS — BAH.

Matica u g. Dobroška u Pešt. Telj 2,06 grama. Mod. 5%. **Vidi tab. XVI. br. 5.**

Prvi, koji je novac ovih naših te bosanskih banova na svjetlo iznio, bio je naš vrli starijan Dr. Janko Šafatik, ali jedva da je što znao (po Engelin: *Gesch. v. Serb. u. Bos. Halle 1801. str. 252*) o Pavlu i Mladinu hrvatskih banovih, te nije ni čuda, da mu nije poslo za rukom ni napis na novcima točno razrijeti. Veli Šafatik: „pitanje je, dali su ovdje imenovani ban Mladin i vojvoda Pavle sin Mladenov; jer na ovim našim novcima oba dva ta imena zajedno stoje, i tako ako su to sasvim različna dva lica Dux Paulus i Mladen Ban, iz ovih novaca bi se dalo zaključiti, da su zajedno vladali i zajedno nove kovali.

Ali bi mogao biti taj *Paulus secundus ban Mladen* i sin banu Mladenu, dakle Mladenović, i tada bi ovo bili njegevi noveci¹. Ali ovi noveci nemogu biti nikoga drugoga, nego Pavla I i sina mu starijega Mladina II, pošto su si samo ovi prisvajali neko pravo na Bosnu, te rabili naslov bosanskoga bana, a Mladin za neko doba kao takav i stvarno ga vratio.

Već smo gori spomenuli, da je Pavao knez bribirski i hrvatski ban godine 1283 od ugar.-hrv. kralja Ladislava za novce dobio pravo na bosansku banovinu. Na tom temelju pozva se on dakle gospodarom Bosne, vierojatno s privolom Karla Roberta, ako mu dapaće nije Karlo taj naslov i podjelio. To nam potvrđuju Pavlove listine sa naslovima: *Paulus banus Croatiae, Dalmacie, et dominus Bosne* (*List. I. 190, od 7 travnja 1299*); *Paulus Croatorum et dominus Bosne* (*List. I. 139, od 16 lipnja 1311*) i t. d. Mladin pako II, Pavlov sin, zvao se ili samo bosanskim banom, ili drugim bosanskim banom; a poslije otčeve smrti stalno se nazivao dragim, hrvatskim i bosanskim banom. U povelji na pr. od god. 1402 (*Lucius. De regnis etc. 196*) ima: *Nos Mladinus banus Bosniensis etc. Lucius (Mem. 449)* povjeda, da si je još za živa oteca davao naslov: *Banus Croatiae, comes perpetuus Zadre, princeps Dalmacie et secundus banus Bosne*. Po otčevoj pako smrti taj si naslov ovako priedi: *Maladinus secundus Croatorum et tacius Bosne banus* (*List. I. 274, od 24 veljače 1314*), ili *Maladinus secundus Croatorum et Bosne banus* (*List. I. 328 od 25 stud. 1321*). U ovom naslovu čini se, da rič *secundus* samo se tiče imena a ne časti, da tako razluči sebe od strica, koji se je isto Mladin zvao, i da tim označi članove istoga imena u svojoj porodici.

Ako se i ovi noveci malko pobliže prometre i sravnju s mletačkim groši suvremenim i dotično s onimi srpskih kraljeva Uroša Velikoga i Dragutina, koji su po mletačkom liku kovali, lasno će se vidjeti, da i ovi, izuzam napisu, nisu drugo van puki otisk mletačkih groša. Mislimo jošte, pošto je poznato, da su bribirski knezovi onda prijateljski občili sa Mletčanima, da su ovi groši u Mletčih kovani bili, jer sva radnja i posao na njih predstavlja sasvim odraslu umjetnost, na kakvu se nedaje u Bosni ni pomisliti. Držimo dapaće još i to, da je Mladin, poznat s ohola i vlasti, značaja, sam dao ove novece kovati, te da banov lik na njih jest uprav njegov, tim većma. Što na samu novcu i njegovo ime ili naslov stoji do banova lika, dočim Pavlove ime i naslov stalno stoje do svetićeve.

O svetićeve pak, koji se na ovih novcima prikazuje, mogli bismo reći, da je on vierojatno sv. Ivan Krstitelj, akeprenem nema osobitoga znaka, koji bi ga takovim označio. U listini 7 travnja 1299 (*List. I. 190*) sam ban Pavao, Mladenov otač, ovako ob ovom svetićeve veli: „*sua ex consorte nostra Ursula baissa elegimus pleno affectu animorum, deliberate, et tota voluntate habere nobis, sub Deo et beata Maria Virgine, beatam Joannem Baptistam pro nostro heredamusque nostrorum patrono et domino, derotissime et specialiter elegisse, ipsique tota devotione astringere*“. U ostalom bosanski noveci kašnje dobijaju sv. Grgura Nazianzena kao bosanskoga obranitelja.

¹ U časopisu: „Blätter für Münz-, Siegel etc. IV. Bd. Berlin“, nalazi se bezimena kritika o djelu H. Grote: *Münzstudien. II. Bd. Leipzig 1862*. Kritiker opoznaje i ovo: „dann folgen noch S. 994—999: Zusätze und Berichtigungen, bei denen der Matapan des Bosnischen Herzogs Mladin (S. Egger in den Wiener Monatsheften, II. S. 165) einem Fürsten Wladislaus zugeschrieben wird; Gott weiß, wie Dr. Grote auf dieser Münze den statischen Namen herausbuchstabieren konnte“.

2. — Isto kao br. 1., nego u predku čitav je lik sa stavljen od krupnih poteza, a pod **XI** u polju desno kao tragovi slova **II**; u zadku pako ban se prikazuje podgrijane, u lievici uzgor okrenutoj drži križato žezlo odveć kratko, a napis se samo desno razaznaje: **STEFANVS.**
Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teli 1,45 gr. Mod. 4. **Vidi tab. XVI. br. 8.**

VRSTA III.

Spasitelj sjedi. — Ban sjedi.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, sjedi na priestolu, ravnom osienkom oko glave, do koje podijeljeno **IC—XI**.

Zadak. — Ban pod zatvorenom krunom, punolik, u dugoj haljini, sjedi na priestolu bez naslona; desnicom hvaća držak mača na krilu mu položena, a lievicom isti mač pri vrhu. Napis teče naoko uz krajni zubasti okrug, počam gori desno: **STEPH — BTH.**

Matica u biogr. muzeju. Teli 1,13 gram. Mod. 4%. Probuien i urezao. Izdati Šafšik Glas. V. 218. Tab. II. br. 9. po istoj matici.

2. — Isto kao br. 1., nego u predku na krilu priestola gori desno piknja, a u zadku držak mača banu u lievici, kruna nizka, a napis: **STEFAN — IP. BTH.**

Matica u vojvede Mentenuovo u Beču. Teli 1,15 gr. Mod. 4%.

3. — Isto kao br. 1., nego u predku ono **X** napisu leži na osienki, a u zadku napis: **STEFAN — IP. BTH.**

Matica u vojv. Mentenuovo u Beču. Teli 0,90 gram. Mod. 4%. Probuien desno u polju.

4. — Isto kao br. 1., nego ukrasi su ovdje obilniji i razno položeni, a napis u zadku: **STEPH — BTH.**

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,16 gr. Mod. 4%. **Vidi tab. XVI. br. 9.**

5. — Isto kao br. 4., nego napis u zadku: **STEF — BTH. B.**

Matica u car. numis. kabinetu u Beču, veoma posmjerena, valjda s krdjava kova. Teli 1,30 gram. Mod. jedva preko 4.

6. — Isto kao br. 1., nego u zadku priestol je s oboje strane ukrašen lavskom glavom, a napis: **STEFAN — BTH. +.**

Erdy str. 4. br. 2. po L. v. Reichelu: „Beiträge zur Münzkunde der südlichen slavischen Völker 161. T. VI. 6 (Korčne. Mémoires de la Société d' Archéologie et de Numismatique de St. Petersbourg. 1849. Vol. III.). U napisu Reichel nebiljeli krsta na koncu napisu. Mod. 4.

7. — Isto kao br. 1., nego napis u zadku: **STEFAN — .+ BTH.**

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teli 1,18 gr. Mod. 4%. Ovojnu sličan izdati Dr. Egger L. e. Tab. VI. br. 7.

8. — Isto kao br. 6., nego u predku do osienke **IC—X**; u zadku pako piknja na banovih prsih, a napis: **+STEF (D piknjom u sredji) — BTH. B.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom gosp. Prof. Blaia Belthosena, nadjeni kod Vukovara. Teli 1,04 gram. Mod. 3%. **Vidi tab. XVI. br. 10.**

9. — Isto kao br. 1., nego u predku do piknjaste osienke **I—I**; u zadku pako priestol se siri do ruba, a napis, počam dolje: **+STEF (D piknjom u sredji) — BTH. B.**

Matica u g. Doboskya u Peiti. Teli 1,01 gram. Mod. 4. Ostaju znakovni kašnji ukršteni pozicije.

10. — Isto kao br. 1., nego u predku do osienke **IC—G**, a do priestola u polju **G—O**; u zadku pako banova odjeća tielu prilagodjena, a napis počam dolje lijevo: **STIP H — BOS.**

Dr. Egger L. e. 187. VI. br. 3. Mod. 4%. Lik banov naliči na novce Stjepana Dragutina kralja srpskoga.

11. *Predak.* — Spasitelj punolik, sjedi na priestolu; nego je sav lik novea veoma izgledan.

Zadak. — Ban punolik, golebrad, u dugoj haljini, sjedi na jednostavnom priestolu bez naslona, u desnici drži žezlo sa krstićem na vrhu, a u lievici mač. Napis teče naoko neprekidno, počam uprav goru, te iduće desno: **STEFAN QOI BTH BOS.**

Dr. Egger L. e. 108. Tab. VI. br. 8 primičajući: „Die Deutung des zweiten leider schlecht erhaltenen Wortes des Aversumschrift ist verschieden versucht worden; man las COT, und wollte es mit Kotromans oder Comes et Basus erklären; sollte man nicht richtiger die Inschrift: „Stephani moneta bani Bosne“ lesen?“. M. 3%.

VRSTA IV.

Spasitelj stoji. — Ban sjedi.

1. *Predak.* — Spasitelj na krstu, punolik, stojeci među dva piknasta luka, koja se od zgore dolje protežu, desnicom pruženom dieli blagoslov, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Izvan luka u polju na polovicu novea **IC—X**.

Zadak. — Ban, punolik, pod zatvorenom krunom, u dugoj bogatoj dolami, sjedi na priestolu bez naslona, desnicom se hvaća držka mača na krilu položena, a lievicom drži isti mač pri kraju. Napis teče naoko, počam dolje lijevo, po Šafšiku: **ST BTH — BOS.**, a po nas **+BTH — BOS.**. Okrajni okrugli zubati.

Matica u biogradskom muzeju. Teli 0,97 gram. Mod. 3%. Izdati Šafšik Glas. III. 254. Tab. IX. br. 106 po istoj matici.

2. — Isto kao br. 1.; nego u predku slika lievo nagnuta, a knjiga na prsih jednom piknjom označena; u zadku pako krstić na oba ugla priestola ovako **X**, kruna kraljeva i ukrasi dosta raznoliki, a napis: **X — BTH — BOS.**

Po otisku matice u poštanskem muzeju. Teli 0,98 gr. Mod. 3%. Izdati Dr. Egger L. e. Tab. VI. br. 5. i Weszerle Tab. II. br. 13. Još se vidi na njem kašnje ukršteni pozicije sa visćim okruglicem.

3. — Isto kao br. 2., nego u predku **IC** neuredno razpoloženo, a knjiga na prsih sa četiri piknje označena; u zadku pako u krilu priestola desno ptica jasno izražena.

Matica u građačkom muzeju. Teli 1,01 gram. Mod. 3%. **Vidi tab. XVI. br. 11.**

VRSTA V.

Spasitelj sjedi. — Šlem.

1. *Predak.* — Spasitelj, punolik, piknjastom osienkom oko glave, sjedi na priestolu bez naslona zada. Pobočni nasloni sdržavaju se sa dva mala, sa svake strane po jedan, i jedan veliki ravan luk, koji se uvija preko osienke. Spasitelj drži ruke na krilu, a pod rukama na odjelu krstić mjesto knjige. Do priestola u polju podijeljeno gori **IC—X** a dolje **S(po sredji prekrsteno)—T.**

Zadak. — Dolje šlem lievo okrenut, nad njim četverokutna zastavica, a nad zastavicom ruča. Upravno nad

ružom počima napis, koji teče desno naokolo uz rub: **STH
RHVS B — A** (*uprav pod Štemom*) — **HVS BOSNIA**.

Matica u car. num. kabineta u Beču. Tell 1.46 gr. M. 5. Izdao Dr. Egger I. e. str. 168. Tab. VIII. 6. **Vidi tab. XVI. br. 12.**

2. *Predak.* — Spasitelj na krstu, panolik, piknjasom osiennom oko glave, rukama na krilu, sjedi na priestolu bez naslona zada; pobočni nasloni svršuju na način kapice

sa piknjom na vrhu. Uz rub teče piknasti okrug. Do priestola u polju **IC — XC.**

Zadak. — Doli šlem lievo okrenut, nad njim četverokutna zastavica sa tri piknje na pojedinom uglu; nad zastavicom ruka, a nad ovom o samu perjanica. Napis teče naokolo, počam gori desno: **STHFRID BHRVS: BOSR DI GR.**

Matica u car. numis. kabineta u Beču. Tell 1.43 gram. M. 4% Izdao Dr. Egger I. e. VIII. 7.

STJEPAN TVRDKO I.

Naslov: *Nos Tverteche dei gracia Bosnie batus (1 rujna 1355. — Listine III. 275).*

ОДЛ ТВЕРЧЕ МИЛОСТЮ БОЖНОМ КАКВ СОСЛЯСКОВА (20 руј. 1355. — Писац II. 23).

Tverteche dei gracia Bosne batus (14 ožujka 1356. — Listine III. 312).

МИ ТВЕРЧЕ МИЛОСТЮ БОЖНОМ КАКВ СОСЛЯСКОВА (1 lip. 1357. — Misl. 176).

ГОСНОДИН ТВЕРЧЕ МИЛОСТЮ БОЖНОМ КАКВ СОСЛЯСКОВА (9 veljača 1358. — Misl. 184).

ИКО КУТЬ МИ О ХРИСТА ИСУСА БЛАГОВЕСТНОМЕ В КОГОМУ ПОСЛЕДНЕМНОМЕ Стевану краљу српском и босни и херцеговине стрзаша (10 travn. 1378. — Misl. 186).

Nos Stephanus Tverteche dei gracia rex Rascie, Bosnie etc. (28 ožujka 1385. — Arkiv I. 1. 36).

Nos Stephanus Tverteche dei gracia rex Rascie, Bosnie, Maritimorumque partium etc. (23 kol. 1385. — Listine IV. 221).

Nos Stephanus Tverteche dei gracia rex (2 lip. 1390. — Listine IV. 280).

Podpisi: Tverteche dei gratia et domini nostri Ludovici regis bosni (17 ožujka 1366. — Listine IV. 84).

† Стевану Тврчку је христа кога краљ Србакија и Босне и Пиморја (10 travn. 1378. — Misl. 190).

† Стевану Тврчку милостю божњом краљ Србакија и Босне и Пиморја (2 pros. 1382. — Misl. 202).

Pecati: U listini od 1 rujna 1355 (Listine III. 275) kaže da i u onoj od 14 ožujka 1356 (Listine III. 312) veli Tvrđko, da svaga prava još nema, te zato da za sada radi snaj stoga pok. stric bana Stjepana.

U listini od 9 stud. 1362 (Pisac II. 23) spominje svoj prsten kao pečat, i u to još svoj tehki pečat.

SIGILLUM MINUS TUERMI DEI GRATIA TOTI BOSNE BANI — ГОСНОДИН КАКВ ТВЕРЧЕ (1 lipnja 1367. — Misl. 176).

Pisac (II. 32) opisuje pečat na Tvrđkovoj listini od g. 1388—9 u arkiva dubrovačkom otaku: pečat, grb kraljevski, kniga i titula na itiju isbere pas i tri ljetra pod pasom a tri nad pasom: okolo slova: **REGIS RASIE STEPANI TUERTCHONIS.**

TVARTKUS I. O. — G. RAS. SER. BOS. ILLI. DAL. ET CRO. REX. — Napis na miedenom pečatu nadjevu g. 1849 blizu Sinja u Dalmaciji među razvalinama stare gradine turske. Sada se nalazi u sbirci g. Conte Buratti vrloga dalmat. redoljuba u Zagrebu, te je s ove matice potekao snimak, koji se ovdje nalazi na čelu bosanskih novaca (V. *Memorien der allerhöchst bestätigten Gesellschaft für Archäologie et Numismatik zu St. Petersburg. VI. Bd. 171. — Deutsches Kunstabblatt. 1850. 24.*)

Stjepana II nasledi Tvrđko I., sin Stjepanova brata Vladislava i Jelene kćeri Gjorgija Subića kliskog kneza. (Lucio. *Mem. str. 234*). Žena mu se zvala Doretija (Misl. 189), a bjele kćer Sracimira Vidinskog, brata poslednjega bugarskog cara Ivana Šismana. Od ove dobi sina, koji mu je g. 1382 živio, jer dočim u prednjih povijesnih spominje samo mater i ženu, u onoj od 2 prosinca te godine (Misl. 202) govori izključivo o sinu: **ИМ СНЬ КРАЈКАСТВА МИ.** Znamo još i to, da je g. 1390 udovac bio, i da je kanio za ženu užeti kćer Alberta III Austrijskoga, možda da se tjem sve više zapadu približi i pomoći si lašnje steće proti Turcima, koji mu već strašno naokolo režao. Po Jukiću bila mu druga žena od plemenite bosanske porodice, isto imenom Jelena.

Zasledne prijestol privoljenjem ugar.-hrv. kralja, te mu s početka prijezavljenoj akciji poviju vlast nad sođom, i vjeru ga se drže. Jedna poslanica Petra Gradenice kneza trogirskega od 25 svibnja 1356 na mlet. vlastu obitaju nam prva Tvrđkova kretanja na političkom polju. S nje dozajemo, da si Tvrđko sagodbeni nabavio bjele tvrdjave odsprije kneza Grgura i Katarine Danduleve udove kneza Pavla križarskoga; da se nalazio u zavadi sa Ivanom Nelepčićem cetinjskim knezom i da je hrvatski podban u Knine nastrojao o temu, da jih smiri, a da mu isti Jelena knjili savi u Ključu na dogovor sa enom knjeginjom i udovom Mladinerom, da ju u ime ugar.-hrv. kralja navede, neka mu onu trdjavu ustupi.

Umah po smrti Dubarevoj Tvrđko zauze Hunje, koje stje mu Stjepan II malo prije Duanu ustupiti morao. Nego na tu čest bosanske države od duge vremene Ljudevit ugar.-hrv. kralj. Onaj, da lašnje spije u svojoj nakani, pozva Tvrđku u Ugarsku na pekole (1356). Tvrđko, nedosteo si zla, rado prista na kraljeve izjave, i ode. Sada Ljudevit nebitje ga iz dvora odspasiti, dokle mu Tvrđko nepreda Hunje kao miraz kraljete Jane Jelizavete, i neobveke se prisegom, da će ga u ratovih vojskom pripomagati, da će on ili brat mu Vuk

stalo pribaviti u ugar. dvoru, i da će svom snagom nastajati, da pripadnici u Bosni izbjegi (17 srp. 1356. Ark. II. I. 35).

Cilj se ipak, da Tvrđko za obnovljenga rata medju Ljudevitom i Mletčanima, koji dovrši s zadarškim mirom (18 vel. 1358), ostane u Bosni, gdje su mu dosta brije davali domaći poslovi. Njegovi odnosi sa Mletčanima s toga valjda prikazuju nam se prijateljski, te republika, da ga nagradi zato, što je rado ujezine podanike u svoj zemlji primao i istio. 7 rujna 1364 njemu, bratu njegovu Vuku (Stjepanu) i materi njihove Jeleni pravo mlet. gradjanstva podjeli, koju mu pako 30 srpnja 1383 obnovi i za njegove potomake. Često ga pako Mletčani oružjem obskrbljivali, a i te mu napokon prijazan, kakor nemu para do onda u njihove povesti, učinili (5 list. 2383), da si dva galija u Mletčim sagradili.

Što se Tvrđko sasvim podao bjele ugar.-hrv. kralju, i u državnih se poslovima puščio rediti svojom materom Jelenom Subićevom, zjevki velmože, medju kojimi Dabija naravni sin Miroslava banova stric kneza neretvanskog, uroti se pesti njemu, proglaše banom Pavlu Kuljiću morskoga upravitelja, a Tvrđka i Jelenu protezaju li se. Kralj Ljudevit nezaposli Tvrđku protiziti pomoći, te ovaj na čelu ugarske vojske i svojih prijateljika povrati se do mala u Bosnu, potisće uročnik, mnoge i same Parce ihvatiti i smaknuti dade. Ostali ustasi izbjegnu u Dubrovački. Dubrovačani se stave, da mir posreduju. Tvrđko tako se skloni na njihove molbe, posilova neviori, i usprćena jima imanja povrati.

Ali se nejsto kasnije ti nutnji nemiri obnovlje. God. 1368 Tvrđko prodje u Ugarsku, ostavivši svoju mater Jelenu, doista pametan i razborit, da državom upravlja. Velmože nemogodi trpti hrvatske vladavine, ni zaboraviti na slobode, kojih jih Tvrđko, na Ugarsku zaslijen,liko bjele, opat zgrabe oružje, protjeraju banice, te imenuju banom Vukom (Stjepanom) Tvrđkova brata. Uz prve glasove Tvrđku doleti u Bosnu, te sakupivši svoje prijateljike udari na uročnika, razbijje jih, njeke ih ihvatiti i kazni, a hrgunecem imanja oduze. Brat mu Vuk jedva se spasi u Dubrovački, odsakle prodje u Ugarsku. Vuk skratki se sada pišemo na popu, u kom tvrdi, da je on pri od bosanskih banova katolič, mještajo ga, neka mu od ugar. kralja izprosi pomoći proti bratu, a da će on u Bosni krovovjerstvo izkoristiti. Papa II pros. 1369 shlja se obrati listom na kralja, u kom ga bedrija, neka benda pomiri, Tvrđka na vjeru privede i zakloni, da njezi da

¹ Ordje nemije se posmatati na njegova nemirna vremena Tvrđkova Tvrđkovića.

zemlje bratu ustapi (*Theia. Hung. II. 91*). Ovaj na prostu odbaci te zakljuće, čega radi Ljudevit posta na njega svoju vojsku pod Nikolom Keothom palatinom i Nikolom ostrogonskim prvočolnikom. Od tada se Tvrdko savim rici svoje dozadaknje podložnosti napram ugar. kruni, i počne samostalno vladati. Ostavši naš spomenici od onog doba nekako ništa više ob odnosaču među Tvrdkom i Ljudevitom do snuti ovoga.

U ovo doba Tvrdko je morao svoju silu upotrijebiti proti Senku Madićeviću stvaru nemirnomu susjedu, pomoćnu Nikolu Altomanoviću, koji se nstružavao kneza Lazara kao srpskoga vladara prioznati. Tvrdko prisvoji si tada većinu njihovih poseda sa Trebinjem, Dračevicom i Kenavljem.

Medjutim smrću cara Uroa (2 pros. 1387) izumre koljeno vlasnjače u Srbiji. Dulanova brata Siniču, tada vladajuću u Tesaliji, smatrali su Srbi kao od porodice nemanićeve odsjepljene, te mnogi pripoznaju Urojevu ubojen Vučišinu za svoga vladara. Ali i Vučišina dečka do malu isti edes kao Uroa. Potmeđu na Tainaresu kod Marica od Turaka, u bježi sam ga njegov sluga umori (1371). Tada sve veća smrća Šćepana zavlada. Dosadašnji upravitelji srpskih pokrajina umre na svoju ruku vladati, te se aješći Tuđim na današ obvelja. Tvrdko, po tankoj krvi u rodu sa Nemanićima (*cosime po Jelenskićevi kralji Dragutina udatoj za njegova djeda Stjepana I*), već po smrti Uroa smatrao se pravim gospodarom srpske zemlje, a tim više od sada za pravnoga priestola. Kako nam on sam u povijeti od 10 trav. 1378, kako video Srbiju bez pastira, **ИДОКУ НА СРАЈЕВСКОЮ ЧЕЗИЮ, ЖЕЛДИ И ХОЋЕ ЕВАНГЕЛИЈИ ПРВОЧЕЛЮ РОДИТЕЉА МОНХА, И ТАКО ВЕДАНИХ ИМ КЕЊУЛУХ ЕМУС СЛОГОМ ДАРОВАНИХ ИМ ЕВАНГЕЛИЈА ВИ КРАЈИНЕЦТВО ПРВОДЛЯСЬ МОНХА**, te da je od tada stupio kao vladatelj srpske zemlje (*Mikić. 187*). Može se ipak za stalno držati, da mu već za Vučišinove smrti pred oči lebdiла misao, da pod svoju krunu skraći sve zapadne jugoslav. zemlje od turskog kapita jošte neskrvante; te da obnovi Dulanovo carstvo, koje bi u stanju bilo Turčina na trku k zapadu obustaviti. S toga dakako g. 1376 dade se on svečano okrunuti od grčkoga prvestolnika Ate u Miliciju, dokle na srpskom zemljištu, ne samo za bosanskoga noga i za srpskoga kralja, te ga i za takova smrća priznale osim Ugarske sve susjedne vlasti. Tvrdko po vjenčanju podigna si sjajan dvor u Sutjesci i u Trstivici, i uvede era dvorski dostačanstva, kako su prije u Srbiji obstajala. Ljudevit ugar.-hrv. kralj, nemogući pregojeti Tvrdkovo iznenadjenje, posla palatina Nikole, da ga skroti, ali bez uspjeha. S toga vidimo za zadnje Ljudevitove borbe sa Mlečanima, koja se turanskim mirem dokonča (1381). Tvrdka tih priklona republiči nago Ugrom.

Po smrti Altomanovića Tvrdko zavadi se s Balšići gospodari Zento radi Altomanovićevih zemalja. Tom prigodom sadje Tvrdko u Dubrovniku sa dogovorom sa Gjorgjom Balšićem za mir; no sve badava. Gjorgje pokuša, da Tvrdka ulovi, ali su Dubrovčani njegovu smješt osupiti znali (*Rastić*).

Cim Tvrdko primi vist o smrti kralja Ljudevita (12 ruj. 1382), usmahi se pritegnje Hunje, koje kašnje preda Vlatku Hranoviću, da njim njegove mnoge zasluge nagradi. Vlatko ostavi ga svemu sinu Sandalju, a ovaj sinovec Stjepanu, ali ga Stjepanović sinovom agrađe Turci i posvejile. Bojoci se Tvrdko, da s tim postupanjem nezavude na se gnjer ugar.-hrv. kraljica svojih rodjaka, a znajući dobro, da pri onom dvoru sve stoje do palatini Gorjana, stavi se s ovim prijateljski običi. Gorjan, tada bez tođe posoci proti manjemu takmacu u dvoru, rade mu poski ruku; s čega Tvrdko pismeno se obvele i silom ga proti svakome osim proti kraljicama itititi i beniti (28. avg. 1385). S druge strane Gorjan nadobilio naplati Tvrdka, jer ne samo ga sa kraljevima pomiri, nego jih još ove iste godine navede, da mu daraju grad Kotar, koji se bježe g. 1387 po Urojevoj smrti, da se Baščića zetkih knezova rieši, srujevljeno ugar.-hrv. kruni pedlinio. O tom dana perioda Tvrdko sam u povijeti, kojom 23. kol. 1385 potverdi Mlečanom prava trgovacka, koja se do tada niskvali u Kotoru, ovako: *...cum per gratiam largifus dei dispositionis et preciarissime sororis nostre domine regine Ungarie exiit primus predecessorum nostrorum Catharensis feliciter ad manus nostre maiestatis perpetuus sit peregit (V. List. IV. str. 221)*. Tako su kraljice misili odstraniti Tvrdka od svih protivnika u Hrvatskoj, koji su već tada javno radili o propasti njihove vladavine.

Nego zapiske, koje su se sve više mogile kraljevom na putu u ulivanja obiceva pričinila, pritegnuo na se za rana i Tvrdkov opaz, te se i on stavi svoje snage prikupljati i uređivati, da ga zgodje nespravna nezatekut. Vidio je dobro, da prerat u Ugarskoj mogao bi lansno pospišiti okvirstvarenje njegovih namiera gledje razmaknuća svoje vlasti. Medjutim usled novih smrти Karla Držkoga hrvatski ustale nlike kraljeve i u Novom mjestu zatrave. Jeljavetsu tu dokonala svoje dne (15. svib. 1387), no Marija pomoći Mlečanu nude oslobođenja (4 lipnja i. g.) Tvrdko, čini opaz, da se Mlečani u tem poslu bezpravno mješaju, a ustale da se jedra drie proti ohrabrenu

Sigmunda, pošle i on najprije tajne pomoći ustale, a malo zatim javno i odlučno, držeći za stalno, da će se oti za njim povesti, i tako naše zemlje a primorje narlastito k njegovej državi pridružiti.

Tvrdko najprije bací eku na Klis, koji se onda smatrao glavnim bedemom hrvatskoga primorja, te on tu se na kratko preda. Da i druge gradeve sklopi na predaju, Tvrdko unak potvrdi Klisu sve stare sloboštinske i prava (22 srp. 1387). Vojska, koju pod Hrvnjem i Vojislavom odpravi u Hrvatsku, stvrdi se u Kninu, odakle je pomagala Ivana od Palićne, da obrani Vrane, da bací neprijatelja u Nin, i da Ostrovac predloži. Primao je medjutim ustale proterane iz Slavonije, orakvino jih, i svejimi četam ejačavao, te jih kući ih na od-kup i osvetu. Slijedeće godine 1388 nastjeo je pak, da primorske gradeve bez sile na predaju povede. U iste doba pokuša po svojih poslanicim sti-nuti savez sa Mlečanima; ali mu to nepodje za rukom, pošto su i evi na naše primorje bedno vrabali, da si ga priveze. Videći on dakle, da mu bez sile sve badava, svihnu uputi svoje vojsku proti Splitu, koja mu svu okolicu strašno peharla. Graderi su mali neprestano po svojih poslanicim podržali ugar.-hrv. dvor, neka bi jim na pomoći pritekao. Sigurd imao je tada važnijeg posla u Češkoj; koncem pak iste godine udari na Srbie, da jih kazni, što su ustase pomagali, i da kneza Lazara prisili na priznanje njegove vrhovnosti. Ova razmirica bi male kadnje po Lazarevu netu Nikoli Gorjanskog mirnim putem ustažena. Medjutim se višeekrat pokusio, da se primorski gradovi drže u savez s njekojim hrvatskim velikim za obuhu sigurnosti, ali uglavijeni uvjeti nezaplodili.

Početkom god. 1389 odpravi Tvrdko u pomoc srpskemu knezu Lazaru najbolj dije stope snage proti Turkom. Dne 15 lipnja na Kosovu Brankovićevu izdajom bude riečena srpska sudbina. Bosanski vodje Vlatko Hranić i hrv. ban Ivan Horvat sa svojim odjelom posle propasti uznesuće u Bosnu. Tvrdko je ipak Muratorev mali toliku valjanost pripisivao, da je sam ponaz kao najvjajnija pobjeda zapada prijavio. S druge strane nezadovoljni Tvrdko ni svoje radnje srećno započete u Dalmaciji. Vlatku Hraniću, njegovu zamjeniku u primorju, podje sada za rukom potestni naši gradove, da mu sveje poslanike izmislja. Tvrdko jih ljepe primi i počasti, ali jih i ustavni rok za predaju, jer drugačije, da će jih silom na to magnati. Gradevi nezakasnili dakako sve to prijavili Sigmuundu, bedreći ga, da jim što prije moguće na pomoći priteče, ili da jih ugar.-hrv. podržanosti rieši. Sigurd obreća jih pomoći, ne občanja neizpuni, te rokevi prilete. Tvrdko se ipak estručavao sliči rabiti proti gradovom; jedo je, da mu se srajevnoj povrgna. Drugom poltorom ove godine (1389) Hranić i Palićan iz Klisa provale do Vrane; tu zatjeraju kraljevu vojsku i zamaknu de Zadra, da kučaju, nebi li ga odlučili, da se za njih izjaviti. Zadrači u tom dobju posodi od Aleje senijskoga kneza, sile saveznika na odlazak, opet obvezuju Vrane, ali su izza opetovanja jurila na nove prisiljeni, brže bolje u Zadar se povući (16. pros. i. g. opet se Klis iznenadio, ne još 15 pros. i. g. opet se na Tvrdku oglaši).

Odvjek neprijateljski sile, početkom slijedeće godine 1390 stavi se Tvrdko, da si napokon ma kojim načinom primorske gradove pojdi. I sada udari mirnim putem, pozvat jih na izpunjenje svojih obvez. Gradovi, videći da Sigurd i uz sve nastožanje mlečanske vlade za njih hajte i nehajte, odluče se napokon za predaju, te najprije Šibenik (28 trav.), a za njim Split, Trogir i Brač upute stroje poslanike u Bosnu, da se s kraljem o pogodbi sporazume. Tvrdko potvrdi jih rado sve pobjastice, koje su za kralja Ljudevitu učili (8 lipnja Trogir i Split, 11 lipnja Šibeniku, a 23 srpnja Brač). I sam nadbiskup spjekski Andrija prodje u Satisku na pohode, a Tvrdko mu 30 kolovaca izrobi povelju, kojom je crkvi spjekskoj potvrđivao sva prava i imovinu, ita je odprije niskvali (*Fort. III. 334*). Take god. 1390 Tvrdko posta gospodarom cijelog primorskih Zadra, i povećeg dijela hrvatske zemlje. Nego Zadar bježe tada najvažnija točka u primorju, a za njim Tvrdko čeznuo. Bez pomorske snage znao je dobro, da do uspjeka nemće, a da mu one dve galije, koje sagradio bježe u Mlečanu, slaba podršta. Toga radi niskvali po poslanicim zauzeti Mlečane, da na prvič galiji, k alike treba za osvajanje onoga grada. Mlečani, koji su uprav tada po svom poslaniku u Ugarskoj nastojali, da jih Sigurd za nove ustape naše primorske gradeve, a isto mu se raduju na ljepe dobiti primorja, s druge strane na prostu odbiju njegove prešnje gledje posoci na moru tjem, da bez utroka nessiju se s Ugarskom zauzadjeti (30 kol. 1390); u isto pak doba o svemu obavješteni Sigmuund, valjda nadom, da ga tako za učinjene mu penade hajte predložju. Napokon još ove god. 1390 posla Sigmuund hrvatskoga bana Dž. Babuka s rojekom u Hrvatsku, ali ga Ivan od Palićne i brat njih Ivana kod Knina potku do noge. Malo kasnije Ivan od Palićne mirno dokonča svoj slavni život (16. velj. 1391).

S Dubrovčani Tvrdko mal da ne uvick se prijateljski pazio. Na molbe dubrovačkih poslanika Simuna Rasicu i Klementa Držića još 1 rujna 1395 potverdi jih Tvrdko sa bratom Vukom i materom Ja-

7. — Isto kao br. 1., nego u predku desno do spasitelja piknica; a u zadku **G** rječi **BOSNI** leži nad rtom mača.

Matica kod g. Petra Stojanovića u Vinkovcima. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1., nego u predku luk desno je dvostruk, a do lukova izvana ovako: **I***—**I***, te drugako razpoloženo.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,59 gram. Mod. 5.

9. — Isto kao br. 1., nego u predku piknije stojte tik do ramenih spasitelja; a u zadku dolje pod banom ostaju tragovi njegovih nogu, napis pako: **TVČRTČO**—**BĀHII BOSNI**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za sedam krajeva. Teži 1,53 gram. Mod. 5.

10. — Isto kao br. 1., nego u predku samo desno do spasitelja tri piknije osovno položene, luk lievo kratiji od onoga desno, a izvan lukova u polju **IX**—**I***; u zadku pako napis: **TVČRTČO**—**BĀHII DOMD**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za sedam krajeva. Teži 1,215 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 1., nego u predku spasitelju noge se ne vide, a izvan lukova **ID**—***D**; u zadku pako napis: **TVČRTČO**—**BĀHII BOSI**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za sedam krajeva. Teži 1,60 gram. Mod. 5.

12. — Isto kao br. 1., nego u predku do spasitelja nema piknijice, a izvan lukova **ID**—**XO**; u zadku pako banova glava medju dve piknije, dolje se jasno razabiru banove noge, a napis: **TVČRTČO**—**BĀHII BOSII**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za 7 krajeva. Teži 1,55 gram. Mod. 5.

13. — Isto kao br. 1., nego u predku osienka je lievo dvostruka kao što i luk desno, a do spasitelja lievo tri piknije jedna pod drugom, desno jedna; u zadku pako dolje prodiru noge banove, a napis: **TVČRTČO**—**BĀHII BOSI**—**G**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo historičko društvo za sedam krajeva. Teži 1,52 gr. Mod. 5. **Vidi tab. XVI. br. 14.**

14. — Isto kao br. 1., nego u predku do spasitelja po jedna piknica sa svake strane u istom razmjeru; a u zadku dolje prodiru banove noge, napis pako: **TVČRTČO**—**BĀHII BOSNI**. Ovo zadnje **G** leži nad rtom mača.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo hist. društvo za sedam krajeva. Teži 1,70 gram. Mod. 5.

15. — Isto kao br. 14., nego u predku piknije samo lieve do spasitelja; u zadku pako rt mača banova jedva dodire zadnje **G** napisa, a načak mu kraci.

Matica u g. savjet. Simića u Zagrebu. Teži 1,413 gram. Mod. 5.

16. — Isto kao br. 14., nego u predku izvan lukova **ID**—***D**, a na knjizi okrugli: u zadku pako nogam neima traga, ako nisu to dve debele piknije stojčeće medju dvostrukom ertom. Zadnje **G** napisa leži na rtu mača.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,703 gram. Mod. 5.

17. — Isto kao br. 14., nego u predku lukovi se prikazuju dijelomice dvostruki, a u zadku zadnje **G** napisa mačem je od ostalog napisa razstavljen, i nema piknije na koncu napisa.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo hist. društvo za sedam krajeva. Teži 1,375 gram. Mod. 5.

18. — Isto kao br. 14., nego u predku luk lievo je dvostruk, i nema piknije ni do spasitelja ni na knjizi, kao što ni u napisu zadka.

Šafalik Glas. VI. 206. Tab. III. br. 22 po matici kod Verkovića. Mod. 4.

19. — Isto kao br. 1., nego u predku do spasitelja nema piknije, a u zadku napis: **TVČRTČO**—**BĀHII BOSNI**.

Dr. Egger I. e. 1870. VI. 1. Mod. 4½.

20. — Isto kao br. 19., nego u predku desno do spasitelja tri piknije i jedna nad njegovom desnicom, a desni luk gori prikazuje se dvostruk; u zadku pako piknija do žezla desno.

Matica u sklopu historičkog društva u Ljubljani. Slika nam je stanjala poda Dr. Lovrić iz Gradaša, koji ju dobio od svoga brata Pavla. Teži 1,53 gram. Mod. jedva preko 5.

21. — Isto kao br. 19., nego u predku do spasitelja po jedna piknica sa svake strane, a u zadku žezlo se prikazuje polomljeno, te ulomeci teku raznim pravcem.

Matica u vojvede Montenegrina u Beču. Teži 1,49 gram. Mod. 5.

22. Isto kao br. 1., nego u predku do spasitelja nema piknijice, na knjizi okrugli, a izvan lukova u polju podijeljeno: **G**—***I**; u zadku pako na žezlu izpod krstića, koji je lievo nagnut, zvjezdica; dolje mjesto nogu dve piknije razito među dva znaka **X**, a napis: **TVČRTČO**—**BĀHII BOSNI**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo hist. društvo za sedam krajeva. Teži 1,79 gram. Mod. 5.

23. — Isto kao br. 1., nego u predku do spasitelja nema piknijice, izvan lukova u polju podijeljeno **ID**—**XO**, a lukovi su dvostruki valjda s dvostrukim natiskom; u zadku pako dolje vide se jasno banove noge, krstić na žezlu desno naklonjen, mač se proteže do ruba, a napis: —**TVČRTČO**—**BĀHII BOSNI**—.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu; kupilo hist. društvo za sedam krajeva. Teži 2,04 gram. Mod. skoro 5.

24. — Isto kao br. 1., nego u predku do spasitelja nema piknijice, a izvan lukova u polju podijeljeno **G***—**D*** u zadku pako **TVČRTČO**—**BĀHII BOSNI**.

L. v. Reichel, Beiträge etc. (Kochne, Mémoires etc. p. 162. T. VI. 7.) U opisu imao **BODNIH**, Mod. 5½. Izno ga je Eddy str. 5 br. 3, i Dr. Egger I. e. str. 169. 13. primjerično: „Vorsteckende beide Männer sind die einzigen bekannten dieses Regenten“.

25. — Isto kao br. 24., nego u zadku napis: **TVČRTČO**—**BĀHII BOSNI**.

Wellenheims II. B4. n. 11,944. s bilježkom: „G. g. 26 Gran. S. g. e. RRRI.“

NOVCI, KOJE JE TVRDKO ZA SVOGA KRALJEVANJA KOVAO.

a. Groši.

1. *Predak.* — Spasitelj stojeci punolik, dvostrukom piknijastom osienkom oko glave, u dugoj odelži; u pruženoj desnici drži biskupski stup lievo okrenut, a lievicom pridržava na gradih knjigu. Desno do svetitelja u polju cvjet od krina. Napis teče naokolo uz okrajni biserni niz, počinje gori desno: **Z GRIGORIJUZ RAZAČURIS.**

Zadak. — Doli štit, lievo nagnut, a u njem jedno T pod otvorenom krunom; nad štitom lievo okrenut šlem pod otvorenom krunom, iz koje se diže palica, na kojoj stoji nataknuta borovnica. Posred šteta okruglo, a u polju do šteta podijeljeno R-T; naoko pako uz rub napis: **DRS TUHRTCO — REX BOSRD.**

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 2,12 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

2. — Isto kao br. 1, nego je osjenka u predku jednostruka, a u zadku napis: **DRS TUHRTCO — REX BOSRD.**

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,46 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

3. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka S stoji upravno izraženo, a lik se gdje kuda nalazi dvostruk; u zadku pako posred šteta nema okruglo, doli piknja pod štetom te pred i posle DRS i posle REX u napisu.

Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teži 2,16 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

4. — Isto kao br. 1, nego S u napisih upravno izraženo; u napisu predka piknja posle riječi *Gregorius*, a u napisu zadka dve piknje posle DRS.

Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teži 1,96 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$. Probalaš lievo do štapa gori.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku osjenka je jednostruka i ravna, a S u napisu upravno izražen; u zadku pako nema piknja do palice borovnice ni u štetu okruglo, a u napisu C u riječi *Tuasco* otvoreno.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,945 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

6. — Isto kao br. 5, nego drugi kalup, pošto su pojedini dijelovi lika razno raspoloženi.

Matica u g. savjet. Simića u Zagrebu. Teži 1,85 gr. Mod. skoro 7.

7. — Isto kao br. 5, nego u predku za prvim S vide se dve piknje osnovno položene; a u zadku su piknje do palice borovnice, i piknjem počima i svršuje napis, te piknja i posle DRS.

Safarik Glas. VI. 206. Tab. III. br. 23, po matici u g. S. I. Verkovića. Mod. 5 $\frac{1}{2}$.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku osjenka je jednostruka, desno u polju nema krina, no vide se tragovi uljem ravnom okruglu, a napis: **2 GREGORIUS · RH2H2GDRS**; u zadku pako štit malne sav, štem s krunom i slova R-T stope u ravnom uljem okruglu, a u napisu ima više piknja.

Matica u S. Ljubića. Teži 1,96 gr. Mod. 6 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XVI. br. 15.**

9. — Isto kao br. 1, nego u predku i u zadku lik stoji u uljem okruglu ravnom; u zadku pako s dvotiskom napis desno teče dvostruk, a do motke borovnice po jedna šestorepa zvezdica sa svake strane.

Matica u vojvode Montenuovo u Beče. Teži 2,31 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

10. — Isto kao br. 1, nego u predku biskupski štap lievo okrenut, a u zadku do palice borovnice sa svake strane po jedna šestorepa zvezdica.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom O. Karačula iz Pojnice u Bosni. Teži 1,497 gram. Mod. 6.

11. — Isto kao br. 10, nego sve je slabije izraženo, a S u napisih uvek obratno položeno 2.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,61 gram. Mod. skoro 7.

12. — Isto kao br. 1, nego u predku prvo slovo napisu medju dve piknje; u zadku nema okruglo u štetu,

a u napisu čisto **TUHRTCO**; te u napisu predka i zadka slovo S uvek obratno položeno 2.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom hist. društva, koje ju kupilo za 2 for. 10 nov. Teži 1,895 gram. Mod. skoro 7.

13. — Isto kao br. 12, nego u predku osjenka je jednostruka, a u zadku nevide se piknje do motke borovnice.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,68 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

14. — Isto kao br. 1, nego osim drugih pomanjih razlika napis u zadku: **DRS TUHRTCO — REX BOSRD.**

Matica u peštanskom muzeju. Izdao Štedy str. 5 br. 4, no nevjerno, posto na slici u zadku ni štit neoznačuje. Teži 1,94 gram. Mod. 7.

15. — Isto kao br. 1, nego osim drugih razlika u napisu predka: **DH2H2GDRS**, a napis u zadku: **DRS THRTD — O — REX BOSRD.** Piknja lievo nad krunom.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom O. Karačula iz Pojnice u Bosni. Teži 2,04 gram. Mod. 7. **Vidi tab. XVI. br. 16.**

16. — Isto kao br. 1, nego osim drugih razlika napis u zadku: **DRS TUHRTD — O REX BOSRD.**

Dr. Egger l. e. str. 169. Tab. VI. br. 10, po F. Schweitzeru (l. e. Dec. II. str. 8 Tab. I. br. 9). Mod. 7.

17. — Isto kao br. 16, nego u napisih S je obratno izraženo 2; u predku prvo 2 stoji medju dve piknje, a u zadku do palice borovnice lievo mjesto jedne dve su piknje jedna pod drugom.

Matica u vojv. Montenuovo u Beče. Teži 1,55 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

18. — Isto kao br. 1, nego drugi kalup, te osim drugih razlika slika spasitelja do polovice osjenke i kriost eveti stope u uljem ravnom okruglu, a napis u zadku: **DR TUHRTCO — REX BOSRD.**

Dr. Egger. l. e. Tab. VI. br. 12. Mod. 6.

19. — Isto kao br. 18, nego slovo S u napisih uvek upravno položeno, a na koncu napisu u zadku tri piknje ovako :.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 2,26 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

20. — Isto kao br. 18, nego osim drugih razlika napis u zadku: **DRS TUHRTD — O REX BOSRD.**

F. Schweitzer „Not. Pereg. di Nas. e d' Arch. Trieste 1854. Dec. II. str. 8. Tab. I. br. 8. Mod. 7 $\frac{1}{2}$.

21. — Isto kao br. 18, nego osim drugih razlika napis u predku: **2 GREGORIUS DH2H2GDRS**, a u zadku: **DRS TUHRTD — O REX BOSRD.**

Matica u car. numis. kabinetu u Beče. Teži 1,35 gr. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

22. — Isto kao br. 21, nego prvo slovo 2 u napisu predka stoji medju dve piknje.

Matica u biogradskom muzeju. Teži 1,71 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$.

23. — Isto kao br. 1, nego osim drugih razlika u predku nema eveta od krina, a u zadku napis: **DR TUHRTD — O REX BOSRD.**

Dr. Egger l. e. str. 170 po Schweitzeru (Dec. II. 89).

24. — Isto kao br. 1, nego osim drugih razlika, napis u predku: **S. GREGOR. NÁZIAZEN.**, a u zadku **DVNS TVÁRTKO REX BOSNE.**

Safarik Glas. III. 256 piše, da je ovaj novac vido u bosanskog fratra Jukića.

Ovim Sigmund priprema Dabiša za bosanskoga kralja, a Dabiša dozvoli, da ga Sigmund nudiši kao pravi bosanski vladar. Dne 23 kol. 1393 Hrvoja vel. vojvoda i ostali bosanski velmože pristajuće na tu pogodbu (*Foijer X. II. 1589*), dokle jim Sigmund 19 srp. t. g. pripomao bježe njihova prava (*Lacis. De Regnis etc. V. 4.*). Osim se, da je Dabiša po tom miru ustupio Sigmunda sve, što je potiskano u Dalmaciju i u Hrvatskoj; ali naši primorski gradovi nećeši sada ni Dabiša ni Sigmunda, nego se po sebi vladali (*Lacis. Mem. 333*); dapače više spljetko zaključi, da se u javnih spisima nikog drugoga napominjati nemaju do načelnika i gradskih sudaca (*Lacis. De Regnis etc. Iob. V. cap. 3.*).

Akoperem zapričen od Dabiša u Đakovo a od Mletčana (27 lip. 1393) i od Ladislava napuljskoga obdijeni hrvatski ustasi pod svojim hrabrima načelnikom Ivanicom bosnom, Pavlu biskupom Horvatom i Vukom Vukčićem bos. kanatu nekolicine duhom, te sve uspostavio nastavio borbu; što narode Dabiša, da jasno ako ne jasno a ono tajno pripomognje. Sigmund, dohvativ o tom glasove, umak sastavlja vojsku, kojemu 1394 prebrodi Saru, prevazi u Bosnu, i kreće k Doboru, gdje se napisne stvrđili bjuha, i tvrdi ga obsežnije. Ustase, nemogući grada obraniti, razbijaju se; no Ivanica i Pavao izbjegnu padnu u dalmatinske ruke. Ivanica bi odsnudjen na neobična smrt, a Pavao posilovan. Malo kasnije i han Vuk, potroben kod Knina od Nikole Gorjančkoga, morao u Bosnu uzmazati. Dabiša, da si glavu i priestol spasi, sam posprijedi Sigmundu u susret i zavjeri mu se, da će ga s gospodara držati i vjerno mu sluziti.

S Mletčani se Dabiša prijateljski gledao; ovi ga umah pripoznaje bosanskim kraljevom, čim priestol zasjedne, i 1 lipnja iste g. podstavlja mu pravo na njihovo gradjanstvo. Veljače g. 1394 posta u Mletču svoga protovesciarskog bjegeja u poslu svojih galija, koje su se onda već valjala još od Tvrdkova doba nalazile, i drugih stvari (V. *Concess. VIII.*)

189). Isto je uvjet prijazno obilo sa Dubrovčanima, uz sve da su ovi Sigmundu pripadali. Dne 17 sept. 1392 (*Mikl. 220*) potvrdi jim prava i slobodštine, koje su jim zabilježene bile u povijesni podjeljeni jih od njegovih roditelja i prenatelja i od gospoda srpske, raike i bosanske, uz obični godišnji današ od **ДВА ТИСЦИ НЕФОРДИ ДИМАРИ ДУБРОВЧУКУ**. Radi svoje žene Jelene posti se u rat s Grgurom i Ladislavom od plemena Kurakovca, i mnogo jih zla napese.

Stjepan Dabiša predstavlja se 7 rujna 1395 u svojem dvoru u Sutjesci. To nam kaže primjetna na službenoj knjizi arkiva Dubrovačkoga: „die VII sept. 1395 rex Dabissa decessit in Satescu“ (*Pucic I. Primjet. str. 1.*); a to potvrđuje isti zapisnik na istoj strani, čim bilježi: „die XXII dec. 1395 in cons. rog. — Prima pars est, de pronittendo regine Bossine, de dando eidem tributum solitum dari regi Bossine hic in Ragusio. Secunda pars est, de respondendo eidem regine, quod mittimus ad eam ad firmando pacta predecessorum cum promissione tributorum solitorum“. Ovo je bez dvojbe rješeno bilo uslijed kraljevine dojave, da joj muž umro, a da je ona priestol zasjela.

Po Rastiću str. 406 Dabiša ostavi sina još nepunoletnata nespособна за vladanje, i jednu kćer imenom Stanu, kojoj 26 trav. 1395 darova doživotno selo u Humskoj zvano Veljako (*Mikl. 225*).

Do danas nije se na svjetlo pomolio ni jedan novac, koji bi se Dabiši bezdvojbeno pripisati mogao.

JELENA.

Uslijed pogodbe medju Dabišom i Sigmundom g. 1394 utvrđene, Bosna po smrti Dabiša kako smo gori opazili moralu je Sigmundu pripasti, ali gori navedeni dubrovački zapisnik jasno nam dokazuje, da je Dabišina žena Jelena po smrti svoga muža bosanski priestol zasjela. Ovo potvrđuje i Rastić (str. 456), čim pripoveda, da su Dubrovčani molili g. 1396 Sigmunda, neka izposluje, da Hrvoja onda knez Jajački nakloni kraljevcu od Bosne, *del cui regno la regina per la minoritatem del figlio essendo al governo*, da jim Konavlije odpusti. Verojatno je, da su Sigmunda česki i turski poslovi, kojimi je težko tada zabavljen bio, od Bosne na daleko držali.

Sva je prilika pak, da su bosanski velikali Jeleni na priestolu podigli, držeći, da će tim osigurati bolje svoj uplit u državne poslove. Ovi se bjuha tako osiliši za slava Dabišina vladanja, te se od sada sve više razvije njihova moć; sami sklapaju ugovore, daju nadređbe, među poreze, izdavaju poslove, zemljista tudjance odstupljaju, i svojim sinovom ostavljaju pokrajine, kojima su upravljali, po pravu nasliđstva. Među ovim nalazimo kao poglavite Sandalja u Bosni,

Vlatka Sandalova strica u Usori, Hrvaju u donjih krajevih i Radić Sankovića u primorju.

čuđa Jelene ostaje nam tako spomenika, koji nezbježno dokazuju, da je bar za neko vreme jedino u svoje ime izvršila kraljevsku moć. Dne 27 pros. 1398 pištu joj Dubrovčani kao **ВРСАСКИИ И ПРВЕНСКОИ ГОСПОДИ КНЯЗЬ ЕЛЕНА ПО МИЛОСТИ БОЖНОМУ КРАЛЦУ СРДАЦКИМ, БОСНИИ И К ТОМУ**, da se rodjuje na ste. što neveličaže njezinu krunu, da može boga neprstano, neka joj **ХВРЧИИ И ХВОЈИИ КРАЛЦЕСТВО**, da će joj točno obilne današne plaćati, a da će jima ona stare povjede i prava potvrditi (*Pucic I. 4*). Pucic (*IL 40-42*) običodani više njezinih poslanica na Dubrovčane od 12 lipnja 1397 do 9 ožujka 1398 u poslu izplate onih današa, a ona 13 svib. 1397 iz Sutjesce oslobodi ista Dubrovčane od njihovih carina, koje su plaćali kod Stona i Slana, dajući si u dotičnoj listini sledeci način: **МИ ГОСПОДИ КНЯЗЬ ЕЛЕНА ПО ИЗВОЗСКОЮ КОМОЮ КРАЛЦУ СРДАЦКИМ, БОСНИИ И ПРВМОРЮ И ЧВАДАЦИИ СТРАЗИИ И К ТОМУ**; a da jih bolje u tom osigura, priloži listini pedat **ИВАНСКА ГОСПОДИ КРАЛЦУ СТЕФАНИ ДАЛЕНС** (*Mikl. 230*).

Poslije god. 1398 nemamo više uspomene o Jeleni. Ni njezinu novac do sada nema trag.

STJEPAN OSTOJA.

Nastoji: **ЗДЬ СТИВАН ШТОТО ПО МИЛОСТИ ГОСПОДА БОГА СВЯТОГО ТРОЈСТВА КРАЉ СРДАЦКИ СРДАЦЬСЬ, БОСНИИ И ПРВМОРЮ, ХВОЈСЦИ ЂЕМАН, ЗВАДДИЧИИ СТРАЗИИ, ДОЛНИИ КРАДИСЬ, ЂСОРИ, СОЛИ, ПОДРННЮ И К ТОМУ** (20 stud. 1398. — *Mikl. 231*).

СТИВАН ШТОТО МИЛОСТИЮ БОЖНОМУ КРАЉ СРДАЦКИ СОССИИ И К ТОМУ (15 svib. 1399. — *Pucic II. 43*).

ЗДЬ ПУДКРСИИ СТУХ ПОМОЋЮ БОЖНОМУ И ПРЕТИСТИС СОГ МАТЕРС . . . ИЗ КРАЛЕСТВО, ЕКО ЕШТИ МИ ВАХ ХРИСТА КОГА СВАГОКИРНОМУ И КОГОМУ ПОСТАВЛЕННОМ ГОСПОДНИИ КНЯЗЬ СТИВАНШ ШТОТО КРАЉ СРДАЦКИ, БОСНИИ И ПРВМОРЮ И КСИМУ ЧВАДДИЧИИ СТРАЗИИ. (15 svib. 1399. — *Mikl. 233*).

ЗДЬ СТЕФАНИ ШТОТО ПО МИЛОСТИ СОГ КОЖАСТЕЛ КРАЉ СРДАЦКИ, БОСНИИ И ПРВМОРЮ (5 svib. 1399. — *Mikl. 235*).

МИ СТИВАНШ ОСТОЈИ ПО МИЛОСТИ ГОСПОДИНА БОГА КРАЉ СРДАЦКИ, БОСНИИ И ПРВМОРЮ, ХВОЈСЦИ ЂЕМАН, ДОЛНИИ КРАДИСЬ, ЧВАДДИЧИИ СТРАЗИИ, ЂСОРИ И СОЛИ И ПОДРННЮ И К ТОМУ (8 pros. 1400. — *Mikl. 237*).

HOSTOYA dei gratia Rascie, Bosnie et partis maritimae etc. rex (2 travnja. 1404. — *Safaric Glas. XII. 210*).

MIH HOSTOYA dei gratia rex Bosnie, Ussorize, inferioris partis Ungarie et Sclavoniae (pros. 1408. — *Lacis. Mem. 391. V. Mikl. 385*).

МИ ПРИСТЕЛЯИ И ПРВЕНСКОИ ГОСПОДИН СТИВАНШ ОСТОЈИ МИЛОСТИЮ БОЖНОМУ КРАЉ БОССИИ И К ТОМУ (4 pros. 1409. — *Mikl. 272*).

УДА ГОСПОДИНА КРАЛЯ БОСАНСКОГА (13 trav. 1416. — *Pučić L. 134*).

УДА ГОСПОДИНА КРАЛЯ БОСАНСКОГА МАСТОЮ БОЖИНОМ КРАЉ СВОЈ БОСНЕ, ХЕМСКОН ЧСМАН, ПРВОМОРДО И ДОНЕСЬ КРАЈСКИ . . .

Босре, Соле, податко и в томи (23 април 1418. — *Mikl. 280*).

Подрије: ГОСПОДИНА КУРУ Стефана Штока краља Србског, Босни и Приморја (20 студ. 1398 и 15 сеп. 1399. — *Mikl. 231, 235*).
ГОСПОДИНА КУРУ Стефана Штока МАСТОЮ БОЖИНОМ КРАЉ СРБСКИХ, БОСКИХ И ПРИМОРДИХ (5 јула 1399. — *Mikl. 237*).

Пресвети ГОСПОДИНА Стефана Штока, краља Босне и в томи (4 прв. 1409. — *Mikl. 273*).
Преди: Jedan po Miklošiću (*str. 235*) nalazi se na povelji od 5 вел. 1399 u bečkom arhivu, gdje jesto na povelji od 4 прв. 1409 (*str. 272*), ali *cuja inscriptio latina illegibet*. Ima pečat i povelja od 15 сеп. 1399, na kom po Pučiću (*II. 44*) čita se na koncu: *Kukuljević (Archie II. L. 37)* ovako izrije počinje povelj na povelji od 8 прв. 1400: *s jedne strane vidi se u sredini neke gotičke sprednje siedeti kralji; s druge strane siedi na konju sr. Juraj sa štitom i kopljem u ruci. Pisano na pečati nemože se čitati. Komadić okružut.* — Črte prikazu k svemu dijelu slike kraljnog Ostojina pečata, utisnuta u hidi vošak na koščenoj povelji od god. 1400; nego od napisa tekste u rub jedva se razaznaje: + **STEFANVS HOSTOI . . .**

Vidjet je, da je počeo vladati među olujkom i srpskom g. 1398, posto zadnja nam poznata listina Jelene Dabišine, koju izla kao samostalna vladateljica, jest od 9 ožujka 1398, a prva, u kojoj dolazi Ostoja kao samostalni kralj, jest od 3 srpnja iste godine (*Pučić II. 15*). Bez dvojbe dalo je povod ozvišenju Ostojie a odstranjenju Jelene ta okolnost, što je tada Sigmund ugar.-hrv. kralj tražio za se Bosnu po djakovačkom ugovoru, jer iz listine od 12 lipnja 1398 (*Lucius de Reg. V. 3*) sledi, da je Sigmund u to doba kupio vojsku na Bošnjake; te ovi u toj neprilici bit će si izabrali kralja, da tako priestol utvrde a složnije dušmanu odbiju.

Dosadašnji pisatelji bosanske povesti tvrde, da je Ostoj bio plemena Jablanova. Pavla Kristića velmož sin. Ostavše nam Ostojine povelje nedaju nam jasnih dokaza za ustavljivanje njegova poroda. On sam izbjegava nazvati se sinom Dabiša, dapače u svojih povelja niti ga nespominje. U listini od 20 stud. 1398 (*Mikl. 231*) i od 5 velj. 1399 (*Mikl. 236*) Tvrdka I nazivlje **кнез Краљевства ив.** Gledajući svoga prava na priestol čini se, da si sam prisvaja pravo izvera iz kraljevske loze. Listinom od 15 сеп. 1399 (*Pučić II. 43*) zahtjeva od Dubrovčana, neka mu pošalju danak, kako su ga davali **хемски родитељи**. U listini od 5 velj. 1399 (*Mikl. 235*) za Dubrovčane kaže, da spadobljen bi kraljevati **ко ћемо да имамо родитеља и прародитеља**, te da jim potvrđuje slobodštine, koje su imali u poveljama **с родитељима и прародитељима**, a osobito sa Tvrdkom I (*o Dabiliću ni znamen*); napokon u povelji, koju istim Dubrovčanom i o istom predmetu izrači 4 прв. 1409 (*Mikl. 272*), veli jednostavno, da jima potvrđuju slobodštine, koje su imali s gospodom srbskom, raskom i bosanskom. Isto tako Dubrovčani u povelji od 25 вел. 1399 (*Mikl. 239*), kojom ga imenovaju stojim plemićem, označuju Tvrdku I kao **прародитеља** njegova, te primećuju, da su jih veoma ljubili **господа кнеза родитеља** **и краља Штока**, dočim u povelji ob istom predmetu od 21 прв. 1410 (*Mikl. 275*) o tom ni rieće nema. Ovaj rodbinski odnos Ostoje sa lozom Kotromanićevom uočuje nam listinu Ostojina sina Tomaša Ostojića od 15 trav. 1444 (*Couli. XIII. 181*), u kojoj Tomaš spominje povelju sina Tvrdka I, naime Tvrdka Tvrdkovića **apatrii nostri**. Napokon nam je spomenuto, da je po Rastiću Ostoj bio sin Dabišine žene. Na strani 464 on povieda, da po smrti Dabiša „furono mandati gli ambasciatori alla sua consorte e madre d' Ostoya nuovo re“ malo poslije primećuju, da po smrti Dabiša kormilo vlasti uze u svoje ruke njegova žena Jelena „per la minorità del figlio“; na strani pak 465 dodaje: „Ostoya re de Bosina era sortito dalla minorità et aveva cominciato da per se governar il suo regno“.

* Naslove, koje mu je davala dubrovačka občina, vidi kod Pučića I. 15. 23. 34. 40. 79. 99. 112. Mikl. 239. 275 itd.

Ono, što Ostoj zove Tvrdka I svojim bratom, a svoje prediastnike svojimi roditelji i praroditelji po nas nema se uzeti u strogom znamenovanju riječi; to su izrazi jedino štovanja, a možda ponosa radi upotrebljeni; kako se onda običavalo u istom slučaju i drugde.

Po nas Ostoj bio je sin Dabišine žene Jelene, koja ga dobila od Dabiša još kada je bila ženom Pavla Kristića, te nezakonit. U ovom mišljenju utvrđuje nas:

1. Sto sam Ostoj u povelji od 15 сеп. 1399 (*Mikl. 233*) kaže, da buduć ostala zemlja njegovih **прародитеља** bez pastira **од њихове наслеђене**, bi on **изабран** na kraljevstvo, te tako sam spovjeda, da mi pravo na priestol polazi samo iz izbora;

2. Što Tvrdko Tvrdković u povelji od 18 kolov. 1421 (*Mikl. 317*) Tvrdku I zove svojim roditeljem, a Ostoju samo kraljem, određuje mu tako svaku rodbinsku svezu;

3. Dubrovčani g. 1404 napućivali su svoje poslanike iduće u Bosnu, neka nasteje, da Ostoj bude sbaćen iz priestola a mjesto njega podignut Hrvaja, a kad nebi ovaj na to privolio, neka stanu za kojeg *Kotromanića, koji su gospoda od darsa, s čega se vidi, da po njih Ostoj nije polazio iz Kotromanićeve porodice*:

4. Napokon što sam Rastić str. 514 povieda, da su Dubrovački poslanici, bodreći Hrvaju proti Ostoji, i to mu po naputku svoga viceća imali reći o istom Ostoji: *doversi ricordare, che per opera d'esso dacea Hrvoje Ostoya di bassa condizione esser dirento re di Bossina*.

Ostoj imao je za ženu Kujevu, rođakinju kneza Pavla Radinovića (*V. Pučić Primj. 17*), koja se zvala jošte Gruba (*Pučić II. 43*), od koje dobi sin Stjepana (*Mikl. 272*), koji ga naslijedio. Nego g. 1416 odtjera Kujevu¹, a uze si Jelenu udovu Hrvajinu. Ovo nam svjedoči poslanics dubrovačka na ugar. kraljevu Barbaru od 12 list. 1416, u kojoj se kaže: *preterea noverit, domina ducissa olim Hrvoje nupsit dominus Ostoya regi Bosne; a u njekoju iste g. od Dubrovčana Sigmundu podnešenoj, veli se ovako: rex vero Ostoya cepit uxorem suam Jelenizam olim uxorem Croroje, facta diuertio cum uxore prima* (*Pučić L. c.*). Jelenu sam Ostoj spominje u svojoj listini od g. 1417 (*Couli. XIV. 161*): *Nui signor Hostaja et anche madona rezina Elena, et anche nostro figliolo conte Stefano*². Ostavi Ostoju još dva druga ali nezakonita sina, naime Stjepana Tomaša, koji se kašnje uspeo na priestol, i Radovoja (*V. Thiner II. 128*) ili Radovana.

Ostoj, izabran i na priestol podignut od bosanskih velmoža, morao je i s njima, vjerojatno u smislu izbornih uvjeta, dijelići vlasničnu vlast; toga radi naslijedimo u povelji od 15 сеп. 1399 za Dubrovčane, gdje veli: **с хемом паком и с хотинском књеством и касмом крајством**

* O tom je ona sama dvojila godinu prije poslije nasilne smrti kneza Pavla. Dne 23 kolovoza 1415 dubrovački poslanik Ivan Gundulić izveštjujući svoju vlast ob onom zločinu Ostojina, primjeti: „per lui con la reina, dubita di suo stato, perche l' è parente del conte Polo“ (*Pučić Prim. str. XVII*).

ИЗ ДАЛЈЕ итд. Медју овима као што за Dabole i Jelene бјале Hrvaja зајргогавинији, који и на даље тако удеши босански политику, да биде Sigmund угар.-књ. краљ противна у Bosai i u Hrvatskoj. С тога Sigmund још колевца i. g. 1398 провали с војском у Bosnu, да си је на темељу дјаковачког уговора пристоји. Продре он тада до Vrbasa; то дојрви, да му Hrvaja повремен сјома него је била njегова и snieri hrišti, бјеље белје узраг у своје земље. Hrvaja том пригodom заletи му се у pacera, i настави дебљку купанију у горњој Slavoniji, те је у јетри године у своје руке придра.

Sigmund за тим пробави скоро три године u Češkoj, токе захваљен одредним пољу. То његово надљење прouzrokovao велику узруjanost u Ugarskoj, гдје га на повратку слоје i u затвор стави. Сад се са свим stranom захтјевало, да се dragi kralj na priestol подigne. Upotrijebivši тaj metu Ostroja po Hrvaji пева приморске граде, нека се на покровитељство босанске круне изјаве за Ladislava napuljskog, који је hrvatski устасе понудио бјалу svoju круну. Prvi se u tom smislu u itova grad Zadar (22 lip. 1400), a za vrijeme svih ostaliх Dubrovnik i Splita, који се задњији ipak kašnje pokoriti море. У име Ladislava Ostroja i njegovog наследника u primorju Hrvaja potvrdjivali су јих stare повеље, i нове јим инфарале. Mlečanom nije po volji bilo, да се Bojnjak po obali ише, te su Ostroja odgovarali, da si pri moru a Necetiću sagradi tvrđavu sa skidistom za promet; no male posle mu ipak deportirali, da na obrani svojih podanika u primorju dve galije oborile, e 10 lipnja 1399 imenovale ga svojim gradjaninom *cum suis filiis et heredibus* (Lob Prizid. I. 132). Na uždarje поделили јун Ostroja 22 travnja 1404, споразумимо са svojima velikim, slobodno i бесплатно frgovano po svojoj zemlji i rieka, обрезавши се i na то, da će јун самi sve řuke, које bi se njihovim podanikom učinile, намирити.

U tom hrvatski ustaše navele Ladislava napuljskoga, da se ovamo prebrodi. Velmolje hrvatski, ugarski i bosanski u velikom broju doškaju ga i prime u Zadar (19 srp. 1401), где ga 5 kol. i okrene za ugar.-hrv. kralja. No Ladislav uči te potoljne ekstremnosti mjesto bez đesa časiti preci dalje do Biške, tri mjeseca oca bezposlen u Zadru, te na prve glasove nepotoljne ključnijih dana, vrati se u Napulj. Ostroja, kai je sve to da sada oduševno podpomagao i branio, nadajući se koristi i za se, krenu kabanicu, te se s jedne strane stavi, da ugovori mir sa Sigmundom, a s druge da kazni Dubrovčane, što jednaj u primorju odbili bjalu njegovog pokroviteљstva. Ban Ivan Merovčić podje tada za rukom izpostaviti mir medju Sigmundom i Ostrojem. Po njem morao je Ostroja priznati vrhovnost ugar.-hrv. круне (Fejer X. IV. 388), te hrvatske ustaše i svoje zemlje izmijeni. Mnogi bosanski velmolje, navlastito bratice Hranić Sandalj i Vukac, radi se takove miru podvrgnute (Padid I. 54); ali mu bilo i dosta protivnika, који tu strantu podnijeli nemogli, a za čelu јун slavn Hrvaja, најmoćniji tada bosan. velmolje, na skoro po Ladislavu imenovan spljetskim hrengom i njegovim наследником u Hrvatskoj i Dalmaciji.

Jos prije nego se smirio sa Sigmundom Ostroja se zavadije biale sa Dubrovčanima. Njegovi односији са dalmatincima običinom bili su i prva savremena prijazna. Ved 20 stud. 1398 obvezao јој се био, da će јој izplatićи dug Tvrđka I od 2500 dukata; 15. svib. 1399 podigli јој sve zemlje od Kurila do Stena kao eduljbu za ljepe darove, које му prikazala bjahe prigodom njegova krunisanja, i prignuo свога velmolja Radika Senkovića, да јој daruje Ljeku na svojim selli i zaseoci; a 5. velj. 1399 potvrdio јој sve potelje gospoda србске, rasko i bosanske uz godišnji danak od **две тиске перице** дубровčkih ducata, 25 velj. 1399 били су га imenovali за свога **САЛТКА** и **СИНОГ СРДУЧАКА** и **СИНОГ ПОУТЕНОГ КАЛАСЦА** наследniom правom. I darovali му ljepe polađu u svom gradu za uvike¹. Ali do zavida Ostroja, utvrdjen како смо rekli u тога, што су једини Dub-

¹ Česta stvar tako је још тада високо стражија kultura u Dubrovniku, da у тој тоје видели i најgorave, тајко не француски развојници сматрају. Dubrovčani ће то da 11. rujna 1400: da se infalit народи, да интроверт иссыт кнезије и продавати услуге, крь и кесије хотије, да интроверт тражи индивидуални иссиј (Padid I. 21).

brovčani u primorju njegovo подкroviteljstvo odbijali, поде најprije zlostavljati dubrovčake trgovce, opravdajući se tim, што njegove изнадијене u svoj grad primaju, што ма на граници земље привлачју, и то su поданици Sigmunda, с којим је још тада бояк bio, и то zlostavljaју stanovnika kotara, који има на darovanu bjahe; а затим поша u Dubrovnik uvoze ljudi s naputkom, neka na име njegova заhtjevaju od onoga вијећа, да му izruči наследnika Pavla Maslanića, i da му se obrelje neprimali вије njegove бјежуће; да му povrati primorje darovano mu g. 1399; i да дigne bosanski barjak i stavi se под bosansku заštitu; te ako bi ono вије tvrdilo, да је u тим заhtjevima nepravico, neka mu predlože mletačkoga dužda za судбу, drugogde da mu rat navieste. Dubrovčani se po svojim poslanicima izpričavali, ali јим era badava². Senković po Ostojinom maledi prevali u dubrovčaku kotaru, i većom ga stranom pohara i pređe. U тоj nerolji poklanja Dubrovčani, da izmalo posmeđu od kralja Ladislava ostvu u Zadru, obvezujući му, da će ga, јim se u Ugarskoj utvrdi, za kralja priznati, али i ovdje бје odbijeni. Dobro јih ipak срећа постaviti. Sigmund, tamljice riješen, pobrao si bjahe ljepe vojsku u Češkoj, te u Ugarsku сајко. Dubrovčani po poslanicima најprije poklanja, da Hrvaja proti Ostoji podigaju, obvezujući му, da će ga u tom određeno pomognati; a kad nebi on bitio за se bosanske круне, e' erano quelli di Crotone, soggetti oltre li natoli più discreti e più atti al governo; затим isto se tako obrate i na Sigmunda s molbošću, neka јим с Ostojom izpostavi mir. Nego prije dolazak dubrovčaka poslanika u Sigmanđor dve večeri, како smo споменили sklopio bjahe mir medju Sigmundom i Ostojem, по ком Dubrovčani morali su se okaniti primorja od Ostojje u dar primljena. Sada Sig mund, upozna od dubrovčkih poslanika, pozva Ostaju, neka one земље Dubrovčanou natrag dade.

Spomenuti smo, da se Hrvaja jako opirao ovemu miru. Toga radi Isao са Dubrovčanom predobjesti si Hrvaju помоћ. Dne 11 септембра 1404 u Zredaju је utemeljen savez medju Dubrovčan i Hrvojem proti Ostoji u склопу **ПОСЛАНСТВА И РАСПОНСА**, наконем, shaci Ostaju a dignuti na bosanski priestol kneza Pavla Radića. Do malo kroz cijelu zemlju buna građanski rat, Ustaše obrijeđu Boberac, gdje se tada nalazila Ostojina obitelj. U takovoj negosti Ostoja nezna kada će, nego da pehi u Budim i помоћ zaprosti. Sigmund nasam našli banu Ivana, da bojantlike zahtjeva: ita ma срећно i na kratko podje za rukom. Ostoja se sada u Hrvaju pomiri, ali ne u Dubrovčani, који su od njega zahtjevali, da јim povrati otete zemlje i skode nadoknadi. Ostoja se utrujavno, a Dubrovčani mu se po svojih poslanicima ratom grozili. Nalagalo se poslanikom 31 travnja 1404, da, ако nebi Ostoja na to zahtjeve pečio, onda neka mu reku pred sborem: et posse che ruy re non volete accostar a la pace, come se concien a la razon, et come ve mandò digando lo nostro segnior, eug sete volonteo de far come ve plaze; da questa nostra contradiccion prima ne lanceenteremo a Dio vendicator de le injuste cose, da po ai nostro signor re Sigismondo, et da pô a tutto el mondo. Apresso faremo quello, che Dio ne metterà avanti a soverencion nostra de la injusta erra et danni et violenze a myg fatte per ruy (Rastid).

Medjutim sve to reča odvislost Ostoje od Sigmunda dodija svim bosanskim velmoljama. Hrvojem, Sandaljom i Petrom Radonovićem predviđenim; te se ovi napokon dogovore, da ga sljede za priestola zemlje. Napadnu ga dake iznenadu u Podvinicom, gdje mu stol bio; a jedva mu poslali срећa, da se бјежom u Boberac spasi. Bude on daleko priestola lijen. Ovo se moralo dogoditi prije 28 svibnja 1404, pošto su Dubrovčani тада налагали svojim poslanikom Pasku Radicu i Marku Banaču, одјасном u Bosnu, da se prikazi Hrvaji, i da mu čestitaju na то, ita ga beg ostvete od nehranjaga Ostoje. Osim тога poslanici morali su prisustvovati short plenstva, који se skoro sastati imao, da si novoga kralja izabere (Padid. Primjet. IX). I sblja malo kasnije bi izabran za bosan. kralja sin naravnog Tvrđka I

² Na rečima gledi изјаву Maslanića Dubrovčanu na Ostoji predobjavili, da novim se сада ni u samoj Bosni вије изнадијене ложi; da se jedan od тih, Radić i Maslanić, radi „je meno del re regno in una cosa di“ Patarini, et manca la par vostro, et era fravche por le franchises del Patarini“. S ovog se vidi, da su Patarini u Bosni učinili i pravo obada.

STJEPAN TVRDKO II TVRDKOVIĆ.

Nastori: азъ Стеванъ Твртковъ по милости господъ Бога моего краљъ српскъ, Боски, првоморја, хемци ћеманъ, донимъ краси, Ђорђи, Соли, подречију, чландину странамъ и к томи (24. љутија 1405. — Mill. 253).
тако сини ми је Христъ краљъ благочинији и ѕогомъ постасномъ краљъ Твртку Твртковићу, милостни ѕожињи краљъ Боски и к томи (16. љутија 1420. — Mill. 304).

na ostalini bosanski velikosti, navlastito s najmoćnijim Hrvatom, te jom sve njihove časti i imanja potvrdi. Sve ovo nije posle 27 travnja 1410 (a ne g. 1411 radi indikcije), jer taj dan Hrvat je Jajca odpremi poslani na splješku občine, kojom je pozivao, neka mu darovani kću i imanja Kasianiju otma, *cum idem Ostoya alii rex a iis dñis se adheserit Turcis et rebellibus Bosnensibus contra et aduersus regnum et regiam maiestatem Ugarie* (Lucio. Mem. 391). I s Dubrovčanima se s prva u neprijateljstvu uklasio, jer mu ovaj još 10 list. 1409 odobrili zahtjeve o običnom dasku (Pucić. I. 100 i Primojetbom str. 13); ali se i ta razmirena na kratko utaloči, kako nam svjedoci njegova povjeda od 4 prosinca i. g. (Mili. 272), kojom Dubrovčanom potvrdi sve stave slobode i imanja; čega radi Dubrovčani 31 pros. 1410 imenovaju ga sa ženom i sinom Stjepanom svojim plemićem, potvrđuju mu položaj i dobara, što je u Dubrovniku imao, i obvezuju mu se, da će mu danke davati kako prije.

U tom se strašno među sobom zavade Hrvata i Sandalj. Onaj nemogući trpiti sve više razteću Hrvatu mriji, koja mu svaki ulet prečila, da ga strovali, hode u Budim, i grdo ga stade ermiti pri onom dvoru do same izdujstva. Uslijed te ovaude bude Hrvat izdajnički licen svake časti i imanja po Sigismunu, a tjem se dodje do golema rata za Hrvat neuspjeh. Ostoj, skopren se tuđa država Sigmunda strane, nije se ipak zato mnogo glave razbijao, posao mu na korist bilo, što se njegovo raznobljeno plemstvo, sada razvedeno, samo među sobom borilo i čupalo, te jake slabilo. Dnapače kroz tu domaću vatru neupost prilike, da se svjajim njezina neprijateljem po mogućnosti osveti, navlastito knezu Pavlu Radiću, kemu je izlijeće epratio bio. O tom nači upućuje poslanica Ivana Gundulića dubrovačanima od 23 kolovoza 1415 (Pucić. Primjet. 15), kojom javi svojoj vlasti, kako je bio isti knez Pavlo izdajnički po Ostojinu način smaknut, a sin mu Petar u Babovcu zatvoren. Onaj nepravedni čin sve više razgraničio je po zemlji, te se plemići dogovarali, kako da Ostoju opet s prijestola strovale. Peru da mala podje za rukom riješiti se tajnico, i složno s bratom Radićom, s drugimi njihovimi prijateljima, navlastito Grgorjem i Stjepanom Milićevićem, i pomoci tarskom ne male otvara si imanja presvjetiti (Pucić L. e. 18-19). U tom se Dubrovčani počali niz: 23 ožujka 1416 molili su kneza Petra, neka svojih četiri zapoveli, da se u dubrovačke granice neprati (Pucić L. 144); a Ostoju malo zatim, da jas ugodil, nežoli Grguru Nikoliću, koji stavio bježe za njihove trgovce njeke carine na granici, neka te carine za dubrovačke podatnike ukine.

Njeki piše, da je Ostojino nehajanje za udržanje mira među državnim vlastelima, i što je u podloženih si kotarima svojeroljno i okrugno rlađao, probudio nespokoj u zemljama i u samu njegovu sinu Stjepanu veliko nezadovoljstvo, s njega da ga je naredio, konac je ematno bio, iznova s prijesta bacio. Priopovida se i to, da je Ostoj posao rada iznova Turke u pomoć proti sinu i sdrugu mu na prijestolu Tvrdiku II. nego da su ona dva sljede Turke razobili, a da je Ostoj male kćinje od jaša premrlio. Zadnja nam poznata Ostojina povjeda jest od 23 ožujka 1418., kojom Dubrovčani uslovljeni od crkve, koja su do tada u Poporu platali (Mili. 280. V. Pucić L. 143 od 20 trav.). Iz povjete izdane 5 ožujka 1419. u Zvježđu od sinu mu i naslijednika Stjepana izlazi, da je ovaj nastupio prijestolju po otčetovoj smrti nepreručno, jer je veli Stjepan: **СПОДОБЛЕНЬ ЕНХ КРАЛСТВЕ НА ЧСЛАХХ РОДИТЕЛЯ МИ ПРИСВЯТОГА И СЕСТО ПОЧИВАЛНОГО ГОСПОДИНИЦИ КРАЛЯ СТФАНУ ШОСТОС И ВЛІВИХ ВРЕНКУ ПРДРОДИТЕЉУ, а јој јасније и друге од 4 prosinca i. g. 1419, u kojoj kaže: да ће се то мој родitelj i predroditelj као чешчица цркstke predstavnika i na vseosnoj crkstko пресел се, миси же бадици чеслах родитеља в предрдителја моиха постакашши, а ће вишији способа настрија бити овлахе племено, и дај изједињи кнезу помоћнију божасју и врхунсту смо матерје, кнезу Енху Богодјевану-и-и кнезу из краљевства (Mili. 282. 291). U listini pokoj dubrovačkoj od 4 ruđ. 1419 kod Pucića (L. 146) spominje se Ostoju kao već davnio u grobu (V. još Secc. Cons. Rog. VIII. 4. list. 1422).**

Za prvoga svoga vladanja (1398-1404) Ostoj je konačio svojih novaca, kako nam svjedoci povjeda, koju 2 travnja 1404, naime malo prije njegova sbačenja s prijestola, iznosi Mletčanom u poslu njihovih slobodština u Bosni, u kojoj se veli ovako: „item promittimus, quod de brevi fieri faciemus manuteneam nostram, que occurret per totum nostrum regnum taliter, quod predicti Veneti subditi et fideles Venetiarum erunt equales omnibus nostris subditis et aliis quibuscumque forensibus, qui venirent in nostro regno. Si

vero deliberaremus, quod non fieret nostra moneta, proximitus facere cum effectu, quod moneta dicti domini ducis et communis Venetiarum occurret per totum nostrum regnum, sicut occurrit ad presens moneta Ragusiensis“.

VRSTA JEDINA.

a. U napisu predka: S TRIFOD.

1. **Predak.** — Svetitelj punolik, u dugoj dolami, biserom osienkom oko glave (*ordje diełomice dwostruka*), stoji medju dva piknasta, luka, rukama pri prsih, ali u desnici drži palmu; medju nogama piknja. Napis teče naoko van lukova uz okrajni piknasti niz, počam gori desno: **S TRIFOD** — **GŁĘTRĘDOS**.

Zadak. — Kralj punolik, bradat, u dugoj haljinu, pod otvorenom krunom, sjedi na stolici bez naslona; ruke mu pri prsih, nego u desnici drži žezlo sa evitetom od krina na vrhu, a u lievici zemljokrug, nad kojim se diže krstić. Uglovi su stolice ukrašeni debelom piknjom. Napis: **STGP hOS R — KSI D BO T R+**.

Matica u g. Dobročkya u Pečti. Teži 1,32 gram. Mod. 5. — Ovomu je sličan:

2. — Teži ? gram. Mod. 5%. — Osienka ravna, a pikanje različito. Erdy str. 6. br. 7. Egger I. e. str. 171 br. 22.

b. U napisu predka: S. TRIFOIDS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je ravna i diełomice dvostruka, te napis ovako: **SS. TRIFOIDS** — **GŁĘTRĘDOS**; u zadku pakem zemljokrug je bez krstića, na uglovima stolice kao dve laviske glave, a napis: **STGP hOS R — SIG BO C T R**.

Matica u vojvode Montenurove u Belu. Teži 1,30 gram. Mod. 5.

c. U napisu predka: S TRIFOIDI.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je piknasta, a napis: **S. TRIFOIDI** — **GŁĘTRĘDOS**; u zadku pakem zemljokrug je bez krstića, na uglovima stolice kao dve laviske glave, a napis: **STGP hOS R — SIG BO T RX**.

Matica u vojvode Montenurove u Beču. Teži 1,27 gram. M. 5%. — Ovomu se sliči:

2. — Teži ? Mod. 5. — U napisu predka po jedna piknja, u napisu zadka piknje samo do T, a pod stolicom tri piknje razito. Erdy str. 6. br. 8 (Dr. Schott).

3. — Teži 1,37 gram. Mod. 5. — Ovo je u napisu zadka medju dve piknje m. četiri. Kod Schottena u Beču.

4. — Teži ? gram. Mod. ? — Napis u zadku svršava sa + m. X, i ravno piknje. Šafalik po Dru. Kuzmici.

5. — Isto kao br. 1, nego u predku osienka je ravna, luk i okrajni niz lijevo dvostruk, a napis: **S. TRIFOIDI** — **GŁĘTRĘDOS**, te se ova zadnja riječ radi dvotiska lomi razinu pravcem; u zadku pakem napis: **STGP hOS R — SIG BO T RX**.

Matica u vojvode Montenurove u Beču. Teži 1,28 gram. Mod. 5.

d. Napis u predku: S. TRIFOIDS — GŁĘTRĘDOSIS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je ravna; u zadku pakem na uglovima stolice po jedna laviska glava, a napis: **STGP hOS R — SIG D BO T RX**.

Matica u g. Žalića u Kotoru. Teži 1,34 gram. Mod. 5.

e. Napis u predku: S. TRIFOIDS — GŁĘTRĘDOSIS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je svetiteljeva ravna i dvostruka; u zadku pakem na uglo-

vih stolice lavske glave, kezlo veoma kratko, a napis: STGP hOS: R7 — SIG D BO T RX.

Matica u car. umis. kabinetu u Beču. Teži 1,40 gram. Mod. jedva preko 5.

f. Napis u predku: S: TRIPORIS — GATTAEGDSI.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je piknasta; u zadku pak napis: STGP hOS: R7 — SIG D BO T RX.

Schweizer Dr. V. 24. Tab. I. br. 3. Teži 1,20 gram. (30 gram) Mod. 5. — Ovomu su slični sledeći notevi:

2. — Teži 1,25 gram. Mod. 5. — U napisu predka ima piknje pred prvim, a nema je pred drugim ulomkom. U voj. Montenovo.

3. — Teži 1,07 gram. Mod. 5. — Kao br. 2, nego među negama svetitelja u predku poluskrug, a pod podnošnjem stolice u zadku tri piknje razite položene. U g. Doboczyka u Peiti.

4. — Teži 1,42 gram. Mod. 5. — U predku lukovi trostrukti, te tako dvostruke i napis, koji počinje sa trojem piknji, a napis u zadku svršuje sa +. U voj. Montenovo.

5. — Teži 1,31 gram. Mod. 5%. — Među negama svetitelja u predku nema piknje, a s oba ulomka napis svršuje sa *; u napisu zadka posle hO nema piknje, a pod zadnjim X znak -. U zem. muzeju u Zagrebu, koplijen u g. Želica.

6. — Napis predka počinje sa 'S: i nema drugih piknji, a u zadku mjesto D, ima X, bez dvojebe s pogrišnim čitanjem. I. v. Reichel Beiträge 1. Tab. VI. br. 1.

7. — Teži ? Mod. 4%. — Kao br. 6, nego u napisu zadka posle STGP dve piknje, a P izgleda kao R. Erdy str. 6. br. 6. (Dr. Star).

8. — Teži ? Mod. 5. — Kao br. 6, nego u napisu zadka posle STGP dve piknje, R7 — SIG m. R7 — SIG, te na koncu B7 m. RX. Dr. Egger I. e. str. 171. br. 24. Bez dvojebe zlo čitanje.

9. — Teži 1,35 gram. Mod. 5. — Napis u predku počinje sa piknji, a napis u zadku ima STGDI m. STGP. U v. Montenovo.

10. — Teži 1,37 gram. Mod. 5. — Napis u predku počinje sa tri piknje *—*. U voj. Montenovo u Beču.

11. — Teži 1,23 gram. Mod. 4%. — Osienka svetitelja u predku ravna, a sav posao drugak i finiji. U voj. Montenovo.

12. — Teži 1,45 gram. Mod. 5. — U napisu predka piknje na početku a nema je na koncu, te osienka ravna. U g. Doboczyka.

13. — Teži 1,31 gram. Mod. skoro 5. — Kao br. 12. U napisu predka D m. G, a osienka dvostrukta i ravna. U g. Doboczyka.

14. — Teži ? Mod. 5. — U napisu predka piknje na početku, a nema je pred D7TTRGDSI. U Dra. Eggera u Peiti za 10 for. Probijen.

15. — Isto kao br. 1, nego napis u predku počinje sa piknjiom, nema je pred GATTAEGDSI, a na prsili svetitelja piknje; u zadku pak na prsili kralja piknje, napis STGP hOS: R7 — SIG BO D. T. R+, ali s dvojaka natiska počinje dvostrukto, te pod STGP vidi se STGPI.

Matica u g. Doboczyka u Peiti. Teži 1,30 gram. Mod. 4%.

16. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka prvo S stoji među dve piknje, a nema piknje pred catarrasi; u zadku pak krstić nad zemljokrugom nakrivo, i piknje na prsili kraljevi.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,495 gram. Mod. 5. Dar g. J. Bakice iz Kotora. V. tab. XVI. br. 22. — Ovomu sličan:

17. — Samo piknje različito. Izdav Dr. Egger I. e. str. 171 br. 25.

18. — Isto kao br. 1, nego napis u predku počinje sa piknjiom a svršuje sa tri na trokut; u zadku pak nad krunom, koja slazi niže, tri piknje razito.

Matica u vojv. Montenovo u Beču. Teži 1,43 gram. Mod. 5. — Ovomu su slični:

19. — Teži 1,40 gram. Mod. 5%. — U zadku nema piknje nad krunom, ali su dve razito pod podnošnjem stolice. U v. Montenovo.

20. — Teži 1,31 gram. Mod. 5. — U napisu predka piknje razito, a luk je desno trostruk; u zadku nema piknje ni nad krunom ni pod stolicom, a u napisu zadnje X maleno. U g. Želica u Kotorn.

21. — Teži 1,19 gram. Mod. 5%. — Kao br. 8, nego i osienka svetitelja u predku dvostrukta. U vojv. Montenovo u Beču.

22. — Isto kao br. 1, nego piknje različite u napisu predka: S: TRIPORIS — GATTAEGDSI.

Matica u v. Montenovo u Beču. Teži 1,37 gram. Mod. 5%. — Ovomu su slični:

23. — Teži 1,40 gram. Mod. 5. — Podnošnje stolice u zadku izraženo sa dve arte. U zem. muzeju u Zagrebu. Dar M. Sabljarja.

24. — Teži 1,50 gram. Mod. 5%. — U zadku okrajni niz desne dvostruk, a nega prvo S u napisu dvoje, jedno pod drugim, a isti napis svršuje sa +. U biogr. muzeju.

g. Napis u predku: S: TRIPORIS — GATTAEGDIS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u zadku napis: STGP hOS: R7 — SIG D BO T RX.

Matica u g. savjet. Simida u Zagrebu. Teži 1,31 gr. Mod. skoro 5.

h. Napis u predku: S: TRIPORIS — GATTAEGDIS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u zadku napis: STGP hOS: R7 — SIG D BO T RX.

Matica u v. umis. kabinetu u Beču. Teži 1,25 gram. Mod. 5.

i. Napis u predku: S: TRIPORIS — GATTAEGDS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je piknasta; u zadku pak napis: STGP hOS: R7 — SIG D BO T RX.

Matica u g. Doboczyka u Peiti. Teži 1,35 gram. Mod. skoro 5. — Ovomu su slični:

2. — Teži 1,22 gram. Mod. 4%. — S dvostrukom natisku straci se izkazuju dvojake, U g. Doboczyka u Peiti.

3. — Teži 1,27 gram. Mod. 5%. — U napisu predka posle Trifonis dve piknje, piknja pod negama i na prsili svetitelja. U vojv. Montenovo u Beču.

4. — Teži 1,27 gram. Mod. 5. — U napisu predka piknja samo da S, a među negama svetitelja nema je; u napisu zadka do T samo po jednu piknje, a podnošnje stolice jednom ertom označeno. U zem. muzeju u Zagrebu.

5. — Teži 1,37 gram. Mod. 5. — U predku osienka je ravna, i piknja na prsili svetitelja. U vojv. Montenovo.

6. — Teži 1,31 gram. Mod. 5. — Kao br. 5, nego u predku luk dvostruk, te se napis lomi; u zadku nad krunom tri piknje razito. Kod Mariane u Mletcima.

7. — Teži 1,30 gram. Mod. 5. — Kao br. 5, nego u napisu zadka nema piknja posle hOS, niti D. U vojv. Montenovo.

8. — Isto kao br. 5, nego u predku napis: S: TRIPORIS — GATTAEGDS.; u zadku pak napis: STGP hOS: R7 — SIG D BO T RX.

Matica u biogr. muzeju. Teži 1,05 gram. Mod. skoro 5.

j. Napis u predku: S: TRIPORIS — GAT TRI.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je ravna; u zadku pak napis: STGP hOS: R7 — SIG D BO T RX.

Safabik Glas. V. str. 213. Tab. I. br. 2 po matici kod Verkovića. Teži 1,32 gram. Mod. 5.

k. Riječ R7SIG u napisu zadka lomi se ovako: R7S—16.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osienka je ravna; u zadku pak napis: STGP hOS: R7 — SIG D BO T RX.

Po otisku matice u car. umis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5. — Ovomu su slični:

2. — Teži 1,16 gram. Mod. 4%. — U napisu predka ima GATTRGDSIS. U vojv. Montenovo u Beču.

3. — Teži 1,21 gram. Mod. 5. — U napisu predka stoji GATTAEGDSI. U vojv. Montenovo.

4. — Teži 1,45 gram. Mod. 5. — U predku osenka je piknasta, a u napisu ·DATARISI·; napis u zadku svršuje sa RX. U vezi. Montenegrin.

5. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka piknje samo do prvoga ·S·; u napisu pako zadka drugi ulomak ovako: ·H· BOS· T· RX.

Nani. Tab. I. br. 4 (br. 3 u prvom izdanju), a po njem Flamin. Cornelius str. 10 br. 1: ova čitajte, kao svi drugi osim Erida, prva dve riječi u napisu zadka kao jedna riječ *stepnos*, nego Cornelius ima na koncu RX m. rex. Mod. 5.

I. U prvom ulomku napisu u zadku T posle hOS ili hS.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku osenka je ravna, a napis: ·S· TRIPODIS — DATARISI·; u zadku pako napis: STGP hOST RX — SIG ·BO· T· RX.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,31 gram. Mod. 5. Probiven na nogu sjetitelja. **Vidi tab. XVI. br. 23.** — Ovoma sličan:

2. — Opisao je Dr. Egger i. e. VII. 3. Mod. 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku osenka je piknasta, medju nogama sjetitelja nema piknje, a piknja pred DATARISI; u zadku pako napis: STGP hOS· T· RX — SIG ·BO· RX.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,28 gram. Mod. 5%.

4. — Isto kao br. 3, nego u predku napis: ·S· TRIPODIS — DATARISI·; u zadku pako podnožje stolice od tri razite crte, a napis: STGP hOS· T· R — RSSIG ·BO· BOS· RX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,16 gram. Mod. 5%. Sabljar ga dokdo u zamjenu za drugi novac od g. Želica u Kotoru. **Vidi tab. XVI. br. 24.**

5. — Isto kao br. 3, nego u predku napis: ·S· TRIPODIS — DATARISI·; u zadku pako napis: ·S· STGP hOS· T· R — RSSIG ·BO· BOS· RX. Ovaj napis u zadku ponješto je smućeno izražen radi dvejaka natiska.

Matica u vojv. Montenegrinu u Beču. Teži 1,37 gram. Mod. 5%.

6. — Isto kao br. 3, nego napis u predku: ·S· TRIPODIS — DATARISI·; u zadku pako zemljokrug s krstićem u lievici kraljevoj veoma desno nagnut, a napis: STGP hS· T· RX — SIG ·BO· RX.

Matica u e. namis. kabinetu u Berlinu. Mod. 5.

7. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: ·S· TRIPODIS — DATARISI·; u zadku pako napis s dvojaka natiska malko smućeno izražen: STGP hS· T· R — RSSIG ·BO· R.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,54 gram. Mod. 5.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku osenka je piknasta, medju nogama sjetitelja dve piknje razito položene, a napis: ·S· TRIPODIS — DATARISI·; u zadku pako napis: STGP hOST — RSSIG ·BO· RX. Pod hHOST vidi se hOS R sbog dvotiska.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Želici u Kotoru. Teži 1,39 gram. Mod. 5%.

m. U napisu zadka nema T ni posle hOS ni posle BO.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego u predku medju nogama sjetitelja nema piknje, a napis: ·S· TRIPODIS — DATARISI·; u zadku pako napis: STGP hOS· RX — SIG ·BO· RX.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,47 gram. Mod. jedva preko 5.

2. — Isto kao br. 1, nego u predku piknja pod nogama sjetitelja i jaka piknja na prsima, a napis: ·S· TRIPODIS — DATARISI·.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1,55 gram. Mod. jedva preko 5.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku osenka je ravna, piknja medju nogama sjetitelja, a napis: ·S· TRIPODIS — DATARISI·; u zadku pako napis: STGP hOS· RX — SIG ·BO· RX.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. Želici u Kotoru. Teži 1,69 gram. Mod. 5%.

STJEPAN OSTOJIĆ.

*Naslov: аз Стеван по имену божества краља српског, Босни и пријорију (5. јула 1419. — Mil. 282).
из Христа кога благоверијамо и Богом избраном господину Стевану краљу српском, Босни и пријоријском стрзашу
(4. прв. 1419. — Mil. 292).*

*Priost: Po Miklošiću viseo bi pečat na drugoj od ovih povelja, te na njem *inscriptio serbica*; no pošto Miklošić taj napis nezauzima, vjerojatno da je nezauzimljiv.*

Po smrti svoga oca stupi na priestol bosanski, ali mu se vlast sterala samo na zapadni dio Bosne, dočim iztočnom stranom vladajući usled pogodbe, u državnom vjeću utanačene, Tvrdko II Tvrdković isto kao pravi bosanski kralj.

Stjepan i Tvrdko, dok su zajedno vladali, svaki u sebi spredijenom rusagu, mirno su medju sobom živili. Jedva nam ostaje spomen Stjepanove vladavine. Većjače 1419 Dubrovčani mu odpravili poslanike u njegov dvor u grad Bobovac Nikolu Žugovića i Marinku Jaketu Gundulića sa sjajnim darevima i s milobom, neki jimi potvrdi stare slobodštine, koje su odprije imali u poveljai od vladara srpskih i bosanskih. Stjepan 5. oktobra 1419 u Zvratu, imavši svit i zgovor sa svojom materom kraljicom Kujavom i sa svojim vlastelima i velmoljama, izređi onima poslanikom dobitnu povelju. Dubrovčani su se njom zavrzali dati mu svake godine na Dimitrov dan kao srbski dohodak **две тисеће перпере динаре дубровачке**, i isto tako na vlasin dan kao bosanski **две сате перпере**, kako su davali zgodovini reditelju Ostojić i bioj prvo biskup gospodari, koji su do njega u Bosni gospodovali (Mil. 282). Drugom pak poveljom od 4. pros. iste godine 1419 Stjepan, imavši svit kako gori, potvrdi u Sutjesci

istiju Dubrovčanom dar kotara Konavljenskoga sa gradom Šekolom, odnjen jom od vojvode Sandalja i Pavla Petra Pavlovića; i obvezao se jošte, ako bi tko od neposeljnih velmolja oružje na njih digao, proti takovu sam jom pomognati. S druge strane Dubrovčani se 8. velj. 1420 obvezali Stjepanu, da će mu u ime te potvrdi davati evake godine na sv. Vlahu dan **и чвати перпере динаре дубровачке** (Mil. 291—296). Početkom g. 1421 Stjepan odpravi poslanika u Mletke, neka uvjeri ona vlast, da on *sequens regis patris mei dominii regis Osteie*, kreće će se držati starih međusobnih ugovora, i da bi rado s njom u savezu stupio. Republika 7. travnja i. g. odgovori poslaniku, da joj vesma milo, ito veli o uzdržavanju onih ugovora; gledje pak saveza, da je spravna na takav, koji bi isto za vela; gledje pak saveza, da je spravna na takav, koji bi isto za obe države koristan bio; te je zapokon kralja podrila, neka Nerevera stvari, a da će ona tame, ako mu to po volji, staviti skladiste soli za njegove podnike.

Stjepan predstavlja se ove iste godine 1421. Čini se, da se nije ženio, pošto u poveljah nica se samo svoje matere Kujave.

mo dade polača u gradu i **шесть сатъ первыи днизиан дикро-
ватиши** svake godine; a sada jih se ratom grazio, ako mu sve to
ne povrate. Dubrovčani, knezu nedorasli, samole Sigismunda, neka po-
vode Tvrđku, da Radovac svemu pedsaiku naloži, neka se okapi
osrđaju i s njimi prijateljski liri. Odprave pako u istu svetu svoje
poslanike k Tvrđku i k Sandalju. Ali Tvrđko niti je mogao zahtjevit
Sigismundove izpeniti, niti na molbe dubrovčanika pristati, pošto
se bojan Turčina, koga se Radovac trdo držao. Savjetovalo dakle
Dubrovčane, neka se radi te stvari po poslastičnih neposredno na cara
Marata obrate. Usvojivši taj savjet, Dubrovčani su u sada nastojali
navezati Murata, neka bi dozvolio, da oni složno s Tvrđkom i Sandaljem
izbjegaju Radovacu, i međusobno njegove zemlje podile: nego je Radovac dobro znao mítom te mrežu razpletiti; te se napokon
svemu kralju pokori. Tvrđko stavi se sada, da među Dubrovčanima
i Radovacem izpoljuje mir; a pošto su mu u tom Dubrovčani
prkocili, kralj jih odprte izjaviti, da, neprimje li njegova savjeta, održat će se s Radovacem, i silom jih na mir privesti. Uz takova prijetja
morali su napokon Dubrovčani popustiti, te 25 listopada 1432. bili u
Dubrovniku utemeljen mir, kraljem potvrđen 2. ožujka 1433. u Satjesci
(Milt. 366, 375).

Premah, koji su si napam kruni već davnio privojavači bosanski
velmože, uz patarsku pokvarjenost najduljniji naruk bosanske pro-
pasti, sada se tako uspeo i razvio bio, da se jedva u njekih kotarim
kraljevska moć privojavači i štovala. Niti je kralj same svoja prava
trakti, jer mu se odasvuda Turci i turskim klenutnikom Radivojom
grazio. Tvrđko ipak pokuša, da tomu zlu stavi kraj; a pošto mu snage
nije dostajalo, početkom g. 1436 prodje u Ugarsku, da si ponovo od
Sigismunda priskribi. U Stolnom Beogradu 26. siječnja i. g. inde listinu,
kojom dočekli Franjeveci podpuni slobodu u Bosni, i obvezle jom
se, da će njihove manastire braniti (Kontum XII. 735); dopis je pi-
meno počva O. Jakova de Marchia poslanika rimskoga, malo prije
radi neopreznog počinjanja iz zemlje izgajenja, da se u Bosnu povrati (Fejer X. VII. 792—3). O. Jakov dokako pokuti osnuso, i
stade na sve moguće načine, da patarence na pravu viera obrati, ali
sve budava, te i sama biskupska stolica ova se godine iz Bosne u
Djakovo premestila. Slijedila patarenaka za prošli doma/ih bona bila
se sve više ohrabrla i razprostranila, te su k njoj pripadali najmo-
ćniji i najviši dostojanstvenici u zemlji, koji su ju zakrivili, kao
na pr. Hrveja, Sandalja, Pavlović itd. I Tvrđko je sam s početka
član njezin bio; kašnje bude katolič, no ipak se nikada nesudi
proti njej odprte ustati. Po analogu bazilejskoga sabora Dubrovčani
g. 1433 bili su odpratili podanke, da ga odobri na iztrživanje
patarenca iz Bosne; ali se on izpričavao tisu, da mu nije sile do
potrebe, da jih se dospaće beći. I shija bilo je medju njima i takovih,
koji su ga iz sunčine, da profili aždu radi, vec kanili turskom ponosu
i priestola baciti, a mjesto njega pedigru Radivoja sina Ostoje.

Nazna se s kojega uzroka male kašnje Tvrđko se zavadi s hrvats-
kim kraljem Matijom Šubićem redom iz Dubrovnika. O tem knez
šibenski obavijeti svoju vladu u Mletčanima, naime kako se pregovara,
da će sudi *el severissimum re di Bosson et danni del magnifico ban
Motheo et frades*, te ju molio, neka ga uputi, kako da se sa stran-
kami ponosi, to jest može li jom pružati oružja i brašta: jedu li
svakoj ili jednoj, te kojoj, Republika mu 21. svibnja 1441 odgovorila,
da hrane pruži strake za novce, oružja nijednoj (Senato, Mar). Vjero-
jatno ova se razmica na prijateljski izravnala, jer joj više u spo-
menicima nema trag.

Nego pritisak turski dnevice se sve jačao po Bosni. Tvrđko bojeć
se, da bi mu napokon pedesi morsko, opetovan po poslastičnih za-
moli Mletčanima, neka mu ne samo izpostoji mir kod Turčina, nego
da mu odpuste jedan njihov grad u Dalmaciji, gdje bi se mogao
u sljedeću poglaviju sa svojim imanjem i posadicom skloniti i spositi,
a da će jih sa nj izražiti jedan grad u Bosni i cijelu kraljevinu,
ako jih po volji. Više mletačko odvratiti mu 5. travnja 1442: da mu
se za sada Turčina, u Ugarskoj zabavljena, bojati nije: da mu grada
u Dalmaciji dati nemože bez privoljenja samih građana, a da mu
bvala na posude: dozvoli mu svako, neka si uruža za svoje novce u
Mletčanima po volji nabavi. Republika nije jamačno na to pomisliša,
da bi bosanska propast mogla lasko i nju u isti vrtlog strmoglavit. Tom
prilikom Tvrđko postavlja u poklad u Dubrovnik sav svoj imen-
tak u srebru (Pucić II. 105, 107).

U tom Stjepan Vukčić, vojvoda sv. Save, sinorae i haličnik San-
daljev, iznenada provali u mletačku Arbaniju, tražeći za se njeka
odjedinja mesta Baške zetskega, koja su Mletčani privojavači. Vidjet
je, da je Tvrđko tom prigodom uslijed svoje obvezne od 10. trav. 1442
(Secr. Cons. Reg.) Mletčanom a ponovo pritekao, jer 31. svib. 1443
mletačko je više pomorskom kapetanu naložalo, da s mora na Bar
udari, pošto se dočulo bjeći, comitem Stepanum occupatum esse
erga partes Bosne (I. c.).

Zadnja uspomena Tvrđkova ostaje nam u listini od 22.
lip. 1443, kojom zaprosi Dubrovčane, neka mu onaj novac,
koj se u poklad kod njih nalazio, natrag povrate (Milt. 426). Malo kasnije prestavi se.

U povelji, koju 21 prosinca 1422 izruči Mletčanom glede
njihovih slobodiština trgovačkih u Bosni, i koja se je usled
naputka od Mletčana svemu poslaniku podijeljena udesiti
imala po onoj Ostojie, na dotičnom mjestu nema ni spomena o novcu; te ovo bi nas moglo uvjeriti, da se jo
već tada Tvrđkova novac u porabi nalazio. U toj povelji
dozvoljava on Mletčanom, da mogu *trar e far trar mercanturie, ora, arzento, danari e chadasse altre cose* iz nje-
govе zemlje, te primećuje: *ilces permettemo e semo contenti, chi predicti Viniziani soditi e fideli del prefato misser lo doze e del comun de Venexia, vegnando, stando in lo nostro regno e in chadasse parte de quello possano spender la moneda del prefato misser lo doze e del comun de Venexia, como i Ragusei al presente spendeo la soa e le altre generacion, che vien in lo nostro regno e in chadasse parte de quello, la moneda di so signori.*

VRSTA JEDINA.

1. **Predak.** — Svetitlj stojeci, punolik, ravnom osiennom
oko glave, u desnici pruženoj drži biskupsku palicu zavojem
lievo obrnutim, a lievicom pridržava knjigu na prsih. Napis
teče naokolo, počam gori desno: **S GRIGORI-DH2H26DIL**.

Zadak. — Doli štit levo nagnut, a u njem okrunjeno
T; nad štitom levo okrenuta kaciga, okrunjena, sa vise-
ćim vrbecima zada; nad krunom se diže palica sa boron-
icom na vrhu, a desno palice vidi se piknja. Napis teče
kao gori: **DRI-T T RQ — GS-BOSQE**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu darom urezav. g. biskupa Stro-
majera, koji ju kupio za jedan forint. Teži 1.10 gr. Mod. 5. **Vidi
tab. XVII. br. 1.**

2. — Isto kao br. 1. nego u predku poslije prvoga S u
napišu piknja, te su i stvari na novcu razno položene.

Matica u numis. storki Marciane u Mletči. Teži 1.00 gr. M. 4%.

3. — Isto kao br. 1. nego s drojakoga natiska lik u
predku jedva se razaznaje, a napis je dijelom dvostruk; u zadku pako sve je uredno i jasno, posao je bolji, a u
napišu prvo 'T' medju dvije piknje.

Matica u g. sav. Rečetara u Dubrovniku. Teži 0.83 gr. Mod. 4%.

4. — Isto kao br. 1. nego u napisih nema nijedne pik-
nje osim poslije prvoga T u napisu zadka, te u zadku
piknji nema traga ni do borove palice.

Dr. Egger I. c. str. 17*. Tab. VI. br. 13. Mod. 4%.

5. — Isto kao br. 1. nego pikanje u napisih sasvim
razno, stvari se drugako kreću, a u napisu zadka S u rieči
BOSQE prikazuje se doli dvostruko.

Matica u hrvatskom muzeju. Teži 1.32 gram. Mod. 5. Pulačen
i probušen u glijaci svetitelja. **Vidi tab. XVII. br. 2.**

6. — Isto kao br. 1. nego u predku napis: **S. GRE-
GORIVS NA**; a u zadku: „*un etno drappelliato
e coronato, cui sovrasta la pinia, simboleggianti il reame di
Bosnia; di sotto vi è posto a sghembo uno scudetto portante la
lettera T coronata; all' ingiro DNI. T T. RE — GS. BOSNE*“.

Ovako njeki neimenovani episi Tvrđkova novca, koji dobi iz Sera-
jeva, u časopisu F. Schweitzera (I. c. Dec. VI. str. 28), te prime-
ćuje: „*è d' argento fino, e pesa 18 grani.*“¹

¹ Nego je vesna emisija, što vidi o razmatraču napisu u zadku. Predlaže se
znameniti naziv, t. j. preti: (Moneta) DOMINI TVARTCO REGIS BOSNE; drugi:
DOMINI T. T. REGES BOSNIE, nazme Tvrđka i njegova naslovita vrs.

7—8. — Još jedan Tvrdkov novac vidio je Dr. Janko Šafatik kod bosanskoga franciskana Jukića. U predku mu

Tvrdka Tvrdkovića i tog: DOMINI TERTIARII REGES BOSSAE; za jest Tvrdka Tvrdković, Stjepan, sin otca Bojana Ostroja, koji bi bili počinjeni g. 1477 mrtvi Bosnom vladati. Takođe smatraju da bila dobitka moguće u Schwerzovoj knjizi.

lik sv. Grgura, a u zadku napis: DNI. T. T. REGIS
BOSSAE (V. Glas. III. str. 256); a jedan se čuva u num. sbirki prejasnoga nadvojvode Sigmunda u Beču.

Po Tvrdkoj odluci morao ga naslediti, kako smo rekli, Erman II celjski, nego bude izabran za kralja

STJEPAN TOMAŠ.

Naslov: Stephanus Thomas dei gratia Rascie, Bosno et partis maritima rex etc. (25 trav. 1444. — Com. XIII. 181).
Nos Stephanus Thomas dei gratia rex Bosne etc. (3. Iunij 1444. — Arkiv. II. I. 38).

ЦАЉУ ЕВАНГЕЛИЈА ПРЕДСЛОВИЈА БОЖИЈСКИХ ВРЧИСТВА ГОСПОДИЦЕ ГОСПОДИЊЕ КРАЉА Стефану Томашу МНОГО ЧУДОВИШТВОМ СВОЈСТИМА САЛЖОВОГ КРАЉА ЈОСТОС СИНУ И ВЛАДАНИЋУ МНОГОСТИО БОЖИЈОМ КРАЉУ ЕВАНГЕЛИЈА КРАЉУ И ВА ТОМЕ (3. Iunij 1444. — Misl. 427).

МНОГОСТИО БОЖИЈОМ КРАЉУ ГОСПОДИЊЕ ЏЕФАНОМ Томашу ЈОСТОНЬ КРАЉУ СРДЦЕСТВУ, БОСНИ, ПРИМОРСКУ, ХВАСЦИЈУ ЧУДИВИ, ДАЛМАЦИЈУ, ХРАКИТОМУ, ДОЖИВИ КРАСИМУ, СОЗИ, ЂОВОЈИ, ЗЛАВДАНИЋУ СТРАДАЊУ И ВЕСЕЉУ (18. prosin. 1451. — Misl. 427).

МНОГОСТИО БОЖИЈОМ КРАЉУ ГОСПОДИЊЕ ЏЕФАНОМ Томашу ЈОСТОНЬ КРАЉУ СРДЦЕСТВУ, БОСНИ, ПРИМОРСКУ, ХВАСЦИЈУ ЧУДИВИ, ДАЛМАЦИЈУ, ХРАКИТОМУ, ДОЖИВИ КРАСИМУ, СОЗИ, ЂОВОЈИ, ЗЛАВДАНИЋУ СТРАДАЊУ И ВЕСЕЉУ (18. prosin. 1451. — Misl. 427).

МНОГОСТИО БОЖИЈОМ КРАЉУ ГОСПОДИЊЕ ЏЕФАНОМ Томашу ЈОСТОНЬ КРАЉУ СРДЦЕСТВУ, БОСНИ, ПРИМОРСКУ, ХВАСЦИЈУ ЧУДИВИ, ДАЛМАЦИЈУ, ХРАКИТОМУ, ДОЖИВИ КРАСИМУ, СОЗИ, ЂОВОЈИ, ЗЛАВДАНИЋУ СТРАДАЊУ И ВЕСЕЉУ (18. prosin. 1451. — Misl. 427).

Stephanus Thomas dei gratia rex Bosne, Rascie Maritimaeque etc. (24 list. 1450. — Com. XIV. 71).

МНОГОСТИО БОЖИЈОМ КРАЉУ ГОСПОДИЊЕ ЏЕФАНОМ Томашу ЈОСТОНЬ КРАЉУ СРДЦЕСТВУ, БОСНИ, ПРИМОРСКУ, ХВАСЦИЈУ ЧУДИВИ, ДОЖИВИ КРАСИМУ,

ЂСОВИ, СОЗИ, ПОДРНЮ, ЗЛАВДАНИЋУ СТРАДАЊУ И ВЕСЕЉУ (18. prosin. 1451. — Misl. 427).

МНОГОСТИО БОЖИЈОМ КРАЉУ ГОСПОДИЊЕ ЏЕФАНОМ Томашу ЈОСТОНЬ КРАЉУ СРДЦЕСТВУ, БОСНИ, ПРИМОРСКУ, ХВАСЦИЈУ ЧУДИВИ, ДАЛМАЦИЈУ,

ХРАКИТОМУ, ДОЖИВИ КРАСИМУ, СОЗИ, ЂОВОЈИ, ПОДРНЮ И ВА ТОМЕ (14. list. 1458. — Rad. I. 156).

Подјес: Џефанија Томашу краљу божијом чудоствима Срдцеству, Босни, Преморију, Хвасцију Чудију, Далмацију, Хракитому,

Доживи Красиму, Злавданићу Страдању и в томе (3. Iunij 1444. — Misl. 427).

На господеви Џефанија Томашу краљу Срдцеству, Босни, Преморију и в томе (22. kolod. 1446. — Misl. 440).

МНОГОСТИО БОЖИЈОМ КРАЉУ ГОСПОДИЊЕ ЏЕФАНОМ Томашу ЈОСТОНЬ КРАЉУ СРДЦЕСТВУ, БОСНИ, ПРИМОРСКУ, ХВАСЦИЈУ ЧУДИВИ, ДАЛМАЦИЈУ, ДОЖИВИ КРАСИМУ (18. prosin. 1451. — Misl. 450).

Prečuti: O petelji Tomaićevi od 15 trav. i 3 lip. 1444 visi počat pješčica predstavnika Tvrdka II., kako je gorje rečeno, pošto još tada Tomaić nije svoga imena. Miklošić biloči samo, da Tomaićev počat visi o njegovim povjeklja od 3. ruj. 1444 i 18. prosin. 1451. U povjeli od 22. kolod. 1446., kojom Tomaić daruje Ključ svinjem Ivaniju Dragičevu, kao što i u one od 18. pros. 1451 za Dubrovčane, veli Tomaić, da jima izdaje ta pismo пода КЛЮЧЕВСКИЕ КВАСЦЕ ШЕНСТРАНС ОСУДИ. Od vojka je i bez pisma (Ark. II. I. 40). Iz one stavke slično bi, da je Tomaić istao i veliki počat za svinju samo na jednoj strani, te i srednji viseli, i mali za natiske. Ovaj zadnji nalazi se shvati na papirnoj njegovoj listini od 3. ruj. 1449 (V. Arkiv. VIII. 196). Možda je ovakav i na iste takoj Tomaićevi listini od 17. ruj. 1444—90 kod Nikšića str. 483, koj o njemu piše: si-gillum: S.T.... BOSNE.

Tomaš sam se kaže савременог ЈОСТОС СИНУ И ВЛАДАНИЋА (Misl. 427), ali nezakoniti (Theimer I. 388); te mi papa 29 lipnja 1445 podieli oprost super defecta natalium; a pošto mi prva supruga, koju on uzeo bjaše, kako se kaže, da tako izbjegne Tvrdkovu progostiju, bila od niskoga roda (ex infimo genere), istom listinom papa proglaši tu ženidbu za nevaljanu. Uslijed toga Tomaš izprosi za ženu Katarinu kćer Stjepana Vukčića (Kosača) vojvodu sv. Save, koja se iz patarske na katoličku vjeru obrati (Theimer II. 233. 264). O Katarini kaže napis u Rimu (Ara Caeli) od 25. list. 1478. dan, u kom se ovim svjetom razstavlja, da je јЕТЬ ПОРОДА СИНУС И КУЋЕ Стјепана росин (Misl. 519), a to jer mati joj polazila iz porodice zetske, naime bjaše kćer Balje III. sina Gjorgija Stracimira i Jeleno kćeri kneza Lazara Grebljanovića. Da je bio Tomaš u nekoj rodbinskoj svezi sa Tvrdkom II. činilo bi se iz toga, što Tvrdka zove svojim stricem (apatruus = poreči od 16 trav. 1444. Glas. XIV. ili patruus V. Ark. II. 38. Senato Mar. 28. celj. 1443), i što se sam kaže ПРАВИЋИ И ЧИЊА СИНУ ЖЕ И ВЛАДАНИЋУ ИМЕНУ јЕТЬ СЕСТАГО ИХХИХ КО-ЗИНАХ, naime Kotromanićeva (Misl. 427). Iz prošnje, koju je po poslaniku mlet. republike podnio 28. velj. 1444 izlazi, da je imao tada Tomaš dva sina i tri brata Živa, koje je spremjan bio izručiti republiki za tanec (Senato Mar). Stariji sin Tomaić bi Stjepan, rodjen od pričnjice Vojade, koji ga nasliedi, i o kom veli vojvoda Stjepan Vukčić u naputku g. 1461 podijeljenom svojim posla-

nikom idućim u Mletke, da je Stjepan uzeo svoju moćnu a vojvodinu kćer Katarinu za svoju pravu mater (Secr. Cons. Reg. XXI. 71). Stjepana kao svoga sudruga u vlasdanju spominje Tomaš u listini od 18. pros. 1461, kojom sklopi sarez s Dubrovčanima proti pomenutom vojvodi Stjepanu Vukčiću onda kao svomu izneviereniku (Misl. 418). O jednom drugom sinu Tomaićevu piše Ignjat Gjorgjić, da je umro na Mljetu, i da je pogreben bio onđije na njekom otocištu in sacello virginico (Furl. VI. 78). Iz oporuke Tomaićeve žene Katarine od 20. list. 1478 (Theimer I. 509) izlazi, da je Tomaš od nje dobio sina Sigmunda i kćer Katarinu, u pročasti bosanskog oba zaslužena i poturčena, i još tada živa¹.

U izvješću Ant. Vinciguerrze tajnika mletačkoga o zadnjem Frankopanu knezu Krčkom govori se o Radiću, bratu Stjepana zadnjega kralja bosanskoga, koji se sa svojom obitelju g. 1463 spasio bjaše na Rabu a kašnje na Krku, gdje ga knez Ivan Frankopan dade izdajnički otrovarati, da mu imanje pograbi (Solidato).

Tomaš počeo je vladati konecem g. 1443, pošto već 23. veljače 1444 Mletčani su odgovarali na molbe njegovih poslanika (Senato. Mar); a u naputku, koji je 6. ožujka 1444 mletačka republika davala svomu poslaniku, nalazi

¹ Valjda se na Sigmunda protele eno, što piše Bastiō str. 728 (za god. 1448—50): instanto al re di Bossina nacque un figlio maschio, e mandò l'uchichio suo ambasciatore dar parte alla repubblica, la qual intrò felicitarlo due ambasciatori, Biagio Ragnina e Nicolò di Marino Gondola, con buoni presenti.

se ovako: *serenissimus rex Bassine nuper electus (See. Con. Reg. XVI. 71).*

Po nejekojih Tomisl bi odgojen u katoličkoj vieri (*Fart. IV. 257*); nego u mladosti posta pataresem, vjerojatno s toga, da ova tada premijau slijedba za svoje svrhe predviđa, te da si po njem prekri put do priestola. Rastje ser. 307 pripoveda, da, čim se sklopi mir među Vladislavom ugarsk-hrv. kraljem i Muratem *ig. 1444*, stolarnik S. Angelo, papinski pokljuvar u Ugarskoj, onoma mira protivnik, iz Ugarske prodje u Bosnu, da kralja Tomisa još nekršćena kresti i u katoličkoj vieri podnosi. Drugi pak kaže, da ga je na katoličku vjeru obratio Tomisl avarski biskup (*Thesuer. II. 237. Respondi Ansel. 1449. n. 9. itd.*). Papa 29. svib. 1445 napisao mu list, kojim mu se radovao, što je pravu katoličku vjeru prigrađi i rimsku stoliju pripoznao. Dne 24 lip. 1446 Tomisl skupi sabor u Konjic, na kom osim drugih ustanova bi i ta primijena, da u napredia patarei nešta njezine hramote zidati, dajuće god. 1450 izda zapovied, da se na katoličku vjeru obrati ili da se izsele.

Već u početku svoga vladanja Tomisl stupa u prijateljski odnosaj s ugar-hrv. kraljem. Po svetuću Hunjadi, vrhovnega zapovednika vojske ugarske, kralj Ladislav potvrdi Tomisa za bosanskog kralja; učinđe oga Tomisl obveća vjernost i poslužnost Ladislavu, a Hunjadu ureza za prstoga prijatelja i brata, obreće mu pomoć proti svakom i kad god ju trebava u 3000 duktata na godinu, i stavi na raspolaženje njegovo svoju kuću i imanja.

I s Mletčanima, usmash čim stupa na priestol, pobrinut se Tomisl obnoviti prijateljske veze svojih predstavnika, te početkom vel. 1444 odpravi poslanika u Mletke, a u njelom, neka mu podeli mletačko plemstvo; pomoć u slobodju, da bi ga domaći ili vanjski neprijatelji napali; slobodna po volji proti svojim iznenđerenikom postupati; u novojelj i novčiću sa svojim se spasiti na mlet. zemljiste; te osvaja, vojnike i seli u Mletke i priskrbiti do potrebe itd., a da će jom se predati svoje trđevje dolno oboruljane a srušuju, da nebi mogao dušmanu odoljeti. I u pomoći priteči, kad god ga utrebalj. Još 28 istoga mjeseca republika prista na sve Tomisjeve pretnje, onim one gledi povraćaju. Tomisl, trudeći, da ga je predobila posteno u ratu proti Stjepanu Vukčiću, i da ga boli za se čuvati (*Sessato. Mar.*). Tomisl, da joj na te usluge svoje zahtvalost iskaže, 15 travnja i. g. izvrši njezinim poslanikom potvrđa, kojim podeli mletačkim podložnikom obilje trgovacke portfelje u Bosni (*Concessio. XIII. 184*). Slijedeće pak god. Tomisl mudro juš savuz proti Vukčiću, te ju malin, da mu dozvoli postignuti trđevje pri Neretvi, da mu ustapi jedan grad u Dalmaciji, gdje bi se u pagibelji spasiti mogao, i da mu dade jednoga od svojih plemića, koji bi ga svojim svjetionim uprivačem Republiku u odgovoru *et alij.* 1445. znala se ipak svake obvezu ukazati; a s Vukčićem još 23 kol. i. g. uzamli mir. U isto doba aragonski kralj sve je svoje sile napinjava, da se dokopa ugarsko-hrv. krunu. U tu svrhu uzamli Tomisl, neka mu ustapi Neretvu, ali sve budava. Tomisl je po poslanicima obavesti o tom republiku, i primjeti, da bi radije po Bosni vidio mletačke trgovce nego li dubrovačke, koji su onda obegnuli. Dne 17. srpnja 1446 republika mu odgovari, da se je dobro vladao s aragonskim kraljem, da Neretvu za se pričuva, a da će svoje trgovce u njegove zemlje uputiti (*See. Con. Reg. XVII. 7.3.*) Ovaj prijateljski odnosaj među Tomisom i republikom, kako čemo dalje vidjeti, ni najmanje neodabri tja do Tomisjeve smrti.

I u Dubrovčani se Tomisl neprestano u najboljem prijateljstvu nalazio. Dne 3. rujna 1444 u Kreševu Tomisl izrazi juš povjerenje, kojemu jmu potvrdi utlete, zakone i slobodštine, koje su imali u časopisu i u potvrdi s njegovim roditeljima i praroditeljima, sa gospodom srpskom i bosanskim, i to uzamsi svjet i cito zgovor i vlasteli i velmolomni svoga kraljevstva; a oni mu se zavestno davati godišnji srpski dohodak **деве тисице перовске динари дубровачких** i također pet sto perper kao dohodak bosanski. Dne pak 18 pros. 1451, sklapajući i ujmani savez proti velikemu vojvodi Stjepanu Vukčiću svemu iznenđereniku, darova juš jošte **сек хижи Далматине по котара, Скотаркоу и с Јорини и градом Нокни и с Рисими, са всевији котаром до месе котараске** (*Mil. 427. 449*).

Sa srpskim despotom Gjorgjem Brankovićem Tomisl se posvudi radi granica. Pomagaće despotu Tomisju iznenđereniku Stjepanu Vukčiću (*F. Scheuer. Script. II. 61*). Dodje do sukoba, i 6. rujna 1448 Srbi i razbijaju bosansku vojsku (*V. Rad. V. 279*). Da će povrati mir, koga su obe stranke shog Turčina trebotali, sljedi se napokon u tom, da sabor ugarski priredi sud, koji bi te razmireni končano riješio (*lip. 1449. V. Kotono XIV. 65*). Sreća budava, jer maksimo, godje god. 1451 Tomisl po poslanicu molí republiku, neka nepriza pomoći despota, na što ona 29 trav. i. g. dragoroljno prsta.

Najviše su Tomisju posla davali Turci, koji usprkos velikomu dangu, što jim točno plasao, neprestano su mu se grali, te granice, na koje je sviek morao budno paziti, uznenirivali. Zamoli su

dakle republiku, neka mu s njimi mir izpostuje; a ona mu se 17. ožuj. 1446 obveže, da kad dođe do ugovaranja mira s Turci, s kojima se još tada u ratu nalazila, neće jamačno ni na njega zaboraviti. I papa uslijed Tomisjeve molbe kol. 1446 nagovarao ugarske stolice, da Tomisl, na katoličku vjeru obraćenu, u pomoći budu (*Katona XIV. 491*). Na tovo se Tomisl uz turšku prijetaju utrde republike, da mu s Turci izpostuje mir; a ona mu 29 travnja 1451 odvrati, da će rade, te odpravi umak Lovru Maoru u Trogir, da tu digne Tomisjeve poslanike i s njima pređe u istek, i da ona turška u javno imo pozdravi i zamoli, neka radi ljubavi napram republiku mir sklopí s Tomisjom (*4 stud. 1451. Sessato. Mar.*). Tomisl je tada i papa bedrio, da kupi križare na Turke, no ovaj radije jih kupio na Unite. Stopri po pada Carigrada (*toda mu se Tomisjevi poslanici nalazili u turškom teboru. V. Rad. I. 151*) Kalist III proglaši križoboj, i na čelo s avii mu slavnoga Hunjadi. Tomisl prilikom kralj Ladislav i Hunjad zavade se s Tomisjom, valjda išo se bojao s Turci mir kršiti a male se u njih uzeće; te se ona dva stare, da ga krune lije. Na tužbu Tomisjeva papa skori kralja i Hunjadi toga radi, i zapostedi jih, da bosansku krunu brane (*30 trav. 1453*); Tomisl pak prima pod svoju zaštitu, te hvarske biskupe Tomu posla u Ugarsku, da oni razmireni ustaže, iši papa 23 trav. 1457 bedrije je Tomisl, da udari na Turke, a u isto doba Mletčane, da mu na ruku bude; a male knjige kad dođu, da je Tomisl Turčinu danak ukratio, 20. lipnja i. g. posla mu harjak, da ga ubrabi (*Thesuer. 291-7*). Turci se dakle Tomisju opet zagrože, zahtjevajući sada osim danka četiri pogranične trđevje, 20000 mirova plemenici i slobodan prolaz kroz Bosnu u Ugarsku. Tomisl nezakašni to javiti republike, i zaprosi pomoći; ali se otu 3. svib. 1459 izpričava tim, da papa vec radi i agravor obrazl. buduće pozvao sve kršćanske vlasti na sastanak u Mantova. No posla su Turci sve veću naseljali na Bosnu, Tomisl ponadi sada republiku obrana čitave Bosne, ili da mu prati obilježja pripomoći u vajnicih i u erulja, i mjestu odredi, gdje bi mogao svoju obitelj i imanje zakloniti. Republike i sada mu odvrati, bedrije ga na južnici odpor, a da si uzeće za novos iz mletačko države, što mu treba (*10 stud. 1360*).

Tomisl, slijedeći namire Tvrdika I i Hrcje (*košto što pobaranje i nadose u početci od 22 kol. 1446. Mok. 438. itd.*), nije pustio s oku ni naše tenzije. Za Tomisjeva kruštanjanu banom hrvatskim bio je Matko Talović dubrovačanin. Tomisl uzajmio mu bio 35000 dukata, koje mu ovaj povratiti uakrao. Toga radi kralj adioči odariti na banu, te zaprosi pomoći od republike, ali i sada zaman (*28 veljače 1444*). Malo kasnije stupivši na mjesto Matka bret mu Petar, knezovi Krkovići i Senjski nastaju kao takvaci Petrovi za hrvatsko soko. Petar ponadi sada republike njeka mesta za obranu proti knezovima. Dubrovčki te Tomisl, usmash po poslanicima javi republiku, da su ona mesta njegova, te da Petrove ponude odbije. Republika mu 17. ožuj. 1446 odgovori, da će se svega okuniti, što bi ga povrediti moglo. Tomisl tražio si predobiti i nakonost mletačkih obruša i Dalmacijom, kasno potvrđuje ugovor, koji 3 siječnja 1449 na Vrandušu stanovi s Nikolom Trogirskim knezom (*Aktie VIII. 195*). Ta borba napredovala za živa Petra, te 16. srp. 1452 republika vrati se začimala, da poniri banu s kraljem, koji je tada kasno predobiti Knin, a ponovo s svojim prijateljem Krkavskim knezova i Ostrorici. Po smrti Petra (*1453*) bilo jih više, koji su zahtjevni hrvatski čest, naročito Ulrik ečki; no republike i Tomisl radije su imali, da ostane razdjeljena medju Petrove sinove i knezove hrvatske i senjske. Tomisl početkom g. 1455 javi Mletčanom namire Ulrikovu, te jih bedrije, neka oni uzmu Knin, ili da priguši Petrove sinove, neka ga njemu dade. Republika 8. ožujka 1456 odgovori mu, da će Petroe sinove svjetovati, neka mu ga izruje. Nego da mala Ulrik udari na Hrvatsku, predobi Ostrorici, a Knin obujdne. Tomisl priskoči grada u ponos, potice Niemece i ih zemlje jih izgna (*3 lip. 1456. See. Con. Reg.*). Da mala dočar Tomisl, da Ulrik kani opet ovamo, ponadi savez Mletčanom, ali će oni na to, da si nene Knin, a ostale hrvatske gradove da će oni hranom obokviti. Uslidje to dozvole Tomisl udari na ečinsku trđevje. U javno imo politi sada knez mletački u Spjelu, da posreduje primjete (*stud. 1457*), po kom Tomisl si pridrži njeka pogranična mesta stoprije predobita (*Sessato. Mar.*).

Po smrti kralja Ladislava (*20 stud. 1457*) tražio je Tomisl, da prigodop nastavči zemira Hrvatsko predobije. U tu svrhu koncepm preinču zamoli republike kuo zadržiti petrovih sinova, neka mu nekreni banovinu si privrjuti. Republika mu 29. svib. 1458 odgovori, da radi, *que sui honoris et reputationis erit*; ali ništa neovrši radi Turaka, koji su silno na granici robili i palili. U tom Matijači, novi ugar-hrv. kralj, posla Tomu Sekolu i Ivanu Laku vojskom u Hrvatsku, kojim na kratko polje za rukom Knin predobiti. Tomisl iznova pokuša skloniti republiku, da mu pomaze ostala hrvatska mesta predobiti. Dne 17. srp. 1458 ova mu dozvola, samo da ne dira u Klič. Sada videć Tomisl, da mu telko da banvine, na saboru u Se-

3. — Teži 7 Mod. 7. — F. Schweitzer Notizie ecc. Dec. I. 95. opisuje ga po matici u g. Sepilli, te čita napis u zadku neispravno, a monograma neznamo.

4. — Teži 1.12 gram. Mod. 4 1/2. — U vojv. Montenegrinu u Beču.
5. — Teži ? gram. Mod. 4. — Po sticke poslana od Dra. Missona u Beču. Napis u zadku svršuje sa **BOSIA**.

6. — Isto kao br. 1. nego se stvari na novcu razno kretaju, te u zadku + u ruci rex.

Matica u g. savjet. Sinić u Zagrebu. Teži 1.16 gram. M. 4 1/2. **V. tab. XVII. br. 5.** — U s. muzeu u Zagrebu ovomu sličaj novac:

7. — Teži 0.95 gram. Mod. 4 1/2. — U zadku čita tragovi droška, te H m. B u ruci **BOSIA**, do koje nema pikaje. Dar F. B. P. iz Bosne.

VRSTA III.

Kruna. — Štit.

Napis slavenski.

1. *Predak*. — U užjem piknjastom okrugu otvorena kruna, s koje desno i levo pada po jedan trag, koji se svana uživa, te svršuje sa cvjetom od krina. Pod krunom monogram **SS** — TMS — Tomaš, a van užjega okругa uz okrajni črnjasti niz teče naoko napis, počam gori desno: + **GORA BOSIA**, *Tomas kralj Bosne*.

Zadak. — U užjem piknjastom okrugu štit ravnom ertom nakoso razdvojen na dva polja, te uz crtu s gornje i dolje strane po tri eveta od krina, jedan pod drugim. Izvan okругa teče naoko kako gori napis: + **GOSPOJI TOMIHS**.

Matica u biografskom muzeju. Teži 0.48 gram. Mod. 3 1/2. Novac je veoma izliran, te se napis, osim riječi *gospodi*, veoma teško razmatra daže. **Vidi tab. XVII. br. 6.**

VRSTA IV.

Kruna. — Štit.

Napis latinski.

1. *Predak*. — U užjem ravnem okrugu otvorena kruna, s koje desno i levo pada vrpe ili trak, koji se svana uživa, te svršuje krstičem. Pod krunom monogram **SS** — TMS — Tomaš, a van užjega okругa uz okrajni črnjasti niz teče naoko napis, počam gori desno: * REX * BOSIA.

Zadak. — U užjem ravnem okrugu štit ravnom ertom koso razdvojen, te uz crtu s gornje i dolje strane po tri eveta od krina, jedan pod drugim. Izvan okругa teče naoko kako gori: * **JOHES** * **TONIHS**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, kupljena u g. G. Žulić u Kotoru. Teži 0.61 gram. Mod. 3 1/2. **Vidi tab. XVII. br. 7.** — Ovomu su slični:

2. — Teži 0.46 gram. Mod. 3 1/2. — U nar. zem. muzeju u Zagrebu. Dar F. B. P. iz Bosne.

3. — Teži 0.75 gr. M. 3 1/2. — U napisu zadka stoji **TONIHS**. U zem. muzeju u Zagrebu darom g. F. B. P. iz Bosne.

4. — Teži 0.44 gram. M. 3 1/2. — Na okrajnjih trakova u predku sveti od krina. U bosgr. muzeju.

5. — Teži 0.64 gram. Mod. 3 1/2. — Kao br. 4, nego u predku nad eveti po jedna piknja, a u napisu krstičem zvjezdica; u zadku pak **TONIHS**. U zem. muzeju u Zagrebu darom g. F. B. P. iz Bosne.

6. — Teži ? Mod. ?. Šafarik 61. III. 256. opisuje ga po matici u bosans. franciskana O. Jukić.

VRSTA V.

Sv. Grgur od Nazianta. — Grb.

1. *Predak*. — Svetitelj punolik, stojeći, bisernom osiennom oko glave, u dugo haljinu, u desnici drži biskupsku palicu sa zavojem na vrhu lieve okrenutim, a levicom pridržava knjigu na prshil; desno do svetitelja u polju **JO** (valjda *Dominus?*), a napis teče naoko neprekidno među užijim ravnim i okrajnim piknjastim nizom, počam gori desno: **S GRIGORIS DH2H26DUS**.

Zadak. — Doli lievoagnut štit, u kom **T** pod otvorenim krunom; nad štitom šlem lievo okrenut, među dva eveta od krina, kojima se dokončava donji šlemor uzvod; nad šlemom otvorena kruna, do koje u polju podiglieno **T—O (Tomei Ostojić?)**; iz krune se podiže između dviju piknja palice sa borovnicom na vrhu. Napis teče naoko među užijim ravnim i okrajnim piknjastim nizom, počam gori desno: **JOHES TONIHS — REX BOZDB** □. Desno su ovdje lik i napis ponjeto smućeno izraženi radi dvoštika, te se štit prikazuje dvostruk, a slova **OZ** u ruci **BOZDB** odveć su slijedila.

Matica u vojvode Montenegrinu u Beču. Teži 1.80 gram. Mod. 6 1/2. Iznio ga Schweitzer Dec. IV. str. 7. Tab. I. br. 1, a po njem Dr. Egger str. 172, 26. Tab. VIII. 2. oba nepodprano i krivo. Na primjer Schweitzer dala u predku desno u polju **T** mjesto **JO**, koj se istoga matice ipak prikazuje u napisu; a u napisu zadka bilježi **REX** m. **RG+**. Nato je prvo bio Schweitzerov. Ovaj veli, da ga je dobio iz Biene, a da se nalazi u starijim podmaterijala kneza Montenegrinu. Na desnom mjestu u car. num. kalendetu u Beču stoji zahvaljeno: „1837 octob. von Her. Schweitzer eingefunden, und wird 20 fl. angeboten, aber nicht zu haben“. S ovoga se vidi, da je ponudjen bio car. num. kalendetu na prodaju, nego da je bio kao odveć skup (?) odjezen.

2. — Isto kao br. 1. nego u predku na vrhu biskupske palice šestorepa zvezda, a u napisu piknja poslije riječi *Gregorius*; u zadku pak sve stoji upravno, a napis: **JOHES TONIHS R — REX BOZDB-T-**.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1.45 gram. Mod. 6. **Vidi tab. XVII. br. 8.**

3. — Isto kao br. 1. nego u predku na prshil svetitelja piknja, desno u polju **R**, a napis: **S GRIGORIS DH2H26DUS**; u zadku pak napis: **JOHES TONIHS — REX BOZDB** □.

Matica u biograds. muzeju. Teži 1.60 gram. Mod. 6. **Vidi tab. XVII. br. 9.**

4. *Predak*. — **S GRIGORIS DH2H26DUS**. Okolo pisma linijski okrug kao od lovora. Stojeci svetac, s piknjastom osiennom oko glave, drži u desnoj biskupsku palicu. Lievo do njega **R**.

Zadak. — **JOHES TONIHS — REX BOZDB**. Izvana je zubači a iznutra do napisu ravn okrug. Na jednoj kruni voće od bora između dviju šestoro-četvrtih zvezda, pod krunom kaeiga s kožnim plastom. Dolje na desnoagnut štit s okruženim **T**, na dnu plasta s obe strane po jedan ljer. U polju **T—O**.

Ovako M. Sabljarić opisuje jedan Tomasev novac, koji se nalazio u zem. muzeju u Zagrebu darom g. Pavla Rejetara okružnoga kapetana u Dubrovniku, no koga sada u muzeju nema. Po Sabljariću načela Mod. skoro 6 1/2.

5. — Isto kao br. 1. nego u napisu predku I mjesto **G** u riječi *nazarenus*; u zadku pak u polju do šlema **R—T** (*rex Tomas*), a napis: **JOHES TONIHS R — REX BOZDB**.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1.65 gram. Mod. 6. Dar g. F. B. P. iz Bosne.

6. — Prednjim priličan. Sa snet. Grigorijević na лицу a na valjdu nadпись: DVVS TOMAS REX BOSNE, u grb.

Ovako Šafarik Glas. III. 256, koji primaće, da je vidio natku u g. Jukića franciskana bosanskoga.

VRSTA VI.

Sv. Grgur Papa. — Grb.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, stojeći, piknastom osjenkom oko glave, u dugo haljinu; u desnici pruženoj drži biskupske palice na vrhu lijevo uzvitu, a lievicom pridržava knjigu na prsih; desno do njega u polju P, a naokolo medj užim ravnim i okrajnim črnjakastim nizom sledićeći napis, počam gori desno: + S GRIGORI PAP.

Zadak. — Doli liero nagnut štit, u kom okrunjeno T jedva se razaznaje; nad štitom lijevo okrenut šlem medju dva evjetka od krina; nad šlemom otvorena kruna, nad kojom se diže palica sa borovnicom na vrhu. Napis teče kao gori: IO G B TOMAS REX — + BOGDZ DO (De gratia Stephanus Tome rex Bosne etc.).

Matica u zem. muzeju u Zagrebu, darom gosp. Katarine Vidović rodene Zelenović u Požegi. Teži 0.913 gram. Mod. 3. **Vidi tab. XVII. br. 10.**

XVII. br. 10. — Ovozna su slični:

2. — Teži 7 Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Dr. Egger I. e. str. 172. 25. T. VII. 2.

3. — Teži 7 Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Črtež str. 8 br. 12, te prva tri slova u napisu zadaka dati gospodin mister dei gratia Stephanus. U ruci rez stoji X m. +.

4. — Teži 1.05 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Z i u napisu predaka, te bez pikkja na sobom. U zem. muzeju u Zagrebu darom g. K. Vidović.

5. — Teži 1.02 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — U biogr. muzeju. Okružen.

6. — Teži 1.11 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Slovo S u napisu uvek upravno izrađeno. U zem. muzeju u Zagrebu darom gospodin Vidović.

7. — Teži 1.115 gram. Mod. 2 $\frac{1}{2}$. — Lik u zadaku nepridrupo izražen. U zem. muzeju u Zagrebu darom gospodin Vidović.

8. — Isto kao br. 1, nego u predku na vrhu biskupske palice bila bi zvezda, a napis u zadku: D G S TOMAS REX BOSNA.

Šafarik Gl. VI. 207. Tab. III. br. 24 po matici u Vinkovcima, te midi, da valjda ova dva zadnja pismena u napisu zadaka znače et Serbie, dokim znamenju et cetera kao što i u njegovih povijesnih. Mjesto 8 bit će valjda na novu Q. Mod. 2 $\frac{1}{2}$.

VRSTA VII.

Predak kralja Tomaša. — Zadak despota srbskog Gjorgja Brankovića.

1. *Predak.* — U užjem piknastom okruglu otvorena kruna, s koje desno i lijevo pada po jedan trak, koji se svana uzgor izvija te svršuje klinovim evjetkom. Pod krunom monogram **SS** — **TMS** — Tomaš. Medj užim i okrajnim okrugom teče naoko napis neprekidno, počam gori desno: + D G B TOMAS REX BOSNA.

Zadak. — U užjem piknastom okruglu lav se meće u vis; samo se lievom od zadnjih nogu tice tla. Napis teče kao gori: + ДСНОТЬ* ГОРЬЬ.

Matica u peštanskom muzeju. Teži 0.93 gram. Mod. skoro 4. Prebaši lijevo u okruglu. **Vidi tab. XVII. br. 11.** — Ovozna su slični, dali s užim okrugom ravnim, sledićeći pozivi:

2. — Teži 7 Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — Dr. Egger I. e. str. 173. 28. Tab. VII. 7. Izdali su ga Weissenbergl Tab. II. br. 12, i Črtež str. 9. br. 14, nego kod ovih užih su okrugli pilasti.

3. — Teži 0.95 gram. Mod. s. 4. — S u napisu predaka pravljeno razpoloženo. Matica u voj. Montenugro u Beču.

4. — Teži 0.90 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — Kao br. 3. U biogr. muzeju.

5. — Teži 0.92 gram. Mod. 3 $\frac{1}{2}$. — Sve kao br. 4. Okružen.

STJEPAN TOMAŠEVIĆ.

Nastovi: **ИМОСТЮ СОХВАЧУ ЈИ ГОСПОДИН ЏЕФРАН СТЕПАНЬ ТОМАШЕВИЋ КРАЉ СРБАСКИ, БОСНИ, ПРИМОРЬЮ, ХИМЧИЈЕ ЧЕМАЗ,** Адмирални, хрватски, донини краљи, цивилини страници, Ђорђе, Сози, подвигу и к тому; а мало kašnje u istoj povijesti: здј Џефран Степань, раша краљ, краља Ђугра ратсни (23 studen. 1461. — Mikl. 485).

ИМОСТЮ СОХВАЧУ ЈИ ГОСПОДИН ЏЕФРАН СТЕПАНЬ, КРАЉ СРБАСКИ, БОСНИ, ПРИМОРЬЮ И К ТОМУ (25 studen. 1461 — Mikl. 488).

Podpis: **Џефран Степань божијом имости краљ босњаски и к тому (23 stud. 1461. — Mikl. 485).**

Prečki: Stjepan je radio prečke troje veličine. Na koncu povijesti od 23 stud. 1461, kojom potvrdi Dubrovčanom njihove stare slobodnosti u Bosni i u Srbiji, veli, da je dopustio, neka se ova povijest prečki **ИМОСТЮ СОХВАЧУ ЈИ ГОСПОДИН ЏЕФРАН СТЕПАНЬ**; a pri kraju povijesti od 25 stud. 1461 kaže psko: **И ВОЈСКАСКОМ ГЛ НЕУДИТИ ИМОСТЮ СОХВАЧУ ЈИ ГОСПОДИН СРДЖАНОМ ЏЕФРАНТОМ ИМОСТЮ.** Ova srednja dolazi još na tri druge povijesti, a sve su te detinji na papirnoj kartici, dokim velika visina za pergameni. Napisi na njih valjda nerazumljivi, pošto jih Miklošić neprislovaju.

Stjepan imao je za ženu kćer despota srbskoga Lazara Gjorgjevića. O tom nas uprijeće historijsac kod Šafarika za god. 1459 piše: **ОУДАС ДЕСНОТЦИ ДЛЯРСР СВОЮ СОСНОУ ЗД** **ИМОСТЮ СОХВАЧУ ЈИ ГОСПОДИН КРАЉ БОСЊАСКИГ;** a malo kašnje zove kralja Stjepana zetom **Деснота лазара,** a ženu mu Jelaču kćerom Lazarovom (str. 89).

Po smrti srbskoga despota Lazara Gjorgjevića Matijaš ugar.-hrv. kralj podieli Stjepanu još studenoga g. 1468 u Segedinu preostavši dio Srbije, a po njekojih i čest mađarskoga bana¹; ali još slijedeće godine, s nehajstva izgubivši Smederevo, morao je Turcima odustupiti i ostala mesta u Srbiji, da bude mir. Ta stvar veoma razsrdi

¹ U listici, kojom Matijaš je 18. studen. 1468 potvrdi Dubrovčanom ovoj povijesti, medju predcipi smjeli orakel: „Stephanus filius dominus Stephanus Thomas regis Bosnae, Nicolas de Donha, et Petrus de Zante Macrinianus filius (Statuta L. 1465).

Matijaša; te Stjepanov otac Tomaš, da ga utaki, morao mu predati sve bosanske tvrdjave na Savi.

Po otčevoj smrti, čim zasjedne priestol, umah odpravi poslanike u Rim k papi, da mu u ime njegovo izkušnu pokornost i zapitaju krunu. Papa još 7 stud. 1461 dozvoli mu, da se u Bosni svetkuje kao bosanski zaštitnik Sv. Grigorije na 17 prosinca²; a do mala dade ga po svom poklisaru kruniti, i uze ga pod svoju zaštitu. Ovo dakako nije po volji bilo ugar.-hrv. kralju Matijašu, te se

² Propt. episcopos est. Ad futuram rei memoriam. Gloriosus dei sanctus quibus maioris propaginis ludens et orationem venerabilis, se maiora et frequentiora Christi dilectionis manifestat, exhortatibus et necessitatibus operare possimus dilectionem. Cum itaque carissimum in Christo filium accepit Stephanus Bosna rex illustris per suos omnes nobis significare canaveret, fratrem Gregorium ultraterraneum coronatum in statu regis Bosnae pro patre et defensore dicti regis publice ab omnibus habeti et reputari, etiamcum regis et regalis eius supplicationibus laudandis, expletos dicti sancti suffragia et intercessione apud deum reddere efficaciter.

potuzi papi; no ipak mu dodavao, da je spremam sve to pregorjeti, bude li se Stjepan svojih dužnosti napram ugar.-hrt. kruni točno držao (*Katona XIV*, 495).

S prva Stjepan nije na to imao pažnju: dospio nemogući trputi, što mu hrvatski ban Pavao Speranić po očevoj smrti ugrabio bježe njaki grad na granici (See. Cons. Reg. XXI 71), prista na molbe Stjepana Vukčića vel. vajrode st. Save, s kojim se bio povrijedio, da mu proti bazu pomognе. A da se u tom ratu osigura i s mletačke strane, posla kralj svoje poslanike u Mletčinu s molbom, neka ga učine svojim plemićem; da mu dade kuću u Mletčini ili u Zadru; da mu dozvole uzmati u vojnici strijelice i puškice po njihovoj državi; da mu dopravi jedno mjesto u Dalmaciji, gdje bi se u ne-podložiti spasiti mogao; i da mu nemoće zaprička na put u ratu proti bazu Pavla. Mletčani će mu na to I predsjedna 1461: da će ga svojim plemićem imenovati; da kuću za njih pristojne sa dudu nemaju; da si uzme iz njihove države oružnika i bojne sprave po volji; da mu mletačka mjesna utvrda otvorena; da u rata s hrv. banom nedira samo u Klis i u Oštrobjou; da mu se radija na kruništvo i što se s Vukčićem povrđuje; i da će stoga nagovoriti, neka vjerne u ljubavi napram svemu kralju uzraze. Nego viši napori Stjepana Vukčića, kraljem poduprta, proti bazu bude jalovi, marljastite proti Klisu, gdje Stjepan osta svestrano surbije. Slijedeće godine odare Turci na Biograd; a kad dođu, da Matijaš s vojskom slazi proti njima, umaknu u Vlaiku. Kralj podje za njima, i nacera jih u ljeđ. Oto tursko napadanje prisili kralja Stjepana i Vukčića, da se bazu okazi, i da buduće paze na svoje granice; a kad dođu, da je Matijaš pre-često Turku iz Vlaike, poploče se iz straha, da nebi ovaj suds u Bosni protalis, kako jim se davno grožio. Tega radi kralj Stjepan po nagovoru svoga strica Radivoja i Nikole modruškoga biskupa a papinskoza poklonsara u Bosni odprati poslanstvo uskr.-hrv. kralje, da mu svoju privrjenost i ljubav izkaže. Matijaš nedrže se ipak uništiti, dokle mu se Stjepan neosvrže, da će mu vjeran biti i da će svaku občinje s Turci prekinuti.

S Dubrovčan se je Stjepan za včedoga svoga vladanja in najbolj prijateljstvu naložio. Imavši vjet i da zgovor s vlastelj i velikostmi svoje kraljevine Stjepan potrdil jih 23. studenega godine 1461. vse prednje potelje bosanske i srbske, ali da mu plate godišnji izbaci (дев тисини перспир дикроутица динари) i bosanski (петъ сатъ перспир) dohodak; te jih ješte dozvolil, da proši godi nizki tragokci nai vidiči sluge srpski nosili iz izmaga roblja u Dikrovinu vidi ininde, nide nai drugo, išto si se godi nizko u kota nizki tragokci nai sluge srpski nekoliko, da mi se ne more ino učeti srpski nemošniko slimo, koliko se nizde srpski nekoliko, z mon. išto e dozilno, da ponesez mi sljodine nai mi u Dikrovinu ili inide, nide mi drugo. Uva dana kaznje obetele jih se rako, da će jih izplaštiti od dega Terdova ostvari 256 litera i 8 milaca stebre, ka kojih zapamito jih bješe njegov otac Tomak, i dozvoli jih utvorenim pisanom na sve arde, da slobodno trguju bez čeje oproke po Bosni, i **да низки динари дикроутица ходе слободно и да се сприте по измешти ресник, да слободно низки tragokci nizki tragokci nai eski tuketek, како е врло чисто да vrake gospode kraljeve bosavscicu** (Mihl. 185-191).

Cim doča Muhamed, da se kralj Stjepan s Ugri i s vel. vojvodom Vukčićem sravnao i s njimi u savez stupio, a da mu usled toga uzkrćuje danak, stade umah kupiti vojsku na Bosnu; a da po samoj Bosni razvije razbor, proglašom obeća Bošnjakom slobodu viere, te da neće plaćati ma koga danka ili nameta samo ako mu se pokore. Kralj se na te grožnje veoma prepase, te uzdajući više u studje nego u svoje sile, početkom god. 1463 odpravi svoje poslanike u Rim, k Matijašu, Skendrbegu i Mletčanom, prosjeći naprečinu pomoć. Matijaš mu odvrati, neka se tvrdo naoruža; Mletčani, da već imaju jaku brodarnicu u istoku i da nove site prikupljaju, a da će pozvali sve zapadne vlasti, papu navlastiti, neka se u jedno kolo sdrže proti občemu duštanu; a iz Rima izlično su ga uvjerili

auteritate apostolica et ex recta scientia determinata, volumen et mundanum, festum dicitur ecclesia nostra Genesim, qui dies in predictis regis esse dicitur XVI. Kal. decemb. ex cuius die, etiam debet, quam sub ordinis, prout majoribus del nocturno fertur ab ecclesiis rescribar. Nulli ergo est, nostra constitutio, voluntatis et mandati parte, Datum Roma apud Sanctum Petrum anno incarnationis dominice MCCCCCLX. VII. Ideo missivum. Anna Quinto. (Thesaurus H. B. LIV, 251).

vali, da će mu do mala u pomoć prisjeti kršćanska vojska, dočim je tada sam papa dizao vojsku iz sebične osvete na kneza Malatesta. Uzdajući se u ta obećanja Stjepan iznenada udari na Turke, i ote jih Šamac na ušću Bosne u Savu. Ova nerazborita navalna, i osorno odbijenje turskoga poslanika tražeći godišnji danak pjeskiše osvetu. Muhamed nepočasi časa; sakupivši do 150000 vojske, provali u Bosnu, te još 14 lipnja 1463 tvrdio obkoli Bobovac. Kralj, odbivši veoma slodni savjet Matijašev, da se u gore povuće, dok mu on na pomoć sadje, sa stricem Radivojem i ženom Marijom skloni se u Jajce, gdje se utvrdi. Turei u tom dobu Bobovac izdajom zapovjednika Rade Radaka, komu za uzdarje glavu odsjeku, i pod vezirom Mehmedom poletu k Jajcu. Na prvi glas one nesreće Stjepan odpravi ženu u Dalmaciju; a čim opazi, da se Turei gradu približavaju, sam pobegne u Ključ. Turei i sada kletom izlajom dobiju Jajce; no čuvi, da jim kralj uzmaknu, umah mu u počeru pohite, i Ključ obsjednu. Kralj se tri dana junački branio, i mnogo jada dušmanu zadao, ali bez hrane morao se napokon četvrti dan predati pod uvjetom, da mu ear mjesto Bosne podieli drugamo u svom carstvu gospodstvo i zapovjed. Nego turska viera kao na vodi piena. Car pritvorno odobri pogodbu, dokle navede kralja, da na zapovjednike svih gradova razpiše nalog, neka se Tarčinu predadu; zatim 10 lipnja 1463 dade pogubiti kralja Stjepana, strica mu Radivoja i sve uhićene velikase, koji se n-htjeli poturčiti. Stjepanova žena Marija za vrijeme spasí se u Hrvatsku; ali zaslužnena i oplijenjena od bana Pavla Sperančića, jedva izbjegne u Dalmaciju, odakle kašnje prodje u Ugarsku¹. O Katerini ženi kralja Tomiša a mačchi Stjepanovoj kaže se, da je preko Dubrovnika prošla u Rim, gdje umrie 25 listopada 1478.

VRSTA I.

Napis latinski u predku, a slavenski u zadku.

4. Groši.

a. Napis u zadku: + STEPH — ORIGL.

1. Prešek. — Svetitelj punodik, stojeci, u dugo biskupskoj odeždi, pod zatvorenom mitrom, piknijastom osjenkom oko glave, desnicom gori pruženom djeli blagoslov, a u lievici drži biskupsku palicu zavojuju na vrhu lievo okrenutim. Palica biskupska ima tri dvostruke kvrge, naine jednu nad rukom, jednu umali pod rukom, a treću dolje pri kraju. Napis teče naoko uz okrajni piknijasti niz, počam gori desno: **S GRGO—RI PHP**.

* Jukj: str. 129 piše, da je Marija umrla u Polanu 20 lipnja 1465. U izvornom rukopisu arkiva mletačkoga (*Sect. Cas. Ragat*) stoji zaključeno poslanica, koju je mlet. republika upravila 11 prosinca 1465 svome knezu u Splitu, u kojoj niti se ovočko nalagalo: *accerimus imperiisibus dubias Literas vestras, quibus inter cetera tangit, regnum olim Bosnie monasterium sancti Stephanii prope viros istius civitatis nostre inhabitat, et quod pluresque bosnenses nec non hungaros visitationis gratia ad illam accedere, que res nobis est suspicita, et periculosa videtur; quoniam enim eis non nostro rogoris concio respondentes, dicimus, non statuisse illam omnino absente; neka ju dakte, cypriolo tempore, magotori, da prodje na otoku ili u Sibenik. Laciopsi Satarićom str. 89 veli, da po smrti mletačke Stjepana POČNOVĐI JE BRO, I DA ČOKVIMA DESNOSTNIČI SLEDAJUĆI ALZDREŠKI. CESTE BEĆIŠTENOGO VELIĆSTVA NIĆU OTPRUĆIĆI.*

okrenutim, i na kojoj se vide dve kyrge dvostruke pod rukom. Napis teče naokolo, počam gori desno: "S GRIG — ORI PAP". Pod svetiteljem pikanja.

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, u kom otvorena kruna. Nad štitom šlem lievo okrenut pod otvorenom krunom, iz koje se diže na palici borovnica. Lievo do štela u polju R, desno petokutnik, u kom petorepa zvezdica. Napis teče naokolo, počam gori desno: "STEFAN — RG-GIS".

Matija u zem. muzeju u Zagrebu kupljena iz starke Welzlova (*Wellenzheim II. br. 11952 venum pogričas*). Teži 0.28 gr. M. 3 $\frac{1}{2}$. **Vidi tab. XVII. br. 16.**

2. — Isto kao br. 1, nego u predku napis: "— S — STG — // S — R", a nema pikanje pod svetiteljem; u zadku pak napis: "S GRIGGO — — / PHPH".

Matija u zem. muzeju u Zagrebu iz Bosne donesena. Teži 0.90 gram. Mod. 4.

Po smrti Stjepana Tomaševića Turci predobojni veći dio Bosne. Matija, koji je za ove provale i bosanske propasti mirno pazio Turke, gdje po Bosni robe i pale, jedva onda

¹ Cz oso 12 sr. novaca, koje smo na ovom tabaku za prvega izpravka prilegili uz poznate manje odpreće nove Stjep. Tomaša i Stjep. Tomaševića, i koje je ovih zadnjih dana donio iz Bosne prek. kanonik Paolinović kao dar od strane vremena zaslubnih naših onđeđajnih Franjevaca pričasni preuz. Strossmajeru za zem. muzej naš. nalaze se još ova tri bosanska nove:

stupi s vojskom napred, kad mu glasi dodru, da se glavna sila turska natrag povukla. Nego svi njegovi napor i tada i sledećih godina uz svu pripomoć Mletčana, vel. vojvode Stjepana Vukčića sa sinovima i Dubrovčana bude bezuspješni. Zabavljen nemakim, poljskim, češkim i domaćim poslovima, samo onda se hvataju južno-slavenskih, kada mu dušmanin uz granice rikao; pridržava si jedino predobiveno Jajce i još nekoliko tvrdjavica u sjevernoj Bosni, te i pravo banove bosanske imenovati i naslov bosanskoga kralja podijeljivati.

Na odlazku iz Bosne početkom g. 1464 ostavi Matijaš za upravitelja predobojnih zemalja hrv.-dalm. bana Mirka Zapoju li-tinom od 14 velj. 1464 (*Katona XIV. 376. Kerelić 287*). Poslije Mirka nalazimo za g. 1465 kao bana bosanskoga Nikolu Ujlaku, a za god. 1466 Ivana Tuca de Lak. Valjda je Ivan ovu čast obnašao tja do godine 1471, kadno Matijaš po pravu tobože ugarske krune uzkrisi bosansku kraljevinu, podijelivši bosansku krunu svomu velikaku pomenutomu Nikoli Ujlaku.

1. Stjepan II Kotromanić. *V. str. 205. Frata IV.* kao br. 2. nego u nadku nema X do priestola. Teži 1.05 gram. Mod. 4.

2. Stjepana Tvrdika I kao kralja *V. str. 209. a. Grača* kao br. 1, nego držak. Teži 2.06 gram. Mod. 6 $\frac{1}{2}$. Dar g. F. B. P.

3. Stjepana Tvrdika I kao kralja. *V. str. 211. b. Polhogrosi* kao br. 1. Teži 0.85 gram. Mod. 4 $\frac{1}{2}$.

NIKOLA UJLAK ILOČKI.

Sin bana slavonskoga Ladislava i Dorotije (*Theiner II. 537*), polazio je iz stare plemenite i osličene ugarske obitelji. Cini se, da joj prvo prezime bilo *Kont*. Wagner (*Collect. geneal.-hist. famili. Doc. I. fig. 14*) izdao je pečat Nikole Konta g. 1363 ugar. palatinu, te mu primietio pečat našega Nikole, koji je onomu po sve istovjetan (*I. e. fig. 15*). Od otara dao je na svetlo Ivan Torek i pomanji pečat, koji se Kontievu mnogo približuje (*Hazink I. 227. V. Archeologijai Értesítő 1872. 12*).

Po Gebhardu (*str. 476*), koji se naslanja na Kaprinsku (*Heng. Dipl. I. 370—2*) Nikola već g. 1441 obnasio je čast hrv.-dalm. i mađarskoga bana; ali je poznato, da je te godine hrv.-dalm. banom bio naš slavni Marko Talović (*Lukarević*) Dubrovačanin. Prvi put ga nalazimo napomenuta u potjeri kralja Viadislaiva od 22 velj. 1444, kojom ovaj potvrđi Dubrovačanom stare potvrdje, te tu modju podpisanimi umah poslije despota Gjorgija Brankovića i palatina Lov. de Hédrelwara ovako se označuje: *Nicola de Wydax et Johanne de Hunyad regnorum Transsilvanensis et comitibus Siculorum; a malo cuiusque prefato Nicolaus de Wydax et Emerico filio palatini de Hédrelwar, Machoniensis banis* (*Starina I. 161*). Poslije Kosačke bitke od 17 list. 1448 Hunjad, riešivši se srpskoga sv. hrvatskog, da se despoto Gjorgju osveti, provadi u srpske zemlje, ali do mala bude mir. Hunjad, da Nikolina zaduge, prije i tom prilikom izkazane me, nagradi, imenova ga mesto stoga rodjaka Ivana Šekula, koji Hrvatske ni viđao nije, hrvatskim banom. Nego ga tada hrvatski banški čest nosio Pirko Talović, brat Markov, koji te vest javi umah mletačkoj republiki; a ova mu prudi bojne sprave do potrebe, da se proti takimakom održati namoguće. I sljede Nikola do mala pokuša, da si silem banovinu prievođi; nego ga Pirko južniki doceka, i poštova svuhi (*V. moj Preced str. 114*). I kralj Ladislav, da obdarí Nikola za pobjedu proti Turkom izvođenju, g. 1453 donosi mu srpske tvrdjavice Golgoe i Temetvin (*Kaprinski L. e. I. 371*). Na potjeri, koju je 26 srpnja 1454 isti kralj izradio dubrovačkim poslanikom u Pragu, opot nalazimo Nikolu koga gore podpisana poslio zem. upravitelja Hunjadi i palatina Ladislava Gorjanskoga: *Nicola de Wydax et Johanne de Rozen regnorum Transsilvanensis et comitibus Siculorum; a malo cuiusque prefato Nicolaus de Wydax et Johanne de Rozen banis Machoniensis*. Zatim do mala za Ivanom od Gerebena opet Nikola dobi hrvatski banški čest skupa s Ivanom od Kerova, ali je se i sada za kratko maulia.

Po smrti kralja Ladislava skupa se u Budim veličini, među kojima kao prvak naš Nikolja, da se posavjetuju o nadležniku. Budu te riječi, da se nazave izborni sabor u Pešti za 1 prosinca 1457. Međutim su tajno nazočili, da se priestola dokopaju, palatin Ladislav Gorjanski i sam Nikola, tada najugotajniji velišoda u zemljii; ali jima računne pokvari Mihail Silagović, koji, dokazivši golemu čestom na sabor, prisili i same protivnike, da Matijaš Hunjadi ujegova unuka za svoga kralja izaberi *cum sicet. 1458*. Ovo se nedopadalo Gorjanskemu i Nikoli; te akopnjom jima Matijaš unak potvrdi sve časti i imanja, ipak se tajno sdržala i urote proti kralju, da na priestol podignje car Fridrik. Javno se ipak izkazivali kao kraljevi privrženi, te zato se prikazuje Nikola modju ugarskimi veličinama poslatim u Češku, da prisustvuje krunidbi Gjorgija Podjedra, gdje je 6 svibnja 1458 primao prijeđu istoga Gjorgija, da će vječan ostati katoličkog crkvi (*Theiner II. 403*). U tom zapita Matijaš u cara krunu, koja se u Novom mjestu čuvala, da se na priestolu okruni, ali može car po savjetu Gorjanskoga i Ujlaka zanješa. Dočekao kralj, kako se to shilo, na saboru u Segedinu 16 pros. 1458. Ili Gorjanskoga i Nikolu vrako časti; a sluga njega M. Silagović, koga je već bio od dvora odstranio zato, jer je sam bio zemljom upravljati, dide baciti u tamnicu, valjda s toga, što se ovaj sdržao bio sa strankom Fridrikovom, te s njome sklopio savez proti stranom maskar bio sam kralj (*26 srpnja 1458*). Gorjanski i Nikola sada se javno izjavio za Fridrikom, i povodu ga, da se ugar. krunom okruni (*4 ožuj. 1459*). Travnja i. g. jaka četa Fridrikova, koja je desno krilo radio sam Nikolu, provali u ugarske predione. Matijaš pobiti joj je smrton, da ju snubi, ali kod Kermenda bude potonuo. Sada Matijaš sva svoja legu stavi na to, da svoje protivnike k sebi privede, a u tom mu sreća ljepe posluži postizanje braće Ladislava i Nikole od Kanije *etiam. 1459*, koji mu se prvi hrvatska povratili. Gorjanski opet dobiti naslov palatina, a Nikola bude prvi veličaš u kralja, koji najprije postavi ga za erdeškoga vojvoda, a zatim za banu močvarnoga i slavonskoga i za srienskoga gospodara. Po Battikava *ibid. III. 93* Matijaš još tada obavlja Nikoli bosanske krunu; cum *Nicolae ad seditionem sectandam audito impuleret, ei Bosennus regni corona a Matthia promittitur, quod facta promissione eius auditus regnandi penitus expedit animus*. Nikola, kao ban *tutus Sciarovi* dolazi u listinu za god. 1462 i 1465 kod Kereljeva (*Not. Prel. 286—7*). Matijaš upotrijebi ga kao stoga plemstvenika i utamčenju mira sa Fridrikom, te u dotičnoj listini od 19 srpnja 1463 isti car označuje ga ovako: *cum principibus Nicolao de Wydax mayroda Transilvano et Machoniensi, ac regni Sciarovi baso,*

cospatri nostro (Theis. II. 282). Nadazi se podjisan i na listini, kojom bi 12. rujna 1463 stvorio savez među Matijicom i republikom mletačkom proti Turcima (*Prag III. 360*); a valjda ne bì rata ili razprave, u kojoj u naprednoj nesudjelosti Nikola savjetom ili načenom uz kralja. Toga radi da sve to veće njegove zasline pristojno obitari, isti kralj g. 1471 poslije mu napokon i nadav bosanskog kralja (*V. Prag IV. 78*). Po Fessleru (*V. 258*) dao mu ga Matijaš na povratak iz češkoga rata (*rujna 1470*) kao isti i sinu mu Lovrinom naslov hrege ihćega. Kao takova mi ga za prvi put nazivamo napomenuta za g. 1472 kod Kreljica (*Hed. Cat. Eod. Zogr. I. 29*); a isti ga spisatelj tih naslova predstavlja i za god. 1473: *Nicolaus rex Bosne, Schlossae basan* (*Not. Prel. 289*). U spisih mletačkoga arhiva prvo se spominje 26 pros. 1472 (*See. Con. Reg.*) otako: *quod nuncupatio eum Petro Sdrigue, oratori servissimi domini regis Nicodai nati cretri regis Bosnie petenti subdicionem et facientem ad acquisitionem regni predicti respondatur*, naine da je republika digla Ariju proti Turčinu, a da i sama proti njemu vojuje od duga; da drži golemu silu na moru, i da će ju umoriti; neka on dakle uđuti na Bosnu, gdje mu jasnoće luka posla, pošto je sada slabo obuzdan. Theiner donosi tri listine (*Hed. II. 444, 452*), u kojih je Nikola predstavljen kao bosanski kralj. Dne 29 travnja 1474 papa napisao biskupu vespinskemu, neka obziru na molbu *carissimam in christo filii nostri Nicolaus regis Bosne illustris* potvrdi Franječcom svu peva, koja su odprije u Ugarskoj učivali. Isti papa 6 svibnja sljedeće godine iznosi listinu *presente carissimi in christo filio nostro Nicolaus regis Bosne illustris*; a to nam svjedoči, da se je Nikola u to doba u papinskom dvoru nalazio, valjda tako, da ga povede na proglašenje križevega proti okružniku Bosne. Napisan papa 30 travnja 1476 *pro parte carissimi in christo filii nostri Nicolaus regis Bosne* potvrdi odicpljenje bosanske vikarije od ugarske, već davno ustanovljeno. Nikola 22 pros. 1476 sa svojim sinom pri-ustrojeno je kraljevu vjenčanje sa Bestjevom napuljkom. Po Selimoviću (*str. 169*) Nikola je g. 1476 kao bosanski kralj utvrdio „einen freundschaftlichen Vertrag, worin er dem Palatine Ladislau von Gara einige Landgäter in Krain und Siebenbürgen übertrat; dieser Urkundenschrift ist in den k. k. Hausearchiv“; a male kažnje primenjuje (*str. 169*): *in dieses Jahre (1476) schloss dieser König Nikolaus nach ein Diplome in den k. k. Hausearchiv einem fast gleich Vertrag und Freundschaftsbund mit dem Grafen Job von Gara, wie vorwärts der König Teutonicus III von Böhmen mit dem Grafen von Cilli in Betref eines Erbrechtes auf Bosnien geschlossen hatte; — in causa Nicolai de Wylak Bosne regis transque liberarunt ob uno et Job de Gara filii Ladislao de Gara ob altera parte super confraternitate cum quondam Ladislao de Gara regis Hungarie palatino de omniibus ejus eastris, circulatis, districtibus etc. etc. similiq[ue] contractis cum prefato rege et Ulrico Cidie osmiae inito. — Anno 1476. Datum in festo B. Nicolai episcopi. — Capit. ecclie Albenensis in Transilvanie.* Po Fessleru (*V. 333*) g. 1477 lipaju Nikola prvi pomoći Matijicom, kad ovaj udari na Fridrika; nego male poslije (*str. 339*) primenjuje, da je Matijaš 28 pros. i. g. izrazio vranske predsjedništve drugome „seckes durch den Tod des Bosniischen Königs Nikolaus von Ujjak seor erlediget. Dakle se je Nikola još ove godine ovim skitetom razstavio.“

Nikola ostati za sobom sinu imenom Lovrina. Bonifac (*Vita Math. a. 1482. p. 570—7*) piše, da je Lovro bio u kraljevu dvoru odgojen, da ga je kralj kao sina ljubio, a da je pravi junak bio. Matijaš stavlja ga među dostojanstvenike poslance u Mletke, da doposte Ann de Foix expedijenciju mu za Lenu (*Da Fresne 259*). God. 1490 dolazi na potvrdi kao *Dux Servia*, a g. 1492 kao *dux Bozae de Ujjak, basus Machacie* (*Kapitula I. 351*). Kod Theinera (*III. 536—9*) spomenut je g. 1492—3 kao *dux de Wylak*. Za Matijaša Lovra višestruki su osvjetljeni lice u bojevi proti Turčinu. Po Schimku str. 183 kralj Ladislav g. 1495 dao je pogabiti njegove velikosti, koji se bjuhi proti kruni ustoli, *te der Erbherzog von Syrmien Leontenius Ujjak verlor seine Würde und Güter*. Ali je bez dvojbe, da se je Lovro g. 1519 u svojih častili nalazio, pošto nam estaje njegova potvrdja od 1 lipnja i. g. na kojoj naslov: *Nos Comes Leontenius de Wylak dux Bosne, judex curie etc.* Na potvrdi, koju o tej listini vidi, žita se sljedeći napis: *COMES: LAVRENCIVS: DE WIL: DVX: REGNI BOSNE: IVDEX CVRIE REGIE* (*V. Archaeologici Erste 1870. 12. spis.*, gdje je i sam taj pečat otisnut).

Nikola dao je kovati svojih novaca, da tako nam u njih ostavi uspomenu bar kraljeva naslova ako ne vlasti u Bosni uživane. Ti novci su veoma rijedki, a našliće kako na one Ludvika kneza od Taka patrijarhe ogleskoga (1412—38), navlastito u koliko se tiče štita u zadku; valjda mu u redu bio (*V. Argelati I. 87. Zanetti Nas. Recol. II. T. VI. 561*).

VRSTA JEDINA.

a. Napis u predku: *Mater regni.*

1. *Predak.* — Gospa, sa sinkom uz desno rame, sedeci na stolici bez naslona. Osjenka ravna oko glave Gospe i sinka. Likovi stoje među dva piknasta luka, izvan kojih teče napis, počam gori desno: **MATGR — RGGPL**.

Zadak. — Četvorinasti štit u uljem bisernom okrugu, izvan koga teče napis kao gori: + **MI CICOLATI O O G O R O BOSDI**.

Kochne. *Mémoires de la Société d' Archéologie et Numismatique de St. Petersburg 1849. III. 163 Tab. VI. S. Breit, Beiträge etc.* ¹ Erdy str. 10. br. 16. Dr. Egger — str. 175. br. 36. Tab. VII. 9. Mod. 3¹.

2. — Isto kao br. 1., nego, osim pomanih razlika u razpoloženju stvari i u ukrasih, u napisu predka stoji **MATTRI** mjesto **MATGR** bez piknje.

Kochne. *Zeitschrift für Münz-Siegel- und Wappenkunde 1843. 310. Tab. VII. br. 8. Erdy str. 10. br. 15. Mod. 4¹. Vidi tab. XVII. br. 17.*

b. S obe strane u napisu *Nicolaus.*

3. *Predak.* — Gospa sa sinkom uz lijevo rame, a sve ostalo kao u br. 1., nego napis: .. **GOL — AVS R B (Nicolaus rex Bosne).**

Zadak. — Isto kao br. 1., nego od napisu čita se samo ulomak, pošto je gori desno novae izkvaren vremenom ili dostrukturim natiskom: **S O O G O R O BOSDI** (*Nicolaus dei gratia rex Bosne*).

U car. dvorskom nizu, kabinetu u Beču, (*Specula III. br. 563*), Na cedulji pod novcem stoji zabilježeno „1,050 gramm. V. Breit. Saml. N. 15,467. Cf. Kohut Mem. III. p. 162 diff.“, Izdvojeno je Dr. Egger str. 175 br. 37. Tab. VIII. br. 8, koji nadje I pred **GOL** u nadpusu prelka, juga nema; te mu se još čini, da spasitev stoji uz desno rame majke božje. — Teži 0,58 gram. Mod. 3¹. **Vidi tab. XVII. br. 18.**

4. *Predak.* — U užjem piknastom okrugu orao razkriljenim pandžam. Izvan okruga teče naoko napis, počam gori desno: **OIGOLOTVOS R B OIGOLAT**.

Zadak. — U užjem piknastom okrugu štit na dvojne strane različom ertom razdiļen; u gornjoj strani veruga na pošik razpoložena, a u dolnjoj zvezdica. Napis teče kao gori: + **MI CICOLATI O O G O R O BOSDI**.

Erdy str. 10. br. 17 (Dr. Szoboj). Dr. Egger 175 br. 38. Tab. VII. br. 10. — Mod. 3¹.

U što se Nikola Ujjak milošeu Matijaševom kitio praznim imenom bosanskog kralja, **Vuk Grugurović** (Brančić) nazvan Zmaj, srpski despot (1471—85), valjda sam si, tobož po pravu svoje porodice, davao isti naslov bosanskog kralja. Ovo bi nam posvjediočio odgovor, koji je mletačka republika 15. siječnja 1474 davala poslanikom hrege sv. Save Vlatku, sina pokojnoga Stjepana Vukčića, koji ju molio za pomoći proti Turčinu, u kom ga nagovarala: „quod excellentia ipsius domini se intelligeret cum sercissimo rege Bosniae, illustri Boicho, filio condam illustris despoti Serbie“ (*See. Con. Rogat. Lib. XXVI. ch. 61*).

Tako pade i ova plemenita grana jugoslavenstva u turske šake, te još danas tužna i jadna očekuje, dakako od nikuda nego od svoje rođene braće, da ju novim životom obdarí.

Po časti, rodu i dijelovanju svom k Bosni pripada vele slavni junak i veliki bosanski vojvoda Hrvoja, herecg slijepetski; s toga nam se čini umjestno ovde i o njem nješto primjetiti, te do sada nam poznate njegove novce na vidik iznjeti i opisati.

¹ Breitova niza u spisu: **DICOL**, dali su sliku stari **DICOLAT**.

HRVOJA.

Naslov: Nos Herwoja inferiorum Bosne partium vojvoda /23 kolovoza 1393. — Fejer X. II. 158).

Nos Herwoye supremus vojvoda regni Bosne ac vicarius generalis principis serenissimorum regum regis Ladislavi et regis Ostoya (1401. — Lucio. *De Regnis etc. Lib. V. cap. IV.*)

Nos Herwoye regorum Rassie et Bosne supremus vojvoda, ac in partibus Dalmacie et Croatiae serenissimi principis et dominii nostri naturalis domini Ladislavi dei gratia Hungarie, Dalmacie, Croatiae, Jerusalem, Sicilie etc. incoliti regis vicarius generalis etc. (13. stud. 1402. — Dipl. Siben. *Lucio. Mem. 376).*

Nos Herwoye vojvoda supremus regni Bosne, nec non vicarius generalis illustrissimi principis et domini nostri domini regis Ladislavi etc. (17. stud. 1402. — Dipl. Siben.).

Excellens dominus Horvaya dux Spalati, Dalmatiae Croatiaeque regios vicemque in Bosne supremus vojvoda, nec non partium inferiorum comes (4. stud. 1403. — Lucio. *Mem. 384).*

МИ ГОСПОДИНЬ ХРАБРОС ВО МЛЮСТИ БОЈКИ САЛЕН ДАЊ СВЛАЦИИ И ЕКОМОЖЛИВ ЕСЛЕНЕ ВОСЕОДИ КРДЗЕКАСТАВЕ ЕД-САМСКОВИ И КЛ ТОМЕ (15 септембра 1404. — Makt. 252).

Nos Herwoye dei gratia dux Spalati, inferiorumque partium comes, nec non vicarius generalis serenissimi principis domini Ladislavi dei gratia regis Hung. Hierus. Sicil. Dalm. et Croatia regis incoliti (28. rujna 1407. — Lucio. *Mem. 390).*

МИ ГОСПОДИНЬ ХУРЧИЋ СВАЧСКИ И КНСЦД ДОЛЖИЋ ЕДИ И ЕСЛЕНЕ ПРТОГОКРЕ КРДЗЕКАСТВЕ ЕД-САМСКОВИ (2. trav. 1412. — Pucic. I. 175).

O porodici Hrvoje, polazeći iz slavne hrvatske obitelji Horvatove, stari spomenici kažu nam odveć malo. Hrvoja bio je sin vojvode Vuka iz dolnjih krajeva bosanske države. Imao je dva brata. Vuka bana hrvatskoga i kneza Vojslava. Žena mu se zvala Jelena, kćerka Ivana Nelošića kneza Četinskoga. Jelena po smrti muža udala se za Hostoj bosan. kralja. Od nje dobi Hrvoja sina Baća, koji umrie god. 1423, ostavivši za sobom samo dve kćeri, Katarinu, udatu za Tvrđku Borovića velikoga vojvodu bosanskoga, i Dorotiju.

Vuk Hrvoja i braća mu pomagali su Karlu Dračkomu u osvajajušćem hrv. kruse (1386). Po smrti Karlova netra se pravo, u koliko su ona dva s prva nastojala, da se prevrati u Hrvatskoj razvije. Želje Tvrđko I bosanskog kralja upotrijebiti hrvatsku krunu na svoju korist, pole najprije tajno poslati ustale proti ugar-hrv. kraljici Mariji, a g. 1388 odpraviti u Knin s napukom, neka nastoje, da se primorskog graditelja njegovog kruni podlaže. Ovi dobro ostvareni, da jin znamenit dečak ponese od svoga kralja Sigismunda u češkoj zabilježen, napokon se odlazi za Tvrđku, te god. 1390 Šibenik, Trogir i Split sa českih otoka pripoznaju njegovu vlast. Tvrđko, propisujući sav uspjeh u tom poslu Hrvoji, nagradi ga i lasti bosanskog vojvode. Po smrti Ivana od Paljine vodje hrvatskoga ustanka, i sruši Tvrđku (13. ožuj. 1391) Hrvoja se sruši i stope prvo mjesto u dvoru novoga bosanskoga kralja Dubiče, nego stupišći kao glavni branitelj prava Ladislava napuljskoga u Hrvatskoj, bude od stoga na bratom Vučkom odlikovan dostašnstrom hrvatskoga kruna. Sam Sigismund veoma ga cjenio, te srpnja 1393 sklopivši mir sa Dubičem u Đakovu, htječe, da ga Hrvoja uspošte pisanom potrdi (Fejer X. II. 158). Hrvoja priveli, ali se ipak zato ustala neuskani. I Mlečani ga mnogo vremeni, jer ga još 13 srpnja 1393 mletačkim gradjanskim odlukovale.

Po smrti Dubiče (7. rujna 1395) za vladanja njegore udeve Jelene Hrvoja se prikazuje pravili upraviteljem bosanske države, a isto tako u početku vladanja njegina sina Ostaje (1398). Hrvoja, obnovivši suda stare sveze s napuljskom vladajućom knjicom, stupa javno na čelo hrvatskih ustaja, te kralj Ladislav imenuje ga svojim načelnikom u našim stranah. Ovo prisili Sigismunda, da udari na Bosnu, ali lešom srećom, jer se do malo izpred Hrvojina sile natrag povrni morao. U isto je zatim Sigismundova vlast u ugar-hrv. stranah slabilila, i tja do toga, da je napokon i slobode lisen, tim većma se dijalo Hrvojin ugled, navlastito poslije pojedje, koju održa nad hrvatskim banom Pavlom Bisenom kod Bioca, te se na novo nadi primorskog gradova i sam Zadar uz njegovo naseljavanje Sigismunda iznevire, a za Ladislava izjave. Ovo povijesno okolnosti potreduju suda Ladislava na pot u Hrvatsku. Okrunivši se u Zadru (5. kol. 1403), obdariti te prisutna Hrvoju najrijeđi časti, naime onom hrećeg spljetnika i pobližnjih otoka Hvara, Brača i Korčule. Neodvajnost Ladislavova ipak na kratko sav desadašnji uspjeh umazi. Otvara mu neštova pred oči lebdila; toga radi iznenada koncem listopada i povrati se u Napulj, ostavivši Hrvoju za svega načelnika. Ali da

¹ Vidj naslove Hrvojina u listama kralja Ladislava (Archiv VII. 53. Lucio. Mem. 287.) i obilje dobrovalke (Pofid. I. 27. 38. 35. 39. 54. 58. 94. 128. Mat. 250). — Na goti posmatrajući listove Hrvojovih nema nijednog podizja kao što je od prečišćenja u listu od 2. travnja 1412. vidi on, da je tan "ДАНСУДАНИИ НИЖИВИИ ЕСЛНОМ ВЕСЉАНОМ ЕКСКВИСИИ", dokle je znao i malo vrednost pravos, za što tri, kar što su malo i drugi ovdajši naši vlasti, te se i u tom obliku s njima takmici.

mala Ostroja, koji se sve do sada vredio državu Ladislava, valjda iz zadivljenja njegom Hrvoji, okrenu kavanićom, obnoviti se Sigismundom džakovskim mir. I tim sam sebe upropasti, jer malo kavane glavnim sudjelovanjem Hrvojim bude on bosanske krunu lisen, a Tvrđko Tvrđković, naravni sin Trpika I., na priestol podignut. Toga radi Sigismund najprije proglaši Hrvoju kao *capitales auxiliatus nostre exodus* (Fejer X. IV. 397), a zatim stavi se, da se i njemu i Tvrđkoviću i ostveti. Jeseni god. 1405 provali u Bosnu, no slabim repjekom, Stoper god. 1408 podje mu za rukom Bosnjake kod Dolara potoci, i učiniti sama Tvrđkovića. Ovo preuzrokuje, da se Ostroja, koji je do tada u Bobovu mirno boravio, opet bosanski priestolski docepa, Hrvoja, koji se međutim nalazio u primjeru, videti stvari Ladislavove mal ne proprije-ene, stupi u dogovore sa Sigismundom za mir, a ovaj mu ga rado dočruli, te mu potvrđi sve želje i imanja, koja je tada uživao. Ladislav, da se obim ostveti, uspije suda Mlečanova za 100000 dukata Zadar, jedina mjesto na našoj obali jeste u njegovih rukama, i sruši svoja prava nad Dalmacijom (9. trav. 1409.). S te prednje pobala se Hrvoja, kao da mu Mlečani krene steti Split s pobližnjim otoci, a da se o tem svrdešće, odpravi svoje podstniku i Mletke, neka stvar raccide. Mlečko više, da ga od Sigismunda odvrati, utjerava ga (8. trav. 1410), da će ga mirna putstvo u uživanju njegovih mesta, ako prizna, da jih je od njih primio. Hrvoja tako prihvati te zahtjeve, a republika sve mu po kolji izpušta.

Medutim započeta rat među Sigismundom i Mlečanima radi Dalmacije. Sigismund uspije suda Hrvoji, neka svoje galije oborla, i neka Mlečani kao kraljovo neprijatelje progasi. Cini se, da Hrvoja tomu se naloge oglašio nije, i da je dospio s Mlečanima prijateljski oblic. Tako pruti našim zavidičnikom njegove moći, da ga pred kraljicom Barbarom u Bodinu sruše i osvade; te je natjeraju i to da ga ledajaljkom krunu proglaši. Hrvoja prizva se suda na kralja tada boravšega u Furlanskoj, dokazujući mu rječu neljesti i pokost svog dušmanu, ali mu sve budava. Sigismund potvrdi unak ženine odlike, i naredi, da mu se sruši imanja obznan (1. kol. 1413). Splječani, jedva o tom obavješćeni, sile posudu Hrvojima na blago; a u isto doba velika vojska, predvođena Eberardom biskupom zagrebačkim, Ivanom biskupom prenjskim, Ivanom Gorjanskim, Petrom od Medveđe dalm.-hrvatskim biskupom, i Pavlom Čoporu bosanskom slavonskim, stari se na pot u Dalmaciju. Hrvoja potvrdi suda opetovanu ponosu od Mlečana, no oti se izprijedati primjetio skoro sklopljenim sa Sigismundom. U odrovnosti o svom spisu nismo je sada prihvatići turske ponude, te su strojom i turskom vojskom oče neprijatelja u sneset, i porazi ga; dospao podje posu za rukom učastni Ivana Gorjanskoga, Ivana Morovića i Pavla Čopora. Prve posti na slobodu, same zadnjega dade sasiti u volosku kolu i baciti u rieku Bosnu zato, što mu se jednom u ugar, kralj, dvostruorazbio ugarskim rukom. Poslije pobede manjeg se Hrvoja trudio, da Turke iz svoje zemlje odstrani, i da si oteta imanja prvojve. Najviše ga pak peklo izneviranje Spljeta, i zato, što se od njega hrećem nazivao, te se ne prestano trudio, da ga predloži. Ali mu nedostajalo vremena, da svoje namiere da konca izvede. Na odasku god. 1415 izmenada dokonča svoje dne, kako se misli, u Kotorsu.

Hrvoja kao hrećeg spljetski, naime kada je, kao veli Lucio (Mem. di Traž str. 390), vladao Dalmacijom, nosi come vicario regio ma come se fosse lo stesso re, te taj čin zasviedeočio u naslovu pišće, da vlasta božjega miločnja, a ne drugako, da je kovati i svoje osobite novce, što je opet

² V. podagu moju raspravu o Hrvoji u Radu 1874 Str. XXVI str. 74.

a ona doli pri koncu dvostruka, te napis: ·—S DOIMVS — SPHLGTTI ·M·; u zadku pako napis: + MO + CHHRVOII ·DVGIS ·S·.

F. Schweitzer Dec. IV. str. 34. Tab. III. br. 29. Mod. 5½.

15. — Isto kao br. 12, nego u predku pred napisom stoe dvije piknje tako, da jedna leži pred a druga za zavojem biskupske palice; a na palici biskupske samo jedna krvra pod rukom; u zadku pako u napisu piknje razno položene: + MO + CHHRVOII ·DVGIS ·S·.

I. v. Reichel *Beiträge etc.* Tab. VII. br. 13. Mod. 5. Izdao ga Šafarik Glas. IX. 281. Tab. III. br. 18, ali veoma neuredno.

16. — Isto kao br. 12, nego u predku na biskupskoj palici nad rukom nema krvrge, a pod rukom obe su dvostrukne, napis pako: S DOIMVS — SPHLGTTI ·M·; u zadku pako stvari se kreću drugako, a napis: + MO + CHHRVOII ·DVGIS ·S·.

Dr. Egger Tab. VIII. br. 11. Mod. 5.

VRSTA II.

Svetitelj stoji. — Grb.

GROŠI.

a. Napis u predku rukom svetiteljevom nerazstavljen.

1. *Predak.* — Svetitelj punolik, brkat i bradat, pod zatvorenim mitrom, piknastom osienkom oko glave, u dugoj bogatoj odeždi, stoeći, desnicom van pruženom a sa dva prsta dieli blagoslov, u lievici pako isto pruženoj drži u vis biskupsku palicu, sa zavojem gori lievo obrnutim. Napis teče naokolo uz okrajni črknasti niz, počam gori desno: S DOIMVS — SPHLGTTI ·M·.

Zadak. — Doli lievo nagnut štit, dvama ertama nakoso položenima na tri polja razstavljen; u srednjem polju jedan pod drugim nakoso tri eveta od krina, a u gornjem i u dolnjem po jedan krstić; nad štitom se diže šlem, iz koga izlazi mišica u oklopu, a u nje ruci goli razito položen mač; desno mišice u polju tri eveta od krina, jedan pod drugim, a lievo dva krsta isto tako položena. Treći se krst nalazi upravo nad rukom, te se i sa napisom sdužiti može. Napis teče naokolo kako gori: + — M — CHHRVOII — DVGIS ·S·.

F. Schweitzer Dec. IV. str. 34. Tab. III. br. 30. Mod. 5½.

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu predka piknje drugako položene: S DOIMVS — SPHLGTTI ·M·; a u napisu zadka piknje nema za CHHRVOII, nego pred DVGIS.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,49 gram. Mod. 5½. Probusen i dvostruko urezan. Poklonio Ivan Baklić trgovac u Kotoru.

3. — Isto kao br. 1, nego u predku napis počima ovako: ·S· i td.

Dr. Egger l. e. str. 177. br. 43.

4. — Isto kao br. 1, nego u predku zavojak svetiteljeve palice stoji medju dvije piknje, te napis ovako: ·—S DOIMVS — SPHLGTTI ·M·; napis pako u zadku: + — M — CHHRVOII — DVGIS ·S·.

Šafarik Glas. V. 221. Tab. II. br. 13. Mod. 5½, te primećuje, da se matica čuva u sbirki Dra. Kumano u Trstu, a da ju je Dr. Karara Spiličanin u svom rukopisnom spisu o dalmatinskim novčićima izobrazio. Na sliki Šafarikovoj vidi se po jedan ljer u gornjem i u dolnjem polju štita u zadku, ali je bez dvojbe, da su to dva krstića.

Ovome su slični, osim razlike u pikaju napisu i u raspoređenju pojedinih stvari, slededeći novci:

5. — Teži ? gram. Mod. 6.	— U muzeju Correr u Mletih.
6. — " 1,44 "	5 — U Dr. Eggera u Beču.
7. — " 1,59 "	5½ — U g. Žulica u Kotoru.
8. — " 1,69 "	5½ — U v. Montenuovo u Beču.
9. — " 1,50 "	5½ — U istoga. Zlo obrezan.
10. — " 1,45 "	5 — U istoga.
11. — " ? "	6 — U e. k. muzeju spljetskom.
12. — " ? "	5½ — Ondje.
13. — " 1,61 "	5 — U vojv. Montenuovo. U napisu predka palica biskupska razstavlja riječ DOIMRV-S.

14. — Teži ? gram. Mod. 5½. — Dr. Egger l. e. Tab. V. br. 12. Nad desnicom svetitelja šestorepa zvezdice, a na prsima piknja.

15. — Teži ? gram. Mod. 5. — Dr. Theoph. Friedlaender *Numis. medii aevi ined.* 1845 str. 15. Tab. I. br. 5.

b. Napis u predku rukom svetiteljevom razstavljen.

1. — Lik isto kao u prednjih pod a., nego u predku ona dva prsta, kojima svetitelj dieli blagoslov, prodiru u napis, te ga razstavljaju, a napis ovako: S DOIMVS — SPHLGTTI — M·; u zadku pako napis: + — M — CHHRVOII — DVGIS ·S·.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu. Teži 1,71 gr. Mod. 5½. Kupljen u g. Grgura Žulica u Kotoru. **Vidi tab. XVIII. br. 21.**

2. — Isto kao br. 1, nego piknje u napisih sasvim drugako, te napis u predku: ·—S DOIMVS — SPHLGTTI — M·, a u zadku: + — M — CHHRVOII — DVGIS ·S·.

Matica u gradskom muzeju Correr u Mletih. Mod. 5½. V. Vine. Lazar: *Le monete dei possedimenti veneziani* str. 37.

3. — Isto kao br. 1, nego napis u predku ovako: ·—S DOIMVS — SPHLGTTI — M· i td.

Matica u g. savjet. Simića u Zagrebu. Teži 1,57 gr. Mod. 5.

4. — Isto kao br. 3, nego piknja i na koncu prvoga i na početku drugoga ulomka napisa u predku i td.

Matica u gradskom muzeju Bottaccin u Padovi. Teži 1,68 gram. Mod. skoro 5½.

5. — Isto kao br. 1, nego piknje u napisih drugako, te napis u predku: ·—S DOIMVS — SPHLGTTI — M·, a napis u zadku: + — M — CHHRVOII — DVGIS ·S·.

Matica u g. C. Piacere u Trstu. Teži 1,49 gram. Mod. 5. — Ovome su veoma prilični:

6. — Teži 1,71 gram. Mod. 5½. — U sbirki Marciane u Mletih.

7. — " 1,66 " 6 — U biogr. muzeju.

8. — Isto kao br. 5, nego se stvari drugako kreću, i piknje u napisu zadka drugčije: + — M — CHHRVOII — DVGIS ·S·.

Matica u g. Dobozckya u Pešti. Teži 1,61 gram. Mod. 5½.

9. — Isto kao br. 1, nego piknje u napisih opet drugako, te napis u predku: ·—S DOIMVS — SPHLGTTI — M·, a napis u zadku: + — M — CHHRVOII — DVGIS ·S·.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,32 gram. Mod. 4½.

10. — Isto kao br. 9, nego su stvari malko drugako ponamješćene, a u napisu predka piknja poslije riječi DOIMVS.

Matica u g. sav. Reisetara u Dubrovniku. Teži 1,47 gram. Mod. 5.

11. — Isto kao br. 10, nego stvari teku sasvim drugako, a piknje u napisu zadka ovako: + — M — CHHRVOII — DVGIS ·S·.

Matica u vojv. Montenuovo u Beču. Teži 1,56 gram. Mod. 5½.

c. Mane u napisih.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego napis u predku: — S DOIMVS — SPHLGTTI M.

Matica u zem. skrbi kod Schottena u Beču. Teži 1,49 gr. Mod. 5%.
Vidi tab. XVII. br. 22.

2. — Isto kao br. 1., nego napis u predku: — S DOIMVS — SPHLGTTI M.

Matica u zem. muzeju u Zagrebu darom g. N. Sabljara. Teži 1,40 gram. Mod. 4%. Probala je lijevo svetitelja u polju.

3. — Isto kao br. 1., nego napis u predku: — S DOIMVS — SPHLGTTI M.

Matica u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,18 gram. Mod. 5%. Probala je lijevo svetitelja u polju.

4. — Isto kao br. 1., nego prva dva slova napisu u predku tako su slijedila, da jedno odvija drugoga; slijedeće O izgleda kao D; a M, koje umanjuje dolazi u istoj riječi, za trećinu je dužje od drugih slova.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 1,70 gr. Mod. 5%.

5. Predak. — „S. DOMIVS. SPALETI . M (Martyr). Effigie del Santo col capo nimbatu. La destra benedice, la sinistra sostiene il pastore“.

Zadak. — „M. CHERVOH. DVCIS. S. Dal manto d' un elmo sorge il braccio armato di spada. Innanzi al braccio due croci, dietro tre gigli posti verticalmente. Sotto l' elmo uno scudo obliquamente diviso in tre campi. Nei laterali una stella, nel medio riprodotti i tre gigli.“

Ovako Dr. Danilo u programu zadarske gimnazije za god. 1890. po matici, koja se čuva u osjećajnom muzeju. * primjetili: D. 0,022, peso gr. 30. Dva istiska.

6. Predak. — „S. DOIMVS. SPALGTTI. Der Heilige stehtend.“

Zadak. — „+ M. — CHERVOH. — VCIS. S. Wappen, darüber ein Arm mit einem Schwerte, auf den Seiten Sterne“. Otak Wollenheim II. 1. 5491. Doppel-Draar. G. 10. 22. L. G. e. RRR.

7. — Isto kao br. 1., nego u predku napis počima dvostruk radi dvojaka tiska: — S DO M. — S DOIMVS — SPHLGTTI M.

i okrajni okrugli teku dvojako, i motka biskupske palice dvostruk; u zadku pako isto je lik, navlastito u štitu, počlan, te napis: M — CHERVOH — IDVGIS S. Matice u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,65 gr. Mod. jedva preko 6.

8. — Isto kao br. 1., nego u zadku napis izkazuje se CHERVOH. DVGIS S, te i doljni dvostruk: + — M CHERVOH D

+ lijevo do mišice leži diejomice na V riječi DVGIS. Matice u Dra. Eggera u Beču. Teži 1,64 gr. Mod. 5%.

9. — Lik isto kao br. 1., nego u predku svetitelji drži u desnici biskupsku palicu, koja slazi do ruba, a lievicom dijeli blagoslov, te napis teče oko okrajnoga niza nastrake i diejomice naopako, počam gori lijevo: — M — ITTISIS — CHERVOH — DVGIS S; u zadku pako u štitu svu pet evitaka od krina, a napis ovako izopačeno: + — M — CHERVOH — DVGIS.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,34 gr. Mod. 5%.
Vidi tab. XVII. br. 23.

d. Razlikosti u nakitu zadaka.

1. — Lik isto kao u prednjih, nego desno do mišice u zadku samo dva evita od krina.

Dr. Egger. I. e. str. 177. br. 49.

2. — Lik isto kao u prednjih, nego u zadku lijevo do mišice nema nijednoga krsta te ni onoga nad rukom, a u štitu u gornjem polju mjesto krsta evit od krina, u donjem pak nema ništa.

Bernardo Nani *De Diesbus etc.* Tab. II. br. 23. Mod. 5%.

3. — Lik isto kao u prednjih, nego napis u predku: — S DOIMVS — SPHLGTTI M; u zadku pako sa svake strane mišice u polju samo po jedan krstić, a napis: + — M — CHERVOH — DVGIS S.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,90 gram. Mod. 6%.
Vidi tab. XVII. br. 24.

4. — Isto kao br. 3., nego u napisu predka posle prve S i krajnoga M nema piknje, a u napisu zadka piknja i posle riječi CHERVOH.

Matica u vojvode Montenuro u Beču. Teži 1,85 gram. Mod. 5%. Izdalo Dr. Egger I. e. str. 177. br. 44. Tab. X. 1.

5. — Isto kao br. 3., nego u napisu predka piknja pred riječi SPHLGTTI, i posle riječi CHERVOH u napisu zadka.

Matica u gradskom muzeju Correr u Mletih. Mod. 6. U predku s dvostrukom natisku slova su smještena izraslo.

Polugroši.

1. Predak. — Svetitelj punolik, brkati i bradati, pod zatvorenom mitrom, piknijastom osjenkom oko glave, u dujoj bogatoj odelki, stojeći, desnicom van pruženom a sa dva prsta dijeli blagoslov, a u lievici isto pruženoj drži u vis biskupsku palicu, gori sa zavojem lijevo obrnutim, i sa jednom dvostrukom krvjem nad a sa dvije pod rukom. Napis teče naokolo uz okrajni piknasti niz, počam gori desno: — S DOIMVS — SPHLGTTI.

Zadak. — Doli lijevo nagnut štit, dvama ertama, nako položenima, na tri polja razstavljen; u srednjem polju vide se tri evita od krina jedan pod drugim, a u gornjem i dolnjem po jedan krstić. Nad štitom dize se štem, iz koga izlazi mišica u oklopnu, a u nje pestnici goli razito položen mač. Desno mišice u polju tri evita od krina, jedan pod drugim, a lijeve dva krstića isto tako položena; treći se krst nalazi upravo nad rukom, te se spaja s napisom. Napis teče naokolo kao gori: + — M — CHERVOH D — DVGIS — SPHL.

Matica u car. numis. kabinetu u Beču. Teži 0,74 gr. Mod. 4%.
Vidi tab. XVII. br. 25. — Ovomu su slični, osim razlikosu u kretanju ili u pikniju, sledeći nevi:

2. — Teži ? gram. Mod. 4%, — Dr. Egger I. e. str. 176. br. 42. Tab. VIII. br. 12.

3. — Teži ? gram. Mod. 4. — Wesserle Tab. II. br. 4.

4. — ? 0,78 4. — U gr. 200. Correr u Mletih.

5. — ? 0,64 4. — U gr. 200. Bottaeus u Padovi.

6. — ? 4%. — Biskupska palica nema krvje, i pada upravo na S riječi DVGIS. Schweitzer Dec. IV. str. 35. Tab. III. br. 31, pa kom ovakvi nevi teže od 14 do 17 grama.

7. — Teži ? gram. Mod. 4%, — I. v. Reichel *Beiträge etc.* Tab. VII. br. 11, a po njem Šafarik Gl. IX. Tab. III. br. 16.

8. Predak. — „DOIMVS. SPALETI. Effigie del Santo col capo nimbatu. La destra benedice, la sinistra sostiene il pastore“.

Zadak. — „M. CHERVOH D — VCIS. SPAL. Dal manto d' un elmo sorge il braccio armato di spada. Innanzi al braccio due croci, dietro tre gigli posti verticalmente. Sotto l' elmo uno scudo obliquamente diviso in tre campi. Nei laterali una stella, nel medio riprodotti i tre gigli.“

Dr. Fr. Danilo u programu zadarske gimnazije za god. 1890. Primedje: „Diam. 0,018, p. gr. 13“.

9. *Predak.* — „S. DOLRVS. SPALATI. Der Heilige stehend“.

Zadak. — „+ M. G — HGRVOII D — VGIS. SPTL. Wappen, darüber ein Arm mit einem Schwerte, auf den Seiten Sterne“.

Wellenheim II. I. br. 5490. Denar. Abgebildet App. Tab. II. n. 3. (3639). G. 9. 14 gr. Schön u. s. g. e. RR.

VRSTA III.

Glava svetitelja. — Grb.

Maljušni.

1. *Predak.* — U užjem piknjastom okruglu glava brkata i bradata svetitelja, panolika, pod zatvorenom mitrom. Van užjega a uz okrajni isto piknji okrug teče napis, počam gori desno: ·S DOLRVS· SPALATI· M.

Zadak. — Doli lijevo nagnut štit, dvama ertama, naoko položenima, na tri polja razstavljen; u srednjem polju vide se tri eveta od krina jedan pod drugim a u okrajnim ništa. Nad štitom diže se šlem, iz koga izlazi mišica u oklep, a u nje pestneći goli razito stojeći mač. Desno mi-

sice u polju jedan evet od krina. Napis teče naokolo kako gori: + M — HGRVO — II. DVGIS.

Schweizer Doc. IV. str. 35. Tab. III. br. 32. Veli, da ovakvi novi teže 6 do 7 grana. Mod. 3. **Vidi tab. XVII. br. 26.**

2. — Isto kao br. 1, nego u napisu predaka stoji piknja i za prvim slovom S i za zadnjim M.

Dr. Egger I. c. str. 177. br. 47. — Oveća sličan.

3. — Teži 7 grana. Mod. 3. — Dr. F Friedländer Nas. med. acsi med. Tab. I. br. 6. Primeće o ovom novcu qui nunc apud nos est, a da je o njemu pisao Appel (Report. III. 2. 1038. n. 3638. Tab. XL n. 3), sed Cherniam in cardinalem Herulii vel Herulii datus Spoleto (episcopatus Subiensem 1479) certit.

4. — Isto kao br. 1, nego napis u presku: + S. DOLRVS. SPALATI; u zadku pak u gornjem polju štitu vidi se jedan krstić, a napis: + M. — HGRVO — II. DVGIS.

Dr. Egger I. c. str. 177. br. 48. T. X. br. 2. Mod. 2%. U opisu novca stoji HGRVO-H.

5. — Isto kao br. 3, nego osim poimanjih razlika u kretanju stvari vidi se u gornjem i u dolnjem polju štitu po jedan krstić.

Matice u vojvode Montenuore u Boču. Teži 0.39 gr. Mod. 2%. **Vidi tab. XVII. br. 27.**

S N I M C I.

Pečat Kresimira hrvatskoga kralja.

Uspomenica svadilišta Franja Josipa I u Zagrebu.

Pečat Jeana Šimana cara bugarskoga str. 1.

Pečat Uroša I kralja srbskoga str. 29.

Pečat Tvrdka I kralja bosanskoga str. 195.

Tab. I. br. 1. Novac Vladimira cara bugar. str. 2.

br. 2—3. Novci Simeona cara bugar. str. 4.

br. 4—24. Novci Asiena I cara bugar. str. 5—13.

Tab. II. br. 1—10. Novci Asiena I cara bugar. str. 13—16.

br. 11. Novac Petra II cara bugar. str. 16.

br. 12—14. Novci Joana Asiena II cara bug. s. 18—19.

br. 15—17. Novci Mihaila II Asiena cara bug. str. 20.

br. 18—20. Novci Svetoslava cara bugar. str. 21—22.

br. 21—22. Novci Mihaila III. cara bugar. str. 23.

br. 23—24. Novci Joana Sracimira cara bugarskoga str. 24—24.

Tab. III. br. 1—2. Novci Joana Sracimira cara bug. str. 25.

br. 3—6. Novci Joana Šimana cara bug. str. 26—27.

br. 7—12. Novci bugarski neizvjetni str. 27.

br. 13—24. Novci Vladislava I kralja srb. str. 37—39.

Tab. IV. br. 1—24. Novci Stjepana Uroša I kralja srbskoga str. 41—55.

Tab. V. br. 1—4. Novci Stjep. Uroša I kralja srb. str. 55—57.

br. 5. Novac Karla Roberts kralja ugar.-hrv. str. 58.

br. 6—24. Novci Stjepana Dragutina kralja srbsk. str. 61—73.

Tab. VI. br. 1—6. Novci Stjepana Dragutina kralja srb. str. 73—75.

br. 7. Novac Vladislava II kralja srb. str. 82.

br. 8—14. Novci Stjepana Uroša II Milutina kralja srb. str. 78—81.

br. 15—21. Novci Stjep. Uroša III Dočanskoga kralja srb. str. 84—86.

br. 22—24. Novci Stjep. Dušana kao kralja srb. str. 92—93.

Tab. VII. br. 1—10. Novci Stjep. Dušana kao kralja srbskoga str. 95—104.

br. 11—24. Novci Stjep. Dušana kao cara srb. i t. str. 104—108.

Tab. VIII. br. 1—24. Novci Stjep. Dušana kao cara srb. i t. str. 108—136.

Tab. IX. br. 1—8. Novci Stjep. Dušana kao cara srb. i t. str. 137—139.

br. 9—27. Novci St. Uroša cara srb. str. 142—148.

Tab. X. br. 1—15. Novci St. Uroša cara srb. str. 148—151.

br. 16—27. Novci Vukalina kralja srb. str. 152—157.

Tab. XI. br. 1—5. Novci Marka Vukšinovića (Kraljevića) str. 157—158.

br. 6—8. Novci Andrijska Vukšinovića str. 158.

br. 9—24. Novci Lazara kneza srb. str. 161—164.

Tab. XII. br. 1—22. Novci Stjepana Lazarevića despota srbs. str. 165—169.

br. 23—30. Novci Vuka Brankovića gospodara srbs. str. 170—171.

Tab. XIII. br. 1—4. Novci Vuka Brankovića gospodara srbsk. str. 171.

br. 5—27. Novci Gjorgja Brankovića despota srbs. str. 174—179.

br. 28—33. Novci Stjepana Gjorgjerića despota srbs. str. 181.

Tab. XIV. br. 1. Novac Lazara Gjorgjerića despota srbs. str. 180.

br. 2—5. Novci Gjorgja II Sracimirovića Zetskoga str. 184.

br. 6—10. Novci Balje III Zetskoga str. 185—186.

br. 11—14. Novci Joana Olivera velikoga srbsk. str. 186—187.

br. 15—17. Novci Kostantina velikoga srbs. str. 188.

br. 18—20. Novci Nikole Altomanovića velikoga srbs.

str. 189.

br. 21—23. Novci kralja Rade velikoga srbskoga str. 189—190.

br. 24. Novac Župana Rige velikoga srbs. str. 190.

br. 25. Novac Jakova velikoga srbs. str. 190.

br. 26—27. Novci Pribrena grada u Srbiji str. 191.

br. 28. Novac Skoplja grada u Srbiji str. 191.

br. 29. Novac Stezana grada u Srbiji str. 192.

br. 30. Novac Stjep. Dušana cara srbs. str. 192.

Tab. XV. br. 1—15. Novci Stjep. Dušana cara srbskoga str. 113—116. 129—134.

br. 16. Novac Stj. Lazarevića despota srbs. str. 169.

br. 17. Novac Dušana velikoga srbs. str. 190.

br. 18. Novac Župana Branka velikoga srbs. str. 191.

br. 19—26. Novci Vlatka velikoga srbs. str. 191.

br. 21—30. Novci srbski neizvjetni str. 192—193.

Tab. XVI. br. 1—3. Novci Stjep. I Kotromanića bana bosans. str. 200.

br. 4—5. Novci Parla i Mladina Šubića bana bos. str. 202.

br. 6—12. Novci Stjep. II Kotromanića bana bosan. str. 204—206.

br. 13—14. Novci Stjep. Tvrdka I kao bana bosan. str. 208—209.

br. 15—21. Novci Stjep. Tvrdko I kao kralja bosan. str. 210—212.

br. 22—24. Novci Stjep. Ostroje kralja bosan. str. 218—219.

Tab. XVII. br. 1—2. Novci Stjep. Tvrdka II Tvrdketića kralja bos. str. 221.

br. 3—11. Novci Stjep. Tomaka kralja bosansk. str. 224—226.

br. 12—16. Novci Stj. Tomalevića kralja bos. str. 227.

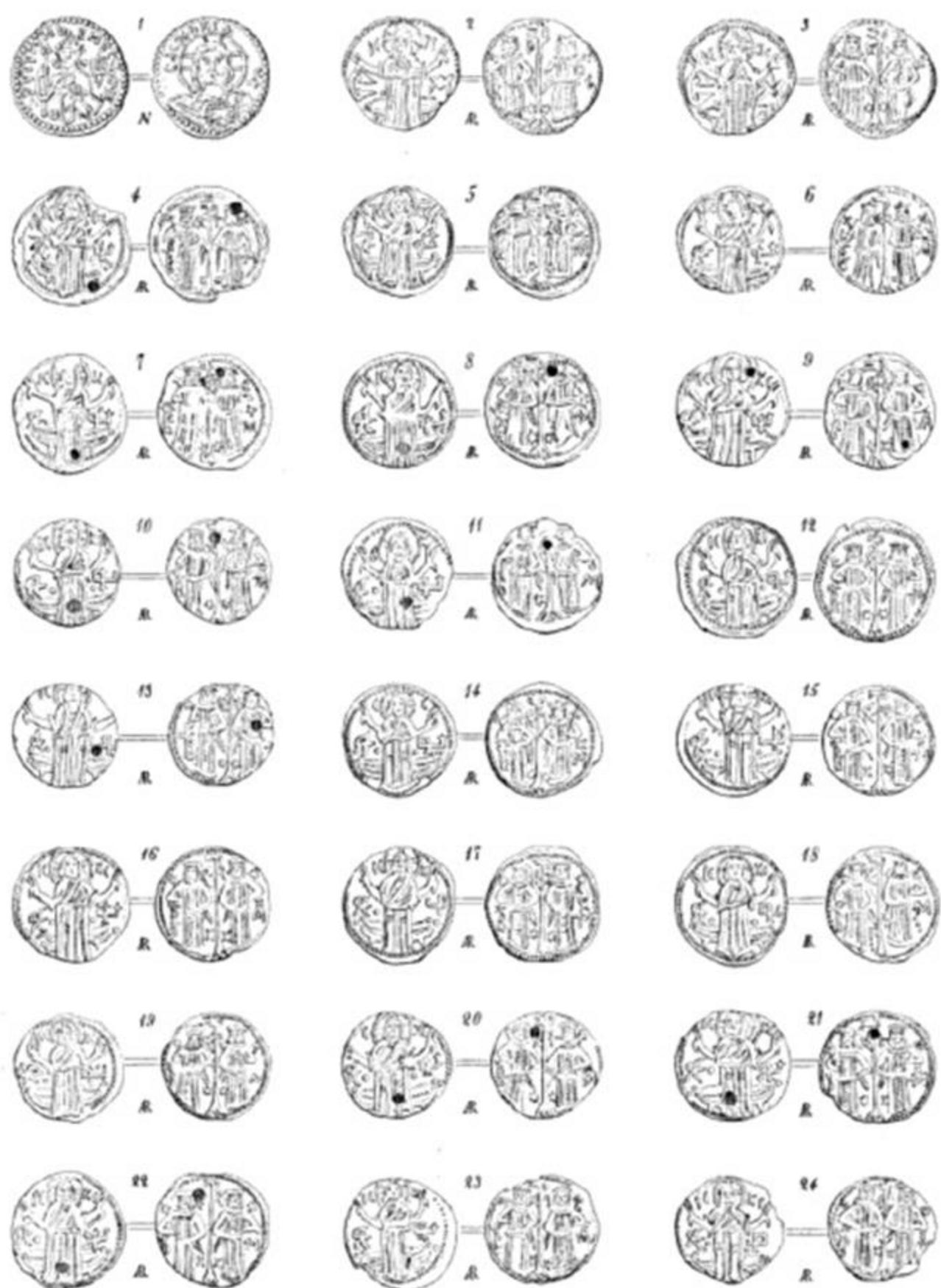
br. 17—18. Novci Nikole Ujlaka Ilčkoga kralja bos. str. 230.

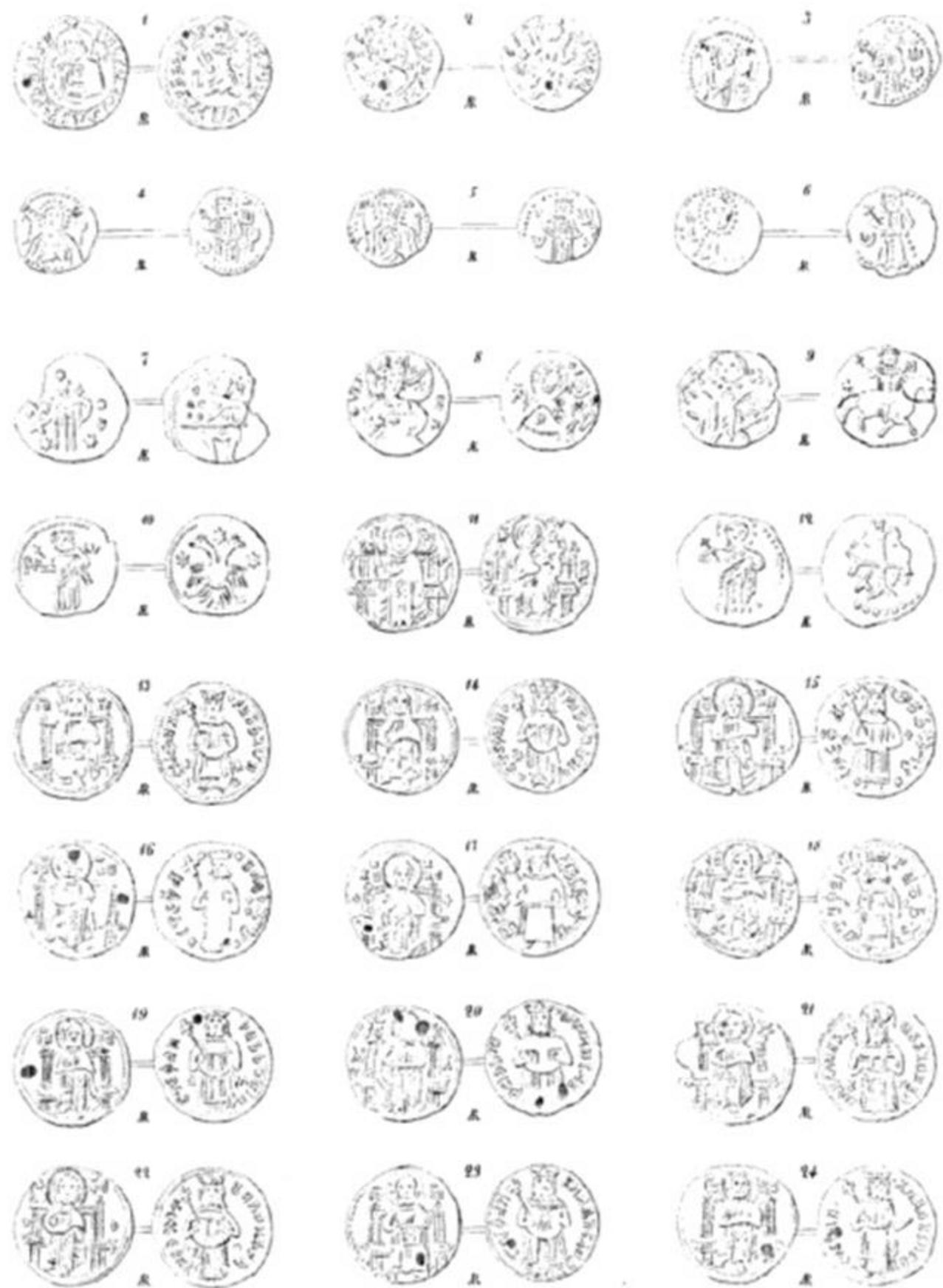
br. 19—27. Novci Hrvoje velikoga bos. str. 232—235.

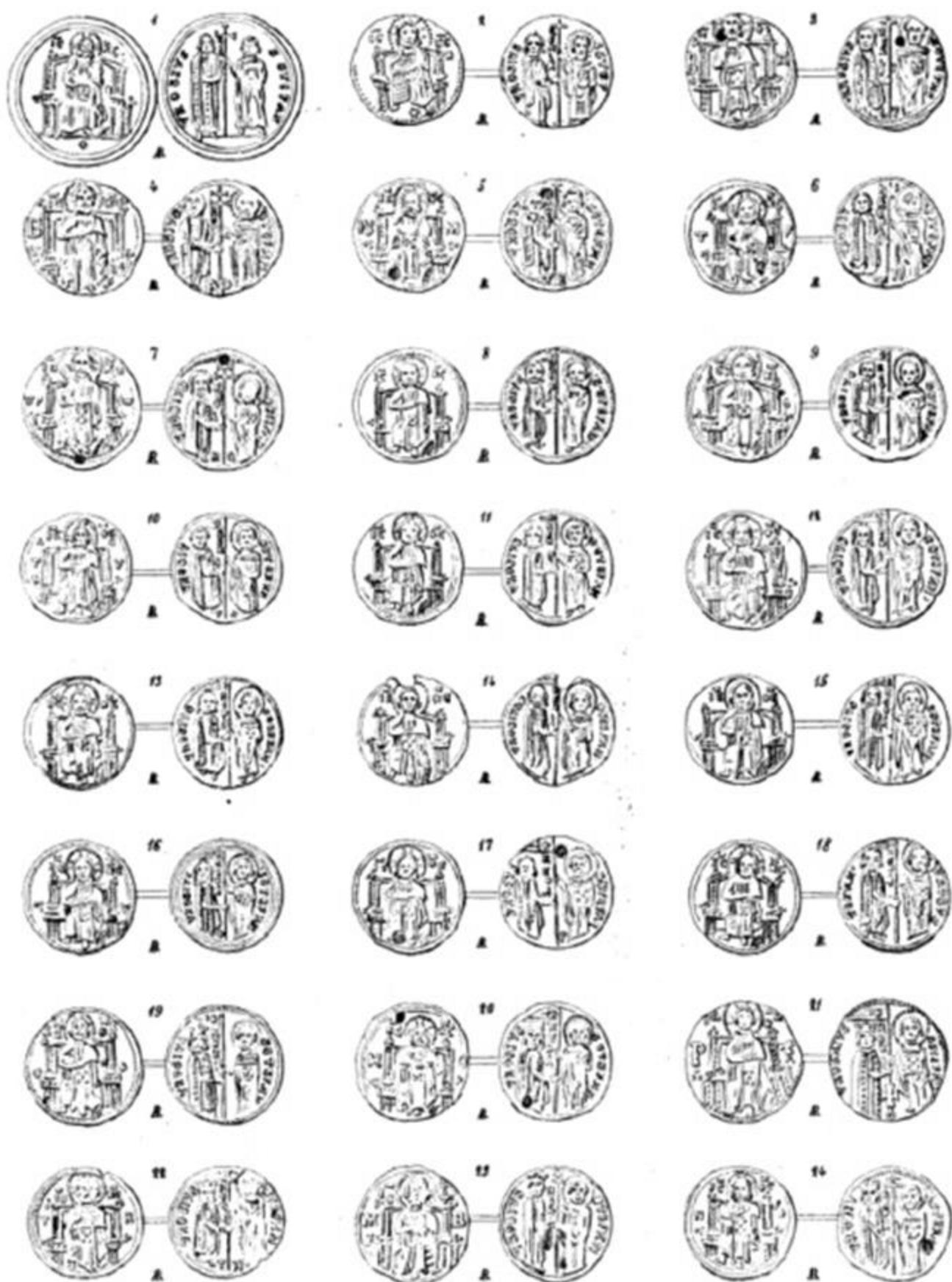
Poveće tiskarske pogrieške.

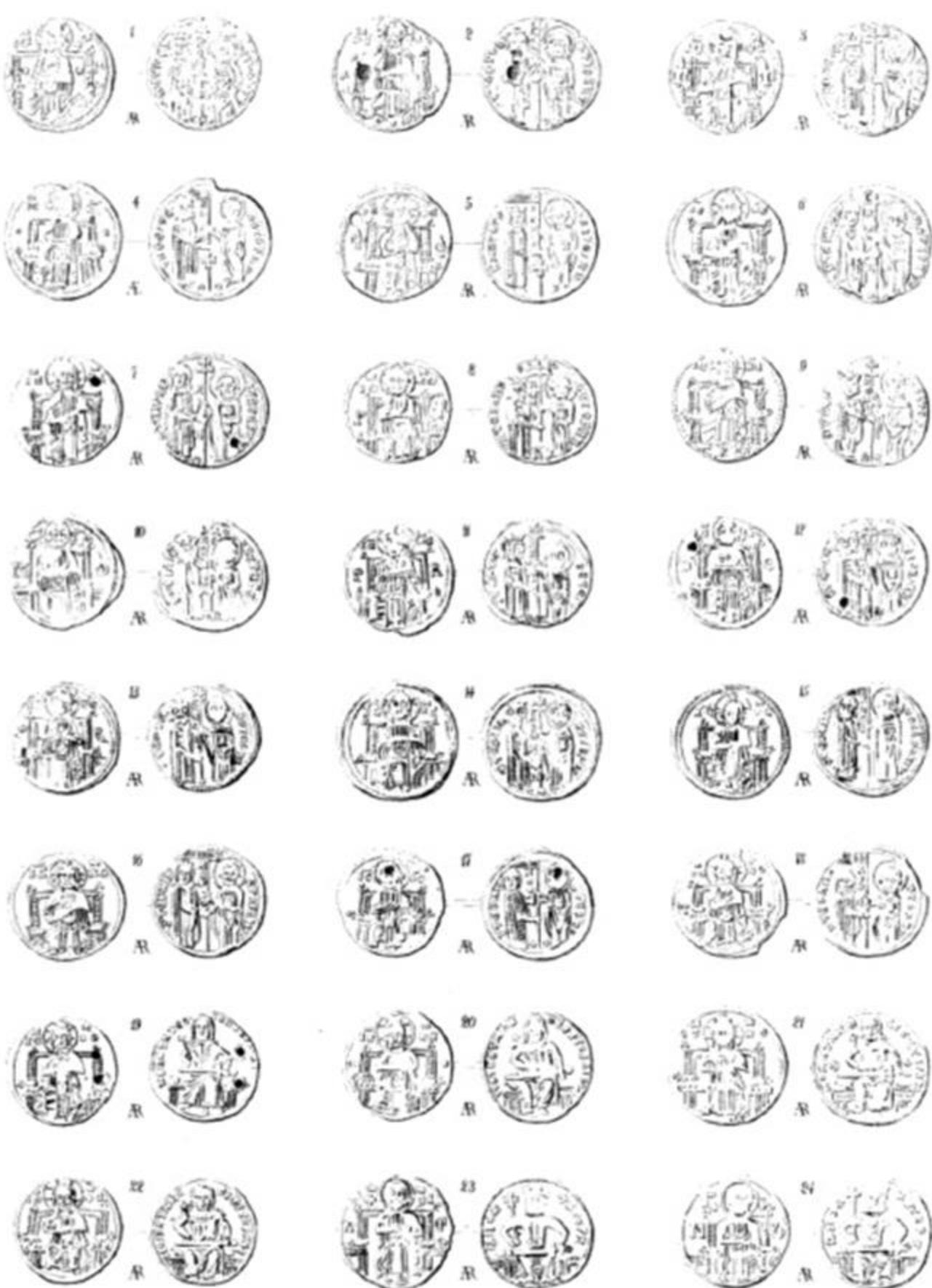
Strana	5 redak	3 lijevo	gdje u	mjesto gdje ju		Strana	87 redak	9 —	Mikl. 432.	mjesto Mikl. 132.
-	10	"	44	"	zabodena	-	88	"	22 lijevo	" nije
-	16	"	26	"	Isto.	-	91	"	53 facere	" facere.
-	21	"	52	desno u	Jenov	-	99	"	26 palens	" paenjum.
-	23	"	62	lijevo	Gregori	-	117	"	49 desno krstova	" krstove.
-	25	"	43	desno o.	Maljušni	-	149	"	30 " u zadku	" (brili).
-	30	"	52	lijevo	Otkazky občan	-	156	"	60 " norac	mjesto napis.
-	33	"	11	desno pogrebesa	Pogrebenu.	-	157	"	3 " Teli 0,16	" Teli 1,16.
-	36	"	32	"	kojom	-	158	"	46 lijevo na nogama	" za nogama.
-	36	"	53	"	god. 1341	-	161	"	10 desno Teli 1,26 gr.	Mod. 4 1/2 — (brili).
-	38	"	26	"	oko	-	174	"	33 lijevo i. g. 1446	mjesto i. g. 1456.
-	40	"	10	"	Mikl. 3	-	185	"	19 " Vidi tab. XIV. br. 6. — (dodataj).	
-	42	"	46	lijevo	sancto	-	187	"	44 " ju	mjesto ga.
-	42	"	53	"	tstella	-	188	"	32 " rez	" rez.
-	45	"	24	"	da motke	-	189	"	54 " abo nije preokrenuto b — (dodataj).	
-	43	"	37	"	a nepisu	-	192	"	7 desno tab. XV.	mjesto tab. XIV.
-	48	"	14	desno	Potulien.	-	199	"	43 lijevo 30 sružnja	" 30 sružnja 1303.
-	56	"	29	"	svetitelja	-	203	"	36 desno Klju a	" Ključa.
-	73	"	32	lijevo	podošene	-	206	"	33 " probasiti	" probasati.
-	81	"	24	desno od	koje	-	211	"	10 lijevo ondjeinjem	" ondjeinjem.
-	82	"	34	lijevo	bio svećano se	-	211	"	36 " RH2H2D	" RH2H2D.
-	85	"	2	"	pišid	-	212	"	27 desno Vidi tab. XVI. br. 22. — (brili).	
-	85	"	16	desno	Prilicaan	-	213	"	46 lijevo razvije	mjesto razvija.
-	85	"	27	"	lik	-				
-	87	"	9	"	Mikl. 233.	-				
					Mikl. 133.	-				

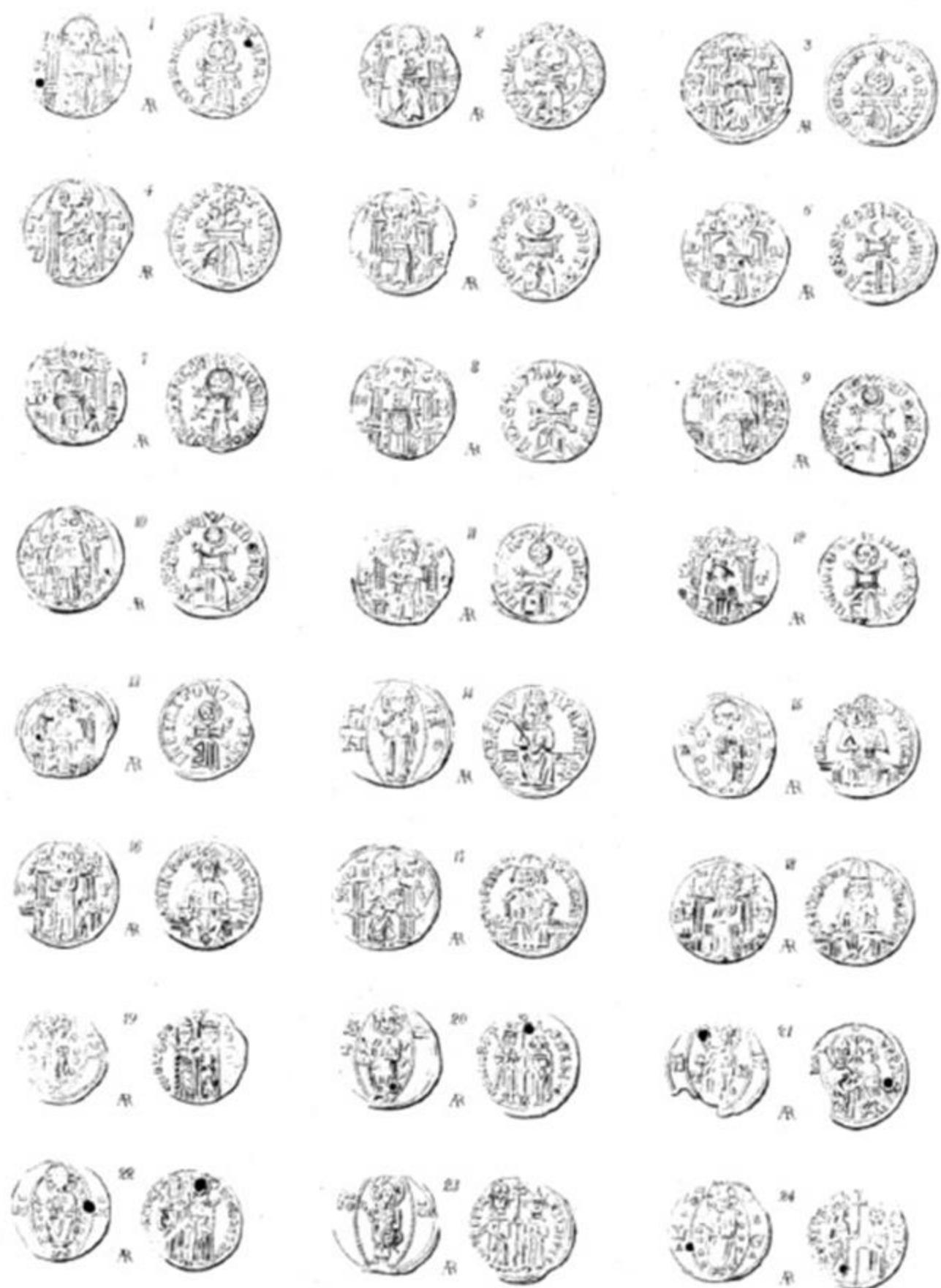

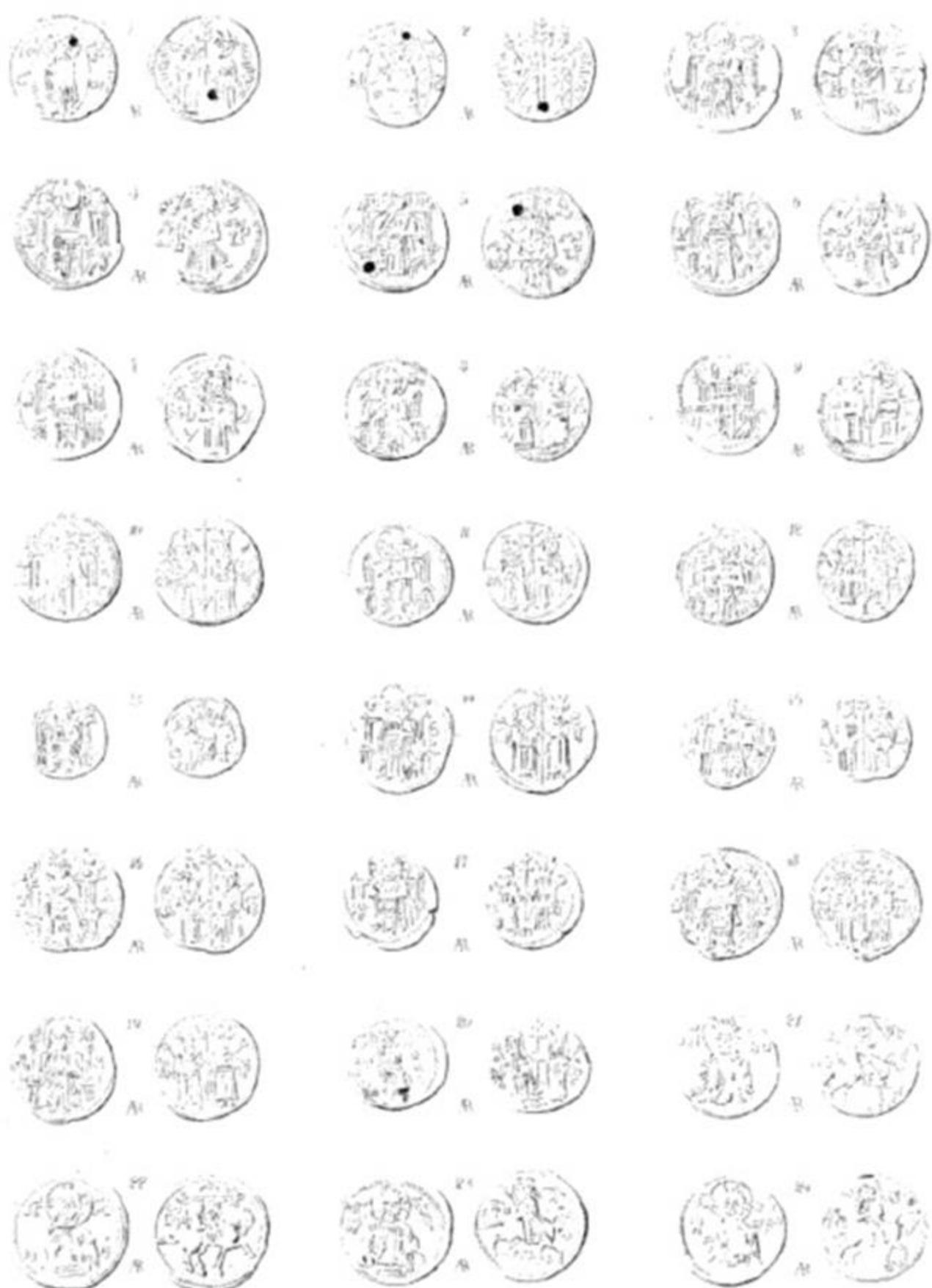

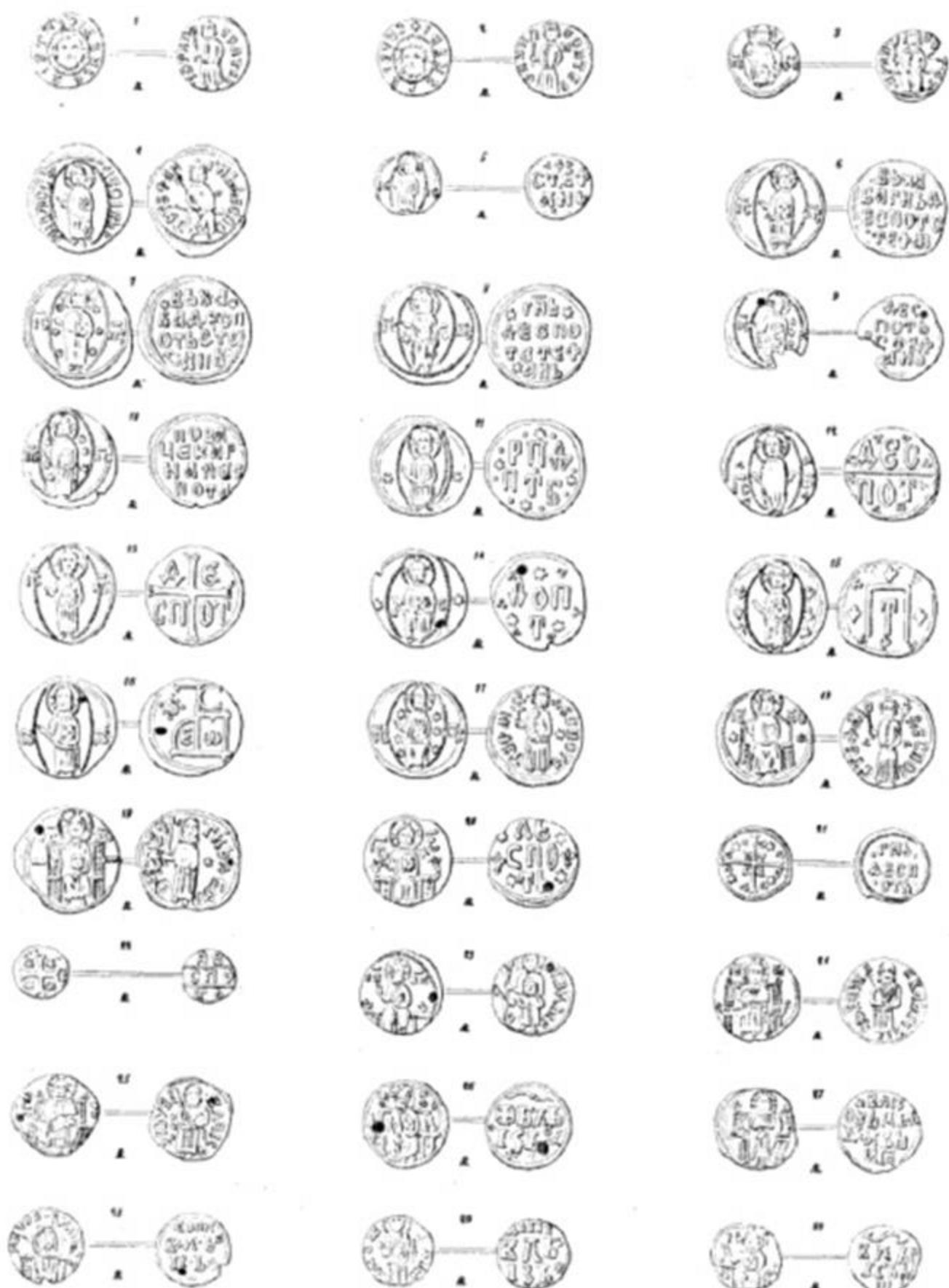

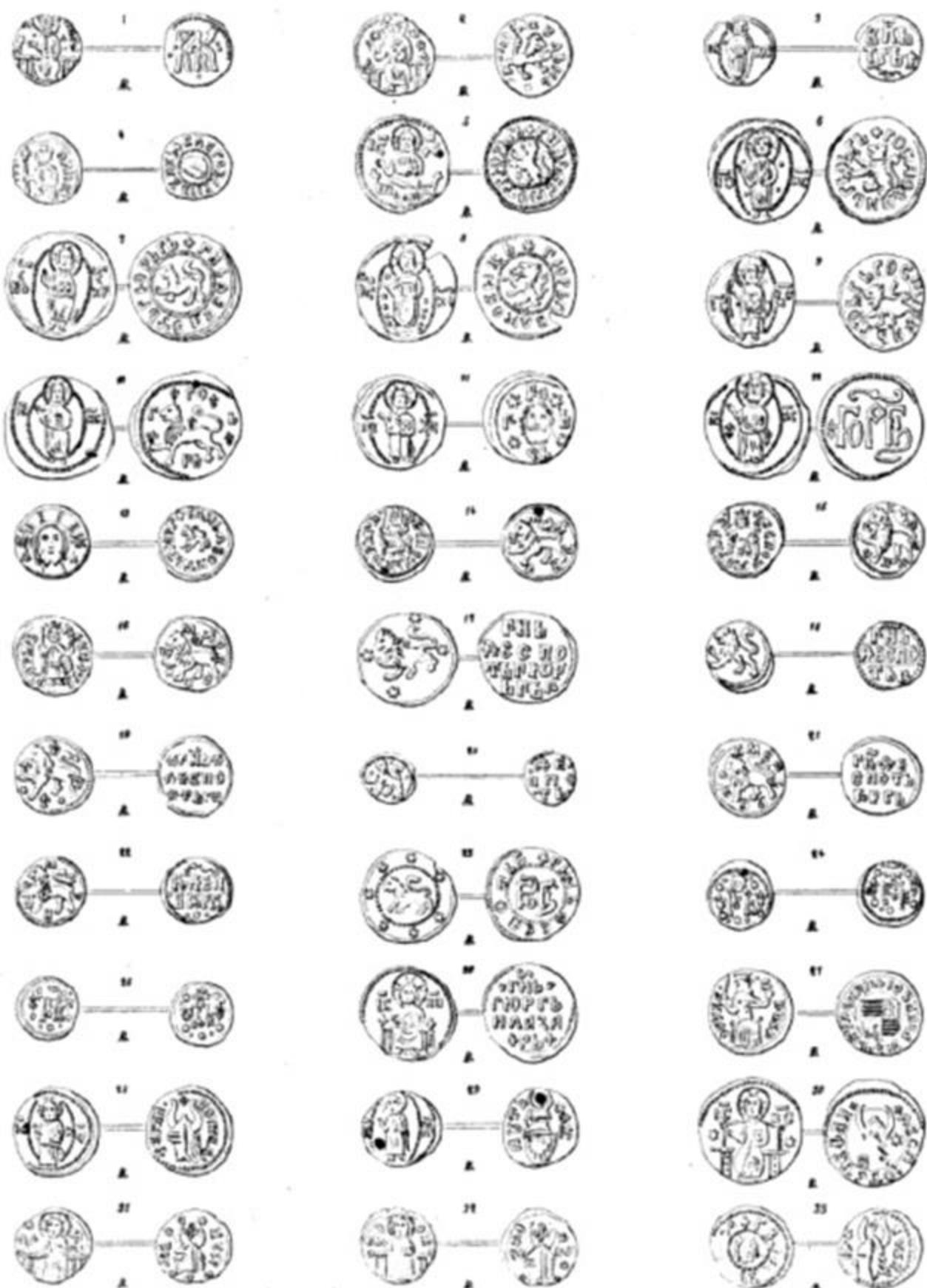

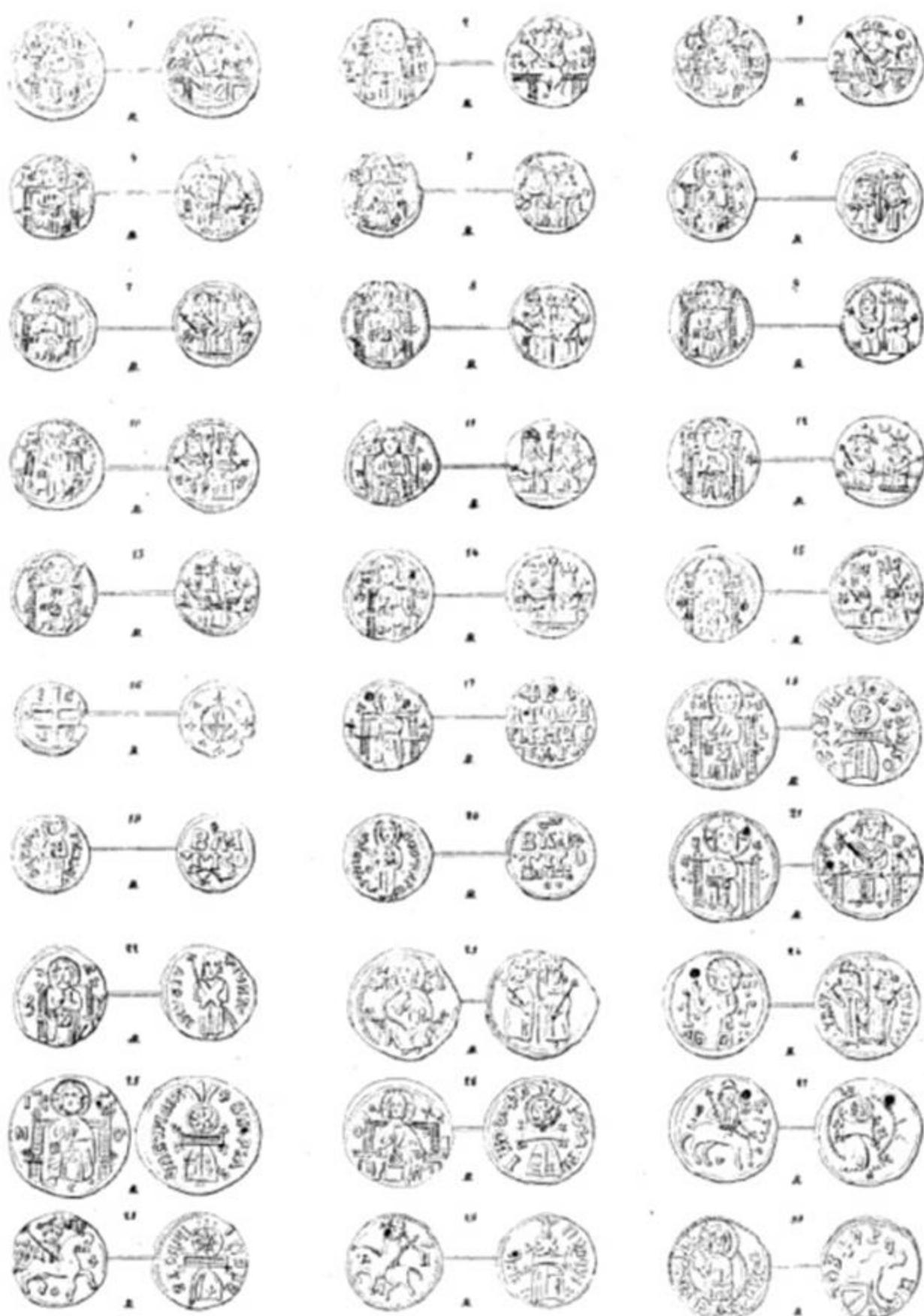

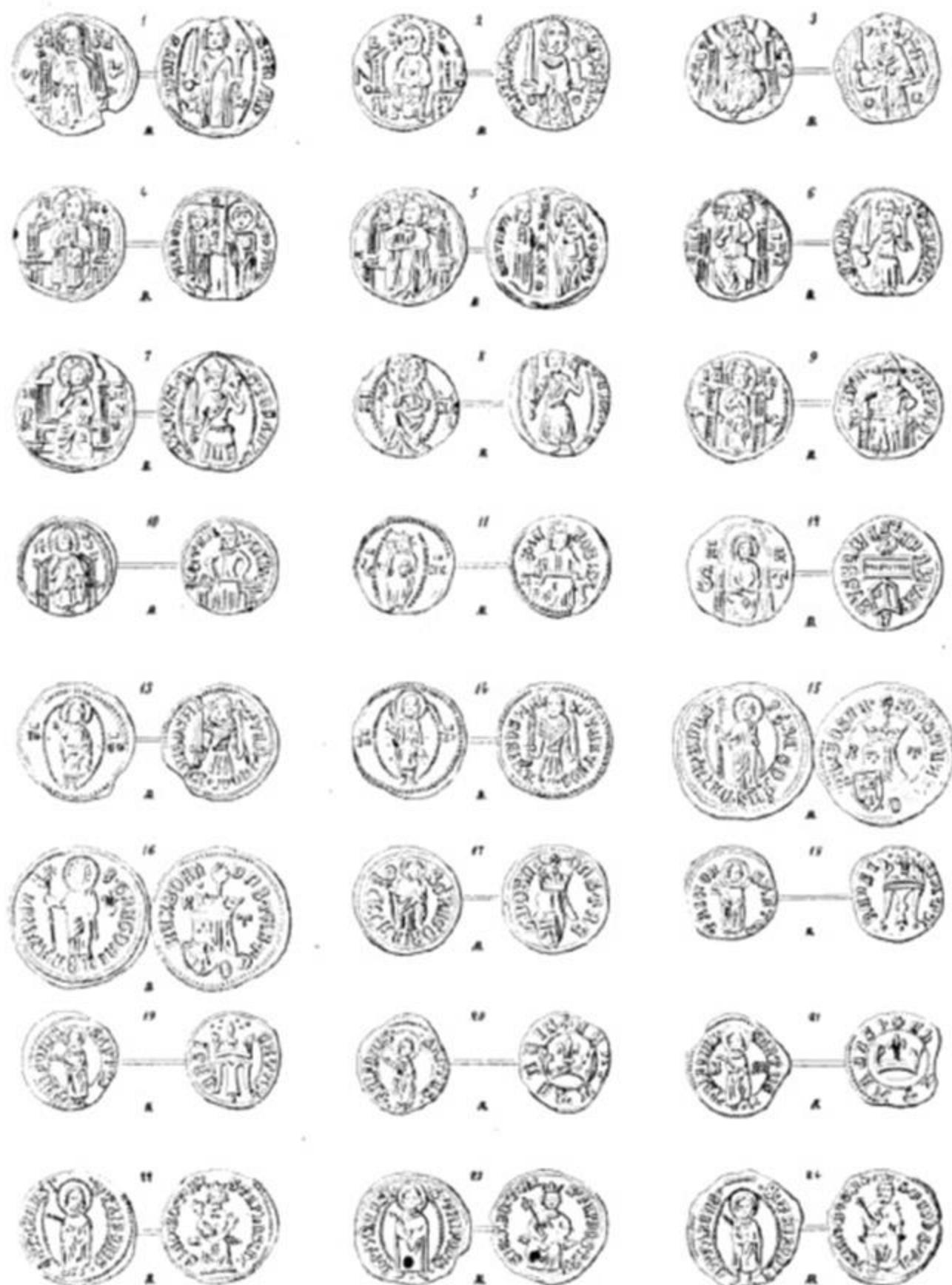

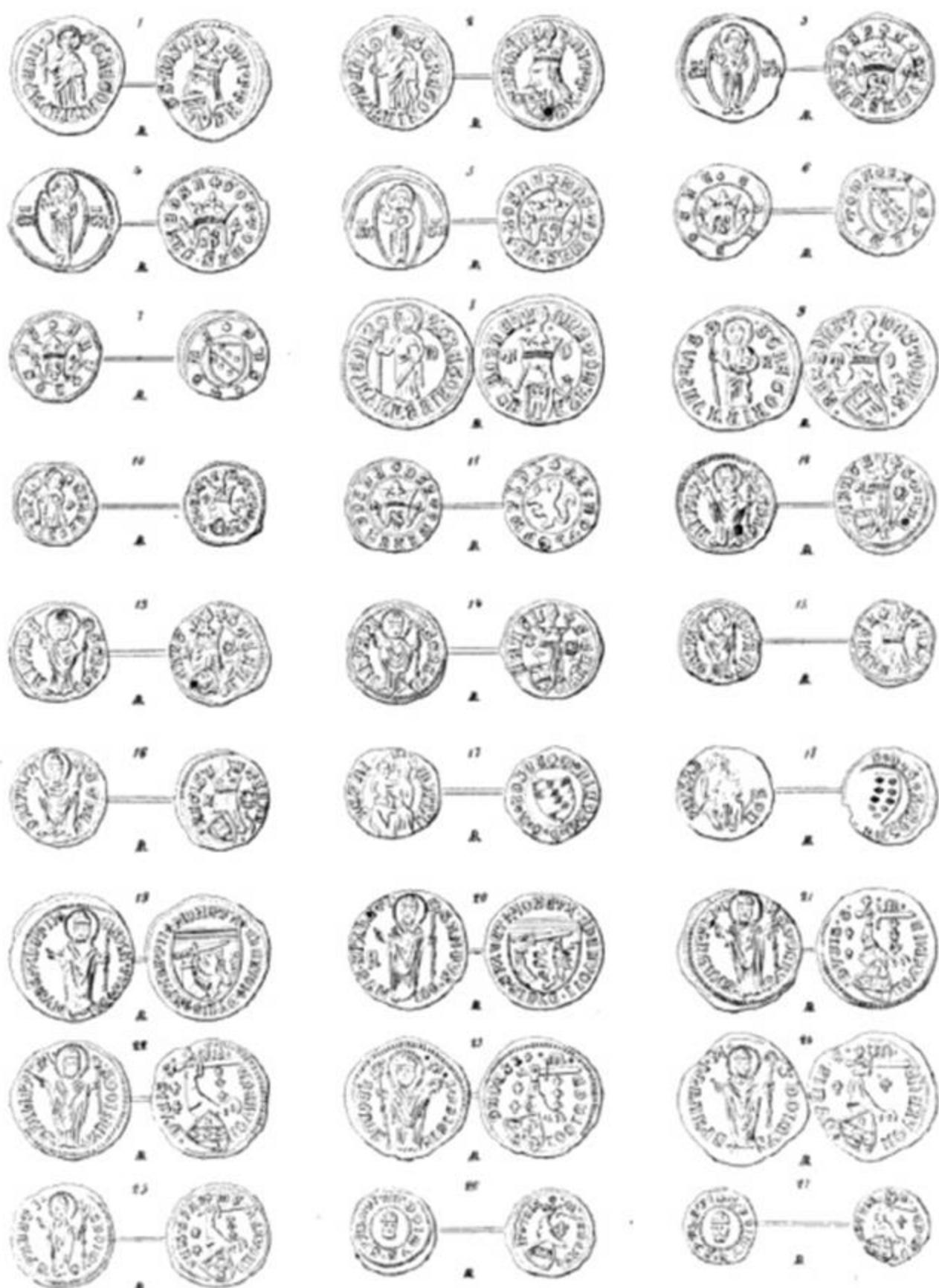

Njekoja djela Prof. S. Ljubića,

koja se mogu dobiti u sveučilišnoj knjižari Franje Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu:

- Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari po Petru Hektoreviću. U Zadru 1846.
- Običaji kod Vlaha u Dalmaciji. U Zadru 1846.
- Numografija Dalmata. Vienna 1851 (Iz Arkiva bečke akademije znanosti).
- Staro-dalmatinsko pienezoslojje. U Zagrebu 1852. (Iz Arkiva društva za jugosl. poviest).
- Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna 1856.
- Studi archeologici sulla Dalmazia. Vienna 1859. (Iz Arkiva bečke akademije znanosti).
- In risposta al Prete Gius. Cappelletti Veneziano, interno S. Simcone e la storia veneziana dello stesso. Venezia 1860.
- In risposta all'opusecolo del sig. Vine. Duplanreich col titolo: "della civiltà italiana e slava in Dalmazia". Venezia 1861.
- Intorno la questione Dalmatica. Seritti. Venezia 1861. (A Nicolò Tommaseo a Firenze. — In risposta al sig. Gius. Ferrari-Cupilli. — Intorno l'elezione del deputato di Lesina-Cittavecchia Girolamo Macchiedo. — Risposta al discorso detto nel consiglio dell'impero a 11 settem. 1861 dal deputato dalmata Lapenna).
- Kržbojnići u Zadru. Uložak iz mletačkoga kržboja 1202—4. U Osiku 1862.
- Gli ultimi successi di Alberto di Waldstein narrati dagli ambasciatori Veneti. Vienna 1872 (iz Arkiva bečke akademije znanosti).
- Pregled hrvatske povesti. U Rieci 1864.
- Ogledalo književne povesti jugoslavenske. Knjiga I. U Rieci 1864. — Knjiga II. U Rieci 1869.
- Vladanje mletačko u Rieci g. 1508—9. U Rieci 1865.
- Brani inediti della Divina Commedia tratti da un codice dell'Archivio Veneto. Padova 1866.
- O odnosajih dubrovačke sa mletačkom republikom tja do g. 1358. U Zagrebu 1868. — Za ugar.-hrv. vladanja u Dubrovniku. U Zagrebu 1871. (Iz Rada jugosl. akademije).
- Listine o odnosajih između južnoga slavenstva i mletačke republike. Knjiga I. od g. 960 do 1335. U Zagrebu 1868. — Knjiga II. od g. 1336 do 1347. U Zagrebu 1870. — Knjiga III. od g. 1347 do 1358. U Zagrebu 1872. — Knjiga IV. od g. 1358 do 1403. U Zagrebu 1874. (Izdaje jugosl. akademija).
- Spomenici o Stjepanu Malom. U Biogradu 1870 (izdalo učeno društvo srbsko).
- O Markantunu Dominusu Rabljaninu, navlastito po izvorih mletačkoga arkiva i knjižnice arsenala parizkoga histor.-kritičko iztraživanje. Dotiče izpeave. U Zagrebu 1870. (iz Rada i Starina jugosl. akademije).
- Kritika o djelu „Documenta ad Forumjulii etc. spectantia, regesta collegit Prof. A. S. Minotto. U Zagrebu 1871 (iz Rada jugosl. akademije.)
- Viestnik nar. zem. Muzeja u Zagrebu. U Zagrebu 1871.
- Faria Città Vecchia e non Lesina. Pietro Hektorević Cittavecchiano e non Lesignano. Zagabria 1873.
- Povestnička iztralivanja o Hrvaji vel. bosaf. vojvodi i slijet. hercegu. — Pisani spomenik iz dobe hrvatskoga vojvode Branimira u Zagrebu 1874 (iz Rada jugosl. akademije).
- Razvod istarski u latinskom i talijanskem jeziku. U Zagrebu 1874 (iz Starina jugosl. akademije).

AGRAM.

FR. SUPPAN'S UNIVERSITÄTS-BUCHHANDLUNG.
(ALBRECHT & FIEDLER.)

BERLIN.

A. ASHER & C[°] 53. MOHIBEN-STRASSE.

VENEZIA.

FERDINANDO ONGANIA (MÜNSTER).
PIAZZA S. MARCO.

ZARA.

SPIRIDIONE ARTALE.